تفسیر ایوبی حنفی

تالیف

علامۃ العصر وحید الدہر ابو الفضل مولانا محمد عبد الحمید الایوبی

القندھاری الاصلا الخلیلی الحنفی النقشبندی عفی عنہ

الناشر

مکتبۃ القراءۃ والتجوید

کانسی روڈ شالدرہ کوئٹہ

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

Maktaba Tul Ishaat

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ و دعوت
آڈیو دروس	مناظرے	تمام فنون

maktaba.tul.ishaatofficial@gmail.com

MAKTABATUL · QIRAIATI · WALTAJWED
QUITTA

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

په پښتو ژبه کښې اولنی او په افغاني تاريخ کښې بې ساری

په زرگونو جديدو مسئلو باندې مشتمل

تفسير ايوبي حنفي

والمحصنت ** لا يحب الله

شپږم ټوک ٦

تاليف او تصنيف

د علامة العصر ابو الفضل شيخ التفسير والحديث فقيه دوران مفسر الزمان

حضرت مولانا محمد عبد الله ايوبي

الكندهاري السليمانخيلي الحنفي النقشبندي حفظه الله تعالى

مكتبة القراءة والتجويد

كانسي روډ شالدره کوټه

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم .... تفسیر ایوبي پښتو شپږم ټوک
مؤلف........................ الحاج مولنا محمد عبید الله الایوبي الکندهاري
السلیمانخیلي الحنفي حفظه الله تعالی بفضله الوهبي
کمپوزر........................ حبیب الحق حقاني (مینګل)
ټایپ .... حقاني کمپیوټر اداره
نشر کوونکې اداره .... مکتبة القراء ت والتجوید کانسي رود کوټه
د چاپ ځای........................ لاهور پاکستان

زیری

الحمدلله زموږ په دین اسلام کې علماؤ نه ستړي کېدونکي کوششونه کړي دي، چې د هرې ژبې علماؤ خپل د ژبې لپاره د قرآن عظیم الشان او احادیث مبارکه وو ځخه ښه ښه مسائل د خپلو خلګو لپاره په خپله ژبه د قلم ځوکې ته رسولي دي، نو زموږ اداره هم الحمدلله په دې ډګر کې شاته نه ده چې د نورو مسائلو د وړاندې کولو وروسته یې اوس یو نوی کتاب په نامه د

[illegible]

چې د مبرمنو لپاره یو دُر بې بها تحفه ده. ژباړلی دی الله تبارک وتعالی دې په خپل دربار کې قبول او مقبول کړي آمین

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده والصلوٰة والسلام علی من لانبي بعده.

الله تعالى لره دي حمد وي چي د قرآن مجيد د خدمت او چوپړ و هلو لپاره يې مفسرين تيار کړي دي، او د ليکلو او څېړلو لپاره يې هم خپل له بندګانو څخه بعض خوش نصيبه بندګان منتخب کړي دي لکه څرنګه چي وايي

این سعادت بزور بازو نيست
تانه بخشد خدای بخشنده

خو ښکاره خبره داده چي خوش نصيبه دي هغه انسانان د کومو چي د ژوند څو ګټوري شېبې د قرآن مجيد په خدمت کي تېري سي، برعکس څه انسانان بيا داسي هم سته چي هغه د دروغو قصي او واقعات څېړوي، صرف او صرف خيالي تصوراتو ته وده ورکوي، او يا لا دا چي د الله تعالى مخلوق وداسي لاري ته رابولي کوم چي په حقيقت کي هغه لاري د شيطان لاري دي.

جميع الحقوق محفوظة

جميع حقوق الملكية الادبية والفنية محفوظة لمكتبة القرائة والتجويد كوئته باكستان و يحظر طبع أو تصوير أو ترجمة أو إعادة تنضيد الكتاب كاملاً أو مجزأ أو تسجيله على أشرطة كاسيت أو إدخاله على الكمبيوتر أو برمجته على اسطوانات ضوئية إلا بموافقة الناشر خطياً.

Copyright ©
All rights reserved
Tous droits reserves
Exclusive rights by Maktabatul-Qiraat i waltajweed Quetta - Pakistan. No part of this publication may be translated, reproduced distributed in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

الطبعة الاولى

١٤٢٧ هجري – ٢٠٠٧ ميلادي

مكتبة القراءة و التجويد
شارع كانسي كوئته-باكستان
رقم الهاتف ٢٠٢٨٨٥٥٣

MAKTABTUL-QIRRAT
WALTAJWEED
KANSI ROAD QUETTA
BALOCHISTAN

ISBN 2-7451-3140-0

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نبي کريم ﷺ فرمايي ! کوم چاته چي الله تعالى د خير اراده وکړي، نو هغه ته په دين کي پوهه ورنصيب کړي، په نړۍ کي دا يو منل سوی حقيقت دی چي د قرآني علومو خدمت په دنيا او آخرت کي د ښېګڼو سرچينه ده، او په ځانګړي ډول بيا که څوک د خپل ژوند اخيري شېبې د قرآن مجيد په خدمت کي تېري کړي، نو د دنيا د ټولو پوهانو په اند هم تر داسي چا خوش نصيبه څوک نسته.

همدا رنګه نبي کريم ﷺ فرمايي ! چي الله تعالى وايي چي که چېري د قرآن مجيد تلاوت، تدبر، تفسير، تعليم او تعلم زما له ذکره څخه څوک مشغول وساتي، نو داسي چا ته به زه تر ټولو ښه هغه څه ورکړم کوم چي زما له لوري وسوال کونکو ته ورکول کېږي.

آمدم بر سر مقصود

حضرت علامه ايوبي صاحب مدظله العالي هم د خپل ژوند اخيري شېبې د قرآن مجيد و تفسير ته وربخښلي دي، کوم چي په حقيقت کي د ژوند تر ټولو مقاصدو يو ستر مقصد دی، او د الله تعالى د کتاب براه راست يو لوی خدمت دی.

زموږ دعاء ده چي الله تعالى دې ده ته ښه ژوند ورکړي تر څو دا تفسير وټولو مسلمانانو ته ډالۍ کړي.

همدا رنګه زموږ د ټولو لوستونکو څخه هيله ده چي هغه دي د حضرت ايوبي صاحب د ښه صحت په اړه له الله تعالى څخه دعاوي ورته وغواړي، تر څو هغه پاته تفسير هم و اکمال ته ورسوي آمين، نور مو پر خدای سپارو

د دعاوو په هيله

قاري فضل الحق حقاني

باني مكتبة القراءت والتجويد

کوئټه بلوچستان

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين. والصلوة والسلام على سيدنا و سيد المرسلين وعلى آله وصحبه اجمعين.

شکریه

درویش وایي: چي زه د مکتبة القراءات والتجوید چي تر مشری د قاري مقري مجود اعظم خوشنویس بلا عدیل قاري فضل الحق حقاني چي په ښار کي د کوتي موجوده ده ډیر ممنون او شکر گذار یم چي د درویش مصنفات عدیده یا د قلم د کتابت له لاري او یا د کمپیوټر د صنعت له لاري و اعلی طباعت ته سپاري، او په ډیرو زیبا او قشنگ جلدونو کي یې و عالم اسلام ته وړاندي کوي، او په دې لار کي مالي او سفري کړاوونه پر ځان باندي وړي دي او وړي یې.

نو له دې کبله د درویش د هغو مصنفاتو چي طبع یې نامبرده پر غاړه اخستې ده اجازه خاص الخاص ودغه نامبرده ته هبه کړې ده. بل کتب فروش نه په تغیر د کتابت یا په بل عنوان حق د طبع نه لري، هو که نامبرده قاري صاحب اجازه ورته وکړي هغه بېله خبره ده.

محمد عبید الله ایوبي

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا محتاج احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

معذرت درویش

یوه سه: چې اهل عقل او نقل پر دې خبره متفق دي چې انسان لره سهوه او نسیان او تېروتل لازم لري الا من شاء الله. حتی چې قدماء د اهل تفسیر او مخور کسان د محدثینو او پر منابرو د تحقیق ناست رجال د فقهاؤ لـه دغه آفته خلاص نه دي کما یدل علیه اختلافاتهم في مصنفاتهم. نو چې سهوه او نسیان ودې حد ته د شیوخو ورسېدله. زه عاصي چې د سنه ۱۴۰۰ را په دې خوا تر سنه ۱۴۲۷ هـ په تصنیف د حواشیو پر درسي کتابونو د هر فن چې وي. او په تصنیف د غټو کتابونو لکه فقه، تاریخ او تفسیر القرآن بخت یم. نو زما به څه حال وي په سهوه. خطاء او نسیان کې، نو له دې کبله زه له هم عصرو علماؤ او له نسل آتي له علماؤ څخه په ډېر عجز او انکسار عرض کوم چې زما په مصنفاتو کې کوم ځای زما خطاء ووینې، نو دې پر قانون کلي انساني چې ذکر سو حمل کوي. او له حسد، غیبت او بهتان څخه دې ځانونه وژغوري، او خپلې سپېځلې عمل نامې دې په دغو نجسو عملو نه توروي.

زموږ په اوسنی زمانه کې درې حسده روی کار دي (۱) د هم عصری حسد (۲) د اختلافي قومي حسد (۳) او علمي حسد، تو له علماء بلکې عوام په دې ښه پوهېږي چې د چا په حسد خدای ﷻ خپل ورکړی نعمت وبېل چاته لـه هغه نه اخلي. او دا د حسد وظیفه یوازې زموږ په اوسني نسل پورې خاصه نه ده. بلکې تاسې د در مختار خطبه مطالعه کړئ چې څومره اندازه یې په نظم او نثر سره له حاسدانو څخه ژړلي دي.

درویش وایي: چې دا مقوله دې حاسدان خپل استاذې وګرځوي.

بنده راسه د خدای ﷻ خپل سه — لکه پر ځان داسې پر بل سه

البته هر عالم حق لري چې یو ځای یې غلطي د اهل علم په کتابو کې ولیدل په ډېر انصاف او سهل عباراتو یې بیان کړي، دا وو عذر د درویش

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والمنة والصلوة والسلام على خير البرية وآله وصحبه الكملة.

اما بعد: فهذه مقدمة لبيان الباعث على تصنيف تفسير القرآن العزيز باللغة الافغانية.

گرانو وطنوالو او پر دین او اسلام او قرآن شیدا مسلمانانو ورونو او خویندو د پښتو ژبې سره علاقه مندانو، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

له ډېرې زمانې څخه د دورېش محمد عبید الله سني حنيفي نقشبندي ايوبي قندهاري سليمانخيلي غفرله په زړه کې خدمت د خپلو پښتنو ورونو او خويندو و په اسلامي چارو کې، يعنې په عقائدو کې د اهل سنة والجماعة، او په عمليا تو کې چې تو له فرائض او واجبات او سنن او مستحبات په بر کې ولري ځای پيدا کړی و. چنانچه د زړه له محبت څخه درويش په عقائدو کې پر نور ظلم پښتو شرح وکړه چې په پښتو کې مقبوليت عامه پيدا کړي. او دې مقبوليت د درويش همت افزائي وکړه، نو بيا يې شرحه د ابو المنتهى وکړه، او يو مختصر تاريخ چې د عقائدو سره يې تړاو درلودی "شهادت الحسنين" يې په دري ژبه تصنيف کړی، چې هغو دواړو کتابو هم شهرت عامه او مقبوليت عامه ومونده. نو نور يې د درويش همت لوړ کړی او د مرزا غالب دا بيت مې رهنما وګرځاوه.

همت بلند دار که نزد خدا وخلق باشد بقدر همت تو اعتبار تو

نو شرح د شروط الصلوة مې تصنيف کړه رفته رفته شرح د قدوري د صلوة او نکاح حصه په دري جلدو کې، او شرح د نور الايضاح مې په دري جلدو کې وپای ته ورسول. او شرح د کنز الدقائق تر نکاح پوري په دوه جلده کې هم پايه تکميل ته ورسېده، خو اخير الامر ددغو کتابو مقبوليت عامه او د لقد احسنت پيغام له اطرافو څخه د پښتنو زما تر خوله په يوه مجلس کې دا خبره ووتله چې کاشکې مې د خدای ﷻ په توفيق د قرآن عظيم تفسير هم په پښتو ژبه کړی وای، خو دا خبره ماته باعث د شفامي او تحريري مطالباتو د ورونو له خوا و درويش ته باعث د تحرير او اضطراب وګرځېدله. له دې کبله چې قرآن مبارک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بحر عميق دى او په ژور درياب درويش غوندي نا اوبازه سړي گډيدل له خطره خالي نه وي. لكن دې خبرې دونده شهرت پيدا كړى، چې بعض كتب فروشانو او خوشنويسانو د خپلو كتابو په بعض فهرستو كې چې د درويش د مصنفاتو بيان به يې ليكى دا به يې هم ليكلي وه "تفسير ايوبي حنيفي" او په دې ذريعه نور د تفسير مذكوره خواهشمندان تر حد ډېر سوه، حتى چې بعض كسانو به ماته ويل چې تفسير دې تر كومه ځايه رسولى دى او سره له دې چې ما شروع لا هم نه وه په كړې. او بعض كسانو به په كتب فروشانو كې پوښتنې كولې چې د تفسير ايوبي كوم جلد نه دى چاپ سوى، نو دورېش چې دا مجبوري محسوسه كړه، نو يې ددې تفسير د تصنيف كول و عالم استخاراتو ته وسپارل په خپله او په نورو صالحانو شاگردانو په نتيجه كې د عالم استخارو څخه ضمناً يا صراحةً اجازه د تفسير مذكور عزم د دورېش يې نور هم ټينگ كړى، لكن ورونو سره د مامر ډېر او بهخې ډېر او تر اندازه تېر وارختا يم چې خپل كم علم ځان ته وگورم او بحر عميق ته د قرآن وگورم دا تفسير د ځان سره مناسب نه بولم لكن بيا مي هم پر توفيق د خداى ﷻ تكيه وكړه او په مذكوره تفسير مي شروع وكړه.

ارشادات عاصي محمد عبيدالله قندهاري ايوبي نقشبندي از ابيات مثنوي معنوي للمولى جلال الدين الرومي قدس سره السامي.

چون لبسى ابليس آدم روى هست	پس بهر دستى نبايد داد دست
زانكه صياد اورد بانگ صفير	تا فريبد مرغ را آن مرغ گير
بشنود آن مرغ بانگ جنيس خويش	از هوا آيد بيابد دام پيش
حرف درويشان بدوزد مرد دون	تا بخواند بر سليمى زان پسون
كار مردان روشنى و گرمى است	كار دونان حيله وبى شرمى است
شير پشمين از براى گد كنند	بو سليم را لقب احمد كنند
بو سليم را لقب كذاب ماند	مر محمد ﷺ را اولوا الباب ماند
آن شراب حق ختامش مشك ناب	باده را ختمش بود گند وعذاب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حافظ شیرازي عارف حقیقي د ضمن مجازات عشق خود ابراز نموده چنین میفرمایند

نسبت رویت اگر ماه پروین کرده اند
صورت نادیده تشبیهی بتخمین میکنند
شمه از داستان عشق شور انگیز ما است
آن حکایتها که از فرها وشیرین میکنند
نکهت جانبخش دارد خاک کوی گل رخان
عارفان ز انجا مشام عقل مشکین میکنند
خاکیان بی بهره اند از جرعه کاس الکریم
این تطاول بین که باعشاق مسکین کرده اند
ساقیامی ده که باحکم ازل تدبیر نیست
قابل تغییر نبود آنچه تعیین کرده اند

پوه سه: چي مراد مرشدان د طریقت دي.

نصیحت:

هر که آمد در جهان پرز شور
عاقبت میبایدش رفتن بگور
در ره عقبی است دنیا چون پلی
بی بقاء جای و ویران منزلی
دل منه بر این پل پر ترس بیم
برگ وه ساز مشو اینجا مقیم
نزد اهل معنی این کاخ سپنج
هست چون ویرانه خالی زگنج
دور باش از دوستی مال وجاه
زانکه مالت مار وجاه هست چاه
گرنه کوری گوری بین گفتمت
یکزمان بیکار منشین گفتمت
هیچ کس را نیست این منزل گذیر
از گدا، شاه وبرنا وپیر
ای که بر ما بگذری دامن کشان
از سر اخلاص الحمدی بخوان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نصیحت

فساد چرخ به بینم ونشنویم هنوز
چی چشمه ها کوراست وگوشها همه کر
با کسان که مه ومهر باشدش بالین
بعاقبت زگل خاک باشدش بستر
اگر از آهن وپولاد سورحصن کنی
حواله چون برسد ذود بکوبد در
بروشنی خوش وعیش ونوش غره مشو
که ظلمت ازپی نور است وزهر زیر شکر
دری که بر تو کشانید از هوا مکشای
رهی که بر نو نماینده هوس مپر
براه تو همه جاهست سر نهاده مرو
بجام تو همه زهر است ناچشیده مخر

خواجه عبد الله انصاری هروی قدس سره السامي چو خوش نصیحت وزیبا موعظت در ابیاتیکه از هر کلمه آن شکر میریزد فرموده وگفته

اگر در ظلمتی اینک سراجت | حساب امروز کن فردا چه حاجت
هم اکنون حکم کل من علیها | ستاند اینک از تو تخت و تاجت
بکنج تخته تابوت خسپی | بخواری کر بود تختی زعاجت
کنون از حق فراقت مینمایی | بگور آیی بدانست احتیاجت
ترا پرهیز باید چند کامی | که فاسد شد گشت از عصیان مزاجت
کسادی در فساد افگن زتوبه | که چون فردا شود بینی رواجت
زرنج وفسق وزرق ای پیر انصار | مگر فضل خدا باشد علاجت

وهم او رحمه الله میگوید

دلا در کار خود میکن نظرها | که در راه تو میبینم خطرها
کشا از خواب غفلت چشم بیدار | بگوش وهوش تو گویم خبرها

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نگر درخلق گورستان فگنده
زیک تیر فنا جمله سپرها
بسا شاهان مهرویان در خاک
معاصي زیر قهر است ونموده
بکام نفس تو همچنو ن شکرها
گذرگاه است این دینایی فانی
نماند مرد عاقل در گذرها
چو درپیش است مرگ ای پیر انصار
تماشای جها ن کن در سفرها

او د خدای ﷻ له لوی جناب څخه دا خواست په ډېر عجز او نیاز کوم چي ماته کمال صحت او عافیت راکړي او فراغ کامل راکړي او توفیق عاجل راکړي چي دا تفسیر زه وپای ته ورسوم. وما ذالک علی الله بعزیز

ورونو زما عمر اوس د شپږ اتیا (۸۶) کالو په شا وخوا کي دی د ژوند بقاء مي تر تفسیره پوري ډېر کم دی.

الهي یا الهي ماته دومره مهلت په عمر کي را نصیب کړې چي زه پکښي دا تفسیر وپای ته ورسوم، نور ارمان خدایه زما نه دی پاته، اې خدایه ﷻ تا ودرویش ته هغه تو له نعمتونه ورکړي دي چي د درویش د حاله سره مناسب دي، اوس اې باداره جل سلطانک دا نعمت د تفسیر قرآني که څه هم زما عاصي جهول د شانه سره مناسب نه دی. لکن ستا قدرت تام دی او توفیق دي عام دی. وما درویش ته راکړه توفیق کامل ددې تفسیر قرآني.

قبول د دعاء په دربار کي د رب العزیز ﷻ ګرانو وطنوالو تر دې ځایه پوري د فقیر مقدمه وه لپاره د باعثه کولو د فقیر په پښتو د قرآن کریم د تفسیر.

هم دا اوس بحمد الله تعالی تفسیر د پاره "الم" په دوه جلده کي چاپ سوی دی او پر دین مین مسلمانان یې له مکتبة القرائت څخه په ډېر شوق هدیه کوي. او تفسیر د پاره "سیقول" هم په یوه جلد چاپ سوی دی چي مکتبة القرائت ومسلمانانو ته پېش کړی دی، او پاره د "تلک الرسل" هم په یوه جلد کي چاپ سوې ده او په مکتبة القرائت کي پر منظر عام ده. او پاره د "لن تنالوا البر" په یوه جلد کي هم وچاپولو ته تیار او مکمل دی. اوس عاصي تفسیر د "والمحصنٰت" شروع کوي ان شاء الله تعالی. رب یسر ولا تعسر وتمم بالخیر وبک نستعین.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَّالْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ

يوه سه: چي "والمحصنٰت" عطف دی پر "امهاتكم" باندي، والمعنى حرامي كړه سوي دي پر تاسي باندي هغه ښځي چي مړونه لري، نو ددغو ښځو نكاح وبل چاته نه ده روا. البته كه يې مېړه مړ سي او عده د وفات يې تېره سي، نو بيا يې نكاح روا ده د بل چا سره. او يا يې مېړه طلاقه كړي او عده د طلاق يې تېره سي، نو بيا يې هم وبل چا ته نكاح روا ده.

فائده: دا ښځي چي مړونه لري "محصنٰت" يې په دې بولي چي تزويج دوی ساتلې دي له زنی څخه.

بله سه: چي محصن په باب كي د زنا و هغه چاته وايي چي په شرعي نكاح سره مع القيود المذكورة فيما قبل كي ماينه لري او يا مېړه چي حد د زنا يې نو رجم دی كمامر، او "المحصنٰت" و هغه ښځو ته هم وايي چي زانيات نه وي كما قوله تعالى "محصنات غير مسافحات ای عفيفات من الزنا" او محصنات په دې آيت كي په معنا د ذوات الازواج دي.

فائده: بغوي رحمه الله وايي چي له ابی سعيد الخدري رضی الله عنه څخه روايت دی چي دا آيت په هغو ښځو كي نازل سوی دی چي دوی به مدينې منورې ته هجرت وكړی او دوی به مسلمانان مړونه درلوده په مكه كي، نو دغه ښځي به بعض مسلمانانو په نكاح كولې، وروسته به يې مسلمان مېړه هم هجرت پسي راوكړی، نو د داسي ښځو له نكاح څخه مسلمانان خدای جل جلاله نهي كړه. له دې حديث څخه مراد دادی چي د مهاجرې ښځي مېړه چي مسلمان وي كه څه هم په دار الحرب كي وي، نو ددې نكاح وبل چاته نه ده روا لعدم اختلاف الدين حقيقةً ولې خو دواړه مسلمانان دي وعدم اختلاف الدار حكماً. ولې چي ښځه خو هم هجرت كولای سي، او كه چېري ښځه مسلمانه وي او هجرت وكړي او مېړه يې كافر په دار حرب كي وي، نو د هغې ښځي نكاح روا ده بدليل قوله تعالى "يا ايها الذين آمنوا اذا جاءكم المؤمنات مهاجرات فامتحنوا هن فاذا علمتوهن مؤمنات

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فلا ترجعوا هن الى الکفار لاهن حل لهم ولا هم يحلون لهن الى ان قال ولا جناح عليکم ان تنکحوا هن" ترجمه! اې هغه کسانو چې ايمان يې راوړی دی چې تاسي ته راسي مؤمنات ښځي چې هجرت يې له دار حرب څخه کړی وي، کافر مېړه يې په دار حرب کې پرې ينبی وي، نو تاسي امتحان څندي واخلی چې دوی د څه لپاره هجرت کړی دی. يعنې احتمال ددې سته چې د دار حرب مېړه به يې نه و خوښ، نو له دې کبله به يې هجرت کړی وی او د ايمان باعث به نه و. نو که ستاسي يقين وچې دوی مومنانې دي يعنې ايمان يې باعث د هجرت گرځېدلی دی، نو بيرته يې د کفارو په لاس مه ورکوئ. ولې چې نه دا ښځي وکفارو ته روا دي او نه کافران ودوی ته يعنې په نکاح او جماعو سره. او حرج او گناه نسته پر تاسي چې تاسي نکاح ورسره وکړئ.

مسئله: د امام ابو حنيفه رحمه الله او د يارانو په نېز د ښځي او د کافر مېړه تر منځ فرقت او جلاوالی په صرف را وتلو سره د ښځي له دار حرب څخه واقع کېږي لاختلاف الدارين حقيقةً وحکماً. او د امام اعظم رحمه الله په نېز پر ښځه باندې د طلاق عده نسته او د يارانو په نېز عده پر سته. او د امام شافعي، امام مالک او امام احمد په نېز وروسته تر درې حيضه يې فرقت واقع کېږي که مدخول بها وه. او که مدخول بها نه وه سمدستي د اسلام سره يې فرقت واقع کېږي اختلاف دار ته نه ضرورت سته نه اعتبار.

فائده: د "نساء" لفظ په قرآن کريم کې د عموم لپاره دی يعنې هره ښځه چې ذات زوج وي وبل چاته يې نکاح نه ده روا وليس للاحتراز عن الرجال کما لا يخفى.

إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

مگر نه هغه مينځيانې چې ستاسي په ملک يمين کې وي.

درويش وايي: چې ما پيش گوئي کړې وه چې له انسان څخه گاهي غلطي او سهوه او نسيان پېښېږي الا من شاء الله. هغه اوس داده چې په تفسير کې ددې آيت عطاء رحمه الله چې ناموری قديم استاذ دی چې ددې استثنا. معنا داده چې يو سړی خپله مينځه وخپل مريي ته په نکاح ورکړې وي هغه بادار کولای سي چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه مینځه بیز ته ور ځخه وګرځوي او ملک یمین ته یې رد کړي. او دا خبره داسې چا چې د عطاء رحمه الله په صف النعال کې نه دی داسي رد کړې ده وهذا القول مردود بالاجماع آه. لکن صحیح خبره داده چې مسلم، ابو داؤد، ترمذي، او نسائي د ابي سعید الخدري رضي الله عنه روایت کړی دی، دی وایي چې موږ مینځیانې راوستلې د اوطاس د سبي، او هغو کافران مړونه درلوده، نو موږ دا بسه نه ګڼل چې موږ ددوی سره وطې وکړو، نو موږ د علیه الصلوة والسلام ځخه پوښتنه وکړه فنزلت "والمحصنت الا ماملکت ایمانکم" یعنې مړوښې ښځې وتاسي ته نا روا دي مګر نه چې ستاسي په ملک کې وي چې سبایا د اوطاس دي، یعنې که ځه هم هغه کافران مړونه لري تاسي ته یې وطې په ملک یمین روا دي، او دا حدیث په مختلفو روایاتو او عباراتو په کتابو کې د احادیث شریفه وو راغلی دی.

نو حاصل ددې آیت دادی چې ښځې چې په سبي را وستل سي که د مېړه سره وي او که بېله مېړه وي ددې ښځې له مېړه ځخه علاقه د زوجیت قطع سوه، او روا ده ومن ملکها ته چې وطې ورسره وکړي پس له استبراء یعنې یو حیض دی ورته وګوری دا چې دا معلومه سي چې له کافر مېړه ځخه خو حامله نه ده. ولې چې د بل پر کښت اوبه لګول شرع حرام بولي، وری في الحدیث الصحیح چې نعره کونکي له جانبه ځخه د علیه الصلوة والسلام داسي اعلان وکړی په ورځ د اوطاء د سبي، الا لاتنکح الحبالی حتی یضعن حملهن ولا الحیالی حتی یحضن، ترجمه خبر اوسی چې ځوک دي وطې نه کوي د امیدواره ښځو سره د سبي، تر هغو چې لنګې سوي نه وي، نو په حدیث مذکوره کې مراد له نکاح ځخه وطې دي، او نه دي وطې کوي هغه ښځې چې مېندواري نه وي تر هغو چې یو حیض نه وي ورغلی چې دې ته د شرع په اصطلاح استبراء وایي.

مسئله: مالک د سبي دا کولای سي چې خپله مینځه وبل چاته په نکاح ورکړي، نو حاصل دادی چې د سبي ځښتن هم مالک د رقبې ددې دی او هم مالک د بضع ددې دی، که یې مېړه د مایني سره په سبي راوستلي وي او که یوازې ښځه سبي وي، دا مذهب د امام شافعي رحمه الله دی، او امام مالک او امام احمد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وايي چې د سبا وو د اوطاس سره مړونه ورسره وه، او امام اعظم رحمه الله وايي چې د ماينې او د مېړه تر منځ فرقه په نفس سبي سره نه راځي الا اذا سبي احد الزوجين بدون الآخر. امام عليه الرحمة وايي چې موجب او سبب د فرقت اختلاف الدارين حقيقةً وحكماً دون السبي، ولې سره د اختلاف الدارين مصالح د ازواج نه پر ځای کېږي، او امام عليه الرحمة وايي سبي سبب د ملک د رقبې ده ملک د بضع نه ده، مظهري رحمه الله په خوله د بيضاوي رحمه الله د امام اعظم رحمه الله مذهب په داسې الفاظو رد کړی دی وهذا استدلال في مقابلة النص.

درويش وايي: چې ابن الهمام صاحب د فتح القدير وايي چې په سبايا او کې د اوطاس داسې راغلي دي ان النساء سبين وحدهن يعني بدون الازواج ورواية الترمذي يفيد ذالک روى عن ابي سعيد رضي الله عنه قال اصبنا سبايا ولهن ازواج في قومهن يعني في دار الحرب. نو دا معلومه سوه چې سبايا د اوطاس بېله ازواجو سبي سوې وې، قد ذکر ذالک لرسول الله ﷺ فنزلت الآية.

درويش وايي: چې مظهري رحمه الله په ډېره دلاورۍ سره ددې جواب ورکړی دی، ځان يې داسې ګرځولی دی لکه دی چې حنيفي المذهب نه وي، بلکې تصريح يې په دې سره کړې ده حيث قال والظاهر فيه قوله الشافعي رحمه الله، او مظهري ځان ته ګويا مجتهد وايي وليس کذالک لان ابن الهمام رحمه الله اعلى کعباً من المظهري في علم الاحاديث. او حنيفيان وايي چې دا آيت يعني "الا ماملکت ايمانکم" پر عموم باقي نه دی بالاجماع فان مقتضى اللفظ حل المملوکة سواء ملکت بالسبي او الشراء او الارث او نحو ذالک، ولا شک المشتراط المتزوجة خارجة من هذا الحکم اجماعاً يعني هغه مينځه چې مېړه لري او بل سړی يې رانسي، نو مشتري ته يې وطي بالاتفاق نه دي روا. نو حنيفيان چې مسبيات مع الازواج يې هم ځندي تخصيص کړه ولې قانون شرعي دادی چې آيت قطعي ته لا ر د تخصيص خلاصه سي نو د بل شي تخصيص هم ځندي روا دی، وان کان المخصص الآخر ظنياً.

درويش وايي: چې دا مسئله پر مذهب د ابو حنيفه رحمه الله فقيه ابو جعفر الطحاوي شارح معاني الآثار چې هم محدث دی او په ډېرو درجو تر مظهري لوړ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی او هم اعلم الناس بمذهب ابي حنيفه رحمه الله منل سوی دی په خپل کتاب معاني الآثار کي يې ډېره ښه څېړلې ده، او د ابو حنيفه رحمه الله مذهب يې په احاديث مرويه بالاسانيد سره ثابت کړی دی، نو مظهري که څه هم څان ته د مجتهد گمان کوي دونده قدر موږ نه ورکوو چي دی په مقابل کي د علامه ابن الهمام او د فقيه ابو جعفر الطحاوي رحمه الله ومنو، او دا مشکوک الحنيفية ته موږ اجازه د رد د امام ابي حنيفه رحمه الله د مذهب نه ورکوو، البته مظهري شروح د بيضاوي چي مصنف يې شافعي المذهب دی مطالعه کوي او د هغو ردونه پر مذهب د ابي حنيفه رحمه الله په خپل تفسير کي رانقل کوي، دا وه د درويش محمد عبيد الله الحنيفي نظريه والعلم عند الله العزيز العليم.

كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

روح البيان وايي چي کتاب الله مصدر مؤکد دی ای کتب الله تحريم ماذکرن کتاباً وفرضه فرضاً.

وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ

او حلاله کړل سوي ده يعني له جانبه څخه د خدای جل جلاله نکاح د ماسوی له محرمات مذکوره وو څخه انفراداً وجمعاً ای الی اربع.

پوهسه: چي "احل آه" عطف دی پر "حرمت عليکم امهاتکم" باندي او په منځ کي يې "کتاب الله" راوړی دی ددې لپاره چي مسلمان بايد محافظت وکړي پر محرماتو باندي د خدای جل جلاله.

سوال: ذالک" خو اشاره ومحرماتو ته ده او محرماتي ښځي خو ډېري وي، نو څرنگه اشاره په لفظ د "ذالک" مفرد ورته روا ده؟

ځواب: د ما... د اشاره په تاويل د ما ذکر ده.

پوهسه: چي قرائت د "احل" په مجهول صيغه قرائت دی د جعفر وحمزه والکسائي وحفص رحمهم الله نور قاريان له قراء سبعه څخه يې په صيغه د معلوم وايي، او ضمير د فاعل يې راجع وخدای جل جلاله ته دی چي په "کتاب الله" کي ذکر سو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: پر قرائت د معلوم څه سِر دی چې معطوف علیه یعنې "حرمت" یې مجهول راوړي او معطوف یعنې "احل" یې پر قرائت د معلومي یې معلوم راوړی؟

ځواب: تحلیل د نکاح انعام دی. نو ځکه یې نسبت وخدای ﷻ ته وکړی بخلاف التحریم، نو ځکه یې مجهول راوړی.

پوه سه: چې لفظ د "ماوراءذلکم" که څه هم عام دی لکن په سنت نبوي ﷺ سره محرمات د رضاع او جمع په منځ کې د عمه او ورېرې یا جمع په منځ کې د خاله او خورزې او فوق الاربع څندې خارج دي فافهم.

اَنْ تَبْتَغُوْا

چې تاسې غواړئ.

پوه سه: چې د "تبتغوا" ضمیر راجع دی و مخاطبینو ته، او مفعول یې محذوف دی "تبتغوهن" یعنې دغه ماوراء ذلکم من النساء.

بِاَمْوَالِكُمْ

پخپلو مالو سره چې ولور دی په نکاح کې یا قیمت دی په شراء کې د مینځې.

مُّحْصِنِيْنَ

محصنین حال دی له ضمیر څخه د فاعل "تبتغوا" یعنې په داسې حال کې چې تاسې به عفت کوئ یعنې فرج به ساتئ له فاحشه څخه د زنا، او یا به ځان ساتئ له عقاب او عذاب څخه د خدای ﷻ چې مربوط په زنا پورې دی.

غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ ط

حال بعد حال والسفاح الزنٰی یعنې د زنا لپاره به مال نه ورکوئ.

پوه سه: چې "غیر مسافحین" حال مؤکد دی لان المحصن یکون غیر مسافح.

حکایت: یو وخت یو لوی مجلس د ښو ښو علماؤ په قندهار کې د یوې دستاربندۍ لپاره جوړ و، درویش څه وځند پدی، نو ورغلي علماء د پروه ما ورته

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وویل چې تو له ستړې مه سئ د ټولو روغبړ کول او ولاړ سه کښېنه تکلیف دی. یو سپین ږیری کم علمه ملا را ولاړ سو او وه یې ویل مولوي صاحب راسه مسافحه به سره وکړو "په سین سره" ما ورته وویل ما خو تر اوسه مسافحه نه ده کړې او نه به یې وروسته وکړم. دی نه سو پوه او وه یې ویل چې ما څه درته وویل ما ورته وویل تا څه راته وویل، د بیرته د مسافحه لفظ ووایه "بالسین" ما بیرته هغه دمخه عبارت ورته ووایه. دی حیران پاته سو علماء حاضر خو ورپوهېدله. اخیر ما ورته وویل چې عربي الفاظ مه استعمالوه او که یې استعمالوې صحیح یې استعمالوه. اسانه خبره دا وه چې ویلي دي وای راسه روغبړ سره وکړو. تا مسافحه وویل "په سین سره" چې د هغه معنا زنا ده. نو ځکه ما درته وویل چې ما مسافحه نه ده کړې ګویا تا راته وویل راسه زنا سره وکړو. نو زه خو پوه سوم چې ستا مراد روغبړ دی، نو به دي داسې ویلي وای که د عربي عبارت شوقي یې چې راسه مصافحه سره وکړو "بالصاد".

درویش وایي: چې ددې حکایت بنه مطلب دادی چې پښتون دي په پښتو کې عربي الفاظ نه ورګډوي، او که یې خپل مهارت في العربیه مقصود وي، نو الفاظ عربیه دي په صحیح توګه ووایي د سین او د صاد فرق دي وکړي کما في نحن فیه.

پوه سه: چې "سفح" په اصل لغت کې تویول د مني ثم سمي به الزنی لان المقصود في الزنی هو اخراج المني دون بقاء النسل کما في الجماع بالنکاح.

فائده: په علم نحو کې وایي چې څوک چې داسې ووایي "اعجبني زید علمه" چې لفظ د علم بدل اشتمال دی د زید، ولې چې زید خو محل د تعجب نه دی بلکې محل د تعجب یې علم دی، نو بناءً علی هذا ان تبتغوا باموالکم محصنین آه بدل اشتمال دی من قوله ماراء ذالکم څخه. ولې چې اصل مقصود له حل څخه د ماوراءکم الا ابتغاء هن. بالاموال حالاً لان ماوراء المحرمات المذکورات لاتحل لاحد مطلقاً بل مقیدة بنکاح صحیح او بملک یمین وهو المراد بالابتغاء بالاموال. نو ابتغاء د ښځې په ورکړه سره د مال د زنی لپاره لیس من الابتغاء المراد ههنا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: له دې آیت څخه دا معلومه سوه چې مهر له لوازمو څخه د نکاح دی او تسمیه د مهر له لوازمو څخه د نکاح نه ده چې نکاح بېله تسمیه د مهر هم روا ده لکن که تسمیه نه وي بیا لازم مهر مثل دی که څه هم قیاس ددې مقتضي دی چې تسمیه د مهر چې نه وي نکاح دې صحیح نه وي قیاساً علی البیع لکن دا قیاس موږ پرېښو په نص د قرآن، قال الله لاجناح علیکم ان طلقتموا النساء مالم تمسوهن او تفرضوا لهن فریضةً چې چونکه په دې آیت کې مراد له "فریضة" څخه مهر دی، نو له دې آیت څخه دا معلومه سوه چې نکاح بدون تسمیة المهر هم صحیح ده، نو موږ دا وایو چې مهر خو له لوازمو څخه د نکاح دی ولیس من شرائط النکاح ذکره وتسمیته وعلیه انعقد الاجماع.

فائده: اقل د مهر په نیز زموږ لس درهمه دي قیاساً علی قطع الید في السرقة بهذا المقدار ولا تعیین في اکثر مقدار المهر اتفاقاً.

مسئله: نکاح بېله مهره له خواصو څخه د نبي عليه السلام ده لقوله تعالی "وامرئة مؤمنة ان وهبت نفسها للنبي ان اراد النبي ان یستنکحها خالصة لک من دون المؤمنین، او د عین دغه آیت څخه دا هم معلومه سوه چې مؤمنانو ته نکاح بېله ولوره نسته یا مهر مسمی یا مهر مثل کما نص علیه في الآیة السابقة "ان تبتغوا باموالکم"

مسئله: که یو چا ښځه په نکاح کړه او دا یې شرط کړی مهر به یې نه وي؛ امام مالک رحمه الله وایي چې نکاح یې صحیح نه ده لان النکاح عقد معاوضة کالبیع فکما لایصح البیع بشرط عدم الثمن لایصح النکاح بشرط عدم المهر ایضاً. موږ وایو چې نکاح معاوضه نه ده. ولې چې جزء د انسان چې بضع نه خرڅېږي. البته مهر چې موږ لازم بولو شرعاً اظهاراً لشرف المحل وهو البضع البته شرطول د عدم مهر شرط فاسد دی والنکاح لایفسد بالشروط الفاسدة بل یبطل الشرط ویصح النکاح بخلاف البیع بشرط عدم الثمن فان البیع یفسد بالشروط الفاسدة، راجع کتب الفقه.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ

يوه سه: چي روح البيان ددې آيت داسې ترجمه کړې ده، هغه شی چي تاسې نفع واخلئ په هغه شي سره يعني الجماع او الخلوة الصحيحة له دغو ښځو څخه يعنې ماينې بالنكاح الصحيح، نو تاسې ورکوئ ورکوئ ودوی ته مهرونه ددوی په مقابل کي د استمتاع يعنې تول مهر.

يوه سه: چي نفس وجوب د مهر په ذمه کي د زوج په نفس عقد د نکاح دی او وروسته تر استمتاع ټوله مهر واجب الاداء دی.

يوه سه: چي بعض مفسران له استمتاع څخه عقد د متعه مراد بولي چي شيعه گان يې صيغه بولي.

يوه سه: چي متعه مصطلح عقد دی د نر او ښځې تر منځ چي مراد له هغه څخه ملک د بضع وي تر يوه مده معينه پوري بمهر معين که څو ورځي وي او که مياشت وي چي هغه مده تېره سي، نو ښځه له مېړه څخه پخپله بائنه کېږي بيله طلاقه، او استبراء د رحم يې په يوه حيض سره کېږي چي نبايد حمل يې نه وي اخستی، او د متعې د مېړه او ماينې تر منځ ميراث هم نسته او نه منکوحه د متعې د سړي ماينه بلل کېږي او نه يې نر مېړه بلل کېږي.

درويش وايي: چي که مراد متعه مصلحه وي نو دا آيت منسوخ دی لان الائمة الاربعة اجمعوا على عدم المتعة الآن عند جميع علماء الامصار الا طائفة من الشيعة، او نسخ يې په دې آيت سره ثابت دی "والذين هم لفروجهم حافظون الا على ازواجهم او ما ملكت ايمانهم فانهم غير ملومين، فمن ابتغى وراء ذالک فاولئک هم العادون" او مونږ دمخه وويل چي د متعې ښځه ماينه نه بلل کېږي لعدم التوارث کمامر، نو د متعې ښځه په ماوراء ذالک کي داخله ده.

درويش وايي: چي ټوله علماء پر دې متفق دي چي متعه يو وخت په عصر نبوي کي روا وه لکن بيرته حرامه سوه، ولې چي مسلم له ربيع بن سبرة ﷺ څخه روايت کړی دی چي دده پلار يعنې سبرة ﷺ چي دی د عليه الصلوة والسلام په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حضور کې وچې علیه السلام وویل "یا ایها الناس" ما تاسي ته اجازه کړې وه په استمتاع کې یعنې په عقد کې د متعه "وانه قد حرم ذالک الی یوم القیامة فمن عنده شيئ منهن" یعنې که د چا سره اوس هم ښځې د عقد متعه وي، نو هغه دې ایله کړي او هغه مهر چې مو ورکړی دی بیرته یې مه څندي غواړئ، او ابن ماجه په صحیح سند سره داسې روایت له عمر ﷺ څخه کړی دی چې ده په خطبه کې وویل چې علیه السلام موږ ته درې واره د متعې اجازه کړې ده ثم حرمها، عمر ﷺ زیاته کړه که چا اوس متعه وکړه او دی محصن و رجمته بالحجارة" یعنې په ډبرو یې سنګساروم کما هو حکم المحصن في الزنا.

درویش وایي: چې خدای ﷻ دې رحم وکړي پر مظهري ﷫ چې مسئله د متعې یې دونده څېړلې ده چې مړه فتنه یې بیرته را ژوندی کړېده یعنې دده څېړنه چې څوک مطالعه کړي د بعض ناپوهانو به اوس هم د متعې پر جواز یقین سي فطالع تفسیره او دا به یې خیال سي چې مذهب د شیعه ګانو حق دی.

فَرِيضَةً ۚ

پوه سه: چې لفظ د "فریضة" حال دی له "اجور" څخه او فعیل په معنی د مفعول دی مفروضة من جانب الله، او یا مصدر مؤکد دی ای فرض فریضة.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۚ

او ګناه نسته پر تاسي چې استمتاع په نکاح صحیح سره وکړئ چې تاسي په راضي سئ په هغه شي سره یعنې چې ماینه بعض مهر او یا ټول له مهر و مېړه ته وروبخښي او یا مېړه تر مفروض مهر بالا بود ماینې ته ورکړي وروسته له فریضه څخه د مهر.

پوه سه: چې زیاتوب په ولور او کم والی په مهر کې ملحق په اصل عقد سره ګرځي ګویا عقد پر زیات ولور سوی دی، نو ښځه له مېړه څخه د زائد طلب هم کولای سي لکه د اصل مهر طلب چې کولای سي. او په صورت کې د کم والي چې ټول له مهر ښځې و مېړه ته بخښلي وي ملحق په اصل عقد سره نه ګرځي لان المهر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

من لوازم عقد النكاح الشرعي. وهذا الذي قلنا حاصل الآية المتلوة فافهم.

مسئله: که ښځي تر نيم مهر کم مهر ته بخښلي و او مهر قبل الدخول دا طلاقه کړه رجع الزوج عليها الى تمام النصف عند ابي حنيفة رحمه الله و عند ابي يوسف و محمد رحمهما الله يتنصف المقبوض فقط.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

په تحقيق خداى پاک ښه خبر دى په مصالحو د بندګانو او حکمت لري په هغو احکامو چي خداى ﷻ وخپلو بندګانو ته مشروع کړي دى. فلا اعتراض عليه تعالى في الشرائع.

وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ

پوه سه: چي د "يستطع" معنا "يجد" ده اى من لم يجد كما يقول الرجل لا استطيع ان احج اى لا اجد مالا احج به او لفظ د "منكم" حال دى له فاعل مستتر څخه د "يستطع" اى حال كونه منكم والطول القدرة. او نصب يې بناء پر دې دى چي مفعول د "يستطع" دى، او "ان ينكح" محلاً منصوب دى چي مفعول دى د قدر. او مراد له "محصنات" څخه حراتي ښځي دي په دليل ددې چي مقابل يې مينځياني راغلي دي، وانما سميت الحرات محصنات له دې سببه چي حريت دوى ساتلي دي له ذلت څخه د مينځي توب او له صفات رزيله وو څخه د رقيت كما لا يخفى. ومعنى الآية كه چا نه درلودى قدرت مالي د نكاح د حري ښځي.

پوه سه: چي "من" موصوله دى متضمن معنى لره د شرط مبتداء. ده خبر يې په وروسته آيت راځي.

پوه سه: چي مظهري رحمه الله "طولاً" منصوب بولي على انه مفعول مطلق دى د "يستطع" والاوجه ماقلنا آنفاً.

فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

دا جمله خبر ده د "من" موصوله سابق وتقدير الكلام فلينكح امرئة كائنة من جنس الاماء. يعني مينځه د بل سړي، ولي چي د خپلې مينځي سره خو نكاح

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نه ده روا لعدم الحاجة لانه یجوز لـه وطیها بملک الیمین، چي هغه فتیات مؤمنات دي.

پوښتنه: د "فتی" معنا ځوان نر دی او د "فتاة" معنا ځوانه ښځه ده. نو څه سبب دی چي مربی که څه هم سپین ږیری وي فتی یې بولي او مینځه که څه هم سپین سري وي فتاة یې بولې؟

ځواب: هو! معنا د فتی او فتاة خو هغه ده چي سائل ذکر کړه. لکن مربی او مینځه که څه هم سپین ږیری یا سپین سرې وي لکن مولی او بادار یې په طور د ځوانانو استعمالوي یعنې خدمت په کوي او احترام د سپین ږیر توب یا سپین سر توب یې نه کوي کما في الاحرار.

فائده: امام شافعي او امام مالک رح په دغه آیت سره دلیل وایي پر دې چي نکاح د مینځې سره د قدرته پر نکاح د حرې ښځې نه ده روا. او نکاح د کتابیه مینځې مطلقاً نه ده روا. دوی وایي هغه امر چي مقدر و د "فمما ملکت آه" یعنې فلینکح کما مر آنفاً لپاره د اباحت دی کما لا یخفی، او دوی وایي چي وصف یعنې المؤمنات په معنی د شرط دی، نو اباحت د نکاح د مینځیانو مشروط دی په عدم طول سره د نکاح د حرې صراحةً، او بل په ایمان سره د مینځې په اعتبار د وصف. دوی وایي چي په عدم د شرط مشروط چي اباحت د مینځیانو و هم نیستي کېږي. نو چي اباحت نفي سو، نو تحریم ثابت سو لانهما في حکم النقیضین وان کانا ضدین فتدبر او ددې مذهب روایت د جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه او د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه هم مروي دی.

پوهه: چي موږ حنیفیان په ځواب کي د شافعي او مالک رح چي دلیل په مذکوره آیت سره وایي داسي وایو "اولاً" چي استدلال په مفهوم مخالف سره لکه دوی چي ووایه زموږ په نېز اعتبار نه لري، مثلاً یو سړی ووایي چي زه د شپې بیړ بیړم ددې دا معنا نه ده چي زه د شپې تهجد نه کوم. او موږ وایو چي عدم د شرط نه واجبوي نفي د حکم. ولې چي اخیري درجه د شرط داده چي علت به وي او علماء متفق القول دا وایي چي عدم د علت عدم د حکم نه واجبوي لجواز

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

وجوده بالعلة الاخرى لان تبادل العلل جائز عند العقلاء، نو يو حكم چي مشروط په شرط سره وګرځي او يا مقيد په يو وصف پوري ددې معنا داده چي دغه حكم په نېز او وخت كي د شرط يا وصف موجودېږي، و اما عدم تقدير د الشرط والوصف فمسكوت عنه، نو عدم د حكم پر تقدير د عدم الشرط او الوصف پر عدم اصلي پاته دى عدم شرعي نه دى.

پوښتنه: حنيفيه جواز د نكاح د مينځيانو مطلقاً كه مؤمناتې وي او كه كتابياتې وي خواه زوج يې قادر پر نكاح د حرې وي او كه نه وي، په څه دليل يې روا بولي؟

ځواب: په عموم ددې آيت "فانكحوا ما طاب لكم الآية" او په عموم ددې آيت واحل لكم ما وراء ذالكم، والحاصل دا چي قيد د مؤمناتو دلته يا قيد د عدم طول د حرې جاري مجرى العادة، ولې چي عادةً نر چي حر وي نكاح د مينځې يې نه ده خوښه الا عند الضرورة وهي عدم طول د نكاح د حرې ښځې، او داغه رنګه عادت د مسلمان دادى چي په معاشرت د كافرې ښځې كه څه هم كتابيه وي نه راضي كېږي او خپل د ځان پېغور يې بولي او دغه نكاح د مينځې چي ضرورت نه وي خلګ يې پېغور بولي، قال الله تعالى "لا تتخذوا اليهود والنصارى اولياء" يعني دوستان او د مېړه او د مايني تر منځ خواه مخواه محبت وي ومزيد التحقيق في المظهري وروح المعاني وغيرهما.

پوه سه: چي امام مظهري په خپل تفسير كي صرف دا بيان كوي چي ابو حنيفه داسي وايي او شافعي داسي، او د نورو امامانو مذاهب بيانوي نه دى ترحم و يو صاحب المذهب ته كوي او نه داسي كوي چي خپل ځان دې يو مذهب ته منسوب كړي لكه په كتابو كي د فقهي حنيفي چي وايي ولنا، ګويا دى صرف بيان المذاهب كوي او د هغو دلائل او نقض او ابرام بيانوي ولله در صاحب روح المعاني حيث يقول وجوزهما الامام الاعظم رضي الله عنه فيفهم منه السامع انه حنيفي المذهب او د امام مظهري تفسير يوه خواته مېلان نه ښيي بلكې په بعض ځايو كي د امام شافعي رحمه الله ته مائل سي، وهذا ليس صنع المقلد لمذهب خاص.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شعر

ومن مذهبي حب الديار لاهلها — وللناس فيما يعشقون مذاهب

په مسلم الثبوت کې وايي ودليل المقلد مذهب امامه لاقوله فافهم.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ

او خدای ﷻ خبر دی ستاسې په ایمانو سره، یعنې فضیلت د یوه پر بل ایمان او عمل صالح سره دی، په حدیث شریف کې راغلي دي چې روایت يې ترمذي او ابو داؤد کړی دی له حضرت ابو هریره ؓ څخه چې علیه الصلوٰة والسلام وویل "ان الله قد اذهب عيبة الجاهلية وفخرها بالآباء انما هو مؤمن او فاجر شقي الناس كلهم بنو آدم وآدم من تراب"

بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ

یعنې بعض ستاسې که احرار وي او که ارقاوي من جنس بعض آخر، كمامر في الحديث المذكور آنفاً.

فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ

نو تاسې په نکاح کوئ دغه مینځیانې په اجازه د اهل ددوی یعنې د مالکانو ددوی.

پوښتنه: امر چې مطلق ذکر سي خو لپاره د وجوب وي نو نکاح د مینځیانو واجبه ده او که څه رنګه؟

ځواب: وجوب راجع وقید ته یعنې باذن اهلهن یعنې اذن د ماکانو په وخت کې د نکاح د مینځیانو واجب دی فلا يجوز نكاح الامة الا باذن سيدها.

وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ

تاسې ورکوئ ودغو مینځیانو منکوحاتو ته مهرونه ددوی.

پوښتنه: چې ظاهر ددې آیت خو دادی چې مهرونه حق د مینځیانو دی، او جمهور علماء پر دې دي چې مهر د مینځې ملک دبادار ددې دی فما التوفيق؟

ځواب: آلوسي ؒ په روح المعاني کې ددې آیت ترجمه داسې کړې ده ای

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ادوا اليهن مهورهن باذن اهلهن وحذف هذا القيد لتقدم ذكره، او الوسي رحمه الله بل ځواب داسي ورکړی دی چي په کلام کي حذف د مضاف سته ای آتوا اهلهن او ما تقدم عليه قرينه ده پر دې حذف، او بل ځواب يې داسي ورکړی دی چي آتوهن په ځای کي د آتوهم يعنې الموالي نکته داده چي اصل مهر خو حق د مينځيانو دی. ولي چي محل د وطي دوی دي مولی چي اخلي هغه په سبب د ملک يمين.

درويش وايي: چي معنا د معروف دلته مفسرانو دا کړې ده چي ولور ددوی دي نه ځنډوي او نه دي قصد د ضرر رسانۍ ودوی ته کوي.

مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ

چي دوی به پاک دامنې وي او زانياتې به نه وي يعنې جهارا او نه به دوی اخستونکي وي د پټکي يارانو د زنی لپاره.

فائده: محصنات حال دی له مفعول ځخه د "فانکحوهن وآتوهن علی سبيل التنازع. او حسن بصري رحمه الله وايي چي مسافحه هغه زنی ته وايي چي هر چا چي د زنی دعوت ورکړی دا زنی ورسره کوي، او ذات خذن هغه زانيه بولي چي يوه سړي سره زنی کوي، اهل جاهليت اوله زنی ناروا بلل او دويمه يې روا ګڼل.

فائده: غير مسافحات ولا متخذات اخذان بيان د محصنات دی.

مسئله: نکاح د مينځيانو چي يې مقيده کړه په قيد د احصان لبيان الافضل عند الامام الاعظم رحمه الله والشافعي رحمه الله که نه نکاح د غير محصنت هم روا ده.

فَاِذَآ اُحْصِنَّ

يوه سه: چي دا لفظ په صيغه معلوم بعض قراء وايي يعنې بفتح الالف والصاد، نو يې معنا داده چي دوی ساتلي وه خپل فروج په نکاح کولو سره له زنی ځخه، او په معنی د ازدواج او د اسلام راغلی دی او په هره معنی کي منع لغوي موجوده ده، او په آيت مذکوره کي معنی د تزويج مراد ده.

فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ

نو که راتګ وکړی دي مينځيانو مسلماتو متزوجاتو په زنی سره، نو پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دوی باندي نیمې د هغه عذاب سته چې پر محصنت یعني حرائر ابکار یعني بې مېړه چې زنی وکړي، یعني پنځوس درې.

پوه سه: چې تفسیر د محصناتو دلته په حرائرو متزوجاتو چې زنی وکړي نه دی صحیح. ولې چې د هغو حد خو رجم و او رجم خو تنصیف نه قبلوي کما لایخفی.

فائده: حد د زنی د حُر که نر وي او که ښځه چې شادي شده نه وي په نېز د امام اعظم رحمه الله سل (۱۰۰) درې دی لقوله تعالی "الزانیة والزاني فاجلدوا کل واحد منهما مائة جلدة".

پوښتنه: په حدیث کې د عبادة بن صامت رضي الله عنه چې روایت یې مسلم کړی دی "البکر بالبکر جلد مائة وتغریب عام" یعني حد یې سل درې او یو کال فرار کېدل دي. وعن زید بن خالد رضي الله عنه قال سمعت رسول الله ﷺ یامر فیمن زنی ولم یحصن جلد مائة و تغریب عام" رواه البخاري، والیه ذهب الشافعي رحمه الله. نو خبره اوس داده چې حنیفیه رحمهم الله خو تغریب عام نه وایي، نو ددې دوو صحیح حدیثو په جواب کې دوی څه وایي؟

ځواب: امام مظهري رحمه الله خو فقط دا دوه حدیثه راوړي دي او دا یې هم ویلي دي والیه ذهب الشافعي رحمه الله او په تغریب عام کې د حنیفیه رحمهم الله له خوا هیڅ جواب نه دی ویلی فکانه رجح الحدیث علی المذهب کما هو ضیع اصحاب ظواهر الحدیث، و الفقیه ابو جعفر الطحاوي حمل الحدیثین المذکورین علی السیاسة دفعاً للفتنة. نو که اوس هم سیاست د امام المسلمین ددې تقاضاء وکړي چې تغریب عام به فائده وکړي نو تغریب د کال دي هم وکړي.

مسئله: حد د مریي او مینځې که متزوج وي او که غیر متزوج وي پنځوس درې دی، د مینځې دا خو په عبارة النص سره ثابت دی یعني الآیة المذکورة او د مریي دا په دلالت النص سره.

پوه سه: چې امام اعظم رحمه الله د تغریب زیاتول زیادت بولي پر نص القرآن باندي باخبار الاحاد وهي لاتجوز ومقصود الامام الاعظم رحمه الله ان زیادة التغریب علی الجلد بطریق الحد لا تجوز لعدم ذکر التغریب في نص القرآن، واما بطریق

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

السیاسة فیجوز التغریب کمامر آنفاً.

ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۚ

دا وهغه چاته مباح ده چې پر ځان بېرېږي له زنې څخه که دی مینځه په نکاح نه کړي، روح البیان "ذالک" اشاره بولي ونکاح ته د مینځې په نېز د عدم قدرت د نکاح د حرې ېنځې.

بوه سه: چې د عنت لغوي معنی داده چې د سړي هډوکې مات سي وروسته بیا هر مشقت ته استعاره سو وروسته په عرف کې زنې ته وایي، ولې چې زنې سبب دی د مشقت په دنیا کې په حد سره او په اخرت کې په عقوبت سره.

وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۗ

او که تاسي صبر وکړئ له نکاح څخه د مینځیانو یعنې د شهوت د زنې علاج په بېرې د خدای ﷻ وکړئ او یا په نفلي روژو کما جال في الحدیث النبوي المشهور الذي رواه البخاري وغیره تاسي لره بهتره ده تر نکاح د مینځیانو. ولې چې په نکاح کې د مینځې وړاندې کول دي خپل د اولاد ومیریتوب ته، ولې چې اولادونه د مینځې خو مریان دي د بادار د هغې، او بل دادی چې مولی د مینځې خو حق د خدمت لري پر مینځه، نو دا ومېړه ته د وطي لپاره چنداني نه فراغه کېږي لکه حره ښځه، او بله داده چې مولی خپله مینځه په سفر کې بېولای سي د خدمت لپاره، نو مېړه به یې څه کوي، او بل دادی چې مولی خپل مینځه پر حاضر او غائب دواړو خرڅولای سي، نو په صورت کې د غائب به مینځې مېړه څه کوي، او بل دادی چې مینځه د مولی په امر دباندي وبازار ته د یو کار لپاره وتلای سي په دې تولو کې خو اهانت او ذلت د ناکح دی ولذا ورد في الحدیث النبوي الحرائر صلاح البیت والاماء هلاک البیت.

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝٢٥

او خدای ﷻ بخښونکی د ګناه کارانو دی او مهربان دی. یوه له مهربانی څخه یې داده چې په نېز د ابو حنیفه رحمه الله سره له قدرته پر نکاح د حرې یې د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مینځي روا کړې ده که څه هم خلاف الاولیٰ د لماذکرنا من الوجوه لکن په شرط د دې چې سړی به حره ماینه نه لري، ولې چې نکاح د مینځي پر حرې ناروا ده بالاجماع.

پوښتنه: په آیت شریف کې خو "مؤمنات" لفظ راغلی دی، نو د کتابیانو مینځیانو نکاح باید نه سي روا؟

ځواب: نکاح خو یې روا ده، مګر ابو حنیفه رحمه الله محمول پر ندب بولي یعني تر نکاح د کتابیه نکاح د مؤمني مینځي افضله ده لاختلاف المعاش اللائق بالزوجیة بیه المؤمن والکافرة الکتابیة کما لایخفی.

درویش وایي: چې مظهري رحمه الله سره ددې چې دغه تفسیر چې وړاندې تېر سو مختاره د اکثره مفسرینو بولي بیا هم خپل په رایه یې داسې تفسیر کړی دی، "ذالک" ای شرع الحد "لمن خشي العنت" ای لمن خاف مشقة الضرب. منکم حتی لا تقربوا الزنی.

فائده: امام اعظم رحمه الله د مینځي نکاح سره د طول د نکاح د حرې مکروه بولي.

فائده: حر سړي ته د څلورو ښځو نکاح روا ده بالا نه ده روا کمامر، او مریي ته تر دوو ښځو بالا نکاح نه ده روا لان النکاح نعمة والرقیة منصف لنعمة البشریة.

فائده: طلاق مغلظ د حر سړي درې دی او د مریي طلاق مغلظ دوه دي لان الثلثة لاتحتمل التنصیف الحقیقي فافهم.

تنبیه: پوه سه چې نکاح له سنتو څخه د رسولانو ده او طریقه د مخلصو بندګانو ده وقد صح عن النبي ﷺ النکاح سنة من سنتي فمن رغب عن سنتي فلیس مني او کما قال، وروی البخاري وغیره قال رسول الله ﷺ یا معشر الشبان من استطاع منکم البائة ای النکاح فلیتزوج فانها غض للبصر" یعني سترګې پټونکې ده له نظر څخه د شهوت و اجنبي ښځو ته "واحصن للفرج" او ساتونکې ده د فرج له زنی څخه "ومن لم یستطع فعلیه بالصوم" یعني نفلي روژې دي ډېرې نیسي "فانه له وجاء، هو نوع من الخصاء" لکن په اختلاف سره د طبائعو د انسانانو احکام د نکاح مختلف کېږي، یعني که یو سړی په حال کې د توقان و یعني غلبة الشهوة پر هغه نکاح واجبه ده او که یو سړی په حال کې د اعتدال و هغه ته نکاح مستحب ده،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او مکروه ده هغه چا ته چي له جماعو او نفقې څخه عاجزه و، او که دی په ځان پوهېږي چي زه عنين یم وهغه ته نکاح حرامه ده، په شرعه او شرح کي د شرعه وايي چي دي کوشش کوي چي دين داره او صالحه ښځه دي په نکاح کړي، ولي چي علماء وايي چي صالحه ښځه د دنيا ښه متاع ده. ولي چي د صالحې ښځي سره د سړي زړه فارغه وي له تدبير څخه د کور. او صالحه ښځه ډېر زيار باسي په پخولو کي د ډوډۍ او د ډېگ او د سرای په جارو کولو کي او د کور د مفروشاتو په صفا کولو کي، او د ژوندانه د نورو اسبابو په برابرولو کي.

فائده: انسان که څه هم ډېر شهوت د جماعو نه لري لکن بيا هم ماينه په کار ده، ولي چي انسان يوازي په کور کي گزاره نه سي کولای. ولي که دی د کور کار په مخه واخلي نو ډېر وخت به پر دي تېر سي نه به علم يا تعليم يا تجارت يا دوکان يا روزانې مزدورۍ ته فارغه وي فالمرئة الصالحة معينة للشخص في الامور الدنياوية والامور الدينية بهذا السبب. له دي کبله ابو سليمان داراني رحمه الله وايي چي زوجه صالحه ليست من الدنيا فانها تفرغک لامور الآخرة سعدي شيرازي رحمه الله وايي.

زن خوب و فرمان برد پارسا	کند مرد درویش را بادشاه
سفر عید باشد بر آن کتخدای	که یار زشتش بود در سرای

فائده: که امکان و پيغله ښځه دي په نکاح کړي فانها تکون لک" او په جماع وغيره کي بې د مېړه سره محبت وي. ولي چي څوک يې نه وي ليدلی، او کونده ده که يې اولاد نه و، نو نيمي ستا ده. او که يې له زاړه مېړه څخه عيال و، نو ټوله د بل چا ده رزق ستا خوري او محبت يې د زاړه مېړه سره وي او هر گړی وايي چي زما د زامنو پلار ډېر ښه سړی و خدای ﷻ دي وبخښي او نوی مېړه په خار وهي.

درويش وايي: چي حاصل د ټوله مامر من جواز نکاح المملوکات دادی چي نکاح د مينځيانو رخصت دی او صبر کول څخندي عزيمت دی، والعلماء متفقون على ان العزيمة اولى من الرخصة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ

اراده لري خدای ﷻ تا چي بيان وكړي وتاسي ته يعني شرائع د اسلام او مصالح ستاسي د دنيوي او اخروي چارو.

بوه سه: چي چونكه په قانون د نحاتو حرف جر پر فعل نه سي داخلېدای، نو ځكه وروسته تر لام جاره "ان" مقدر دی ای لان يبين لكم او دا خو د ظاهري اعراب مقتضي وه. او دا معنی په حيث لام زائد لپاره د تاكيد مقتضي ده معنی د استقبال.

وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

او لاربنوونه وكړي وتاسي ته د شرائعو د هغو كسانو چي تر تاسي دمخه تېر سوي يعني اليهود والنصارى.

بوه سه: چي شرائع د من قبلنا چي منسوخ نه وي زموږ په شريعت كي يې پر موږ اتباع واجبه ده لكن په دې شرط چي خدای ﷻ په قرآن كي بيان وكړي او يا په سنت نبوي سره ثابت وي لكن پس له بيانه انكار پر ونه كړي او د يهود او نصارى وو نقل ته اعتبار نسته لانهم حرفوا كتابيهما بالزيادة والنقصان مگر نه لكه مثل د عبد الله بن سلام ﷺ او يا كعب احبار يې نقل وكړي.

وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝

بوه سه: چي "ويتوب" عطف دی پر "يبين" يعني اراده لري خدای ﷻ چي تاسي ته بخښنه وكړي يعني د هغو گنهو چي تاسي تر بيان د خدای ﷻ دمخه كړي. او بعض مفسران وايي چي معنا د "يتوب" داده چي تاسي ته توفيق دركړي د توبې، او خدای پاك خبر دی په مصالحو د بندگانو او د حكمت څښتن دی چي بېله فائدې حكم نه كوي.

درويش وايي: چي آلوسي بغدادي رحمه الله وايي چي مثل ددې تركيب يعني "يريد الله ليبين لكم آه" په كلام كي د عربو قديماً وحديثاً راغلی دی، او د نحاتو په دې تركيب كي اختلاف دی، سيبويه او جماهير د اهل بصره وايي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مفعول د "يريد" محذوف دی، ای يريد تحليل ما احل وتحريم ما حرم، او لام لپاره د تعليل دی ای الارادة المذکورة لاجل بيان لکم چي په سبب د ان مقدرو "يبين" په مصدر سره چي تبيين دی بدل سو، نو پر دې تقدير تعلق د ارادې غير له تبيين څخه دی بلکې معلول او علت دی، باعث د بصريانو پر دې ډول ترکيب دادی چي "يريد" او مفعول متاخر ته چي "ليبين" دی په لام سره متعدي نه سي چي په نېز د بعض نحاتو ممتنع دی او بعض وايي چي ضعيف دی که څه هم روح البيان او مظهري وايي چي لام د تعديه نه دی بلکې لام زائد دی لپاره د تاکيد د استقبال چي په "يريد" کي سته چي دې لام ته صاحب اللباب لام د تکمله وايي مقابل د تعديه. او بعض بصريان وايي چي مفعول د "يريد" محذوف نه دی کما في قبل هذا البيان بلکې "يريد" بېله ان مصدري مبتداء ده کما في قول الشاعر ""تسمع بالمصيري خير جن ثراه"" ای سمعک بالمعيدي خير من رؤيته. وقصة هذا البيت طويلة مذکورة في بعض کتب النحو والتفاسير. نو دوی وايي چي "يريد" مبتداء ده او جار ومجرور يې خبر دی. فالمعنى ارادتي کائنة للتبيين وفيه تکلف کما لا يخفى انتهى کلام العلامة البغدادي الآلوسي رحمه الله بحذف کثير وزيادة کثيرة من جانب العاصي. بيت

تروم العز ثم تنام کيلاً		يغوص البحر من طلب اللالي.

وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يَّتُوْبَ عَلَيْكُمْ ۗ

پوه سه: چي مظهري رحمه الله وايي چي کرره للتاکيد والمبالغة.

درویش وايي: چي په تکرار ددې عبارت علاوه پر مبالغې بيان دی د بلاغت فائقه د قرآن عزيز، ولې دغه عبارت چي دمخه ذکر سو يعني "يريد الله ليبين لکم" څومره چون وچرا قيل وقال په اعتبار د اعراب کي و کما نقلناه عن الآلوسي رحمه الله وهذه العبارة لا اشکال بل لاخفاء في ترکيبه لان لفظ "الله" مبتداء و "يريد" خبره و "ان يتوب عليکم" مفعول "يريد" فتدبر هداک الله لدرک بلاغات القرآن العزيز.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوٰتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿۲۷﴾

او اراده لري هغه کسان چي متابعت د خواهشاتو نفسانيه وو کوي. يعني الفجار. بعض وايي چي مراد ځيني زانيان دي. او بعض وايي چي مراد ځيني مجوسيان دي چي د خور او ميري نکاح روا بولي. او بعض وايي چي مراد ځيني يهودان دي چي هغه د اخوات من اب فقط او د بنات الاخ والاخت نکاح روا بولي. چي تاسي مؤمنان لوی ميل وکړي ددوی ومذهبو ته. يعني تاسي هم حلال وګڼئ خپل د شريعت محرمات ددوی په متابعت.

پوه سه: چي د توصيف د ميل په عظيم سره داده چي يو څو ګناه کول دي سره له اعتقاده په حرمت سره دا خو ميل عظيم دی. او ګناه کول په اعتقاد د روا والي هغه ميل اعظم دی کما لا يخفی.

يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿۲۸﴾

اراده د خدای ﷻ چي پر تاسي امت محمديه باندي تخفيف وکړي يعني په امور شرعيه وو کي. ابن المنذر په تفسير کي له مجاهد رحمه الله څخه روايت کړی دی چي يوه له تخفيف څخه د خدای ﷻ پر دې امت نکاح ده د مينځي، نصرانيه او د يهوديه ښځو سره. او تفسير مدارک وايي چي دا قول د ابن عباس رضي الله عنه دی، و ورد في الحديث بعثت على الشريعة الحنيفية، السمحة البيضاوي ليلها کنهارها او کما قال. واحل لهذه الامة بعض ماحرم على من کان قبلکم. او پيدا کړه سوی دی انسان ضعيف يعني صبر نه سي کولای له شهواتو څخه او تحمل د سختو عبادتو هم نه سي کولای او هر څو چي زمانه و قيامت ته نژدې کيږي ضعف د انسانانو زياتيږي، او له هم دې سببه چي پر دې امت محمديه چي اخير الامم دی آساني يې زياته کړې ده. کلبي رحمه الله وايي چي انسان ضعيف دی چي صبر له ښځو څخه نه سي کولای. نو ځکه خدای پاک فراخي د ښځو په نکاح کي ورته ورکړه. سعيد بن المسيب رحمه الله وايي چي شيطان چي له بلې خوا د يو چا څخه عاجزه سي. نو د ښځو له خوا يې په فتنه اخته کوي. دی وايي چي زه د اتيا کالو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يم او يوه ستركه مي بالكل ړنده سوه وان اخوف ما اخاف على نفسي فتنة النساء.

درويش وايي: چي زه د نيوي كالو يم اوس هم له فتنې څخه د ښځو تر هري گناه بېربرېږم. ابو هريرة رضي الله عنه وايي اللهم اني اعوذبك من ان ازنى واسرق. فقيل له كبر سنك وانت صاحب رسول الله ﷺ اتخاف على نفسك بالزنى والسرقة؟ قال كيف آمن على نفسي وابليس حي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ

اى هغه كسانو چي ايمان يې راوړى دى تاسي مه خورى مالونه خپل يعنې يو د بل مسلمان مال مه خورى او د هغو كسانو مالونه هم مه خورى چي ستاسي تابع وي يعنې اهل ذمه.

مسئله: لاباس باكل مال الحربي الغير المعاهد من غير عذر.

بِالْبَاطِلِ

په وجه باطل سره يعنې چي ممنوع وي شرعاً لكه په غصب سره او يا په سرقه يا خيانت سره يا په قمار سره يا په سود سره او يا په عقود فاسده سره. او يا بيع د نقود په نقود سره چي يو ظرف يې مؤجل وي او بل ظرف يې معجل وي كما في حوالات التجار فافهم.

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

مگر نه دغه اكل الاموال يو د بل چي تجارت وي ستاسي په منځ كي په رضا د جانبينو.

يوه سه: چي "تجارت" كوفيان قرا. په نصب وايي چي خبر د "تكون" يې بولي او اسم د تكونوا مضمر بولي والتقدير الا ان تكون جهة الاكل تجارة. او نور قاريان يې په رفع سره وايي او "تكون" تامه بولي او "تجارت" يې فاعل بولي.

يوه سه: چي دا استثنا منقطع ده په معنى د لكن په. يعنې كلوا وقت كون لاكل تجارة. او وقت كون التجارة الموجودة صادرة عن تراض منكم وقد صح عن النبي ﷺ كما رواه ابن ماجه عن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه اما البيع عن تراض

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یعنې بیع صحیح شرعي د بائع او مشتري په رضا باندي وي.

پوه سه: چي تجارت بیعه ده یا په خبرو سره لکه بعث واشتریت او یا په تعاطي یعنې لاس په لاس بېله خبرو مثلاً د ډوډۍ نرخ معلوم و لکه اوس چي په ځلور روپۍ. ده نو یو سړی نان واې ته څلور روپۍ کښېږدي او ډوډۍ راواخلي هیڅ خبره ورسره ونه کړي.

درویش وایي: چي تخصیص د تجارت چي په ذکر سره وکړي له دې سببه چي اغلب او انفع د مال د خوړلو د چا تجارت دی. ورته اسباب د خوړلو د بل د مال ډېر دي لکه د یو چا میراث چي ورپاته سي او یا څوک په بخښنه مال ورکړي او یا یې په زکوٰة کي ورکړي الی غیر ذالک. وعن رافع بن خدیج ﷺ ده وویل چي چا پوښتنه وکړه له رسول الله ﷺ څخه "ای الکسب اطیب" کوم کسب ښه دی "قال عمل الرجل بیده" یعنې د سړي عمل په خپل لاس سره. لکه روزانه والا یا نجاري والا یا بنایي والا وغیرها من اکساب الید "وکل بیع مبرور رواه احمد.

پوه سه: چي بیع مبرور هغه ده چي خیانت او دروغ او شروط فاسده نه وي پکښې الی غیر ذالک من الخبائث.

وَ لَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ

او تاسي مه وژنئ خپل ځانونه په هره توګه چي وي. یعني خود کُشي مه کوئ.

درویش وایي: چي خود کُشي په جاهلانو کي د هند رواج وه اخیر الامر وتپولي نړۍ ته د مسلمانانو هم پیل سوه په نرو او ښځو کي قسم قسم خودکُشي رواج سوې بعض ځوانان چي پر یو شي یې طبعیت خراب سي او مرانده په یوه تیر یا ګارډر باندي وځړوي او سر ته د مراندي برابره خپل د غاړي لوپکه ورکړي او یو شی تر پښو لاندي کړي چي لوپکه یې غاړي ته واچول هغه تر پښو لاندي شی په پښه پړي وهي او ځان په دار کړي یو ګړی وروسته په خپله مړ سي. او بعض ځوانان چي د کور د ژوند انه چاري پر تنګې سي خپل ځان په توپنچه وغیره وولي. او بعضې ښځي چي په کور کي یې له یوه سببه ژوند تنګ سي. پر ځان ګاسلېټ وپاشي او کالو ته ورلګیت ووهي ځان سره لمبه کړي. او بعض ښځي بیا د موږکانو د وژني دوا وخوري.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعض مفسران وايي چې مراد له آيت څخه دادی چې ځان وهلاکت ته مه پېښوه. لکه د عمر ابن العاص ﷺ څخه چې روايت دی چې يو وخت دی جنب سو او ډېر سخت يخ و. نو لپاره د سهار يې تيمم ووهی او لمونځ يې وکړی، نو موضوع چې و عليه الصلوٰة والسلام ته پېښ سوه، نو عليه والصلوٰة والسلام انکار نه پر وکړی. او بعض مفسران وايي چې دوند معاصي دي مسلمانان نه کوي چې سبب د هلاکت دده په دنيا او اخرت کي وي لکه يو سړی چې عمداً قتل کړي فانه القتل الحقيقي لنفسه يعني قصاصاً. او بعض مفسران وايي چې مراد له قتل څخه د ځان قتل د بل وررور مسلمان دی لان جميع المسلمين کنفس واحدة. او بغوي ﷫ روايت کړی دی چې رسول الله ﷺ ووېل که چا په يو شي ځان مړ کړی په دنيا کي عذبه يوم القيامة. او په يوه روايت کي د ابو هريره ﷺ داسي راغلي دي چې عليه الصلوٰة والسلام ووېل که چا له غره څخه ځان را وه غورځاوه او ځان يې مړ کړی. نو دی به په دوږخ کي هم ځان له يو غره څخه راغورځوي خالداً مخلداً فيها ابداً. او که چا په وسپنه يعني چاړه وغيره ځان ووژني هغه وسپنه به يې په دوږخ کي په لاس کي وي ځان به په وهي خالداً مخلداً فيها ابداً رواه البخاري ومسلم والترمذي.

درويش وايي: چې امثال ددغو احاديثو ښخي ډېر دي او په صحاح سته وو کي مذکور دي.

فائده: علماء حضرات توجيه د خلود في النار چې په دغو حديثو کي مذکور دی دوه ډوله کوي، يو دا چې دا احاديث محمول پر مستحل دي يعني چې قتل ځان ته روا بولي. نو په استحلال دی کافر دی، نو ځای يې ابدي دوږخ دی. او بعض وايي چې دا احاديث محمول پر تشدد او تغليظ دي کما في قوله عليه الصلوٰة والسلام لاصلوٰة لجار المسجد الا في المسجد، وقوله عليه السلام من لا زکوٰة له لا صلوٰة له" يعني چې زکوٰة پر فرض وي او نه يې ورکوي، نو لمونځ يې هم نه دی صحيح او کما قال.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

خدای ﷻ پر تاسي مهربان دی ځکه يې تاسي امر کړلاست په حسناتو سره او نهي يې کړلاست له اعمال قبيحه وو څخه لفرط رحمته تعالى. او بعض مفسران وايي چي رحمت الهي پر دې امت دادی چي بني اسرائيل يې امر کړي وه په قتل نفس سره توبةً او تاسي يې له هغه څخه نهي کړلاست يعني بقوله تعالى "ولا تقتلوا انفسكم" بلکې ستاسي توبه يې پښېماني د زړه او استغناء د ژبي وګرځوله كذا في روح البيان والمظهري وروح المعاني وغيرها.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

او که څوک فعل وکړي ددغه يعني مال د غير وخوري، او يا معصوم نفس ووژني په سبب د تجاوز پر بل چا. او ظلم وکړي پر خپل ځان چي ځان يې د خدای ﷻ وعذاب ته پېش کړی، نو ژر دی چي موږ به دی داخل کړو اورته يعني په ورځ د آخرت. او دا کار د دخول و اورته خدای ﷻ ته اسانه دی.

یوه سه: چي "عدواناً او ظلماً" منصوب دي على الحالية. نو په معنى د متعدياً وظلماً دي ليصح الحمل. او يا يې نصب په سبب د مفعول له والي دی، اى لاجل العدوان والظلم.

یوه سه: چي امام رازي رحمه الله په تفسير کبير کي وايي چي ممکنات ټول له نسبت و قدرت ته د خدای ﷻ يو ډول دي، نو څرنګه به بعض افعال اسانه وي وخدای ﷻ ته تر بعض؟ بيا امام جواب داسي ورکړی دی چي دا کلام مبني دی پر عرف، مثلاً يو سړی وايي چي فلانی کار ما ته اسانه دی. ددې معنا دا نه ده چي بل کار نو ماته ګران دی يعني مفهوم مخالف نه لري.

فائده: علماء ټول په يوه خوله وايي چي خوړل د مال د غير که څه هم اهل ذمه کافر وي حرام دی لکه ويني تويول چي حرام دی، قال عليه الصلوة والسلام كل المسلم حرام دمه وماله وعرضه" او په بل حديث کي راغلي دي لا يحل مال

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

امرئ مسلم الا بطیبة نفس منه.

فائده: یو خیاط بعض علماؤ ته ورغلی چي زه چي د ظالم کالي ورجوړ کړم، نو زه دده معاون په ظلم کي ګڼل کېږم؟ هغه عالم ورته وویل چي په تاکي خبره نسته بلکې خبره په حداد کي ده یعنې آهنګر چي ظالم ته اصلحه ورجوړوي یعنې هغه معاون د ظالم دی.

إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ

که تاسي پرهېز وکړئ له غټو څخه د هغو ګنهو چي تاسي ځیندي منع سوي یاست.

پوه سه: چي دا شرط دی جواب یې وروسته راتلونکی دی.

درویش وایي: چي په کبیره ګنهو کي په عقائدو کي قدیماً او حدیثاً عظیم اختلاف دی، امام واحدي رحمه الله وایي چي صحیح داده چي کبیره ګناه حد معلوم نه لري چي بندګان دي په پوه سي، له دې کبله چي که حد معین ولري، نو عوام پر صغائرو ګنهو دلاور کېږي او لکه مباح داسي به یې استعمالوي، ولي چي دوی به وایي چي خدای جل جلاله خو داسي ویلي دي چي که تاسي پرهېز وکړئ له کبیره ګنهو څخه "نکفر عنکم سیئاتکم" یعنې صغیره ګنهو نه زه مفت دربخښمه، نو له دې کبله خدای جل جلاله پټ ساتلي دي کبیره ګنهو نه چي بندګان له هرې ګناه څخه پرهېز وکړي چي نبایده کبیره نه وي، لکه صلوة وسطی په هغه آیت کي "حافظوا على الصلوة والصلوة والوسطی" خدای جل جلاله پټ ساتلی دی تاچي بندګان پر ټولو لمونځو محافظت وکړي په ګمان ددې چي دا به صلوة وسطی وي، او داغه رنګه لیلة القدر یې پټه ساتلې ده تاچي روژیاتیان په هره شپه کي د میاشتي د روژې کوشش په طاعت او دعاء کي وکړي په ګمان د لیلة القدر، او دغه ساعت د اجابت د دعاء په ورځ کي د جمعې خدای جل جلاله پټ ساتلی دی.

له ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت دی چي ګناه کبائر هغه دي چي له اول څخه ددې سورت تر دي ځایه خدای جل جلاله بیان کړي دي، او بعض علماء وایي چي کبائر اووه دي او دلیل په هغه حدیث د بخاري او مسلم وایي "اجتنبوا السبع الموبقات

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

"اي المهلكات" (۱) الشرک بالله (۲) السحر (۳) قتل النفس التي حرمها الا بالحق لکه قصاص (۴) اکل مال اليتيم يعني ظلماً (۵) اکل الربوا (۶) والتولي يوم الزحف. يعني شاه ګرځول په ورځ کي د جنګ د کافرانو سره (۷) وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات، او په بعض رواياتو کي د بخاري او مسلم داسي راغلي دي "الكبائر الاشراک بالله، والسحر، وعقوق الوالدين، وقتل النفس. وزاد البخاري واليمين الغموس. او مسلم په بل ځاى کي د يمين غموس په ځاى کي قول الزور راوړى دى. وفيه ان ذالک محمول على انه عليه الصلوة والسلام ذكرها لبيان المحتاج منها وقت الذكر لا لحصره الكبائر فيما ذكره، او امير المؤمنين علي رضي الله عنه او عطاء رحمه الله او عبيد بن عمير رحمه الله ودي ته تللى دى چي ګناه کبائر اوه دي، او بعض علماء وايي چي نهه دي. استدلال په حديث د ابن عمر چي دده څخه پوښتنه وکړه چي کبائر څنګونه څو دي؟ ابن عمر رضي الله عنه ورته وويل چي ما د عليه الصلوة والسلام څخه داسي اوريدلي دي وه يې ويل چي ګناه کبائر نهه دي (۱) الاشراک بالله تعالى (۲) وقذف المحصنة (۳) وقتل النفس المؤمنة (۴) والفرار من الذحف (۵) والسحر (۶) واكل مال اليتيم (۷) واكل الربوا (۸) وعقوق الوالدين (۹) والالحاد في بيت الحرام چي ستاسي قبله ده احياءً وامواتاً او له ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دى چي ګناه کبائر لس دي. او بعض صحابه وايي څورلس دي او بعض وايي چي پنځلس دي، او عبد الرزاق له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت کړى دى چي دى وايي چي ګناه کبائر و اويا وو ته نژدې دي، او ابن جبير له ابن عباس رضي الله عنه څخه داسي روايت هم کړى دى چي ګناه کبائر اووه سوه ته نژدې دي لکن ابن عباس رضي الله عنه وايي لا كبيرة مع الاستغفار ولا صغيرة مع الاصرار، او بعض وايي چي په ګنهو کي صغيره ګناه نشته بلکي هره ګناه کبيره ده دا مذهب دى د استاذ ابو اسحاق الاسفرائني، او د قاضي ابوبکر الباقلاني او د امام الحرمين ابو المعالي عبد الملک په کتاب کي چي ارشاد يې نوم دى او د ابن القشري په مرشد کي چي دده تصنيف دى بل حکاه ابن فورک عن الاشاعرة واختاره في تفسيره فقال معاصي الله كبيرة عندنا آه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چې ظاهر ددې آیت بلکې د احادیثو شریفه وو پر دې دلالت کوي چې گنهونه دوه قسمه دي صغیره او کبیره، او ابن فورک ددې آیت داسې تاویل کړی دی چې ظاهر د آیت اباء ځندي کوي، علامه ابن حجر رحمه الله وایي چې جمهور علماء د مذاهبو اربعه وو پر دې متفق دي چې انقسام د گناه وصغیره او کبیره ته حق دی. وقال انه لا خلاف بین الفریقین في المعنی ومراده بالفریقین الفریق القائل بالانقسام والفریقین القائل بان کل المعاصي کبیرة کمامر، ابن حجر رحمه الله وایي صرف اختلاف په تسمیه کې دی، نو فریق ثاني له دې ځنې احتراز کوي چې اطلاق د صغیره دې پر معصیت د خدای جل جلاله وکړي نظراً الی عظمة الله وشدة عقابه، واجلالاً له عزوجل عن تسمیة معصیة صغیرة لانها اي المعصیة بالنظر الی باهر قدرته تعالی وعظمته تعالی کبیرة ولم ینظر جمهور العلماء الی ذالک ای ملاحظة جلالته تعالی لانه معلوم للکل بل قسمواها الی القسمین ای الصغائر والکبائر کما یقتضیه صرائح الآیات القرآنیة والاحادیث النبویة خصوصاً دا آیت "ان تجتنبوا" تر پایه پوري وقال الامام حجة الاسلام ابو حامد محمد الغزالي لا یلیق انکار الفرق بین الصغائر والکبائر، وقد عرفنا ذالک من مدارک الشرع نعم قد یقال لذنب واحد کبیر وصغیر باعتبارین لان الذنوب تتفاوة في ذالک ای في الصغر والکبر باعتبار الاشخاص والاحوال ولهذا قال علیه الصلوة والسلام للجاهل ویل وللعالم سبعین ویلاً، ومن ههنا قال الشاعر.

لا یحقر الرجل الرفیع دقیقةً — في السهو فیها للوضع معاذر

فکبائر الرجل الصغیر صغائر — وصغائر الرجل الکبیر کبائر

والی هذا اشار من قال حسنات الابرار سیئات المقربین. وقال سید العشاق سیدي ابن الفارض قدس سره.

ولو خطرت لي في سواک ارادة — علی خاطري سهواً حکمت بردتي

درویش وایي: چې اکثرو صحابه وو او تابعینو رضي الله عنهم د صغیرې او کبیرې پر مفهوم او تعریف جامع او مانع بیان کړی دی، امیر المؤمنین علي رضي الله عنه وایي الکبیرة کل ذنب ختمه الله بنار او غضب او لعنة او عذاب. او ضحاک رحمه الله وایي

چي کبیره ګناه هغه ده اوعد الله علیه حداً في الدنیا او عذاباً في الآخرة وماقاله الضحاک قریب الی ماقال امیر المؤمنین ﷺ.

درویش وایي: چي بعض علما، کبیره ګنهو لره عدد وایي یعني تعریف نه ورلره وایي وعددها عندهم ماجا. في الاحادیث النبویة کمامرت. او بعض صحابه او تابعین کبائرو ګنهو لره حد او تعریف وایي. نو تر دي مفهوم او حد چي هر څو او کوم ګنهونه لاندي سوي هغه کبیره دي وما عداها صغیرة وهو الصحیح عند اکثر الصحابة والتابعین. او په نېږ ددغو علماؤ هغه چي په بعض احادیثو صحیحه وو چي عدد د کبیر ګنهو بیان سوی دی محمول دی پر اقبح د ګناه کبیره وو او یا مروج في الناس او یا متعلق بحقوق العباد دی.

پوه سه: چي اجتناب د کبیره ګنهو تکفیر د صغیره ګنهو لازمه وي کماهو نص هذه الآیة الی تمامها، او که یو چا لره صغیره او کبیره دواړه ګنهونه نه وي یمکن له الدخول في المدخل الکریم وهو حضرت اکرم الاکرمین. قال بعض المفسرین وجملة الکبائر مندرجة په دري شیه کي.

(۱) اتباع الهویٰ، والهویٰ هو میلان النفس الی ما یستلذ به من الشهوات. نو ګاهي انسان په اتباع سره د هویٰ یقع في کثیر من الکبائر، مثلاً البدعة والضلالة والارتداد الشبهة في امور الدین واللذات المحرمة وحفوظ النفس بترک الصلوة والطاعات کلها وعقوق الوالدین والاساتذة وقطع الرحم وقذف المحصنات وامثالها، ولهذا قال الله تعالی "ولا تتبع الهوی فیضلک عن سبیل الله، وقال علیه الصلوة والسلام "ماعبد آله ابغض علی الله من الهویٰ" قال السعدي الشیرازي

غبار هوا چشم عقلت بدوخت　　　سموم هوس کشت عمرت بسوخت
بکن سرمه غفلت از چشم پاک　　　که فردا شوی سرمه درچشم خاک

(۲) حب الدنیا، فانه مطیة کثیر من الکبائر مثل قتل المسلم لاخذ ماله والظلم علی عباد الله لاخذ الرشوة مثلاً والغصب والنهب والسرقة واکل الربوا. واکل مال الیتیم، ومنع الزکوة وشهادة الزور، کتمان الشهادة والیمین الغموس

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

والحيف في الوصية والرشوة، واستحلال الحرام ونقض العهد وامثالها. وقال عليه الصلوة والسلام حب الدنيا راس كل خطيئة. وقال عليه الصلوة والسلام اتاني جبرئيل وقال ان الله قال وعزتي وجلالي انه ليس من الكبائر كبيرة هي اعظم عندي من حب الدنيا.

(۳) وغير ته د خدای ﷻ کتل. ولې چې له دې څخه شرک هم پیدا کیږي، والنفاق والرياء والكذب على الله وعلى رسوله وامثاله. قال الله تعالى "ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر مادون ذالک لمن يشاء." وقال عليه الصلوة والسلام اليسير من الرياء شرك اى خفي" بيت

بروی وریاء خرقه سهلست دوخت وگر برخدا درفروشي نکوست
گر چه زندانست بر صاحب دلان هر کجا بوی زوصل یانیست
هیچ زندان عاشق محتاج را تنگ تر از صحبت اغیار نیست
وما سوی الله اغیار.

پوښتنه: بعض علماء وايي چې بنده گاهي داسې درجې ته رسيږي چې وده ته هيڅ گناه تاوان نه رسوي، ددې عبارت معنا څه ده؟

ځواب: ددې عبارت دا معنا نه ده چې بعض خلگ وداسې درجې ته رسيږي چې تکاليف آلهيه ځيندي پورته کيږي او محرمات شرعيه ټهوله ټوله ورته حلال گرځي لان هذا كفر بواح وزندقة ظاهرة، بلکې ددې عبارت معنا داده چې بعض اهل الله دونده قرب الهي او مراقبه د خدای ﷻ حاصليږي چې اول خو له دوی څخه گناه نه صادريږي او که احياءً او نادراً له دوی څخه گناه صادره سي کبيرةً او صغيرةً دوی لوی غم او بار يې پر زړه واقع کيږي گويا ددوی اهل، اولاد او اموال ټوله هلاک سوه حتی چې دونده اوښکې تر سترگو تويې کړي او زړه يې له غمه ډک سي او ندم، حسرت او پښيماني ورته حاصله سي چې اندازه يې نه وي، نو دغه مذکوره شيان سبب د نزول د رحمت الهي وگرځي گناه خو عفوه سي ومع هذا درجه يې په نيز د خدای ﷻ ډېره لوړه سي تر هغې درجې چې ده گناه نه وه کړې کريمه "اولئک يبدل الله سيئاتهم حسنات" بعض عارفان وايي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تانه گرید ابر کی خندد چمن	تانه گرید طفل کی جوشد لبن
هر کجا آب روان سبزه شود	هر کجا اشکی دوان رحمت شود

فائده: له سیدتنا عائشة رضی الله عنها څخه روایت دی چې علیه الصلوة والسلام وویل الدواوین ثلثة" یعنې عمل نامې د بندګانو درې قسمه دي "فدیوان لا یعبأ الله به شیئاً" یوه داسې عمل نامه چې خدای ﷻ هیڅ پروا نه کوي یعنې بمافیه "ودیوان لایترک الله منه شیئاً" او بله داسې عمل نامه ده چې له هغې څخه خدای ﷻ هیڅ شی وبنده ته نه عفوه کوي "ودیوان لایغفر الله" یو داسې دېوان دی چې خدای ﷻ یې هرګز نه بخښي "اما الدیوان الذي لایغفر الله فهو الشرک"

درویش وایي: چې شرک له ملحقاتو څخه دی یعنې خدای ﷻ یې نه بخښي، چې څوک تکذیب وکړي د ماجاء به رسول الله ﷺ او په قطعي توګه ثابت وي، نو که دا تکذیب صریحاً او بیله تاویله وُ. هغه خو کفر دی او که په تاویل سره هغه ته هوا او بدعت وایي لکه اقوال د روفضو او خوارجوا او قدریه و او مجسمه وو وامثال ذالک. اما الدیوان الذي لایعبأ الله به شیئاً هغه هغه دېوان د ګنهو دی چې په منځ کې د خدای ﷻ او د بنده وي لکه لمونځ چې یې قضاء کړې وي او یا یې فرضي روژوه بیله عذره نه وي نیولي الی غیر ذالک من العبادات فان الله تعالی یغفر ذالک لمن یشاء. واما الدیوان الذي لایترک الله شیئاً فظلم العباد بعضهم بعضاً مثلاً د چاوینه یې عمداً توی کړې وي، او یا یې د چا مال غصباً یا سرقةً یا په حلف کاذب وغیره ذالک سره خوړلی وي، مطلب دا چې بیله اجازې د شرع شریفي یې د چا مال خوړلی وي فیدخل فیه الربوا او الخیانة ففي مثل ذالک القصاص یعنې حسنات د جاني ومجني علیه ته ورنقل کوي او که حسنات د جاني خلاصې سوې د مجني علیه سیئات پر جاني حمل کوي ثم یجره الی النار کما جاء في الحدیث الصحیح الذي رواه البخاري وغیره.

له حضرت ابوبکر رضی الله عنه څخه روایت دی چې یوه ورځ علیه الصلوة والسلام وویل چې زه تاسې خبر نه کړم په اکبر د کبائرو، درې واره یې دا خبره مکرره کړه: نو اصحاب کرامو رضی الله عنهم ورته وویل بلی یعنې خبر مو کړه، نو علیه الصلوة والسلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورته وویل چې اکبر د کبائرو اشراک بالله دی، وعقوق الوالدین وجلس وکان متکئا الا وقول الزور الا وقول الزور الا وقول الزور الا وقول الزور صحابه وو ﷺ ته یې دا خبره مکرره کړه چې موږ وویل لیلته سکت کاشکې دی ساکت سوی وای ددې خبرې له تکرار څخه یعنې شفقةً علیه.

پوښتنه: علیه الصلوة والسلام ولې قول الزور دونده مکرر کړی؟

ځواب: سبب یې دا و چې قول الزور اشراک بالله ته هم شامل و. او شهادات الزور قذف ته هم شامل و، او دعوه باطل ته هم شامل و، او کذب علی النبي ﷺ ته هم شامل و، نو له دې سببه قول الزور دېرو ګنهو ته شامل و. نو علیه الصلوة والسلام یې مبالغه په نهي کې د قول الزور مبالغه په تکرار د سره وکی والله اعلم

درویش وایي: چې بعض علماء وایي چې کبیره او صغیره له اسماء اضافیه وو څخه دي، ولې چې هر ذنب وماقوقه صغیره ده او وماتحته کبیره ده. لیس بشئ لانه ح، ما معنی قوله تعالی "ان تجتنبوا کبائر ماتنهون عنه الی اخیرها لانه حینئذٍ اما یلزم مغفرة بعض الکبائر التي هي ادون من غیرها من الکبائر او یلزم عدم مغفرت بعض الصغائر التي تحتها صغائر اخر" وکلا الازمین باطل کما لایخفی فتدبر.

نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ

موږ به وبخښو وتاسي ته صغیره ګنهونه. مثل القبلة واللمسة بالشهوة للمرئة الاجنبیة کما ورد في الحدیث الصحیح العینان تزنیان یعنې په شهوت و اجنبي ښځې ته وګوري "والیدان تزنیان" لکه په شهوت چې بیګانه ښځه مسحه کړي "والرجلان تزنیان لکه د زنا لپاره چې د ښځې کور ته ور روان سي "ویصدق ذالک الفرج وکذبه" که زنا وکړي او که یې نه وکړي "کلها یکفرها الصلوات والصیام والاذکار وغیر ذالک. قال علیه الصلوة والسلام الصلوات الخمس والجمعة الی الجمعة ورمضان الی رمضان مکفرات لما بینهن اذا اجتنب الکبائر، رواه مسلم.

درویش وایي: چې مغفرت د صغائرو ګنهو مشروط دی په اجتناب د کبائرو ګنهو یعنې که دا اجتناب د کبائرو ګنهو ونه کړي صغائر یې بخښل کېږي والصحیح

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ان ایراد هذا الشرط لاجل ان الکبائر اذا کانت ای وجدت لا الصغائر بالافعال المذکورة یعني الصلوٰة الخمس والجمعة الی الجمعة وغیرها مماذکرت. ودلیل مغفرة الصغائر بتلک الافعال قوله تعالی "ان الحسنات یذهبن السیئات"

وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

او مونږ به دوی داخل کړو بنه ځای ته یعني الجنة او القرب الی حضرت الرب جل سلطانه. برکریمان کارها دشوار نیست.

پوه سه: چې بعض قاریان د "مَدخَلاً" لفظ په ضمه د میم وایي او بعض یې په فتحه د میم وایي. پر هر تقدیر دا لفظ یا ظرف مکان دی. نو مفعول به د "ندخلکم" وي. نو معنا یې داده چې مونږ به دوی داخل کړو هغه ښه ځای ته د دخول. او یا "مدخلاً" مصدر میمي دی والمفعول علی هذا محذوف والمعنی ندخلکم الجنة دخولاً حسناً ای بلا تبعة ولا ملامة. قال مجاهد قالت ام سلمة ﷺ الرجال یغزون ولا نغزوا" نران غزاوي کوي او موږ ښځي یې نه کوو یعنې اجازه د غزاء خدای ﷻ نه ده راکړې "ولهم ضعف مالنا من المیراث یعني سره ددې چې قرابت و میت ته مو یو دی کالابن والبنت والاخ والاخت الی غیر ذالک. نو کاشکي موږ نر وایي. نو به مو غزاء کولای لکه نران او د نرو سره برابر به مو حصه د میراث وړلای، نو دا آیت نازل سو.

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او تاسي اې ښځو تمنی مه کوئ د هغه شي چې په هغه شي سره خدای ﷻ تفضیل ورکړی بعضو ته ستاسي یعني الرجولیة پر بعض باندي یعني الانوثة.

درویش وایي: چې وجه د نهي له تمنی مذکور څخه داده چې دا تفضیل قضاء الهي ده. نو باید په قضاء الهي راضي اوسي، او د خدای ﷻ کارونه له حکمت او تدبیره خالي نه دي. مثلاً ښځه چونکه عورت ده نو په شمول کي ددې غزواتو کي لامحالة کشف العورة لازمیږي، او بل داده چې له ورته متنی څخه حسد پیدا کیږي مع ان الحسد لا یفید شیئاً.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: زه وبعضو ملایانو ته حیران یم چي په دې خو ښه پوهېږي چي حسد ما ته هیڅ فائده نه کوي بلکې تاوان راته کوي ولي چي حسد گناه کبیره ده بیا هم حسد کوي. وهکذا الغیبت والبهتان. او پر منبر د وعظ چي دغه حاسد یا غیبت کونکی د حسد او غیبت قبائح په احادیثو سره بیانوي، نو ددې ملا علم حجت دی علیه لاله. لنعم ماقیل.

واعظان کین جلوه در محراب ومنبر میکنند
چون به خلوت میروند کاری دیگران میکنند
توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند

بلکې هر سړي لره په کار ده چي حتی الوسع والطاقة بذل د جهد خپل وکړي هغه عبادات او حسنات یې سبب د قرب الهي لپاره سي.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ

نرو لره خپله برخه ده چي خدای ﷻ دوی ته لیکلې ده من الفضل والثواب والاموال.

مِّمَّا اكْتَسَبُوا

پوه سه: چي "من" مدغمه لپاره د سببیت دی ای بسبب "ماکسبوا من الجهاد والتجارة من العبادات المختصة بهم وغیر المختصة ومن الغنیمة والارث بقدر ما قدر لهم في کتاب الله وسنة رسول الله ﷺ.

وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ

ښځو لره هم برخه سته مکتوب عند الله من الثواب والاموال.

مِّمَّا اكْتَسَبْنَ

په سبب د کسب ددوی من اطاعة الازواج وتدبیر الاولاد وحفظ الفروج وغیر ذالک مما یختص بهن ومالا یختص بهن من العبادات والارث وغیر ذالک حسب ما قدر لهن الله ورسوله.

وَسْئَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ

پوه سه: چي مخاطب نر او ښځي دواړې دي یعنې تاسې سوال کوئ له خدای ﷻ څخه ثواب الدنیا والآخرة له فضله څخه د خدای ﷻ چي پر یوه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حسنه لس مثل ثواب ورکوي الى سبعمائة ضعف بل الى ماشاء الله.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝

نو خدای ﷻ هر چاته وظیفه ټاکلي ده کالجهاد للرجال وحفظ البيت وتربيت الاولاد للنساء. او نرو ته یې ضعف د میراث د ښځو ورکړی دی. وکل ذالک مبني على حکم ومشتمل على المصالح فلا ينبغي للنساء ان يطلبن وتمنين غيرما قدر لهن الله العزوجل. په حديث قدسي کې راغلي دي "من استسلم لقضائي وصبر على بلائي وشكر على نعمائي كتبته صديقاً وبعثته يوم القيامة مع الصديقين ومن لم يرض بقضائي ولم يصبر على بلائي ولم يشكر على نعمائي فليطلب رباً سوائي. وفي الحديث الصحيح لن يزال الناس بخير ماتباينوا اى تفاوتوا يعني في الفقر والغنى وغير ذالک فاذا تساؤا هلكوا. وذالک لاختلاف النظام المرتبط بذالک يعني بعض الناس به سلطان وي بعض به وزيران وي بعض به قاضيان وي بعض به فقيران وي بعض به عالمان وي بعض به جاهل وي بعض په مجاهد وي بعض به قاعد البيت وي الى غير ذالک.

درویش وايي: چي ابن سرين رحمه الله له ابو هريره رضی الله عنه څخه داسي روايت کړی دی چي رسول الله ﷺ وویل "لا يخطب الرجل على خطبة اخيه" مرکه دي نه کوي يو سړی يعني يوې ښځي ته پر مرکه د ورور دده يعني چي بل مسلمان وهغې ښځي ته مرکه کړې وي يعني تر هغو پوري چي هغه سابق مرکه والا خپل مرکه قطع کړي "ولا يسوم على سوم اخيه" او د رانيولو د شي طلب دي نه کوي چي بل ورور د هغه په سودا بخت وي يعني تر هغو چي هغه ورور يې پرېږدي. نو وروسته تر هغه که طلب د رانيولو وکړي بيا ورته رواده الى اخير الحديث.

پوه سه: که مقصود په دې حديث کې مبالغه ده په منع کې د حسد د چاسره.

مسئله: که مقصود د سړي حسد نه وي بلکې غرض يې حصول د نعمت وي په مثل د نعمت د بل چا. نو بعض علماء وايي چي دا روا ده لکن محققين علماء واي چي داسي تمنى هم نه ده روا. ولي چي حصول د هغه نعمت د بل سړي چي دی تمنى کوي مفسد به وي دده په حق کې په دين کې او ضرر به وي دده په حق

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کي په دنیا کي، نو له دې سببه محققین د علماء وايي چې داسي خواست دي
سړی نه کوي چې خدایه ماته داسي سړای راکړې لکه د فلاني سړي او یا داسي
ماینه راکړې لکه د فلاني سړي وامثال ذالک بل ینبغي ان یقول اللهم اعطني
مایکون صلاحاً في دیني ودنیاي ومعادي ومعاشي.

درویش وايي: چې که سړی ښه غور او فکر وکړي تر هغه دعاء چې خدای ﷻ
په قرآن کریم و مسلمانانو ته ښوولې ده ښه دعاء او جامع او مختصره دعا به نه
کي پیدا یعني ربنا آتنا في الدنیا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار، که
څه هم ځیني علماء ترجمه د حسنةٌ په زوجه سره کړې دی لکن تقصیر دی په
عمومي دعاء کي فلا یسمع قول ذالک البعض. او له حسن بصري رحمه الله څخه
روایت دی چې داسي خواست دي څوک نه کوي چې خدایه ماته ډېره دنیا راکړې
فلعل هلاکه في ذالک المال الکثیر کما في حق ثعلبه، وقصة مشهورة وفي
الحدیث والتفاسیر مذکورة.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ

ای لکل ترکة المیت ومال، موږ ګرځولي دي وارثان چې متفاوت دي په درجه کي
د میراث او هر یو خپله حصه اخلي سره له تفاوته بحسب القرب الی المیت والبعد
عنه کما بین في آیة المواریث والاحادیث الصحیحة واجماعات الامة المرحومة.

مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ

له هغه مال څخه چې پرې ایښی وي یعني وروسته مور او پلار او نورو قریبانو

پوه سه: مما" بیان دی د "کل مع الفصل بالعامل وهو جعلنا لان لکل مفعول ثاني
دی د "جعلنا" قدم علیه لتاکید الشمول ودفع توهم الجعل بالبعض دون البعض.

درویش وايي: چې دا تفسیر مختاره د روح البیان دی، او قاضي پاني پتي یو
ګډ وډ تفسیر کړی دی چې ببله تشویشه د ذهن د متعلم بله فائده نه لري.

ع..... وللناس فیما یعشقون مذاهب.

وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ

او هغه چې عقد وړسره کړی وي ستاسي رسته لاسو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي دا موصول مبتدا، او متضمن معنی لره د شرط ده، نو ځکه يې په خبر کي فای جزائيه راوړه.

فَاٰتُوۡهُمۡ نَصِيۡبَهُمۡ

ورکوي ودوی ته ځپله برخه له میراث څخه یعني السدس.

فائده: په ابتداء کي د اسلام چي دوو کسانو به عقد سره وکړي او دا به يې سره وویل چي هر یو چي په ما او تا کي مړ سي هغه ژوندی به يې شپږمه د مال میراث وړي چي دې ته يې مولی موالات وایه او حلیف يې هم بولي، نو سدس د مال د میت وده ته ورکول کېدی. او دا مولی موالات تر ذوی الارحام مقدم و، وثم نسخ ذالک بقوله تعالی "واولو الارحام بعضهم اولی ببعض"

مسئله: د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله مذهب دادی که د یو مسلمان پر لاس یو کافر مسلمان سو، او دا يې عقد سره وکړی چي نو مسلم ورته وویل که زه مړ سوم میراث مي ستا دی او که زما څخه قتل خطاء وسو دیت به ته ورکوي. امام اعظم رحمه الله وايي چي دا عقد صحیح دی وعلیه عقله وله ارثه. لکن دا هلته چي دغه نومسلم هیڅ وارث نه لري، نو امام اعظم رحمه الله وايي چي دا میراث تر ذوی الارحام وروسته دی.

فائده: اسناد د عقد يې و ایمانو ته وکړی که څه هم عاقد خوسري دی بناء دی پر عرف قدیم د عربو: چي په وخت کي د ورته عقد به دوی رسته لاسونه سره ونیول. نو گویا عقد رسته لاسو کړی دی.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ شَهِيۡدًا ﴿۳۳﴾

په تحقیق خدای ﷻ پر هر شي شاهد دی، ومنها ایتاء المیراث المذکور ومنعه. نو په دې آیت کي ترغیب دی په ورکړه کي د میراث د مولی موالات او تهدید پر منع د میراث ددوی.

فائده: بعض مفسرین وايي چي مراد د "الذین عقدت ایمانکم" څخه حلیفان دي چي په عربو کي به دا دستور هم و، او پر دې تقدیر مراد له "آتوهم نصیبهم" څخه کومک یو له بله سره او یو د بل خیر خواهي ده او اخلاص دی یو له بل سره د ژوند انه په چارو کي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نصیحت عام: پر هر مسلمان لازمه ده "ان ینصر اخاه المسلم و یخالطه علی وجه الخلوص النصیحة لا علی وجه النفاق والعدواة. قال رسول اللهﷺ "مثل المؤمنین في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم مثل الجسد الواحد اذا اشتکی عضو تداعی له سائر الجسد بالسهر والحمی" سعدي شیرازي رحمه الله چه خوش گفته

بنی آدم اعضای یکدیگرند — که در آفرینش زیک جوهرند
چو عضوی بدرد آورد روزگار — دیگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بےغمی — نشاید که نامت نهند آدمی

فائده: پر مسلمان دا واجبه ده چي د مسلمان ورور لپاره هغه خوښ ولري چي د ځان لپاره یې خوښ لري، په پښتو کي وایي "بنده راسه د خدای خپل سه" لکه پر ځان داسي پر بل سه" او مسلمان باید د بل مسلمان په حاجاتو کي مرسته او کومک ورسره وکړي. او په حدیث صحیح کي راغلي دي چي له اسبابو څخه د مغفرت د گناه ادخالک السرور علی قلب اخیک المسلم، داخلول دي د خوشحالی په زړه کي د مسلمان ورور، یعني مسلمان د مسلمان سره داسي خبره یا داسي عمل وکړي چي د هغه زړه په خوشحاله سي.

درویش وایي: چي داسي کړه وړه په اوسني زمانه کي لکه عنقا چي نوم یې سته مسمی یې نسته اللهم الا في بعض خواص المؤمنین والاولیاء الکاملین.

پوه سه: چي یوه ښځه مېړه په چپلاخه پر مخ وهلې وه. نو هغې ښځي د علیه الصلوة والسلام ته شکایت وکړی، نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل "القصاص" یعني ته یې هم په چپلاخه وواهه. فنزلت هذه الآیة.

اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَی النِّسَآءِ

نران یعني مرونه مقرر دي پر ماینو لکه ولات الامر پر رعیتو باندي. او خدای ﷻ مسلط کړي دي نران پر ښځو او ماینو باندي، نو خود به نر ماینه په چپلاخه د تادیب لپاره وهي، نو دآیت چي نازل سو علیه الصلوة والسلام اردنا امراً زموږ خو اراده وه د یو شي یعني قصاص او د خدای پاک د بل شي اراده وه یعني چي د تادیب د چپلاخي وهل د ماینې روا دي، او آنحضرتﷺ زیاته کړه والذي اراد الله خیر، نو مېړه او ماینه یې رخصت کړه او د قصاص حکم نبي علیه السلام بېرته واخستی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰی بَعْضٍ

پوه سه: چي کلمه د "با" سببیه ده او کلمه د "ما" مصدریه ده، ای بسبب تفضیل خدای ﷻ بعض د انسانانو چي نران دي پر نورو بعضو چي ښځي دي لکه په اصل خلقت کي لکه آدم او حوا. او په کمال د عقل د نرو تر ښځو لانه قد ورد في الحديث الصحيح "هن ناقصات عقل ودين" او نر ښه تدبير د کور کولای سي تر ښځه او نر فراخي د علم لري او قوت د بدن لري تر ښځي، او اعمال شاقه کولای سي چي ښځه يې نسي کولای، نو هم دا سبب دی چي نبوت په نر پوري خاص دی او دغه رنګه امامت صغری وکبری د نرو خاصه ده او قضا هم په نرو پوري خاصه ده او شاهدي په حدود او قصاص کي په نرو پوري خاصه ده، او وجوب د جهاد في سبيل الله او وجوب د جمعي د لمانځه او د اخترو د لمانځه او آذان او خطبه او جماعت په نرو پوري خاص دی، او په میراث کي د نر برخه د ښځي تر برخي ډېره ده، او مالکیت د نکاح او د طلاق د نرو خاصه ده او تعداد د زوجاتو ونرو ته روا دی دون النساء، او روژه د نرو پوره ده او د ښځو دا ګاهي په سبب د حیض او نفاس کمه سي، او داغه رنګه لمونځونه د نرو ډېر دي تر ښځو بسبب عوارض الحيض والنفاس، او داغه رنګه نر حج ته بېله ملګري تلای سي او ښځه بې محرمه حج ته نه سي تلای او یا به يې زوج ورسره ملګری وي. ولهذه الكمالات اللهية للرجال قال عليه الصلوة والسلام لو امرت احداً ان يسجد لاحد لامرت المرئة ان يسجد زوجها رواه احمد عن معاذ ﷺ.

وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ

او بل له دي سببه چي نرانو ډېر مالونه صرف کړي دي، اول په ولور کي د ښځو او وروسته په نفقاتو کي د دوی تو له ورځ، او په جامو کي ددوی که څه هم مړونه تو له ورځ مزدوري کوي خو ماینو ته نفقه برابروي وهذا امر کسبي.

پوه سه: وبما انفقوا آه" عطف دی پر بما فضل الله آه عطف الامر الكسبي على الموهبي وقدم الموهبي لشرفته ولتقدمه طبعاً. اوس نو خدای ﷻ ښځي پر دوه قسمه ویشي او وایي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ

نو صالح ښځې فرمانبرداره د خدای ﷻ وي په امور شرعیه وو کې او بیا حقوق د ازواجو هم پر ځای کوي یعنې په کامله توګه سره، او ساتونکې وي د فرجو له اغیارو ځخه وکذا من لمسهم وقبلتهم، او د غه رنګه اموال د میړه ساتي او د غه رنګه ساتي پټ اسرار د مړو.

لِّلْغَيْبِ

یوه سه: چې "لام" په معنی د "في" دی والمعنی في غیبة الازواج، او یا "لام" صله ده د "حفظت" لپاره والمعنی حافظات لماغاب عن الناس من اسرار الازواج واموالهم الخفیة.

بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ

په سبب ددې چې خدای ﷻ دوی ساتلي دي.

پوښتنه: ددوی ښه خویونه خو خدای ﷻ بیان کړه لکن ددوی ثواب یې نه کړې بیان؟

ځواب: ددوی جزاء محذوفه ده چې عقل سلیم دلالت پر کوي ای احسنوا ایها الازواج معهن ولا تؤذوهن.

درویش وایي: چې د ابن مسعود ؓ قرائت دلالت کوي پر ماقلنا بالذي رواها طلحة بن مطرف حیث قر، ابن مسعود ؓ في اخیر الآیة فاصلحوا الیهن او په بل روایت کې فاحسنوا الیهن.

درویش وایي: چې په صحیح حدیث کې راغلي دي چې علیه الصلوة والسلام وایي "خیر النساء امرئة ان نظرت الیها سرتک" ښه د ښځو یعني ماینو هغه ښځه ده چې که ته دې ته وګورې دا روینه یې تا خوشحاله کوي یعني په ښه خندا او وریږ تندي خبرې درسره کوي "وان امرتها اطاعتک" او که ته دا امر کړې په یو شي سره ستا اطاعت کوي یعني په خوله دې کوي "واذا غبت عنها حفظتک في مالها ونفسها" او که ته غائب سې او له کوره ووځې او یا مسافر سې، دا ستا ساتنه کوي په مال کې ددې یعني هغه ستا مال چې ددې په لاس کې دی. فالاضافة لادنی ملابسة او په خپل ځان کې یعني د چا سره زنې وغیره نه کوي.

یوه سه: چې کلمه د "ما" یا مصدریه ده ای بحفظه تعالی ایاهن ای بالامر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بحفظ الغیب، او دوی یې باعثه کړي دي پر حفظ الغیب بانذي په وعد او وعید سره او دوی ته یې توفیق د حفظ الغیب ورکړی دی. او یا کلمه د "ما" موصوله ده ای بالذي حفظ الله لهن علیهم من المهر والنفقة وحسن المعاشرة معهن الی غیر ذالک من حقوق الزوجیة.

له انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چې علیه الصلوة والسلام وویل ښځه چې پنځه وخته لمونځ کوي او د میاشتې د روژې روژه نسي او فرج یې له زنی څخه ساتلی وي او فرمانبرداري د میړه کوي "فلیدخل الجنة من ای ابواب الجنة شائت" رواه ابو نعیم في الحلیة. او له ام سلمة رضی الله عنها روایت دی چې مرفوع دی و علیه الصلوة والسلام ته دي وویل چې هره ښځه چې مړه سي او میړه څنذي راضي وي دخلت الجنة رواه الترمذي.

وَالّٰتِیْ تَخَافُوْنَ نُشُوْزَهُنَّ

یوه سه: چې خطاب د "تخافون" ومړو ته د ښځو دی، او له "التي" څخه مراد زوجات دي. او "التي" مبتدا، ده متضمن معنا لره د شرط او "فعظوهن" یې خبر دی یعني هغه ماینه چې تاسي بېرېږئ له عصیان او تکبر څخه ددې.

یوه سه: چې اصل معنا د نشوز ارتفاع ده. نو ځکه مکان مرتفع ته نشز وایي.

یوه سه: چې ځینې مفسران معنی د "تخافون" په تعلمون سره کوي. یعني چې ستاسي یقین سي پر نشوز د دوی استدلالاً بما في القاموس جعل من معاني الخوف العلم. او ځینې مفسرین "خوف" پر خپله معنا پرېږدي او عبارت په حذف سره د مضاف بولي یعني دوام نشوزهن واصرارهن علیه. یعني اصل نشوز او تکبر خو متیقن وي تاسي له دوام څخه بېرېږئ. لکن دې توجیه ته ضرورت نسته. ولې چې نفس خوف د نشوز کافي دی لپاره د وعظ. او علامه برسوي رحمه الله وایي الخوف حالة تحصل في القلب عند حدوث امر مکروه او عند الظن او العلم بحدوثه والانسب ء آن یفسر بالظن ای تظنون نشوزهن وتکبرهن وترفعهن علیکم بان ظهر بعض امارات النشوز علیهن بان یتکلمن مع الازواج بصوت عال والابا، عن المضاجعة في بعض الاوقات والعبوس (یعني تریو تندی) عند التکلم مع الازواج الی غیر ذالک من امارات النشوز.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَعِظُوهُنَّ

نو اول خو په قول لین نصیحت ورته وکړئ او له خدای ﷻ څخه د بېرې خبرې ورته وکړئ او د مېړه حقوق ورته بیان کړئ، او د جنت په ترغیب او له دوزخ څخه د ترهیب خبرې ورته وکړه، نو که وعظ فائده وکړه او ښځې له نشوز څخه توبه وکښل، نو خبره خلاص سول او که وعظ فائده ونه کړه.

وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ

بیا نو هجران ځندي وکړه په ځای کي د بیډ یدو ځوک وایي که پخوا ته په یوه تلتک کي ورسره بیډ یدلې اوس مه ورسره بیډ پرېږه یعنې ځای ځینډي جلا کړه، او بعض مفسران وایي په یوه ځای کي لکه پخوا چي ورسره بیډ یدلې اوس هم ورسره بیډ پرېږه خو شا ورګرځوه، پـاني پتي دا تفسير مختار کړی دی په قرينه ددې چي في المضاجع عبارت په قرآن نو په ځای کي د بیډ یدلو هجران کول دغه شا ورګرځول دي، ولي که مراد ځای بدلبدل وای، نو داسي عبارت مناسب و عن المضاجع، او بعض مفسرين وايي چي دا عبارت كنايه ده له عدم الجماع څخه يعنې عادي جماع مه ورسره كوه، او كه دې هجران هم فائده ونه كړه بلكي ښځي و نشوز ته دوام وركړی نو بيا.

وَاضْرِبُوهُنَّ

بیا یې ووهه، لکن اکثره مفسران پر دې رایه دي چي ضرب به مبرح یعنې سخت نه وي بلکي یو څو سپکي چپلاخې یې پر مخ ووهه، او یا یو څو سخت سوکان یې پر کوناتو ووهه، لکن په قرآن مجید کي لفظ د ضرب مطلق راغلی دی، نو باید سیاست د ضرب دي پر قدر او اندازه د ماینې د نشوز وي، نو که ښځي فاحشه وکړه او یا یې فرضي لمونځ نه کاوه، او یا یې فرضي روژې نه نیولې او یا یې غسل د جنابت نه کاوه، نو مېړه دې کلکه وهي او په خونه کي دې بندي کړي دونده قدر چي د مېړه دا خیال سي چي اوس به نو دا دغه اعمال سیئه پرېږدي او توبه به هم وكاږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي دا وروسته څو کارونه یعني د فاحشي را شروع کارونه که څه هم د نشوز د ښځي له مېړه څخه نه دي بلکي د ښځي شخصي ګنهونه دي. لکن په مقتضی د الرجال قوامون علی النساء. درویش دلته ذکر کړه چي مېړه باید په هره توګه چي ماینه یې له شخصي ګنهو څخه راګرځي پر ده لازمه ده چي را وه یې ګرځوي.

فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا

که ماینو ستاسي اطاعت شروع کړی او له نشوز او تکبر څخه یې توبه وکښل، نو بیا مه طلبوئ تاسي پر دوی باندي لار د ایذاء او پیغور په خوله بلکي نشوز ددې داسي ګرځوي کان لم یکن منهن شیئاً لان التائب من الذنب کمن لا ذنب له.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ۝

په تحقیق سره خدای ﷻ عالي په قدرت سره پر ټوله مخلوق او لوړ دی په عظمت سره تر ټوله مخلوق.

پوه سه: مقصود له دې آیت څخه دادی چي تاسي پر "من تحت ایدیکم" باندي ظلم مه کوئ او له "علی کل شیٔ قدیر" خدای ﷻ څخه وبېرېږئ. ولي چي خدای ﷻ پر تاسي ډېر قدرت لري تر تاسي پر "من تحت ایدیکم" باندي. او خدای پاک سره علو شان دده په توبه سره ستاسي تر ګنهو در تېرېږي. نو تاسي په طریق اولی سره باید له ګنهو څخه د "من تحت ایدیکم" په توبه سره ور تېر سئ لکه په "مانحن فیه" کي د نشوز ګناه.

درویش وایي: چي په فتوی شرعه او په شرح کي د هغه وایي که د سړي علم پر خپل ماینه و پر فجور یعني فسق او یا دروغ او یا میل و باطل کار ته مثل الزنی، نو دې طلاقه کړي الا ان لا یصبر عنها. مګر نه که یې صبر نه ځیندي درلودی یعني ډېره پر ګرانه وه فیتمسکها، نو بیا دې خوندي کړي.

درویش وایي: چي ددې خبري تاکید هغه حدیث کوي چي یو سړی و علیه الصلوٰة والسلام ته راغلی او وه یې ویل چي زما ماینه رد د لاس د لامس نه کوي یعني که څوک مچه ځیندي وا خلي یا یې پر مخ یا پر بل ځای لاس ور تېروي، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علیه الصلوة والسلام ورته وویل چې داسې ده نو یې طلاقه کړه. هغه ورته وویل چې پر ما ډېره ګرانه ده صبر نه سم ځینډي کولای. نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل نو خوندي یې کړه یعنې درته ناسته دي وي. دا اجازه چې علیه الصلوة والسلام ورکړه ددې خوف له سببه چې که یې دی طلاقه هم کړي بیرته به دی په سبب د غایة محبت د زنی له لارې ورسره مبتلا سي. نو علیه الصلوة والسلام یې بقاء د نکاح خیر وبلل تر طلاق او بیرته بیا زنی.

فائده: ددې حدیث معنا دا نه ده چې سړی دې له ځانه دوڅ جوړ کړي یعنې پر ماینه خلګ وینې چې زنی ورسره کوي دی دې نه طلاقوي په دې عذر چې پر ما ګرانه ده. په حدیث متفق علیه کي راغلي دي "لایجلد احدکم امرئته جلد العبد ثم یجامعها في اخیر الیوم" ددې مطلب دادی چې ښځه چونکه ضعیف البنیة ده او په وخت کي د وهلو عاجزه درته ناسته وي او ځغاستی نه سي، نو داسې سخته یې مه وهه لکه مریی چې وهې. ولې چې د مریي بدن قوي دی او که ډېر په عذاب سي ځغاستی هم سي او په حملو هم ځان خلاصولای سي، او حکیم بن معاویه له خپل پلار څخه داسې روایت کړی دی چې احمد، ابو داؤد او ابن ماجه دا حدیث نقل کړی دی قال قلت یا رسول الله ماحق زوجة احدنا علیه؟ قال ان یطعمها اذا طعمت" چې ډوډۍ به ورکوي که دې ډوډۍ غوښتل "ویکسوها اذا کسیت" او کالي به ورکوې که دې کالي غوښتل "ولا یضرب الوجه" او پر مخ به یې نه وهې. ولې چې مخ معدن د قوی لطیفه وو شریفه وو دی "ولا یقبح" او په بدو ستر ګو به نه ورته ګورې "ولا یهجرها الا في البیت" او هجرت یعنې ګوښه پرېوتل دې ځینډي کوي مګر په خونه کي. یعنې خوا ځینډي بدوه په سبب د نشوز، نو د خونې دې نه ځینډي وخې بلکې په خونه کي دې ځان ته جلا ځای هوار کړي. حاصل د کلام دادی چې د ماینې بعض بد اخلاق باید صبر وو ورته معافوي. ولې چې ماینه عاجزه ده او په مثال د مینځې ستا د کور او اولادو خادمه ده او له خپلو اقرباؤ څخه په میاشتو بلکې په کلو دور افتاده ده.

درویش وایي: چې د کلمات جامعه وو بنائسته وو د خیر البشر ﷺ دا حدیث

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مبارک دی چي ټولو امامانو د حديثو يې روايت کړی دی "کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعيته الى اخير الحديث" ولې دا حديث که څه هم په ضمير د مذکر راغلی دی لکن نر او ښځې، شاه وگدا ته، رئيس ته د محلې، رئيس ته د يو قوم، د کور مشر ته، د کور ښځې ته، بادار او مريې ته دې ټولو ته شامل دی لکه څرنگه چي په هم دغه حديث بطوله کي په تفصيل ذکر سوي دي، نو ددې حديث په رڼا حال د ناشزه ماينې من الوعظ والهجران او وروسته تر توبې ددې چي سړی غور وکړي مفصل معلومېږي ومن الله التوفيق.

وَإِنْ خِفْتُمْ

پوه سه: چي مخاطب په ضمير د مخاطب حکام او قضات دي.

شِقَاقَ بَيْنِهِمَا

پر عداوت د مېړه او ماينې. يعنې په وعظ او هجران او ضرب سره عداوت ددوی نسو قطعه.

فائده: عداوت شقاق ددې سببه وايي چي هر يو له خصمينو څخه هغه کار کوي چي پر هغه بل باندي شاق او سخت پرېوځي. او يا له دې سببه چي هر يو د مخاصمينو علحده عليحده لار مختار کوي.

فائده: اضافت د شقاق يې وظرف ته يعنې بينهما مجازاً کما في قوله مكر الليل والنهار.

پوښتنه: مېړه او ماينه خو دمخه نه دی ذکر سوی، نو اضمار قبل ذکر المرجع به نه وي؟

ځواب: يا ولې مېړه او ماينه له نشوز څخه فهمېږي، ولې چي نشوز عصيان د ماينې له امر څخه د زوج، او بل دا چي ذکر د ماينې او ضمير د زوج له هغه آيت څخه ښکارېږي واللتي تخافون نشوزهن.

فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ

ايها الحکام ومېړه ته، ای رجلاً عاقلاً عادلاً له قريبانو څخه د مېړه.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او ور واستوئ وماینې ته یو حکماً د قریبانو ددې. یعنې ددې غرض لپاره چې حق او باطل په خصومت کې د مېړه او ماینې معلوم کړي او پر هغه غور وکړي.

فائده: حاکمان يې مقید کړه چې له اقرباوو څخه د مېړه او ماینې وي له دې سببه چې اقارب په پټو احوالو د نر او ښځې ښه خبر دي تر اجانبو او اقرباوو د نر او ښځې ډېر کوشش په اصلاح کې د ذات البین د مېړه او ماینې. او داغه رنګه ښځه خپل د اقرباوو سره په دلاوري خبري کولای سي تر بېګانه وو. نو قید د اقاربو استحبابي دی، نو که حکام بېګانه خلګ لپاره د معلومولو د ظالم او مظلوم ور واستوي هم روا ده. نو دا حکام هر څوک چې وي وروسته تر غور يې مېړه ظالم په خیال ورغلی. نو هغه دي امر کړي چې يا به د ماینې امساک بالمعروف في الشرع کوي، او يا به يې طلاقوي چې په عربي تسريح بالاحسان ورته وايي، او که ظلم په ښځه کې و حاکمان دې اول ښځه امر کړي په اطاعت د مېړه. او که ماینې دا نه قبلول بیا دې امر کړي چې فدیه ورکړه يعنې خلع بالمال وسره وکړه.

إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا

که اراده درلوده دا دوو حکمينو اصلاحاً د اختلاف د مابين الزوجين او نيت ددوی صحيح و، او د يو جانب مراعات يې نه کاوه. نو خدای ﷻ به په سبب د حسن نيت د دوی يعنې مېړه او ماينې اتفاق او الفت پيدا کړي، نو ضمير اول راجع و حکمينو ته دی او ضمير ثاني وزوجينو ته دی. او داسي احتمال هم سته چې مراد له اصلاح څخه دي عام تر وفاق او تر فراق يعنې که د حکمينو مراد ماهو الاصلح و من بقاء النكاح او ايقاع الطلاق يوفق الله ذالك الاصلح بينهما.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

په تحقیق خدای ﷻ علم لري ددوی پر نيتو او خبر دی په ظالم او مظلوم د مېړه او ماينې. نو به ظالم ته جزاء ورکړي په دنيا او اخرت کې.

پوهنه: چې په دې آيت کې باعثه کول دي د مسلمانانو پر اصلاح د ذات البين

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يعني اختلاف په منځ کي د دوو کسانو اعم من الزوجين وغيرهما، په صحيح حديث کي راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام وويل چي زه تاسي ته خبر در نه کړم په هغه عمل چي افضل وي تر لمانځه او روژې او صدقې. والمراد النفلي منها قالوا بلى صحابه وو ﷺ وويل چي هو خبرو مو کړه، نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل "اصلاح ذات البين"

يوه سه: چي مصلحين خيار خلق الله والمفسدين شرارهم، ولي چي مفسدين کوشش کوي چي تر منځ د مسلمانانو تفريق او تباغض پيدا کړي، او په منځ کي د مسلمانانو فتنه راژوندۍ کړي، وفي الحديث الصحيح الفتنة نائمة لعن الله من ايقضها.

يوه سه: چي له مفسدينو څخه هغه کسان هم مراد دي چي د دوو کسو تر منځ شيطانت کوي، او د يوه مسلمان خبره وبل مسلمان ته رسوي په نيت د ايقاع الشقاق بينهما.

درويش وايي: چي په صحيح حديث کي راغلي دي "الدين النصيحة" ثلاث مرات "قالوا لمن يارسول الله قال لله ولرسوله ولکتابه ولآئمة المؤمنين ولعامتهم انتهى"

درويش وايي: چي محدثينو او مفسرينو رحمهم الله په شرح او بيان کي ددې حديث مبارک داسي فرمايلي دي چي مراد له نصيحت څخه د خدای ﷻ دادی چي ايمان به پر خدای ﷻ لري او شريک به نه ورته وايي، او عمل به کوي په هغو چي خدای ﷻ ته په امر کړی يې او پرهيز به کوې له هغو عملو څخه چي خدای ﷻ ته ځيندي نهي کړی يې او خلکو ته به هم بلنه ورکوې ددغې لارې. او دوی ته به دغه لار ورزده کوې هم، واما النصيحة لکتابه ای القرآن العزيز ان تؤمن به "چي پر قرآن به له اوله څخه تر اخيره پوري ايمان لرې، او تلاوت به يې کوې او عمل به په کوې بما فيه. او خلګ به هم رابولې ودغه ته.

واما النصيحة لرسوله: هغه دادی چي عمل به کوي بما امر به سره او خلګ به هم رابولي ودغه ته.

واما النصيحة للائمة: يعني بادشاهانو او رئيس جمهورانو ته د مسلمانانو، هغه دادی چي چي بغاوت به پر دوی نه کوي او دوی ته به د عدل او انصاف دعا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کوي، او نور خلگ به هم دغې لارې ته رابولي.

بوه سه: چې مراد له ائمة المسلمين څخه هغه کسان دي چې دوی رعیت په ضلال او ګمراهي سره نه امر کوي. او په اطاعت د کافرانو يې هم نه امر کوي. والا فلا طاعة للمخلوق في معصية الخالق.

واما النصيحة للعامة: يعني عامو مسلمانانو ته هغه دادی چې پر بل مسلمان هغه شی پېرزو کوي چې ستا پر خپل ځان پېرزو کوي كما ورد في الحديث النبوي ﷺ ايضاً. او په اصلاح د دوو مسلمانانو به سعي او کوشش کوي. او دعاء د صلاح به ومسلمانانو ته کوي.

درویش وايي: چې په دغه يوه حديث چې څوک عمل وکړي د دينا او اخرت خيرات پکښې نغښتي دی. لكن هيهات العمل في الزمان الحاضر زمان الفتن والسرور والفساد الا من شاء الله من خواص المؤمنين اللهم صبراً ونصراً وتوفيقاً وهدايةً وعلماً نافعاً.

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

او تاسي عبادت کوئ د خدای ﷻ او شريک مه نيسئ ده سره هيڅ شی.

بوه سه: چې په صحاح کې وايي چې عبوديت اظهار د تذلل او عجز دی. او عبادت ابلغ دی تر عبوديت، ولې چې عبادت اظهار د نهايت تذلل دی او مستحق د عبادت نه دی مگر هغه ذات چې نهايت عظمت لري او افضال وهو ليس الا ذات الباري عزوجل. ونهاية التذلل من العبد اينبول دي د اشرف اعضاء خپل چې مخ دی پر اخس ځای چې مځکه ده په سجده کې، نو سجده کول وغير ته د خدای ﷻ شرک دی لا مطلق الانحناء وتقبيل اليد للاساتذة والمشائخ. نو هغه معلوم الحال خلگ چې وايي چې تقبيل د لاس د استاذ وغيره څو تعظيم دی د هغه او تعظيم د غير الله شرک دی. ډېر د لويه دلاوري کوي په دعوه کې د شرک پر مسلمانانو كيف؟! وقد صح ان الامام مسلم رحمه الله صاحب الصحيح جاء الى الامام البخاري رحمه الله فقبل يديه وقال دعني اقبل رجليك يا سيد المحدثين وما طبيب الحديث في علله وهل هذا الا تعظيم الامام مسلم للامام البخاري. واما مجرد الانحناء بغير سلام وتقبيل اليد فلما كان في الملل السابقة فهو منسوخ في

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الشريعة المطهرة كما قالوا في سجدة أخوة يوسف عليه السلام له. او دوى نه پوهېږي چي تعظيم د صحابه كرامو رضي الله عنهم د رسول كريم ﷺ په اندازه كي؟ چي دوى وايي چي موږ به په مجلس كي د رسول كريم ﷺ ناست وو داسي به وو كانما على رؤسنا الطير.

درويش وايي: چي هم دا سبب دى چي عبادت كول خاص په خداى جل جلاله پورې دى. وروسته خداى پاک داسي وويل چي "ولاتشركوا به شيئا" پر دې چي شرک او عبادت خاصه د خداى جل جلاله ده نه سره يو ځاى كېږي.

پوښتنه: مشركينو د مكې خو تعظيم د بتانو كاوه. نو دوى ولي مشركان وګڼل سوله؟

ځواب: مشركانو د مكې خو بتانو ته سجدې متعارفي كولې او له جماداتو څخه يې قضاء حاجات غوښتل مع انها لاتضر ولاتنفع بشئ.

پوښتنه: بعض مريدان له مشائخو څخه هم قضاء حاجات غواړي؟

ځواب: مريدان خو شيخ ته وايي چي خواست وكړه خداى جل جلاله ته چي زما دا فلاني امر وكړي داسي نه ورته وايي چي ته قاضي الحاجات يې زما دا فلاني كار را وكړه. والفرق بين. او په يو د روايت كي راغلي دي چي حليمه سعديه چي د عليه الصلوة والسلام مرضعه وه يو وخت يې په حال كي د رضاع آنحضرت ﷺ لپاره د ملاقات د نيكه عبد المطلب مكې ته راوستلى و او په حطيم شريف كي يې كښېنولى و، او دې طواف كاوه يو دوه درې واره چي يې طواف وكړى په حطيم شريف كي يې عليه الصلوة والسلام نه وليدى. نو يې بغارې كړې دباندې تر حرم ووتل او هورې خلگ ناست وه، چي په هغو كي عبد العزى نامي يو سړى هم و هغه ورته وويل چي عليمه سعديه يې؟ ولي ژاړې هغې قصه ورته وكړه، عبد العزى ورته وويل چي مه ژاړه اوس يې دستي در پيدا كرم.

مولانا روم په مثنوي كي وايي.

برد اورا پيش عزى كه اين صنم		هست در اخبار غيبي مغتنم
پير كرد اورا سجود و گفت زود		اى خداوند عرب وى بحر جود

الى اخير الابيات مطلب د درويش دادى چي عربو مشركانو به خپل بتان قاضي الحاجات گڼله او سره ددې چي قضاء الحاجات خاصه بلاشريكه د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ ده او مسلمانان خو دا عقیده نه لري.

پوه سه: چي تنوين د "شيئاً" لپاره د تحقير دی ای شيئا حقيراً وهو الصنم وای شيئ كان لان ماسوى الله بالنسبة الى جلال ذاته تعالى حقير جداً وان كان جليلاً في نفسه لكه چي بعض مشركان وايي چي ملكي د خدای ﷻ لوڼي دي، نو څكه يې موږ عبادت كوو او يهودان وايي چي عزير ابن الله دی يا نصارى وايي چي عيسى ابن الله دی. نو پر دې تقدير "شيئاً" منصوب دی مفعول به د لاتشركوا دی، او دا احتمال هم سته چي "شيئاً" دي منصوب وي مفعول مطلق د لاتشركوا دي وي ای شيئاً من الاشراك كه شرک جلي وي لكه د عبدة الاصنام شرک یاشرک خفي وي لكه د ريا، كارانو شرک.

پوه سه: چي عبادت د خدای ﷻ دوه قسمه دی يو اضطراري يعني پر بنده بې اختياري دده راځي لكه مرض، مرگ فقر او غنى وغيرها، او بل عبادت اختياري دی وهو المراد آه، وهو بامتثال او امره تعالى والاجتناب عن المعاصي.

وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا

پوه سه: چي حرف جر يعني "باء" متعلق په محذوف پوري ده او "احساناً" د هغه مفعول مطلق دی ای احسنوا بالدين احساناً. او دا فعل محذوف يعني "واحسنوا" عطف دی پر "وعبدالله" عطف الانشاء الامري على الانشاء الامري او يا عطف دی پر "لاتشركوا" من قبيل عطف الانشاء على الانشاء وان كانا مختلفين.

فائده: خدای پاک چي مربي اعظم د بندگانو دی كما ورد "الحمد لله رب العالمين" بندگان يې امر كړه په خپل عبادت سره او نهي يې كړه له اشتراک څخه به تعالى، وروسته يې امر په احسان سره د مربي اصغر وكړی چي مور او پلار دي يعني في الظاهر او احسان د مور او پلار يې تر راتلونكو احسانو دمخه كړی لان احسان الوالدين اعظم الحقوق البشرية.

پوه سه: چي احسان د مور او پلار د دوی خدمت دی، او اولاد به نه پورته كوي آواز پر مور او پلار الا لعذر الصمم بهما. او په خبرو كي به خير والي و دوی ته نه كوي او انفاق به كوي پر دوی بقدر القدرة او كه مور او پلار اولاد امر كړی په يو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مطلب سره د تحصیل ولد به کوشش کوي ولو کانا کافرین.

مسئله: که د یو مسلمان پلار مشرک و او زوی ته یې وویل چې ما په شا کړه تر بت خانې پورې چې زه بتانو ته عبادت کوم. نه دې په شا کوي ولې چې دا کومک دی پر شرک باندې. او که یې پلار بت خانې ته پخپله تللی و او بیا یې زوی ته وویل چې ما په شا کړه تر کوره پورې، نو پر زوی یې واجبه ده چې په شا کوي به یې.

پوښتنه: خدای ﷻ د خپل عبادت سره نهي له اشتراک څخه وکړې او د مور او پلار په احسان کې یې نهي له شي څخه ونه کړې؟

ځواب: نهي دلته هم تقدیراً سته یعنې "ولاتوزوهما" یعنې تاسې مور او پلار ته ازار مه رسوئ.

پوښتنه: تولو پښتانه په دعاء کې د مور او پلار. مور دمخه ذکر کوي کما یقولون خدایه ما وبخښې زما مور او پلار وبخښې ددې سر څه دی؟

ځواب: مور په وخت کې د حمل او په وخت کې د ولادت او وروسته تر ولادت په حال کې د رضاع او بعد الرضاع د پر کړاونه د عیال وړي دي بخلاف الاب کما هو ظاهر له دې سببه په حدیث صحیح نبوي ﷺ کې راغلي دي چې یو سړی راغلی و نبي کریم ﷺ ته یې وویل "من ابر" زه د چا سره احسان وکړم؟ علیه الصلوة والسلام ورته وویل "امک" د مور سره احسان وکړه هغه سړي ورته وویل بیا د چا سره احسان وکړم علیه الصلوة والسلام ورته وویل "امک" بیا هغه سړي ورته وویل "ثم من" علیه الصلوة والسلام ورته وویل "امک" بیا هغه سړي ورته وویل "ثم من" علیه الصلوة والسلام ورته وویل "ثم اباک" بیا د پلار سره احسان کوه ثم الاقرب فالاقرب.

وَبِذِی الْقُرْبٰی

او احسان کوئ د درلودونکو څخه د قرابت ستاسې.

پوښتنه: چې "قربی" مصدر دی په معنا د قرابت دی. او د "القربی" لفظ عام دی که له ذوی الفروض څخه وي او که عصبات وي او که ذوی الارحام وي.

فائده: که د چا د تولو ذوی القربی سره احسان له وسه نه وي پوره، نو بیا به د کومو ذوی القربی سره احسان کوي؟ ځینې علماء وایي الاقرب فالاقرب سره دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

احسان کوي لکن صحیح داده الاجوح فالاجوح سره دي احسان کوي. د سلمان بن عامر په حدیث کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ وفرمایله "الصدقة على المسكين صدقة اى المسكين الاجنبي وهي على ذى الرحم صدقة وصلة رواه احمد والنسائي وغيرهما.

مسئله: له دي آیت څخه دا معلومه سوه چي نفقه د مور او پلار او د نورو قریبانو نفقه پر سړي واجبه ده لکن بشرط کونه غنیاً بدلیل قوله تعالی "ويسئلونک ماذا ینفقون قل العفو" یعني هغه څه دي نفقه کوي چي زائد وي تر حاجت د سړي وفي الحديث قال رسول الله ﷺ "خیر الصدقة ماکان عن ظهر غني" رواه البخاري عن ابي هريرة ؓ یعني ښه صدقه هغه صدقه ده چي وروسته تر غنی د سړي وي.

مسئله: د مور او پلار نفقه چي محتاجه وي پر عیال فرض ده که والدین قادر پر کسب وي او که نه وي. او د نورو اقاربو د نفقي د وجوب په باره کي دا شرط دی چي دوی به قادر پر کسب او مزدوری نه وي، یعني یا صغیر قابل کسب نه وي او یا شل او یا ګوډ وي یا ښځه وي او یا ضعیف البنیة ناجوړی وي او یا ډیر سپین ږیری سال خورده وي او غیر ذالک.

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ

او د یتیمانو سره دي احسان کوي، او د مسکینانو سره دي احسان کوي.

فائده: یتیم په انسانانو کي هغه دی چي پلار نه لري او په حیواناتو کي هغه دی چي مور نه لري او په جماداتو کي هغه دی چي مثل نه لري کما یقال درة يتيمة یعني لا مثل لها.

مسئله: دا احسان د یتیمانو او د مسکینانو سره واجب دی چي زکوة د خپلو مالو به دوی ته ورکوي، او دا مستحب دی چي زائد تر زکوة په هم احسان ور سره کوي. بخاري د سهل بن سعد ؓ څخه روایت کړی دی چي علیه الصلوة والسلام وویل "انا وكافل اليتيم في الجنة كهاتين واشار بالسبابة والوسطى وفرج بينهما شيئاً" زه او متولي د یتیم یعني چي انفاق پر کوي په جنت کي لکه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دغه دوې ګوتې چې سبابه او د منځ ګوتـه ده او لـږ فصل بـه ورکـړي، او د ابي امامه ﷺ په روایت کې چې روایت یې بغوي کړی دی چې علیه الصلوة والسلام وویل که څوک لاس تېر کړي پر سر د یتیم او د الاس تېرېدل صرف لپاره د خدای ﷻ وه، نو دغه سړي ته به په مقابل کې د هر وېښته چې دده لاس پر تېر سي لس نېکۍ نوشته کېږي (الحدیث)

وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ

او احسان کوئ د هغه همسایه سره چې صاحب د قرابت دیني او یا نسبي وي د سړي سره: او ځینې علماء وایي چې په جوار کې در نژدې وي.

وَالْجَارِ الْجُنُبِ

او د هغه همسایه سره احسان کوئ چې یا په جوار کې لېرې وي او یا په قرابت کې لېرې وي او یا په قرابت دیني کې یعنې کافر وي.

بوه سه: چې له جابر بن عبدالله ﷺ څخه روایت دی چې علیه الصلوة والسلام وویل چې بعض همسایه ګان درې حقه لري یو حق د قرابت نسبي. او بل حق د شراکت في الدین، او بل د قرب جوار، او بعض همسایه ګان دوه حقه لري، یو قرابت د نسب، او بل قرابت د دین، یعنې کور یې لېرې وي، او بعض همسایه ګان یو حق لري یعنې د جوار چې کور یې هم در څخه لېرې وي او په اسلام کې هم در شریک نه وي، لکه مشرک یا اهل کتاب همسایه رواه الحسن بن سفیان وبزار، په حدیث مبارک کې راغلي دي "والذي نفسي بیده" چې حق د همسایه نه پر ځای کوي مګر هغه څوک چې خدای ﷻ پر ده رحم کړی وي او داسي کسان لږ دي، علیه الصلوة والسلام زیاته کړه چې تاسي پوهېږئ چې حق د همسایه څه دی، که دی مسکین وته به یې غني کوې یعنې احسان به ورسره کوې، او که یې قرض در څخه طلب کړی قرض به ورکوې، او که یو خیر وده ته ورسېدی لکه مثلاً زوی یې پیدا سو او یا له حجه راغلی او یا یې سرای جوړ کړی الی غیر ذالک من وجوه الخیرات ته به مبارکي ورکوې، او که یو شر ور ورسېدی مثلاً

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زوی یا لور یا ماینه الی غیر ذالک یې مړ سو ته به فاتحې ته ورځي او د زړه داډ به ورکوي. او که ناجوړی سو ته به پوښتنې ته ورځي. او که مړ سو ته به جنازې ته ورځي انتهی الحدیث.

درویش وایي: چي په نننی زمانه کي همسایه د سړي دښمن وي. او هر نوع ازار چي یې په وسه پوره وي همسایه ته یې رسوي حتی د تېرېدلو په وخت کي سلام هم نه ادا. کوي. درویش ته دا پخپل محل کي په تجربه ثابته ده. تر ټولو عجبه او د حیرانی وړ خبره خو داده چي زما په محل کي یو ملا چي زما شاګرد هم دی ورته کاروته کوي .... ع چو کفر از کعبه بر خیزد کجا ماند مسلمانی.

او هم دغه ملا چي خان مدرس عالم هم بولي پر منبر د وعظ حقوق د همسایه بیانوي......... بیت

واعظان کین جلوه در محراب ومنبر میکنند
چون بخلوت میروند آن کاری دیگران میکنند

ع......... توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند

بخاري له ابن عمر ﷺ څخه روایت کړی دی چي علیه الصلوۃ والسلام وویل "مازال جبرئیل یوصیني بالجار حتی ظننت انه سیورثه.

وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ

او احسان کوه د هغه ځاسره چي ملګری دي وي پر بغل.

پوه سه: چي ابن عباس. قتاده. مجاهد او عکرمه ﷺ وایي چي مراد له صاحب بالجنب څخه ملګری د سفر دی. او ابن جریج او ابن زید وایي چي صاحب بالجنب چي ستا سره په صحبت کي وي په امید او طمع د فائدې فیشمل التلمیذ ایضاً. او بعض تابعین وایي چي مراد ځیندې ماینه ده.

وَابْنِ السَّبِيلِ

او احسان کوه د لاري د زوی سره. ځینې علماء وایي چي مراد له "ابن السبیل" څخه مسافر دی او اکثره علماء وایي چي مراد ځیندې مطلق میلمه دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي که مراد مطلق مېلمه سي چي د سړي کور ته راسي، نو درې ورځې خو بې د مېلمستيا حق دی او تر درې ورځې بالا صدقه ده او مېلمه ته نه ده په کار چي کور والا تنګ کړي. يعنې ورته ناست وي پښتې بې غځولې وي، په صحيح حديث کي راغلي دي چي روايت بې بغوي رحمه الله کړی دی چي عليه الصلوة والسلام ووېل "من کان يؤمن بالله واليوم الآخر فليحسن الى جاره ومن کان يؤمن بالله واليوم الاخير فليکرم ضيفه ومن کان يؤمن بالله واليوم الاخير فليقل خيراً او ليصمت" يعنې يا دې د خير خبرې کوي او يا دې پټه خوله کېښني يعنې عبث خبرې دې نه کوي.

پوه سه: چي عبث خبرې هغه دي چي نه د دنيا فائده پکښې وي لکه بيع او شراء وغيرهما او نه د آخرت فائده پکښې وي لکه وعظ، تبليغ، تعليم وغيرها. بخاري او مسلم د ابي شريح الکعبي رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي رسول الله ﷺ ووېل "من کان يؤمن بالله واليوم الآخير فليکرم ضيفه جائزة يوم وليلة والضيافة ثلاثة ايام فما بعده صدقه الى اخير الحديث"

پوه سه: چي ددې حديثو مبارکه وو څخه دې څوک دا نه فهموي که چا داسې ونه کړه لکه په حديث شريف کي چي راغلي دي، نو هغه کافر دی. بلکي د حديث مبارک معنی داده چي مؤمن کامل بايد دغه کارونه وکړي، ولاشک ان من لم يعمل بمقتضى الحديث المذکور فهو ليس بمؤمن کامل.

فائده: کمال د ايمان مقول بالتشکيک دی. لامنتهى له في عالم الانس حتى ينتهي الى ساحة النبوة.

وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

او د هغه چا سره احسان کوه چي ستا په ملک کي وي يعني مريان او مينځياني، بلکي هغه حيواناتو ته هم شامل دی چي سړی يې مالک وي لکه اوښ، خوبي، خر وغيره.

پوه سه: چي په اوسني زمانه کي خو مينځياني او مريان د عالم اسلام په لاس کي نسته ولعل الله يحدث بعد ذالک امراً، يعني چي په عالم اسلام کي دې بيا مريان او مينځياني پيدا سي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یوه سه: چي په یوه حدیث صحیح کي راغلي دي چي علیه الصلوٰة والسلام پر یوه کلي ورغلی او په هغه کلي کي یوه ډنګره اوښه ولاړه وه، او هغې اوښې د علیه الصلوٰة والسلام په پښو کي خپل غاړه کښېښول او د اوښانو ناري او بغاري یې ورته وکړې، علیه الصلوٰة والسلام د کلي خلګو ته وویل چي دا اوښه د چا ده، یو سړي ورته وویل زما ده، علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل چي دې اوښي ماته شکایت وکړی چي زما مالک پر ما درانه درانه بارونه وړي او علف یعني واښه وغیره ماته مناسب الحال یعني زما د مرتیا په اندازه نه راکوي، نو د اوښي مالک ته یې وویل چي سپک بارونه پر وړه او کافي علف ورکوه، وعلى هذا فقس الحمار والبقر والبقرة وغیرها.

درویش وایي: چي امام پاني پتي رحمه الله په باب کي د مریانو او مینځیانو ډېر احادیث صحیحه رانقل کړي دي من شاء فلیطالع ثمة اعرضنا عنها لحال الاختصار في تفسیري هذا.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

په تحقیق خدای جل جلاله نه خوښوي چي فخر کوي پر نورو خلګو په سبب د دنیا او یا د جاه وجلال.

یوه سه: چي عدم الحب کنایه ده له بغض څخه د هغه چا چي خیالور وي یعني متکبر وي. همسایه ګانو او قریبانو ته له کبره التفات نه کوي.

یوه سه: چي انسان چي انسان وي، عاقل وي باید خپل سر او پای وسنجوي چي د فخر او کبر ځای پکښې سته او که نه. مثلاً دی دي فکر ووهي چي زه د دوو خایو څخه د بولو پیدا سوی یم او په اخیر کي د خاورو کور ته ځم. او د قیامت په ورځ به خدای جل جلاله د ذرې ذرې سوال راسره کوي، نو فخر او ناز او خیال او کبر ته کوم ځای پاتېږي. او تاریخ اسلامي دي په غور سره مطالعه کړي ودي ګوري چي متکبران د دنیا لکه فرعون، نمرود، شداد، ابو جهل او قارونان د دنیا څه سوه او چېري دي؟ قال بعض العارفین رحمهم الله تعالى.

نقد هستی محو کن در لا اله　　تا به بیني دار ملک بادشاه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

غیر حق هر زره که مقصود تست | تیغ لا بر کش که آن معبود تست
لا که عرش و فرش بر میبرد | از فنا سوی بقا ره مید هد
لا ترا از تور هائی مید هد | با خدا یت آشنا ئی مید هد
چون تو خود را از میان برداشتی | قصر ایمان را دری افراشتی

له جابر بن عبد الله ﷺ څخه طبراني داسي روایت کړی دی چي علیه الصلوٰة والسلام وویل "اې د مسلمانانو ډلې له خدایه وبېرېږئ، ولي چي بوی د جنت له زر کاله مسافت څخه پیدا کېږي یعني چي د سرې او د جنت تر منځ د زرو کالو لاروي بیا هم خوشبوي د جنت پر ولاړېږي، او دغه خوشبویي نه سي پیدا کولای عاق یعني ازاري د مور او پلار او یا ازاري د استاذ. او هغه څوک چي قطع د صله رحمی یې د قربیانو کړې وي، او نه یې سپین ږیری زنا کاره پیدا کولای سي، او نه یې هغه څوک پیدا کولای سي چي لنګ او یا پرتوګ پر مخکه پسي کشېږي یعني کښته تر بجلکو د خیال له لارې "انما الکبریاء لرب العلمین"

او مسلم له عیاض بن حمار الاشجعي څخه داسي روایت کړی دی چي رسول الله ﷺ وویل چي خدای ﷻ ماته وحي کړې دی چي تاسي تواضع کوئ چي یو سړی دي پر بل فخر نه کوي. یعني هیڅ سړی پر هیڅ چا او نه دي هیڅ څوک پر هیڅ چا ظلم او بغاوت کوي.

درویش وایي: چي په اوسنی زمانه کي قسم قسم فخرونه په پښتنو کي روان دي (۱) سرمایه داره پر مسکین په مال فخر کوي (۲) ملا صائب پر عوامو فخر کوي (۳) او په اصطلاح د پښتنو خرک پر پنجپای فخر کوي (۴) او درني قوم پر خلجي فخر کوي والی غیر ذالک من وجوه الفخر في الافاغنة مثلاً فلانی سړی جټ دی او یا پارسیبان دی او یا استاکار دی، ولنعم ماقیل

په قیامت نسته داسي پوښتنه | چي د چا زوی یې له کوم وطنه

اَلَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ

بوه سه: چي "الذین" بدل کل دی د "من کان" او جمع د موصول ده په اعتبار د معنی د "من" ده، او روح البیان وایي چي دا موصول مبتدا، ده خبر یې محذوف دی ای احقاء.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بخل ملامة. او مظهري رحمه الله دا احتمال هم راوړی دی چې "الذین" د خبر وي د مبتدا محذوفي ای "هم الذین آه" او دا احتمال هم سته چې موصول منصوب علی الذم. والمعنی اذم الذین آه. چې د نحو په کتابو کې داسې تعبیر کوي اعني الذین.

بوه سه: چې له بخل څخه یا مراد بخل متعارف دی یعنې البخل بالمال فرضاً او واجباً لکه زکوٰة او نفقه د والدینو او یا نفقه د محتاجه اقرباوو یا مستحب وي له انفاق پر بېګانه ګانو من المحتاجین والیتامیٰ والمساکین. او یا مراد دی بخل په تواضع سره د نبي نوع سره کما هو المناسب لحال المختال الفخور.

وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

او نور خلګ هم امر کوي په بخل سره، بغوي رحمه الله نقل کوي چې ابن عباس رضي الله عنه وايي چې آیت په شان کې د حیي بن اخطب او رفاعه بن زید او د نورو ګڼو شمېرو یهودانو نازل سوی دی چې دوی به د انصارو سره په وخت کې د ملاقات داسې ویل چې تاسې خپل مالونه مه صرفوئ پر مهاجرینو، موږ بېرېږو چې تاسې به له فقر سره مخامخ سئ، او تاسې ته نه دہ معلومه چې حال د علیه الصلوٰة والسلام به څرنګه سي. نو پر دې تقدیر مراد له بخل څخه بخل بالمال دی. او بعض مفسران وایي چې مراد له بخل څخه بخل بالعلم دی لکه د یهودانو ملایانو به بخل کاوه په اظهار کې د اوصافو د علیه الصلوٰة والسلام چې په تورات کې دوی ته بیان سوي وه.

وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ

او دوی به پټاوه هغه شی چې خدای جل جلاله دوی ته ورکړی و یعنې من المال والغنیٰ او العلم. او موږ اراسته کړی دی کافرانو لره.

بوه سه: چې ځای خو د ضمیر و یعنې واعتدنا لهم. لکن اسم ظاهر یې په ځای کې راوړی تنبیهاً علی کفرهم بهذا الکتمان او بالبخل او الامر بالبخل.

عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾

عذاب د اهانت لکه چې دوی اهانت د نعمت د مال وکړی یعنې چې په ځای کې د انفاق في سبیل الله یې بخل مختار کړی او یا یې نعمت د علم په اهانت وکړی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي په ځای کي د اظهار یې کتمان مختار کړی. نو څکه مو ږ دوی ته عذاب د اهانت ورکړی.

درویش وایي: چي بخل له ذمیمه صفاتو څخه د انسان دی چي له بخل څخه نور امراض مزمنه نفسانیه پیدا کیږي لکه حرص د دنیا الذي هو راس کل خطیئة بقول الصادق المصدوق ﷺ، والبغض والکراهة عن الفقراء السائلین وقطع صلة الارحام الی غیر ذالک. او له هم دې سببه سید البشر ﷺ فرمایي چي سخي سړی قریب دی وخدای ﷻ ته او نږدې دی وجنت ته، او نږدې دی وخلګو ته یعنې د خلګو نېه ښېندې راځي او لېري دی له اور څخه. والبخیل بعید من الله. بخیل له خدایه لېري دی. او لېري دی له جنت څخه او لېري دی له خلګو څخه یعنې د خلګو بد ښېندې راځي "قریب من النار" او هر آئینه جاهل سخي محبوب دی وخدای ﷻ ته تر عابد بخیل. رواه الترمذي عن ابي هریره ﷺ. او ابو سعید الخدري ﷺ داسي حدیث مرفوع له علیه الصلوٰة والسلام څخه نقل کړی دی چي دوه خویه نه سره جمع کیږي په مؤمن کي "البخل وسوء الخلق" رواه الترمذي.

درویش وایي: چي دا حدیث یا لپاره د زجر دی له دغو دوو خویو څخه او یا مراد له مؤمن څخه فرد کامل دی. والله اعلم بمراد رسوله ﷺ. او ترمذي له ابوبکر صدیق ﷺ داسي روایت کړی دی چي جنت ته نه سي داخلېدای "خب" یعنې چي په منځ کي د خلګو فساد کوي او نه بخیل. او نه منان یعنې چي د چا سره احسان وکړي بیا یې هر ځای وریادوي.

پوه سه: چي مراد له دخول څخه د جنت یا دخول اولی دی. او یا حدیث مبني پر زجر دی والله اعلم بمراد رسوله ﷺ.

وَالَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ

او هغه کسان چي نفقه کوي یعنې خلګو ته یې ورکوي خپل مالونه لپاره د لیدلو د خلګو یعنې تاچي خلګ ووایي چي فلانی سړی عجبه سخي دی.

پوه سه: چي "رئآء الناس" مفعول به دی د "ینفقون" او دا موصول عطف دی پر موصول اول یعنې "الذین یبخلون آه"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: په منځ کې د معطوف او معطوف علیه خو مناسبت او مشارکت په یو شي کې شرط دی فما وجه المشارکة والمناسبة؟

ځواب: بخل په انفاق کې او انفاق "رئآء الناس" دواړه صفات مذمومه دي، او یا دا چې انفاق "رئآء الناس" داسې دی لکه عدم الانفاق یعنې البخل چې هیڅ نفع او فائده نسته پکښې، او یا دا وجه د مناسبت ده چې بخل یو طرف دی د انفاق شرعي، ای الانفاق لمرضات الله، وهذا الطرف هو التفریط وانفاق "رئآء الناس" چې صرف اسراف دی بل طرف دی د انفاق شرعي چې اسراف یې بولي فهما ای البخل والانفاق "رئآء الناس" مشارکان في انهما طرفا الانفاق الشرعي او دواړه سببه دي د جلب د عذاب الهي.

وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

او ایمان نه لري پر خدای ﷻ او پر ورځې د آخرت حتی چې انفاق به یې سبب د نجات له عذابه د آخرت ګرځېدلای وای، روح البیان وایې چې مراد په دې آیت کې کفار د مکې دي چې مالونه یې مصرفول په عداوت کې د رسول کریم ﷺ او لپاره له منځه وړلو د اسلام او قرآن.

پوه سه: چې د ذم د انفاق "رئآء الناس" دا حدیث مبارک کافي دی چې روایت یې ابو هریره ﷺ له علیه الصلوة والسلام څخه کړی دی او دغه حدیث مسلم راوړی دی چې رسول کریم ﷺ وویل چې خدای ﷻ وایې "انا اغنی الشرکاء عن الشرک" زه ډېر غني یم له شریکي عبادت څخه د مسلمانانو یعنې د ریاکارانو له عبادت څخه چې زما سره په عبادت کې بل څوک شریک کړي وي زه بنده دده له شرک سره پرېږدم یعنې هغه شریک دي په ورځ د آخرت ثواب ورکړي زه یې نه ورکوم.

وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَآءَ قَرِيْنًا ﴿۳۸﴾

او د چا چې شیطان ملګری وي، نو بد دی دې سړي ته ملګری شیطان لانه یامره بالفحشاء والمنکر، لکه دلته چې ددوی داغه دوست شیطان دوی امر کړه په بخل او په صورت کې د انفاق په دوی امر کړه په ریاء سره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یوه سه: چي "ربط د من یکن آه" له ماقبل سره دادی چي انفاق "رئاء الناس" او عدم ایمان پر خدای ﷻ او پر ورځ د اخرت نبوونه د عدو الله والمؤمنین شیطان ده.

یوه سه: چي په دې آیت کي تحذیر دی د مؤمنانو د مصاحبت او خلت او دوستی څخه د شیطان.

فائده: علماء حضرات وايي چي د ریاء کار مثال داسي دی لکه یو سړی چي کودري پر نقشه د دراهمو او دنانیرو وتراشي او په یوه کڅوړه کي یې واچوي او په بازار کي یې په شا وي، نو خلګ دا ګمان کوي چي ددې سړي سره څومره دراهم او دنانیر ورسره دي، نو ددې سړي فائده صرف د خلګو خبري دي او که دا کودري یو دوکان ته ورو ړي هیڅ شی نه په رانیول کېږي. داغه رنګه ریاء کار لره د خلګو خبري فائده ده وبس، او په بازار کي د آخرت وده ته په ریائي عمل هیڅ شی په لاس نه ورځي، محقق وايي.

هر که مقصود ش از کرم آنست — که بر آرد بمردم آوازه
باشد از مصر فضل کرم وجود وکرم — خانه او برون زدروازه

سعدي شیرازي قدس سره وايي.

عبادت باخلاص نیت نکو ست — وگر نه چه آید زبی مغز پوست
چه زنار مغ در میانت چه دلق — که درپوشی از بهر پندار خلق

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

او څه تاوان او ضرر به واې پر دوی یعني الطوائف المذکوره که دوی ایمان راوړي وای پر خدای ﷻ او پر ورځ د قیامت او انفاق یې کولای له ځیني هغه ماله چي موږ دوی ته په رزق کي ورکړی و یعني به الانفاق في سبیل الله وفي مرضاته او دی خدای ﷻ په دوی ښه خبر.

یوه سه: چي استفهام د ماذا علیهم انکاري دی یعني هیڅ تاوان او ضرر نه و.

یوه سه: چي "من" په "مما" کي تبعیضي دی یعني بعض قلیل له اموالو څخه د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زکوة مثلاً چي په دراهمو کي زکوة ربع العشر دی چي د هر ادنی شي دی، وهکذا في السوائم لکه پسونه، بوزې، غويان او اوښان چي په هغو کي هم زکوة لږ شي دی. او په اضافت کي رزق و ضمیر ته د خدای ﷻ نکته داده چي رزق او راس المال د زکوة هم ما درکړی دی. او په مال کي هم لږ شی درڅخه غوارم کمامر او هغه هم په دې شرط درڅخه غوارم چي ستا تر حوائجو اصلیه وو لکه سلاح، د سپرتیا آس او په اوسنی زمانه کي د سپرتیا موټر او مفروشات البیت او د ستوګني سرای الی غیر ذالک به زائد وي، او کال به هم پر تیر سوی وي او پور به هم نه وي درباندي، او بیا به په زکوة کي یو په لسه تر اوه سوه مثل پوري بلکي تر ماشاء الله پوري عوض او ثواب درکوم نو ته ولي منع د زکوة کوې.

درویش وايي: چي د مانع الزکوة مثال داسي دی چي یو سړی و یوچا ته دوه سوه درهمه مثلاً مفت ورکړي او بیا هغه سړي ته یو فقیر ودرېږي، نو هغه سړی و معطي له المال ته ووايي چي د هغه دوه سوه درهمه څخه پنځه درهمه په قرض حسن ماته راکړه چي زه به یې عوض تر اووه سوه مثله پوري بیا درکړم چي زه اوس دغه پنځه درهمه ودې فقیر ته ورکوم، او هغه سړی چي معطي له دی منع وکړي نو دا مانع به ډېر احمق او کنجوس نه وي؟ هو! دی.

نو عاقل سړی باید اطراف د خپل مال چي زکوة پکښي کېږي وسنجوي، او په ښه خوشحالی سره دي زکوة ورکړي.

پوښتنه: اغنیاء به وايي چي دا مال خو ما پخپل تجارت د کانداري حاصل کړی مثلاً؟

ځواب: که تاسي وخدای ﷻ ته دا رزق منسوب نه بولئ، خو کافر کېږئ. ولي چي خدای پاک وايي "ان الله هو الرزاق" او بل ځای وايي "یرزق من یشاء" الی غیر ذالک من الآیات الصریحة في ان الرزق من جانبه تعالی. او که نه صرف ځان کاسب بولئ او ورکونکی د رزق خدای ﷻ بولئ، بیا خو د منع د زکوة هیڅ وجه نسته.

درویش وايي: چي استفهام په ماذا علیهم آه، کي لپاره د توبیخ او سرزنش دی پر منعه د انفاق في سبیل الله ولمرضات الله عزوجل، فتدبر فیما قلنا.

درویش وايي: چي د بخل د مذمت په باره کې او د انفاق في سبیل الله د مدح

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حدیث د بخاري ج ۱ جز ۱۳ چي په دې عنوان یې راوړی دی حدیث "ابرص واقرع" پیس او پک "واعمی" یعنې په ستر ګو ړوند. د پر مناسب الحال د وړاندي آیتو سره دی.

بوه سه: چي بخاري خپل په دوو سندو سره له ابي هریره ﷺ څخه داسي روایت کړی دی چي دی وایي ما له رسول الله ﷺ څخه واورېدل چي ویل یې (ان ثلاثة في بني اسرائیل ابرص واقرع واعمی) درې کسه له بني اسرائیلو څخه چي یو پیس و، بل پک وا او بل ړوند و (بدء الله ان یبتلیهم) اراده وکړه خدای ﷻ چي په دوی امتحان وکړي.

پوه سه: چي خدای ﷻ خو عالم الغیب والشهادة دی او د خان لپاره خو امتحان ته ضرورت نه لري، بلکې ددې لپاره چي په امتحان سره خلکو ته ددوی حال معلوم کړي تاچي خلګ عبرت ځیندي واخلي. سعدي شیرازي وایي

پند گیر از مصائب دیگران　　تا نگیرند دیگران زتوپند
نه رود مرغ سوی دانه فراز　　چو دیگر مرغ بیند اندر بند

(فبعث الیهم ملکاً فأتی الابرص) نو خدای ﷻ ودوی درو ته ور واستول یوه ملکه. نو هغه ملکه وار دواره وپیس ته ورغله (فقال اي شیئ احب الیک؟ قال لون حسن وجلد حسن قد قذرني الناس) نو ملکې پیس ته وویل چي تاته څه شی خوند درکوي؟ پیس ورته وویل چي ښه رنګ او ښه پوست. یعنې اوس خو زما مخ تپلي تپلي دی په سبب د پیس او د بدن پوست مي هم تیکیالی دی په سبب د پیس، او هر مجلس ته چي ورسم خلګ بد راڅخه وړي یعنې وایي درغلی منحوس، نو مي مجلس ته نه پرېږدي (قال فمسحه فذهب عنه فاعطي لوناً حسناً وجلداً حسناً) علیه الصلوة والسلام وویل چي ملکې یې پر مخ او بدن باندي لاس ورتېر کړی، نو پیس ته د خدای ﷻ په قدرت ښه رنګ ورکړه سو د مخ او پوست یعنې د پیس دا مرض کامل جوړ سو (واي المال احب الیک فقال الابل او البقر شک في ذالک) نو ملکې ورته وویل چي کوم مال دي خوښ دي؟ هغه ورته وویل چي اوښ یا غوا، بلکې په دې کي شک دی ابو اسحق راوي وایي

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

چي پيس اوښه خوښه کړه که يې غوا لکن دا معلومه خبره ده چي يوه لـه پک او پيسه ځخه اوښه خوښه کړې ده او بل غوا (فاعطي ناقة عشرا وقال يبارک لک فيها) نو ورکړه سوه وپيس ته يعنې د ملکې له خوا اوښه چي د لسو مياشتو بلاربه وه يعنې چي د لنگېدو وخت يې نږدې و کما هو قانون ولادة الناقة. او ملکې ورته وويل چي تاته به برکت درکړه سي په دغه اوښه کي يعنې نسل پر نسل به ډېري سي (قال فأتى الاقرع فقال اي شيئ احب اليک؟ قال شعر حسن ويذهب عني الاذاء قد قذرني الناس قال فمسحه فذهب واعطى شعراً احسناً) عليه الصلوة والسلام وايي چي بيا هغه ملکه ورغله پک ته او ملکې ورته وويل چي څه شی تاته ښه خوند درکوي؟ پک ورته وويل ښه د سر وېښتان او زما څخه چي دا پک والی ولاړ سي. ولي چي هر مجلس ته ورسم خلگ بد راڅخه وري. يعنې بعض وايي ولاړ سه د سر دي بد بوی ځي. او بعض وايي ولاړ سه د موچانو پلاره مثلاً، نو ملکې يې پر سر لاس ورتېر کړی سر يې په ښوو وېښتانو پټ سو او د پک والي دانې وغيره يې جوړي سوې (فقال فاي المال احب اليک؟ قال البقر. فاعطي بقرة عشراء. فقال يبارک لک فيها) بيا ملکې وپک ته وويل چي کوم مال وتاته ښه محبوب دی؟ هغه ورته وويل غوا.

يوه سه: چي بقر اسم جنس دی نر او ښځي دواړو ته شامل دی فلا يرد ما يتوهم، نو پک ته ورکړه سوه د ملکې له خوا غوا چي د لسو مياشتو بلاربه وه او ملکې ورته وويل چي برکت يې درکړی تاته په دغه غوا کي يعنې نسل پر نسل به گورم ځيندي جوړ سي (قال وأتى الاعمى فقال اى شيئ احب اليک؟ قال يرد الله علي بصري فابصربه الناس فمسحه فرد الله عليه بصره) عليه الصلوة والسلام وايي چي بيا ملکه راغله ورانده ته ملکې ورته وويل چي څه شی تاته محبوب ترين دی؟ رانده ورته وويل چي خدای ﷻ وماته رد کړي زما ديد د سترگو او په هغه سره زه خلگ ووينم يعنې وغيرهم من الاشياء الغريبة الدالة على قدرة عظيمة للمعبود بالحق کما قال السعدي الشيرازي قدس سره.

برگ درختان سبز درنظر هوشيار　　　هر ورقي دفتريست معرفت کردگار

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نو ملکې یې پر سترګو لاس ورتېر کړی، نو خدای ﷻ رد کړه و هغه ړاند وته لیدل د سترګو (فقال فاي المال احب اليک؟ قال الغنم فاعطاه شاة والدآ) نو ملکې ورته وویل چې کوم مال دې ښه خوښ دی؟ ړاند ورته وویل چې د پسو جنس، نو ملکې ورته ورکړه مېږ چې پر لنګېدو وه (فانتج هذان وولد هذا فکان لهذا واد من الابل ولهذا واد من البقر ولهذا واد من الغنم) نو په لنګېدو سوې هغه دوې یعنې اوښه او غوا او لنګه سوه مېږ.

يوه سه: چې لنګېدو ته د اوښې او غوا انتاج وایي او لنګېدو ته د مېږي ولاد وایي، اخیر په مرور د زماني پیس لره پوره شپله سوه د اوښانو، او یک لره بسته شپله سوه د غوا وو، او ړانده لره بسته شپله سوه د پسو.

فائده: درویش وایي چې که څه هم په دغه حدیث مبارک کې دانه دي راغلي چې دا دري کسه په یوه ځای کې وه او که په جلا جلا ځایو کې کې اوسېدل. لکن ظاهره داده چې په جلا جلا ځایو کې اقامت پذیره وه، تاچه پک د پیس له حاله کما سیأتي في وقت الامتحان عبرت وانه خلي فتامل في ذالک والله اعلم بمراد رسوله ﷺ في هذا الحديث (ثم انه آتى الابرص في صورته وهيئته فقال رجل مسكين انقطعت بي الحبال فلا بلاغ بي اليوم الا بالله، ثم بک اسئلک بالذي اعطاک اللون الحسن والجلد الحسن والمال بعيراً اتبلغ به في سفري) وروته هغه ملکه ورغله پیس ته په هغه صورت او هیئت کې چې پیس لیدلې وه یعنې چې پر ته یې لاس تېر کړی او جوړ سو او بیا یې اوښه ورکړه.

يوه سه: چې ورتګ په هغه صورت کې لپاره د اقامت د حجت د ملامت دی پر پیس باندې. نو ملکې ورته وویل چې زه یو مسکین سړی یم چې قطع سوي دي زما د سفر اسباب، نو زه نه رسېږم منزل مقصود ته مګر نه په خدای ﷻ سره او بیا په تا سره، او زه تا ته سوال کوم په هغه چا چې تا ته یې لون حسن او جلد حسن درکړی دی د یوه اوښ چې زه پر هغه ځان ورسوم مقصد ته په دې سفر کې.

پوښتنه: ملائکې خو معصومې دي له ګناه څخه دا خبره د ملکې خو دروغ وه.

ځواب: درویش وایي چې ددې سوال اسانه ځواب هغه دی چې فاضل سندي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورکړی دی بان له تعالی ان یبیح التکلم لبعض المصالح بما ظاهره کذب او هو کذب بالحقیقة ایضاً فحین ابیح ذالک فلا اشکال علی التکلم بذالک لانه ما اتی الا بالمباح له فلا اثم علیه ولا یقدح ذالک في عصمة الملائکة عن المعاصي لان هذا التکلم في حق هذا الملک لیس بمعصیة انتهی (فقال ان الحقوق کثیرة) نو پیس ورته وویل چي حقوق خو ډېر دي یعنې موږ په چا ورسېږو (فقال کاني اعرفک الم تکن ابرص یقذرک الناس فقیراً فاعطاک الله تعالی) ملکې ورته وویل لکه زه چي تا پېژنم ته پیس نه وې چي خلګو به بد درڅخه وړل او مسکین هم وې خدای ﷻ تاته مال درکړی (قال لقد ورثت کابراً عن کابر) پیس چونکه اوس نه پیس و او نه مسکین بلکې پېدا ال و، نو د ملکې په خبره یې بد یوړه او وه یې ویل چي دا ډېر ښه رنګ، جمال او مال ماته له پلار او نیکه راپاته دي، یعنې نه مو په پلار او نیکه کي پیس و او نه فقیر و.

درویش وایي: چي مسکین سړی چي ډېر مال پیدا کړي او یو څوک دده د مسکنت حال وریاد کړي ډېر بد په وړي دلت علیه التجربة في الوقت الحاضر انفاً چناچه یو څوک چي یو اندازه دنیا پیدا کړي که یې حج هم نه وي کړی خلګ یعني طامعان یې حاجي صاحب بولي او که یې یو څه دنیا پیسي ډېره سوه او حج یې هم وکړی خلګ یعنې طامعان یې حاجي آغا بولي.

درویش وایي: چي ما پخپلو سترګو ولیدل چي یو ملا صاحب د یو حرام خوره پېدا ال لاسونه ور مچ کړه او پېدا ال هم لاسونه د ملا صاحب وخولې ته وریوړته کړه. دا ټوله د طمعي له سببه (ملکې ورته وویل که ته دروغ وایي خدای ﷻ دي تا بیرته هغه سي وګرځوي لکه ته چي پخوا وې.

درویش وایي: چي د پیس په اوښانو مرض ګډ سو کرار کرار مره کېدل په مرور د لږ زماني اوښان ټول مړه سوه او جاه وجلال د پیس خان بالکلیة ختم سو او آثار د پیس والي بیرته پر ښکاره سوه او بیرته لکه پخوا هم فقیر سو او هم پیس سو (ثم آتی الاقرع في هیئته وصورته فقال مثل ماقال لهذا ورد علیه مثل مارد علیه هذا) بیا ملکه ورغله وبګ ته پخپل پخواني هیئت او صورت کي، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ملکې ویک ته هغه خبرې وکړې لکه پیس ته چې یې کړې وې، او پک هم هغه سې رد د ملکې وکړی لکه پیس چې کړی و (فقال له ان كنت كاذباً فصيرک الله الى ماكنت عليه) نو ملکې پک ته وویل که به ته دروغ وایې خدای ﷻ دې بیرته هغه سې وګرځوه لکه مخ کې چې وې.

درویش وایي: چې د پک حال د پیس پر حال چې مو پر ذکر کړی قیاس کړه.

(وأتى الاعمى في صورته فقال رجل مسكين وابن السبيل وتقطعت بي الحبال في سفري فلا بلاغ اليوم الا بالله ثم بک اسئلک بالذي رد عليک بصرک شاةً اتبلغ بها في سفري)

درویش وایي: چې ددې عربي عبارت ترجمه هم هغه سې ده لکه د مخ د عبارت عربي په بیان کې چې د پیس او د پک د حال وه (فقال قد كنت اعمى فرد الله بصري وفقيراً فاغناني الله فخذ ماشئت فوالله لا احمدک لشيئ اخذته لله فقال امسک مالک فانما ابيليتم فقد رضي الله عنک وسخط على صاحبيک) نو ړانده پخپله ورته وویل چې زه دمخه ړوند وم، نو زه خدای ﷻ په سترګو بینا کړم او زه فقیر وم خدای ﷻ غني کړم، نو واخله هرڅو پسونه چې غواړې بو یې زه. قسم په خدای دی زه ستا حمد نه وایم پر ترک د شي چې ته حاجت ورته لرې "فلفظ الترک محذوف" والمعنى زه نه راضي کېږم له تا څخه چې ته هغه پسونه پرېږدې چې ته حاجت ورته لرې. دا ټوله د خدای ﷻ د رضی لپاره بوزه ملکې ورته وویل خپل مال دې خوندي کړه زه هیڅ پسه نه غواړم، دا صرف ستاسي یعنې پیس، پک او ړانده خدای ﷻ امتحان وکړی له تا څخه راضي سو او پر هغه نورو دوو یعنې پیس او پک بالدي په غضب سو.

درویش وایي: چې ویای ته ورسېدی هغه طویل حدیث د بخاري مع الترجمة من هذا العبد العاصي والله الموفق.

درویش وایي: چې د حدیث فوق الذکر سره دا حدیث د بخاري چې په عنوان د حدیث الغار یې راوړی دی ډېر مناسب دی.

پوه سه: چې بخاري پخپل متصل سند سره د عبدالله بن عمر ؓ څخه داسې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رایت کړی دی چې رسول الله ﷺ وویل (بینما ثلثة نفر ممن کان قبلکم یمشون اذ اصابهم مطر فآوو الی غار فانطبق علیهم) په دې منځ کې درې نفره له هغو کسانو څخه چې تر تاسې دمخه تېر سوي وه یعنې من بني اسرائیل کما قال الطبراني، نو پر دوی شروع سو باران یعنې تېز باران، نو دوی پناه یوړه د غره یوه غاري ته یعنې په غاري ننوتل چې باران تېر سي برته به را ووځو، نو د غاري خوله پر بنده سوه.

درویش وايي: چې په دې ځای کې خو بخاري دغونده خبره کړې ده یعنې فانطبق آه لکن په بل ځای کې د بخاري او د اصحاب السنن په روایاتو کې سبب د انطباق د فم الغار داسې بیان کړی دی چې باران یوه غټه ډبره را ګېل کړه چې د غاري په خوله کې چسپه ولګېدل او دې درو کسانو چې هرڅومره کوشش وکړی ډبره یې نه سوای لېرې کولای (فقال بعضهم لبعض انه والله لاینجیکم الا الصدق فلیدع کل رجل منکم بما یعلم انه صدق فیه) نو دې درې کسانو یوه وبل ته وویل چې په تحقیق تاسې ته نجات نه سي درکولای مګر نه رشتیا ویل، نو هر یو له تاسې دې وخدای ﷻ ته دعاء وکړي په هغه عمل سره چې دوی پوهېږي چې دا عمل ما رشتیا کړی دی یعنې خالصاً لله (فقال واحد منهم اللهم ان کنت تعلم انه کان اجیر عمل لي علی فرق من ارز فذهب وترکه) نو یوه له درې کسانو څخه وویل اللهم که چېرې ته خبر یې چې ما یو مزدور درولی و په مزدورۍ د یوه فرق چې درې کاسې کېږي د شالیو د ورجو یعنې چې ورجې یې نه وې ځېنډې جلا سوي، نو هغه مزدور ولاړی او مزدوري یې نه یوړه.

پوښتنه: د مسلمان خو ایمان دی چې خدای ﷻ په هر شي خبر دی فما معنی الشک في قوله "ان کنت تعلم آه"؟

ځواب: دا شک په علم کې د خدای ﷻ نه دی بلکې شک راجع وقائل ته دی یعنې دی شکي دی چې دا زما عمل به خالصاً لله وي او که نه او مقبول عندالله به وي او که نه.

درویش وايي: چې دغه سوال او جواب په راتلونکو چې وروسته به په صیغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کي د شک راسي هم جاري دی (واني عمدت الی ذالک الفرق فزرعته فصار من امره اني اشتریت منه بقراً وانه آتاني یطلب اجره فقلت اعمد الی تلک البقر فسقها فقال لي انما کان لي عندک فرق من ارز فقلت له اعمد الی تلک البقر فانها من ذالک الفرق فساقها فان کنت تعلم اني فعلت ذالک من خشیتک ففرج عنا فانساخت عنهم الصخرة) او ما قصد وهغه شالیو ته وکړی، نو مي وکرلې یعني پخپله مځکه کي، نو وګرځېدلې له حال څخه د فرق یعني ورجي یې ډېري وکړې، نو په هغو ورجو مي غویي رانیوی.

پوه سه: چي بقر اسم جنس دی نر او ښځي دواړو ته شامل دی، لکن وروسته له ضمیر مؤنث څخه دا معلومېږي چي غوا مراد وه، او شان دا وچي هغه اجیر راغلی خپله مزدوري یې غوښتل. ما ورته وویل چي هغه غوا ورسره بوزه، هغه مزدور ماته وویل چي زما خو ستا سره یو فرق شالي وې او ته وایي غوا بوزه، ما ورته وویل چي غوا بوزه ولي چي دا غوا ستا په فرق رانیول سوې ده. نو هغه اجیر هغه رهي کړه، نو که خدایه ته خبر یې چي ما دا کار وکړی ستا له ېېري نو موږ ته فرجه راکړې، نو ډبري لږ څنګ وواهه.

درویش وایي: چي ځیني ملایان چي د "فانساخت" ترجمه داسي کوي چي ډبره ګېل سوه دا ترجمه غلطه ده. له دوو سببو، یو دا چي په ځینو روایاتو کي داسي راغلي دي "حتی رءو السماء" یعني صرف دونده څنګ یې وواهه چي دوی اسمان ولیدی یعني تر هغې فرجې وتلای نه سوای. او بل دا چي که ډبره ګېل سوې وای نو د هغو نورو دوو کسو وزاریو ته څه ضرورت پاته و (فقال الآخر اللهم ان کنت تعلم انه کان لي ابوان شیخان کبیران واني کنت آتیهما کل لیلة بلبن غنم لي فابطائت عنهما لیلة فجئت وقد رقدا واهلي وعیالي یتضاغون من الجوع وکنت لا اسقیهم حتی یشربا ابوای فکرهت ان او قظهما وکرهت ان ادعهما فیستکنا لشربتهما فلم ازل انتظر حتی طلع الفجر فان کنت تعلم اني فعلت ذالک من خشیتک ففرج عنا الصخرة فانساخت عنهم الصخرة حتی نظروا الی السماء) او هغه بل سړي وویل اللهم که چېري ته علم لرې چي ما لره مور او پلار وه.

درویش وايي: چي تثنيه د ابوان بناء ده پر تغليب د اب پر مور باندي او دواړه شېخان کلان ساله وه. او زه به وم هره شپه به مي د خپلو مېږو شيدې راوړې د مور او پلار لپاره يعني د مخه تر خپل عيال.

درویش وايي: چي ترجمه د "لبن" چي ما په شيدو سره وکړه بناء پر اصطلاح قديم د عربو چي هغو لبن شيدو ته وايه، ورنه په اوسني اصطلاح کي د عربو شيدو ته حليب وايي او لبن شلومبو ته وايي کما مر منا. نو زه يوه شپه وځنډېدم له مور او پلار ځخه يعني ناوخته راغلم، نو زه چي راغلم دوی بيده سوي وه او زما اهل وعيال بوغاري وهلې له لوږې، او زما عادت و چي تر هغو مي عيال ته شيدې نه ورکولای تر څو مي مور او پلار نه وای څښلي او دا مي هم مناسب ونه ګڼل چي مور او پلار زه راويښ کړم د شيدو د څښلو لپاره او دا مي مکروه وبلل چي دوی پرېږدم، نو دوی به ضعيفه سي لشربتهما بحذف المضاف اى لعدم شربتهما.

درویش وايي: چي عيال خو اخير بيده سوه، نو همېشه او ټوله شپه زه مور او پلار ته منتظروم چي اوس به راويښ سي او اوس به راويښ سي حتى چي سپېدې راوچاودې دوی راويښ سوه يعني ما شيدې ورکړې. نو که ته خبر يې اې خدايه چي ما دغه خدمت د مور او پلار ستا له بېرې کړی دی. نو دېره ايسته کړه. نو ډبرې بيا لږ ځان ايله کړی حتى چي دوی اسمان وليدی لکن وتلای نه سوه (فقال الآخر اللهم ان كنت تعلم انه كانت ابنة عم من احب الناس الي واني راودتها عن نفسها فابت الا ان آتيها بمائة دينار فطلبتها حتى قدرت فآتيها فدفعتها اليها فامكنني من نفسها فلما قعدت بين رجليها قالت اتق الله ولا تفض الخاتم الا بحقه فقمت وتركت المائة الدينار فان كنت تعلم اني قد فعلت ذالک من خشيتک ففرج عنا ففرج الله عنهم فخرجوا) نو بيا هغه بل يعني اخيري سړي له بنديانو ځخه د غاري داسي وويل چي اې الله که ته علم لرې چي شان او حال دا و چي ما لره يوه د اکا لور وه چي ما ته تر ټولو انسانانو يعني تر ښځو محبوبه وه، نو له دې ځخه ما طلب وکړی ددې د نفس چي مراد ځېندې زنی ده، نو دې منع له زنی ځخه وکړ: بېله دې چي زه به دې ته سل طلاوي ورکوم، نو ما د سلو طلاوو په برابرولو پسي کوشش شروع کړی حتى چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه سل طلاوې مې برابرې کړې، نو مې راوړې او د اکار لور ته مې ورکړې، نو دې هم ماته پر خپل ځان باندې قدرت راکړی، يعنې پرتوګ يې وکښی، نو زه يې د دوو پښو تر منځ کښېنستم يعنې ځان مې وجماعو ته اراسته کړی، دې راته وويل له خدايه څخه وېرېږه او زما د بکارت مهر مه راماتوه مګر نه په حق سره چې نکاح ده، نو ماته چې يې دا وويل زه ځيندې ولاړ سوم يعنې بېله جماعو او هغه سل ديناره مې هم ورپرېښول، نو که اې خدايه ته خبر يې چې دا کار ما ستا له بېرې وکړی، نو ډېره ايسته کړه د غاري له خولې څخه، نو ډېره يکلخته ګېل سوه، نو دوی درې سره په سلامت او عافيت سره راووتل.

فوائد حديث الغار المذكور: (۱) چې څوک د چا مزدوري وکړي بايد اجرت بلا مهلت ورکړي او که مزدور ولاړی او ورک سو، نو هر وخت چې راغلی که ګټه دده مزدورۍ کړې وه د ګټې سره به يې ورکوي (۲) خدمت د مور او پلار خصوصاً چې ضعيفه وي بايد تر حد ډېر وکړي (۳) چې پر جماع قادر سي او هيڅ مانع هم نه وي بايد د خدای ﷻ له بېرې يې پرېږدي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

خدای ﷻ ظلم نه کوي پر بندګانو باندې په قدر د يوې ذرې، نو بالا تر يوې ذرې خو په طريق اولی ظلم نه کوي يعنې چې د يو بنده حسنات ورلږ کړي او يا ګنهونه ناکرده ورزيات کړي الی غير ذالک.

پوه سه: چې مثقال مفعال دی له ثقل څخه يعنې په قدر د ثقل د يوې ذرې، بعض اهل لغت وايي چې ذره هغه ډېر کوچنی مېږي ته وايي چې له ډېر کوچنيو الی څخه تقريباً په سترګو نه معلومېږي، او بعض اهل لغت وايي چې ذره هغه کوچني کوچني اجزاء دي چې په وخت کې د برابروالي د لمر پر يو سوري ليدل کېږي، له دې آيت څخه دا وفهمېدل چې عذاب ابدي د کفارو په دوزخ کې ظلم نه دی.

پوښتنه: د کافر عمر په دنيا کې يا سل کاله مثلاً يا پنځه سوه کاله يا زر کاله يا زيات تر هغه يا کم تر هغه کما في کتب التواريخ والتفاسير، نو ابدي دوزخ چې نهايت نه لري ظلم به نه وي او څرنګه؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: ژوند دوه قسمه دی، یو ژوند د دنیا دی هر څو کاله چې وي اخیر فاني دی. او یو ژوند د آخرت دی چې هغه عمر متناهي دی، نو کافر چې خپل تول عمر د دنیا په کفر کې تیر کړی و، نو ټول عمر د آخرت به په دوزخ کې تیروي لان العمرین یقاس احدهما بالآخر فلا ظلم في تابیدهم في النار، وهذا کالمؤمن چې هر عمر یې په دنیا کې تیر کړی وي په توحید او ایمان کې، نو په ورځ د آخرت به یې ابدي ژوند په جنت کې وي لان العمرین یقاس احدهما بالآخر فتذکر فان هذا سانح عزیز.

معذرت: درویش وایي چې مظهري رحمه الله ددې آیت په تفسیر کې بعض صحیحه احادیث په روایت د بغوي او بخاري راوړي دي لکن چونکه په هغو حدیثو کې متشابهات عبارات موجود دي التي لایعلم تاویله الا الله بالوقف اللازم کما هو المذهب الحنیفي، نو هغه احادیث مي پخپل تفسیر کې درج نه کړه له دې کبله چې ظاهر د هغو احادیثو پر جسمیت د خدای ﷻ دلالت کوي کما هو مذهب المجسمة، وهذا خلاف مذهب اهل السنة والجماعة، نو زما دغه تفسیر چونکه د بعضې کم علمه امامانو او طالبانو او عوام د پښتنو لپاره دی، نو زه وېرېدم که دغه احادیث زه ذکر کړم مطالعه کونکي په بلا د جسمیت د خدای پاک نسي اخته او خدای ﷻ ته جسم ثابت نه کړي.

سوال: احادیث مذکوره خو ذکر کړه په اخیر کې ووایه چې فلانی او فلانی عبارت له متشابهاتو څخه دی؟

ځواب: د متشابهاتو په معنی به زه خپل مطالعه کونکي چې ما ذکر کړه څرنګه پوه کړم، بلکې درویش وایي چې کاشکې مظهري هم وتشابه ته د بعض عباراتو اشاره کولای، ولې چې بعض امامان تفسیر مظهري په سبب د اختصار او شهرت مطالعه کوي او عوامو ته وعظ پکښې کوي او عوام چې دغه ظاهر الفاظ د حدیثو واوري د جسمیت په بلا به اخته سي وهذا عذري الیکم والله حفیظ علیکم.

وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا

که چېرې وي مثقال د ذرې نیکي خدای پاک هغه مضاعف وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یوه سه: چې ضمیر مؤنث د "تک" راجع دی و "مثقال" ته او تانیث یې په اعتبار د خبر دی چې "حسنة" او یا دا چې مثقال و "ذرة" ته مضاف دی. نو تانیث یې په اعتبار د مضاف الیه د مرجع دی لاتحادهما في المعنى هذا ماقاله المفسرون.

درویش وايي: چې که ضمیر و "ذرة" ته راجع سي فلا اعتبار الى توجيه التانيث.

فائده: له "حسنة" څخه په اعتبار د تنکیر یوه حسنه مراد ده، او له تضعیف څخه مراد تضعیف الى اضعاف مضاعفة كثيرة باعتبار العرف وفي الحديث الذي رواه ابن جرير وابن ابي شيبة عن ابي هريرة ﷺ، دی وايي ما له علیه الصلوة والسلام څخه واورېدل "يضاعف الحسنة الفي الف حسنة"

فائده: اصل د "تک" تكون ان شرطيه جازمه چې پر داخل ده نون حرکت حذف سو التقاء د ساکنینو په منځ کې د واو او نون راغله او چونکه حرف علت حذف کړه سو "تکن" پاته سو بیا د تخفیف لپاره په سبب د کثرت استعمال نون هم حذف کړی "تک" پاته سو، بغوي ﷺ په خپل سند له انس ﷺ څخه روایت کړی دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل "ان الله لايظلم المؤمن حسنة يثاب عليها الرزق في الدنيا ويجزي في الآخرة" واما الكافر فيطعم في الدنيا حتى اذا اقضى الى الآخرة لم يكن له حسنة يعطى بها خيراً رواه احمد ومسلم" ترجمه الحدیث په تحقیق خدای ﷻ ظلم نه کوي د یوې "حسنة" یعني که څه لږ وي یعني چې ثواب دي ور نه کړي بلکې خدای ﷻ وده ته ثواب په مقابل کې د هغه رزق په دنیا کې ورکوي او خدای ﷻ جزاء ورکوي د هغې حسنه په اخرت کې، او هرچه کافر دی فيطعم في الدنيا خدای ﷻ رزق ورکوي په دې دنیا حتی چې کافر آخرت ته ورسي نه وي دلره حسنه حتی چې خدای ﷻ ورکړي وده ته خیر. له عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ څخه روایت دی، دی وايي چې علیه الصلوة والسلام وفرمایل چې یو سړی به ومیدان ته د آخرت حاضر کړه سي چې نهه نیوي (۹۹) کاغذات د کرام الکاتبین له خوا به په ده پسې لیکل سوي وي او هغه سړی به زما له امت څخه وي. هر کاغذ به یې په اندازه د سترګو د دید وي، بیا دا کاغذات یعنې دده د سیئاتو به پر ده باندې ولوستل سي او ده ته به وویل سي چې ددغو کاغذاتو له یو شي څخه انکار لرې آیا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر تاباندي ظلم زما کاتبانو د عملو د بندګانو سوی دی؟ هغه سړی به ووایي لا یارب. نو خدای پاک به ورته ووایي چي ته کوم عذر لرې یا نېکي سړی حیران پاته سي. اخیر ووایي لا یارب. خدای پاک ورته ووایي چي دغسي نه ده لکه ته چي وایي چي زه حسنه نه لرم بلکي ته یوه حسنه لرې. او نن ورځ ظلم نسته. وروسته یو کوچنی کاغذ په لاس ورکړي چي په هغه کي صرف دا نوشته وي ﴿اشهد ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله﴾ بیا خدای ﷻ ورته ووایي چي ورسه په ترازو کي خپل د بدو او د ښو عملو نامه سره وتله هغه بنده ورته ووایي چي څه وزن به وي ددې ښخي کوچني کاغذ په مقابل کي د هغو نورو اوږدو کاغذانو. مطلب یې دا وي چي تول ته حاجت نسته. خدای پاک ورته ووایي "انک لاتظلم" یعني خواه مخواه به یې تلې. نو دی مجبوراً ورسي او کوچنی کاغذ په یوه پله کي کښېږدي او لوی لوی کاغذان په بله تله کي کښېږدي هغه د لویو کاغذو پله په هوا ګرځي او د کوچني کاغذ پله پر مځکه پرته وي. ولي چي د کلمې شریفي سره هیڅ شی نه سي برابر کېدای. رواه ابن ماجه وابن حبان والحاکم.

درویش وایي: چي په یو بل حدیث مبارک کي راغلي دي چي که اوه آسمانونه او مځکي په یوه پله کي کښېښوول سي او کلمه مبارکه په بله پله کي کښېښوول سي. نو بیا به هم د کلمې مبارک پله درنه وي.

پوښتنه: کلمات د شهادت خو د هر مسلمان سره خوندي دي. او سره ددې چي په حدیث مبارک کي داسي راغلي دي "ان رجلاً من امتي الی اخیر الحدیث" نو د یوه رجل د تخصیص څه وجه ده؟

ځواب: دا یو سړی چي سره د ډېرو سجلاتو او کاغذاتو د سیئاتو فقط یو کوچنی کاغذ د "اشهد ان لا اله الا الله وان محمداً عبده ورسوله" ورسره وي او هغه کوچنی کاغذ پر هغه لوی لوی سجلاتو او کاغذاتو غالب راسي او د هغه سړي د بخښني او دخول د جنت بلا عذاب وګرځي دا هغه سړی دی چي خدای ﷻ یې په خپل رحمت سره وبخښي. او پر خدای ﷻ ځای د اعتراض نسته یفعل مایشاء ویحکم مایرید لایسئل وهم یسئلون.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

او ورکوي خدای ﷻ و صاحب ته د هغې حسنې له خپله اړخه بېله هغه ثوابه چې خدای ﷻ وعده کړې ده پر عمل حسن باندي وذالک تفضل من الله العزيز الرحيم.

درویش وايي: چې له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې خدای پاک ورکوي اجر ته عظيم ووايه. نو د هغه اجر د عظمت مقدار وچاته نه معلومېږي.

درویش وايي: چې بغوي رحمه الله په خپل سند سره له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه يو طويل حديث روايت کړی دی چې د هغه حديث په اخيرني حصه کي داسي راغلي دي چې يو بنده به په ورځ د قيامت وميدان ته حاضر کړه سي او يوه ملکه په نعره وکړي پر رؤس د اولين او اخرين چې دا فلانی دی که ده چا پر ده حق باندي وي رادي سي خپل حق دي ځيني واخلي. نو حقداران چې حاضر سي، نو بنده ته وويل سي چې ورکړه تولو حقدارانو ته خپل حقوق. نو هغه بنده به ووايي من اين يارب وقد ذهبت الدنيا. نو هغه سړی ووايي چې د کومي خوا يې ورکړم دنيا خو تېره سوه يعني زما مال او شتمني خو په دنيا کي پاته سوه. نو خدای ﷻ ملکو ته ووايي چې دده په اعمال حسنه وو کي وگورئ او له هغو حسنه وو څخه خلگو ته ددوی حقوق ورکړئ. نو چې حقوق د تولو خلگو دده له اعمال حسنه وو څخه ادا سوه او يو مثقال ذرة حسنة پاته سوه، نو ملکې وخدای ﷻ ته ووايي چې حقوق خو تول له ختم سوه او ددې سړي مثقال ذرة حسنة پاته سوه، نو خدای پاک ملکو ته ووايي چې هغه ذرة حسنه يې ور مضاعف کړئ "وادخلوه بفضل رحمتي الجنة" ومصداق ذالک في کتاب الله ان الله لا يظلم مثقال ذرة وان تک حسنة يضاعف آه وان عبداً شقياً لم يبق له عمل صالح يعني بېله ايمان قلبي وان کان مثقال ذرة وبقي حقوق الناس. نو خدای پاک امر وکړي وملکو ته چې اعملا سيئه د پوروړو را اخلئ او دده وسيئاتو ته يې ورضموئ چې کله هغه کار هم وپای ته ورسېږي ملکو ته ووايي چې اوس يې نو و اور ته ورېږي وهئ. رواه البغوي وابن المبارک وابن ابی حاتم. وفي هذا المقام سؤال دقيق وله جواب انيق فتامل فيهما بفکر عميق.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي په حدیث صحیح کي راغلي دي چي خدای ﷻ په هغه وخت کي وملکو ته ووایي چي جنتیان وجنت ته ورسي چي ورسئ خوراکي شیان راوړئ ودغو جنتیانو ته، نو ملکي قسم قسم مطعومات ودوی ته راوړئ چي د هر یوه خوند له بله څخه جلا وي، وروسته تر اکل او شرب خدای پاک ودوی ته ووایي چي زه ستاسي رب یم ما خپله وعده د تاسي سره پر ځای کړه، نو زما څخه سوال کوئ چي در پر ځای کوم یې دوی وایي چي "ربنا نسئلک رضوانک" دوه واره یا دري واره خدای پاک ورته ووایي "قد رضیت عنکم" اما زما سره تر دغو ټولو نعمتو زائد نعمتونه سته کما ورد ولدي المزید. جنتیان حیران پاته سي چي تر دي ټولو نعمتو به زائد نعمت څخه شی وي، نو خدای پاک حجاب د کبریا له ځان څخه لیري کړي بلا کیف، نو دوی چي د خدای ﷻ دیدار بلا کیف وبلاجهت تر یوې اندازې وکړي باره پر سجده وخدای ته پرېوزي تر یو وخته پوري پر سجده باندي پراته وي، خدای پاک ورته ووایي چي سرونه پورته کړئ دا ځای یعني جنت د سجدې ځای نه دی یعني د عبادت ځای دنیا وه، نو دوی هېر کړي د جنت ټوله نعمتونه او دیدار د خدای ﷻ ودوی ته محبوب وي تر هر نعمت.

درویش وایي: چي دا خو یو دیدار عمومي و د جنتیانو لپاره وروسته بیا دیدار خصوصي سته په حسب او مقدار د قرب الی الله للانبیاء علیهم السلام بحسب تفاوتهم في الدرجات ولاولیاء الله وصلحاء الامة المرحومة مع التفاوت في تعدد الرویة والعلم عندالله.

فائده: معتزله له رؤیة څخه د خدای ﷻ منکر دي او په عقلي دلائلو سره دلیل وایي، ولهذا قال الطوسي في التجرید ورؤیة الله تعالی کما یزعمها اهل السنة والجماعة باطل لانه لابد انیکون المرئي في مکان لایکون في غایة القرب ولا في غایة البعد ویکون المرئي في جهة من الرائي ای جهة المواجهة من الرائي وکل ذالک محال في حقه تعالی.

درویش وایي: چي دلائل له فاسد عقل څخه ددوی دي چي آخرت پر امور د دنیا قیاسوي او دا قیاس فاسد دی، نور نو مزید تفصیل د مسئلې د رؤیت الهي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په شرح عقائد او شرح مقاصد کي للعلامة التفتازاني رحمه الله او په مواقف للقاضي عضد الملة والدين وشرحه للسيد الجرجاني رحمه الله او په نورو کتابو کي مطالعه کړئ يعني د عقائدو د اهل السنة والجماعة.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

نو څرنګه به وي حال ددغو کافرانو چي نه يې حقوق د خداى ﷻ پر ځاى کړي وي او نه يې حقوق د بندګانو، يعني حال ددوى په ورځ کي د قيامت.

پوه سه: چي استفهام په "کيف" کي لپاره د تهويل دى يعني ډېر بد حال به وي ددوى چي موږ راتګ وکړو له هر امت څخه په يو شاهد چي نبي د هغه امت دى چي شاهدي به اداء کوي پر خپل امت بما عملوا من خير او شر وتصديق من صدقه وتکذيب من کذبه، او راتګ وکړو په تا سره اې محمد ﷺ پر خپل امت که عليه الصلوة والسلام ليدل وکړي ته شاهد يې.

فائده: کلمه د "فا" په "کيف" کي تفريع ده پر مفهوم د کلام سابق يعني اذا علمت ان الله لا يظلم مثقال ذرة وياخذ من الظالم حق المظلوم فکيف آه"

پوه سه: چي مراد له امت څخه د عليه الصلوة والسلام امت د دعوت دى، ولي چي په حديث شريف کي چي ابن المبارک رحمه الله له سعيد بن المسيب رضي الله عنه څخه روايت کړى دى داسي راغلي دي چي "ليس من يوم الا وتعرض على النبي ﷺ امته غدوة وعشية فيعرفهم بسيماهم واعمالهم فلذالک يشهد عليهم" او روايت کړى دى بخاري چي ابن مسعود رضي الله عنه وويل چي ماته عليه الصلوة والسلام وويل چي ته يو څه قرآن مجيد ماته ووايه، ما ورته وويل "اقرء عليک يا رسول الله وعليک انزل، قال نعم" نو ابن مسعود رضي الله عنه وايي چي ما سورة النساء ورته شروع کړى حتى چي دې آيت ته ورسېدم "فکيف اذا جئنا من کل امة بشهيد وجئنابک على هؤلاء شهيدا" عليه الصلوة والسلام راته وويل اوس بسته، ما چي عليه الصلوة والسلام ته وکتل تر سترګو مبارکو يې اوښکي بهېدلې.

درويش وايي: چي مشهور مفسرين وايي چي مراد له "هؤلاء" څخه نور انبياء

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علیهم السلام مراد دي چي هغه انبیاء به پر خپلو امتو باندي شاهدي اداء کړي، نو علیه الصلوة والسلام ددوی پر صدق شاهدي اداء کوي، او بعض مفسران وايي چي مراد له "هؤلاء" څخه مؤمنان ددي امت دي چي دا مؤمنان به شاهدي اداء کړي د انبیاؤ لپاره ددوی پر امتو او علیه الصلوة والسلام به د خپلو مؤمنو امتیانو شاهد د تزکیې وګرځي.

درویش وايي: چي دا شهادت د مؤمنانو پر امتو باندي ددې تفسیر په سورت بقره کي تېر سوی دی فتذکر.

يَوۡمَئِذٖ يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَعَصَوُاْ ٱلرَّسُولَ لَوۡ تُسَوَّىٰ بِهِمُ ٱلۡأَرۡضُ

په دغه ورځ چي حال يې هغه وچي تېر سو في قوله تعالى "فكيف آه" چي دا ورځ د قيامت ده تمنى به کوي هغه کسان چي کفر يې کړی وي په دنيا کي او عصيان او نافرماني يې کړې وي له رسول ﷺ څخه چي کاشکي پر موږ مځکه برابره يعني خاوري سوې وای او د مځکي اجزاء ګرځېدلي وای او بیا نه وای راژوندي سوي.

درویش وايي: چي مظهري رحمه الله داسي تفسیر ددې آیت کړی دی "الذين آتوا بالكفر والعصيان جميعاً او باحدهما آه" دا تفسير مناسب نه دی، وني چي په کفر او عصيان رسول دواړو سره يې راتګ کړی وای او یا په یوازي کفر سره هغه بېشکه دا تمنى کوي يعني لو تسوى بهم آه لکن د احدهما خو يو شق دادی چي کفر به يې نه وي کړی صرف عصيان رسول يې کړی وي په اعمالو سره لکه لمونځ، روژه وغيره چي دې ته مؤمن عاصي وايي هغه خو دا تمنى نه کوي، ولي چي اميد د شفاعت الرسول لري او اميد د رحمت عامه الهي لري كمامر عنقريب مثاله، نو صحيح تفسير هغه دی چي برسوي رحمه الله کړی دی حيث قال وعصيان الرسول محمول على المعاصي المغايرة للكفر فلا يلزم عطف الشيئ على نفسه اى يتمنى الذين جمعوا بين الكفر وعصيان الرسول انتهى.

بیوه سه: چي بعض قراء کلمه د "تسوى" په فتحه د تا او په تشديد د شين بادغام التاء التفعل في السين او بعض قاريان يې په فتح د تاء او تخفيف د سين

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وايي بحذف تاء التفعل والاصل على القرائتين "تتسوّٰى" دى او مشهور قراء يې په ضمه د تاء او په تخفيف د سين چې مجهوله صيغه سي د تفعيل له بابه.

دروېش وايي: چې يوه ترجمه د "يسوّٰى بهم الارض" هغه وه چې مور دمخه ذکر کړه، او کلبي رحمه الله وايي چې په ورځ د قيامت چې د وحوشو او مرغانو تر منځ د ظلم کسات خداى ﷻ سره وکاږي وروسته وايي "كونوا تراباً فتسوّٰى بهم الارض" نو په دغه وخت کې کافران هم دا تمنى وکړي.

وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

او دوى نه پټوي له خدايه هيڅ خبره.

دروېش وايي: چې په نېز د عطاء رحمه الله جمله د "ولا يكتمون آه" معطوف ده پر "تسوّٰى بهم الارض" باندې او دا جمله داخله ده تر تمنّى لاندې او مضارع په معنى د ماضي ده، يعني دوى وايي کاشکې د خداى ﷻ نازل سوي آيتونه په تورات کې په نبوت او نعوت د محمد ﷺ مونږ نه واى پټ کړي، او نه ورځ د قيامت کې په سبب د نجات واى انتهى بحاصله. لکن پر دې تقدير دا آيت خاص په يهودانو پورې ګرځي، نور کافرانو ته شامليږي. والظاهر من سياق الآيات السابقة عموم هذه الآية بجميع الكفرة، او بعض مفسران وايي چې دا کلام مستانف دى يعني تر تمنّى لاندې داخل نه دى بلکې دا جمله معطوف ده پر "يود آه" او دې مفسر ددې آيت ترجمه داسې کړې ده چې دوى قدرت نه لري پر کتمان د خپل کفر، اول خداى ﷻ ددوى په عملو او کفر خبر دى. او دويمه دا چې جوارح او اعضاء د دوى ددوى په عملو سره ورکوي.

دروېش وايي: چې بخاري په خپل کتاب کې له سعيد بن جبير رحمه الله څخه يو ډېر اوږد حديث مبارک را نقل کړى دى چې د هغه حديث په يوه برخه کې داسې راغلي دي چې سعيد بن جبير رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چې د قرآن مجيد په يوه ځاى کې خداى پاک وايي "ولا يكتمون الله حديثاً" او بل ځاى داسې راغلي دي "والله ربنا ماكنا مشركين، فقد كتموا كفرهم" ابن عباس رضي الله عنه ورته وويل چې په اول الامر دوى له خداى ﷻ څخه خبره نه پټوي او خپل کفر

مني، خو چي دوی ووينې چي خدای ﷻ و مؤمنانو ته كبيره كبيره ګنهونه وربخښي صرف مشركانو ته يې نه بخښي، نو په دې وخت كي دوی له شركه منكر سي "والله ربنا ماكنا مشركين" په طمع ددې چي موږ به هم خدای ﷻ وبخښي، نو خدای ﷻ ددوی پر خولو مهرونه ور ولګوي او پر دوی باندي شاهدي اداء كړي ددوی لاسونه او پښې "بما كانوا يعملون" نو په دغه وخت كي دوی دا تمنٰی وكړي "يود الذين كفروا وعصوا الرسول لو تسوٰی بهم الارض، ولا يكتمون الله حديثاً" او حسن بصري رحمه الله وايي چي د قيامت ورځ مواطن لري په يوه مواطن كي كافران هيڅ خبري نه كوي كما ورد "ولا تسمع لهم الا همسا" او په بل مواطن كي خبري كوي خو دروغ وايي كما ورد "والله ربنا ماكنا مشركين" وجاء ايضاً ما نعمل من سوء، وفي موطن اخر يعترفون علی انفسهم كما قال الله فاعترفوا بذنبهم"

درويش وايي: چي په حديث شريف كي چي روايت يې ابو داؤد، ترمذي او حاكم كړی دی او ترمذي ويلي دي چي حديث حسن له علي رضي الله عنه څخه چي يوه ورځ د مازديګر تر لمانځه عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه ډوډۍ كړې وه چي متعدد اصحاب پكښي شامل وه، وروسته تر ډوډۍ شراب راوړل سوه چي په هغه وخت كي شراب حرام نه وه، نو شراب مو هم نوش كړه چي د شرابو د سكر وخت ورسېدی د ماښام د لمانځه وخت و، نو علي رضي الله عنه وايي چي زه يې دمخه كړم ما د "قل يا ايها الكافرون" سورت داسي ووايه "قل ياايها الكافرون اعبد ما تعبدون" په حذف سره د لا د كلمې په ټوله سورت كي، نو دا آيت نازل سو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْرَبُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا۟ مَا تَقُولُونَ

ای هغه كسانو چي ايمان يې راوړی دی تاسي مه نيږدې كېږئ لمانځه ته په داسي حال كي چي تاسي نشه ياست يعني سكر د شرابو درسره وي تر هغه وخته چي تاسي پوهېږئ چي تاسي يې وايـاست.

پوه سه: چي معنٰی د "لاتقربوا الصلوة" داده چي "لاتصلوا" لكن په نفي كي د قربان مبالغه ده په نهي كي د لمانځه كولو په وخت كي د سُكر كما في قوله

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

تعالی "لاتقربوا الزنی" وقوله تعالی لآدم وحواء "لاتقربا هذه الشجرة"

درویش وایي: چي حرمت د شرابو ډېر په تدریج سره نازل سوی دی سبب یې دادی چي عرب تول په شراب نوشي اخته وه. نو که یې په یوه وار حرمت نازل سوی وای شاید بعض مسلمانانو به عمل نه وای په کړی، اول خدای ﷻ دا آیت نازل کړی "ویسئلونک عن الخمر قل فیها اثم کبیر ومنافع للناس واثمهما اکبر من نفعهما"

ژباړه: مسلمانان ستاڅخه پوښتنه کوي په باره کي د شرابو او قمار، ته ورته ووایه چي د شرابو په څښلو او د قمار په کولو کي لویه ګناه ده، او د خلګو فائدې هم پکښې دي خو ګناه یې ډېره ده تر نفعي، نو بعضې مسلمانانو په دغه آیت سره شراب نوشي او قمار پرې ښول. دوی داویل چي داسي کار باید سړی نه وکړي چي ګناه یې تر فائدې ډېره وي، او بعضې خلګو وویل چي موږ نفع پر اخلو او له ګناه څخه پرهېز کوو، وروسته چي دا آیت نازل سو "یاایها الذین آمنوا لاتقربوا الصلوة" نو شراب نوشي ډېره کمه سوه، ولي چي د ماپښین تر لمانځه وروسته نه څښل کېده، ولي چي د مازدیګر تر لمانځه پوري یې سُکر نه زائلېدی، او داغه رنګه د مازدیګر تر لمانځه وروسته نه څښل کېده، ولي چي د ماښام تر لمانځه پوري یې سکر نه زائلېدی. او د ماښام تر لمانځه وروسته هم خلګو پرهېز ځني کوی، ولي چي د ماخستن لمونځ پسي راتلی، نو فقط د ماخستن تر لمانځه وروسته به یې څښل چي تر سهاره پوري به یې سکر پای ته رسېدی. او یا به یې د سهار تر لمانځه وروسته څښل چي د ماپښین تر لمانځه به یې سکر ختمېدی، وروسته تر هغه په حرمت قطعي حرام سوه کما سیئاتي.

درویش وایي: چي ضحاک بن المزاحم وایي چي مراد له سکر څخه سکر النوم دی چي سړي ته ډېر خوب ورځي له لمانځه څخه نهي دی، استدلال یې په هغه حدیث متفق علیه ویلی دی چي له عائشې رضي الله عنها څخه مروي دی، دا وایي چي رسول الله ﷺ وویل چي سړي ته خوب ورسي او دی لمونځ کوي نو بیده سي حتی چي خوب ولاړ سي، ولي چي یو له تاسو څخه لمونځ کوي او دده سترګي له خوبه ډکي وي، نو دی به طلب د مغفرت کوي خو ځان ته به ښېرا وکړي یعني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دده به نیت دا وي چي ووايي "اللهم اغفرلي" لکن چونکه خوب پر غالب دی او په ځان نه پوهېږي داسي به څني وويل سي "اللهم لاتغفرلي"

درويش وايي: چي دا حديث که څه هم صحيح متفق عليه دی لکن په آيت کي مراد خوب نه دی بلکي مراد په آيت کي سُکر د شرابو دی کمامر في حديث علي ﷺ.

او شان نزول د آيت په نېز د اکثرو مفسرينو هم دغه سکر د شرابو مراد دی والله اعلم بالصواب.

تنبيه: له دي آيته دا معلومه سوه چي مصلي بايد په حضور قلبي سره لمونځ کوي او په معاني کي د قرآن مجيد دي فکر وهي او دنياوي فکرونه دي په لمانځه کي نه وهي او که د قرآن مبارک په معنا نه پوهېدی بيا دي په نورو کارو کي د دين او د خير فکر وهي کما روی ان امير المؤمنين عمر ﷺ اذا صلی تفکر في تجهيز الجيوش لمحاربة الکفار. فعلم من ذالک ان التفکر في الامور الدينية لاينافي حضور الصلوة وان کان يعلم معاني القرآن کما فعل عمر ﷺ.

وَلَا جُنُبًا

بوه سه: جنباً" عطف دی پر جملي د "انتم سکارٰی" چونکه هغه جمله منصوب علی الحالية وه. نو گويا معنا يې داده "لاتقربوا الصلوة سکرٰی ولا جنبا" فلهذا صح عطف المفرد علی الجملة.

فائده: جنب هغه چا ته وايي چي جنابت ورسېدلی وي که په ويښه کي وي له جماع څخه او که په خوب کي د شيطان له بازيه الی غير ذالک کالاستمناء.

مذکر، مؤنث، مفرد او جمع پکښي برابر دي لجريانه مجری المصدر.

اِلَّا عَابِرِیْ سَبِیْلٍ

بوه سه: چي دا لفظ استثناء مفرغه ده له اعم الاحوال څخه محلاً منصوب دی حال دی له ضمير څخه د "لاتقربوا" لکن په اعتبار د تقيد د نهي په دويم حال سره چي "جنبا" دی نه په اعتبار د تقيد اول سره چي "وانتم سکارٰی" دی. عامل د نصب يې "لاتقربوا" دی. والمعنی لاتقربوا الصلوة جنباً في حال من الاحوال، خو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نه چي تاسي په لاره کي روان یاست یعنې مسافرین یاست. نو سفر ستاسي عذر دی. نو که جنب یاست یا اوبه نه وي او یا اوبه وي لکن د ډېر یخ وي چي تاسي له استعمال څخه د اوبو پر مرض بېرېږئ، نو به لمونځ په تیمم سره وکړئ.

بوه سه: چي اول آیت چي په رخصت کي د تیمم نازل سوی دی هغه د سورت مائده آیت دی، هغه تر دا اوسني آیت دمخه نازل سوی دی.

بوه سه: چي طبراني له اسلع ﷺ څخه روایت کړی دی چي ما به د رسول اللهﷺ خدمت کاوه په سفر کي، نو یوه ورځ یې راته وویل چي اسلع ولاړسه پر اوښه رحل کېښږده ما ورته وویل چي ماته ماښام جنابت پېښ سوی دی چي شپه ډېره یخه وه نو زه بېرېدم که زه غسل وکړم یا به مریض سم او یا به مړ سم، نو جبرائیل عليه السلام آیت الصعید نازل کړی یعني "فتیمموا صعیدا طیبا" نو علیه الصلوة والسلام ماته تیمم راوښود ضربةٌ للوجه وضربة للیدین. نو ما تیمم وواهه او پر اوښ باندي مي رحل کېښښود.

المسائل المتعلقة بالجنابة

مسئله: د څلورو مذاهبو امامان رحمهم الله تعالی او جمهور د مسلمانانو پر دې متفق دي چي جماع موجب د غسل ده که انزال سي او که نه. ولي چي ذکر خو پټ دی په فرج کي او په انزال بعض خلګ پوهېږي او بعض خلګ نه په پوهېږي په سبب د ضعف یا په سبب د رقت مني، نو چونکه جماع سبب وه غالباً نو د دین امامانو جماع چي سبب ده په ځای کي د مسبب چي انزال دی ودرول لکه نوم او خوب چي په ځای کي د حدث درول سوی دی، ولي چي هورې هم نوم غالباً سبب د خروج د ریح دی نو څکه د نائم اودس مات دی. ویؤتیه قوله علیه الصلوة والسلام اذا جاوز الختان الختان وجب الغسل انزل او لم ینزل.

مسئله: که سړی بیده و، نو چي راوېښ سو پر توګ یې لوند و، غسل پر واجب دی که څه هم جماع یې په خوب کي نه وي یاد، او ګاهي په غایت رقت سړی نطفه نه سي پېژندلای. او که د نائم جماع په یاد وي او پر جامه یې لوند والی نه و غسل نسته باندي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: غسل په خروج سره د مني بالاجماع واجب دی. لکن ابو حنیفه، امام محمد، امام مالک او امام احمد رحمهم الله وایي چي دفق او شهوت شرط دی په وخت کي د جلا والي د مني له خپله ځایه څخه چي د نر ملا ده، او امام ابو یوسف رحمه الله وایي چي دفق او شهوت شرط دی په وخت کي د انفصال او خروج د مني دواړو.

درویش وایي: چي فائده ددې اختلاف داده چي که د سړي په وخت کي د انفصال المني دفق او شهوت و لکن سړي د ذکر سر ټینګ ونیوی چي د دفق او شهوت بې کرار سو، نو بیې د ذکر سر ایله کړی او مني بې ووتل، نو د امام ابو یوسف رحمه الله په نېز غسل نسته باندي، ولي چي په وخت کي د خروج المني خو دفق او شهوت نه و. او په نېز د هغو نورو ائمه مذکورینو غسل باندي واجب دی، ولي چي په وخت کي د انفصال المني خو دفق او شهوت و، وهو شرط عندهم، او امام شافعي رحمه الله وایي چي خروج د مني موجب د غسل دی وان لم یقارن اللذة سواء کان الخروج بدفق اولا، وتفصیل دلائل المذاهب المذکورة في کتب الفقة.

درویش وایي: چي ما چي د مخني تفسیر "عابري السبیل" ترجمه په مسافر سره وکړه، دا د علي رضي الله عنه قول دی، او ابن عباس، مجاهد، سعید بن جبیر، ابن مسعود، سید بن المسیب رضي الله عنه او ضحاک، حسن بصري، عکرمه او نور ګڼ شمېر تابعین رحمهم الله د "الا عابري السبیل" داسي تفسیر کړی دی "لاتقربوا الصلوة" ای مواضع الصلوة وهي المساجد بحذف المضاف جنباً الا عابري السبیل. راویان د احادیثو مبارکه وو وایي چي د بعضي انصارو د سرایو دروازې په مسجد نبوي راخلاصي وې، نو دوی ته چي به په کور کي جنابت وررسېښ سو او اوبه به یې په کور کي نه درلودې چي غسل په وکړي، نو په طلب د اوبو به دوی په مسجد نبوي کي تېرېدل، نو دا آیت په شان کي د هغو کسانو دی. نو حاصل د آیت دادی چي بېله درنګه او مکث دي په مسجد کي تېر سي.

درویش وایي: چي پر هم دغه قول په اوسني زمانه کي قیاس دی حال د بعضي طالبانو چي د خوب ځای یې مسجد وي، او یا یې حجره د مسجد په پای کي وي او اوبه په خارج المسجد کي نو دوی ته روا ده تېردل په مسجد کي د غسل په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

طلب پسي، اما په مسجد کې په درنگ نه کوي. وهذه فائدة نفسية.

حَتّٰى تَغْتَسِلُوْا

تر هغو چې تاسې غسل کوئ.

پوه سه: چې "حتّٰى" غاية لپاره د نهي دی له لمانځه څخه يعنې پر ته له مسافر معذوره، ولې چې هغه ته تيمم روا دی د جنابت لپاره.

پوښتنه: څرنگه صحيح کېږي چې غسل دې غايت سي لپاره د نهي عدم القربان حالة الجنابة. ولې چې په غسل کې خو جنابت زائلېږي او غاية د شي خو بايد د هغه سره يو ځای کېږي؟

ځواب: غاية د شي چې حتّٰى دی دلالت پر کوي د اخير سره د جنابت يعنې چې جنابت پای ته ورسېږي يو ځای کېږي كما في قولهم نمت البارحة حتى الصباح يعني جزء اخير د خوب خو د صباح سره يو ځای کېږي فكذا ههنا فتامل.

مسئله: جنب ته د بيت الله شريفي طواف نه دی روا لانه في المسجد. او نه هم جنب ته تلاوت د قرآن مجيد روا دی په نيز د جمهورو فقهاؤ. او امام مالک وايي چې لږ قرآن ويل لپاره د تعوذ لکه "قل اعوذ برب الناس الخ و ده ته روا دی، والحق عدم الجواز لان القرآن قليله وكثيره مساويان في الاحكام.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى أَوْ عَلٰى سَفَرٍ

پوه سه: چې دا آيت تفصيل دی د جنب د حال والمعنى ان كنتم جنباً مرضى او على سفر وحذف لفظ جنباً لان الكلام في الجنب.

فائده: قيد د مرضٰى او على سفر پر غالب عادت مبني دی. ولې تيمم چې روا کېږي غالباً په سبب د مرض او يا سفر مباح کېږي. نو غرض دادی چې دا قيد مفهوم مخالف نه لري. يعنې چې جوړ سړي ته چې مسافر به هم وي تيمم نه دی روا. ولې د ابو ذر ﷺ څخه روايت دی چې زه په ربذه چې د يو ځای نوم دی د مديني منورې په اطرافو کې مقيم وم او څو ورځې به اوبه د اودسه او غسل لپاره نه پيدا کېدې. او گاهې به جنابت ماته راورسېدی. نو ما په دې باره کې د عليه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه، نو علیه الصلوة والسلام وویل "التراب کافیک ولولم تجد الماء عشر حجج" خاوري یعني تیمم پر خاورو تالره کافي دی که څه هم تر لسو کالو پوري وي. وفي روایة الصعید الطیب وضوء المسلم لو الی عشر حجج. قال المظهري رحمه الله رواه اصحاب السنن وصححه ابو داوُد.

فائده: مرض درې قسمه دی. یو دادی چي که صاحب المرض اوبه استعمال کړي یا د اوداسه یا د غسل، نو غالباً به مړسي لکه د کوي شدید مرض چي پر سړي په لوی والي ښکاره سي. او یا لوی لوی دانې، او دویم دا قسم مرض دی چي د اوبو په استعمال سره خو نه مري لکن په استعمال سره د اوبو ډېر دردونه پر تېرېږي او مرض یې سختېږي او یا اوږدېږي، او دریم داسي مرض دی چي په استعمال سره د اوبو نه سړی مري او نه سخت دردونه پر تېرېږي لکن د اوبو له استعمال څخه پر بدن بعضې نښانونه پاتېږي فقها. د احنافو په اول دوه قسم مرض کي تیمم روا بولي، او په دریم قسم کي روا نه بولي والعلم عندالله.

اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآىِٕطِ

او یا راسي یو ستاسي د بولو او یا نور چکر څخه.

پوه سه: چي غائط ګښته ځای ته وایي، نو راتګ له غائط څخه کنایه ده له بولو کولو یا نور چکر وهلو څخه. ولي چي غالباً سړی چي چکر وهي، نو د مځکي په یو ګښته ځای کي یې وهي.

فائده: له دې آیته دا معلومه سوه چي خارج عن السبیلین چي معتاد وي لکه بولي او چکر اودس په ماتېږي او پر دې دلالت نه کوي چي خارج عن السبیلین که غیر معتاد و، نو اودس په ماتېږي بدلیل حدیث عائشه رضي الله عنها چي علیه الصلوة والسلام وه فاطمې بنت ابی حبیش ته وویل چي هغې شکایت د استحاضې وعلیه الصلوة والسلام ته وکړی، نو علیه الصلوة والسلام داسي ورته وویل اغسلي منک الدم ویوضئ لکل صلوة. نو که غیر معتاد ناقص نه وایي، نو ولي علیه الصلوة والسلام فاطمه مذکوره امر کوله چي هر لمانځه ته اودس تازه کوه.

فائده: دا آیت ساکت دی له حکم څخه د خارج عن غیر السبیلین لکه قی او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وینه، نو په دې آیت سره دلیل ویل د امام شافعي رحمه الله چې خارج عن غیر السبیلین ناقض نه دی صحیح نه دی کما لا یخفی.

پوه سه: چې مذهب د امام اعظم رحمه الله دا دی چې خارج عن غیر السبیلین ناقض دی په شرط د دې چې نجس وي، نو که هر څو د پېره خوله د سرې له بدنه ووځي او دس یې نه په ماتېږي او داغه رنګه وینه چې د تپ تر خولې تېره نه سي یعني سېلان ونه کړي مرداره نه ده، او داغه رنګه لږ قی مردار نه دی په حکم کي د ناړو دی. بخلاف الکثیر من الدم والقيئ لانه نجس بدلیل انه لو القی الکثیر من الدم او القيئ في الماء القلیل ینجساه کما في کتب الفقه.

أَوْ لَٰمَسْتُمُ النِّسَاءَ

او یا تاسي مسه کړئ ښځي.

پوه سه: لمس کنایه ده له جماع څخه. والحاصل اذا اصابکم المرض او السفر او الحدث او الجنابة.

فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً

او تاسي اوبه نه کړئ پیدا.

پوه سه: چې مراد د عدم وجدان د اوبو عدم قدرت دی پر استعمال د اوبو، یعني یا ګرسره اوبه نه وي، او یا اوبه په څاه کي وي او سولاغه نه وي، او یا تناو نه وي، او یا پر اوبو باندې مار وي، یا درنده وي، یا دښمن وي.

فائده: مراد د لېرې والي څخه د اوبو دا دی چې یو میل قدر لېرې وي، او یا دا چې که سړی ولاړ سي اودس تازه کوي قافله څخه غائبېږي، او یا په اوسني زمانه کي موټران یې و اودسه ته نه پرېږدي، موټر څخه بیایي.

درویش وایي: چې داسي مانع د اودسه د حج په وخت کي د پر پېښېږي، په عربستان کي حاجیانو ته، او یا اوبه د سړي سره ورسره وي. لکن که دی اودس په تازه کي، نو ورسته تنده ور پېښېږي، او یا په سبب د د پر یخ یخ بېرېږي، که زه اودس تازه کړم مریض به سم. او یا مریض وي، او دا یې ګمان وي که زه اودس تازه کړي، مرض به مي زیات سي. په حدیث شریف کي راغلي دي د عمرو بن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

العاص ﷺ څخه چې په غزا کې د ذات السلاسل زه شیطان خطاء ایستم نو زه بیرېدم. له جهته د ډیر یخ که زه غسل وکړم مړ به سم. نو ما تیمم وواهه او اندېوالانو ته مې د جماعت لمونځ ورکړی. نو دا قصه یو چا و علیه الصلوة والسلام ته وکړه نو علیه الصلوة والسلام وویل "یاعمر اصلیت باصحابک و انت جنب"ما ورته وویل چې ما د خدای پاک دا ایت اورېدلی وو. "ولاتقتلوا انفسکم الایة" نو علیه الصلوة والسلام وخندل هیڅ یې نه راته وویل. او د مجاهد څخه روایت دی. چې دا آیت په باره کې د یو سړي د انصارو نازل سوی دی. چې مریض وو او دا طاقت یې نه درلودی چې ولاړ سي اودس تازه کړي او خادم یې هم نه درلودی. نو دا واقعه چې علیه الصلوة والسلام ته بیان سوه نو دا آیت نازل سو" وان کنتم مرضی"ترپایه پوري.

درویش وایي: چې تو له مفسرین لکه مظهري او روح البیان او روح المعاني و غیرهما وایي په جواز کې د تیمم و سړي ته "عدو مسلط علی الماء" هم کافي دی.

درویش وایي: چې ددې عبارت فائده داده چې په افغانستان کې تر او سه سنه ١٤٢٨ هـ ٢٨ کاله میدان جنګ دی د مشرانو ترمنځ او یا د خلقیانو او روسانو او د مجاهدینو تر منځ او یا د امریکایانو او طالبانو تر منځ. نو ګاهي ډېر پېښېږي چې مجاهدین یا طالبان په دبنت کې وي که څه هم اوبه نژدې وي لکن پر اوبو جانب مقابل مسلط وي، نو دې مجاهدو او طالبانو ته په تیمم سره لمونځ روا دی، وهذا فائدة مهمة سنیة".

فَتَيَمَّمُوا

اي قصدو" په قاموس کې وایي توخي یعنې طلب او تعمد یعنې قصد ته وایي، نو له دې سببه چې په مفهوم لغوي کې د تیمم قصد ماخوذ دی. امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله وایي چې په تیمم کې نیت شرط دی بخلاف الوضوء والغسل یعنې که یو څوک لپاره د تبرد اودس تازه کړي او یا غسل وکړي لمونځ په روا دی، او امام زفر رحمه الله وایي چې په تیمم کې هم نیت نه دی شرط والحجة علیه هذه الآیة. او امام شافعي. امام مالک او امام احمد رحمهم الله وایي چې په اودسه او غسل کې هم نیت شرط دی والمسئلة مبسوطة في کتب الفقة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

صَعِيدًا

پوه سه: چې صعید مخته د مځکې وایې که خاورې وي او که رهګ وي او که ګچ وي او که ډبره وي. زجاج لغوي رحمه الله وایې لا اعلم خلافاً لاهل اللغة في ذالک حتى که پر مخ د مځکې ښویه ډبره وي که څه هم پر هغې هیڅ خاوره یا ګرځ نه وي بیا هم تیمم باندې روا دی وهو مذهب ابو حنیفه رحمه الله. بغوي وایې چې ابن عباس رضي الله عنه وایې چې صعید یوازې خوارو ته وایې.

طَيِّبًا

یعنې پاکه مځکه، حتى که یو مخ د مځکې سړي ته معلوم وچې مردار دی پر هغه مځکه تیمم نه دی روا. او بعض اهل مذهب وایې چې د طیب معنى منبت ده یعنې چې شي شین کوي، نو پر ترخه یا توروه مځکه تیمم روا نه بولي. والتفصیل في کتب الفقهاء رحمهم الله ولا نشتغل بالنقض والابرام في هذا التفسیر الوجیز لانه خلاف موضوع هذا التفسیر وهو انه تفسیر لعموم قوم الافاغنة.

فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ

پوه سه: چې کلمه د "باء" زائده ده فالمعنى "وامسحوا وجوهکم" نو استعاب د ټوله مخ په مسح کې د تیمم فرض دی اجماعاً لکه په اودسه کې د اوبو چې فرض دی.

وَاَيْدِيكُمْ

پوه سه: چې "ید" نوم دی د لاس تر اوږو پورې ځکه چې د زهري رحمه الله څخه روایت دی چې په تیمم کې د لاس مسحه تر اوږو او تخرګو پورې فرض ده. او اصحاب کرامو رضي الله عنهم مسحه د لاسو تر اوږو او تخرګو پورې کوله لکن دمخه تر تعلیم د رسول الله ﷺ چې مسحه د لاس په تیمم کې تر مرفقینو پورې فرض ده وذالک ان التیمم في الوجه والیدین عوض عن الوضوء، فیهما فغایة الوضوء یعنې المرفقین غایة لمسح التیمم ایضاً. او په حدیث کې د عمار بن یاسر رضي الله عنه چې بزار روایت کړی دی "کنت في الصوم حین نزلت آیة التیمم فامرنا رسول الله ﷺ فضربنا واحدة للوجه ثم ضربة اخرى للیدین الى المرفقین رواه البخاري

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ایضاً" او په بل حدیث کي چي روایت یې حاکم رحمه الله کړی دی له جابر رضی الله عنه څخه چي یو سړي و علیه الصلوة والسلام ته راغلی چي ما ته جنابت ورسېدی په سفر کي چي اوبه نه وې، نو ما کالي وکښل او په خاورو کي ولغښتم یعني قیاساً منه للتیمم علی الغسل بالماء. نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل التیمم ضربة للوجه وضربة للیدین الی المرفقین.

مسئله: امام اعظم رحمه الله وايي چي تیمم د داسي لمانځه لپاره هم روا دی چي هغه عوض نه لري یعني که څه هم اوبه موجودي وي. لکه د اختر لمونځ که ابتداءً وي او که بناءً وي یا د جنازې لمونځ وغیره ته د ولي. په دې توګه چي ولي د جنازې خو لمونځ ځنډوالی سي تر اودس تازه کېدو پوري او بل څوک خو یې نه سي ځنډوالی. او د وختي لمانځه د قضا کېدو لپاره او یا د جمعې د لمانځه د فوت لپاره تیمم نه دی روا. ولي چي دا دوه لمونځونه خو خلف او عوض لري چي قضايي لمونځ دی د وختي لمانځه لپاره او ماپښین لمونځ دی د جمعې لپاره.

مسئله: که مسافر تیمم وواهه په سبب د اوبو د نیستي والي او لمونځ یې وکړی وروسته وخت هم باقي و چي اوبه یې پیدا کړې. نو اعاده د لمانځه نسته باندي عند الحنیفیة رحمهم الله په دلیل د هغه حدیث چي ابو سعید الخدري رضی الله عنه یې روایت کړی دی چي دوه کسان د اصحابو کرامو رضی الله عنهم څخه په سفر کي، نو د لمانځه وخت ورسېدی او د دوی سره اوبه نه وې نو دواړو تیمم پر صعید طیب باندي وواهه او لمونځونه یې وکړه وروسته وخت د لمانځه باقي و چي دوی اوبه پیدا کړې نو یوه صحابي اودس تازه کړی او لمونځ یې راوګرځاوه، او هغه بل لمونځ نه را وګرځاوه. نو وروسته تر سفر علیه الصلوة والسلام ته راغله او دا موضوع یې ورته بیان کړه، نو علیه الصلوة والسلام و هغه سړي ته چي لمونځ یې نه و راګرځولی داسي وویل "اصبت السنة. واجزئتک صلوتک" یعني طریقه مسنونه داغه ده او ستا کړی لمونځ ستا کافي دی. او هغه بل ته چي لمونځ یې راګرځولی و داسي وویل لک الاجر مرتین، تا ته خدای جل جلاله دوه ثوابونه درکوي. رواه النسائي وابو دؤد والحاکم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: د فقهي شريفې په ټولو كتابو كې وايي چې هر شي چې ماتونكى د اوداسه دى. لكه بولي مثلاً هغه شي ماتونكى د تيمم هم دى. لكن ماتونكى د تيمم يو شي پر بالا دى يعني وجدان الماء. يعني چې اوبه پيدا سوې تيمم خپله مات سو. حاصل ددې فائدې دادى لكه سړى چې اودس تازه كړي په هغه اوداسه هر څو لمونځونه كه فرض وي كه سنت وي او كه نفل وي كولاى سي تر څو چې اودس يې ماتېږي. داغه رنګه په تيمم سره هم مذكوره لمونځونه كولاى سي تر څو چې اودس يې ماتېږي او يا اوبه پيدا كېږي. او امام شافعي رحمه الله تيمم ظهارت ضروري بولي نو هر لمانځه ته به تيمم وهي. زموږ دليل هغه حديث نبوي دى "الصعيد الطيب وضوء المسلم وان لم يجد الماء عشر سنين فاذا وجد الماء فليمس بشرته فان ذالک خير رواه اصحاب السنن الاربعة من حديث ابي ذر او ترمذي ويلي دي چې دا صحيح حديث دى.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

په تحقيق خداى جل جلاله عفوه كونكى چې ستاسي د اسانۍ لپاره يې تيمم درته روا كړى دى. او بخښونكى دى چې سره له جنابته يې لمونځ درته روا كړى دى يعني عند عدم الماء او الاعذار المذكورة كمامرت فتذكر.

درويش وايي: چې ابن اسحاق له عبدالله بن عباس رضي الله عنه څخه داسي روايت كړى دى چې رفاعة بن زيد بن تابوت چې د يهودانو له مشرانو څخه وچې د عليه الصلوة والسلام سره به يې خبري كولې ژبه به يې يوې او بلې خوا ته پېچلې مثلاً په ځاى كې د السلام عليكم كې به يې السام عليكم يعني غم دې نازل وي پر تاسي بانديې. او دا به يې هم و عليه الصلوة والسلام ته ويل چې هغه به خبري كولې "راعنا" چې دا كلمه په ژبه كې ددوى پوچ بشكنځل دي كما سيجيئ في تفسير فنزلت هذه الآيات.

أَلَمْ تَرَ

آيا ته نه ګورې.

پوه سه: چې خطاب په "الم تر" وغيره و معين ته دى يعني خاص و عليه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوة والسلام ته. په قرينه ددې چې وروسته صيغه د جمعې رازي لکه "تضلوا اعدائکم"

اِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتٰبِ

چې ودوی ته يې ورکړه يوه برخه د کتاب يعني تورات چې مراد ځني يهودان د مديني دي.

پوه سه: چې نکره راوړل د "نصيباً" لپاره د تحقير ده يعني "نصيباً" حقيراً ذالک النصيب الحقير محض القرائة باللسان دی بېله ايمانه بما فيه والا لما كتموا نعوته ﷺ.

يَشْتَرُونَ الضَّلٰلَةَ

پوه سه: چې "اشتروا" دلته پر حقيقي معنا نه دی بلکې په معنا د استبدال ده، او مراد له ضلالت څخه کفر دی په عليه الصلوة والسلام سره، اوسره ددې چې دوی په شان کې د نبي اخير زمان محمد ﷺ پر بنه هدايت او ايمان وه په باره کې د عليه الصلوة والسلام لکن د مبعث د عليه الصلوة والسلام بدليل قوله تعالى وكانوا يستفتحون على الذين كفروا" يعنې دوی به پر مشرکانو طلب د فتح کاوه په برکت د نبي عليه السلام لکن چې عليه الصلوة والسلام مبعوث سو او مديني منورې ته راغلی او دوی هم وپېژندی چې هم دغه محمد عليه السلام هغه نبي موعود في التوارة دی او علماء ددوی پر خپل رياست پر عوامو وبېرېدل. نو هغه هدايت سابقه يې په ضلالت او انکار له نبوت څخه د عليه الصلوة والسلام رد کړی. لکه په بل ځای کې چې خدای ﷻ وايي "فلما جاء ما عرفوا كفروا به، فلعنة الله على الكافرين"

پوه سه: چې جمله د "يشترون" جمله استينافيه ده په استيناف بياني. جواب ده د سوال مقدر ده گويا سائل وويل چې دوی څه کوي چې ز ه مخاطب سوم په الم تر سره فاجيب بانهم يشترون الضلالة بالهدی وكلمة با داخلة على المتروک.

پوه سه: بعض اهل التفسير وايي چې دا رؤيت علمي دی ولې چې استبدال د ضلال خو په سترگو نه ليدل کېږي لکن صاحب د روح البيان وايي چې دا رؤيت بصري دی ولې چې دا شنائع په يهودانو کې له جهته د غاية الشهرة لکه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محسوس بالبصر ګرځېدلي دي.

وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

یعنې دوی سره د خپله ضلال کوشش کوي چې تاسي هم ګمراهان کړي او له حقې لارې مو په مشکوکو او شبهاتو واړوي، والمقصود من هذه الآية تحذير المؤمنين من هؤلاء اليهود وعدم استماع كلامهم والمجانبة منهم، نو دوی د انسانانو شیطانان دي كما قال في سورة الاستعاذة الثانية من الجنة والناس.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ

پوه سه: چې صیغه د تفضیل یعنې چې خدای ﷻ ښه خبر دی په دښمنانو ستاسي ددې لپاره ده چې که تاسي بعض دښمنان پېژنئ اما خدای ﷻ ستاسي ټوله دښمنان پېژني یا د دښمنانو پر دښمني که علم اجمالي لرئ خدای ﷻ علم تفصیلي پر لري، نو دا جمله تاکید ده د تحذیر د مسلمانانو له یهودانو څخه لکه د مخنی جملې څخه چې مراد و.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

او کافي دی خدای ﷻ تاسي لره په دوستی، او نفع رسولو کي، او کافي دی ستاسي کومکي په دفع کي د شر د اعداؤ ستاسي او په کومک درکولو کي پر دښمنانو یعنې که دغه یهود وي او که نور وي.

پوه سه: چې کلمه د باء زائده ده پر فاعل د "كفى" په دواړه ځایو کي.

سوال: فائدة د زیادت له باب څخه وه؟

ځواب: فائده یې تاکید دی د اتصال اسنادي په منځ کي د فعل او فاعل، ولي چې کلمه د باء لپاره د الصاق ده كما قال النحاة، نو حاصل د آیت دادی چې چونکه خدای ﷻ کافي او ناصر دی د مؤمنو بندګانو لپاره، باید مؤمنان هم پر خدای ﷻ توکل وکړي او له دښمن څخه ونه بېرېږي.

پوه سه: چې د بعضو کسانو بلکې د بعض ملایانو تر خالق پر مخلوق تکیه ډېره وي او شپه و ورځ یې بغل ځولی د فقر او سوال وغاړه ته اچولې وي پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مخلوق طوافونه کوي.

فائده: هره نشه او سکر خلګ پر هېښولای سي مثلاً نسوار، چیلم، چرس بلکې هېروئن چي د منشیاتو لوړ دي تجربې ثابته کړې ده چي د دغو شیانو عادي خلګو توبې کښلي دي او پر هغو توبو قائم پاته سوي دي، مګر نشه د فقر او سوال چي له هغې څخه هیڅ څوک توبه نه سي کښلای بلکې سره له دې چي دي غني وي. نو د خلګو پر کورو د روژې په میاشت کي ګرځي شپه او ورځ زکاتونه څني غواړي او په دې هم خبر وي چي زکات وغني ته حرام دی، او اضحیه او سرسایه پر واجبه وي او نه یې کوي له دې سببه چي د خلګو د غني خیال رانه سي بیا به زکات نه راکوي بلکې زائد تر مسکن او تر اثاث البیت او تر نفقې د عیال دونده روپۍ لري چي خلګو ته یې په ګټه یا په سود یا ګروی ورکړي وي چي پر ده حج فرض وي او په خیال کي یې حج نه وي، ولې چي که دی حج ته ولاړ سي د فقر او سوال دروازه پر بندېږي، دا هغه فقیر دی چي په شان کي ددا سي کسانو خیر البشر ﷺ داسي ویلي دي چي بعض مؤمنان به د قیامت په ورځ داسي حشر سي چي مخ به یې خالص هډوکي وي یوه توټه د غوښو به هم نه وي باندي چي محشر والا به یې تو له په دغه نښاني پېژني چي بې ضرورته سوال ګرو، حتی چي داسي کسان د فقر په نشه اخته دي چي هینو ګاډیاني یې پر لین باندي چلېږي او دی په بازار کي ګرځي فقر او سوال کوي.

مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ

یوه سه: چي دا آیت متصل دی په ماقبل پوري او بیان دی د "للذین اوتوا الکتاب نصیباً آه" او د اعراب له لاري خبر دی د مبتدا، محذوفي والتقدیر من الذین هادوا قوم یحرفون.

بوه سه: چي بعض علماء وایي چي "کلم" جمع د "کلمة" ده.

سوال: که "کلم" جمع وای، نو په دې آیت کي ولي ضمیر د مفرد په مواضعه ورته راجع کېږي؟

ځواب: ضمیر د مفرد راجع دی ومضاف محذوف ته، والتقدیر یحرفون بعض

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الكلم. واختار الجامي في شرح الكافية انه اسم جنس واختار العلامة التفتازاني كونه اسم جنس. او د دواړو قولو تر منځ يې داسې محاكمه كړې ده چې هغه كسان چې نفي د جمعيت كوي مراد يې دادی چې جمع صيغةً دی. او هغه څوک چې جمع يې بولي جمع معنوي يې بولي. ولې چې د اسم جنس اطلاق په يوه او ډېرو كېږي. ومعنى الآية او له هغو كسانو څخه چې يهودان دي هغه كسان دي چې تغير او تبديل يې كړه هغه كلمات چې په تورات كې دوی ته خدای ﷻ رالېږلي وه له ځيلو ځايو څخه والمراد نعوته ﷺ المذكورة في التوراة. بيهقي له ابن عباس ﷺ څخه روايت كړی دی چې په تورات كې خدای ﷻ داسې فرمايلي وه چې ترجمه يې داده چې نبي ﷺ به اكحل العين وي يعنې سترګې به يې تورې وي "اربعة" ميانه قد سړی به وي "جعد الشعر" به وي يعنې ويښتان د سر او ږيرې به يې لږ څه پېچلي وي يعنې داسې پېچلي به نه وي لكه د حبشيانو ويښتان او داسې ايله به هم نه وي لكه د روميانو ويښتان "حسن الوجه" به ښائسته نوراني مخ به يې وي. نو څرنګه چې عليه الصلوة والسلام مدينې منورې ته راغلی او هغه اوصاف مذكوره تول په كښې موجود وه. نو د يهودو د علماؤ حسد ورسره پيدا سو او پر ځيل جاه وجلال او رياست ويرېدل. نو نعوت د عليه الصلوة والسلام يې داسې په تورات كې نوشته كړه چې نبي آخير الزمان چې نبي امي هم دی طوال د پر جګ سړی به وي ازرق سترګې به يې شينې وي سبط الشعر ويښتان به يې لكه د روميانو كټ نه لري. نو ملايانو به اميانو ته وويل چې دا سړی نبي اخير زمان نه دی. له دې بېرې چې خلګ ايمان نه پر راوړي نو زموږ ماده د رزق به قطع سي.

فائده: بعض سر سخت ملايانو د يهودانو خو داسې كوله لكه ذكر چې سوله. او بعض ميانه روه ملا يانو لكه معتزله. شيعه. وهابيه او نور د قرآن مجيد د آيتو ترجمه و عوامو ته د ځيلو عقائدو زائغه وو سره برابر ورته كوي د عوامو دا خيال سي چې چونكه قرآن مجيد د ملا صاحب و مخ ته پروت دی. نو د قرآن دا غه معنا ده لكه دی چې وايي فضلوا واضلوا او دا سلسله اوس هم جاري ده وهابيان.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

سلفیان، اهل ظاهر الحدیث او په نامه موحدین هم ورته ترجمې د قرآن عزیز کوي.

درویش وایي: چې حل او فصل ددې اختلافاتو به په ورځ د قیامت کیږي.

وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا

او دغه یهودان و نبي عليه السلام ته وایي مونږ ستا خبرې یعنې تبلیغ د دین د اسلام واوریدی لکن په خوله دې نه کوو.

پوهه سه: چې دا جمله معطوف ده پر هغه جمله "ویحرفون آه" لکن دا خبره ددوی تحریف نه دی، که مراد له تحریف څخه ما في التوراة وي، نو دا خبره خو د تورات نه ده چې دوی به تحریف کاوه.

پوه سه: چې که ددې خبرې کونکي سرسخته مجاهر یهودان وي، نو معنا د آیت یا داده چې دوی به مخامخ و علیه الصلوة والسلام ته ویل چې مونږ ستا خبرې خو واوریدلې لکن مونږ عمل نه په کوو، یعنون پر تا ایمان نه راوړو، او یا معنا د آیت داده چې دوی به نورو مجاهرینو یهودانو ته ویل چې مونږ د محمد ﷺ خبرې واریدلې لکن قناعت او تصدیق مو نه دی پر کړی. نو ګویا دا خبره ددوی لپاره د دفع د توهم ده نورو مجاهرینو وکړه. او بعض مفسران وایي چې دا قول د منافقانو یهودانو و، نو پر دې تقدیر "سمعنا" یې و علیه الصلوة والسلام ته په حضور کې ویل او "عصینا" یې ومجاهرینو ته ویل کما في سورة البقرة "ومن الناس من یقول آمنا بالله آه" الی ان قال "واذا رجعوا الی شیاطینهم قالوا انا معکم آه"

وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ

بعض مفسرین وایي چې د "واسمع" کلمه دوی مخامخ و علیه الصلوة والسلام ته ویله او په زړه کې به یې ویل غیر مسمع، نو دا بښیرا ده و علیه الصلوة والسلام ته معنا یې داده چې یا کوڼ سې او یا مړ سې، او محققین د مفسرانو وایي چې دواړې کلمې یې مخامخ ورته ویلې، ولې چې غیر مسمع دوه احتماله لري یو چې تیر سو دا خو د دوی په زړه کې مراد و، بل احتمال دادی چې "غیر مسمع مکروهاً من القول" دا خو ښیا دعاء ده، نو د علیه الصلوة والسلام په خیال به یې معنا ثاني ورکړه لعنهم الله تعالی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَّرَاعِنَا

پوه سه: چې په صحیح حدیث کې راغلي دي چې علیه الصلوة والسلام به وعظ او تبلیغ او خبرې چابک چابک کولې، نو اصحابو کرامو ﷺ به ورته ویل راعنا یعنې زمونږ د حال مراعات کوه چې مونږ دې په خبره پوه سو، نو دا لفظ چې یهودانو واوریدی غنیمت یې وباله، او په خپلو کې یې سره وویل چې پخوا به مونږ ده ته په پټه سره بښکنځل کول اوس به یې مخامخ ورته کوو، ولې چې راعنا په سریاني یا عبراني ژبه کې بښکنځل دي. والمعنی یا احمق في هذا نزلت آیة سورة البقرة "یا ایها الذین آمنوا لا تقولوا راعنا وقولوا انظرنا ﷺ" نو دلته هم یهودانو د عصر نبوي لعنهم الله جمیعاً دا لفظ د والمتعنین په مخاطبه کې د علیه الصلوة والسلام استعمالوی سخریة بدین الاسلام واستهزاء بالرسول ﷺ.

لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ

پوه سه: چې "لیاً" مفعول له دی لقوله "یقولون" والمعنی دوی به پېچلې خپلې ژبې او بدلاوه به یې حق چې تعظیم دی په باطل سره چې بښکنځل دي یعنې التوقیر في الظاهر بالشتم المضمر.

وَطَعْنًا فِي الدِّينِ

او د طعن په دین کې او عیب پر علیه الصلوة والسلام ویل، ولې چې دوی به په خپلو کې سره ویل که محمد ﷺ نبي بر حق وای، نو ده ته به زمونږ د زړونو حال معلوم وای یعنې چې مونږ بښکنځل ورته کوو او پسخند په وهو.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ

او که دوی په پټه او په ظاهره سمعنا واطعنا په عوض کې ددې قول د دوی سمعنا وعصینا او دوی صرف واسمع لفظ ویلای یعنې بېله غیر مسمع او دوی ویلای کلمه د وانظرنا چې معنا یې انتظرلنا وه په ځای کې د راعنا دا بدلول په ددوی لپاره فائده وایې او حقه خبره به وای، ولې چې احتمال د استهزاء او د بښکنځلو به نه وای.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾

لکن دغه یهودان خدای ﷻ له خپل رحمت عامه څخه لیرې کړي دي، په سبب د کفر ددوی په دین اسلام او په علیه الصلوة والسلام سره، نو دوی ایمان نه راوړي مګر نه لږ ددوی.

پوه سه: چې قلیلاً منصوب دی علی کونه مفعول مطلق لیؤمنون ای ایماناً قلیلاً چې هیڅ اعتبار نه لري چې هغه ایمان دي په بعض رسولانو چې موسیٰ علیه السلام دی فقط او ایمان دی په بعض کتابو سره چې تورات دی فقط او یا ایمان في الظاهر او انکار في الباطن کما في المنافقین منهم.

امام مظهري رحمه الله وایي چې ابن اسحاق له ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چې علیه الصلوة والسلام د بعضو ملایانو سره د یهودانو چې یو په هغو کې عبدالله بن سوریا و او بل کعب بن اسید و، نو ورته وه یې ویل "یا معشر الیهود اتقوا الله" اې ډلې د یهودانو له خدای ﷻ څخه وبیریږئ یعنې ایمان راوړئ قسم په خدای ﷻ دی چې تاسې پوهیږئ چې دغه دین چې ما راتګ په کړی دی حق دی، دوی په ځواب کې ورته وویل چې موږ ستا د دین په حقیقت نه پوهیږو او پر خپل یهودیت او کفر یې انکار وکړی، نو خدای ﷻ دا آیت نازل کړی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ

اې هغه کسانو چې ورکړه سوی دی کتاب یعنې تورات، ایمان راوړئ پر هغه کتاب چې ما نازل کړی یعنې القرآن علی محمد ﷺ. او حال دادی چې دغه مانزلنا یعنې القرآن تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چې ستاسې سره دی یعنې التوراة.

پوه سه: چې موافقت د قرآن کریم د تورات سره یا دا معنا ده چې قرآن کریم پر داسې چا نازل دی چې نعوت د هغه ستاسې په کتاب تورات کې موجود دي. او یا دا معنا چې په تاریخي قصو کې د تورات سره موافق دی مع کونه نازلاً علی النبي الامي ﷺ او یا په دعوت کې و توحید ته او عدل بین الناس او نهي له معاصیو څخه لکه زنی، لواطت، قتل بغیر حق وغیر ذالک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مِّنۡ قَبۡلِ اَنۡ نَّطۡمِسَ وُجُوۡهًا

پوه سه: چي تنوین د "وجوهاً" عوض دی له مضاف الیه څخه ای وجوهکم، والطمس في اللغة ازالة اثر الشئ. او دلته مراد محو کول دي د اثارو د مخانو ددوی لکه خوله، پزه، سترګي، ورځي وغیره.

فَنَرُدَّهَا عَلٰۤی اَدۡبَارِهَاۤ

او موږ به وګرځوو مخان ددوی لکه څټ یعني لکه په څټ کي چي نه خوله سته او نه پزه وغیره مخان ددوی هم لکه څټان ددوی ګرځوو. ابن عباس رضي الله عنه وايي نجعلها کخف البعیر، یعني مخان ددوی به داسي وي لکه د اوښ څپې، او قتاده رحمه الله وايي چي مراد له وجه څخه سترګي دي یعني په سترګو به یې ړند ؤ.

پوښتنه: خدای جل جلاله خو ددغو یهودانو سره که دوی ایمان رانه وړي نو مخان به یې لکه څټ وګرځي او سره ددوی چي دوی خو ایمان نه راوړی او مخان یې لکه څټ داسي نه وګرځېدل؟

ځواب: بعض علماء وايي چي دا مسخه په یهودانو کي راتلونکې ده د مخه تر قیام د قیامت، او بعض وايي چي دا طمس مشروط په دې سره و چي هیڅ څوک له یهودانو څخه ایمان نه راوړي، نو چي عبدالله بن سلام او دده ملګرو رضي الله عنهم ایمان راوړی، نو دا وعید له نورو یهودانو څخه پورته سو، او بعض مفسران وايي چي په دې آیت خدای جل جلاله د "وجوه علی الادبار" او د "لعن" تر منځ په منفصله قضیه مانعة الخلو راوړې ده، او لعنت خو پر دوی ثابت و نو وعید الهي صحیح او پر ځای سو، او امام مظهري رحمه الله یو ځواب په داسي الفاظو سره ذکر کړی دی، والصحیح عندي الخ لکن درویش وايي چي زه خو نه په پوهېږم والله اعلم بمراد عباده، او امام مظهري پخپل تفسیر کي راوړي دي او هیڅ حواله یې و یو کتاب ته د حدیثو نه ده کړې او سند یې هم نه دی ذکر کړی لکه دده چي عادت و چي یا به یې حواله وکتاب ته د حدیثو کوله او یا به یې سند ذکر کاوه، دلته یې داسي ویلي دي د عبدالله بن سلام رضي الله عنه د ایمان راوړلو په باره کي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عبد الله بن سلام ﷺ چي دا آيت واورېدی. نو د مخه تر دې چي كورته ولاړ سي لاسونه يې پر مخ نيولي وه او عليه الصلوة والسلام ته راغلی او ايمان يې راووړی او عليه الصلوة والسلام ته يې وويل چي زما دا خيال نه وچي زه به تر تاپورې راورسېږم حتی چي زما مخ به څټ وګرځي انتهی.

درويش وايي: چي دا روايت په اسلام كي د عبد الله بن سلام ﷺ د ټولو كتابو د صحاح سته وو مخالف دی. په ډېر طويل حديث كي د بخاري راغلي دي چي حاصل يې دادی چي عبد الله بن سلام ﷺ وويل چي زه خپل د خورما په باغ كي وم چي خبره د عربو د نبي يعني عليه الصلوة والسلام مي واورېدل نو چابک مي خورما سره ټوله كړه راغلم، نو د عليه الصلوة والسلام نوراني مخ چي مي وليدی له ځان سره مي داسي وويل ما هذا الوجه وجه كذاب. او بيا راغلم و عليه الصلوة والسلام ته مي وويل چي زه درې پوښتني ستا څخه كوم چي بېله نبي بل څوک نه دي په خبر (۱) ما اول طعام اهل الجنة (۲) وما اول اشراط الساعة (۳) ولي ګاهي اولاد د يوې مور او پلار بعض په رنګ پلار او اكاګانو ته كېږي، او بعض عيالونه مور او ماماګانو ته كېږي. عليه الصلوة والسلام چي دا درې سره ځوابونه وركړه چي تفصيل د ځوابو يې په بخاري وغيره كي دی، نو عبد الله بن سلام ﷺ اسلام راووړی، وروسته حديث نور هم طويل دی.

درويش وايي: چي زه دا نه وايم چي مظهري رحمه الله ته دا حديث طويل د بخاري نه و معلوم، ولي چي امام مظهري لوی محدث دی لكن زه دا وايم چي ولي امام مظهري دغه موضوعي لنډ حديث په اسلام كي د عبد الله بن سلام ﷺ په تفسير كي درج كړی دی او هغه صحيح طويل حديث يې صرف نظر ګرځولی دی. آيا امام مظهري به تطبيق د دغه لنډ حديث چي ده دلته راوړی دی د هغه حديث صحيح طويل سره وكړای سي كه څرنګه. هذا ما عندي والله اعلم بالصواب في هذا الباب.

فائده: يوه سه چي مسخ جزوي په امت مرحومه كي واقع سوې ده (۱) د ابي علقمه رحمه الله روايت دی چي زه په يوه قافله كي شامل وم، نو قافلي والو يو سړی آمر ګرځولی و چي د هغه په امر به يې يو ځای اړول او د هغه په امر به يې كوچ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کاوه، نو يو ځای مونږ واروړ. خو دا زموږ امر و حضرت ابوبکر رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه ته دېر بشکنځل کول موږ دېر منع کړي لکن زموږ په خوله يې عمل نه کاوه. نو موږ دېر غمجن سوو. نو يو د شپه موږ يو ځای اړولي وه چي سهار سو لمونځونه مو وکړه هر سړي پر خپل راحله بانډي بار بانډي کړی موږ منتظر وو چي اوس به آمر اعلان وکړي. خو اعلان تر وخت وځند پدی. نو موږ ورغلو چي په آمر څه سوي دي. نو موږ چي ورغلو دی چار زانو ناست و او پښې يې په پټو پټي کړي دي موږ چي پټو ځني پورته کړی. که ګورو چي پښې يې د سرکوزي وي. نو موږ يې راحله ورسمه کړه او دی مو پر سپور کړی. نو دی له اوښه راوغورځېدی درې واره يې د سرکوزي ناري ووهلې او سر تر پايه سرکوزی وګرځېدی. او ميدان يې کړه دبنت ته وختي. کذا في روضة العلماء.

(۲) شيخ دهلوي رحمه الله په شرح کي د مشکوٰة راوړي دي چي يو محدث عالم ته په يو صحيح حديث کي د عليه الصلوٰة والسلام "کيف لا يخاف من وضع راسه يعني في السجدة قبل الامام او رفعه قبله ان يجعل راسه حمار" شک پيدا سوی و چي څرنګه به يې سره د خره ګرځي، نو په قصده يې بل سړی يعني شاګرد دمخه کړی او دي محدث به قصداً وضع او رفعه تر امام دمخه کوله چي لمونځ يې وکړی په اندازه کي يې وکتل مخ او سره يې د خره و چابک يې مخ پټ کړی کورته ولاړی، وروسته به يې لمونځ او درس په حجاب کي کاوه هيڅ طالب ته يې مخ نه ورښکاره کاوه. لکن څه وخت چي به يو طالب د حديثو کتابونه خلاص کړه او له ده څخه به يې اجازه او رخصت غوښتي. نو دي استاذ به هغه فارغ شده طالب وخپل خلوت ته ور وغوښتي او مخ به يې ورښکاره کړی. او دا به يې ورته وويل چي وروره دېر فهم کوه چي په احاديثو نبويه وو کي شک په زړه کي درونه ګرځوي او خپل قصه به يې تو له ورته وکړه.

أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَٰبَ ٱلسَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

او يا به موږ لعنت وکړو پر دوی لکه چي موږ لعنت کړی و پر اصحابو د شنبې د ورځې، يعني اليهود الذين منعوا من صيد السمک يوم السبت، نو دوی هغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بدکار نه پرېښوي، نو موږ پر هغو لعنت نازل کړي چي سرکوزان او بيزوګان سوه په زمانه کي د داؤد عليه السلام.

درويش وايي: چي تفصيل د لعنت د يوم السبت موږ په پوره ډول راوړي دی د سورة بقره ددې آيت په تفسير کي "ولقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خاسئين ۝" نو ددې تفسير ايوبي د مذکوره آيت وتفسير ته رجوع وکړئ فلاحاجة الى الاعادة.

او دی امر د خدای ﷻ نافذ او کېدونکی چي څوک يې مانع او ردونکی نه سي کېدای.

درويش وايي: چي لعنت پر اصحاب السبت باندي يوازي پر ژبه د داؤد عليه السلام و، نو مظهري چي عيسی بن مريم هم ورسره راوړي دی ليس كما ينبغي لان لعنت اصحاب السبت ليست في زمن عيسى عليه السلام بل هو محصور على زمن داؤد عليه السلام واللعنة على لسان عيسى عليه السلام لعنة اخرى فتامل.

درويش وايي: چي عدم مراعات د اوامرو د خدای ﷻ او اجتناب له هغو کارو څخه چي خدای ﷻ معصيت بللی وي سبب د غضب الهي ګرځي او د عذاب الهي په ذنب کي كما في اصحاب السبت وغيرهم.

له ابن احمد المؤذن څخه روايت دی چي ما طواف کاوه د بيت الله شريفي يو سړی مي وليدی چي د کعبې شريفي پوښ يې ټينګ نيولی و. او دا يې ويله اللهم اخرجني من الدنيا مسلماً او دغه دعاء يې مکرره ويله بل يې هيڅ دعاء نه کوله. نو ما ورته وويل چي تاولي دغه يوه دعاء ټينګه کړې ده. نوري ډېري دعاګانې هم سته ولي هغه نه کوې؟ نو هغه سړي راته وويل که چېري ته زما په قصه خبر سې، نو ما به معذوره وبولې په دا يوه دعاء کي. نو ما ورته وويل چي ستا قصه څه شی ده. نو دې سړي راته وويل چي زما دوه ورونه وه. مشر ورور مي مؤذن و څلوېښت کاله بېله اجرته يعني احتساباً لله. نو وخت چي قريب الموت سو نو يې وويل چي قرآن مجيد راته راوړئ. نو زموږ دا خيال سو چي ·ی په تبرک په قرآن مجيد سره کوي، نو يې قرآن شريف په لاس کي ونيوی واشهد على نفسه من حضر انه بريئ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مما فيه ثم تحول الى دين النصرانية فمات على النصرانية. نو چې هغه مو بنځ کړی، بیا مې دا بل وروړ د پرش کاله اذان وکړی چې ناجوړی سو په وخت کې د زکندن، نو دې ورور مې هم د هغه مشر ورور لاره اختیار کړه او له قرآن مبارک څخه بېزار سو او دین د نصرانیت یې مختار کړی، نو پر نصرانیت مړ سو. نو زه هم بېرېږم چې زه هم پر نصرانیت مړ نه سم. نو ما هم له دې سببه دا یوه دعا. ټینګه کړې ده. اللهم اخرجني من الدنيا مسلماً. نو احمد مؤذن وايي چې ما وهغه سړي ته وویل چې ستا هغه دوو وروڼو په دنیا کې څه عادت درلودی؟ ده راته وویل چې د هغو دا عادت و چې په ځوند کې به په ښځو پسې وه د زنا. لپاره او د په هلکانو به پسې وه د لواطت لپاره. اللهم اعذنا من هذين الفعلين الخبيثين بحرمة سيد الثقلين صلى الله وعلى آله وصحبه اجمعين.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ

په تحقيق خدای ﷻ نه بخښي هيڅ چاته شرک بالله.

يوه سه: چې ددې معنا داده چې سړی پر هغه شرک باندې مړ سي او که چېرې له شرک څخه توبه وکاږي او ایمان راوړي، نو هغه سابق شرک وربخښل کېږي په دې کې د مذاهبو اربعه وو اتفاق دی د صحابه کرامو ﷺ "لان التائب من الذنب كمن لاذنب له" اى ذنب كان. ويدل عليه قوله تعالى "قل للذين كفروا ان ينتهوا يغفر له ماقد سلف"

فائده: شریک وخدای ﷻ ته نیول دوه قسمه دي یو شریک دی په وجوب الوجود کې لکه مجوسيان چې وايي عالم لره دوه خدايان واجب والوجود سته. يو خالق د ښو شيانو دی لکه انسانان او غذايي موادو چې دوی يې يزدان بولي. او بل پيدا کوونکی د بدو شيانو دی لکه ماران لرمان درندګان وغيره وهغه ته دوی اهرمن او په بل روايت يې شيطان بولي. او بل شريک وخدای ﷻ ته په عبادت نيول دي لکه مشرکان د مکې يا مشرکان د هند وغيرهم.

سوال: که يو سړی په غير د شرک کافر ولکه يهود او نصاری او پر هغه دين مړ سو، نو هغه خدای ﷻ بخښي؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: یهود او نصارٰی که څه هم ظاهراً وخدای ته شریک نه وایي چونکه عزیر ابن الله بولي او نصارٰی عیسٰی ابن الله بولي، نو دوی هم په حقیقت کي مشرکان دي.

سوال: د مشرکي ښځي سره خو نکاح نه ده روا، او سره ددې چي د اهل کتابو د ښځو سره د مسلمان نکاح رواه ده اجماعاً؟

ځواب: عدم جواز د نکاح د مشرکي ښځي هلته دی چي شرک ظاهري ولري، او د اهل کتابو د ښځو خو شرک معنوي او حقیقي دی نه شرک ظاهري والفرق بین.

وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ

او بخښي خدای ﷻ ماسوی له شرک څخه که صغیره وي که کبیره وي، په خطا یې کړي وي یا په قصد که څه هم بېله توبې مړ سي، لکن هغه چاته چي د خدای ﷻ د بخښي اراده ورته وسي.

پوښتنه: تا ولي تعمیم وکړی که څه بېله توبې مړ سي؟

ځواب: دا تعمیم له تقیید څخه د "من یشاء" وفهمېدی، ولي چي مذنب او ګناه کبیره والا چي توبه وکاږي هغه په قرار د "التائب من الذنب کمن لا ذنب له" وتقیید ته ضرورت نه لري لکه د شرک سره سره چي هیڅ عمل صالح فائده نه کوي، وجه د رد یې داده چي که چېري دغسي وایي، نو قید ته د مشیت څه ضرورت و، نو په دې آیت کي رد پر مرجیه ولي دی، ولي خو دوی پر خدای ﷻ بخښه واجبه بولي، او دوی وایي چي سره د ایمانه هیڅ ګناه ضرر نه لري لکه سره د شرکه چي هیڅ عمل صالح فائده نه لري، وجه د رد پر مرجیه داده که داسي وای لکه دوی چي وایي، نو وقید ته د لمن یشآء فائده نسته، ولي چي خو دوی بخښه پر خدای ﷻ واجبه بولي، او داغه رنګه پر معتزله وو باندي هم رد وسو چي دوی وایي تعذیب د مؤمن مرتکب د کبائرو چي بې توبې مړ سي پر خدای ﷻ واجب دی دلیل د رد یې دادی چي ددې آیت له سوق څخه صراحةً معلومه سوه چي مشرک چي بېله توبې له شرک څخه مړ سي د شرک ګناه یې نه وربخښل کېږي او ځای یې ابدي دوزخ دی. نو مؤمن مذنب چي بېله توبې له ذنب څخه مړ سي ګناه یې نه وربخښل کېږي او ځای یې ابدي دوزخ دی، نو فرق په منځ کي د مشرک بې توبې او د مؤمن مذنب بې توبې څه دی. او موږ نه پوهېږو چي معتزله به

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ددغه آیت څه ترجمه کوي؟ "ویغفر مادون ذالک لمن یشاء" او دغه رنګه په دې آیت سره رد دی پر خوارجو چې د هغو مذهب دادی "کل ذنب کبیرة شرک وصاحبه مخلد في النار" وجه الرد: له ابن عمر رضي الله عنه څخه په صحیح سند روایت دی چې دی وايي چې مونږ به له طلب څخه د مغفرت و اهل کبائرو ته چې بې توبې به مره سو ځان ساتی. یعني دعاء د مغفرت به مو نه ورته کول، چې دا آیت نازل سو "ویغفر مادون ذالک لمن یشاء" او له علیه الصلوة والسلام څخه مو دا هم واورېدل "اني ادخرت دعوتي شفاعتي لاهل الکبائر من امتي" نو مونږ له زړونو څخه هغه پخواني خیالات ووتل او امید د مغفرت و اهل کبائرو ته چې بې توبې مره سي پیدا سو.

درویش وايي: چې بغوي رحمه الله په نقل د کلبي رحمه الله وايي چې دا آیت په شان کې د وحشي چې د حضرت حمزه سید الشهداء رضي الله عنه قاتل و چې دغه وحشي د احد په جنګ کې دی مبارک په شهادت ورساوه نازل سوی دی.

پوه سه: چې دغه وحشي په مکه کې د یو چا مریی و او دده د مالکانو پلار حضرت حمزه رضي الله عنه په بدر کې وژلی و، نو د وحشي مالکانو وده ته وویل که تا حمزه مړ کړی مونږ به تا ازاد کړو، نو وحشي چې حمزه شهید کړی مالکانو یې وفاء په وعده ونه کړه او دی یې نه کړی آزاد، نو وحشي و علیه الصلوة والسلام ته خط ورواستاوه چې زه پر خپل کړه پښېمانه یم او اسلام ته مې شوق کیږي لکن د اسلام مانع مې هغه آیت دی چې ته په مکه مکرمه کې وې او پر تا باندې نازل سوی و او ما اورېدلی و "والذین لا یدعون مع الله الها آخر ولا یقتلون النفس التي حرمها الا بالحق ولا یزنون" نو ما خو د خدای جل جلاله سره الهة اخری بللي دی، او قتل نفس بغیر الحق مې هم کړی دی او زنا مې هم کړې ده، نو که دغه آیتونه نه وای ما ایمان راوړی فنزل "الا من تاب وعمل صالحا" نو دا آیت علیه الصلوة والسلام ور ولېږه وحشي چې ووایه، نو علیه الصلوة والسلام ته یې نوشته کړه چې په دې آیت کې خو سخت شرط سته یعني وعمل صالحا زه په ځان باور نه لرم چې زه به عمل صالح وکړم. غرض یې دا و چې د عمل صالح لمن خو دېره فراخه ده تو له به زه و کړای سم او که نه. بیا دا آیت نازل سو "ان الله لا یغفر ان یشرک به ویغفر مادون ذالک لمن یشاء" نو علیه الصلوة والسلام دا آیت ورواستاوه وحشي چې ووایه بیرته یې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورته نوشته کړه په دې آيت کې مغفرت مشروط په مشيت پورې د خداى ﷻ دى، نو زه نه پوهېږم يقيناً چې زما د ګنهو د بخښنې سره به د خداى ﷻ مشيت او اراده وي او که نه. بيا دا آيت نازل سو "يا عبادي الذين اسرفوا على انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً" چونکه په دې آيت کې قيد او شرط نه و، نو وحشي سره د خو کسو نورو چې دده انديوالان وه ومدينې منورې ته راغله او وصادقانه ايمان يې راوړى، او عليه الصلوة والسلام يې ايمان قبول کړى، او بيا عليه الصلوة والسلام د وحشي څخه کيفيت د حمزه ؓ د قتل وپوښتئ، وحشي چې کيفيت د حمزه ؓ د قتل ځيګر خونه واقعه ورته بيان کړه، نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل "ويحک غيب وجهک عني"، نو وحشي شام ته ولاړى تر مرګه پورې دورې و.

پوښتنه: عليه الصلوة والسلام و وحشي ته وويل "غيب وجهک عني" ولې؟

ځواب: له دې سببه يې ورته وويل چې دده په هره پلا ليدلو سره ځيګر خونه قتل د سيد الشهداء ورپياد نه سي.

فائده: وحشي وروسته بيا يو کار وکړى چې مسيلمة الکذاب چې د عليه الصلوة والسلام په عصر کي يې د نبوت دعوه کړې وه د عليه الصلوة والسلام تر وفات وروسته يې په يو جنګ کې دغه مسيلمة الکذاب قتل کړى، نو وحشي به ويل چې دا مکافات دى د حضرت حمزه ؓ د قتل.

پوه سه: چې په حديث شريف کې راغلي دي په قول د حضرت علي ؓ چې ده وويل "هذه الآية ارجى آية في القرآن" يعنې دا آيت د اميد لوى آيت دى په قرآن مجيد کې يعنې قوله تعالى "ياايها الذين اسرفوا على انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً" لکن درويش وايي چې دا قضيه مهمله په قوت کې د جزئيت ده، نو دا سوال نه پيدا کبرې چې دا خو عين مذهب د مرجيه وو دى کمامر سابقاً فتدبر.

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيْمًا ۝

او که چا شرک مختار کړى په خداى ﷻ سره، نو پر خداى ﷻ يې لوى دروغ او بنګاره ګناه غوټه کړه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي معنا د "افتراء" افساد ده او په كذب او ظلم او شرك كي مستعمليږي على ما في الصحاح للجوهري او "اثماً" منصوب مفعول مطلق دى، والتقدير ارتكب الكذب والفساد كذباً وفساداً عظيماً يعني چي د شرك په مقابل كي نور گنهونه حقير گڼل كيږي، نو ځكه شرك قابل د عفو الهي نه دى بخلاف سائر الاثام په حديث مروي كي د جابر ﷺ راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام وويل "ثنتان موجبتان" دوه خصلته موجب د شي. نو يو سړي و عليه الصلوة والسلام ته ووېل "ما الموجبتان؟ قال من مات لايشرك بالله شيئاً دخل الجنة اى اولاً او بعد حين. ومن مات يشرك بالله شيئاً دخل النار اى ابداً رواه مسلم"

درويش وايي: چي ما ووېل اى اولاً او بعد حين. لانه قد ثبت في الاحاديث النبوية الصحيحة ان بعض المذنبين من المؤمنين اذا لم يدركه الشفاعة النبوية او الرحمة العامة الالهية العامة يدخل النار حسب ما اراد الله.

پوه سه: چي گنهونه درې قسمه دي، يوه گناه داسي ده چي اميد د بخښني يې نشته. وهو الشرك والكفر. او بله گناه داسي ده چي بخښل كيږي، دا هغه گناه ده چي په منځ كي د خداى ﷻ او بنده وي كترك الصلوة او الجماعة وهكذا سائر حقوق الله عز وجل من الاوامر والمنهيات. او بله گناه داسي ده چي خداى ﷻ يې نه پرېږدي وهو ظلم العباد بعضهم بعضاً.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ؕ

پوه سه: چي مخاطب عليه الصلوة والسلام دى او استفهام لپاره د تعجب دى اى اعجب يا محمد ﷺ او مراد له "الذين" څخه يهودان دي. آيا ته نه گورې وهغو كسانو ته چي د ځانو پاكي بيانوي په خوله سره او په حقيقت كي پاك نه دي لكفرهم بمحمد ﷺ. يهودانو به ويل چي نحن ابناء الله واوليائه يعني لكه زامن پر خداى ﷻ گران يو او موږ د خداى ﷻ دوستان يو او په بل عبارت به يې داسي ويل چي موږ لكه كوچني اولاد د خداى او پر كوچني خو گناه نشته.

پوه سه: چي لفظ د "الذين آه" عام دى كه څه هم په شان كي د يهوداو نازل دى، خو هغه ناقص پيرانو او تگانو پيرانو ته هم شامل دى چي همېشه ځېل بزرگي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بیانوي، او مریدانو ته ځان داسي په خیال ورکوي چي په اوسني زمانه کي هغه لوی بزرگ دی. او په حقیقت کي د مریدانو د مالو لپاره یې دام درولی وي.

پوه سه: چي د ځان تزکیه د کبر او عجب علامه ده. لکن دوی نه پوهېږي چي مشک آنچه خود ببوید نه آنکه بگوید. عطاء رحمه الله.

مسئله: لکه د خپل ځان تزکیه چي نه ده روا. داغه رنګه د بل چا تزکیه هم نه ده روا ای الحاکم الجازم به الا علی حسن الظن بالشخص لان مالکل احد من القرب الی الله والثواب عنده تعالی لایعلمه الا الله. ولهذا قال الله تعالی ولاتقف مالیس لک به علم. لکه بعض جاهل مریدان چي خپل شیخ او پیر په خپلو ټولو حالاتو خبر بولي او خپل شیخ ته حاضر او ناظر وایي سبحانک هذا بهتان عظیم وکذب بواح.

بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ

بلکي خدای جل جلاله حکم په طهارت کوي هغه چاته چي خوښه یې سي لکه انبیاء علیهم السلام والملائکة المقربون. او یا معنا داده چي خدای جل جلاله پاکوي له ګنهو څخه یعني په مغفرت سره هغه څوک چي اراده د طهارت ورته ولري.

فائده: له حسن بصري رحمه الله څخه چا پوښتنه وکړه چي یو سړی په هواء الوزي، نو دا حتماً د خدای جل جلاله دوست دی. حسن رحمه الله ورته وویل چي مرغان ټول له په هواء الوزي. بیا هغه ورته وویل چي څوک چي پر اوبو ځي داد خدای جل جلاله د ولایت دلیل دی. حسن رحمه الله ورته وویل چي د اوبو اوسېدونکي حیوانات ټول له پر اوبو رفتار کوي. نو هغه ورته وویل چي د خدای جل جلاله د دوستی دلیل نو ستا په نېز څه شی دی؟ حسن رحمه الله ورته وویل چي د ولایت دلیل مطابقت د احکام شرعیه وو دی چي امتثال د اوامرو د خدای جل جلاله دی او ځان ساتل دي له منهیاتو څخه في ای لباس کانوا. یو محقق وایي .... بیت

بر فلک برتر بود اسرار او	شیئًا لله شیئًا لله کار او

علماء وایي چي د خدای جل جلاله تر پیژندلو د ولي الله پیژندل ګران دی. ولي چي خدای جل جلاله لره نه مثل سته په ذات کي او نه په صفاتو کي او خالق د علویاتو او سفلیاتو دی کما قال السعدي الشیرازي رحمه الله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

برګ درختان سبز درنظر هوشیار	هر ورقي دفتريست معرفت کردګار

واما ولي الله فهو كسائر الناس في الظاهر فلا يعرفه عموم الناس.

مقوله: قدر زر زرګر شناسد قدر جوهر جوهري.

وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

او ظلم نه کول کېږي پر دوی په قدر د یوه فتیل.

درویش وایي: چي د روح البیان رایه داده چي ضمیر د "لایظلمون" راجع دی و هغو کسانو ته چي له موصول اول څخه مراد وه یعني الیهود کمامر تفصیله، نو روح البیان وایي ای یعاقبون بتلک الفعلة ولایظلمون في تلک العقاب فتیل وهذا التوجیه موافق للسیاق کما لایخفی.

یوه سه: چي فتیل هغه تار دی چي د خورما د مندکي په منځ کي موجود وي. او ظلم په حق کي معاقب تر حق بالا عذاب ورکول دي، او په حق کي د مؤمن کامل نقصان تر ثواب لائق دده قال الله تعالی "لاظلم الیوم" او مظهري ګاهي وایي چي ضمیر راجع دی و "من یشاء الله تزکیته" ته یعني د دوی ثواب نه ورکموي یو فتیل، او فتیل ضرب مثل دی په حقارت او لږ والي کي.

درویش وایي: چي دا ترجمه د مظهري رحمه الله که څه هم د سیاق بعید سره نه ده برابره لکن د سیاق قریب سره برابره ده، په اخیر کي مظهري وایي چي ضمیر د "لایظلمون" دي راجع وي "الناس اجمعین" ته چي له ما سبق څخه وفهمېدی آه.

درویش وایي: چي دا توجیه د مظهري نه د سیاق بعید سره مناسبت لري او نه د سیاق قریب سره، بلکي د ربط سره د آیتو د قرآن کریم في هذا المقام هم مناسب نه ده والله اعلم.

اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٠﴾

وګوره ته ای محمد ﷺ څرنګه دروغ وایي "یهودان" پر خدای ﷻ باندي او بس دي دوی لره دغه دروغ پر خدای ﷻ ویل ګناه ښکاره.

یوه سه: چي د یهودانو یوه عقیده خو دا وه چي موږ زامن د خدای ﷻ یو او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دوستان د خدای یو نو په ورځ د قیامت به مونږ ته هیڅ عذاب نه وي، نو دا دعوه د بنوت یعني زوم والي که پر حقیقت حمل کوي، نو حقیقت بنوت خو پر خدای ﷻ محال دی او که یې مراد دا وي چې کالابناء. چې احباء یې عطف تفسیر سي، نو دا دعوه هم محاله ده. ولي چې سره له کفره سړی د خدای ﷻ دوست نه سي کېدای او دوی اول په تورات کافران دي حیث کتموا وبدلوا ما في التوراة من نعوت النبي المبعوث في اخیر الزمان وهو محمد ﷺ ثم کفروا بالقرآن ومع ذالک کیف یکون احباء الله تعالی. او بله دعوه د یهودانو داده چې خدای ﷻ زمونږ د ورځي ګنهونه د شپې رابخښي او د شپې ګنهونه مو د ورځي رابخښي او دا هم دروغ دي.

پوه سه: چې جمله د "وکفی به" حال ده له فاعل څخه د "یفترون" په تقدیر د قد. ولي چې په نحوه کي وایي ماضي چې حال واقع سي قد یا ظاهر یا مضمر غواړي، وقد ذکر النحاة دلیل ذالک في کتب النحو.

درویش وایي: چې صاحب د روح البیان په تفسیر کي د هغه آیت "بل الله یزکی من یشاء" یو اوږد تحقیق کړی دی چې دا تزکیه پر دې موقوفه ده چې سړی د یو شیخ مقتداء صاحب العلم بالعلوم الشرعیة مرید وګرځي. لکن په اخیر کي یې ویلي دي وهذا في هذا الزمان کالکبریت الاحمر.

درویش وایي: چې صاحب د روح البیان چې په سنه ۱۱۲۷ هـ کي وفات سوی دی وایي چې مثل دداسي شیخ مقتداء کالکبریت الاحمر.

درویش وایي: چې زمونږ په زمانه کي به داسي شیخ کامل او مکمل صاحب الشریعة والطریقة سړی چېرې پیدا کړې اللهم الا نادراً سنه ۱۴۲۷ هـ ق.

پوه سه: چې مفسران د کتاب الهي په یوه خوله وایي چې کعب بن الاشرف الیهودي د څانګړي سره اویا کسه وروسته تر واقعې د احد مکې مکرمې ته بوتله تاجه د مکې د قریشو سره چې مشري یې د ابو سفیان په غاړه وه معاهده وکړه پر جنګ د رسول الله ﷺ او د مسلمانانو سره او پر مدینه منوره یې یرغل وروړی. او یهودانو هغه عهد او میثاق چې د علیه الصلوة والسلام سره یې کړی د چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

موږ او تاسي به جنګ ته سره کوو ماته يې کړه. نو کعب د ابو سفيان پر کور وارول او ابو سفيان يې ډېر اعزاز او احترام وکړی. او نورو ملګرو يې د قريشو پر کور وارول. نو ابو سفيان و کعب ته وويل چي تاسي خو اهل کتاب ياست او محمد هم اهل کتاب دی، نو ستاسي په دوستی په مقابل کي د محمد باور نه لرم امکان لري چي تاسي به موږ ته چم کوئ او د محمد دوستان به ياست په حقيقت کي. ابو سفيان ورته وويل چي هغه وخت زه په تا باور کوم چي زموږ دغو دوو بتانو ته به سجده کوې او ايمان به پر راوړې، نو کعب بن الاشرف هم هغسي وکړه. وروسته کعب ملعون و قريشو ته د مکې وويل چي ډېرش کسان دي ستاسي او ډېرش زموږ دي سره غونډ سي او خپلي سينې دي د کعبې پر ډېوالو ومښلوي او په رب د کعبې به قسم اخلي چي موږ به په اتفاق سره پر محمد او مسلمانانو حمله کوو. نو دا آيت نازل سو.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ

آيا ته نه ګورې اې محمد ﷺ "والرؤية علمية والاستفهام للتعجب" وهغو کسانو ته چي ته ورکړه سوې وه برخه د کتاب يعني تورات چي کعب بن الاشرف او ملګري دده مراد دي چي دوی ايمان راوړی پر جبت او طاغوت باندي.

يو سه: چي جبت او طاغوت د دوو بتانو نومان دي چي قريشو به يې عبادت کاوه من دون الله قاله عکرمه رحمه الله.

درويش وايي: چي ددې حديث هغه چي موږ په شان نزول کي ددې آيت ذکر کړه، او ابو عبيده رحمه الله وايي چي جبت او طاغوت د هر معبود نومان دي چي عبادت يې من دون الله کېږي. لکن دا توجيه له قانونه خلاف ده لان العطف يقتضى التغاير بين المعطوفين.

درويش وايي: چي نور روايات نا تائيد شده په باره کي د جبت او طاغوت هم شته والله اعلم بحالها.

يو سه: چي ابو سفيان و کعب بن الاشرف ته وويل چي تاسي خو اهل کتاب ياست او موږ خو اميون يو، آيا موږ خير يو که محمد ﷺ؟ کعب ورته وويل چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محمد څه وايي او څه کوي؟ ابو سفيان ورته وويل چي دی وايي معبود يو دی او زمونږ اصنام باطل بولي او قطع د وصله رحمي کوي او څوک چي دده دغه خبره نه مني هغه وژني او د بيت الله شريف حرم يې پرېښو. نو کعب ورته وويل چي ستاسي څه شی دی. ابوسفيان ورته وويل چي مونږ د بيت الله شريف خدمت کوو او حجاجو ته اوبه د زمزم ورکوو او نور خدمتونه يې کوو او له مسکينه سره مرسته کوو. نو کعب ورته وويل چي تاسي خير ياست تر محمد. نو دا آيت نازل سو.

وَيَقُولُونَ يعني کعب بن الاشرف واصحابه. **لِلَّذِينَ كَفَرُوا** يعني ابو سفيان وقومه مشرکي مکة. **هَٰؤُلَاءِ** يعني کفار مکة. **أَهْدَىٰ** پر هدايت او راه راست دي. **مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا** اي محمد ﷺ واصحابه واتباعه. **سَبِيلًا ﴿٥١﴾** د دين له لاري.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

دغه کسان يعني کعب و اصحابه هغه کسان دي چي خدای ﷻ پر دوی لعنت کړی دی يعني له خپل رحمت عامه څخه يې لېري ساتلي دي او پر چا چي خدای ﷻ لعنت وکړي ته نه سې پيدا کولای "ای مخاطب غير معين" هغه ملعون الهي لره کومک کونکی چي د خدای ﷻ له هغه عذاب څخه يې خلاص کړي.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

پوه سه: چي په دې آيت کي خدای ﷻ بيان کوي د يهودانو د حسد او بخل چي دا دوه وصفه بد ترين د خصالو مذمومه وو دي. ولي په بخل سره خپل مال وبل ته ورکوي او د حسد له سببه محبت د زوال نعمت د له بله غواړي.

فائده: "ام" په دې آيت کي منقطعه دی چي په معنا د "بل" او همزه دی کلمه د "بل" لپاره د انتقال ده يو مضمون بل مضمون ته او همزه يې لپاره د انکار دی له دې سببه چي يهودانو ته نصيب من الملک پيدا سي لکه يهودانو چي به ويل سيصير الملک اليهم. وجه د انکار يې دا ده چي ملک او رياست لره لوازم سته چي هغه په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یهود وکي نسته ولي رئیس او بادشاه د قوم باید په غایت سخاوت سره موصوف دي پر خوار او غریبو د رعیتو او په یهودو کي اعلی درجه د بخل موجود ده.

ترجمه: آیا یهودو لره به پیدا سي یوه ادنی برخه د ریاست. یعني داسي نه سي کېدای ولي که دوی ته یوه برخه د ریاست و رسېږي دوی به نه ورکوي هېڅ چاته برابر د حقیر شي چي نقیر دی لکمال بخلهم فکیف یعطیهم الله الملک.

پوه سه: چي نقیر یو کوچنی غار دی د خورما د مندکي په شا کي وهو مثل لغایة الحقارة کالفتیل. نو چي دوی په وخت کي د ریاست نقیر وچاته نه ورکوي نو د ذلت او مسکنت په وخت کي به چاته څه شی ورکړي. نو گویا د سعدي شیرازي د بیت مصداق دوی دي.

بخیل ار بود زاهد بحر وبر ‏ بهشتي نباشد بحکم خبر

اَمۡ یَحۡسُدُوۡنَ النَّاسَ

پوه سه: چي کلمه د "ام" دلته هم منقطع ده په معنا د بل آ ده. او ابن عباس رضي الله عنه او حسن بصري رحمه الله وايي چي له "الناس" څخه یوازي علیه الصلوة والسلام مراد دی "حسدوه علی ما احل الله من کثرة النساء حیث قالوا لیس هم محمد الا النکاح" او بعض مفسران وایي چي مراد له "الناس" څخه علیه الصلوة والسلام او ټوله اصحاب مراد دي.

درویش وايي: وهو الاوفق بلفظ الناس في العرف او حسد یې ددوی سره پر نبوت او پر قرآن او پر زیاتوالي د عزت ددوی او فتح د قری وو او نصرت الهي یوماً فیوماً.

درویش وايي: چي دا شیان په حسد سره ډېر لائق تر کثرة النساء.

عَلٰی مَاۤ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنۡ فَضۡلِهٖ

چي دوی ته خدای ورکړي دي خپل له فضله څخه وهو الامور المذکورة آنفاً.

درویش وايي: چي ضمیر د جمع هم پر دې دلالت کوي چي حسد د یهودانو د علیه الصلوة والسلام او د ټولو اصحابو سره و. نه یوازي د علیه الصلوة والسلام سره. او قتادة رحمه الله وايي چي مراد له "الناس" څخه عرب دي ولي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ نبي محمد ﷺ په دوی کي او قرآن یې په عربي ژبه نازل کړی، درویش وایي چي دا توجیه هم مناسبه ده.

فَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ ءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَءَاتَيۡنَٰهُم مُّلۡكًا عَظِيمٗا

نو په تحقیق موږ و آل ته د ابراهیم چي د علیه الصلوٰة والسلام اسلاف او نیکه ګان دي، والمراد من آل ابراهیم اسماعیل او اسحاق او یعقوب او نور انبیاء چي چي د یعقوب زامن وه، کتاب یعني التوراة والانجیل والزبور.

پوه سه: چي لام د کتاب لپاره د جنس دی نو دغو ټولو کتابو ته شامل دی او ورکړی مو و حکمت یعني نور علوم ماسوی له کتاب څخه. او موږ ورکړی و دوی ته سلطنت ډېر لوی، کما ملک یوسف وطالوت و داؤد وسلیمان علیهم السلام وغیرهم من اولاد ابراهیم ﷺ. نو خدای ﷻ ومحمد ﷺ ته هم کتاب او نبوت ورکړی دی لکه هغو ته بلکي افضل تر هغو. نو تاسي ولي حسد ورسره کوئ، نو ددې آیت ربط د ماقبل سره یعني "ام یحسدون الناس آه" داسي دی چي که باعث ستاسي د حسد د علیه الصلوٰة والسلام او د اصحابو سره دا وي چي پر علیه الصلوٰة والسلام او اصحابو خپل فضل کړی بالامور المذکورة من قبل. نو دا خو باعث د حسد نه دی، ولي چي "قد آتینا آل ابراهیم آه" او ابراهیم ستاسي د اسلافو هم جد دی او د علیه الصلوٰة والسلام هم جد اعلی دی فمالکم کیف یحسدون ایها الیهود مع محمد ﷺ.

درویش وایي: چي تاریخ وایي چي د سلیمان ﷺ درې سوه د ولور مایني وې او اووه سوه یې مینځیاني وې چي ټولې زر کېږي د وطي لپاره. او د داؤد ﷺ سل مایني وې. او د علیه الصلوٰة والسلام په دغه وخت کي نهه مایني وې، نو تاسي ولي پر علیه الصلوٰة والسلام عیب د کثرة الزوجات وایاست

درویش وایي: چي دغه ځوابونه چي خدای ﷻ یهودانو ته ورکړه. نو یهودان له اعتراض څخه پر علیه الصلوٰة والسلام او اصحابو ساکت سوه.

فَمِنۡهُم مَّنۡ ءَامَنَ بِهِۦ

نو بعض له یهودانو څخه ایمان راوړی و پر علیه الصلوٰة والسلام لکه عبدالله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بن سلام او دده ملګري.

پوه سه: چې کلمه د "فا" لپاره د تفصیل د یهودانو د حال ده.

وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ

او بعضو له یهودانو څخه ډېده وکړه له ایمان راوړلو څخه پر نبي ﷺ.

وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا

او کافي دی دغو یهودانو لره چې د ایمان راوړلو څخه یې منعه وکړه جهنم دوزخ سوځونکی دوی لره، یعني که چېرې دوی ته عذاب في الدنیا هم ورنه کړل سي خو د جهنم عذاب یې بس دی، او که عذاب په دنیا کې ور کړه سو، نو دوی به خسر الدنیا والآخرة وي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا

په تحقیق هغه کسان چې کفر وکړي او منکر سي له آیتو څخه چې قرآن عظیم الشان دی ژر دی چې موږ به دوی داخل کړو اوور ته یعنې جهنم ته په ورځ د آخرت.

پوه سه: چې دا آیت بیان دی د ماقبل آیت یعنې "ومنهم من صد عنه" تر پایه پوري.

درویش وایي: چې روح البیان وایي چې په دې آیتو کې یعنې له "الم تر الی الذین اوتوا آه" څخه تر "کفی بجهنم" پوري داسي په زړه پوري بیان کړی دی چې خدای ﷻ په آیات سابقه وو کې د یهودانو عقائد زائغه او اخلاق سیئه و تولي دنیا ته رسوا کړه اول یې جهل شدیده ددوی بیان کړی چې عبادت د بتانو افضل دی تر توحید او تر عبادت د خدای وحده کما مر تفصیله في ملاقات کعب بن الاشرف الیهودي ورفقائه مع ابو سفیان في مکة، دویم خدای ﷻ دوه غایة ذمیمه خویونه بیان کړه چې بخل او حسد دی. بخل دادی چې یو سړی وهیڅ ځانه نه ورکوي یو شی بما آتاه من النعم حیث قال لا یؤتون الناس نقیراً. او حسد دادی چې تمنی ددې کوي چې خدای دې ومخالف ته د دوی هیڅ نعمت نه ورکوي، کما قال الله تعالی "ام یحسدون الناس" نو بخل او حسد په دې کې خو شریکان دي چې منع د نعمت له بله غواړي، لکن بخیل د خدای ﷻ نعمت پر ده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

باندي بل چاته نه ورکوي، او خاص دا غواړي چي خدای ﷻ دي نعمت خپل و محسود ته ورکوي فهما شر الرزائل. او سبب د دواړو دي بدو خویو جهل دی په کتب الهیه وو سره، قال السعدي الشیرازي رحمه الله.

شور بختان به ارزو خواهند   مقبلان را زوال نعمت وجاه
گرنه بیند بروز شپره چشم   چشمه آفتاب را چه گناه
راست خواهی هزار چشم چنان   کور بهتر که آفتاب سیاه

وقد قال العلماء الحسود لایسو.

درویش وایي: چي حسد د چا و محسود ته تاوان نه کوي بلکې حسد کالحسک من تعلق به هلک. که د چا حسد سري ته تاوان کولای درویش ته به هیڅ نعمت الهي نه وای پاته سوای لکن د حاسد انو د حسد سره سره نعم الهیه پر درویش روز افزون علی المزید دي الحمدلله. او زه وایم.

هم یحسدونني وشر الناس کلهم   من عاش في الناس غیر محسود

او بخل چي ضد یې احسان دی داسي یو خوی دی چي انسان خو څه کوي حیوانان هم په احسان مسخر کېږي. وقد قیل بالبر یستعبد الحر، سعدي شیرازي وایي.

خورش دِه بکنجشک وکبک وحمام   که یک روزت افتنده یابی بدام
زر از بهر خوردن بو دای پسر   زبهر نهادن چه سنگ وچه زر

درویش وایي: چي د معراج په حدیث کي راغلي دي چي آنحضرت ﷺ له دوزخ کتل کوله، نو یو سړی یې ولیدی په اور کي چي اور شاوخوا پر راګرځېدلی ولکن دا سړی یې نه مسه کاوه، نو علیه الصلوٰة والسلام له جبرئیل علیه السلام څخه پوښتنه وکړه چي دا سړی څوک دی چي اور یې نه مسه کوي؟ جبرئیل علیه السلام ورته وویل چي دا حاتم طائي دی. چي په تواریخو کي په غایت سخاوت او کرم سره شهرت لري، نو حاتم چونکه مشرک و. نو په دوزخ کي خو به وي لکن په سبب د سخا یې اور نه مسه کوي. نو جود او سخاء له سړي څخه لېري کوي عذاب د دنیا او د عقبی وسبب لحصول الملک في الدنیا والعقبی انتهی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي پښتو ژباړه د کلام د روح البیان سره د زیادت د عاصي له خوا پای ته ورسېده.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَٰهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا

هر وخت چي وسوځي پوستوکی ددوی یعني د دوږخیانو، موږ وربدلوو دوی ته نور پوستوکي غیر له اولو پوستوکو تاچه عذاب یې نوی سي.

پوه سه: چي د "جلود" بدل به یا داسي وي چي هغه جلود بعینه پر بل صورت کي، او یا داسي چي له هغو پوستوکو څخه اثر د احراق زائل کړي تاچه بیرته اثر د احساس د عذاب پکښي پیدا کړي. قال ابن عباس ﷺ "یبدلون جلوداً بیضا" یعني غیر محرق لکه امثال د کاغذانو کما روی عنه البغوي رحمه الله.

له ابن عمر ﷺ څخه روایت دی چي دا ایت په وړاندي د عمر ﷺ وویل سو، نو معاذ بن جبل ﷺ وویل چي زما سره ددې آیت تفسیر سته "یبدل في کل ساعة مائة مرة" معاذ ﷺ زیاته هکذا سمعت رسول الله ﷺ. او بعض راویان د حدیث وايي چي په یوه ساعت کي یې یو سل او شل واره وربدلوي، او بعض راویان وايي چي په یوه ساعت کي یې شپږ زره واره وربدلوي، او بعض راویان وايي چي په یوه ساعت کي یې اویا زره واره وربدلوي.

درویش وايي: چي والاعتماد علی روایة معاذ بن جبل، والعلم عند الله.

لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ

تاچي دائم پاته سي دوی لره احساس د عذاب الهي.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

په تحقیق سره خدای ﷻ غالب دی لا یمنعه شئ عما یرید، او کفارو ته عذاب ورکوي پر مقتضی د حکمت.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا

او هغه کسان چي ایمان یې راوړی وي پر خدای ﷻ په توحید سره، او پر علیه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوة والسلام باندې په نبوت سره او پر قرآن باندې باندې بانه من عبدالله او اعمال صالحه يعنې موافق د شريعت سره يې هم كړي وي، ژر دى چې موږ به دوى داخل كړو جنتو ته چې بهيږي به لاندې تر درختو د هغو جنتو ولې "يعنې څلور ولې" اوبه، شيدې، عسل، شراب او دوى به ابد الآباد په دغو جنتو كې چې نه به مرګ وي او نه ايستل له جنتو څخه.

لَهُمْ فِيهَآ أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

پوهه: چې ابو سعيد الخدري ﷺ له عليه الصلوة والسلام څخه نقل كړې دى په تفسير كې د "مطهرة" چې دا زوجات به پاكې وي له حيض، اودس مات، بولو، ګرنګو، ګرويو، له ولد څخه او له منې څخه.

وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا

او موږ به داخلوو جنتيان له په سايه كې.

پوهه: چې "ظليل" صفت مشبه دى ليپاره د تاكيد د "ظل" كقولهم يوم ايوم وليل لثيل وما اشبه ذالک، نو د سايې معنا داده چې لمر يې نسي زائلولاى بلكې همېشه به وي ولې چې په جنت كې لمر نشته.

پوښتنه: په جنت كې چې لمر نشته چې سرى د هغه په ګرمي ازار سي. نو فائده د ادخال د جنتيانو په ظل ظليل كې څه ده، بلكه خبره داده چې په دنيا كې هغه ځاى چې همېشه پر سايه وي نور د لمر ته ور رسيږي هوا يې بد بويه وي او تاواني وي فما معنى وصف الجنة بالظل الظليل؟

ځواب: قال امام الهمام فخر الدين الرازي رحمه الله في تفسيره الكبير، چې بلاد د عربو چونكه په نهايته ګرمۍ كې ډېر ګرم وه، نو سايه ددوى په بلادو كې سبب د يو راحت ده، نو ظل كنايه ده له راحت څخه، نو معنا د آيت داده چې جنتيان به په راحت كې وي، او توصيف چې يې په ظليل سره وكړى، نو يې معنا داده چې جنتيان به په نهايت راحت كې وي، كما ورد في الحديث النبوي "السلطان ظل الله في الارض اى السلطان العادل راحة الله" په مځكه كې يعنې راحت دى د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رعیتو لپاره. قال امام الرازي رحمه الله هذا ما يميل اليه خاطري.

درويش وايي: چي په صحيح حديث کي راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام وويل چي په جنت کي يوه داسي درخته ستة چي که پر آس سپور سړی په سايه کي د هغې درختې سل کاله رفتار وکړي نه يې سي قطع کولای، او که تاسي ددې تصديق غواړئ، نو دا آيت ووایاست "وظل ممدود" او په جنت کي هغه نعمتونه ستة من الثمار والقصور والحور العين وغيرها چي نه د چا سترګو ليدلي دي او نه د چا غوږو اورېدلي دي، يعني بالتفصيل او نه د چا پر زړه ورګرځېدلي دي يعني تصور د هغو نعمتو هم چا نه دی کړی يعني بالتفصيل که يې تاسي تفصيل غواړي له قرآن څخه نو د قرآن دا آيت ووایاست "فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعين" نو د يوې درې ځای د جنت خير تر دنيا ومافيها، نو ددې تصديق لپاره تاسي ووياست "فمن زحزح عن النار وادخل الجنة فقد فاز" وقال رسول الله ﷺ چي اهل الجنة يعني د رجال جعد يعني د سر وېښتان به يې کټ کټ وي چي دا د وېښتانو غايت حسن دی "جرد مرد" بدن به يې له وېښتانو خالي وي او د بې رېرې هلکانو پر ډول به وي "ليس لهم شعر الا في الراس" وېښتان به يې ګرده بدن نه لري مګر پر دغو ځايو سر، ورځي او باڼوګان، ولي چي ددغو ځايو وېښتان د نر لپاره زينت دي يعني پر ځيګر، پښو، لاسو، بغلو، او څېو څخه به يې هيڅ وېښته نه وي، ولي چي هغه زينت نه دی، او د ټولو جنتيانو قد به د آدم عليه السلام رنګه وي يعني شپېته ګزه، او عمر به يې درويشت کاله وي، سپين زيبا رنګونه به يې وي، او زرغونه کالي به وي الی غير ذالک من النعم.

فقيه ابو الليث السمرقندي وايي که څوک دا مذکوره نعمتونه غواړي، نو پر پنځو شيانو دي دوام وکړي (۱) خپل نفس يعني ځان به له ټولو ګنهو څخه منع کوي قال محقق الشعراء.

ونهی النفس بفرمود الله ... بايدت ترک هوا وترک ګناه

(۲) په لږ دنيا دي راضي اوسي ولي چي ثمن د جنت ترک د دنيا دی، قال

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الشاعر	این زن زانیه شوی کش دنیارا	گر علي وار طلاقش ندهم نامردم

(۳) سړی به پر ټولو عباداتو حريص وي چي شايد دا عمل به سبب د مغفرت او د دخول د جنت وي او شايد دا به وي، وهكذا علماء وايي "به بها نمی بخشند... وبه بهانه می بخشند" قال السعدي الشيرازي رحمه الله.

عمل باید اندر طریقت نه دم	که سودی ندارد دم بی قدم

(۴) د صالحانو کسانو سره به محبت کوي او ددوی سره دي نشست او برخاست کوي، قال الشاعر.

نخست موعظه پیر مجلس این حرفست ....که از مصاحب ناجنس احتراز کنید

نو پر انسان لازمه ده چي مصاحب دي د اهل خير او صلاح وي، ولي چي صحبت تاثير لري، او بل دا چي يو صالح چي خدای ﷻ وبخښي بيا د نورو يارانو مصاحبانو شفاعت کوي، قال السعدي الشيرازي قدس سره.

امید است از آنان که طاعت کنند	که بي طاعتانرا شفاعت کنند

(۵) له خدای ﷻ څخه دي د پر خواستونه کوي چي ماته جنت راکړي او خاتمه مي پر ايمان وګرځوي، قال الشاعر.

غنیمت شمارند مردان دعاء	که جوشن بود پیش تیر بلا

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

په تحقيق خدای ﷻ تاسي ته درکوي امانت ښيان وهغه چاته چي تاته يې امانت درکړی دی،

پوه سه: چي مفسران د قرآن عظيم الشان په يوه خوله ددې آيت شان نزول داسي بيانوي په عباراتو مختلفه وو سره، چي نبي كريم ﷺ كله مكه معظمه فتحه كړه او ښار ته د مكې داخل سو، نو عثمان بن طلحه د كعبې دروازه بنده كړه او كيلي يې د ځان سره يوړه. او عليه الصلوة والسلام چي كيلي ځني وغوښتله عثمان چي هنوز كافر و منع يې وكړه او وه يې ويل چي كه زه په دې پوهيدلای چي دی رسول د خدای ﷻ دی نو به مي كيلي نه وای ځني منع كړې،

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

نو علیه الصلوة والسلام و علي ﷺ ته وويل ورسه کيلي په زوره څني واخله، علي ﷺ ورغلی د عثمان لاس يې ونيوی او کيلي يې څني واخستله او د کعبې شريفې خونه يې خلاصه کړه او ورداخل سو او دوه رکعته نفل يې پکښې وکړه دی چي راووتی عباس ﷺ ورته وويل چي کيلي ماته راکړه تاچي لکه سقايه د زمزم چي زما په تصرف کېده سدانة د کعبې يعني حفاظت د خوني د کعبې به هم زما سي يعني کيلي به يې زما په تصرف کي سي. نو دا آيت نازل سو نو عليه الصلوة والسلام علي ﷺ راوغوښتی او ورته وه يې ويل کيلي بيرته عثمان ته ورکړه او عذر د لاس ېېچلو ورته ووايه. نو علي ﷺ ورغلی عثمان ته يې اول عذر د لاس ېېچلو ووايه او کيلي يې بيرته ورکړه، عثمان ورته وويل چي اول دي کيلي زما څخه په زوره واخستل او زهير دي هم کړم او اوس عذر کوي او کيلي دي بيرته راوړه. نو علي ﷺ دا آيت ورته تلاوت کړی يعني چي کيلي بيرته تاته درکول په امر سره د خدای ﷻ دي. نو عثمان وويل اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمد رسول الله. نو جبرائيل ﷺ و نبي ﷺ ته راغلی او ورته وه يې ويل سدانت د کعبې به د عثمان په لاس کي وي ابداً.

تاريخ د اسلام وايي چي څه وخت چي عثمان و مديني منورې ته هجرت کاوه کيلي د کعبې مبارکي يې وخپل زوی شيبه ته وسپارل. نو کيلي د کعبې مبارکي به په لاس کي د عثمان د اولاد وي تر قيامته پوري.

درويش وايي: چي مظهري رحمه الله په ځای کي د هجرت داسي عبارت راوړی دی فلما مات عثمان دفع الی اخيه شيبة، والله اعلم بالصواب في هذا الباب.

په حديث شريف کي په صحيح سند سره راغلي دي چي عمر بن الخطاب ﷺ وايي چي عليه الصلوة والسلام د کعبې له خوني را ووتی او دا آيت يې وايه. عمر ﷺ وايي فداه ابي وامي چي ما نه و اوريدلی دا آيت دمخه تر دغه نو ظاهره داده چي دا آيت د کعبې مبارکي په خونه کي نازل سو.

پوه سه: علماء رحمهم الله قديماً وحديثاً دا وايي چي په قرآني آياتو کي اعتبار د عموم لره د لفظ دی خصوص ته مورد د اعتبار نسته. يعني دا اوسني آيت که

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

څخه هم په شان کي د کعبې د کیلي دی چي د عثمان په لاس کي وې، لکن چونکه لفظ د امانات عام دی، نو نور امانات هم پکښي داخل دي. له انس ﷺ څخه روایت دی قال قلما خطبنا رسول الله ﷺ الا قال لا ایمان لمن لا امانة له ولا دین لمن لا عهد له. ای الوفاء بالعهد" او په حدیث کي د بخاري په روایت د ابو هریره ﷺ یو له علاماتو څخه د نفاق دا ګڼل سوی دی "اذا اوتمن خان" یعنې چي امین وګڼل سي دی خیانت کوي یعنې اداء د امانت نه کوي.

پوه سه: چي امانت خاص په ودیعت پوري نه دی چي په پښتو یې امانت بولي چي د ودیعت معنا داده چي یو سړی وچانته نقود یا متاع وغیره کښېږدي او ورته ووایي چي هر وخت زما په کار سوه رابه یې کړې، بلکې امانت هر حق ته د چاچي پر چا باندي وي هم شامل دی او اداء یې واجب ده و اهل ته د هغه حق. مثلاً د یو سړی پر بل پور باندي وي دا پور امانت واجب الاداء دی. عاریت هم په امانت کي داخل دی مثلاً یو طالب علم له یو چا څخه کتاب عاریت یوړی دا هم امانت دی الی غیر ذالک من العواري فتدبر في امثلة الامانات.

وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ ؕ

او چي تاسي حکم کوئ په منځ کي د خلګو تاسي به حکم کوئ په عدل سره، یعنې مطابق د شریعت غراء سره او مراعات د یو جانب به خلاف الشریعة نه کوئ په سبب د قرابت یا د رشوت وغیر ذالک، خواه سړی قاضي وي که حاکم وي یا محکم بین المتخاصمین وي.

پوه سه: چي حکم بالعدل هم له جملې څخه د امانات دی. او خلاف له هغه څخه خیانت دی.

فائده: دا جمله داخله تر هغه ایت لاندي ده "ان الله یامرکم. والتقدیر ان الله یامرکم اذا قضیتم وحکمتم بین الناس آه" له ابو ذر ﷺ څخه روایت دی چي ما علیه الصلوة والسلام ته وویل چي ما عامل او حاکم پر یو عمل وګرځوه، علیه الصلوة والسلام راته وویل "انک ضعیف" او دا عمل امانت دی او په قیامت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رسوایي او ندامت دی "الا من اخذها بحقها و ادی الذي علیه فیها" وفي روایت مسلم انی اراک ضعیفا" یعني قابل د اداء امانت د عمل دي یولم "واني احب لک ما احب لنفسي" او زما پر تا هغه شی پېرزو دی چي زما پر ځان پېرزو دی "لاتامرن علی اثنین ولا تولین مال یتیم" ته امارت مه کوه پر دوو کسانو او کفالت د مال د یتیم هم مه کوه، او وروسته یې زیاته کړې ده چي اطاعت د خدای ﷻ او د خدای د رسول ﷺ او د اولوا الامر هم امانت دی یعني په دې درو کي هم باید خیانت ونه کړل سي.

إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴿۵۸﴾

په تحقیق خدای ﷻ ښه بولي هغه شی چي خدای تاسي ته نصیحت کوي په هغه سره په تحقیق خدای ﷻ اورېدونکی دی ستاسي د اقوالو او لیدونکی دی ستاسي د احوالو، والمراد بسمعه تعالی وبصره تعالی العلم بالمسموعات والعلم بالمبصرات لا السمع بآلة الاذن ولا البصر بآلة العین لانه تعالی لیس بجسم ولا ذي اعضاء، کما ثبت في کتب عقائد اهل السنة والجماعة.

پوه سه: چي د اعراب له لاري "نعم" فعل مدح دی او کلمه د "ما" نکره ده په معنی د شیئاً او "یعظکم" صفت د "مال" دی او ضمیر مجرور و "ما" ته رجع دی او مخصوص بالمدح یې محذوف دی. والتقدیر نعم شیئاً یعظکم به تادیة الامانة والحکم بالعدل وهذا الاخیر هو المخصوص بالمدح.

فائده جلیله: پوه سه چي دا آیت یعني "ان الله یامرکم ان تؤد الامانات آه" بیا تر دې ځایه پوري "ان الله نعما یعظکم آه" یو جامع آیت د ټولو امورو شرعیه وو، والتفصیل چي معاملة د انسان به یا د خدای ﷻ سره وي او یا د نورو بندګانو سره او د ځان سره. ولا بد من رعایة الامانة في جمیع هذه الاقسام، قسم اول چي معامله د خدای ﷻ سره د هغه فعل د ټولو ماموراتو د خدای ﷻ دی او پرهېز کول دي د ټولو منهیاتو د خدای ﷻ قال العلماء وهذا الجزء لاساحل له.

قال ابن مسعود رضي الله عنه الامانة في کل شئ لازمة في والوضوء والجنابة والصلوة والزکوة والصوم وغیر ذالک. مثلاً د ژبي امانت دادی چي ژبه به نه استعمالوي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په دروغو، غیبت، شیطانت، کفر، بدعت او په پوچ ویلو کي وغیرها، او امانت د سترګو به محرماتو ښځو ته په شهوت نه ګوري، او امانت د غوږو دادی چي رباب او نور ملاهي به نه په اوري او فحش او د کفر خبري به نه اوري وعلی هذا فقس جمیع الاعضاء، حاصل یې دادی چي هر عضو به په هغه شي استعمالوي چي خدای ﷻ هغه عضو د هغه کار لپاره پیدا کړی وي، قال السعدي رحمه الله.

زبان از بهر شکر و سپاس بغیبت نګرداندش حق شناس
ګذر ګاه قرآن وپند است ګوش به بهتان وباطل شنیدن مکوش
دو چشم از پی ضع باری نکوست نه عیب برادر بود ګیر د وست

او دوهم قسم چي رعایت د امانت د ټولو خلګو سره په هغه کي داخل دی رد د ودائعو او د عواریو او تطفیف په کیل او وزن کي به هم نه کوي، او د خلګو عیوب به نه پاشي، او امراء به عدل کوي د رعایاوو سره او علماء به عدل کوي د عوامو سره یعنې علماء به عقائد حقه او اعمال شرعیه ور ښیي، او هغه اعمال به ور ښیي چي په هغو کي نفع د عوامو وي په دنیا او آخرت کي، او مایینه به د مېړه سره په امانت ژوند کوي یعنې زنا، به نه کوي الی غیر ذالک، او دریم قسم چي امانت د انسان دی د خپل ځان سره هغه دادی چي مسلمان به هغه کار کوي چي دده نفع پکښې وي في الدین والدنیا، او له شهوت پرستی او غضب او سوء الخلق وغیرها څخه به ځان ساتي، وهذا معنی قول من اعطي له الکلم الجامعة رسول الله ﷺ "کلکم" راع وکلکم مسؤل عن رعیة، وقال لا ایمان لمن لا امانة له"

درویش وایي: چي ګرانو مطالعه کونکو په دې تفسیر کي په باب کي د امانت خبري راڅخه اوږدې سوې، غرض مي نصیحت و تاسي ته خدای ﷻ دې په دارینو خوشحاله کړي هغه څوک چي د درویش نصیحت په غوږو د رضا او محبت واوري حتی عمل هم په وکړي، حافظ شیرازي قدس سره وایي.

امروز قدر پند عزیزان شناختم یارب روان ناصح ما از تو شاد باد
پند حکیم محض حق است ومحض خیر
فرخنده بخت آنکه بسمع رضا شنید

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي:

غرض نقشیست کزما یاد ماند　　که هستی رانمی بینم بقائی
مگر صاحبدلی روزی برحمت　　کند درحق این مسکین دعائی

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ ۚ

اې هغه کسانو چې ایمان يې راوړی دی تاسې اطاعت او فرمانبرداري د خدای کوئ، او اطاعت کوئ د رسول چې محمد ﷺ دی، او د خاوندانو د امر پر تاسې باندې چې ستاسې څخه وي يعني مؤمن وي.

درویش وايي: چې "منکم" په قید سره د هغه "اولوا الامر" خارج سو چې مسلمان نه وي لکه په لويه وجه کې د هندوستان چې اولوا الامر مشرکين دي هغه اطاعت نه دی لازم، او په بعضو دولتو کې اولوا الامر امريکايان وي.

درویش وايي: چې بعض مفسران وايي چې په دې باره کې راغلي دي چې عليه الصلوة والسلام پر يو لښکر خالد بن وليد ﷺ آمر ګرځولی و او په هغه لښکر کې عمار بن ياسر ﷺ هم و، نو دا لښکر روان و او هغه قوم ته ورسېدی چې دوی يې اراده درلوده، نو لښکر په سفيدو کې هغه ځای ته ورسېدی او کافران د هغه ځای چې خبر سوه تو له تښتېدلي وه او وطن يې خالي پرې ايښی و، مګر يو سړی د هغه قوم چې عمار ﷺ ته ورغلی و او دا يې ورته ويلي وه چې زه مسلمان سوم "واشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله" نو عمار ورته وويل "ينفعک اسلامک فاقم" يعني ستا اسلام تا ته ګټه کوي، نو دلې اوسه، نو سهار چې خالد ﷺ غارت وکړی خلګ خو تو له تښتېدلي، نو خالد پاته سړی ونيوی، عمار ﷺ ورته وويل دا سړی خوشي کړه دې اسلام راوړی دی وهو في امان مني، نو د خالد بن وليد او عمار تر منځ ناوړه خبرې دوه ارخيزې وسوې، نو چې کله مديني منورې ته راغله ددې موضوع مرافعه و عليه الصلوة والسلام ته وسوه، نو عليه الصلوة والسلام د عمار ﷺ امن ودغه سړي ته خو قبول کړی، لکن عمار ﷺ يې نهي کړی بيله آمر لښکر وچا ته امان مه ورکوئ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نو دده په حضور کي خالد بن ولید هغه ناوړه خبره وعمار ته تکرار کړه، نو علیه الصلوة والسلام وخالد ته وویل "من احب عماراً احبه الله ومن ابغض عماراً ابغضه الله ومن لعن عماراً لعنه الله.

درویش وایي: چي هغه ناوړې خبري چي ما ذکر کړې هم دغه وې، فاعتذر الیه خالد" نو خالد و عمار ته عذر وکړی او هغه یې راضي کړی. فنزلت هذه الآیة في ذالک لکن مع ذالک العبرة لعموم اللفظ لا لخصوص المورد وسیاتي تفصیله.

درویش وایي: چي مذکور شان نزول ابن جریر او ابن ابي حاتم له سدي څخه روایت کړی دی، لکن بخاري او مسلم او اصحاب السنن الاربعة وایي چي دا آیت په شان کي د عبدالله بن حذافة چي علیه الصلوة والسلام په یوه سریه کي استولی و نازل سوی دی وباقي القصة کمامرت.

پوښتنه: اولوا الامر څوک دي؟

ځواب: ابو شیبه له ابو هریره ﷺ څخه روایت کړی دی چي اولوا الامر امیران د لښکر وه.

درویش وایي: چي دا یو لفظ عام دی او وټولو قومندانانو ته د عساکر اسلامیه وو علی تفاوت درجاتهم شامل دی. له حضرت علي ﷺ څخه روایت دی "حق علی الامام ان یحکم بما انزل الله ویؤدي الامانة. نو چي امام داسي وکړي، نو حق دی پر رعایاوو چي دده حکم به اوري او اطاعت به یې کوي. له حضرت ابو هریره ﷺ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وویل "من اطاعني فقد اطاع الله ومن عصاني فقد عصی الله" دا له دي سببه چي امر او نهي د علیه الصلوة والسلام په امر د خدای ﷻ دي قال عز من قائل "وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحي یوحی" علیه الصلوة والسلام زیاته کړه "ومن یطیع الامر فقد اطاعني ومن یعص الامر عصاني" متفق علیه.

درویش وایي: چي ټوله مفسرین او فقهاء په یوه خوله وایي دا وجوب د اطاعة الامر خاص دی په هغه امیر پوري چي امر دده مخالف د شرعي شریفي سره نه وي، او د خلفاء راشدینو پر نقشه روان وي. نو ځکه صاحب د روح البیان وایي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

"هم امراء الحق وولاة العدل كالخلفاء الراشدين ﷺ ومن يقتدى بهم من المهتدين كعمر بن عبدالعزيز وغيرهم. واما امراء الجور والاعتساف بمعزل عن العطف على الله ورسوله في وجوب الطاعة فانهم اللصوص المتغلبة لاخذهم اموال الناس بالقهر والغلبة بل بعض الامراء يجعل اميراً بمعولة الكفار كالامريكيين وغيرهم.

درويش وايي: چي په اوسني زمانه کي به مصداق د اولوا الامر په شرائطو مذکوره په ټوله اسلامي نړۍ کي نه وي اللهم الا ماشذ وندر.

نکته: خدای ﷻ داسي وويل "اطيعوا الله واطيعوا الرسول و اولی الامر منكم" يعني له اولوا الامر سره يې اطيعوا نه دی وايه. تعليماً للادب مع الله ورسوله فافهم.

درويش وايي: چي قاضي ثناء الله چي تفسير مظهري دده تصنيف دی چي په سنه ۱۲۲۵ ھ کي دی وفات سوی دی. دده له وفات څخه تقريباً دوه سوه کاله تېر سوي دي. د هم د اولوا الامر تفسير کړی دی چي دا آيت شامل دی وفقهاؤ، علماؤ او مشائخو ته. يعني پيران چي مريدانو ته تلقين ورکوي بل اولی لانهم ورثة الانبياء، وخازنوا احكام الله واحكام رسوله" انتهى.

درويش وايي: چي د مظهري رحمه الله مراد د تېرو سوو زمانو علماء او فقهاء او مشائخ دي او يا مراد دده د زماني دي. نه د دور حاضر يعني سنه ۱۴۲۷ ھ وقبل ذالک خصوصاً په ښار کي د کوټي چي فقيه ددې زماني بعض داسي علماء هم سته چي په اصطلاح ددوی يې دوره دوره بولي چي په څلورو مياشتو کي څلور جلده هدايه شريفه او در مختار او جلالين. بيضاوي ورسره و طالبانو ته يې په درس وايي فكيف يمكن فهم الطالب ذالک. داسي فقهاء امانت نه لري بلکې د طالبانو سره خيانت کوي.

او داغه رنګه علماء د دور حاضر په کوټه کي ودي درجې ته د خيانت رسېدلي دي چي پر دېوالو د جامع ګانو يې اشتهارونه لګولي وي چي فلاني مولوي صاحب دوره نحوه وصرف په دوو مياشتو او فلاني مولوي صاحب دوره تفسير په دوو مياشتو وهکذا دورة المنطق ودورة الرياضي الى غير ذالک په دوو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

میاشتو کي طالبانو ته درسوي، نو انصاف په کار دی چي طالبان به څرنګه علوم مذکوره په دوو میاشتو کي زده کړي، د مولوي صاحب خو دا یقین وي چي زده کولای خو یې نه سي لکن دده غرض دا وي چي پر ما یوه ډله طالبان را تپول وي زما به شهرت وي، دا ټوله کارونه خیانت دی د طالبانو بیچاره ګانو سره، نو هم دا سبب دی چي طالبان په ورته دورو مروجه وو کي علوم وایي، نو بیا چي دوره حدیث وکړي او په اصطلاح لنګوټه وتړي د مراح یا زرادي یا هدایة النحو، ایساغوجي الی غیر ذالک پر درس باندي قدرت نه لري، د کوټي په ښار او په مضافاتو کي تخمیناً زر (۱۰۰۰) طالبان لنګوټي تړي ګمان نه کوم چي په دې زرو کي پر صحیح درس د علوم مروجه کتابو دي لس نفره قادر وي، او بل خیانت بیا د بعضې ملایانو د مقدیانو سره دادی چي دی غني بلا شائبه وي بیا هم دی له مقتدیانو څخه زکاتونه ټولوي او اضحیه نه کوي او سرسایه نه ورکوي، اللهم الا سراً یعني چي مقتدیان په خبر نه سي بیا به زکوٰة نه ورکوي، او حج که څه هم بلا ریب پر فرض وي نه یې کوي. ولي چي په حج کي خو ډېره رسوایي د غناء ده، نو بېرېږي چي زکوٰة به یکلخته راباندي بند سي.

واعظان کین جلوه در محراب ومنبر میکنند
چون بخلوت میروند آن کار دیگر میکنند

درویش وایي: چي آفتونه ټوله د پښتنو په علاقه کوټه او مضافاتو کي محصور دي، د پاکستان په پنجاب، لاهور، کراچي وغیره کي نظامي درس پر خپل ترتیب دی، په کوټه کي هم بعضې حقیقي مدرسې سته چي درس یې پر ترتیب روان دی او په ښه تحقیق سره روان دی ولله الحمد. او د بعض مساجدو علماء هم په دورو کتابونه نه وایي بلکي حسب المقدور هر څو کتابونه چي درسوي په ښه غور سره یې درسوي او طالبان حسب الطاقة په کتاب پوه کوي.

او بعض ملایان داسي هم سته چي د مقتدیانو د زکاتو په خاطر یې د استاذانو حقوق تر پښو لاندي کړي دي، او ځانو ته مفتیان هم وایي....... مصرع

بدین عقل ودانش باید ګریست

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

واما مشائخ الدور الحاضر چي د خليفه گانو په نامه ياد ېږي دادي چي دوی پيري واسطه د ټولولو د اموالو د مريدانو لپاره گرځولي ده. نو بعض له دي پيرانو څخه يوه شپه د يو مريد پر کور پر غل ورورې او هلته تر پزي پوري ځان په ورجو او غوښو موړ کړي بيا ورځ د بل مريد پر کور وهكذا. نو كه يې د مريد په كوټه د زرو غمي داره گوتمي وليدل نو مريد ته وايي چي ته راكه دا څرنگه ښه غمي داره گوتمي ده. مريد چي يې وركړي دی يې پخپله گوته كړي بيرته يې وكاږي مريد ته يې ونسي، مريد له شرمه ورته ووايي چي پير صاحب يا آغا صاحب دغه گوتمي يې ستا كرار يې پير صاحب په گوته كړي. او داسي خليفه گان هم سته چي د مريدانو ښځي خو هيڅ ستر نه ځني كوي. ولي چي د عوامو جاهلانو مريدانو خو دا خيال دی چي پير صاحب د هر چا مور او پلار دی. نو خليفه صاحب پسي گوري كه د يو مريد غوره ښائسته لور او يا خور وليدل. نو بله ورځ وهغه مريد ته ووايي چي ما خوب ليدی چي ستا لور يا خور ما په نكاح كړې وي. د جاهل مريد خو دا عقيده وي چي د پير صاحب خوب حق دی. كرار خور يا لور په نكاح وركړي. چي ډېرو خليفه گانو په دي چل ول دوې درې مايني پيدا كړي دي.

درويش وايي: چي ورته كارونه د خليفه گانو د دور حاضر نور هم ډېر دي او دوی نو ځانو ته مشائخ وايي حقيقت خو دادی چي دوی ډاكو گان دي مشائخ له كومه دي. حاصل دا چي حقيقي شيخ او د مريدي ور شخصيت په اوسني زمانه كي ډېر نادر دی بايد عوام له استخاري څخه كار واخلي او د چا په خوږو خبرو خطا نه وزي او د خدای ﷻ د دوست او شيخ كامل مريدي وكړي.

درويش وايي: چي دا و بيان د امام مظهري رحمه الله د قول چي ده په خپل تفسير كي ليكلی وه چي فقهاء. علماء او مشائخ هم تر اولوا الامر لاندي دي بلكي بطريق الاولی.

درويش وايي: چي شايد زما په دغه اظهاراتو به بعض فقهاء. د دور حاضر او بعض علماء. د اوسني عصر او بعض خليفه گان د اوسني زماني ناراضه سوي وي لكن پرواه نه لري. ولي گفته شده تو حق بگوی اگر هيچ كس را نيايد پسند.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اوس به بیرته رجوع و تفسیر ته د قرآن عظیم الشان وکړو.

فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

که ستاسي نزاع (جګړه) پیدا سوه په یو شي کي یعنې په هغو شیانو کي چي ستاسي امیر تاسي په امر کړي واست. یعنې بعضو علماؤ ویل چي اطاعت د امیر په دغه کار کي واجب دی، او بعضو ملا یانو ویل چي اطاعت د امیر په دغه کار کي جائز نه دی، نو تاسي رجوع وکړئ هغه شی یعنې حکم د هغه شي و خدای ﷻ ته یعنې الی کتاب الله چي قرآن پاک دی (ای من نصه واشارته ودلالته و مقتضاه، کما فصل الثلثة ذالک في کتب اصول الفقة) او وه رسول الله ﷺ ته چي دی ژوندی وي، او پس له وفاته دده و احادیثو مبارکه وو ته.

پوښتنه: د اجماع الامة او د قیاس ذکر ونه کړه سو؟

ځواب: اجماع او قیاس په کتاب او سنت کي داخل دي. ولي چي د څلورو مذهبو فقهاء وایي چي د اجماع الامة لپاره یو سند غواړي من کتاب الله ای من انواعه الاربعة المذکورة او من سنة رسوله ﷺ، او دغه رنګه قیاس لره مقیس علیه غواړي من کتابه تعالی او من سنته رسوله ﷺ والحاصل" وروسته تر رجوع وماذکره ته که شرع شریفي اجازه د اطاعت د امیر درکړه ځو اطاعت یې وکړه والا فلا، په هغه حدیث کي چي روایت یې بخاري او مسلم کړی دی له ابن عمر ﷺ څخه داسي روایت راغلی دی چي علیه الصلوة والسلام وویل چي اطاعت د امیر المؤمنین لازم دی که د مامور خوښه وي او که یې نه وي خوښه مالم یؤمر بمعصیة فان امر بمعصیة فلا سمع ولا طاعة لانه لا طاعة للمخلوق في معصیة الخالق. او له علي ﷺ څخه روایت دی "لاطاعة لاحد في معصیة انما الطاعة في المعروف" متفق علیه. وفي الهدایة که یو والي یا حاکم حکم کړی وي په یو شي سره بیا یې قاضي ته د محکمې ورواستاوه چي دا حکم امضاء کړه قاضي دي هغه حکم امضاء کړي حتماً مګر نه دئ امضاء کوي که هغه حکم د والي یاحاکم مخالف وله کتاب الله څخه. مثلاً حاکم په یوه دعوه کي چي مدعي یو شاهد درلودی د بل شاهد په ځای کي حاکم مدعي ته قسم ایښی و، ولي چي دا حکم د والي یا حاکم مخالف دی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

له دې آیت څخه "فاستشهدوا شهیدین من رجالکم" او یا له حدیث څخه مخالف وي لکه حاکم چې حکم کړی وي چې هغه ښځه چې مېږه یې درې طلاقه ورکړي وي، په صرف عقد د بل مېږه سره د زوج اول ته روا کېږي یعنې وطي د زوج ثاني نه غواړي، ولې چې دا حکم مخالف له هغه حدیث مشهور څخه دی چې روایت یې حضرت عائشې رضي الله عنها کړی دی په باره کې د زماعه رضي الله عنه د ماینې چې علیه الصلوة والسلام ورته وویل "لاحتی تذوقي عسیلته ویذوق عسیلتک.

درویش وایي: چې دا اورد حدیث مذکور دی په بخاري وغیره کې، وقد مر بیانه وتفصیله في سورة البقرة، او یا حکم د حاکم مخالف وي له اجماع څخه لکه چې حاکم حکم کړی وي چې د مذبوحې متروک التسمیة عامداً غوښې حلالې دي، ولې چې دا حکم دی د صدر اول یعنې صحابه کرامو رضي الله عنهم له اجماع څخه کما في کتب السیر مخالف دی.

که قاضي مجتهد حکم کړی وي په یوه مسئله کې وروسته مجتهد ته یا نورو ته ښکاره سوه چې دا حکم د کتاب الله او یا له سنت رسول الله څخه مخالف دی، نو پر مجتهد او نورو خلګو دا لازمه ده چې رجوع وکتاب الله یا سنت رسول الله ﷺ ته وکړي او اجتهاد د مجتهد دې پرېږدي، بیهقي رحمه الله په خپل کتاب کې چې نوم یې مدخل دی په اسناد صحیح د عبدالله بن المبارک رحمه الله څخه روایت کړی دی، دی وایي چې ما له ابو حنیفه رحمه الله څخه واورېدل ده وویل ماجاء عن النبي ﷺ فعلی الراس والعین" یعنې پر سر او پر سترګو زما قبول دی، او داغه رنګه له حضرت ابو حنیفه رحمه الله څخه روایت دی چې تاسې پرېږدئ زما قول په حدیث د رسول الله ﷺ او داغه رنګه په قول د صحابه کرامو رضي الله عنهم، او داغه رنګه له ابو حنیفه رحمه الله څخه روایت دی "فاذا صح الحدیث فهو قولي.

إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

که تاسې یاست چې ایمان مو راوړی وي پر خدای ﷻ او پر ورځ د آخرت.

یوه سه: چې دا جمله شرط ده پر جزا. یې ماقبل دلالت کوي یعنې فردوه الی الله ورسوله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّ اَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿۵۹﴾

او همدغه رد د حکم و خدای او و رسول ته ښه دی ستاسي لپاره تر هغه چي ستاسي په دماغو کي یي قرار نیولی وي. او ښه دی په مآل کي من تاویلکم بلا رد.
په حدیث شریف کي راغلي دي چي يو منافق مسلمان چي نوم يي بشر و. د يو يهودي سره يي په يوه شي کي دعوه وه. نو يهودي ورته وويل چي راځه چي پر علیه الصلوة والسلام شریعت سره وکړو. ولي چي یهودي په دې پوهېدی چي علیه الصلوة والسلام رشوت نه اخلي او نه د چا مراعات کوي. او منافق ورته وویل چي راځه چي پر کعب بن الاشرف فیصله سره وکړو. ولي چي منافق پوهېدی چي کعب رشوت خوره دی. خیر خو علیه الصلوة والسلام ته راغله. علیه الصلوة والسلام منافق په ملامت کړی. نو چي را ووتل منافق ورته ټینګ سو چي دا فیصله زه نه منم راځه چي پر عمر فیصله وکړو. نو عمر ﷺ ته چي دواړه راغله. نو يهودي ورته وويل چي زما او د بشر تر منځ خصومت و. علیه الصلوة والسلام ته ورغلو بشر يي ملامت وباله. نو بشر پر فیصله د علیه الصلوة والسلام نه سو قانع. نو ده وویل چي پر عمر ﷺ فیصله وکړو. نو دادی موږ تا ته راغلو. نو عمر ﷺ وبشر ته وويل دا د يهودي خبره رشتیا ده؟ بشر ورته وويل هو! نو عمر ﷺ ورته وويل چي تاسي يو ګړی ودرېږئ زه کور ته ځم بیرته راځم. نو عمر ﷺ کور ته ولاړی او پتو يي پر ځان وپېچی او تور يي تر پتو لاندي نیولی وه. چي را ووتی توره يي کش کړه او منافق يي په وواهه ځای پر ځای يي مړ کړی او دا يي وويل چي زما قضاوت دغه دی د هغه چا لپاره چي په قضا د خدای او د رسول د خدای نه وي راضي. نو دا آیت نازل سو.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ

آیا ته نه ګورې و هغو کسانو ته چي دوی وايي يعني په قول باطل سره "چي له زعم څخه دلته مراد دی" چي دوی ایمان راوړی دی پر هغه کتاب چي پر تا نازل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوی دی یعني القرآن العزیز او پر هغه کتاب چي تر تا دمخه نازل سوی دی یعني التورات دوی اراده لري چي تحاکم او فیصله خصوماتو و طاغوت ته وروړي چي مراد څني دلته کعب بن الاشرف دی.

بوه سه: چي د "طاغوت" وزن فعلوت دی او د مبالغې صیغه ده لکه رحموت جبروت کعب بن الاشرف خدای ﷻ طاغوت وباله لکثر طغیانه کما هو المشهور في احواله واقواله في شان دین الاسلام وفي شان محمد ﷺ.

فائده: حضرت عمر ﷺ چي د هغه منافق سر په توره پرې کړی، نو جبرائیل ﷺ و علیه الصلوة والسلام ته وویل چي عمر ﷺ فرق دی په منځ کي د حق او باطل فسمي بالفاروق.

درویش وایي: چي یو کتاب په نامه د الفاروق سته چي په هغه کي تول مفصل احوال د امیر المؤمنین عمر بن الخطاب ﷺ او دده تولي کارنامې او فتوحات پکښي تحریر دي من شاء فلیشتري الکتاب المذکور من المکاتب في بلدة کویته.

پوښتنه: په قصه کي د عمر بن الخطاب ﷺ خو یو منافق و یعني بشر کمامر او په آیت کي "الی الذین" په صیغه د جمع راغلی دی؟

ځواب: و بشر ته ورته نور منافقان هم وه لکه الجلاس بن الصامت، معتب بن قشیر، رافع بن زید، نو ځکه یې صیغه د جمع راوړه.

درویش وایي: چي بعض مفسران ددې آیت شان نزول داسي بیانوي چي د یهودانو دوه قومه وه په مدینه منوره او شاوخوا کي د بني نضیر او بني قریضه په نامه یادېدل او په قومي لحاظ په زمانه کي د جاهلیت بني النضیر ترفع درلوده پر بني قریضه وو چي نتیجه یې دا وه چي که چېرې د بني قریضه یو سړي د بني نضیر یو سړی وژلی وای، نو قاتل خو یا قصاصېدی او یا یې سل وسق خرما ورکول. یعني دیت چي هر وسق شپېته صاع و. او که د بني نضیر یو سړي د قریضه یو سړی وژلی وای، نو قاتل نه قصاصېدی او دیت یې فقط شپېته وسق و، نو څه وخت چي علیه الصلوة والسلام ومدینې منورې ته هجرت وکړی، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یهودان درې قسمه سوه، یو قسم مخلص مسلمانان سوه لکه عبدالله بن سلام ﷺ او دده ملګري او بعض یهودانو د دوارو قبیلو په نفاق سره ایمان زاوړی، او یو قسم جهراً وعلانیة پر هودیت پاته سوه، نو د بني نضیر یوه سړي د قریضه یو سړی قتل کړی. نو په دې موضوع خصومت پیدا سو. بني نضیر ورته وویل چي زموږ او ستاسي تر منځ دا فیصله په جاهلیت کي سوې وه چي زموږ سړی به ستاسي د قتل په سبب نه وژل کیږي او صرف شپېته وسق خورما به درکوو اوس هم هغه فیصله ده. نو بني قریضه وو ورته وویل چي دا خو زموږ او ستاسي فیصله وه د جاهلیت په وخت کي چي تاسي بني نضیر پر موږ د بر واست اوس خو موږ او تاسي سره ورونه یو دین مو یو دی یعني اسلام فلا فضل لکم علینا في الدین. نو منافقانو ددوی وویل چي راځئ چي پر ابو برزة اسلمي چي کاهن و فیصله وکړو. او مسلمانانو مخلصانو ددوارو ډلو وویل چي علیه الصلوة والسلام ته به ورسو هر څه چي په دین د اسلام کي حکم و هغه ته به غاړه کښېږدو فانزل الله آیة القصاص وهذه الآیة من قوله تعالی "الم تر الی الذین" بیا تر پایه پوري. نو پر دې شان نزول مراد له طاغوت څخه ابو برزة اسلمي کاهن دی.

درویش وایي: چي فوائد شتّی متعلق په اولوا الامر پوري دادي.

(۱) قال رسول الله ﷺ که چا معامله کول د خلګو سره یعني والله اعلم من الامر نو بې ظلم نه کاوه پر دوی او چي خبري به يې کولې د خلګو سره دروا غ به یې نه ورته ویل، او چي د خلګو سره به یې وعده وکړه خلاف د وعدې یې نه کاوه فهو من کملت مروّته وظهرت عدالته ووجب اخوته یعني رعیت باید ده ته د ورور په سترګو وګوري یعني اطاعت یې وکړي.

(۲) لابد للامراء من خوف الله وخشیته باجراء الشرائع والاحکام الاسلامیة واجراء السنن النبي ﷺ حتی یملأ الله قلوب الناظرین الیهم رعباً وهیبةً یعني وان کان الهیئة في الظاهر کالخلفاء الراشدین ﷺ ومن مشی علی اقدامهم.

درویش وایي: چي موصوف په دغو صفاتو سره امراء په اوسني زمانه کي هیڅ نسته اللهم الا نادراً کما لا یخفی.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

(۳) تاریخ اسلامي وايي چي د روم بادشاه و امیر المؤمنين عمرﷺ ته بعضي جامي او څه خوراکي مواد د خپلو حکومتي خلګو په لاس سره د جاه او جلال ورکړه. نو هغه قاصدان چي مديني منورې ته راغله پوښتنه يي وکړه چي د امير المؤمنين قصر چیري دی. نو خلګو ورته وويل چي امير المؤمنين يو لوی سرای هم نه لري فضلاً عن القصر کما توهمتم بلکې هغه په يو ډير کوچني سرای کي ژوند کوي چي د سرای دروازه يي توره ده او د سرای دېوال يي نهايت زوړ دی. نو يو چا چي يي سرای ور وښوی. دوی چي دروازه ور وټکول عبدالله بن عمرﷺ ورته راووتی او قاصدانو ته يي وويل چي هغه اوس کور ته نه دی. وخوړل او دُره يي واخستل دباندي ووتي بيا چي عبدالله بن عمرﷺ وکتل عمرﷺ د يو دېوال و سايي ته بيده و دُره يي تر سر لاندي کړي وه. نو يي قاصدانو ته وويل چي هغه دی امير المؤمنين بيده دی. قاصدان چي راغله ورته ودرېدل عمرﷺ يي په خواره خوب بيده وليدی. نو يي داسي وويل "عدلت" عدالت دي کړی د رعيتو سره "فامنت" نو زړه دي بيغمه دی "فنمت حيث شئت" نو بيده يي هر ځای چي دي زړه غواړي "وامرائنا ظلموا فاحتاجوا الى الحصون والجيوش" او زموږ اميرانو ظلمونه کړي دي. نو ځکه دوی د خپل محافظت لپاره مجبور دي وقلعو او لښکرو ته....... سعدي شيرازي قدس سره وايي

بادشاهی که طرح ظلم افگند پای دیوار ملک بکند
نکند جور پیشه سلطانی که نیاید زگرگ چوپانی

اردشير وايي چي ديندارې د سلطنت تادای دی او عدل يي چوکيداري ده. نو هغه دېوال چي پر مځکه تادای نه لري هغه ژر نړېږي. او هغه بادشاهي چي چوکيدار نه لري له منځه ځي. قال العلماء الظلم عار وجزائه نار والاجتناب عنه واجب على كل مسلم وعاقل ولو كان كافراً" نه وينئ چي نوشيروان سره له کفره په عدل سره د نوشيروان عادل نوم د تاريخ په پاڼو کي ثبت کړی. او حجاج بن يوسف سره د ظاهري مسلماني د ظلم په سبب د سفاک نوم په تاريخ کي پرېښو ومن الله التوفيق...... بيت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د عبید په زړه کې نور نور ډېر شیان دي
که یې بیان کړي حاسدان هر گوره ډېر دي

وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ ۖ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

او حال دادی چې دوی امر کړه سوي وه یعنې د الله پاک له خوا چې دوی دې کفر کوي په طاغوت سره یعنې له طاغوت څخه دې مخالفت کوي که طاغوت انسي وي لکه کعب بن الاشرف او یا ابو برزة اسلمي. او که طاغوت جني وي لکه ابلیس و اولاده واتباعه. او اراده لري شیطان چې تاسي گمراهان کړي په ضلال بعید سره له حق څخه.

حاصل د آیت دادی چې مسلمانان به مخالفت کوي له طاغوته د هر قسم د اقسامو مذکوره وو چې وي، او داغه رنگه مؤمنان مامور دي په دې سره چې دوی به مخالفت کوي د یهودانو او نصاری وو خصوصاً الامریکیین والانکلیسیین. او مخالفت به کوي له کاهنانو او شیطانانو څخه او بېزاري به کوي له دوی څخه.

درویش وایي: چې بد دی حال د هغو کسانو چې امریکایان یې هم کاسه او هم کوزه وي او هم دوی یې اهل مشوره وي. قال رسول الله ﷺ من اتی کاهناً" یعنې غیب ویونکي ته "فصدقه بما یقول" او تصدیق یې وکړی په هغو خبرو چې کاهن کولې "او اتی حائضاً یعنې جماع یې وکړه د ماینې سره په وخت کې د حیض "او اتی امرئة في دبرها" او وطي یې وکړې د ماینې سره په دبره کې "فقد بریٔ مما نزل علی محمد" نو له هغه دین څخه چې پر محمد ﷺ نازل سوی دی بېزاره سو. روی هذا الحدیث اصحاب السنن بنسد صحیح عن ابي هریرة ﷺ قاله المظهري

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ

او چې وه به ویل سوه و منافقانو ته چې تاسي راسئ و هغه شي ته چې خدای ﷻ نازل کړی دی او رسول الله ﷺ ته راسئ.

پوه سه: چې موږ ضمیر د "لهم" و منافقانو ته راجع کړی. ولې چې دا آیت په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شان کي ددوی نازل سوی دی بقرینة مابعیده. او له عطف څخه د "ولی الرسول" په قرینه ددې چې اصل په عطف تغایر دی بین المعطوفین چي "الی الرسول" غیر دی له "ماانزل الله" څخه چي قرآن دی. او داغسي هم ده ولي چي رسول الله ﷺ به گاهي حکم کاوه په وحي غیر متلو سره چي آحادیث مبارکه وه چي راغي. او گاهي به یې اجتهاد سره کاوه علی من جوز الاجتهاد للنبي ﷺ.

رَاَيْتَ الْمُنٰفِقِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْكَ صُدُوْدًا ﴿٦١﴾

ته وینې چي منافقان ستا څخه روی گرداني کوي وبل چاته. ولي چي په بل چا کي دوی د رشوت ځای هم ویني او د قومیت ځای هم ویني. او په تا کي هیڅ شی بېله حق ویلو منافقان نه ویني.

پوه سه: چي "صدوداً" مفعول مطلق دی د "یصدون".

پوښتنه: خدای ﷻ دمخه ومنافقانو ته د "لهم" ضمیر راوړی او دلته یې اسم ظاهر د دوی راوړی حکمت یې څه دی؟

ځواب: حکمت تقبیح ددوی د حال ده په دغه اسم قبیح سره.

درویش وایي: چي منافق او حق ویونکی ضد دي. منافق د حق گویه تل خلاف وي.

فَكَيْفَ

استفهام لپاره د تعجب دی وحال ته د منافقانو. والمعنی فکیف لایستحیون من قولهم الآتي مع ظهور حالهم لکل ذی بصیرة.

اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌۢ

چي دوی ته ورسېږي یو مصیبت چي عمر ﷺ د دوی یو منافق مړ کړی کما مر.

پوه سه: چي "اذا" دلته د صرف ظرفیت لپاره دی نه د استقبال لپاره کما هو اصل معناه لان المصیبة المذکورة امر ماض ههنا.

بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ

چي دوی وروسته تر حکم د علیه الصلوة والسلام و عمر ﷺ ته محاکمه ورووړه

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

ثُمَّ جَآءُوكَ

بیا تا ته راسي یا د عذر لپاره او یا د طلب د دم المقتول لپاره.

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّآ إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

دوی قسمونه اخلي حلفاً كاذباً لظهور حالهم. زمونږ نه وه اراده په تحکیم د عمر رضي الله عنه مگر نه فیصله په منځ کي د خصمینو په وجه حسن سره، او موافقه د خصمینو مو غرض وه. یعني ستا مخالفت مو غرض نه و او نه ستا له حکمه سخط یعني بغض کوو. یعني مونږ بېربدلو چي علیه الصلوٰة والسلام خو حق حکم کوي او حق خو تریخ وي، نو طرف د متخاصمینو به له تا څخه ناراضه سوی وای او زمونږ اصل غرض صلح ددغو متخاصمینو په منځ کي وه او ستا څخه بېربدلو چي تا به صلح نه وای کړې، نو عمر رضي الله عنه ته مونږ له دې جهته ورغلو چي دی به صلح وکړي او متخاصمین به سره راضي کړي.

أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

دوی هغه کسان دي چي خدای جل جلاله خبر دی په هغه شي چي ددوی په زړو کي دی یعني نفاق، نو کاذب قسمونه ددوی ته فائده نه کوي.

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ

نو ته مخ واړوه د قبول د عذر ددوی او یا د دوی له مطالبي څخه د دم د مقتول دده چي عمر رضي الله عنه قتل کړې فان دمه هدر.

وَعِظْهُمْ

او دوی ته نصیحت وکړه چي نفاق پرېږدئ او په اخلاص مسلمانان سئ.

وَقُل لَّهُمْ فِيٓ أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

او ووایه دوی ته په باره کي د ځانو ددوی یو قول بلیغ مؤثر في القلوب. او حسن بصري رحمه الله وایي چي قول بلیغ دادی چي دوی ته ووایه چي یو وخت به خدای جل جلاله ناگاه ستاسي د قتل حکم صادر کړي، ولي داسي بېرول ددوی د زړه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پېغ نه رسېږي او بعض مفسرين ددې آيت داسې ترجمه کوي فاعرض عنهم اى عن عقابهم لئلا يقول الكفار ان محمداً يقتل اصحابه فيعرض النضرة في قلوبهم عن الاسلام وعظهم اى باللسان وقل في انفسهم آه. يعني في الخلوة ولې چې نصيحت په پټه ګټور دی تر علانيت نصيحت.

وَمَآ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ رَّسُوۡلٍ اِلَّا لِيُطَاعَ

موږ نه دی استولی يو رسول له رسولانو څخه مګر نه ددې لپاره چې دده اطاعت دې وکړه سي. لان اطاعة الرسول اطاعة الله وهو مقصود من الرسالة.

پوهه: چې استثنا. دلته مفرغه ده اى ما ارسلناه لشيئ من الاشياء الا ليطاع.

بِاِذۡنِ اللّٰهِ

اى بسبب اذنه تعالى وامره المبعوث اليهم چې دوی به ددغه اطاعت کوي، نو څوک چې په حکم د رسول نه وي راضي او اطاعت يې نه کوي. نو مستحق د قتل دی. ولې چې دغه سړی څو رسالت ددغه رسول نه مني لکه عمر ﷺ چې هغه منافق قتل کړی چې د عليه الصلوة والسلام په حکم نه و راضي.

وَلَوۡ اَنَّهُمۡ اِذۡ ظَّلَمُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ

که چېرې دغه منافقين هغه وخت چې دوی ظلم کړی وپر خپلو ځانو باندې په سبب د نفاق او د تحاکم الى الطاغوت.

پوهه: چې کلمه د "لو" چونکه فعل غواړي. نو ځکه يې مفسرين داسې بولي ولو ثبت انهم آه.

جَآءُوۡكَ

که راغلي وای وتاته اې محمد ﷺ يعني په اخلاص سره او له نفاق څخه يې توبه کښلي وای.

پوهه: چې "جاؤک" خبر دی د "ان" واذا الظرفية متعلق به.

فَاسۡتَغۡفَرُوا اللّٰهَ

او طلب د بخښنې يې له خدای څخه کړی وای په توبه سره له نفاقه او عليه الصلوة والسلام ته يې عذر کړی وای مما فعلوا بالاخلاص وصميم القلب.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ

او طلب د بخښنې کړې وای دوی لره رسول ﷺ.

پوه سه: چې داسې يې نه وويل فاستغفرت كما هو مقتضى الخطاب في قوله جاؤك لپاره د تعظيم د شان د عليه الصلوة والسلام په وصف سره د رسول، او لپاره د تنبيه پر دې چې شان د رسول دادی چې عذر د مجرم قبلوي ولو كان الجرم عظيماً.

لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا

دوی به پيدا کړی وای خدای ﷻ يعنې يقين به يې سوی وای پر خدای ﷻ چې قبلونکی د توبې دی چې په اخلاص سره وي. او زائد پر قبول د توبې رحم کونکی دی في الغاية چې سيئات د تائب په حسناتو وربدلوي.

پوه سه: چې شان نزول د وروسته آيت په اتفاق د ائمة الحديث الستة داسې بيان سوي دی چې زبير بن العوام ﷺ د انصارو د يو سړي سره خصومت يعنې دعوه وه په وال‌کې د حرة يعنې يو جاري مانده وچې داړو خپلې مځکې په اوبه ولې لکن د زبير ﷺ مځکه لوړه وه چې ولې ته يې بند نه وای ور اچولی اوبه نه ورختلې، نو انصاري ورته وويل چې ولې ته به بند نه ور اچوې که ستا مځکې ته درخېژي او که نه. نو دا موضوع و عليه الصلوة والسلام ته پېش سوه. نو عليه الصلوة والسلام و زبير ته وويل چې ته والې ته بند ور اچوه چې ستا مځکه اوبه سوه بيا يې انصاري ته ور ايله کوه. نو انصاري و عليه الصلوة والسلام ته وويل چې تا دا حکم له دې سببه وکړی چې زبير ﷺ ستا د عمه زوی دی. نو د عليه الصلوة والسلام رنګ د ېر تغير سو، وروسته عليه الصلوة والسلام وزبير ته وويل چې خپله مځکه اوبه کړه بيا تر هغو اوبه انصاري ته مه ور ايله کوه څو اوبو د مځکې پندلو نه وي پټ کړي، نو انصاري چې عليه الصلوة والسلام ته درد وروستی زبير ته يې پوره خپل شرعي حق ورکړی او دمخه چې کومه فيصله عليه الصلوة والسلام کړې وه او زبير ته يې صرف دا ويلي وه چې ستا مځکه صرف اوبه سوه انصاري ته اوبه ور ايله کوه د داړو مراعات عليه الصلوة والسلام کړي وه، چې انصاري و عليه الصلوة والسلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ته درد وروستي نو زبير ته يې خپل پوره حق ورکړی.

پوښتنه: انصاري څرنګه داسې د ادب خلاف خبره و نبي ﷺ ته کوله؟

ځواب: دا سړی د اوس يا د خزرج د قبيلې منافق و. انصاري يې په دې وباله چې په نصب ددوی سره شريک و.

پوښتنه: بعض مفسران لکه بغوي رحمه الله وايي چې دغه سړی چې له زبير رضي الله عنه سره يې دعوه وه حاطب بن ابي بلتعة و. لکن مظهري رحمه الله وايي چې دا خبره غلطه ده. ولې چې حاطب خو انصاري نه و بلکې مهاجر و. او بل کامل مسلمان و چې د بدر په غزاء کې هم شامل سوی و. نو څرنګه به هغه داسې کفر اميزه خبره و عليه الصلوة والسلام ته کوله.

درويش وايي: چې بغوي رحمه الله روايت کوي چې دغه دوه کسان يعنې زبير رضي الله عنه او هغه بل په نامه انصاري چې د عليه الصلوة والسلام له خوا راووتل مقداد بن الاسود رضي الله عنه په لاره کې ولاړ و او يو يهودي هم له مقداد سره ولاړ و. نو مقداد پوښتنه ځنې وکړه چې دعوه چا وګټل؟ هغه انصاري ورته وويل چې دعمه زوی يې وګټل او د خولې کونج يې سره کش کړی له پسخنده. يهودي پوه سو چې استهزاء يې په حکم د عليه الصلوة والسلام وکړه، نو يهودي وويل قاتل الله هؤلاء يشهدون انه رسول الله او بيا يې قضاء او حکم متهم بولي. يعنې د عمه د زوی مراعات يې وکړی. نو له دې روايت څخه صراحةً معلومه سوه چې مخاصم د زبير رضي الله عنه منافق و لأن الاستهزاء بحكم رسول الله ﷺ كفر باجماع الامة المرحومة.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ

درويش وايي: چې بعض مفسرين وايي چې کلمه د "لا" زائده ده کما في "لا اقسم بيوم القيامة" او ربک قسم دی. او بعض مفسرين وايي چې کلمه د "لا" لپاره د نفي ده اى ليس الامر كما فعل الذين يزعمون انهم مؤمنون ثم لا يرضون بحكمك ثم استانف القسم بقوله وربک "قسم په رب ستا دی چې دوی مؤمنان نه سي کېدای.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حَتّٰى يُحَكِّمُوْكَ فِيْمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ

تر هغه وخته پورې چې دوی په تا محکم کړئ وي په هغه منازعاتي او مختلف فیها احکامو کې په منځ کې د دوی لکه د زبیر او انصاري چې په واله کې د حره اختلاف وو او ته یې محکم کړې.

ثُمَّ لَا يَجِدُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿۶۵﴾

پوه سه: چې جمله د "ثم لا یجدوا" عطف ده پر "یحکموک" باندې، والمعنی وروسته ستا تر محکم والي به نه پیدا کوي په زړو کې خپل تنګي او شک د هغه حکم څخه چې تا قضا په وکړه او تسلیمېږي به وتا ته انقیاداً وطوعاً بلاکراهة لحکمک "تسلیماً" مفعول مطلق دی.

پوه سه: چې په دې آیتو کې دلیل دی پر دې چې که چا رد کړی یو شی له احکامو څخه د او یا له اوامرو څخه د رسول الله ﷺ، نو هغه د اسلام د فراخې دائرې څخه ووتی خو رد یې په سبب د شک وي یا پر وجه د سرکښی.

والدلیل علی هذا چې صحابه کرامو ؓ پر مانعینو د زکوٰت یعني پر وجه د انکار له فرضیت څخه د زکوٰة او دوی ویل چې دا صرف یو معاونت چې مورد علیه الصلوة والسلام کاوه وروسته تر وفات د علیه الصلوة والسلام حکم د ارتداد وکړی او جنګ یې ورسره وکړی او اولادونه یې په سبي څنې راوستل.

پوه سه: چې متابعت د رسول الله ﷺ فرض عین دی په فروض عینه وو کې او فرض کفایي دی په فرض کفایه وو کې کصلوة الجنازة مثلاً، او واجب دی په واجباتو کې لکه وتر اضحیه وغیرهما، وسنة في السنن وهکذا، ومخالفته تزیل نعمة الاسلام اعاذنا الله تعالی.......... سعدي رحمه الله

خلاف پیمبر کسی ره گیرند — که هرگز بمنزل نخواهد رسید

نو نبي کریم ﷺ دلیل دی د حق د لارې او مخالفت یې دلیل د ضلالت دی.

حافظ شیرازي وایي

بکوی عشق منه بې دلیل راه قدم — که من بخویش نمودم صد اهتمام ونشد

وفي الحدیث الصحیح قال رسول الله ﷺ لا یؤمن احدکم حتی یکون هواه تبعاً

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لما جئت به.

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ

ای لو ثبت ولي چي وروسته تر لو فعل ضروري دی که موږ فرض کړو پر دغو کسانو چي وايي چي موږ ايمان راوړی دی او سره د هغه ستا په حکم نه وي راضي وهم المنافقون لان سوق الكلام في المنافقين. او دا نه ده روا چي ضمير د عليهم دي وتولو مؤمنانو د زماني د عليه الصلوة والسلام راجع وي ای الصحابة ﷺ. ولي چي څرنگه به صحيح وي حکم پر صحابه کرامو که زه پر دوی يو شی فرض کړم دوی يې نه کوي، او سره ددې چي خدای ﷻ مدح د اصحابو کړې ده په دې آيت سره "كنتم خير امة اخرجت للناس" وقوله تعالى في حقهم "يسارعون في الخيرات" او عليه الصلوة والسلام ويلي دي خير القرون قرني والصحابة داخلون في قرنه ﷺ. او بل دليل دادی که ضمير راجع وي و اصحابو ته د عليه الصلوة والسلام، نو بايد چي اصحاب د موسی ﷺ افضل وای تر اصحابو د عليه الصلوة والسلام ولي چي اصحاب د موسی ﷺ چي امر سوه په توبه کي د عبادت العجل په قتل د ځانو هغو هم دغه کار وکړی.

اَنِ اقْتُلُوْا اَنْفُسَكُمْ

چي خپل ځانونه مړه کړئ ای يقتل بعضهم بعضاً يعني في التوبة عن اعراضكم عن حكمك الى غيرک لکه بني اسرائيل چي په زمانه کي د موسی په توبه کي د عبادة العجل په دغه قتل الانفس امر سوي وه.

اَوِ اخْرُجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ

او يا وځئ له خپلو وطنو څخه او له خپلو ساريو څخه لکه بني اسرائيل په خروج له مصر څخه امر سوه.

مَا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ

نه به وای دغه کار چي قتل د ځانو دی او يا وتل د خپلو وطنو او سرايو دی مگر لږو کسانو ددوی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي په دې مقام کي يو دقيق سوال ستد هغه دا چي روح البيان ضمير د "عليهم" ومنافقانو ته راجع کړی دی حيث يقول علی هؤلاء المنافقين، وروسته يې په تفسير کي د الا قليل منهم داسي ويلي دي وهم المخلصون، نو سوال دادی چي مخلصين خو په منافقينو کي نه وه داخل، نو استثناء څرنگه ځني صحيح کېږي. او داسي ځواب هم څوک نه سي ورکولای چي استثناء منقطع ده، ولي چي ضمير د منهم چي راجع و منافقانو ته دی په مستثنی کي موجود دی.

درويش وايي: چي ددې سوال ځواب مظهري رحمه الله داسي ورکړی دی بتوفيق الله تعالی اياهم للاخلاص بعد النفاق.

درويش وايي: چي دا صرف يو احتمال دی، نو صحيح په ځواب کي د اشکال مذکور دادی چي ضمير د عليهم راجع سي و منافقينو ته په شمول د بعض قليل د مؤمنانو لکه اهل البدو. نو استثناء به صحيح سي. او د قليل منهم څخه به اراده د مخلصانو هم صحيح سي او حکم د قلت به هم صحيح سي فتامل تاملاً دقيقاً والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب.

وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ۝

او که چېري دوی کړی وای هغه کار چي دوی ته نصيحت په هغه کار سره کېږي چي متابعت دی د رسول ﷺ په خوښه سره او په کمال رغبت سره، نو ددوی لپاره به دا متابعت خير وايي يعني په دنيا او اخرت کي، او ډېر ښه به وايي از روی تحقيق د ايمان ددوی يعني ايمان به يې له شک او شبهې څخه وتلی وای.

پوه سه: چي نصب د "تثبيتاً" بناء دی پر تميز له نسبت څخه د اشد وفاعل ته.

پوه سه: چي حسن بصري او مقاتل رحمهما الله وايي چي دا آيت چي نازل سو حضرت عمر، عمار بن ياسر، عبدالله بن مسعود او نورو ګڼ شمېر صحابه وو رضي الله عنهم وويل والله لو امرنا يعني بقتل الانفس لفعلنا والحمد لله الذي عافانا" يعني په دې امر مشکل سره يې نه کړو مکلف، نو عليه الصلوة والسلام ته چي ددوی دا خبره ورسېده داسي يې وويل "ان من امتي لرجالاً الايمان في قلوبهم اثبت من

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الجبال الرواسي" په تحقيق زما په امت کي داسي کسان سته چي ايمان ددوی په زړو کي محکم دی تر پر خپل ځای ولاړو غرو.

وَإِذًا

يعني که دوی دا فعل کړی وای "وهذا عطف على قوله تعالى لكان خيراً لهم"

لَّآتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾

موږ به ورکړی وای له خپلي خوا څخه تفضلاً ثواب زائد تر اعمالو ددوی. او ثواب د تثبت پر دين باندي ثواب لوی يعني ثواباً لا يقادر قدره لان ماعده العظيم جل جلاله عظيماً فلا يحيط به الفهم والعقل.

وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

او موږ به دوی ته هدايت کړی وای د لاري سمي چي تګ پر هغه لاره سړی و خدای ﷻ ته رسوي. وفي الحديث الصحيح "من عمل بما علم ورثه الله علم مالم يعلم" که څوک عمل وکړي په هغه علم چي ده زده کړی دی خدای ﷻ به و هغه ته ميراث ورکړي د هغو شيانو د علم چي دده نه وزده. وفي الحديث الصحيح "لا يكون احدكم كالعبد السوء ان خاف عمل يعني والا لا. ولا كالاجير السوء ان لم يعط لم يعمل. وکن ماقيل من لم يركب الاهوال لم نيل الاموال.

درويش وايي: چي اموال خسيسه عند الله بيله د پرو شدائدو نه پيدا کېږي فكيف ينال رضى الملك الجبار والاقامة في دار القرار بدون احراق اهواء النفس الامارة بعشق ونار. رزقنا الله تعالى واياكم رضى العزيز الغفار في الحيوة المستعار.

درويش وايي: لکه څنګه چي د امراض ظاهره وو دواګاني سته. داغه رنګه د عصيان د مريضانو مجربه دوا سته وهو التوبة بالاخلاص بحيث لا يعود الى الذنب كما لا يعود الحليب الى الضرع.

درويش وايي: چي په يو حديث کي راغلي دي چي بعض محدثينو حسن ګڼلی دی. چي يو سړی و عليه الصلوة والسلام ته راغلی او وه يې ويل "يارسول الله انک لاحب الي من نفسي وولدي" ته پر ما ګران يې تر ځان او تر عيال. او زه چي ګاهي

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

پر کور یم ستا محبت مې په زړه کې راسي، نو مې په کور کې صبر نه کېږي حتی چې زه رانه سم او ستا مبارک مخ ونه وینم "واذا ذکرت موتي وموتک عرفت انک اذا دخلت الجنة رفعت مع النبيين واني ان ادخلت الجنة خشيت ان لا اراک" او زه چې په یاد کړم خپل مرګ او ستا مرګ زه پوهېږم چې ته چې داخل سې و جنت ته ته به پورته کړه سې د نبیانو ومقام ته یعنې ډېرو مقاماتو ته د جنت او که زه چېرې داخل سم و جنت ته زه بېرېږم چې په جنت کې به تا ونه وینم ولې چې ته به په اعلی درجاتو کې د جنت مقیم یې او زه به په ډېرو کښتو درجو کې د جنت یم. یعنې نو څرنګه به دې ووینم او بیا به مې صبر څرنګه کېږي؟ علیه الصلوة والسلام هیڅ ځواب ور نه کړی حتی چې جبرائیل عليه السلام دا آیت نازل کړی.

وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَالرَّسُولَ

څوک چې اطاعت وکړي د خدای جل جلاله په اداء کې د فرائضو او داغه رنګه په ترک کې د منهیاتو قطعیه وو او اطاعت وکړي په اداء کې د سنتو.

فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ

نو دغه کسان ملګري وي د هغو کسانو چې خدای جل جلاله د هغو کسانو احسان کړی دی او نعمت یې ورکړی دی په دنیا او آخرت کې چې هغه عبارت دانبیاء علیهم السلام دی.

پوه سه: چې بغوي رحمه الله وایي چې دا آیت په شان کې د ثعبان رضي الله عنه چې ازاد شده مریی و د علیه الصلوة والسلام او ډېر سخت محبت یې د علیه الصلوة والسلام سره درلودی او د علیه الصلوة والسلام له لیدو یې هیڅ صبر نه درلودی یوه ورځ ثعبان رضي الله عنه و علیه الصلوة والسلام ته راغلی رنګ یې ډېر تغیر خوړلی و او په مخ کې یې آثار د غم او حزن ښکاره کېدل، نو علیه الصلوة والسلام پوښتنه ځنې وکړه چې ولې متغیر اللون او مغموم یې؟ ثعبان رضي الله عنه ورته وویل چې زه نه ناجوړی یم او نه مې پر یو ځای درد سته لکن زه چې تا ونه وینم ډېر سخت وحشت راته پیدا کېږي تر هغو چې تا وینم. اوس زما آخرت پیاد سو او دا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مي په زړه کي راوګرځېدل چي په ورځ د قيامت خو به عليه الصلوة والسلام په درجات عالياتو کي د انبياء عليهم السلام وي او زه که جنت ته ورهم سم په کښته منازلو کي به يم. نو تا به نه وينم نو زه به څرنګه صبر کوم په دې سبب مي رنګ تغير خوړلی دی او مغموم يم فانزل الله هذه الآية.

درويش وايي: چي مفسرين وايي چي عبرت عموم لره لفظ دی چي "فاؤلئک" دی خصوص لره مورد نه دی. او درويش وايي چي ددې آيت مختلف شان نزولونه په احاديثو کي راغلي دي لکن منافات نه سره لري په ټولو کي دي نازل وي.

فائده: په يو صحيح حديث کي راغلي دي چي صحابه کرامو ﷺ له عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه چي څرنګه به وي زموږ او ستا ملاقات په جنت کي "وانت في الدرجات العاليات من الجنة ونحن في المنازل السافلة منها" نو عليه الصلوة والسلام داسي ځواب ورکړی "ان الاعليين ينحدرون الى من هو اسفل منهم فيجتمعون في رياضها فيذكرون ما انعم الله عليهم ويثنون عليه"

ژباړه: د لوړو درجو خلګ راکښته کېږي الى من هو اسفل و جنت ته. هغه چا چي تر دوی کښته دي له جنتيانو څخه. نو دوی يعني اعلى او اسفل په باغو کي د اسفل د جنت سره جمع سي. نو دوی يو له بل سره د خدای ﷻ د نعمتو بيان کوي پر دوی باندي او حمد وايي د خدای ﷻ پر ما انعم باندي.

درويش وايي: چي يو دار الاقامة او منزلت د عالي او د سافل دی هغه خو سره جلا دی. او يو ځای کېدای نه سي. او يو ملاقات او ليدل دي د سافل سري لکه صحابه کرام ﷺ او نور اولياء کرام رحمهم الله على المرتبة والمنزلة لره لکه عليه الصلوة والسلام چي محبوب د ټولو و هغه ته لار خلاصه ده لکه په دې نږدې حديث کي چي بيان سوه. او عين ممکنه ده که څه هم ممنوع نه ده بعض سوافل دي د ملاقات او ديدار لپاره په اجازه د لوړو درجو لرونکو و ملاقات ته دوی په منازلو کي د هغو بعض اوقات ورسي لکه په دې دنيا کي چي يو مريې په اجازه د مولى د هغه کور ته د ملاقات لپاره ورتلای سي.

درويش وايي: چي مسلم. ابو داؤد او نسائي له ربيعه بن کعب اسلمي ﷺ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څخه روایت کړی دی، ربیعه ﷺ چي ما به د اوداسه اوبه او نور د ضرورت شی لکه مسواک وغیره د علیه الصلوة والسلام ته وروړی، نو یوه ورځ یې راته وویل "سلني" زما څخه یو شی وغواړه؟ ما ورته وویل یا رسول الله ﷺ "اسئلک مرافعتک في الجنة" زه ستا څخه غواړم یو ځای ستا سره په جنت کي، علیه الصلوة والسلام راته وویل "اوغیر ذالک" یا بل شی وغواړه، ما ورته وویل "هو ذاک" زما سوال هم داغه دی" یعني د بل شي سوال نه کوم، علیه الصلوة والسلام راته وویل "فاعني على نفسک بکثرة السجود" یعني زما سره ته کومک وکړه ستا پر نفس باندي یعني ته به زما سره په جنت کي یو ځای کېږي په ډېرو سجدو سره یعني لمونځو سره. له دې حدیث څخه دا معلومه سوه چي مرافقت د ربیعه بن کعب ﷺ د علیه الصلوة والسلام سره په جنت کي چي علیه الصلوة والسلام منظور کړی لکن دا له خواصو څخه د ربیعه ﷺ دی والله اعلم بالصواب.

فائده: په دې آیت کي خدای ﷻ کلمه د "نبیین" وویل او لفظ د "مرسلین" یې نه وو ایه حکمت یې څه دی؟

ځواب: عدد د انبیا، على نبینا وعلیهم الصلوة والسلام ډېر دی تر رسولانو، په صحیح حدیث کي راغلي دي چي له علیه الصلوة والسلام څخه چا پوښتنه وکړه "کم النبییون" انبیا څو دي. ده ورته وویل "مائة الف واربعة وعشرون الفا" وفي روایة مائة الف واربعة وعشرون الفا" بیا هغه چا پوښتنه ځني وکړه چي رسولان به دوی کي څو دي؟ علیه الصلوة والسلام ورته وویل درې سوه دیارلس جماً غفیراً.

مسئله: د انبیاء علیهم السلام په ایمان کي دي عدد معین نه ذکر کوي لما علمت من اختلاف الروایتین بلکي داسي به وایي چي زما پر ټولو انبیاء علیهم السلام باندي ایمان دی، او د رسولانو په عدد کي اختلاف نه سته، نو که مرسلین ذکر سوي وای فقط درې سوه دیارلس ته به شامل وای، فافهم هذه الفائدة الجدیدة في هذه الآیة الکریمة.

وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِينَ

عطف دی پر نبیین باندي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې په دې آیت کې خدای ﷻ الذين انعم الله عليهم پر څلورو برخو وېشلي دي پر ترتيب د منازلو ددوی في القرب الى جنابه تعالى وتقدس. اوله ډله په انبيا عليهم السلام وبلله ځکه چې دوی سره له کمال خدا داده په تکميل د نورو انسانانو په توحيد او نورو صفاتو عاليه وو او اعمال صالحه وو سره وبذل غاية مجهودهم في هذا الطريق وتحمل المشاق والشدائد والصبر عليها في ابلاغ الهداية الى كافة الخلق. نو انبيا عليهم السلام پس له کمال علمي او عملي پر تکميل د نورو هم گمارل سوي دي.

او دويم قسم يې صديقون ذکر کړه چې صديق صيغه د مبالغې ده اى المبالغ في الصدق والاخلاص في الاقوال والافعال الى النهاية التقوى چې قوت نظري او قوت عملي ددوی وغاية الصفا ونهاية التهذيب ته رسېدلي دي.

او دريمه درجه يې شهداء دي چې د غاية حب الهي له کبله او د محبت د اعلاء د كلمة الله او د حفاظت د دين مبين د اسلام له دښمنانو څخه يې خپل خوږ ژوند او خپل گران روحان په ښيندلي دي.

او څلورمه ډله يې صالحان بندگان نامزد کړي دي چې هغو تو له امور شرعيه پر ځای کړي وي او له منهياتو څخه د دين يې ځان ساتلي وي اللهم اجعلنا منهم.

درویش وايي: چې خواجه عبد الله انصاري مدفون شهر هرات قدس سره په بيان کې د څلورمې ډلې داسې ويلي دي:

حبذا قومی که داد زندگی را داده اند
ترک دنیا گفته اند واز همه ازاده اند

روزها باروزها درگوشها بنشسته اند
بازشبها در قيام بندگی استاده اند

نفس خود را قهرکرده روح کرده پر فتوح
زاد تقوی برگرفته بهر مرگ آمده اند

طرقة العيني نبوده غافل از حضرت ولي
سيلها بااين همه از ديدها بکشاده اند

يکزمان از نوح همچون نوح فارغ نيستند
همچو يحی گوئيا از بهر زاری زاده اند

زآب تاب تب الى الله غـل کرده آن کسان
روی خود برخاک پای مسجدبنهاده اند

ربنا گويند ازان لبيک عبدي می شنوند
جمله سرمست الست از جرعه اين باده اند

راحتی ديدند وذوقی يافتند از انس وجان
روز شب در کونج خلوت برسر سجاده اند

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تا بدنیا آمدند از کلبه کتم عدم سوی حضرت جزنیاز و ناله نفرستاده اند
پیر انصاری تو میدانی که ایشان کیستند فرقه بی کرو فروز مره دل ساه اند

درویش میگویند که اکثر اهل الله و اولیاء الله در لباسی و افعال و اقوال و احوال چناچه خواجه عبد الله انصاری رحمه الله بیان فرموده میباشند. لکن گاهی اهل الله در لباس شاهی و فقر قلبی خودرا نمودار میگرداند. چناچه حضرت جامي رحمه الله درحال مرشد خود را خواجه عبید احرار قدس سره را بدین عنوان آورده اند.

چو فقر اندر قبای شاهی آمد بتدبیر عبید الله آمد

چناچه در انبیاء کرام این دو قسم موجود بوده ببین جاه وجلال سلیمان عليه السلام ونظر کن به فقر وکشنگی ماهواره حضرت سید البشر محمد ﷺ را که موافق ابیات خواجه عبد الله انصاری بوده. راهي است که مختار پیامبر خدا محمد مصطفی بوده، وراه مرشد حضرت الجامی خواجه عبید الله رحمه الله راهی است که سلیمان بن داوٗد بر آن بوده.

درویش میگوید راتهای اولیاء الله مختلف هست لکن مقصود بالذات که تقرب الی الله ووصل عریان است یک است رزقنا الله وایاکم التقرب الی الله ﷻ به هر طریق که باشد.

درویش میگوید که ماها علماء عصر حاضر میگویم که حدیثکه در آن آمده که "علماء امتي كانبياء بني اسرائيل" مایان هم در آن داخل میباشم ونیز میگویم که مایان تمنی راههای صالحین داریم چه گوئید این دعوی واین تمنی درست است ویا خیر؟

جواب: این دعوه خیالست ومحالست وجنون. الا ماشاء الله واین تمنی اشتهاء کاذب است مثل اشتها مریض مرض محرقه بگوشت وغیره الا نادر أفي بعض العلماء من العصر الحاضر. زیرا که موانع سدراه والدعوی المذکور درین عصر موجود هستند بد ترین موانع تکبر است که سر چشمه آن در ابلیس بوده که به همگان معلوم است. هم ازین تکبر ابلیس پلید. سعدي شیرازي چنین حکایت نموده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تکبر عزازیل را خوار کرد بزندان لعنت گرفتار کرد

دوم حقد وحسد که سرشالان آن یهودان مدینه بودند در عصر نبوی . سوم عدم مراعات سنت نبوي ﷺ که سبب ناراضي آن حضرت ﷺ خواهد بود در قبر انور حجره مبارکه. چهارم غیبت وبهتان که اکثر ماها مثل نمک طعام استعمال مینمایند.

درویش میگوید عمر او به {۹۰} خواهد رسید تجربه بسیار دارم من علماء صالح دیده ام که علم انها فقط بر کنز وقدوری شرح الیاس مستخلص محصور بوده لکن زهد وتقوی وخوف خدا وامتثال امر الهي واجتناب از نواهی باند ازه بود که همه وهمه اولیاء الله بودند . امروز علم چهاره علوم در علماء عصر حاضر موجود است لکن در میدان عمل اسپهای آنان لنگ است ودر منهیات روان دوان میروند وفرق مختلفه هوا وهوس از دین مبین وعقائد اهل سنت والجماعة برگشتند مثل وهابیه وسلفیه وغیر آن ... ع قیاس گیر از زمستان مابهار مرا.

وَحَسُنَ أُولَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾

یعنې ښه دي دغه څلور صنفه چې ذکر کړه سوه.

يوه سه: چې "رفیقا" منصوب دی من نسبته حسن الی اولئک او یا حال دی له "اولئک" څخه.

سوال: اولئک" خو جمع دی. نو "رفیقا" یې جمع ولې راوړی؟

خواب: د رفیق اطلاق پر یوه او جمع دواړو کېږي.

ذَٰلِكَ

یعنې مرافقت سره منعم علیهم کې څه عمل ددوی نه وي کړی.

الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ

دا د خدای ﷻ فضل او احسان دی.

يوه سه: چې "ذالک" مبتداء ده او "الفضل" یې صفت دی او خبر یې "من الله" دی او یا "الفضل" خبر دی د "ذالک" او "من الله" یې حال دی ای کائنا من الله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا

او کافي دی خدای ﷻ خبر په سبب د ذالک اللحوق.

پوه سه: چي کلمه د "با" زائده ده پر فاعل باندي هر ځای چي په قرآن کریم کي راسي. والحاصل ان سبب لحوق المحب بالمحبوب من عمل كعمله وذالك المحبة امر لا يعلمه الا الله تعالى او کرام کاتبين هم نه دي په خبري. وعن انس رضي الله عنه ان رجلاً قال يا رسول الله ﷺ الرجل يحب قوماً ولم يلحق بهم اى من حيث اعمالهم فقال النبي ﷺ المرء مع من احب رواه احمد والبخاري ومسلم. وفي البخاري ومسلم عن عبد الله بن مسعود وانس قال قال رجل يا رسول الله ﷺ متى الساعة قال ويلك ما اعددت لها قال ما اعددت لها الا اني احب الله ورسوله انت مع من احببت يعني الرسول ﷺ لعدم المكان لله تعالى. قال انس رضي الله عنه فما رئيت المسلمين فرحوا بشئ بعد الاسلام فرحهم بهذا" انس رضي الله عنه وايي ما نه دی لیدلی مسلمان چي خوشحاله سوی دی وي په یو شي پس له اسلامه لکه خوشحالي ددوی په دې قول د عليه الصلوة والسلام انت مع من احببت. ولي صحابه رضي الله عنهم تول محبين د عليه الصلوة والسلام غاية الحب فيكونون معه ﷺ في الجنان لا في الدرجة والمنزلة بل في الزيادة والملاقات هر وخت چي ددوی اراده سي اللهم اجعلنا منهم بفضلك وكرمك فانك على كل شئ قدير وبالاجابة جدير.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ خُذُوا۟ حِذْرَكُمْ

اې هغه کسانو چي ایمان يې راوړی دی درسره اخلئ حذر خپل.

پوه سه: چي "حِذر" بکسر الحاء وسكون الدال و "الحَذَر" بالفتحتين معناهما واحد اى ما يحذر به عن العدو من السلاح والخيل وغيرهما وقد جاء المثل والمثل والاثر على الوزنين المذكورين.

فَٱنفِرُوا۟ ثُبَاتٍ

وځئ د جهاد ته د کافرانو "ثبات" جمع ثبة په معنا د جماعت يعني عشرة فما فوقها كذا روى عن ابن عباس رضي الله عنهما. فالمعنى جماعات متفرقة او دی سرايا وايي جمع د سرية.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ﴿٧١﴾

او یا وځئ جهاد ته سره جمع چې وديّ ته غزوه وايي.

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ

او په تحقیق بعض ستاسي ځنځه. هغه کسان چې له جهاد ځنځه تاخیر کوي او ځان کاږي وهم المنافقون. دا جمله عطف ده علی خذوا حذرکم باندي عطف القصة علی قصة الی قوله فلیقاتل.

پوښتنه: منافقان خو کافران وه نو په منکم کي څرنګه داخل کړه چې مراد ځني مؤمنان دي؟

ځواب: دخول ددوی په اعتبار د ایمان قولي او ظاهري دی لا باعتبار الکفر الباطني والقلبي.

بوه سه: چي مراد له "لمن آه" ځنځه ابن ابی واصحابه دي چې په غزاء کې د احد یې تخلف مختار کړی.

فائده: کلمه د لام په "لیبطئن" کي لپاره د قسم محذوف دی تقدیره وان منکم والله لیبطئن ای یتخلفون عن الجهاد.

بوه سه: چي "لمن" اسم دی "ان" لام د ابتدا. چي پر داخل کړي په سبب د فصل بالخبر وهو منکم کما هو القانون النحوي.

فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُّصِيْبَةٌ

نو که تاسي ته بهاي مؤمنانو ورسیدی یو غم لکه شکست او شهادت لکه په احد کي چي اوو یا کسه شهیدان مسلمانانو له لاسه ورکړه او شکست یې هم په برخه سو.

قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَّعَهُمْ شَهِيْدًا ﴿٧٢﴾

نو دا منافق ویي خدای ﷻ دېر احسان او انعام پر ما وکړی په دي سبب چي که د مسلمانانو په میدان جنګ کي حاضر وای، نو ماته په قتل په برخه سوی وای یا به مي جراحت په برخه سوی وای.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللّٰهِ لَيَقُوْلَنَّ كَاَنْ لَّمْ تَكُنْۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهٗ مَوَدَّةٌ

او که چیرې ورسېږي فضل له جانبه څخه د خدای ﷻ وتاسي ته لکه فتح پر کفارو، هر آئینه دا منافق وایي له ډېره غمه څخه کما یدل علیه التاکید بالنون الثقیلة. او لفظ د "کان" مخفف د مثقل دی اسم یې ضمیر شان محذوف دی لم تکن بالتاء. والیاء قرائتان متواترتان. ولي چې اسم د "یکن" چې لفظ مودت دی او مونث غیر حقیقي تذکیر او تانیث د فعل دواړه یې روا دی په منځ کې ستاسې مسلمانان او د منافق.

پوه سه: چې جمله د "لم تکن آه" په منځ کې د "لیقولن" او مقوله د دغه چې یالیتني دی. والمعنی په داسې شان کې وي منافق لکه ستاسې او دده تر منځ مودت او شناخت نه و لان محبتهم کان المال ولم یصل الیهم شئ من الغنیمة وهذه مقوله القول.

يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوْزَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿۷۳﴾

پوه سه: چې اصل منادی محذوفه ده ای یا قومي کشکي زه ملګری وای د مسلمانانو په دغه ګټور جنګ کي. نو ما په برې پیدا کړې وای لوی برې یعني الغنیمة. والمعنی ماته به هم د غنیمت لویه برخه رارسېدلې وای.

فَلْيُقَاتِلْ

نو جنګ دي کوي.

پوه سه: چې دا کلمه معطوفه ده پر "خذوا حذرکم" باندې. او په دې جمله کې التفات دی له خطاب څخه د "خذوا" و غیبت ته د "فیقاتل آه"

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ الَّذِيْنَ يَشْرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ

په لاره کې د خدای ﷻ یعني صرف او صرف لپاره د اعلاء کلمة الله یعني "لا اله الا الله. یعني لا لغنیمة ولا لاظهار الشجاعة ولا للعصبیة وغیر ذالک وهم المخلصون من المؤمنین. نو پر دې تقدیر موصول فاعل دی د "یشرون" او بعض مفسرین وایي چې شراء پر خپل معنا ده ای یختارون الحیوة علی الآخرة وهم المنافقون.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: منافقان كله في سبيل الله جنگ كوي فما معنا كونهم مخاطبون بالقتال؟

ځواب: د آيت معنا پر دې تقدير داده چې منافقان دې د ځانه سره فكر وكړي او ايمان بالاخلاص دې راوړي او له نفاقه دې توبه وكاږي او بيا دې قتال في سبيل الله وكړي تاچه دا نفاق د دوی حسرت ونه گرځي پر دوی په دنيا او آخرت كې. وهذا مثل ان تقول للجنب صل اى اغتسل عن الجنابة ثم صل وامثلته كثيرة. او داهم احتمال سته چې مخاطب په فليقاتل سره دې مؤمنان مخلصان وي لكه په خذوا حذركم كې او له موصول څخه دې مراد كافران او منافقان وي چې دوی حيوة الدنيا پر آخرت خوښه كړې ده. نو شرا پر دې تقدير هم پر خپله معنا ده او موصول مذكور محلاً منصوب مفعول به ده فليقاتل دی.

وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا۝

او څوک چې جنگ كوي د كافرانو سره په لاره كې د خداى ﷻ. نو ووژل سي يعنې شهيد سي او يا غالب سي پر كافرانو يعنې په جنگ كې ژوندی پاته سي. نو ژر دی چې زه په ده ته وركړم ثواب لوی يعنې په ورځ د آخرت. ولې چې ده خو خپل جهد وكړی حسب طاقت او په اعلاء د كلمة الله يې كوشش وكړی، نو چې دی ووژل سي او اعلاء د كلمة الله د ده په جنگ سره حاصله نه سود. نو ثواب د بذل النفس او د بذل الجهد خو خداى ﷻ پاک يقيناً وركوي. نو كه دی غالبه سي سره د اعلاء د كلمة الله احراز د غنيمتو خو يې هم وكړی، نو دې سري ته هم خداى اجر عظيم وركوي. او بيدا كول د غنيمت د ده و اجر ته تاوان نه كوي كه د ده نيت خالص وي د اعلاء كلمة الله لپاره او لپاره د اعزاز د دين وي لا الغنيمة.

له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې بخاري او مسلم راوړی دی چې نبي عليه السلام ووېل چې خداى ﷻ وعده د مغفرت كړې ده د هغه چا سره چې ووځي په لاره كې د خداى ﷻ "لا يخرجه الا ايمان بي وتصديق برسلي ان ارجعه بما نال من اجر وغنيمة او ادخله الجنة، وعن ابي هريرة رضي الله عنه ايضاً قال قال رسول الله ﷺ مثال او حال د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مجاهد في سبيل الله لکه حال د هغه سړي چي روژې نيسي او ولاړ وي پر لمونځو او آيات د خدای يکښي وايي او سستي نه کوي نه په روژه کي او نه په لمونځو کي حتى يرجع المجاهد في سبيل الله. وفي الحديث الصحيح قال رسول الله ﷺ جاهدوا المشركين باموالكم" تاسي جهاد کوئ له مشرکينو سره په مالو سره. يعني انفاق کوئ او خرچه ورکوئ و مجاهدينو ته "وانفسكم" او په خپلو ځانو سره يعني پخپله هم په جهاد کي درېږه "والسنتكم" او په خپلو ژبو سره ښيرا کوه مشرکينو ته د شکست او ماتي خوړلو او مسلمانانو ته دعا، کوه د نصرت او غنيمت.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ

او څه سوي دي په تاسي باندي چي جنګ نه کوئ. کلمه "ما" استفهاميه مبتدا، ده "ولكم" يې په اعتبار د متعلق يې خبر دی ای ماثبت لكم.

دا جمله حال ده عامل يې "ثبت" دی. والمعنى ماثبت لكم تاركين القتال والاستفهام للانكار على الترک.

فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ

په لار کي د خدای ﷻ يعني لاعلاء كلمة الله "والمستضعفين" عطف اسم الجلالة ای في سبيل الله المستضعفين ای في خلاصهم بحذف المضاف من ايدي المشركين بمكة. قال ابن عباس ﷛ كنت انا وامي من المستضعفين وليس مقصوده الحصر فيهما.

مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ

بيان للمستضعفين يعني له لويو خلګو څخه چي به ضعيفه وه او د هجرت طاقت به يې نه درلودی او ښځي چي دوی د سفر لار ومدينې ته يوازي نه سوای قطعه کولای او بچه مرده هلكان چي د مشرکينو د مکې د ډېرو کړاوو سره مخامخ وه.

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا

هغه مستضعفين چي دوی به په مناجات او دعا کي داسي ويله مونږ وباسې له دغه قريې څخه يعني مکه "ربنا" منادی بحذف حرف النداء يعني يا ربنا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي لفظ د "قريه" په اصطلاح د قرآن عام دی ښار ته هم وايي، چي ظالم دي اهل ددې قريې.

بوه سه: چي لفظ د ظالم که څه هم لفظاً د قريه لکن تذکير يې په اعتبار د مسند اليه المذکر المذکور بعدها يعني اهلها.

وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

او وګرځوي ستا له خوا څخه يو څوک چي ته ولي زموږ کار وکوي او موږ ته راکړې ستا له خوا کومک کونکي زموږ چي د مشرکانو ازار زموږ څخه منع کړي.

درويش وايي: چي ددوی خواست خدای ﷻ قبول کړی چي عليه الصلوة والسلام مکه مکرمه فتح کړه او عتاب بن اسيد ﷺ يې حاکم پر مکه مقرر کړی چي عليه الصلوة والسلام مدينې ته تلی چي هغه د هر مظلوم کسات له ظالمه څخه اخستی.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ

هغه کسان چي ايمان يې راوړی وي دوی جنګ کوي په لار کي د خدای ﷻ ای الطريق الموصل الی الله وهو طاعته واطاعة رسوله.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ الطَّاغُوْتِ

او هغه کسان چي کافران دي هغه جنګ کوي په لار کي د شيطان.

بوه سه: چي "طاغوت" صيغه د مبالغې ده که څه هم سرکښ ته وايي لکه دمخه چي تېره سوه چي کعب بن الاشرف ته يې طاغوت وويل، لکن مراد دلته رئيس اعظم د طاغوتانو دی يعني الشيطان کمايدل عليه مابعده.

فَقَاتِلُوْٓا اَوْلِيَآءَ الشَّيْطٰنِ ۚ

نو تاسي جنګ کوئ سره د دوستانو د شيطان.

اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطٰنِ كَانَ ضَعِيْفًا ﴿٧٦﴾

په تحقيق مکر د شيطان ضعيفه دی، ولي چي مکر د شيطان محصور دی صرف پر وسوسه باندي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تنبیه: د بدر په غزاء کې چې د مشرکانو تعداد زر نفرو ته رسېدلی او ټول هم مسلح وه او هم د سپرتیا شیان ورسره وه شیطان په رنګ د سړي ورته راغلی او ابو جهل یې تر لاس ونیوی او داسې یې ورته وویل "لاغالب لکم من الناس الی اخیر الآیة في موضع آخر من القرآن" وروسته چې شیطان ملکي ولیدلې چې د مسلمانانو د ضعف په خاطر چې تعداد یې درې سوه دیارلس و دوه اسان، پنځه اوښان او اته توري ورسره وې او علیه الصلوة والسلام د ډېرو دلسوززارۍ په سبب میدان جنګ ته راغلي. نو شیطان د ابو جهل لاس ایله کړی او د شا پر خوا روان و او ابو جهل ته یې وویل "اني بریٔ منکم اني اری مالاترون اني اخاف الله والله شدید العقاب" وهذا اللفظ عبارة القرآن ناقلاً لقول الشیطان في موضع آخر من القرآن. والمعنی زه بېزاره یم ستاسې څخه زه وینم هغه څه چې تاسې یې نه وینئ یعني اللعین الملائکة او زه له خدای ﷻ څخه بېرېږم.

درویش وایي: چې معنا د بېرې د لعین له خدای ﷻ څخه داده چې دا ملکي خدای ﷻ زما پر قتل ونه ګماري والله اعلم بالصواب.

پوښتنه: چې شیطان خو مخلوق دی او یو رزیل ملعون دی نو دده کید نسبت به وکید ته د باري ﷻ چې خالق د عالمیانو دی او عالم په حال د ټولو کائناتو العلویات والسفلاتو دی یې څه نسبت وي بلکې د نیست او هست نسبت به یې وي.

پوښتنه: خدای ﷻ دلته کید د شیطان ضعیف وېلی او په صورت یوسف کې یې د ښځو کید ته عظیم وېلي دی "ان کیدکن عظیم" وجه یې څه ده؟

ځواب: شیطان خو وسوسه د زنا په زړه کې د سړي ور اچولای سي. نور خو یې زنا ته نه سي مجبوره کولای لکن یوه فاحشه زانیه بناتسته ښځه چې په خلوت کې سړي ته ورسي لامحاله زنا په کولای سي الا من عصمه الله، داغه رنګه شیطان به د دوو ورونو تر منځ په وسوسه سره عداوت پیدا کړي لکن یو په بل نه سي وژلای او ښځه یو ورور په بل ورور وژلای سي. مثلاً د یوه ماینې کاذبانه خپل مېړه ته وویل چې ستا ورور زما څخه مچه واخستل او زه یې و زنا ته دعوت کړم، خو ما په ډېر خیګر خونې ځان ځنې خلاس کړی. نو ددې ښځې مېړه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورځي بیلا تحقیق خپل ورور په ګولی. ولي مثلاً . دوه وروڼه دیوه مور او پلار چي د پر سره خوشحاله وي ښځي سره جلا کولای سي.

سمع شنیده واقعه: په یوه قریه کي دوه وروڼه وه چي یو یې ملاصوفي نومېدی او بل شېر نومېدی بزګري او باغواني یې کولې. د پر سره ګران وه او دواړو ماینې درلودې. یوه ورځ شېر وخپلې ماینې ته ویلي وه چي زما او د ملاصوفي داسي ښه ورور ګلوې ده چي دا څو کاله چي موږ تاسي راواده کړي یاست ما وده ترخه خبره نه ده سره کړې. نور وروڼه چي دواړه ماینې ولري له لږ وخت کي په وېش سره جلا سي. د شېر ماینې ورته وویل چي موږ ښې ښځي یو تا او ستا ورور نه سره جلا کوو. شېر ورته وویل چي ستاسي په شیطانت موږ نه سره جلا کېږو. خیر دا خبره خو د شېر او د ماینې د پره دمخه سوې وه.

درویش وایي: چي په پخوا زمانه کي او اوس هم د صحراء د خلګو دا رواج دی چي چونکه په ژمي قصابي نه کېږي. نو هر کور والا که څه هم مسکین وي د کال د سره یو ښه وری راتسي او ښه خواړه او اوربشي ورکوي تاچي وژمي ته ښه تیار سي. نو په ژمي یې حلال کړي. او دې ته صحرایان لاندی وایي. دا پوسه چي حلال کړي له هدکو څخه خلاصي غوښې جلا کړي او پر هغو غوښو د پره مالګه واچوي او پر مني یې وخړوي (مني داوي چي یوه اوږده محکمه لکړه په مځکه کي ښخه کړي او پر سر یې یو بل کوچنی لرګی ټینګ ورو تړي او هغه یې هدوکو غوښي نیمی د لوړ لرګي پر یوه خوا او نیمي یې پر بله خوا ور واچوي تاچه وچي سي، بیا کوچنی. کوچنی. کترې ځني جوړي کړي او بیا یې تو له ژمي په کتو کي خوري چي مزه داري غوښي وي. او د لاندي په ورځ پخوا دا قانون و چي په محل کي به چا لاندی وکړی د محلي له هر کور څخه به یې یو یو سري مابنام مېلمه کاوه او ذلبند او لری به یې باندي کړی او ورجي به یې هم ورسره پخي کړې مابنام به یې د کلي مېلمانه ماره کړه او خپلو کورو ته به ولاړه. خو ددې اصطلاح سره موافق ملاصوفي او شېر هم یو ښه غټ پوسه د کال له سره څخه رانیولی و د لاندي ورځ چي راغله شېر د مځکي د خړوبولو لپاره تللی و. ملاصوفي پوسه

حلال کړي او پر مروجه قانون یې سنبال کړي او د مانبام د مېلمنو کار یې هم برابر کړي. شپږ هم مانبام ته راورسېدی او د مېلمنو کار او خدمت پای ته ورسېدی. شپږ وایي زه چې خونې ته ورغلم ماینه مې په یو کونج کې ناسته ده، ما ورته وویل چې څه کوې دلته غلې ناسته یې. دې د کاذبانه ژړا په لهجې راته وویل چې داغسې ناسته یم. خو ما ته ژړا د ډېر ګروم راوستې او دې ته مې وویل چې اخیر څه پېښه ده دې بیا وژړل خو زه یې ډېره متاثر کړم. نو ما ورته وویل چې ژر راته ووایه چې څه پېښه ده. دې په ژړا کې راته وویل چې نن چې دې لالا پوسه حلال کړي او نس یې ور څیري کړي خپل زړی چې یې ورغلی هغه لوی پښتورګی یې په لاس ورکړي او زما یتیم چک چې ورغلی هغه دونده کوچنی پښتورګی یې ورکړي. شپږ وایي چې ماینې مې وویل چې تر اوسه لا زما د زړې پلار ژوندی دی ملا صوفي داسې ظلم ورسره وکړي دا که خدای ناخواسته پلار یې مړ سي ملا صوفي به څرنګه ظلمونه ورسره وکړي. شپږ وایي ما ورته وویل چې دغسې به یې نه وي کړي، دې راته وویل په خدای که یې بل ډول کړي وي. شپږ وایي ما ماینې ته وویل چې زه به هم د ملا صوفي خوښ سم چې د منې پر سر به غوښې ورسره ووېشم او آئینده به زما او دده وېش سره جلا وي. شپږ وایي چې د ډېره درده ما ور ناري کړه چې لا لا؟ ملا صوفي په خپله خونه کې و. ماینې راته وویل چې څه یې کوې؟ ما ورته وویل چې هم دا نن شپه دده سره وېش کوم. ماینې راته وویل اوس یې پرېږده شپه ده سهار به وېش ورسره وکړې. شپږ وایي زما زورونه دې چې دباندې ور ووځم او د ملا صوفي سره یې معلومه کړم ماینه مې خونې ته کشوي چې اوس یې پرېږده. په اخیر کې یې راته وویل چې د یوه پوسه په دوو پښتورګو کې تا تر اوسه یو لوی یو او بل کوچنی لیدلی دی. او بیا یې راته وویل چې تا خو ویله چې ما او ملا صوفي ډېره سره ګران یو. ما ورته وویل چې مونږ ښځې ښې ښځې یو چې تاسې نه سره جلا کوو. او اوس مې څرنګه په دروا غو وېش ته اماده کړې. شپږ وایي ما ورته وویل چې خدای ﷻ مو دې ستاسې له شر او تګیه وساتي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي له دې اوږدې قصې څخه زما مطلب دادی چي مبره بايد د ماينې خبره بلا تحقيق او تامل پر غوږ ونه نيسي او عمل په ونه کړي. لهذا ښځو ته د حبائل الشيطان لقب ورکړه سوی دی يعني د شيطان رسۍ، اول مکر د ښځې چي سړی له هوشه باسي د دړواغو ژړا ده چي د هرې ښځې رسماً زده ده.

درویش وايي: چي دا رنګه واقعات شنيده او ديده ماته معلومې دي لکن په تفسير کې بالا ګنجائش د قصو نسته، نو دا قصه په قرار د مشت نمونه خروار وبولئ.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ قِيْلَ لَهُمْ

ته نه ګوري هغو کسانو ته چي وويل سوه دوی ته له جانبه د رسول الله ﷺ، بغوي رحمه الله له کلبي رحمه الله څخه روايت کړی دی چي په هغه وخت کې چي عليه الصلوة والسلام په مکه مکرمه کې و او ازار د اهل مکې پر مسلمانانو تر اندازې ډېر سو. نو عبد الرحمن بن عوف الزهري. مقداد بن الاسود الکندي. قدامة بن مظعون الجهني. سعد بن ابي وقاص او نورو ګڼ شمېر مسلمانانو رضي الله عنهم قبل ان يهاجروا له عليه الصلوة والسلام څخه اجازه د جنګ وغوښتل د کفارو سره د مکې. نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل:

كُفُّوْٓا اَيْدِيَكُمْ

تاسي بانده کړئ خپل لاسونه يعني ځانونه له جنګ څخه د کفارو د مکې، ولې چي زه په جنګ سره ددوی نه يم امر سوی.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

او لمونځ کوئ او زکوة ورکوئ. يعني ځانونه په لمونځو او زکاتو چي تاسي په امر سوي ياست مشغول کړئ. ولې چي په لمونځو او زکاتو سره د نفس تصفيه راځي، نو دا جهاد دی د نفس امارة بالسوء سره. او جهاد د نفس سره مقدم دی تر جهاد د کفارو سره. ولې اصلاح د ځان مقدمه ده تر اصلاح د بېګانه چي کفار دي. نو ځکه خدای ﷻ جهاد له نفس سره پر هر مسلمان فرض عين ګرځولی دی. او جهاد له کفارو سره فرض کفايي الا في بعض الاحوال چي کافران د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسلمانانو مخکه اشغال کړي.

پوه سه: چي استفهام د "الم" لپاره د تعجب دی او ځای د تعجب يې هغه دی چي وروسته تر امر بالقتال يوې ډلې له جنګ څخه ډډه وکړه او د کفارو بېره يې په زړو کې پیدا سوه، او سره ددې چي دوی تو له اماده باش وه و قتال ته دمخه تر امر بالقتال کمایدل علیه قوله تعالی "کفوا ایدیکم آه" لان الامر بالکف عن الشئ انما یکون بعد القصد الی ذالک الشئ.

فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ

پس هغه وخت چي قتال د کفارو سره پر دوی فرض سو، یعني وروسته تر هجرت د علیه الصلوة والسلام مدینې ته. نو هغه پر دوی سخته پرېوته او جبن يې مختاره کړی. ولي چي دوی له ازاره د کفارو خلاص سوه او ژوند يې په راحت سو.

إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ

پوه سه: چي "اذا" د مفاجات او جواب د "لما" دی او "فریق" مبتداء ده او "منهم" يې صفت دی. نو نکره مخصصه سوه دلته يې ابتداء صحیح ده کما تقرر في النحو. او "یخشون" يې خبر دی او اضافت په خشیة الله اضافت دی د مصدر و مفعول ته او "کخشیة" په محل کې د مفعول مطلق تشبیهي دی. ومعنی الآية نابېره یوه ډله له دوی څخه بېرېدله د خلګو یعني له کافرانو څخه يې داسې بېره وه لکه سړی چي له خدایه بربېږي.

أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ

او یا سخت تر بېرېدلو له خدای ﷻ څخه.

پوښتنه: بېرېدل له کافرانو څخه په مثل د بېرېدلو له خدای ﷻ څخه او یا له تر هغه خو کفر دی. نو څرنګه په نسبت د دغې په ومسلمانانو ته وسي؟

ځواب: دا کلام مبني پر مجاز دی په دې ډول چي دغو کسانو چي ژر امتثال د خدای د امر په قتال کې د کفارو او جبن يې مختار کړی او د نفس په خوله يې وکړه. نو خدای ﷻ ذکر کړی په دې سبب چي شدة الخشية من الکفار تر خشیة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

له خدای ﷻ څخه او مراد یې مسبب دی اعني التقاعد من القتال وعدم المسارعة اليه وهذا لايستلزم ان يكون في الواقع خشيتهم من الناس من خشيتهم من الله بلکې بعض وخت د نفس او د شیطان په بناتسته کولو د یوې ګناه هغه ګناه وکړي او له عذاب څخه غافل وي او یا طمع د مغفرت له خدای ﷻ څخه وي مثلاً یو سړی له خلګو څخه په پټه زنا وکړي طمعاً لغفرانه. نو ددې معنا خو دانه ده چې ددې زاني دا عقیده ده چې خلګ اشد عذاباً دي تر خدای ﷻ او ډېر قدرت لري پر عذاب دده تر خدای ﷻ. او په دې آیت سره خوارج دلیل وايي چې مرتکب د ګناه کبیرې کافر دی. ولې دغه کسان چې له جهاد څخه کېنېنستل دا خو یوه ګناه ده چې دوی وکړه او خدای ﷻ دغه کسان ډېر بېرېدونکي وبلل د خلګو تر بېرې له خدای ﷻ څخه وهذا كفر بواح؟

ددې ځواب دادی چې مونږ دمخه وویل چې دا کلام محمول پر مجاز دی، یعنې سبب ذکر دی او مراد ځنې مسبب دی. البته که کلام محمول پر حقیقت واي، نو د خوارجو دلیل لره به وجه واي.

پوښتنه: خدای ﷻ و مجاز ته څه ضرورت لري؟

ځواب: قرآن مجید د عربو پر ژبه نازل دی او په عربي ژبه کې فصاحت او بلاغت دی چې پر صحیح مذهب هم داغه فصاحت او بلاغت فائقه سبب د قرآن د اعجاز دی، مبني دی في الاكثر على المجازات والاستعارات كما لا يخفى على من تبع كلام العرب العرباء وتتبع القرآن العزيز حتى يجد فيه من المجازات العديدة والاستعارات الكثيرة.

درویش وايي: چې که څوک زما په دغو خبرو کې شک لري د حسد له لارې یا د تعصب له لار، نو دې دی د اصول فقه کتابونه ښه په غور سره مطالعه کړي، او یا دې مطول او مختصر په معاني وو کې مطالعه کړي چې دغه کتابونه د ډېرو مجازاتو او استعاراتو مثالونه له قرآن عزیز څخه پېښوي.

پوښتنه: عبید الله ته خو خبرې د عوامو تر فهم ډېرې کړې او ستا تفسیر خو پښتو و د عوامو لپاره؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خواب: زه منم چي زما تفسير په پښتو ژبه دی، لکن ما داسي نه دي ويلي چي زما تفسير صرف او صرف د عوامو لپاره دی، بلکي زما په تفسير سره عوام هم فائده اخستلای سي او بې حسده ملايان هم فائده ځني اخستلای سي. او دا خبره ما ډېر وارونه په دي تفسير کي کړې ده قطعاً لعرق الحسد والطعن والغيبة والبهتان، ولهذا اقول.

هم يحسدونني ولا ابالي فشر الناس من عاش يوماً غير محسود

وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ

او دوی وايي چي اې زموږ ربه ولي دي پر موږ فرض کړی جنګ د کافرانو سره يعني خو موږ په قتال کي وژل کېږو، او ولي دي موږ بېله جنګه ځندولو تر اجل د مرګ چي نژدې دی په خپلو کورو کي چي پر خپلو فراشو مره سوي وای.

فائده: دا دوې جملې يعني "لم كتبت آه" ولو لا اخرتنا آه" يې په عطف سره نه راوړې، اشاره ودې ته ده چي دوی به ګاهي يوه جمله ويله او ګاهي به يې دا بله جمله ويله، او مجموع دواړې يو کلام نه دی.

پوه سه: چي دا ددوی خبري پوښتنه نه ده له حکمت څخه د واجبولو د جنګ د کفارو سره، ولي چي هغه حکمت خو هر چاته معلوم دی چي اعلاء د کلمة الله ده او تخليه ده د ځمکي له کفر څخه، بلکي دا ددوی تمنی ده چي مدة د کف عن القتال لږ څه زيات کړي حذراً من الموت.

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ

ته ورته ووايه چي تمتع او نفعه اخستل د دنيا په منافعو سره لږ ده، يعني نسبت و منافعو ته د آخرت، او بل د دنيا منافع سريع الزوال دي، نو که تاسي ته مهلت هم درکړه سي او عمرونه مو هم زيات سي فرضاً، نو فائده يې څه ده؟

وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَىٰ

او ثواب د آخرت چي جنت دی مع نعيمها التي لاعين رئيت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر كما جاء في الحديث الصحيح، چي يو له هغو ثوابو څخه په

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

جهاد في سبيل الله پورې مربوط او تقاعد او سستي له جهاد څخه نه کول دي. او ثواب د آخرت خير دی تر ثواب د دنيا چې د يو څو ورځو په تمتع پورې مربوط دی، او ثواب د آخرت ډېر دوام داره دی تر ثواب د دنيا.

وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ۝

او فتيل چې ډېر ادنی شی دی پر تاسي ظلم نه کېږي يعني چې ستاسي ثواب دي کم کړل سي.

بوه سه: چې نعمتونه د آخرت ښه دي تر نعمتو د دنيا من وجوه.

(۱) نعم د دنيا لږ دي او نعمتونه د آخرت ډېر زيات دي (۲) نعم د دنيا قطع کېږي په مرګ سره د سړي، او نعم د آخرت ابدي دي لعدم الموت فيها (۳) نعم د دنيا ملګري دي د غمو او آفتو او د طبيعت د خلاف کارو سره. او نعم د آخرت د ټولو کدوراتو، غمو او آفتو څخه خلاص دي (۴) نعم د دنيا چې سړی هر څونده سرمايه داره وي په دې نه پوهېږي چې سبا ورځ به څه حال وي، او نعم د آخرت يقيني دي تر ابد پورې، نو نتيجه يې داده چې عاقل سړی اختيار کړي هغه شی چې خير دی من کل وجه او پرېږدي هغه شی چې شر وي من کل وجه، محقق شيرازي وايي.

عمارت يا سرای ديگر انداز — که دنيا را اساسی نيست محکم
فريدون را سر آمد بادشاهی — سليمان برفت از دست خاتم
وفاداری مجوی از دهر خون خوار — محالست انگبين درکام ارقم
مثال عمر سربر کنده شمعيت — که کوته باز ميباشد دمادم
ويا برفی گذاران بر سر کوه — کزو هر لحظه خبرئی ميشود کم

درويش وايي: چې يوه سړي له بل سړي څخه سرای رانيوی، نو دواړه و حضرت علي ﷺ ته راغله چې مونږ ته قباله را وکاږه، نو علي ﷺ داسي قباله درنوشته کړه "بسم الله الرحمن الرحيم اما بعد: فقد اشترى مغرور من المغرور داراً دخل فيها في سكة الغافلين لا بقاء لصاحبها فيها" او د سرای حدود اربعه يې داسي ښکاره کړه "الحد الاول ينتهى الى الموت والثاني الى القبر والثالث الى الحشر والرابع الى الجنة او النار والسلام" علي ﷺ چې دا قباله پر مشتري

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وویل هغه بیرته سرای و بائع ته رد کړی او ثمن یې تولــه خیرات کړی و تزهد في طلب الدنیا وهکذا یکون العارف.

حکایت: یو عارف بالله ته یو چا وویل هل تعرف الله فغضب العارف وقال هل ترائي اعبد من لا اعرفه. سائل ورته وویل "هل تعصي من تعرفه قال لا" سعدي عمری که میرود بهمه حال سعی کن .... نادر رضای خالق همچون بسر بری

پوه سه: چې په رد کې د هغه قول د منافقانو چې دوی په باره کې د مقتولینو د احد د جنګ دا ویل "لو کانوا عندنا ماماتوا وما قتلوا" دا آیت مبارک نازل سو.

اَيۡنَ مَا تَكُوۡنُوۡا يُدۡرِكْكُّمُ الۡمَوۡتُ وَلَوۡ كُنۡتُمۡ فِىۡ بُرُوۡجٍ مُّشَيَّدَةٍ‌ؕ

هر چیرې چې تاسي یاست مرګ به پیدا کوي یعنې مرګ به در رسیږي عند حلول الاجل الموعود. که څه هم تاسي یاست په لوړو قلعو کې چې ډېرې محکمې وي، او قتاده رحمه الله وایي چې "شید" و ګچو ته وایي، نو د شید معنا داده چې په ګچو وهل سوي وي لپاره د غایة الاستحکام.

پوه سه: چې منافقانو او یهودانو د مدینې منورې به ویل چې زموږ مېوې او کښتونه مخ پر نقصان روان دي د کومه وخته چې دغه سړی او اصحاب ده د مدینې ښار ته راغلي دي، نو دا آیت نازل سو.

وَاِنۡ تُصِبۡهُمۡ حَسَنَةٌ يَّقُوۡلُوۡا هٰذِهٖ مِنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ‌ۚ

که دوی ته ورسیږي یو ښه والی یعنې فراخي د رزق او هر وخت بارانونه او د کښتو ښه ښه حاصلات وي، نو دوی وایي چې دا د خدای جل جلاله له لوري دي پر موږ یې پېرزو ینه وکړه.

وَاِنۡ تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٌ يَّقُوۡلُوۡا هٰذِهٖ مِنۡ عِنۡدِكَ‌ؕ

او که دوی ته ورسیږي یو خصلت یعنې یو له بدو شیانو لکه قحط او لږ والی د مېوو او د حاصلاتو او د کښتو، نو دوی تاته وایي چې دا شیان ستا له لوري موږ ته پېښ سوه یعنې ستا د سوې پالۍ او شومتوب له سببه ده.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ط

ته ورته ووايه چي هر يو له حسنې او سيئې څخه له جانبه د خداى ﷻ دي حسب ارادته لانه هو الخالق على الاطلاق. يعنې حسنه په تفضل او احسان دى او سيئه يې انذار او انتقام دى على مقتضى حكمته. او پر خداى ﷻ دا نه ده روا چي له چا څخه انتقام اخلي په شوم د بل چا، نو نسبت د شوم و عليه الصلوة والسلام ته كول او سره ددې چي دوى په كفر او معاصيو كي غرق دي دا ددوى لوى حماقت دى او ظاهر البطلان خبره ده.

فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا ﴿۷۸﴾

پس څه عارض پېښ سو دغه قوم ته يعنې كافرانو ته چي قريب نه ده چي دوى به پوه سي په خبره. يعنې بالفعل پوهېده خو ېخي نسته.

پوه سه: چي بعض مفسرين وايي چي مراد له حديث څخه قرآن مبارک دى، ولي كه د قرآن پر آيتو دوى ښه غور كړى واى، نو دا به ورته معلومه سوې واى چي خير او شر ټول له جانبه څخه د خداى ﷻ دي حسب حكمته و ارادته، او دا به هم ور معلومه سوې واى چي خداى ﷻ چا ته عذاب نه وركوي په عمل يا په شوم د بل چا. او بعض مفسران وايي چي په هيڅ شي نه پوهېږي فهم كالانعام بل هم اضل فضلاً عن فهم القرآن.

فائده: متعلقة بقوله اينما تكونوا آه" پوه سه چي د علماء پر دې اجماع ده چي مرگ له نه مرض معلوم سته او نه سن معلوم سته او نه اجل معلوم سته حكمت د خداى ﷻ دادى چي مسلمان بايد هر وخت د مرگ لپاره آماده باش وي، وفي الحديث اكثروا ذكر حازم اللذات يعني الموت. وقال الله تعالى "كل نفس ذائقة الموت" نو بايد همېشه د مسلمان مرگ په سترگو او په زړه وي. او په مال او قصورو غره نه سي، ولي چي دا شيان به پاتېږي او دى به ځني ځي، او دليل ته هم ضرورت نسته ولي چي هر سړي دا حال په مشاهده ليدلى دى. بيت

پند گير از مصائب ديگران — تا نگيرند ديگران زتو پند
نرود مرغ سوى دانه پراز — چو ديگر مرغ بيند اندر بند

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قال السعدي الشيرازي قدس سره

جهان ای پسر ملک جاوید نیست زدنیا وفاداری امید نست
نه بر باد رفتی سحرگاه وشام سریري سلمان علیه الصلوة والسلام
بآخر ندیدی که برباد رفت خنک آنکه با داد ودانش برفت

مسلمان لره پکار ده چي په خیر باقي بعد الموت کي دنیا مصرف کړي لکه یو مدرسه وقفي جوړه کړي او یا پول جوړ کړي او یا په علوم دینیه وو کي یو کتاب تصنیف کړي، او یا یو مسجد د مسلمانانو د لمونځو لپاره جوړ کړي. لکن داسي مسجد نه چي په منځ کي د مسلمانانو تفریق پیدا کوي او یا و قدیم مسجد ته د ضرر رسولو لپاره وي، ولي که د باني هغه نیت وي هغه ته بیا مسجد ضرار وایي او لمونځ پکښي مکروه دی.

مَآ أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

هغه چي تاته ورسېږي اې انسانه یو نعمت لکه مال او دولت او صحت وعافیت دا له جانبه څخه د خدای ﷻ ده صرف فضل او احسان د خدای ﷻ دی. یعني په عباداتو سره که څه هم موافق د شریعت غراوي که فرائض او نوافل وي، که بدني او مالي وي همه و همه د خدای ﷻ د موجوده نعمتو شکر نه په اداء کېږي فضلاً عن استحقاق الاجر والجنة، ولهذا قال خیر البشر ﷺ من من احد یدخل الجنة الا برحمة الله قیل ولا انت قال ولا انا" رواه البخاري ومسلم عن ابي هریره ﷺ.

وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ

او هغه چي تاته ورسېږي یوه سیئه یعني البلاء، من فقر ومرض وغیر ذالک، نو هغه ستا د نفس د خوا دی یعني نفس ته باعث کېږي پر بعضي معاصیو، نو دا سیئه د هغو معاصیو جزاء او عقوبت دی پر دې دنیا، او ستا جزاء ده د سیئه عملو یعني د بل چا له شوم څخه نه ده لکه یهودانو او منافقانو د فقر او مسکنت نسبت و شوم ته د علیه الصلوة والسلام او اصحابو ﷺ کاوه. نو دغه انسان مصیبت زده که کافر وي نو دا دنیا وي مصیبت یو نمونه خدای ﷻ ورښیي د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عذاب اخروي، او كه مصيبت زده شخص مسلمان وي، نو دا مصيبت دنيوي به يې كفاره سي د ګنهو دده، او يا به يې د درجو د لوړوالي سبب سي. په متفق عليه حديث كي راغلي دي چي روايت يې بي بي عائشي رضي الله عنها كړى دى "ما من مصيبة تصيب المسلم الا كفر الله بها عنه حتى الشوكة يشاكها" نشته يو مصيبت چي مسلمان ته ورسېږي مګر نه خداى جل جلاله دده ګناه ور رژوي په هغه مصيبت سره حتى يو ځوز (اغزى) چي په جګ سي.

وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا

پوه سه: چي جار او مجرور متعلق دي په "ارسلناك" پوري نو "رسولا" يا مفعول مطلق او يا حال دى لپاره د تاكيد، نو ترجمه يې داسي ده چي موږ ته استولى يې و خلګو ته رسول، يا حال كونك رسولاً، او كه جار او مجرور په رسولاً پوري متعلق وي، نو يې معنا داسي ده موږ ته استولى يې رسول و ټولو خلګو ته يعني عموم د خلګو فائده كوي لكه په بل آيت كي چي راغلي دي "وما ارسلناك الا كافة للناس" يعني ستا رسالت يوازي په عربو پوري نه دى خاص، بلكي د عربو او عجمو دواړو رسول يې بلكي د جن لپاره هم رسول يې.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

كافي دى خداى شاهد ستا پر رسالت باندي چي له جملې ځخه د شاهدى د خداى نزول القرآن المعجز ونصب سائر المعجزات وبالخصوص خاتم النبوة قال الشيخ فريد الدين العطار.

دعوتش فرمود به هر خاص وعام — نعمت خود را باو كرده تمام
مبعث امت وي نكوهش بتان — امت او بهترين امتان
برميان دو كتف خورشيد وار — داشته مهر نبوت آشكار

پوه سه: چي په منځ كي د دوو ورږو د عليه الصلوة والسلام مهر نبوت اشاره ده وعصمت ته دده له وسوسه ځخه د شيطان، ولي خناس مردود له مابين الكتفين ځخه خپل خرطوم داخلوي او د انسان و زړه ته يې رسوي او هلته په زړه كي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وسوسې ور اچوي، نو که سړی ذکر د خدای ﷻ خنس یعنې شیطان یې ترشا سي وکذالک سمي بالخناس،

يوه سه: چي مهر نبوت د علیه الصلوة والسلام د وږو په منځ کي یوه غوښه وه په اندازه د ځېمي د تنې او یا د یو مرغه د هګی، او د هغه پر شا وخوا باندي وېښتان وه مائل و خضرت ته، او پر هغه غوښه په قدرت الهي نوشته وه محمد نبي امين.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

یعني څوک که اطاعت د رسول وکړي هغه اطاعت د خدای کړی دی. ولي چي رسول ﷺ خو مبلغ دی او آمر په حقیقت کي خدای ﷻ دی.

يوه سه: چي بغوي رحمه الله وايي چي څه وخت چي به علیه الصلوة والسلام دا ویل "من اطاعني فقد اطاع الله ومن احبني فقد احب الله" نو بعض منافقانو به ویل مایرید هذاء الرجل الا ان نتخذه رباً کما اتخذت النصاری عیسی بن مریم ربا" نو دآیت نازل سو یعنې چي علیه الصلوة والسلام به دا ویل من اطاعني فقد اطاع الله" هر چاچي زما اطاعت وکړی، نو د خدای ﷻ اطاعت یې وکړی او څوک چي زما سره محبت کوي نو په تحقیق د خدای ﷻ سره یې محبت وکړی.

وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

يوه سه: چي "ومن" مبتداء ده خبر یې محذوف دی. وقوله "فما ارسلناه آه" دلیل دی د خبر محذوف، والتقدير "من تولی عن طاعتک فلا تهتم به" که څوک ستا له فرمانبرداری څخه سر وغړوي نو یې غم مه کوه، ولي چي موږ ته نه یې استولی پر دوی باندي محافظ د اعمالو ددوی، ولي چي ما علیک الا البلاغ المبین وقد بلغت الرسالة وعلینا الحساب، نو "حفیظاً" حال دی د کاف له ضمیر څخه د مفعول د "ارسلناک"

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ

یعنې منافقان وایي چي تا به دوی امر کړه په یو شي سره "طاعة" خبر د محذوف مبتداء ده ای امرنا طاعة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوښتنه: حق خو دا و چې دوی "طاعة" په نسب سره ويلای وای يعني نطيعک طاعة لکن دوی عدول ورفع ته وکړی للدلالة علی الدوام والثبات.

فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ

نو چې دوی ووځي ستا له حضور څخه تغير او تبديل ورکوي، كذا فسره قتادة والكلبي لفظ "بيت" او ابو عبيده رحمه الله وايي چې معنا د "بيت" قدروا ليلاً غيرما اعطوک من العهد نهاراً، نو پر دې تقدير مشتق له "بيتو ته" څخه دی. يوه ډله ددوی غير له هغه چې دې طائفې به ويل فالضمير في تقول راجع ای الطائفة، يعني درواغ او مخالف د هغه خبري کوي چې ستا په حضور کې کړې وه من العهد والوصية والنصيحة.

وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ

او خدای جل جلاله نوشته کوي يعنې امر ورکوي چې نوشته کړې ملکي مايبيتون تاچه دوی ته پوره جزاء ورکړي، او يا دآيت معنا داده چې خدای جل جلاله نوشته کوي په جملة کې د مايوحی اليک تاچې تاهم خبر کړي په اسرار د دوی.

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

نو ته اعراض وکړه ددوی څخه او باک مه په کوه، او يا معنا داده چې پر دوی مخامخ ملامتيامه وايه او اخبار او اعلان مه کوه په نومانو ددوی د اصحابو، او ته تکيه پر خدای جل جلاله کوه په ټولو کارو کې خصوصاً د منافقينو په باره کې.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

او کافي دی خدای جل جلاله تا لره "وکيلا" يعنې چې تفويض د ټولو کارو خدای جل جلاله ته وکړې.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ

آيا فکر نه وهي منافقان په قرآن کې، اول په نظم کې د قرآن او دويم په معنا کې د قرآن او په هغه عجائب او غرائب او فصاحت او بلاغت فائقه کې د قرآن، او په قصص موافقه وو کې د قرآن چې د تورات او انجيل سره دی او په امثال بنائسته وو کې د قرآن الی غير ذالک. تاچه دوی ته په دا واضح سي چې قرآن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کلام البشر نه دی.

وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ

او که چېرې وای قرآن له جانبه د غیر الله لکه مشرکانو چې به ویل چې محمد ﷺ دا قرآن له ځانه جوړوي په کرار کرار که د خدای له خوا وای. نو په یوه وار به نازل سوی وای لکه تورات او انجیل.

لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿۸۲﴾

دوی به پیدا کړی وای ډېر اختلاف. یعنې معاني د قرآن به سره نقیض وای یو د بله سره. او الفاظ د قرآن بعض فصیح او بلیغ یعنې پر قانون د عربیت به برابر وي. او به یې رکیک خلاف البلاغة وای. او بعضې قصې به یې د تاریخ سره برابرې وای او بعضې به یې د تاریخ خلاف وای. او د بعضو سورتو اتیان بالمثل به یې کېدای سوای. ولې قوت بشري دوئنده توان او طاقت نه لري چې دوئنده لوی کتاب دی یې مذکوره نواقصو جوړ کړي.

پوښتنه: په قرآن مبارک کې خو ناسخ او منسوخ سته. نو دا اختلاف نه دی او که څرنګه؟

ځواب: یا دا اختلاف په اعتبار د احوالو د خلګو دی او د مصالح د زمانو دی.

درویش وایي: چې تحقیق د نسخ په تفسیر کې د هغه آیت مطالعه کړه "ماننسخ من آیة او ننسها الی آخیر الآیة"

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ

چې و به رسېدی دوی ته یعنې منافقانو ته او یا ضعیف الرای مسلمانانو ته یو شی له حال څخه د سرایا وو چې علیه الصلوة والسلام به یوه خوا او بله خوا ته استولي وې که به د امن حال و چې فتح پر دښمن به وه او سلامت د سرایا به وه او یا له خوف څخه چې شکست د مسلمانانو به پکښې و. نو دغو منافقانو او یا دا ضعیفه مسلمانانو به دستي دا خبرونه ونشر او اشاعت ته وسپارل او د علیه الصلوة والسلام د نشر او اشاعت فکر به یې نه ساتی.

پوهنه: چې بغوي رحمه الله په شان نزول کې ددې آیت داسې ویلي دي چې علیه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوة والسلام به کوچني فوجونه د لسو کسانو څخه نيولې بيا تر څلورو سوو
کسو پوري بعضې بانډو او قريو ته د کافرانو استوله د جنګ لپاره چي هغو ته په
عربي سرايا ويل کېدل چي له سِر څخه ماخوذ دی يعني په پټه استول، نو چي سرايا
به غالبه سوې پر کافرانو او يا به مغلوبه سوې منافقانو کشف الحال ددوی کاوه په
ذريعه د جاسوسانو، نو دستي به يې حال د سرايا وو که په غالبه و که مغلوب په
مدينه کي مسلمانانو ته شائع کړی، دمخه تر دې چي د عليه الصلوة والسلام سره
مشوره وکړي، نو په صورت کي د مغلوبيت د سراياوو د مدينې والو زړونه به
ضيعف او غم جن سوه، او دغه بعض ضعيف الرای مسلمانانو به هم ورته اشاعت
کاوه، او يا به عليه الصلوة والسلام ودوی ته خبر ورکړی بما اوحی اليه من فتح او
ظفر او يا د تخويف وحي به يې ورته بيان کړې دوی به دستي شائع کړې.

پوښتنه: په دې اشاعت د خبر د سرايا وو يا امن او يا خوف څه مفسده وه چي
خدای ﷻ په ذم کي د منافقانو دا خبره وکړه؟

ځواب: خبره د امن د سرايا چي خصم و اوري د ځان په ساتنه وپر کوشش کوي،
او که د هزيمت د سراياوو خبر واوري جنګ ته نوره ادامه ورکوي.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ

او که دوی رد کړی وای خبر د امن او خوف د سراياوو و رسول الله ﷺ او
خاوندانو ته د رايې يعنې الصحابة الکرام کابی بکر وعمر وعثمان وعلي ﷺ،
ولي دوی صاحب د بصارت دي.

پوښته: چي دغه مذکوره صحابه کرام چي اولوا الامر يې ويلل، ولې چي نور
صحابه له دوی څخه امر غواړي غالباً او يا امر په معنی د مشورې دی او
نبي ﷺ به ددوی سره مشوره کول دمخه تر دې چي خلګ به يې په يو شي سره
امر کول او خلګ يې امر کول بالاقتداء بهم، چناچه ترمذي د ابو سعيد
الخدري ﷺ څخه روايت کړی دی چي عليه الصلوة والسلام وويل اقتدوا بالذين
من بعدي ابی بکر وعمر رضي الله عنهما.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْۢبِطُونَهٗ مِنْهُمْ ۭ

پوه سه: چي اصل معنا د د استنباط استخراج ده يعني يستخرجون بانظارهم يعني الصحابة مايليق بذالك الامر من الاشاعة او الاخفاء. والمراد بالموصول النبي ﷺ و اولوا الامر من الصحابة ﷺ.

فائده: په راوړو کي د موصول اقامة د اسم ظاهر ده په ځای کي د ضمير لان الحال يقتضى ان يقال لعلمهم لسبق ذكر النبي ﷺ و اولى الامر قريباً. والنكتة فيه اظهار فخامة شانهم.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ

که نه وای فضل او رحمت د خدای پر تاسي قريشو باندي خصوصا او پر ټولو عربو عموماً يعني بارسال الرسول العربي القريشي وانزال القرآن بلسان العرب.

لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝

تاسي به متابعت کړی وای د شيطان مګر لږو کسانو.

پوه سه: چي استثناء راجع ده وضمير ته د "اتبعتم" يعني ستاسي څخه به لږ کسان وايي چي د اضلاله د شيطان په دعوت وشرک ته به يې ځان ساتلی.

پوه سه: چي بعض انسانانو ته خدای ﷻ عقول سليمه ورکړي وي چي له خيره څخه د هوا او هوس او خواهشاتو نفسانيه وو يې خلاص کړي وي. نو هغه خپل نوراني زړه په دې خدای ﷻ پوه کړي چي عبادت د بتانو پوچ او بې اصله کار دی، لکه زيد بن عمر بن نضيل، رقة بن نوفل ابن عم خديجة الزهراء زوجة النبي ﷺ، نو دا يوه بله نوع ده له فضل څخه د خدای ﷻ "يعطيه من يشاء" او بعض مفسرين يې حذف د موصوف مفعول مطلق بولي والتقدير "اتبعتم الشيطان الا اتباعاً قليلاً" يعني في بعض الامور. ولي چي د ځان ساتنه له متابعت څخه د شيطان له تعليماتو څخه د قرآن عزيز او د تبليغاتو د رسول الله ﷺ لاس ته راځي، ولي عقول د خلګو په حسن د بعضو کارو او په قبح کي د بعضو کارو کافي نه دی، نو بايد خبرونه د سرايا وو من الفتح والهزيمة تاسي تر امر د رسول الله ﷺ ځند ولی وای او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قبل الوقت او قبل امره ﷺ مو شائع کړی نه وای.

درویش وایي: چې پر دې تقدیر ربط د آیت "ولو فضل الله آه" د مخنۍ آیت سره "ولو ردوه آه" ښه واضح سو فافهم فانه سانح عزیز.

درویش وایي: چې شیخ نجم الدین قدس سره په تاویلاتو نجمیه وو کې داسې ویلي دي چې شاید دا استثناء یعنې الا قلیلاً به و ابوبکر صدیق ﷺ ته راجع وي. ولې چې ابو بکر ﷺ دمخه تر بعثت د علیه الصلوة والسلام رسولاً دده سره هم رایه و، چې عبادت د بتانو لکه چې قریشو کاوه باطل او اغلظ کار باله.

درویش وایي: چې چونکه خدای ﷻ دمخه حال د هغو کسانو بیان کړی چې له جنګ څخه د کفارو یې ډېره کول او ددوی قولونه یې هم بیان کړه "وقالوا ربنا لم کتبت علینا القتال آه" او ددوی حال یې هم بیان کړی بقوله تعالی "یخشون کخشیة الله آه" په دې آیت کې یوازې خدای ﷻ علیه الصلوة والسلام مخاطب وګرځاوه ولو کان وحده او وعده د نصر یې ورسره وکړه او دا خدای ﷻ ورته ښکاره کړه وتاته تاوان نه رسوي او د قتل د غیر پر تا مواخذه نسته.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ

ته اې محمد ﷺ جنګ کوه په لار کې د خدای ﷻ. یعنې که څه هم نور مسلمانان له جهاده کښېني او تا یوازې پرېږدي.

لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ

تاته تکلیف نه درکول کېږي مګر په فعل د خپل ځان بحذف المضاف یعنې تاته ضرر نه کوي مخالفت او تقاعد عن القتال ددوی. بغوي رحمه الله وایي چې ابو سفیان چې له جنګ څخه فارغه سو او اوویا کسه نامور صحابه کرام ﷺ یې شهیدان کړه چې په هغو کې سید الشهداء حمزه ﷺ هم و، نو ابو سفیان و علیه الصلوة والسلام ته ور تاري کړې اوس خو داغه مړي بس ته په راتلونکي کې به زه او ته په بدر صغری کې بیا یو جنګ سره کوو علیه الصلوة والسلام ورته وویل ان شاء الله تعالی. نو د بدر صغری د میلې موسم د ذی القعدې له اول څخه شروع کېدی. نو چې وخت د بدر صغری راورسېدی، نو علیه الصلوة والسلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسلمانانو ته بلنه د وتلو ورکړه د بعضې مسلمانانو دا خروج خوښ نه و، كذا خرج ابن جرير عن ابن عباس ﷺ. نو عليه الصلوة والسلام وويل "والله لاخرجن ولو وحدي" زه به وزم بدر صغرى ته كه څه هم يوازې يم.

وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ

او ته باعث کوه مسلمانان پر جنګ د کفارو او پر خروج و بدر صغری ته. ولې چې ستا وظيفه تبليغ او تحريض دی، وما عليك الا البلاغ المبين.

عَسَى اللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ

شايد خدای ﷻ به بند کړي ستاسې جنګ د هغه کسانو سره چې کافران دي يعني ابو سفيان وحزبه.

پوه سه: چې "عسى" ويل د خدای پاک لکه وعداه محتوم ده، نو عليه الصلوة والسلام سره د اوويا کسانو بدر صغری ته راهي سوه.

پوه سه: چې ابو سفيان چې وعده يې د رسول الله ﷺ سره د بدر صغری کړې وه، نو څه وخت چې موسم د بدر صغری را ورسېدی خدای ﷻ يې په زړه کې رعب او بېره پيدا کړه او نه راغلی. کوم مسلمانان چې راغلي وه د بدر صغری په بازار کې يې خريد او فروخت سره شروع کړی او ښې ښې ګټې يې وکړې، او خدای ﷻ خپله وعده په هغه آيت کې کړې وه "عسى الله آه" او په بل ځای کې يې د قرآن داسې ويلي دي په باره کې د مسلمانانو چې بدر صغری ته تللي وه "فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم يمسسهم سوء".

درويش وايي: چې دا قصه مفصله په سورت آل عمران کې تېره سوه.

وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا ﴿٨٤﴾

او خدای پاک سخت دی په دبدبه کې او عظيم السلطنة او سخت دی په عذاب ورکولو کې د کفارو تر قريشو وغيرهم.

مَّن يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا ۖ

که څوک د بل چا سره شفاعت وکړي يعني په شفاعت سره ضرر څني دفع کړي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او جلب د نفع ورته وکړي او خاص د خدای ﷻ د رضا لپاره. دي شافع ته به خدای پاک ورکړي برخه د شفاعت یعني ثواب د شفاعت.

بوه سه: چي مجاهد رحمه الله وايي چي شفاعت کوونکي ته خدای پاک ثواب د شفاعت ورکوي که څه هم شفاعت قبول نه سي. کذا روی ابن ابي حاتم رحمه الله.

له ابو موسی اشعري رضی الله عنه څخه روايت دی چي يو سړی چي به علیه الصلوة والسلام ته راغلی او طلب د حاجت به يې ځني کاوه، نو علیه الصلوة والسلام به پر موږ مخ را واړاوه او راته وه به يې ويل "اشفعوا تؤجروا" تاسي شفاعت ددي سړي ماته وکړئ او ثواب د شفاعت حاصل کړئ ويقضي الله علی لسان نبيه ماشاء بخاري مسلم، او په بل حديث کي راغلي دي چي علیه الصلوة والسلام وويل "الدال علی الخير کفاعله" رواه البزار عن ابن مسعود رضی الله عنه يعني په ثواب کي سره برابر دي.

بوه سه: چي يو له شفاعت حسنه څخه و مسلمان ته دعاء ده. عن ابي درداء رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا دعاء الرجل لاخيه بظهر الغيب قال الملائکة امين ولک بمثل ذالک. که يو سړي دعاء وکړه لپاره د ورور يعني د بل مسلمان په غياب کي د هغه. نو ملکي وايي امين او تاته هم مثل ددغي دعاء درکول کېږي، او ابن عباس رضی الله عنه وايي شفاعت حسنه اصلاح بين الناس ده او بعض وايي شفاعت حسنه نه خبري دي د خلګو په منځ کي چي غرض يې ثواب او خير وي.

درويش وايي: چي ددغو نامورو روايانو رحمهم الله غرض حصر نه دی فيما قالوا بل قال "کل واحد منهم ذکر الاهم من الشفاعة عنده" والله اعلم بالصواب.

وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا

او که چا شفاعت وکړی بد شفاعت. وي به ده لره يوه برخه د هغه يعني ګناه د هغه شفاعت، ابن عباس رضی الله عنه وايي چي شفاعت سيئه نميمه يعني د دوو کسانو تر منځ شيطانت کول دي، او بعض علماء وايي د چا غيبت کول دي، او بعض علماء وايي چي د خلګو په منځ کي بدي خبري کول چي مفضي وشر ته سي.

له ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چي علیه الصلوة والسلام وويل که يو چا د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بل سړي کومک وکړي په قتل کي د یو چا په یو لړ خبره سره "لقي الله" د خدای پاک سره به ملاقي سي په ورځ د قیامت به حشر سي "مکتوب بین عینیه" نوشته به وي د سترګو تر منځ دده هغه "آیس من رحمة الله" نا امید دی له رحمت څخه د خدای ﷻ.

درویش وایي: چي نو به څه حال وي د هغه کسانو چي د کفارو سره په صف کي ولاړ وي او مسلمانان وژني کما في الزمان الحاضر سنه ۱۴۲۷ هـ ق. شیخ اکبر محي الدین ابن العربي قدس سره وایي چي په بعضو بلادو کي د عربو یو غټ مالدار سړي زه مېلمه کړم او ډېري تحفي او هدایاوي یې زما لپاره راوړي وې. نو ډوډۍ او هدایاوي چي یې حاضري کړې، نو دده مځکي حکومت وقتي سرکاري کړي وې. نو ما ته یې وویل چي ته زما شفاعت سلطان الوقت ته وکړه چي زما مځکي بېرته راکړي. زما خبره په نېز د سلطان الوقت ډېره مقبوله وه. نو ما ورته وویل چي ښه دی شفاعت به دي وکړم لکن ډوډۍ دي نه خورم او هدایا دي هم نه کوم په زړه کي مي دا را وګرځېدل چي دا خو ګویا ماته رشوت راکوي. نو ورغلم سلطان الوقت ته او د هغه سړي شفاعت مي وکړی. سلطان الوقت سمدستي د هغه سړي مځکي بېرته ورکړې. زه ځني ولاړم نه مي ډوډۍ وخوړه او نو مي هدایاوي قبولې کړې.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا

او دی خدای ﷻ پر هر شي مقتدر یعني چي یو له شیانو څخه مجارات د حسناتو او د سیئاتو دی.

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ

چي تاسي ته پیش کش درکړه سي په یو پیش کش سره.

پوه سه: چي "تحیه" مصدر دی د حیاک الله که څه هم په اصل کي اخبار دی چي معنا یي ده "ته ژوندی ساتلی یې خدای ﷻ" لکن په معنا د انشاء او دعاء دی یعني خدای ﷻ دي ژوندی لره.

پوه سه: چي عرب په جاهلیت کي پلار او زوی چي په سره ملاقي سوه. نو یو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او بل ته به يې سره ويل حياک الله يعنې خدای دې دراز عمر درکړي ، او وروسته دا لفظ په اسلام کې بدل سو په سلام سره او خدای ﷻ زموږ لپاره تحيه سلام وګرځاوه په دنيا او په جنت کې. د عمران بن حصين ﷺ څخه روايت دی موږ به د جاهليت په وخت کې يو وبل ته داسې ويل "انعم الله بک عينا" او يا انعم صباحاً فلما جاء الاسلام" نو موږ د جاهليت له وينا څخه نهي سوو رواه ابو داؤد.

وعن ابن هريره ﷺ ده وويل چې خدای ﷻ چې آدم ﷺ پيدا کړی پر صورت دده چې جګ والی يې شپېته ذراع و، نو وروسته د خلق يې آدم ﷺ ته وويل ورسه هغه څه نفر ملکې چې ناستي دي سلام ورواچوه، او غوږ ونيسي چې دوی څه درته وايي هغه ستا او ستا د اولاد تحيه ده. نو آدم ﷺ ورغلی او ورته وه يې ويل السلام عليکم؟ هغو ورته وويل وعليکم السلام ورحمة الله يعنې لفظ د رحمة الله يې دده پر سلام زيات کړی بخاري او مسلم.

درويش وايي: چې له دې حديث څخه دا معلومه سوه چې السلام عليکم او خواب د هغه سنت قديمه دی، نه يوازې د اسلامي دين له خوا څخه. البته اهل جاهليت دا آبائي تحيه په نورو الفاظو بدل کړی دی کمامر، د اسلام دين بيرته تجديد وکړی وبس.

پوه سه: چې بعض علماء وايي چې تحيه د نصاری وو وضع اليد على الفم وه، او تحيه د يهودانو اشاره د لاس په ګوتو سره وه، او تحيه د مجوسيانو په صرف سر کښته کولو سره وه، يعنې د ټولو دا په فعل تحيه وه په خوله يې هيڅ نه ويل. او تحيه د اهل جاهليت حياک الله خدای دې دراز ژوند درکړي، او بعضو به ويل عش الف سنة زر کاله ژوندی اوسې او السلام عليکم ډيره ښه تحيه ده، ولې چې د نصاری، يهودانو او مجوسيانو دا خو صرف عملي کار و دعاء هيڅ نه وه پکښې، او د جاهليت په تحيه کې که څه هم دعاء وه لکن دعاء يې پر دې دنيا حصر وه، او د السلام عليکم په تحيه کې دعاء د سلامت ده مخاطب ته په سلاميتا له آفاتو څخه د دنيا من مرض وفقر وموت العيال الى غير ذالک ومن آفات الآخرة کالمناقشة في الحساب ودخول النار وغير ذالک. فالتحية

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الاسلامية اشرف التحيات لقدمها والاشتمالها للدنيا والآخرة.

فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ۗ

نو تاسي وقائل تـه د سلام دده تـر سلام ښـه تحيه ورکړئ. او يـا ور رد کړئ "بحذف المضاف اى ردوا امثالها" يعني هغه دده په الفاظو ځواب ورکړئ.

يوه سه: چي ښه طريقه يې داده که سړي تاته وويل السلام عليكم ته په ځواب کي د رحمة الله لفظ هم ورضم کړه يعني وعليكم السلام ورحمة الله. او که هغه رحمة الله هم وويل ته په ځواب کي ور زياته کړه وبركاته يعني وعليكم السلام ورحمة الله وبركاته. او رد يې دادی چي هغه ووايي السلام عليكم ته ورته ووايه وعليكم السلام.

مسئله: سلام اچول ابتداءً خو سنت دی لکن ځواب يې واجب دی.

فائده: په قرآن مجيد کي او د تخيير لپاره دی که څه هم رد احسن يې مستحب دی.

پوښتنه: کلمه د واو په وعليكم السلام کي د عطف لپاره خو نه سي کېدای، ولي عطف د کلام د يوه متكلم د بل متكلم پر کلام خو نه دی روا، او ابتدائيه خو هم نه دی لانه وقع جواباً لقول المسلم الآخر؟

ځواب: کلمه د واو عطف ده پر محذوف باندي والتقدير علي وعليكم السلام.

مسئله: منتهى د سلام دغه الفاظ دي السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. ولي چي ټوله مذكوره الفاظ ټولو اقسامو تـه د مطالبو شامل دي وهي السلامة من المضار ونيل المنافع، او معنا د رحمة الله دوام دی د هغو او معنا د بركاته زيادت او نما د هغو. كلها في الدينا والآخرة فلم يبق شئ من المطالب. ولهذا اكتفى في تشهد الصلوة على هذا المقدر. په حديث شريف کي راغلي دي "من قال السلام عليكم ورحمة الله وبركاته" د هغه لپاره دېرش نېكۍ نوشته کېږي.

فائده: هر څوک چي سلام وبل ته وايي دده اختيار دی که السلام عليكم وايي يعني په تعريف د السلام او که سلام عليكم وايي يعني په تنكير سره، ولي چي دواړه لفظونه په قرآن مبارک کي راغلي دي قال الله تعالى "والسلام على من اتبع الهدى" وقال "وسلام على من اتبع الهدى" لکن په قرآن کي تنكير ډېر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راغلی دی والکل جائز ، لکن له لمانځه څخه د خلاصیدو په وخت کې سلام تعریف ضروري دی لعدم سماع التنکیر فیه.

سوال: نحات خوا وایي چي خالصه نکره مبتدا، نه سي واقع کیدای یعني تعریف یا تخصیص غواړي، نو سلام په قرآن کي څرنګه او یا زموږ د سلام په نکارت سره توجیه به یې څه وي؟

ځواب: عبدالرحمن الجامي په شرح کي د کافیه وایي چي سلام نکره مخصصه ده ای سلام من قبلي علیک.

پوښتنه: یو سړی چي بل سړي ته سلام وایي، نو داسي ورته وایي "السلام علیکم" او هغه بل سړی ورته وایي وعلیکم السلام، نو ضمیر د جمع چي کوم دی چاته راجع دی؟

ځواب: په دې صورت کي سلام و سړي ته دی او د دوو ملکو چي دده سره دي او ملکي هم دده د سلام ځواب ورکوي "ومن سلم علیه الملک فقد سلم من عذاب الله ان شاء الله" په صحیح حدیث کي راغلي دي چي یو سړی و علیه الصلوة والسلام ته راغلی او داسي سلام یې ورواېه السلام علیکم. علیه الصلوة والسلام ورته وویل و علیکم السلام ورحمة الله وبرکاته، او بل سړی چي دواړه ځوابونه د علیه الصلوة والسلام یې اورېدلي وه، نو ولاړ سو او بیرته راغی او داسي سلام یې و علیه الصلوة والسلام ته وواېه السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته فقال وعلیک فقط، نو هغه سړي ورته وویل چي زما سلام دي راکم کړی یعني هغه اورېد و، نو د خدای ﷻ هغه آیت څرنګه سو "فحیوا باحسن منها" علیه الصلوة والسلام ورته وویل چي تا ماته د فضل او احسن ځای نه پرېښو، نو ځکه ما ځواب بالمثل درکړی.

مسئله: امام ابو یوسف رحمه الله وایي که یو چا بل سړي ته وویل چي پر فلاني مي سلام وایه، پر هغه واجبه ده چي سلام به ور رسوي، او که چا په کاغذ کي بل سړي ته سلام لیکلی و، دی به هم جواب په په مکتوب سلام سره ور استوي.

درویش وایي: چي وایي وکلما زاد في السلام او الجواب کان اکثر ثواباً

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وافضل آه" له دې عبارت څخه دا معلومېږي چې سلام او ځواب د هغه حد محدود نه لري وهذا ينافي قول النبي ﷺ فيمامر من الحديث آنفاً چې هغه سړي ته يې وويل چې تا ماته د فضل ځای نه پرېښو آه. نو که حد محدود سلام نه درلودای څو و مغفرت ته به عليه الصلوة والسلام ورسره زيات کړي وای. نو دا به يې رد وای په احسن منها سره. او د غه رنګه د کليه قاعدې سره د مظهري رحمه الله هغه حديث د ابن عباس رضي الله عنه هم منافي دی چې ابن عباس رضي الله عنه ته چا سلام ورواچاوه او وه يې ويل السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وزاد لفظ آخر فقال ابن عباس رضي الله عنه السلام انتهى الى البركة يعنې سلام د برکت پر لفظ ختم سو. او داغه رنګه مظهري رحمه الله يو حديث په روايت د معاذ بن انس رضي الله عنه را نقل کړی دی او نسبت د روايت يې ابو داؤد ته کړی دی چې يو سړی و عليه الصلوة والسلام ته راغلی او داسي سلام يې ووايه السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ومغفرته. عليه الصلوة والسلام ورته وويل دا يې څلوېښت. يعنې څلوېښت نېکۍ چې دا هم پر دې دلالت کوي چې د سلام الفاظ محدود نه دي والله اعلم بالصواب.

مسئله: که يوه ډله ناسته او يو چا سلام ورواچاوه او يوه سړي د سلام ځواب ورکړی کافي دی، ولې د سلام ځواب فرض کفايي دی. او که يوه ډله روانه وه او يوه نفر ناستو خلګو ته سلام واچاوه کافي دی لان ابتداء السلام سنة كفائية.

مسئله: تبادر و سلام اچولو ته چې دوه کسه په مخه سره ورسي ښکاره دی او افضل دی، که مشر سړي تبادر وکړی او که کشر. په حديث شريف کي چې روايت يې ابو هريره رضي الله عنه کړی دی راغلي دي چې عليه الصلوة والسلام وفرمايل "لاتدخلوا الجنة حتى يؤمنوا" يعنې تاسي جنت ته نه سئ ورتلای تر څو چې مو ايمان نه وي راوړی "ولا تؤمنوا حتى تحابوا" او تاسي مؤمنان نه سئ کېدای چې يو له بله سره محبت ونه کړئ "اولا ادلکم على شئ اذا فعلتموه تحابيتم" آيا زه تاسي ته داسي درونه ښيم چې تاسي هغه وکړئ محبت به مو سره پيدا سي "افشوا السلام بينكم" تاسي د پر سره وا ياست سلام په خپل منځ کي، رواه مسلم. او له ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې اول کونکی د سلام له کبره خلاص دی رواه البيهقي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: سپور سړی دې وپیاده سړي ته سلام وايي او پياده دې و ناست سړي ته وايي او لږ خلگ دي ودېر جماعت ته سلام وايي او كشر سړی ته و مشر ته سلام وايي كذا جاء في حديث البخاري ومسلم.

مسئله: سړی دي سلام تر خبرو مخکي وچاته ور اچوي.

مسئله: كه يو چا د بل چا سلام چاته ورووړی، نو هغه دي په جواب کي داسي ورته ورته ووايي عليک وعليه السلام كما ورد في الحديث الذي رواه غالب عن ابيه عن جده، غالب ﷺ وايي چي زه پلار واستولم چي ته ور سه و عليه الصلوة والسلام ته زما سلام ووايه ما چي دا سلام د پلار له لوري و عليه الصلوة والسلام ته ورساوه، نو ده مبارک په ځواب کي داسي راته وويل عليک وعلى ابيک السلام.

فائده: حاجيان چي حج ته ځي نو نور قريبان او دوستان يې ورته ووايي چي زما سلام به و عليه الصلوة والسلام ته وايه. نو پر ده واجب ده چي دا سلامونه به و عليه الصلوة والسلام په وخت کي د حضور د قبر شريف رسوي، اوس نو مسئله داده چي د حاجي صاحب څو د ټولو سلام استونكو نومان نه دي په ياد چي نوم پر نوم ټولـه سلامونه د قبر انور په مواجهت حضرت خاتم النبوة ﷺ ورسوي. نو حاجي دي داسي ووايي "الصلوة والسلام عليک يا رسول الله من جانب جميع من اوصاني بالسلام عليک" يعني صلوة او سلام دي وي پر تا يا رسول الله ﷺ له طرفه څخه د ټولو هغو كسانو چي ما ته يې وصيت كړی و يعني زه يې امر كړی وم په سلام پر تابندي يا رسول الله ﷺ. نو د قبر انور څخه داسي ځواب ورکړه سي كه يې څوک اوري كه يې نه اوري عليک وعليهم السلام وهذه كرامة عظيمة لهذا الشخص يعني چي سلام د خلگو يې و عليه الصلوة والسلام ته ورساوه لان عقيدة اهل السنة والجماعة ان رسول الله ﷺ حي في قبره يرزق.

مسئله: كه يو سړي و بل ته سلام ووايه وروسته ددوی دوو تر منځ يوه درخته حائل سوه يا ديوال يا يوه ډبره چي بيا سره ووينې بيا دي نوی سلام ورواچوي په اول سلام دي كفايت نه كوي، وبهذا المعنى جاء حديث ابی هريره ﷺ الذي رواه ابو داؤد.

مسئله: څوک چي له چا څخه رخصت اخلي په وخت کي د رخصتېدلو دي هم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

السلام عليكم ورته ووايي، عن قتاده ﷺ قال قال رسول الله ﷺ اذا دخلتم بيتاً فسلموا على اهله فاذا خرجتم فادعوا اهله بالسلام، چي تاسي داخل سئ و يو كور ته، نو تاسي سلام ووايا ست و اهل ته د كور، او چي تاسي وځي رخصت واخلئ د كور والا څخه په سلام سره رواه البيهقي.

له ابو هريره ﷺ څخه روايت دی چي عليه الصلوة والسلام وويل چي يو سړی چي يو مجلس ته ورسي، نو سلام دي ورواچوي كه كښېنستی خو كښېني دي، او كه ځني تلی بيا دي سلام و هغه مجلس والو ته ووايي. په اخير كي ددې حديث داسي راغلي دي "فليست الاولى باحق من الثانية" رواه الترمذي وابو داوُد.

و هيڅ كافر ته دي ابتداءً سلام نه كوي لقوله عليه الصلوة والسلام لاتبدوا اليهود ولا النصارى بالسلام الى اخير الحديث"

مسئله: كه په يو مجلس كي مسلمانان، يهودان او مشركان ګډوډ سره ناست وه، سلام خو دي ور اچوي لكن په نيت كي دې مسلمانان وي، وبمثله جاء الحديث مرفوعاً كما رواه الشيخان.

مسئله: كه اهل ذمه يعني كافر چي د مسلمانانو ذمه يې قبله كړي وي سړي ته سلام ور واچوي ځواب دي فقط دونده قدر ورته وايي وعليكم. وبهذا جاء الحديث عن انس ﷺ رواه البخاري ومسلم.

مسئله: نه دی واجب بلكې نه دی روا سلام و هغه چاته چي هغه پر لمانځه ولاړ وي، او يل د خطبې په وخت كي، نو كه په لمانځه كي هغه سړي ځواب وركړی لمونځ يې فاسد دی. او په وخت كي د قرائة القرآن جهراً او په اذان او اقامت كي، او د حديثو د رس يا د نورو علومو دينه وو د درس په وخت كي دي هم څوک سلام نه اچوي.

يوه سه: چي په روايت كي د روح البيان په جواب كي د سلام د اهل الذمة وو لفظ د عليک بدون الواو راغلی دی او دا روايت ډېر په زړه پوري دی تر روايت د مظهري رحمه الله كمامر عنقريب. له دې كبله چي معطوف عليه ته ضرورت نه سي پيدا ای علي وعليكم كمامر منا فتدبر فيه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: قاضي چي په محکمه کي ناست وي د مدعي او د مدعیٰ علیه سلام ته دي ځواب نه ورکوي، او داغه رنګه قاضي چي د حکم ځای ته راسي او خصمان ناست وي سلام دي نه وراچوي تاچه هيبت يې بر قرار وي.

مسئله: قرطبي وايي چي ځوانانو ښځو ته دي سلام نه وراچوي او نه دي د سلام ځواب ورکوي په سبب د خوف د فتنې په خبرو کي ددوی په وسوسه د شیطان، او پر محارمو ښځو او سپين سرو باندي سلام او ځواب د سلام دواړه ښه کار دی.

مسئله: هغه خلګو ته چي په قطار يا شطرنج سره اخته وي او يا مغني په غنا اخته وي او يا سړی پر بولو يا اودس مات ناست وي، او يا کوتري الوځوي يا لغ سړی یعنې عورت يې لغ وي دې ټولو ته دي سلام نه اچوي.

يوه سه: چي يو ملنګ مسجد ته ورغلی او يو مولوي صاحب ناست و. ملنګ سلام ورواچاوه مولوي صاحب ډېر په کرار سره ځواب ورکړی. وروسته يو بل غني سړی راغلی هغه چي مولوي صاحب ته سلام واچاوه. نو مولوي صاحب په ډېر بلند آواز سره وعليکم السلام ورته وواېه. نو ملنګ ورته وويل مولوي صاحب د سلام ځواب پر څو قسمه دی؟ مولوي صاحب ورته وويل يو قسم دی. ملنګ ورته وويل ستا دا خو دوه قسمه دي، نو مولوي صاحب ډېر خجالت سو.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

په تحقيق خدای ﷻ د هر شي يعنې هر عمل حساب کونکی دی او جزاء ورکونکی دی، نو په جمله کي د هر شي او رد د سلام داخل دی وبه يحصل الربط بما قبله کما لا يخفى.

درويش وايي: چي مناسب د مبحث سره د سلام چي له حقوقو څخه د مسلمانانو دی يو پر بل باندي هغه حديث دی چي روايت يې ابو هريره ﷺ کړی دی چي عليه الصلوة والسلام وويل چي يو مؤمن بر بل مؤمن شپږ حقونه لري.

(۱) يو بنتني ته به ورځي چي ناروغه وي (۲) جنازې ته به يې ورځي چي مر سي (۳) او قبلونه د مېلمستيا به يې کوي چي دعوت ورکړي (۴) سلام به وراچوي چي ورسره ملاقي سي (۵) يرحمک الله به ورته وايي چي ونو ږي (٦)

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خیر خواهي به یې کوي که هغه حاضر وي او که غائب وي، رواه النسائي وفي روایة الترمذي ذکر السادس ویحب له مایحب لنفسه ولا منافات بین الحدیثین لان مآل وینصح له آه ویحب له آه واحد.

فائده: له متمماتو څخه د تحیة السلام د مصافحت والمعانقة. د مصافحه معنا داده چي یو له بله تر بغل لاسونه سره وکاږي او جوړ خوشحاله سره کوي. او د معانقې معنا داده چي لاسونه یو له بله په غاړه کي سره واچوي، وفي الحدیث الذي رواه احمد والترمذي عن ابي امامة ﷺ چي علیه الصلوة والسلام وویل تمام تحیاتکم بینکم المصافحة. وعن ابي ذر ﷺ دی وایي زه نه یم ملاقي سوی د رسول الله ﷺ هیڅ وخت الا صافحني او علیه الصلوة والسلام ماته یوه ورځ یو سړی رالستولی و او زه کورته نه وم، نو زه چي کورته راغلم کورته یې راته وویل چي علیه الصلوة والسلام په تاپسي سړی را استولی و، نو زه چي ورغلم علیه الصلوة والسلام پر چارپائي پروت و، نو زه یې په غېږ پوري ټینګ کړم فکان تلك اجود واجود دې کار د علیه الصلوة والسلام د پر بنه خوند وکړی رواه ابو داؤد.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

یوه سه: چي لفظ "الله" مبتداء ده او "لا اله آه" یې خبر دی او دا جمله معترضه ده په منځ کي د دمخه تهدید الهي چي د "ان الله کان آه" څخه وفهمېدی او د وروسته تهدید چي د "لیجمعنکم" څخه فهمېږي، نو یې معنا داده الله ﷻ نسته بل مستحق د عبادت بېله ده. نو پر دې تقدیر "لیجمعنکم آه" خبر بعد الخبر دی د "الله" د لفظ. او دا احتمال هم سته چي لفظ "الله" دي مبتداء وي کلمه توحید دې جمله معترضه وي او "لیجمعنکم" دې خبر وي.

لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ

لام لپاره د قسم دی ای والله زه به سره جمع کړم تاسي له قبرو څخه و ورځي ته د قیامت یعني د حساب لپاره او یا لام په معنی د في جاره دی ای في یوم القیامة والمآل واحد.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لَا رَيْبَ فِيهِ

چې شک نسته په دې ورځ کې او یا په دې جمع کې.

پوه سه: چې لام لپاره د نفي جنس دی او "ریب" مبني پر فتحه یې اسم دی او "فیه" یې خبر دی.

سوال: خدای پاک نفي د شک وکړه او سره ددې چې منکران د قیامت تول مشرکان دي؟

ځواب: معنا د آیت داده چې شک نسته په ورځ کې د قیامت بعد النظر الصحیح في بدء خلق الله الذي يعترف به المشركون لقولهم في سوال من قال لهم من خلقكم "الله" وبدء الخلق ليس باهون من الاعادة فينبغي ان يعترفون ويصدقون بالاعادة. وقيل معناه لاريب فيه للمؤمنين وهو ظاهر لان من شروط الايمان بيوم القيامة.

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا

او څوک دی زیاده تر صادق په خبرو کې، یعنې نسته فالاستفهام للانکار.

پوه سه: چې دا جمله لکه دلیل لقوله لاریب فیه. ولې د قیامت د ورځ اخبار خو خدای ﷻ کړی دی والکذب علی الله محال نقلاً وشرعاً. نو چې خدای ﷻ وویل لاریب فیه. نو قیامه د قیامت رشتیا ده "ومن اصدق آه" بخاري وایي چې علیه الصلوة والسلام چې د احد جنګ ته ووتی، نو منافقان تر یو ځایه ورسره ووتل. وروسته عبدالله بن ابي رئیس المنافقین ناري کړې چې دا جنګ نه دي بلکې په قصد سره ځان وژني فرجعوا الی المدینة (۳۰۰) نو د اصحابو په منځ کې اختلاف پیدا سو، بعضو ویل راسئ اول دا منافقین له منځه یوسو، وروسته به د مشرکانو جنګ ته ورسو یعنې احد ته. او بعضو اصحابو وویل چې ولې ددوی په جنګ ځانونه اخته کوو والمهم لنا حزب المشرکین. نو دا آیت نازل سو.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ

پس له څه سببه تاسې مسلمانان لپاره د قتال د منافقینو دوې ډلې سولاست یعنې لاینبغي لکم الاختلاف في هذا الموقع الحساس.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

پوه سه: چي کلمه د "فا" تفريع ده پر هغه قول ومن اصدق من الله آه، وحاصل التفريع چي تاسي په خپله رايه ولي اختلاف کوئ په باره کي د منافقينو. ولي د دوی حال نه سپاري و حکم ته د خدای جل جلاله هر څه چي هغه حکم در کړي هغسي وکړئ لانه تعالی اصدق حديثاً.

پوه سه: چي کلمه د "ما" مبتداء ده او "لکم" يې په اعتبار المتعلق المحذوف خبر دی ای ماثبت وسنح لکم في المنافقين ظرف دی متعلق په فعل محذوف پوري او "فئتين" حال دی له ضمير څخه د "لکم" والعامل فيه الفعل المحذوف.

فائده: علامه مظهري رحمه الله که څه هم هغه شان نزول ددي آيت چي په روايت د بخاري درويش ذکر کړی راوړی دی. لکن وروسته يې دوه نور شان نزوله داسي بيان کړي دي چي د سياق سره د کلام آتي چندان مناسبت نه لري والله اعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب.

پوښتنه: امام مظهري رحمه الله خو مثل سوی مسلم مفسر او محدث او علامه دی چي ته يې په صف النعال کي هم نه يې. نو ته ولي پر ده تنقيد کوې؟

ځواب: دا تولې خبرې چي تا وکړې دا درويش تولو منې لکن زما اختلاف دده سره ګاهي ګاهي دی. نه پر حسد علمي بناء دی نه پر حسد قومي بلکې اظهار د خپل فکر کوم چي دا نه غيبت دی بلکې داده مصنفينو قديماً وحديثاً عادت دی.

درويش وايي: چي ددې آيت په شان کي لکه مظهري چي مختلف روايات په نقل د روح المعاني څخه که څه هم ونقل ته يې اشاره نه ده کړې، داغه رنګه په نورو تفاسيرو کي لوی جنجال دی په شان نزول کي ددې آيت او د ابعدها. لکن چونکه عمومي مطالعه کونکي دداسي مختلف اقوالو د زدکړي توان نه لري. نو ځکه تولو ترجمه ددغو آيتو پر موافق د روايت د سيد المحدثين محمد بن اسماعيل البخاري کوم ان شاء الله تعالى.

وَاللَّهُ أَرْكَسَهُم

خدای جل جلاله رد کړه دوی. يعني وکفر ته يعني نفاق ددوی يې رسوا کړی حيث رجعوا بدعوت رئيس هم عبد الله بن ابي من غزوة احد واختلف الصحابة رضي الله عنهم في قتلهم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وترکهم کمامر او خدای ﷻ په دې قول فمالکم آه. دوی له دغه اختلاف څخه منع کړه.

بِمَا كَسَبُوٓا۟ ۚ

من الرجوع عن غزوة احد په سبب د سابق نفاق ددوی. او مظهري چې تفسیر کړی دی من الردة واللحوق بدار الحرب هغه پر هغو روایاتو چې مخالف له روایت څخه د بخاري ﷫ دی مبني دی.

أَتُرِيدُونَ أَن تَهْدُوا۟ مَنْ أَضَلَّ ٱللَّهُ ۖ

آیا ستاسې اراده ده چې تاسې پر هدایت وګرځوي ایها المؤمنون هغه کسان چې خالق د هدایت او ضلال چې خدای ﷻ په دوی کې خلق د ضلال کړی دی. والمراد هؤلاء المنافقون.

درویش وایي: چې په دې آیت کې اشاره ودې ته ده چې خالق د هدایت او ضلال خدای ﷻ دی بنده صرف کاسب دی کما هو مذهب اهل السنة والجماعة. او ثواب او جنت ورکول او یا دوزخ او عذاب ورکول په ورځ د قیامت هم مربوط په کسب پوري د بنده دی.

وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ۝ وَدُّوا۟ لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا۟

او څوک چې خدای ﷻ ګمراه کړي ته اې محمد ﷺ نه سې پیدا کولای لار د هدایت و حق ته. دغه منافقین خوښه او تمنی لري ددې چې تاسې مخلص مسلمانان کافران کړي لکه دوی چې کفر مختاره کړی دی. نو کلمه د "لو" په معنا د ان مصدري ده. په صحیح روایت سره ثابته ده چې د مسلمانانو چې د احد په غزاء کې هزیمت او شهادت په برخه سو. نو دغو منافقانو به ویل مخلصو مسلمانانو ته ویل چې بیرته د خپل پلار او نیکه دین ته رجوع وکړئ موږ به مو د ابو سفیان سره صلح دروکړو. لکن هیهات قبول ذالک من المؤمنین المخلصین وترک دین الرسول.

فَتَكُونُونَ سَوَآءً ۖ

نو به تاسې برابر سئ ددوی په ضلال او کفر کې.

بوه سه: چې "فتکونون" کې نون عطف دی پر "تکفرون" باندې.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

نو تاسي مه اخلئ ايها المؤمنون له دغو منافقينو څخه دوستان یې په سبب د اشتراک نسبي او قومي، تر هغو چې دوی هجرت کوي په لار کې د خدای ﷻ.

درويش وايي: چې مظهري رحمه الله چې وايي ان الهجرة كانت يومئذ فريضة آو، ده له هجرت څخه هجرت له مکې څخه مدينې منورې ته مراد کړی دی عکرمه رضي الله عنه وايي چې هجرت پر درې قسمه دی، يو هجرت دی د مؤمنانو په اول کې د اسلام و دار المؤمنين المدينة المنورة ته وهي كانت مفروضة كما قال المظهري، او بل هجرت دی د منافقانو چې هغه خروج د منافقانو سره د عليه الصلوة والسلام و غزواتو ته صابرين محتسبين.

درويش وايي: وهو المراد ههنا فينظم الكلام الالهي والآيات القرآنية على نسق واحد موافقاً لما رواه البخاري كمامر، عکرمه رضي الله عنه وايي چې دریم هجرت دی د عامة المؤمنين وهي ترک ما نهى الله تعالى عنه يعني هجرت له ګناهو څخه.

تمهيد: درويش وايي منافقان څو قسمه وه، يو قسم داسي وه چې له مکې مکرمې څخه راغله مدينې منورې ته او اسلام به یې راوړی بیرته به یې په زړو کې د خپل زاړه دين شرک محبت په زړه کې ور وګرځېدی او مرتد به سول، مګر يو څو ورځې به یې د عليه الصلوة والسلام سره منافقانه ژوند وکړی وروسته به یې عليه الصلوة والسلام ته وویل چې موږ به مکې ته ولاړ سو چې خپلې پيسې او پوروته وکاږو، او زموږ نور سامانونه چې هورې پاته دي را به یې وړو او دلې به په مدينه کې تجارت په کوو، عليه الصلوة والسلام به اجازه ورکړه دوی چې به ولاړه هورې به یې خپل ارتداد ښکاره کړی او هلته به پاته سوه، او بعض منافقان داسي وه چې له قریشو څخه به و مدينې منورې ته راغله ایمان به یې راوړی وروسته به پښېمانه سوه، نو عليه الصلوة والسلام ته به یې وویل چې پر موږ باندي د مدينې هوا بده لګېږي موږ به بېرته ولاړ سو هورې به هوا خوري وکړو بېرته به راسو، عليه الصلوة والسلام به اجازه ورکړه دوی چې بدر ته ولاړه کرار کرار پسي روان وه چې مکې ته یې ځانونه ورسول، او بل قسم منافقان هغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وه چې عبدالله بن ابي يې مشري پر غاړه درلوده او په غزاء کې د احد يې د عليه الصلوة والسلام ملا ور ماته کړه يعني له لښکر څخه د احد ووتل او مديني ته راغله كما رواه البخاري. او بعض منافقان به د عليه الصلوة والسلام سره غزاء ته ولاړه لکه د عبدالله بن ابي په مشرئ يو څو کسه په يوه غزاء کې د عليه الصلوة والسلام سره ملګري وه. لکن په لار کې د عبدالله د نفرو او انصارو تر منځ څه جنګ او دعوه پېښ سوې وه. او بعض راوايان وايي چې د بعضې مهاجرينو او د ابي د اتباعو تر منځ څه د حملو جنګ سوی و. نو عبدالله بن ابي وخپل ملګرو ته وويل على ما حكاه الله عنهم في سورة المنافقين لا تنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا چې نفقه مه ورکوئ و هغو کسانو ته يعنې رسول الله ﷺ والمهاجرين حتى چې له لوږې به دوی سره متفرق سي. او د رسول الله ﷺ څخه به ولاړ سي. او دا يې هم وويل لئن رجعنا الى المدينة ليخرجن الاعز منها الاذل. يعنې که موږ رجوع وکړه و مديني ته. نو عزت والا خلګ به (خپل ځانونه يې ښوول) وباسي ذليل خلګ (چې عليه الصلوة والسلام او مهاجرين يې مراد وه) دا خبره چې عليه الصلوة والسلام ته چا وروړسوله. نو عليه الصلوة والسلام ابي او ملګري راوغوښتل چې تاسي رشتيا دا خبره کړې ده. دوی قسمونه ورته واخستل چې موږ دا خبره نه ده کړې. نو عليه الصلوة والسلام دوی تصديق وکړی او د خبر راوړونکي يې تکذيب وکړی. حتى چې دا سورت نازل سو ﴿اذا جاءک المنافقون قالوا نشهد انک لرسول الله والله يشهد انک لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون الى اخير السورة﴾ او بعض منافقان داسې وه چې عليه الصلوة والسلام به يوې غزاء ته وتی دوی به ځانونه ګوښه کړه او جنګ ته به نه ورسره ولاړه. او عليه الصلوة والسلام چې به له غزاء څخه را ستون سو دوی به راغله عذر بالباطل به يې ورته کاوه. مثلاً يوه به ويل چې زما ماينه ډېره سخته ناجوړې وه و امثال ذالک. او پر دې به يې و عليه الصلوة والسلام ته قسمونه اخستل. آنحضرت ﷺ چې ډېر صاف دله او رحم دله شخصيت و د دوی قسمونه به يې ومنله او دوئ به يې معذوره وبلل.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تبصره: درویش وایي چي د منافقینو بعض منافقت خو علیه الصلوة والسلام چشم دید ولیدی لکه هغه منافقین چي د احد له جنګه یې ډډه وکړه او له نبوي لښکر څخه راووتل. او د بعضو منافقت و علیه الصلوة والسلام ته په وحي سره معلوم سو لکه په سورة المنافقون کي تر پایه پوري. نو ولي علیه الصلوة والسلام او مخلصو مسلمانانو د دوی د قتل امر نه ورکاوه؟

ځواب: اول خو د اسلام رنګ بدی و، ولي لیري خلګو به ویلای چي محمد ﷺ ځیل بعض اصحاب او مسلمانان وژني چي دده طبیعت څني خراب سي، او دویم ځواب دادی چي ډېر منافقان د انصارو مخلصونو سره په قومیت شریک وه یعني الاوس والخزرج. او په عربو کي قوم ګلوي او قو پرستي ډېره مشروع وه. نو له دې کبله علیه الصلوة والسلام حکم ددوی د قتل نه کاوه چي په منځ کي د مخلصانو د اوس او خزرج بې اتفاقي او جنګ او نزاع نه سي پیدا. لکه بعض اوقات چي داسي موضوعات په انصارو کي رونما سوي هم وې کما في الاحادیث الصحیحة المتفق علیها.

درویش وایي: چي وروسته تر تمهید او تبصره واوره تفسیر د آیاتو باقیه وو.

فَإِنْ تَوَلَّوْا

که دوی اعراض وکړی. مظهري رحمه الله وایي ای عن الایمان او عن الهجرة بعد الایمان فان الهجرة کانت فریضة یومئذ اه.

درویش وایي: چي تفسیر له ایمان څخه خو صحیح دی لکن تفسیر په "تولی" سره بعد الایمان عن الهجرة نه دی صحیح. ولي سلمنا موږ منو چي هجرت فرض و لکن تارک د یوه فرض خو وژل کېږي. البته منکر د فرضیت یې کافر دی او وژل کېږي. او مؤمنان د مکې خو د هجرت له فرضیت څخه نه وه منکر غایة الامر دوی چي هجرت نه کاوه مرتکب د کبیرې ګناه به وه. نو مرتکب د کبیرې ماسوی له زاني بعد الاحصان او یا لواطت علی بعض المذاهب خو نه وژل کېږي. مثلاً څوک چي لمونځ نه کوي یا زکوٰة نه ورکوي لکن منکر د فرضیت یې نه وي. او یا غیبت کوي او یا دروغ وایي مګر منکر د تحریم یې نه وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وعلى هذا فقس المامورات والمنهيات الاخر.

فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوهُمْ

نو تاسي يې نسئ يعنې بنديان کوئ يې او وژنئ يې هر چېرې چې مو پيدا کړه لکه نور کافران.

درويش وايي: چې دونده تغليظ پر هغو مؤمنانو د مکې چې هجرت يې سره له فرضيته نه و کړی ځرنګه امام مظهري روا وبلې.

وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

درويش وايي: چې حکم د نهې د ولايت يې مکرر راوړی لپاره د تاکيد.

پوه سه: چې له "ولانصيراً" ځخه دا معلومه سوه چې له کافره دي ځوک کومک نه غواړي، زهري رحمه الله وايي چې انصارو له عليه الصلوة والسلام ځخه اجازه وغوښتل چې ابن أبي چې د احد له جنګ را وګرځېدی مونږ به له خپلو حليفانو ځخه د يهودو کومک وغواړو د احد په جنګ کې، نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل "الخبيث لاحاجت لنا فيه" يعنې يهود خبيث دي مونږ حاجت نه لرو خبيث ته.

درويش وايي: چې هغه دوې دلې د منافقينو چې فقير ذکر کړې هغو ارتداد مختاره کړی او مکې مکرمې ته ولاړې حکم ددې آيت "فخذوهم آه" موافق دی لکونهم کفاراً اشد الکفر وهو الارتداد بعد الايمان. او دا حکم پر نورو منافقينو نه سو جاري که ځه هم دوی ددغه حکم د اجراء مستحق وه، لوی علت خو يې دا و چې مونږ دمخه ذکر کړی چې يو خو د اسلام او د عليه الصلوة والسلام ځخه د هغو خلګو چې په صورت حال به نه وه خبر نفرت زياتېدی کمامر منا عنقريب، او بل چې د تعصب قومي ببره هم وه کمامر ايضاً. او بله خبره دا وه چې دوی به قسمونه اخستل چې مونږ دا کار يا دا خبره نه ده کړې کما اخبر الله تعالى عنهم في سورة المنافقين "اتخذوا ايمانهم جنة فصدوا عن سبيل الله" دوی، دوی يعنې منافقينو ګرځولي دي قسمونه خپل سپر. يعنې د مسلمانانو ومخ ته، نو دوی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خلګ منع کول له لاري څخه، او هغه خلګ چي په غزواتو کي به د عليه الصلوة والسلام سره نه وه شامل سوي اعذار کاذبه او باطله به يې پېشول او له عليه الصلوة والسلام څخه به يي دا غوښتل چي موږ ته بخښنه وکړه چي په دې باره کي خداى ﷻ په سورة المنافقين کي دا آيت نازل کړى دى "سواء عليهم استغفرت لهم او لا تستغفر لهم ان تستغفرلهم سبيعن مرة فلن يغفر الله لهم"

فائده: دا آيت "فخذوهم آه" که څه هم مورد يې خاص دى لکن حکم يې عام دى، مرتدينو، مجاهرينو او محاربينو کفارو ته شامل دى بقرينة مابعدها.

دا و برادرانو تفسير ددغو آيتو د قرآن کريم په اندازه د علم ناقص د درويش، والله اعلم بمراده في کتابه العزيز. که زه پر خطاء وم وروڼو علماؤ د تنقيد او د بيان د صواب ددې مه کوئ لکن نه د حسد له لاري بلکې د قرآن عزيز د خدمت لپاره.

تتمة الکلام: درويش وايي چي نمونه د تعصب قومي په منځ کي د اوس او د خزرج به تاسي ته بيان کړم چي سعيد بن منصور او ابن ابي حاتم له سعد بن معاذ ﷺ څخه روايت کړى دى قال خطب رسول الله ﷺ من لي بمن يؤذيني ويجمع في بيته من يؤذيني "څوک به زما سره کوم وکړي د هغه چا په باره کي چي ما زهيروي او دوى په کورو کي جمع کوي هغه کسان چي ما زهيروي. چي اشاره د عليه الصلوة والسلام و عبدالله بن ابي رئيس المنافين ته وه، نو سعد بن معاذ ﷺ وويل "ان کان من الاوس" که دا سړى چي تا زهير وي د اوس له قبيلې وي چي د معاذ ﷺ قوم و "قتلنا موږ به هغه مړ کوو "وان من اخواننا من الخزرج" يعنې چي عبدالله بن ابي ددغي قبيلې و "امرتنا فاطعناک" ته موږ امر کړه موږ به ستا اطاعت وکړو "فقام سعد بن عبادة ﷺ" چي د خزرج د قبيلې سړى و "فقال يا ابن معاذ مابک طاعة رسول الله ﷺ" يعنې تا وويل که خزرج قبيلې ته امر راکړې موږ به ستا اطاعت وکړو، تا لره نسته قدرت د اطاعت د رسول الله ﷺ د خزرج په قبيله کي "فقام اسيد بن حضير ﷺ" چي هغه د اوس له قبيلې و "فقال انک يا ابن عبادة منافق وتحب المنافقين" چي اشاره يې و ابى سلول ته وه، راوي وايي چي فصار الفريقان فکادوا ان يقتلوا" نو دواړې قبيلې اوس او خزرج سره پوره ته سوه چي نيژدې وه چي

Maktaba Tul Ishaat.com   Scanned by CamScanner

جنګ دي سره شروع کړي. نو علیه الصلوة والسلام دوی سره ساکت کړه له خبرو څخه. او علیه الصلوة والسلام هم له خطبې ویلو څخه ساکت سو.

پوښتنه: دا څه موضوع وه چي علیه الصلوة والسلام په زهیر بدی؟

ځواب: دا ډېره اوږده قصه ده چي په بخاري، مسلم او په نورو کتابو کي د حدیثو هم راغلې ده چي حاصل یې دادی چي په غزاء کي د بني المصطلق چي سیدتنا عائشة رضي الله عنها متهمه سوه په زنا سره د صفوان رضي الله عنه. نو ابن ابي به دې قصې ته ترویج ورکاوه، او دا قصه یې زناء د عائشې رضي الله عنها له صفوان بن المعطل رضي الله عنه سره رښتیا بلل. او د ابن ابي په کور کي به نور منافقان سرا راجمع کېدل او دې قصې ته به یې تشهیر او ترویج ورکاوه، او دده لعین غرض بې ایه کېدل وه د رسول الله ﷺ.

اِلَّا الَّذِیْنَ یَصِلُوْنَ

مګر نه هغه کسان مه یې نیسئ او مه یې وژنئ چي دوی ځانونه ورسوي.

پوهسه: چي "الا الذین" استثناء ده ددې قول د خدای ﷻ "فخذوهم واقتلوهم" یعني دغه کسان مه نیسئ په مریتوب او مه یې وژنئ.

اِلٰی قَوْمٍۢ بَیْنَكُمْ وَبَیْنَهُمْ مِّیْثَاقٌ

بغوي رحمه الله وایي چي دا کسان د بني اسلم قبیله وه. موضوع دا وه چي علیه الصلوة والسلام د هلال بن عامر الاسلمي سره قرارداد کړی و دمخه تر خروج و مکې ته یعني لپاره د فتح د مکې چي نه به ته زما سره کومک کوې نه به د بل چا سره کومک کوې پر موږ باندي او هغه څوک چي پناه ورورې له قوم څخه دده او یا له نورو اقوامو څخه، نو هغو لره جوار او امان دی مثل ماللهلال. دا خو روایت و د ابن ابي حاتم له مجاهد رحمه الله څخه، او ابن مردویة له حسن بصري رحمه الله څخه داسي روایت کړی دی چي سراقه بن مالک مدلجي خلګو ته وویل چي علیه الصلوة والسلام فتح وکړه د بدر او د احد موضوع هم خلاصه سوه او پر شا وخوا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کفارو هم غالب سو . نو سراقه دا وویل چې ماته دا خبر رارسېدلی دی چې علیه الصلوة والسلام اوس اراده لري چې خالد بن الوید زما قوم ته را واستوي او زما هم دا اراده ده چې زه د علیه الصلوة والسلام او د مسلمانانو سره قرارداد وکړم چې که ستا قوم یعنې قریشو ستا دین قبول کړي او مسلمانان سوه موږ هم اسلام قبلوو او په اسلام کې داخلېږو، او که ستا قوم ایمان نه راوړي، نو موږ به نه بېروي او کار به نه رالري "فاخذ رسول اللهﷺ بید خالد" نو علیه الصلوة والسلام خالد تر لاس ونیوی او ورته وه یې ویل چې ولاړ سه ددوی سره هغه وکړه چې ته یې اراده لرې . نو خالد چې دې قوم ته ورغلی، نو صلح یې پر دې ورسره وکړه چې تاسي به هیڅ چاته د علیه الصلوة والسلام پر ضد کومک نه ورکوئ، او که قریش مسلمانان سوه تاسي به هم اسلام قبلوئ فانزل الله یصلون ﴿ نو هغه کسان چې پناه به یې بن مدلج ته وروړه، نو د هغه هم داغسي حکم و لکه د بني مدلج او پناه وړونکي ودوی ته ددوی په عهد کې داخل دی.

اَوْجَآءُوْكُمْ

او یا هغه قوم چې تاسي ته راسي.

بوه سه: چې "اوجاء وكم" عطف دی پر صله د موصول مقدم التقدیر الا الذین وصلوا الی قوم آه او یجیئکم آه.

حَصِرَتْ صُدُوْرُهُمْ

حال په تقدیر د قد لکونه ماضیا کماهو القانون النحوي في حالیة الماضي، یعنې په داسي حال کې چې تنګ سوي زړونه ددوی ذکر محل چې صدور دي مراد ځني حال دی چې زړونه دي.

اَنْ يُّقَاتِلُوْكُمْ

چې ستاسي مسلمانانو سره جنګ وکړي.

درویش وایي: چې چونکه حصرت لازمي دی، نو "ان یقاتلوکم" مفعول به دی په تقدیر د عن، او یا "ان یقاتلوکم" علت دی د "حصرت صدوروهم" والتقدیر کراهة "ان یقاتلوکم"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ

او یا جنګ وکړي د خپل قوم سره، والمعنی تنګوي زړونه ددوی ستاسي له جنګه په سبب د معاهدې چي ستا او ددوی تر منځ سوې ده. او له جنګ څخه د قوم ددوی چي قریش دي یعنې چي ستاسي سره ملګري سي او له قریشو سره جنګ وکړي.

پوه سه: چي خدای ﷻ و علیه الصلوٰة والسلام ته داسي حکم ورکړی وچي هغه کسان چي مرتد سوي وه که ددغو معاهدو سره یو ځای سي فلهم حکمهم یعنې له قتال څخه دغه مرتدین هم محفوظ دي، ولي چي جنګ ددغو مرتدینو چي هغو په معاهدینو کي ځای نیولی دی مستلزم دی جنګ کول د معاهدینو سره وهو لا یجوز.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقٰتَلُوكُمْ ۚ

او که د خدای ﷻ اراده وای دغه معاهدین به یې مسلط کړي وای پر تاسي یعنې زړونه به یې ورقوي کړي وای او ستاسي سره به یې جنګ کړی وای.

پوه سه: چي په دې آیت کي خدای ﷻ خپل احسان بیان کړی پر مسلمانانو چي د کفارو په زړونو کي یې ستاسي رعب واچاوه چي معاهدې ته مجبور سوه.

فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ ۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

که دوی ګوښه ګي مختاره کړه له جنګ څخه، نو جنګ نه درسره کوي او تاسي پیش نهاد او خواهش د صلح وکړئ. نو خدای ﷻ نه ده ګرځولې تاسي لره پر دوی باندي لار، یعنې لار د وژلو او نیولو په بند سره یعنې وینې د دوی او اموال ددوی محفوظ دي.

سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ ۖ

ژر دی چي تاسي به داسي قوم غیر له ماقبل قومو څخه پیدا کړئ چي دوی اراده لري ددې چي ستاسي ځان په امن کي کړي یعنې چي تاسي تعرض نه ورته وکړئ او له قوم څخه هم ځانونه په امن کي وګرځوئ چي هغه هم تعرض نه پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړئ. له ابن عباس ﷺ څخه روایت دی چې دا قوم د اسد قوم و او د غطفان، چې دوی په مدینه منوره کې حاضر وه او په خوله يې رياءً او حفظاً اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله ووايه او په واقع کې مسلمانان نه وه. نو ددوی له قربیانو څخه به چې چا ورته وويل چې په څه سبب دي اسلام راوړی دی؟ دوی به ورته وويل چې په دې اسلام سره مو ځانونه ببغصه کړه له منګوړانو او لړمانو څخه. او له تورو خزدکو څخه ددوی مراد مسلمانان وه. او چې د صحابه کرامو ﷺ سره به ملاقي سو دوی به ورته ويل چې موږ ستاسي پر دين يو. په دې دول دوی له مسلمانانو او د خپل قوم څخه ځانونه ساتلي وه.

كُلَّمَا رُدُّوٓا۟ إِلَى ٱلْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا۟ فِيهَا ۚ

هر وخت چې به دوی وغوښتل سوه وفتنې ته يعنې د نور قوم له خوا څخه چې هغه قوم ددوی به له مدينې څخه ګوښه اوسېدل.

يوه سه: چې مراد له فتنې څخه کفر او جنګ د مسلمانانو سره کول دي. نو دوی به ورو ګرځېدل و هغې فتنې ته په ډېره بده توګه يعنې هغه به يې ومنل.

فَإِن لَّمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوٓا۟ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓا۟ أَيْدِيَهُمْ

که دوی ستاسي څخه ځانونه ګوښه ونه ساتي او ستا څخه د صلح د معاهدې خواهش ونه کړي او بند نه کړي خپل لاسونه له شر رسولو څخه وتاسي ته.

يوه سه: چې "يلقوا" عطف دی پر مدخول د "لم" چې "يعتزلوكم" وكذا قوله "ويكفوا ايديهم" يعنې چې ستاسي د جنګ بېزاره نه سي او ستاسي فرمانبرداره نه سي په طلب کې د صلح او معاهدې او خپل لاسونه راټول نه کړي ستاسي له شر رسولو څخه.

فَخُذُوهُمْ وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿٩١﴾

نو تاسي دوی نيسئ يعنې بنديان کوئ يې او وژنئ يې هر چېرې چې مو قدرت پر پيدا کړی او په لاس درغله. او دغه کسان چې موصوف په دغو بدو صفاتو سره وه، موږ ګرځولې دی تاسو لره پر دوی باندې حجت ظاهراً واذناً

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

بالقتل والقتال ولي چي ددوی حال په کفر، غدر او په عداوت کي ښکاره سو حتی چي پر تاسي یې د لرمانو، منګوړانو او تورو خزدکو نومان هم کښېښول.
شان نزول الآية الآتية: بغوي رحمه الله وايي چي عياش بن ربيعة المخزومي دمخه تر هجرت د نبي عليه الصلوة والسلام ته ورغلی او ایمان یې راوړی. او بیا وبېرېدی چي که زما اسلام زما وقريبانو ته ښکاره سي ماته به یو مصيبت جوړ سي، نو مدينې منورې ته وتښتېدی، نو په محكمه قلعه کي د اطرافو د مدينې یې ځای ونیوی. نو د عياش مور چي دده په اسلام او و مدينې ته په تېښته خبره سوه ډېره بې صبري او ژړا یې پر لار واچول. نو دې خپلو دوو زامنو ابو جهل او حارث ته چي دواړه د هشام زامن وه او د عياش مورني ورونه وه داسي یې وويل چي والله که د بام وسايې ته کښېنم او زه به څکه د دوډۍ ونه کړم او نه به اوبه وڅښم تر څو زما زوی عياش ماته رانه ولي. نو ابوجهل او ورور یې حارث په عياش پسي رهي سوه د مدينې پر خوا او حارث بن زيد بن ابي انيسه هم ورسره ملګری سو، نو مدينې ته ورغله او د عياش معلومات چي یې وکړی خلګو هغه قلعه وروښوول چي عياش پکښي اوسېدی، نو ابو جهل او حارث چي د عياش مورني ورونه وه و عياش ته یې وويل چي ته راکښته سه او د مور پوره حال یې ورته بیان کړی او دوی قسم ورته واخستی چي مور تا نه مجبوره کوو پر هيڅ شي، او نه ستا او ستا د دين تر منځ مانع ګرځو. نو عياش يو خو د مور د جزع او فزعي په خاطر او ددوی د قسمو په سبب ورته راکښته سو. نو له مدينې څخه چي یې را لېري کړی نو یې د عياش پښې او لاسونه د اوښ په مراندې ټينګ وروتړل او هر یوه سل سل غمچني ورواهه. نو اخير یې مکې ته وروستی او مور ته یې تسلیم کړی، نو مور یې ورته وويل چي لاسونه دي تر هغو والله که در خلاص کړم تر څو چي ته کافر نه سې بما امنت به یعنې رسول الله ﷺ. نو یې داغسي ولمر ته وغورځوی چي د مکې د دوبي وخت و. عياش خو یو ګړی صبر وکړی لکن د ډېر تکليف له کبله یې کفر ودوی ته ښکاره کړی وقلبه مطمئن بالايمان، نو ابوجهل او حارث او مور یې لاسونه ورخلاص کړه، نو حارث بن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زيد چي د ابوجهل او حارث ابني هشام دريم ملگرى و. عياش ته يې د پيغور په لهجه داسې وويل چي اې عياشه دغه دين چي تا پرېښوى كه چېري هدايت و نو تا خو هدايت پرېښو كافر سوې. او كه چېرې دا دين ضلالت و. نو تا ډېره زمانه پر ضلالت تېره كړه. عياش ددې بې حياء له پيغور څخه ډېر متاثر سو. نو عياش ورته وويل چي زما قسم په خداى ﷻ دى كه ما ته يو وخت يوازې وليدلې زه به دې قتل كوم. وروسته عياش بيرته خپل اسلام ښكاره كړى او مدينې ته ولاړى. بيا وروسته حارث بن زيد هم ايمان راوړى او مدينې ته ولاړى او عليه الصلوة والسلام دغه وخت په مدينه كې و. او عياش د حارث بن زيد په اسلام راوړلو كې حاضر نه و او نه يې په اسلام راوړلو خبر و. نو ناببره عياش په قباء كې پر حارث پېښ سو دستي يې قتل كړى. خلكو ورته وويل افسوس دى تا لره دا دې څه وكړه حارث بن زيد خو اسلام راوړى و. نو عياش ورغلى و عليه الصلوة والسلام ته يې ټوله قصه خپل او د حارث بن زيد د نقل وكړه او دا يې ورته وويل چي هيڅ د حارث بن زيد په اسلام نه وم خبر. فنزلت هذه الآية.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا

نه ښايي او نه ده روا مؤمن لره چي وژني بل مؤمن مگر نه په خطاء سره. ولې چي ايمان دده مانع دى له قتل څخه د مؤمن. او بعض مفسرين وايي چي نسته مؤمن لره من حيث انه مؤمن يعنې نه دمخه او نه وروسته او نه موجود ېږي پر لاسونو دده چي مسلمان دې قتل كړي بغير حق (مثل القصاص) ولې چي د مؤمن ناحقه قتل د لويو محظوراتو او ممنوعاتو څخه د دين او د اسلام دى فهو اخبار لفظا من عدم قتل المؤمن من المؤمنين بغير حق او مقصود مبالغه ده في الحرمة. نو گويا ايمان د قاتل المؤمن بغير حق متعمداً په سبب د كمال نقصان د ايمان يې منزلة العدم دى او دې تفسير ته اشاره په هغه حديث كې ده چي بخاري يې روايت كړى دى من قوله عليه الصلوة والسلام په علاماتو كې د مؤمن "ولا يقتل حين يقتل وهو مؤمن" انتهى الحديث باختصار. او بعض وايي چي دا نفي په معنا د نهي ده يعنې لا يقتل المؤمن بغير حق متعمداً. لكه په دې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ایت کي "ماکان لکم ان تؤذوا رسول الله ولا ان تنکحوا ازواجه من بعده ابداً".

پوه سه: چي "الا خطاءً" دا استثناء د اعم الاحوال او خطاءً منصوب علی الحالیة ای کائناً علی حال من الاحوال الا علی حال الخطاء. او یا منصوب دی علی کونه مفعول مطلق ای قتلاً الا قتلاً خطاءً.

فائده: قتل څو قسمه دی. یو قسم عمد قتل دی چي یو سړی مسلمان قصداً په داسي آله مړ کړي چي هغه د وژلو لپاره وضع سوی وي. لکه په پخوانی زمانه کي توره او غشی، او په اوسنی زمانه کي کلا شنکوف. توفک، تویئچه، بم وغیر ذالک من الآلات الموضوعة للتقل وحکمه القصاص الاان یصلحوا ورثة المقتول من القصاص علی المال فیجب الدیة في مال القاتل.

مسئله: که یوه له اقرباؤ څخه د مقتول وقاتل ته عفوه وکړه، دا نور یې نه سي قصاصولای بلکي دیت به غواړي، امام اعظم رحمه الله په قتل عمد کي کفاره پر قاتل نه غواړي، او شافعي رحمه الله کفاره هم پر لازمه بولي، دلائل یې په کتابو کي د فقه وګورئ دده د دلائلو راوړل د درویش عادت نه دی لکه د مظهري، او بل قسم شبیه بالعمد دی. فمن ضرب شخصاً سوطاً او سوطین عمداً، نو هغه سړی مړ سو، نو دا شبیه بالعمد دی بالاتفاق، یا یو سړي بل سړی قصداً په سوک وواهه پر غوږ باندي او هغه مړ سو فهو ایضاً شبیه بالعمد اتفاقاً، او که یوه سړي بل سړی ووهی په کوچنی غمچینه یا پر وارونه او هغه مړ سي دا هم شبیه بالعمد دی عند الامام الاعظم وصاحبیه وعمد عند الشافعي. او که یوه سړي بل ووهی په ډېره غټه ډبره او یا په لوی لرګي چي غالباً د دوارو له وهلو څخه سړی ژوندی نه سي پاته کېدای، نو د نورو امامانو په نېز دا قتل عمد دی موجب یې قصاص دی. او امام اعظم رحمه الله وایي چي دا شبه عمد دی قصاص نسته پکښي. دا شبه العمد اول د اقسامو د قتل خطاء دی، او دوهم قسم د قتل خطاء دادی چي یا خطاء په قصد کي د قاتل وي وهو ان یرمی شیئا وهو یظنه صیداً لیقتله واذا هو ادمي. او دریم قسم خطاء ده په فعل کي نه په قصد کي لکه یو سړی چي په قصد د نوښان ولي هغه پر یو مسلمان ومنبلي او مړ یې کړي او یا د رامي په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خیال هغه سړی حربي وي نو دی چي واری پر وکړي او مړ یې کړي وروسته ورته معلومه سي چي هغه مسلمان و. او څلورم قسم یې ما اجری مجری الخطاء لکه یو بیده سړی پر بل ورواوړي او مړ یې کړي چي دا قتل په ښځو کي ډېر پېښېږي چي کوچني ته تی ورکوي اخیر بیده سي پر کوچني ور واوړي او مړ یې کړي. او پنځم قسم د خطاء. دادی چي یو سړی د بل سبب د قتل وګرځي یعنې سبب د قتل د قاتل د خوا وي نه فعل د قتل. لکه یو سړی چي څاه (کوهی) وکني یا لویه ډېره کښېږدي په خپل ملک کي بل سړی هغه څاه ته ولوېږي او پکښې مړ سي یا بل سړی پر هغه ډېره غوځار سي او مړ سي.

پوه سه: چي حکم ددې ټولو اقسامو د خطاء. دیت پر عاقله یعنې نژدې قوم د قاتل اتفاقاً ولي مسلمان خو قتل سو او قصاص یې نسته. نو اقلاً دیت خو باید وي تاچي د مسلمانان وینه هدر اورایګان ولاړ نه سي، او بل حکم د ټولو دغو اقسامو وجوب د کفارې دی پر قاتل چي بیان به یې راسي ان شاء الله او له میراث څخه محروم دی په ټولو اقسامو په نېز د ائمه ثلثه وو لکن امام اعظم رحمه الله وایي چي په قتل بالتسبیب کي حرمان د قاتل له میراث څخه د مقتول نسته، ولي قتل بالتسبیب خو حقیقةً قتل د جاني له خوا نه دی ولي چي قتل خو تصرف دی په بدن کي د مقتول هغه خو دلته نسته بلکې تصرف خو هغه په بل شي کي کړی مثلاً چي څاه یې کښلې دی.

وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ

او که چا مړ کړی مؤمن په خطاء سره، ازاد کول دي دیوې رقبې د مریي.

پوه سه: چي کلمه د "من" مبتداء ده متضمن معنی لره د شرط ده او خبر یې دا قول دی "فتحریر رقبة.

پوه سه: چي د "تحریر رقبة" سره مبتداء محذوفه سته ای فجزائه تحریر رقبة لان جزاء الشرط انما یکون جملة فافهم.

فائده: مظهري رحمه الله وایي چي له دې آیته دا فهمېږي چي کفاره هم باندي سته لان الکفارة لدفع الاثم انتهی. او روح البیان وایي چي دا تحریر کفاره ده وهي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حق الله تعالى انتهى والله واعلم بالصواب.

مسئله: في رواية عن ابي حنيفة رحمه الله لايجب الكفارة في الشبيه بالعمد په كفايه كي چي شرح د هدايه ده وايي چي جرجاني وايي وجدت رواية عن اصحابنا ان الكفارة لايجب في شبه العمد آه.

فائده: په لغت عربي كي كه څه هم رقبه غاړې ته وايي لكن مراد ځني ټوله جسد دی من قبيل ذكر الجزء ارادة الكل.

پوه سه: چي مراد له "رقبة" څخه رقبه كامله ده، نو د ام الولد اعتاق په كفاره كي نه دی روا، ولي چي ام الولد خو مستحق د عتق ده حتى لايجوز بيعها. قال عليه الصلوة والسلام في حق ام الولد اعتقها ولدها. او داغه رنګه نه دی روا اعتاق د مدبر مريي يعني بادار ورته ووايي چي زما تر مرګ وروسته ته ازاد يې وهذا مذهب ابي حنيفة رحمه الله ويجوز عند الشافعي. او روا دی عتق د مكاتب مريي چي هيڅ چي هيڅ شی يې بدل كتابت نه وي وركړی په نيز د ابو حنيفه رحمه الله او نه دی روا په نيز د شافعي رحمه الله.

مسئله: د ليوني مريي عتق نه دی روا. داغه رنګه په دواړو سترګو د ړانده او يا ګونګي او يا كوڼ چي هيڅ شی نه اوري. ولي چي په دوی كي يو جنس د منفعت د يوه عضو نسته، نو داسي مريی كالهالک (لكه مړ) دی. او داغه رنګه نه دی روا چي دواړه لاسونه يې پرې وي يا يې دواړې پښې پرې وي لما ذكرنا انه فائت جنس المنفعة يعني منفعة البطش في مقطوع اليدين ومنفعة المشي في مقطوع الرجلين. او داغه رنګه نه دی روا چي يو لاس او يوه پښه يې له يوه طرفه څخه پرې وي. ولي چي داسي سړی تګ نه سي كولای ولو على العصا. او كه يې جهت د پرې لاس او د پرې پښې سره جلا و هغه روا دی ولي چي هغه پر لكړه تلای سي. او د اعور يعني چي په يوه سترګه ړوند وي او د اعمش چي تر سترګو يې اوبه بهيږي چي په پښتو يې څخنګ بولي او د پيس عتق روا دی ولي چي دا كسان ناقص المنفعة دي. او اعتاق د عنين مريي او يا خصي مريي روا دی. ولي چي له مريي څخه خدمت دی هغه په دوی كي سته نسل خو مقصود نه دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: د کفارې د وجوب پر قاتل باندې شرط دادی چې قاتل به عاقل وي لېونی به نه وي بالغ به وي پر صبي کفاره نشته او مسلمان به وي پر کافر قاتل کفاره نشته. ولې چې کفاره خو عبادت ده فيشترط لوجوبها مايشترط لوجوب سائر العبادات. او شافعي رحمه الله وايي چې هيڅ شی شرط نه دی د کفارې د وجوب لپاره.

مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ

رقبه به مؤمنه وي او بل ديت پر لازم دی.

يوه سه: چې په کفارة القتل کې ايمان شرط دی بالاجماع لورود النص بالايمان او په کفارة اليمين يا صوم يا ظهار کې ايمان شرط نه دی. نو په رقبه مؤمنه کې صغير او کبير. نر او ښځه يعني مينځه گرده برابر دي. "ودية" عطف دی پر تحرير رقبة باندې يعني وجزائه دية. في القاموس الدية حق القتل ای المقتول يعني اصالة لکن اولياء. د مقتول قائم مقام د قتيل دي.

مسئله: ديت د قتل خطا. پر عاقله د قاتل دی يعني هغه نيږدې قومي قريبان د قاتل.

فائده: وجوب د ديت پر عاقله باندې که څه هم له قرآن مبارک څخه نه فهمېږي لکن په حديث مشهور سره او په اجماع سره ثابت دی.

مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ

تسليم کوي به يې و اهل ته د مقتول يعني ورثته.

مسئله: د ديت حکم د ميت د ترکې حکم دی من حيث التقسيم والحرمان والحجب کما في السراجي ص۲ ويتعلق بترکة الميت حقوق اربعة آه. نو دغه حقوق په ديت کې د مقتول هم جاري دي. والتفضيل يفضی الی التطويل وهو لايناسب هذا التفسير.

اِلَّآ اَنْ يَّصَّدَّقُوْا

مگر تسليم نه دی واجب که ورثه د مقتول ديت وبخښي. او يا يې مقتول وروسته تر تپي کېدو دمخه تر مرگ وبخښي.

يوه سه: چې خدای جل جلاله له دې عفوې څخه تعبير په تصدق وکړی لپاره د باعثه کولو د اولياؤ د مقتول پر بخښنه باندې او تنبيه يې پر دې وکړه چې عفو د ثواب کار دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ولي چي قاتل خو په خطاء قتل وکړی نو لکه دی چي نه و مجرم اولیاء دده باید تر جرم د دیت لاندي را نه وستل سي، قال رسول اللهﷺ کل معروف صدقة رواه البخاري.

فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ

او که چیري و مقتول له داسي قوم څخه چي هغه دښمنان وه یعني کافران وه یعني د قومیت په لحاظ د کافرانو له قومه څخه و.

پوه سه: چي د "عدو" اطلاق پر واحد او پر جمع دواړو کېږي، نو ځکه "عدو" دلته د قوم صفت واقع سو چي اسم جمع دی.

وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ

او حال دا و چي مقتول مسلمان و نو جزاء یې ازادول د مؤمنه رقبې ده، یعني فقط دیت یې نسته.

پوه سه: چي مفسرین وایي چي معنا ددې آیت داده چي یو سړی مسلمان وي هجرت یې ودار الاسلام ته نه وي کړی وروسته تر اسلام. او یا یې یو وار هجرت کړی وي لکن بیرته دار حرب ته تللی وي پر اسلامي حال، نو یو مسلمان هغه سړی مړ کړي په خطاء سره، نو کفاره یعني تحریر رقبة مؤمنة خو یې سته، ولي چي دده وینه معصومه ده په سبب د اسلام ولایجب الدیة، ولي هغه عصمت چي سړي ته دیت لازمه وي هغه په دار اسلام سره دی او دی یعني دغه مقتول خو هغه عصمت نه لري، په حدیث شریف کي چي روایت یې ابن المنذر له جریر بن عبد الله بحلي څخه کړی دی چي رسول اللهﷺ وویل "من اقام مع المشرکین فقد برئت منه الذمة"

وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ

او که چیري و مقتول له داسي قوم څخه یعني د کفارو له قوم څخه چي ستاسي مسلمانانو او ددوی تر منځ عهد و یعني اهل ذمه وه.

فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ

یعني جزاء د هغه دیت دی او واجب پر عاقله د قاتل دی چي تسلیم کېږي به و اهل ته د مقتول یعني ورثه د هغه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي تصویر او صورت ددې مسئلې دادی چي مقتول یا کافر اهل ذمه وي او یا کافر معاهد وي.

پوه سه: چي دیت د مسلمان او د کافر سره برابر دی په نېز د امام اعظم رحمه الله وفي المدارک في هذه الآية دليل على ان دية الذمي كدية المسلم انتهى.

پوه سه: چي "دية" مصدر دی من ودی القاتل المقتول ای اعطی ولیه المال الذي هو بدل النفس وذالک المال يسمى الدية تسمية بالمصدر والتاء في اخيرها بدل من الواو المحذوفة في الاول كما في عدة.

فائده: دیت په خطاء کي د سرو زرو زر دیناره دي او د سپینو زرو عشرت الاف درهم، او دیت پر عاقله د قاتل دی په قتل خطاء کي.

وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ

یعني له مال څخه د قاتل که قاتل د رقبه مؤمنه مالک و او یا یې دونده روپی درلودې چي رقبه مؤمنه په رانسي، او هغه روپی به د قاتل تر حوائجو اصلیه وو او له پور څخه بالا وي.

فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ

که قاتل رقبه نه درلوده او نه قادر پر تحصیل د رقبه و، نو واجب ده پر قاتل په د غو تولو صورتو کي، به روژې نسي دوې میاشتې پرله پسې.

مسئله: که دغه سړي یوه ورځ روژه وخوړل په دغو دوو میاشتو کي بېله عذر شرعي او یا یې نیت هېر سو یا د بلې روژې قضایي یا نفلي واجب ده پر ده له سره څخه نیول د روژو اجماعاً لاشتراط التتابع نصاً، او که چېري ښځه قاتله وه او دغه روژې یې نیولې بیا یې د حیض په ورځو کي وخوړلې د سره راګرځول د روژو پر دې نسته اجماعاً لانه عذر شرعي، او که دغه سړي یوه روژه وخوړل په عذر د مرض یا د سفر نو پر ده باندي استیناف واجب دی په نېز د جمهورو علماؤ

پوه سه: چي مجاهد رحمه الله وایي که دا روژې نیونکی له روژو څخه عاجزه سو دوی، ورکول یې په ځای کي د روژو نه دربېږي په نېز د امام اعظم رحمه الله او د امام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مالک رحمه الله، او په صحیح قول کي د امام شافعي او امام احمد وايي چي اطعام هم کفایت کوي دوی يې پر ظهار قیاسوي. لکن دا قیاس دی په مورد کي د نص قرآني او امر جامع مقیس او مقیس علیه نه سره لري.

تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

یوه سه: چي "توبة" منصوب ده علی انه مفعول له ای شرع الله الصیام علی القاتل لاجل توبة منه تعالی علیه. او یا مفعول مطلق دی د فعل محذوف ای تاب الله علیکم بتلک الصیام توبة. او خدای ﷻ خبر دی په حال د قاتل او حکمت لري په هر کار کي چي کوي يې.

درویش وايي: چي بغوي رحمه الله دا وروسته شان نزول داسي راوړی دی چي مقیس بن ضبابه کندي او دده ورور هشام اسلام راوړی څو ورځي وروسته د مقیس ورور هشام مړ یعني وژل سوی پیدا سو په بني النجار کي. نو مقیس و علیه الصلوة والسلام ته راغلی او دده د خپل ورور هشام د قتل په بني النجار کي ورته بیان کړه، نو علیه الصلوة والسلام د مقیس سره یو بل سړی چي د بني النجار د قبیلي و ور سره ملګری کړی چي رسول الله ﷺ تاسي امر کوي که تاسي ته قاتل د هشام معلوم دی، نو د مقیس په لاس يې ورکړئ چي دی يې قصاص کړي او که قاتل تاسي ته نه وي معلوم. نو مقیس ته يې دیت ورکړئ. نو مقیس او ملګری فهري چي بني نجار ته ورغلی او پیغام او امر د علیه الصلوة والسلام يې ودوی ته ورساوه هغو ورته وویل سمعاً وطاعةً لله ولرسوله. قاتل د هشام خو نه دی راته معلوم لکن موږ به دیت ورکوو، نو سل اوښان يې مقیس ته ورکړه، نو مقیس او فهري چي د مدیني منوري و خوا ته را روان سوه مقیس ته شیطان وسوسه ورواچول چي تاچي د ورور دیت قبول کړی دا خو ستا لپاره لوی پیغور دی او خلګ به بنکنځل هم درته کوي. راسه دا فهري مړ کړه نو دا به نفس بنفس سي او دیت به بیخت درته پاته سي، نو د فهري فکر نه و چي مقیس ناګاه په یوه لویه ډبره پر سر وویشتی او مړ يې کړی. او مقیس خپل اوښان د مکي پر خوا روان کړه او مکي ته ورغلی بیرته کافر سو. نو خدای ﷻ دا آیت نازل کړی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا

چي يو څوک مړ کړي مؤمن په حيثيت د ايمان په قصد سره نه په خطا، يعني بل عداوت نه ورسره لري لکه مقيس چي د فهري سره يې هيڅ عداوت نه درلودی بلکې په دې حيثيت يې مړ کړی چي د مقيس په زړه کي د کفر خوا تينګه سوې وه او فهري مسلمان و نو په دغه سبب مړ کړی، او يا معنا داده چي قاتل لکه د مقيس وژل د مقتول چي فهري و ځان ته يې روا بولي.

پوښتنه: له دې قصې څخه خو دا معلومه سوه چي وژل په درانه شي لکه مقيس چي په درنه ډبره فهري ووشتی او مړ يې کړی خدای ﷻ په دې آيت کي دا قتل متعمداً وباله. او سرهددې چي امام اعظم رحمه الله دا قتل شبه عمد بولي. نو حنفيان به څه ځواب ورکوي.

ځواب: د شبه عمد حکم د عمد په حيث د ګناه له دې کبله احناف وايي چي شبه عمد لره کفاره نسته لکه عمد لره. او موږ چي شبه عمد له عمد څخه جلا بولو د قصاص له جهته يعنې په عمد کي حکم قصاص دی او په شبه عمد کي چي قصاص نسته د آلة القتل د شبهې له وجهې، او په دې آيت کي خو بيان د ګناه دی نه د قصاص حيث قال الله تعالى فجزائه جهنم نو ځکه امام اعظم رحمه الله په شبه عمد کي دنياوي حکم ديت بولي او اخروي حکم يې د عمد سره برابر دی.

فائده: مقيس مذکور هغه کافر دی چي د فتح مکې په کال عليه الصلوة والسلام دده حکم له نورو کفارو سره جلا کړی يعني چي مقيس ته هيڅ امان نسته هر چېري چي وي ودې وژل سي، نو مقيس په دغه ورځ د کعبې مبارکې پردې تينګې نيولې وې چي مسلمانانو مړ کړی.

فَجَزَآؤُهٗ جَهَنَّمُ خٰلِدًا فِيْهَا

لاجل کفره اللازم لسخطه من الايمان کما فهم من قصة او يا له دې سببه چي قاتل يې قتل و ځان ته روا بولي، نو خو هم قاتل کافر دی لان مستحل الکبيرة کافر کما في کتب العقائد.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: ځیني وختونه يو مسلمان بل مسلمان مړ کړي د فرط غضب له سببه او یا يو بل سبب وي لكن قتل يې و ځان ته روا نه بولي. نو هغه به څرنګه همېشه وي؟

ځواب: د خلود معنا دوام نه ده بلکې مكث طويل دام او لم يدل فيشمل جميع صور القتل العمد اى الكافر والمستحل والمؤمن.

فائده: بخاري او مسلم له ابن عباس ﷺ څخه روايت کړی دی چې قاتل لره د مؤمن عمداً توبه نشته. او بغوي رحمه الله هم ورته روايت له ابن عباس ﷺ څخه کړی دی لکن په نورو تفاسیرو کې خلاف ددغه روايت له ابن عباس ﷺ څخه منقول دی حيث قال ابن عباس ﷺ "فجزائه جهنم خالداً فيها لوجازاه الله" يعنې که خدای ﷻ پوره جزاء ورکوي "لكنه يتفضل عليه" لكن خدای ﷻ دده سره احسان کوي "ولا يخلد لايمانه" او خدای ﷻ یې همېشه په اور کې نه پرېږدي په سبب د ایمان دده انتهى.

درویش وایي: چې عين ممكنه ده چې ابن عباس ﷺ دي له هغه مذهبه څخه چې بخاري او مسلم دده نقل کړی و کمامر رجوع کړې وي لما تواتر في الاحاديث الشريفة "ان المؤمن لا يخلد في النار بكبيرة آية كفيرة كانت مالم يكن مستحلاً لها ولا مستخفابها" والله اعلم.

درویش وایي: چې علماء قديماً وحديثاً په دې مسئله کې د قاتل عمداً د بل مؤمن اختلاف لري چې توبه يې شته او که نشته لکن وجه د جمعې ددغو اقوالو شته هغه دا چې په قتل عمد کې د مؤمن دوه حقه شته يو حق العبد دی چې قصاص دی هغه د قاتل نه دفعه کېږي. نو هغه علماء چې وایي چې توبه يې نشته معنا يې داده لاتوبة له في حق العبد وهو القصاص يقتص منه لامحالة. او بل حق الله دی چې د احترام د نهي د خدای ﷻ ونه کړي او مؤمن يې عمداً قتل کړي نو که دی صحيح توبه وکاږي خدای ﷻ تر خپل حق په آخرت کې تر دوزخ ورتېرېږي كما في سائر الكبائر لانه تعالى غفور رحيم ووصف نفسه بقوله وانا التواب الرحيم.

درویش وایي: چې وهذا وجه وجيه للجمع ينبغي ان يكتب بمداد الذهب على قراطيس الاذهان.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: معتزله په دغه آیت سره دلیل وایي چي مرتکب د کبیرې ګناه مخلد في النار دی ویقولون لافرق بین کبیرة قتل المؤمن عمداً وبین سائر الکبائر. او خوارج هم په دغه آیت سره دلیل وایي چي مرتکب د کبیرې کافر دی. دوی وایي چي خلود في النار ببیله کافره بل چاته نسته وقد حکم الله تعالی في هذه الآیة بخلود کبیرة قتل المؤمن عمداً فعلم ان هذا القاتل کافر وعلیه یقاس سائر الکبائر واما اهل السنة والجماعة دوی تاویل کوي ددغه آیت کمامر قریباً. اهل سنت وایي چي اجماع د عصر اول پر دې منعقد ده چي مؤمن لایخلد في النار وان مات بلا توبة وان المؤمن لایسلب عنه اسم المؤمن بالکبیرة کما یقوله الخوارج.

وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ۝

د خدای ﷻ غضب دی پرده او له رحمت عامه څخه د خدای ﷻ تر تلی دی. او اراسته کړی دی خدای ﷻ ده لره عذاب دردناک چي عذاب د دوږخ دی. معتزله او خوارجو چي دا دومره سخت آیتونه د قرآن عظیم الشان واورېدل چي په شان کي د قاتل د مؤمن عمداً نازل سوي دي، نو معتزله وایي که مسلمان هم وي لکن ځای یې ابدي دوږخ دی او نور مرتکب د کبیرې ګناه یې پر قیاس کړي دي او خوارجو کافر بللی دی او نور یې هم پر قیاس کړي دي.

پوښتنه: تاسي وړاندي قول د معتزله او د خوارجو قولونه په اجماع د عصر اول رد کړه، او په اصول الفقه کي وایي چي اجماع لره سند ضروري دی یا اشارة النص د قرآن او یا دلالة النص د قرآن او یا حدیث نبوي. نو دغې اجماع لره کوم سند سته او که څرنګه؟

ځواب: هو اسند یې د قرآن مبارک په دلالة النص کي ددې آیت موجود دی "یاایها الذین آمنوا کتب علیکم القصاص في القتلی آه" دا خو معلومه خبره ده چي قصاص په قتل عمد کي د مؤمن لازم دی او سره د هغه خدای ﷻ قاتلان په عنوان د "الذین آمنوا" رواره په دې سره خو مذهب د خوارجو رد سو چي دوی مرتکب د کبیرې کافر بولي. او بل په قرآن کریم کي راغلي دي "ومن یعمل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مثقال ذرة خيراً يره" يعنې يرى ثواب به نو ايمان خو عمل قلبي دى چې تصديق د زړه دى په نيز د محققينو او يا عمل قلبي او لساني دى چې اشهد ان لا اله آه په خوله ويل على ماهو المشهور من وان الايمان مركب من التصديق بالجنان والاقرار باللسان او دا خبره مسلمه ده زموږ او د معتزله و تر منځ چې داسې نه سي كېداى چې خداى ﷻ دې ثواب د عمل خير په جنت كې چاته وركړي وروسته تر دې يې بيا دوږخ ته واستوي. نو ثواب د ايمان چې وركوي وروسته تر عذاب بالنار به يې وركوي. نو معلومه سوه چې مرتكب د كبائرو گنهو كه څه هم بې توبې مړ سي مخلد في النار نه دى. او په دې سره مذهب د معتزله وو رد سو چې مرتكب د كبيرې مخلد في النار بولي او په حديث كې د بخاري او مسلم راغلي دي من قال لا اله الا الله دخل الجنة وان زنى وان سرق وزنى آه په دې حديث سره مذهب د معتزله او خوارجو دواړو رد سو. او په حديث كې د مسلم چې له جابر ﷺ څخه يې روايت كړى دى "من مات ولا يشرك بالله دخل الجنة" په دې حديث سره هم دواړه مذهبونه رد سوه كما لا يخفى.

او په بل حديث كې د عليه الصلوة والسلام چې روايت يې عبادة بن الصامت ﷺ كړى دى او بخاري او مسلم هم راوړى دى چې عليه الصلوة والسلام يوه ورځ وويل "بايعوني على ان لا تشركوا بالله" زما سره بيعت وكړئ چې تاسې په شريك نه گرځوئ له خداى ﷻ سره هيڅ شي "ولا تسرقوا" او تاسې به غلا نه كوئ "ولا تزنوا" او تاسې به زنا، هم نه كوئ "ولا تقتلوا اولادكم" او تاسې به نه وژنئ خپل اولاد لكه د اهل جاهليت چې عادت و "ولا تاتوا ببهتان تفترونه بين ايديكم وارجلكم" او تاسې پر چا ناحقه عيب نه واياست چې دغه عيب تاسې په منځ د لاسو ستاسې او په منځ د پښو ستاسې دا كنايه ده له دې څخه چې ستاسې خود ساخته عيب وي چې هيڅ اثر هم نه لري "ولا تعصوا في معروف" او تاسې به عصيان نه كوئ په يو شي سره چې معروف په شرع شريفه كې وي "فمن وفى منكم فاجره على الله" كه وفا وكړه په دغو شرطو، نو ثواب يې پر خداى ﷻ دى "ومن اصاب من ذالك شيئا نعوقب في الدنيا فهو كفارة له" كه له دغو مذكوره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

گنهو څخه یو کار وکړي او په هغه گناه ده ته عذاب ورکړه سو په دنیا کي مثلاً سرقه یې وکړه لاس یې پرې سو. نو هغه عقاب الدنیا دده لپاره کفاره ده په دنیا کي یعنې په آخرت کي مواخذه یې نسته باندي ومن اصاب من شیئاً ثم ستره الله فهو الی الله ان شاء عفا عنه وان شاء عاقبه فبایعناه علی ذالک، او که سړی له دغو گنهو څخه یو کار وکړي او خدای ﷻ پر ده پر واچول یعنې خلگ یې په خبر نه کړه. نو عقاب د دنیا پر جاري نه سو، نو ددې گناه تفویض و خدای ﷻ ته دی که د خدای ﷻ خوښه وه عفوه به ورته وکړي یعنې جنت ته به یې داخل کړي او د دوږخ له عذاب څخه به یې وساتي او که د خدای ﷻ خوښه وه عذاب به ورکړي. نو موږ بیعت ورسره وکړي پر دغه شیانو آه.

درویش وایي: چي دا حدیث صریح په رد کي د معتزله وو چي دوی چي مرتکب د کبیرې گناه که بې توبې مړ سي ابدي ځای یې دوږخ دی، او په حدیث کي احتمال د عفو هم موجود دی او دغه رد د مذهب د خوارجو هم په وسو. ولي که مرتکب د کبیره گناه کافر وای. نو احتمال د عفوي الهي به څرنگه پکښي موجود وای؟

درویش وایي: چي اشارات د کتاب الله او دغه احادیث مذکوره تولهٔ اسناد دي د اجماع مذکورې لپاره فانقطع عرق السوال المذکور والله الموفق للخیر والملهم للصواب.

فصل

درویش وایي: چي سره د احتمال د عفوي قتل د مؤمن عمداً بغیر حق شک نسته چي ډېره لویه گناه ده. في الحدیث لزوال الدنیا اهون علی الله من قتل مسلم بشطر کلمة جاء یوم القیامة مکتوب بین عینیه آیس من رحمة الله تعالی.

درویش وایي: چي د معاون یې دا حال دی نو د خودي قاتل به څه حال وي!؟ وفي الحدیث اول مایحاسب علیه العبد یعنې في حقوق الله هو الصلوة و اول ما یقضی بین الناس في الدماء. ثم یحاسب العبد في حق الزکوة وغیرها هل منعها او اداها انتهی. وفي الحدیث خمس من الکبائر لاکفارة فیهن (۱) الاشراک بالله (۲) وعقوق الوالدین (۳) والضرار من الزحف (۴) وقتل النفس ای المؤمن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عمداً اى بغير حق (۵) واليمين الغموس.

وعن ابي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ "اجتنبوا السبع الموبقات اى المهلكات وعد منها قتل النفس التي حرم الله الا بالحق متفق عليه.

وعن ابى سعيد وابى هريرة رضي الله عنهما لو ان اهل السماء والارض اشتركوا في دم مؤمن لاكبهم الله في النار" رواه الترمذي.

درویش وايي: چي احاديث صحيحه په باب کي د حرمت د قتل د مؤمن عمداً بغير حق كثيرة وفي احصانها بجملتها تكلف عظيم علي وعلى المتعلمين لهذا التفسير فاكتفينا بهذا المقدار القليل.

پوه سه: چي بخاري، ترمذي او مستدرک په حاکم کي روايت کړی دی له عکرمه رضي الله عنه څخه او هغه له ابن عباس رضي الله عنه څخه چي يو سړی و له بني سليم څخه چي د هغه سره يوه رمه پسونه هم وه. نو اصحاب د عليه الصلوة والسلام ناست وه هغه سړي سلام ورواچاوه. صحابه وو رضي الله عنهم يوه و بل ته سره وويل چي دا سړی يعني د پسو خاوند چي موږ ته يې سلام واچاوه صرف ددې لپاره چي زموږ څخه ځان وساتي يعني مسلمان خو نه دی. نو يې هغه سړی مړ کړی او پسونه يې و عليه الصلوة والسلام ته راوستل او صورت حال يې و عليه الصلوة والسلام ته ووايه. نو دا آيت نازل سو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ

اې هغه کسانو چي سفر کوئ په مځکه کي په لار کي د خدای جل جلاله يعني د جهاد لپاره تاسي په کار کي فکر کوئ چي د کافر والي او مسلماني درک در معلوم سي.

پوه سه: چي حمزه او کسائي له قراء سبعه وو څخه په دې آيت کي او په سورت حجرات کي دا عبارت په تا مثناة من فوق او په ثا مثلثه سره وايي يعني "فتثبتوا" من التثبيت اى قفوا حتى تعرفوا المؤمن من الكافر. او نور قراء سبعه يې په با موحده او يا مثناة من تحت او په نون سره وايي كما رسمنا في متن القرآن ههنا مشتق من التبين يعني التامل والتفكر في الامر، يعني تلوار مه کوئ حتى يوضح لكم الامر اى حال الكافر والمسلم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چې بغوي له کلبي رحمهما الله څخه له ابن عباس ﷺ څخه داسي روايت کړی دی چې نوم د دغه مقتول مرداس بن نهيک وو چې د فدک او سېدونکی و. او په فدک کې دغه سړی مسلمان و نور ټول له کافران وه. نو عليه الصلوة والسلام يوه سريه چې قومنداني د غالب بن فضالة الليثي پر غاړه وه د فدک د غزاء لپاره استولې وه. د فدک کافرانو چې دا واورېدل ټول له وتښتېدل يو مرداس المذکور چې مسلمان و پاتـه سو، ولـي چې دی خو پـر ديـن د اسـلام و. نـو د مسلمانانو له لښکره نه بېرېدی. نو د مسلمانانو لښکر چې راغلی او نعرې د الله اکبر يې ويلې ده هم الله اکبر ووايـه وهو يقـول لا الـه الا الله محمد رسول الله. نو اسامه بن زيد حمله پر وکړه او مرداس يې قتل کړی او پسو رمه يې څني رهي کړه او عليـه الصلوة والسـلام ته دې موضوع خبر دمخه رسېدلی و. نـو عليـه الصلوة والسلام ته ډېر درد ورغلی و. او دا يې ويله قتلتموه لما معه لما معه تاسي دا سړی يعنې مرداس مړ کړی په سبب د پسو چې ده سره ورسره وه. ثم قرء رسول الله ﷺ هذه الآية على اسامة. اسامه ﷺ وايي ما عليه الصلوة والسلام ته وويـل استغفرلي فقال فکيف بلا اله الا الله. اسامه ﷺ وايي ما درې واره طلب د استغفار وکړی عليه الصلوة والسلام به هغه خبره راته کوله فيکف بلا اله الا الله. اسامه ﷺ تر داسي پورې چې زما په زړه کې دا خوښه وه چې تر نن ورځې دمخه ته نه وايې مسلمان سوی او نن مسلمان سوی وای چې له دې جرمه څخه خو به خلاص وای. اسامه ﷺ وايـي چې وروستـه تـر درې واره عليـه الصلـوة والسـلام طلـب د بخښـي زما لـه خدای ﷻ څخه وکړی. او په يو بل روايت کې راغلي دي چې اسامه وايي ما و عليه الصلوة والسلام ته وويل چې دې سړي چې کلمه وويل د سلاح له بېري يې وويل په رشتيا يې نه ده ويلې. نو عليـه الصلـوة والسـلام راتـه وويـل هلا شققت من قلبه فتعلم انه قالها املا" تا يې نو ولي زړه نه ورڅيرى چې ده کلمه د زړه ويلې ده او که نه. انتهى روايت البغوي بحذف بعض عباراته وزيادة بعض.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ

او تاسي مه وایاست د هغه چا ته چې پېش کړي سلام.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي که څه هم "سلم" بفتحتین په معنی د صلح او انقیاد دی لکن دلته مراد ځني سلام علیکم بقرینة القرائة الاخری بلفظ السلام والمراد بمن هو المرداس کمامر.

لَسْتَ مُؤْمِنًا

ته نه یې مسلمان او سلام دي د ځان او مالو د خلاصي لپاره ووایه.

تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

دا جمله حال ده له ضمیر څخه د "تقولوا" ای حال کونکم چي تاسي په دغه قول سره لست مؤمنا غواړي او طلب کوي د مال او منافعو د ناقص ژوند چي د مرداس مالونه دي.

یوه سه: چي په عرف کي "عرض" هغه شي ته وایي چي دوام نه لري او دغه غنیمت او مالونه خو هم دوام نه لري.

فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيْرَةٌ

نو په نیز د خدای ﷻ ډېر غنیمتونه سته په دنیا او اخرت کي، نو حاجت نسته وتحصیل ته د غنیمت دنیوي په حیلو سره چي څوک سلام در واچوي تاسي ورته وایاست چي ته مسلمان نه یې سلام دي صرف د تعوذ لپاره واچاوه.

كَذٰلِكَ كُنْتُمْ

داغسي واست تاسي. د "کان" اسم ضمیر د "تم" دی او کاف په "کذالک" کي د "کان" خبر دی مقدم سوی دی.

فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ

ای قبل هذه الواقعة هغه وخت چي تاسي په اسلام کي داخل سواست او کلمه د لا اله الا الله مو وویل او په هغه کلمه ستاسي ویني او مالونه محفوظ سوه بیله دي چي ستاسي د زړونو حال خو هم نه و معلوم چي د ژبي د کلمي سره برابر وي او که نه.

فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوْا

نو خدای ﷻ احسان وکړی پر تاسي چي په اسلام او استقامت في الدین سره یې مشهوره کړلاست. او هیڅ چاته یې ځای د اعتراض پر تاسي نه پرېښو. او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعض مفسران وايي چې "كذلك كنتم قبل الهجرة" چې تاسي په خپل قوم مسلمانانو کې به محفوظ الدم والمال واست په لا اله الا الله سره فقط فمن الله عليكم بالهجرة فيتصن ايمانكم بالهجرة.

پوه سه: چې تکرار د "بينوا" لپاره د تاکيد دی دمخه د "بينوا" كما يقول اهل المعقول "العالم حادث لانه متغير وكل متغير حادث فالعالم حادث" فكلمة الفاء ههنا فصيحية اى اذا عرفتم من قتل المرداس بلا تحقيق الحال ورد ما قال السلام عليكم، او تاسي مسلمانان په اول الامر کې د غسې واست چې پر تاسي به چا تعرض کاوه د ايمان قلبي پوښتنه يې نه ځني کوله بلکې په صرف لا اله الا الله سره به يې کفايت کاوه او ستاسي د زړه حال يې نه پلټی. نو تاسي هم "فتبينوا" بل اکتفوا بما قيل لكم من كلمة الله او التسليم الذي هو من شعائر الاسلام، او بعض مفسرين وايي دا "تبينوا" تفريع ده پر دې قول د خدای ﷻ "فعند الله مغانم كثيرة" يعنې په نيز د خدای ﷻ ډېر مغانم سته. نو تاسي په اخستو کې د غنيمت ډېر احتياط وکړئ او دا ځان ته معلومه کړئ چې دا غنيمت من عند الله دی او موږ ته حلال دی او که له اعراضو څخه د دنيا دی او موږ ته حرام دی لکه د مرداس غنيمت.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

او په تحقيق سره خدای ﷻ دی ستاسي په عملو که خير وي که شر بښه خبر. او ستاسي په اخستلو کې من الحلال والحرام هم خبر دی.

پوه سه: چې دا آيت هم وعد دی په اعتبار د اعمالو د خير او هم وعيد دی په اعتبار د اعمالو د شر. مظهري وايي چې په دې آيت کې دليل دی چې ايمان د مکره صحيح دی لپاره د اجراء د احکامو د دنيا. او بل پر دې دليل دی چې مجتهد گاهي خطاوځي او خطاء يې مغفوره ده که ده تقصير نه وکړی په طلب کې د حق، او پر دې هم دليل دی چې مجتهد ته په کار ده چې له ژور فکر او نهايت تامل وروسته دې حکم کوي بما ظهر له او په مالاح له في اول الامر دې عجولاً حکم نه کوي. او که مجتهد ټوله شرائط د اجتهاد پر ځای کړي خو بيا هم

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

خطاوځي فهو ماجور، او بل پر دې هم دليل دی چې نه دي حکم په کفر سره د هغه چاچې لا اله الا الله ولا يعجل في فعله تر هغو چې پوره حال يې معلوم شي. او غازيانو که په يو ښار يا قريه کې شعائر د اسلام وليدل كالمساجد او يا شعائر د اسلام يې واورېدل كالاذان، نو پر هغه ښار يا کلي دي بريد نه کوي، ولې چې په حديث شريف کې راغلي دي "ان رسول الله ﷺ كان اذا غزى قوماً فان سمع اذاناً كف عنهم وان لم يسمع اغار عليهم رواه البخاري وغيره. او داغه رنګه په صحيح حديث کې راغلي دي چې عليه الصلوة والسلام يوه ټولګۍ چې په عربي يې سريه بولي يو خواته استول، نو هغو ته به يې داسې وصيت وکړی "اذا رئيتم مسجداً وسمعتم مؤذناً فلا تقتلن احداً انتهى.

درويش وايي: چې نومورو راويانو چې سر کرده د هغو امام بخاري دی، له زيد بن ثابت څخه داسې روايت کړی.

درويش وايي: چې زيد بن ثابت ﷺ د عليه الصلوة والسلام د وحي كاتب دی چې عليه الصلوة والسلام پر زيد باندې يعنې خپل ځان يې مراد دی دا آيت لوستی يعنې ددې لپاره چې زيد يې نوشته کړي "لا يستوي القاعدون من المؤمنين والمجاهدون في سبيل الله" زيد ﷺ وايي چې عليه الصلوة والسلام ددې پر ما القا کوله د نوشتې لپاره چې عبد الله بن ام مكتوم ﷺ چې په دواړو سترګو ړوند و او په بل روايت کې عبد الله بن حجش او ابن مكتوم دواړه راغله چې دواړه په سترګو ړانده وه، نو عبد الله بن ام مكتوم او يا سره د ملګري وويل چې که ما يا موږ طاقت د جهاد درلوداى يعنې په سترګو ړوند يا ړانده نه واى، نو ما يا موږ به هم جهاد کولای. زيد وايي په داسې حال کې چې د عليه الصلوة والسلام ورون زما پر ورانه پروت و وحي پر راغلې زيد وايي چې د عليه الصلوة والسلام ورون دونه دروند سو چې زما ګمان سو چې زما ورون به را مات کړي وحي چې پوره ته سوې.

لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

اى عن الجهاد في سبيل الله "من المؤمنين" دا لفظ حال دی له قاعدون څخه اى حال كون القاعدون من المؤمنين يعني لا من المنافقين.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ

پوهه: چي ضرر سوء الحال ته وايي يا په نفس کي د سړي لقلة العلم والفضل والعفة، او يا په بدن کي چي اندام يې نه وي يا ناقص وي لکه په مانحن فيه کي چي د ابن مکتوم د ستر گو ديد نه و او يا په حال ظاهر کي د سړي چي مال نه لري، نو دې تولو کسانو ته شامل دي چي نه به شل وي نه به ړوند وي نه به سخت مريض وي او نه به ضعيف البدن وي د کبر سن له کبله او نه به عديم المال وي چي د جهاد د لاري خرخ يې کړي.

فائده: غير اولي الضرر "صفت دی د "قاعدون"

پوښتنه: القاعدون" خو معرفه ده بالاف واللام او غير چونکه متوغل په ابهام کي دی مثلاً غير زيد خو شامل دی تول ه مافي السموات والارض ته نو لفظ د غير په سبب د اضافت ومعرفې ته لکه دلته چي "اولى الضرر" دی نه معرفه کېږي، نو څرنگه به صفت د "القاعدون" واقع سي؟

ځواب: نحات وايي چي يو ضد وي غير په اضافت و هغه ضد ته معرفه کېږي ولي مراد ځني هغه بل ضد دی کما قالوا في قولهم عليک بالحرکة غير السکون دلته هم "اولو الضرر" يو ضد لري چي فاقد الضرر دی، نو د غير لفظ معرفه دی فافهم، او بعض مفسران وايي چي الف واللام په "القاعدون" کي لپاره د عهد ذهني دی لانه ليس المراد بالقاعدين قوم باعيانهم نو که څه هم لفظ د "القاعدون" معرفه دی لکن په حکم کي د نکرې دی، نو توصيف يې په نکره سره صحيح دی کما قالوا في قول الشاعر "ولقد امر علي اللئيم يسبنى" يعني په دې شعر کي له "لئيم" څخه لئيم معين نه دی مراد توصيف يې په جمله د "يسبني چي په حکم کي د نکرې دی صحيح دی. وما اعترض عليه المظهري فليس بشئ لان التخصيص المظهري ذالک الحکم اى ان المعرفة التي في حکم النکرة يوصف بالنکرة بتوصيف بجملة مضارعة ليس عليه دليل غير ان في المثال المذکور ولقد امر آه کذالک ونفس المثال لا يدل على تخصيص القاعدة الکلية بذالک المثال فقط مالم يصرح النحاة بذالک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَالْمُجٰهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ

نه دي سره برابر دغه مجاهدين په لاره كي د خداى ﷻ په خپلو مالو سره او په ځانو سره او هغه كسان چي قاعدين وي چي نه يې مال او نه يې ځان صرف كړى وي په لار كي د خداى ﷻ.

درويش وايي: چي په دې آيت كي بذل المال تر بذل النفس مقدم راوړى دى ددې سببه چي بذل المال طبعاً تر بذل النفس مقدم دى. ولي چي اول به غازي في سبيل الله توره او غشي وغير ذالک من اداة الحرب برابروي او د سفر او سپرتيا لپاره به آس يا اوښ وغيره برابروي بيا به نو غزاته ځي. او بذل النفس په وخت كي د ملاقات د دښمن منځ ته راځي او كه دغه تقدم طبعي نه واى. نو بذل النفس په شرافت او كثرة الثواب كي افضل دى تر بذل المال كما لا يخفى.

فائده: دا عدم مساوات هلته دى چي قاعدين د عذر له سببه پر كور نه وي پاته سوي. كه چېري قاعدينو شرعي عذر درلودى لكه ړوند او شل يا نور مرضونه چي مانع د وتوفى سبيل الله وه. او يا قاعد دونه مال نه درلودى چي په سفر كي يې په ځان خرڅ كړي. نو كه د معذورينو غير مجاهدينو نيت صادق وي يعني په زړه كي يې دا راسخ وه چي كه ما دا موجوده عذر نه درلوداى زه به هم في سبيل الله وتلى واى. نو هغه قاعدين د مجاهدينو سره په ثواب كي برابر دي؛ بلكې ممكنه داده چي قاعد مخلص النية به تر مجاهد په ثواب كي بالا وي يعني اذا كان جهاده رياء وسمعة وفي مثل ذالک قال عليه الصلوة والسلام نية المؤمن خير من عمله لانه قضية مهملة في قوة الجزئية.

بوه سه: چي بخاري له انس ﷺ او ابن سعد له جابر ﷺ څخه روايت كړى دى چي عليه الصلوة والسلام د تبوک له غزا، څخه را ستون سو او مديني منورې ته را نژدې سو داسي يې وويل ان في المدينة لاقواماً ماسرتم من مسير ولا قطعتم من واد الا كانوا معكم (يعني في الاجر والثواب) قالوا يا رسول الله وهم بالمدينة (قالوا اذالک تعجباً من ذالک) قال نعم وهم بالمدينة حبسهم الغدر.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجٰهِدِيْنَ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقٰعِدِيْنَ دَرَجَةً

پوه سه: چي مراد له قاعدينو څخه هغه دي چي اصحاب د عذر شرعي نه وي كمامر.

پوه سه: چي د "درجة" تنوين او تنكير لپاره د تعظيم دى او "درجة" منصوب ده په حذف د حرف جر والمعنى بدرجة عظيمة، او په روح البيان كي وايي چي "درجة" دي مفعول وي ولي چي د "درجة" څخه خو مراد تفضيل دئ چي معنا يې مرة من التفضيل ده وكانه قيل فضلهم تفضيلة واحدة، او هغه چي مظهري ويلي دي چي "درجة" دي حال وي له "المجاهدين" څخه والمعنى والتقدير ذوى حاجة آ، كه څه هم صحيح ده لكن حذف المضاف انما ينبغي عند عدم الوجه الاسهل للاعراب من حذف المضاف وههنا الوجه الاسهل موجود كمامر.

فائده: ذا جمله توضيح ده د عدم مساوات في الجملة السابقة يعني لا يستوي القاعدون الخ.

پوښتنه: دا جمله خو كافي وه په نفي كي د مساوات، نو دمخه به د نفي مساوات څه فائده وي؟

ځواب: صحيح ده چي دا جمله مغني وه له نفي څخه د مساوات لكن سره د هغه يې داوړي جملې راوړې، له دې سببه چي نفي د مساوات تفضيل ته متضمن وه دلالةً واجمالاً، وهذه الجملة مصرحة بالتفضيل. او د علم بلاغه علماء وايي چي تفصيل بعد الاجمال او تصريح بعد الدلالة مفيد د مزيد تاكيد ده او د تمكن في الذهن، والى هذا المعنى اشار الفاضل الجامي رحمه الله.

چه خوش باشی كه بعد از انتظاری بامید رسد امیدواری

پوښتنه: عدم مساوات د يو عامل د طاعت اية طاعة كانت ومن لم يعمل بها خو بدهي دى فاى فائدة في بيان عدم مساوات المجاهدين والقاعدين؟

ځواب: فائده يې داده چي بعض خلگ به دا توهم كوي چي مجاهدين چونكه د سفر في سبيل الله په كړاوونو او شدائدو اخته دي، نو نه د تهجد و لمانځه ته فارغه دي او نه نفلي روژو ته الى غيرهما من نوافل العبادات، او قاعد في

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

البیت په بنه فارغه زړه د شپې او د ورځې ډېر نفلي عبادات کولای سي او حقوق الناس کخدمة الاولاد وصلة الاقارب هم پر ځای کولای سي نو شاید قاعد به تر مجاهد افضل وي. نو دا توهم خدای ﷻ په دغه آیت سره دفع کړی "فضل المجاهدين آه"

درویش وایي: چي ددې آیت ومضمون ته اشاره په هغه حدیث نبوي چي متفق علیه دی راغلې ده حیث قال رسول الله ﷺ "مثل المجاهد في سبیل الله کمثل الصائم "ای نهارا" القائم القانت بآیات الله "ای لیلاً" لا یضر من صیام ولا صلوة حتی یرجع المجاهد في سبیل الله"

درویش وایي: چي په قاعد کي دومره اعمال عادة غیر ممکن دي فلا یتصور المساوات بینهما فضلاً عن تفضیل القاعد علی المجاهد.

وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ؕ

یعني کل واحد من المجاهدین والقاعدین. وعده کړې ده خدای ﷻ د مثوبت چي بنه ده یعني د جنت چي ډېر کریم ځای دی.

فائده: له دې آیت څخه دا معلومه سوه چي جهاد فرض کفایي دی، ولي که فرض عین وایي نو قاعدین به مستحق د عقاب وای دون الثواب.

درویش وایي: چي امام مظهري رحمه الله په عنوان د فصل یوه مسئله راوړې ده چي حاصل یې دادی چي که کافران په خپلو وطنو کي وه، نو پر امام المسلمین دا لازمه ده چي یو کال د کلو دي خالي له غزاء څخه د هغو کافرانو نه پرېږدي یا به پخپله غزاء ته ځي یا به سرایاوي استوي حتی چي جهاد معطل نه سي لان النبي ﷺ والخلفاء الراشدون جهاد یې مهمل نه دی پرې ایښی طول اعمارهم.

درویش وایي: چي مظهري رحمه الله په دې مسئله کي د اجماع دعوه هم کړې ده.

درویش وایي: چي وروسته تر دې چي علیه الصلوة والسلام د جهاد امر له خدای ﷻ له خوا څخه تر لاسه کړی بقیه ژوند یې تولـه په غزواتو کي د کفارو تېر کړی دی یا بنفسه الشریفة او یا بالسرایا حتی غزا بنوا قریضة او بنوا النضیر وفتح الله له. وغزاء خیبر ووادی القری وتبوک وغیرها. حتی امام بخاري د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کتاب المغازي په اول کي د علیه الصلوة والسلام اتلس یا نهه لس غزواتي راوړي دي، او دا هم صحیح خبره ده چي خلفاء راشدون ﷺ هم د جهاد کار مهمل نه دی پرې ایښی خصوصاً په زمانه کي د خلافت د امیر المؤمنین عمر ﷺ حتی چي د علیه الصلوة والسلام په برکت او د خلفاء راشدینو ﷺ په غیرت اسلام شرق او غرب، شمال او جنوب ته ورسېدی، لکن خبره داده چي په اوسنی زمانه کي به کوم دولت اسلامي دا وظیفه اجراء کړي یعني چي کافران پر ځای ناست وي او اسلامي دولت دې غزاء ته ورځي، بلکي په اوسنی زمانه کي لویه مېړانه د دولت اسلامي داده چي خپل دولت اسلامي د کافرانو له غلبې څخه وساتي. مثلاً مصر چي قوي دولت د مسلمانانو دی دا توان نه لري چي د اسرائیلو پر حکومت چي د امریکې له خوا یې خښته اېښوول سوې ده غزاء وکړي، او نه شام دا طاقت لري چي د اسرائیلو سره دي جنګ وکړي، او نه فلسطین چي دا شل کاله یې د اسرائیلو تر بمبارۍ لاندي ژوند تېر کړی دی او اوس یې یو جزوي استقلال تر لاسه کړی دی، پر اسرائیلو باندي حمله کوي وهکذا سعودي عربستان او یمن دا توان نه لري چي پر اسرائیلو دي حمله وکړي، ولي چي د اسرائیلو وشاته لوی درنده امریکا ولاړ دی، البته عراق یو لوی قوي دولت وچي امکان وچي د مجاورو کافرانو سره دي غزاء وکړي. لکن د نړۍ لوی شیطان امریکا چي له عراق څخه خطر محسوس کړی او لوی لوی ذخائر د نفطو یې هم په عراق کي ولیدل، نو یې ناري کړې چي عراق اتم بم لري او زهر جن ګازونه او نور نور مخرب عامه شیان لري او څو واره یې د عراق تلاشي وکړې، نو امریکا چي په دې پوه سو چي د عراق سره داسي صلاح نسته چي زما سره دي جنګ په وکړي کرار یې په مشوره د نورو شیطانانو د دنیا لکه انګرېزان وغیره حمله وکړه او عراق یې تر خپلې قبضې لاندي راوستی الی الآن سنه ۱۴۲۷ هـ ق.

درویش وایي: چي نه پاکستان دا توان لري چي د هندوستان جنګ ته ورسي او دی حمله پر وکړي، د پاکستان لویه مېړانه داده چي د هندوستان له حملې څخه یې خپل مملکت پاکستان ساتلی دی، په موجوده وخت کي یو ایران یو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

منظم لوی دولت اسلامي سته چې هغه ته هم امریکا د افغانستان له لارې چې د امریکا په اوسنۍ زمانه کې یوه مستعمره ده پر ایران حمله وکړي.

حاصل د کلام دادی چې د مظهري دغه وصیت په کوم حکومت په اوسنۍ زمانه کې پر ځای کړي.

درویش وایي: چې امکان لري چې د افغانستان غیرت من وګړي به دا وصیت پر ځای کړي، ولې چې دغو افغانانو شوروي اتحاد چې په ټوله نړۍ کې ستر قدرت و لکه امریکا په اوسنۍ زمانه کې اخیر الامر په ورکولو د ډېر قربانیو یې له افغانستان څخه مخ توری وشاړه، لکن شوروي اتحاد چې د افغانستان پر مسلمانانو یې ډېر ظلمونه کړي وه او ملک یې وروجاړ کړی و په دې دنیا خدای ﷻ سزاء ورکړه چې اتحاد شوروي یې وړ دړې وړې کړی، او روسیانو مخ تورو ته یوازې ماسکو ورپاته سو وبس.

وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجٰهِدِيْنَ عَلَى الْقٰعِدِيْنَ اَجْرًا عَظِيْمًا ۝٩٥ دَرَجٰتٍ مِّنْهُ

او خدای ﷻ بالا کړي دي مجاهدین یعنې بانفسهم وامو الهم کمامر، پر هغو مؤمنانو چې له جهاد څخه پاته وي لکن غیر اولي الضرر کمامر، ډېرې درجې له طرفه څخه د خدای ﷻ.

یوه سه: چې "اجراً" منصوب دی چې مفعول مطلق دی د "فضل" لان فضل بمعنی اجر کانه قیل اجرهم اجراً عظیماً. او یا مفعول ثاني د "فضل" دی، ولې چې هغه متضمن دی معنا ته د اُعطی کانه قیل واعطی الله المجاهدین اجراً عظیماً.

یوه سه: چې درجات بدل کل دی له اجراً، څخه لپاره د بیان د مقدار د اجر عظیم، او لفظ د "منه" صفت دی د "درجات" ای درجات کائنة من الله تعالی وفیه اشارة الی فخامة تلک الدرجات لکونها من عطایا القادر المطلق والرحمن المعظم العالم بحال العباد. وفي الحدیث الصحیح ان في الجنة مائة درجة اعدها الله للمجاهدین في سبیله مابین الدرجتین کمابین السماء والارض.

وَمَغْفِرَةً وَّرَحْمَةً

یعنې بخښنه د هغو ګنهو چې بخښنه یې په جهاد في سبیل الله پوري خاصه ده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او رحمت دی د خدای ﷻ.

پوه سه: چي "مغفرةً ورحمةً" هم بدل دی له "اجراً" څخه.

فائده: درجات خو غیر مذنب لره دي او مغفرت مذنب لره دی او رحمت دواړو لره دی.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

او دی خدای ﷻ بخښونکی د ګنهو د مجاهدینو او مهربان دی پر مجاهدینو في سبیل الله تعالی.

پوه سه: چي خدای پاک تفضیل د مجاهدینو مکرر راوړی او ددوی په تفضیل کي يې مبالغه وکړه اجمالاً وتفصيلاً. ولي چي اولاً يې اشاره و تفضيل ته د دوی وکړه په نفي سره د مساوات د دوی او د قاعدینو تر منځ بقوله جل ذکره "لا یستوي القاعدون" او بیا یې تفضیل د مجاهدینو بیان کړی مجملاً بقوله "درجة" او بیا يې د دوی تفضیل بیان کړی تفصيلاً بقوله تعالی "اجراً عظیما ومغفرة ورحمة" دا ټوله د ترغیب د مسلمانانو وجهاد في سبیل الله ته او د تعظیم د فعل د جهاد، ولي چي سبب کلي د نشر د اسلام في اقطار الارض هو الجهاد ليس الا.

پوښتنه: د توحید د درجي اولاً او د ډېر والی د درجو تر منځ به منافات نه وي؟

ځواب: یا منافات نسته ولي چي په درجه بالتوحید کي مراد تفضیل دی د هر مجاهد پر هر قاعد بدرجةٍ واحدةٍ او په درجات بالتکثیر کي مراد تفضیل دی د جمیع المجاهدین علی جمیع القاعدین بدرجات والقانون ان مقابلة الجمع بالجمع یقتفی تقسیم الآحاد علی الآحاد فکان لکل مجاهد تفضیلاً علی کل قاعد بدرجة واحدة. او په زړه پوري ځواب دادی چي تفضیل په یوه درجه او په ډېرو درجو په حال پوري د مجاهدینو اړه لري في حسن النیة ومزید المحبة للجهاد وسهولة الجهاد في بعض الاحوال وشدتها في بعض وقلة المکث في الجهاد وطوله وغیر ذالک من احوال الجهاد في سبیل الله فلو احد من المجاهدین یکون تفضیلاً بدرجة وللآخر بدرجتین وللثالث بدرجات ثلثة ثم وثم الی ما یعلمه الله ﷻ. او بعض مفسرین وایي چي مراد د "فضل الله المجاهدین علی القاعدین درجة" درجه د دنیا ده من الغنیمة والسلطنة وجمیل الذکر، او په صیغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د وحدت چې یې راوړه لپاره د تحقیر د دنیاوي نعمتو لانها وان جلت قلیلة حقیرة بالنسبة الى النعم الاخروية من الجنات العالية. او مراد د فضل الله المجاهدين چې دوهم وار ذکر سو درجات د آخرت دي لانها کثيرة جزيلة لاعين رئت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر کما ورد في الحديث النبوي، او قتاده رحمه الله وايي چې مراد له قاعدينو څخه په اول آيت کي اولى الضرر والا يعني معذورين کسان دي چې نيت د جهاد په زړه کي ټينګ لري لکن عذر يې مانع د جهاد د عمل ګرځېدلى وي، نو مجاهدين پر دغو قاعدينو معذورينو يوه درجه بالا دي، ولي چې په نيت خو دواړي ډلي سره برابري دي لکن په مجاهدينو کي عمل د جهاد هم سته. او ددغو مجاهدينو بالعمل والنية والمجاهدين بالنية فقط وعد الله لهم الحسنى على نياتهم. او قاعدون چې دوهم وار ذکر سوي دي هغه قاعدون دي چې بيله عذره له جهاد څخه ناست وي، نو د هغو په باره کي خداى پاک وايي "وفضل الله المجاهدين على القاعدين اجراً عظماً درجات منه ومغفرة ورحمة.

درويش وايي: چې هغه تفسير چې قاضي پاني پتي په قيل سره په خپل تفسير کي راوړى دى چې مراد له مجاهدون اولون څخه هغه مجاهدين دي چې د کفارو سره په جهاد اخته وي، او مراد له مجاهدين آخرينو څخه هغه مجاهدين دي چې د خپل نفس اماره سره جهاد کوي، نو دې اخيرو مجاهدينو لره ده. اعد الله لهم اجراً عظيماً درجات القرب من الله تعالى ومغفرة ورحمة، بيا وروسته ده هغه حديث راوړى دى په نقل له بيهقي څخه چې رسول الله ﷺ وويل "المجاهد اى کامل مجاهد من جاهد نفسه الى اخير الحديث" چې دا خبره خو ډېره صحيحه ده او حديث هم صحيح دى، لکن درويش وايي چې ددې آيت تفسير څرنګه صحيح دي، ولي چې تول له آيتونه ددې مقام خو په جهاد ظاهري کي د کفارو نازل سوي دي چې د جهاد اصغر په نامه ياديږي نه په جهاد معنوي کي يعني الجهاد مع النفس چې د جهاد اکبر په نامه عليه الصلوة والسلام معرفي کړى دى. حاصل دا چې مفسر لره ښايي چې هر رطب او يابس په تفسير کي د قرآن نه راوړي ومن الله التوفيق.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ

یوه سه: چي "ان الذين توفهم" احتمال د ماضي صيغې هم لري كما هو الظاهر او د مضارع احتمال هم لري بحذف احدى التائين والاصل تتوفهم چي معنا يې داده په تحقيق چي روح يې قبض كړي.

یوه سه: چي مراد له "الملائكة" څخه ملک الموت دی وحده كما ورد في قوله تعالى "قل يتوفكم ملک الموت الذي وكل بكم.

سوال: ملک الموت خو يو دی يعني عزرائيل عليه السلام، نو د جمعيت معنى به څه وي؟

ځواب: عرب ګاهي له مفرد څخه په جمع تعبير كوي د تعظيم لپاره، لكن سره ددې صحيح داده چي مراد له "الملائكة" څخه عزرائيل او اعوان دده دي، په دليل د هغه حديث چي روايت يې احمد او نسائي كړی دی له ابي هريره رضي الله عنه څخه چي په يوه برخه كي د هغه حديث راغلي دي چي د مؤمن چي د زكندن وخت را ورسېږي، نو ملكي د رحمت ورته راسي او ددوی سره د سپينو ورېښمو كالي ورسره وي، نو د مؤمن نفس ته ووايي را ووځه له بدن څخه راضيةً مرضيةً عنک الى روح الله وريحان ورب غير غضبان، يعني ته به خوشحاله يې او خدای جل جلاله هم ستا څخه راضي دی الى اخر الحديث، او د كافر چي زكندن سي، نو د عذاب ملكي ورته راسي او ځيږ تو كر ورسره وي، نو پر روح ږغ وكړي چي را ووځه ساخطةً مسخوطةً عليک الى عذاب الله جل جلاله الى اخير الحديث، او احمد رحمه الله د براء بن عاذب رضي الله عنه ډېر اوږد حديث روايت كړی دی چي د هغه په يوه برخه كي داسي راغلي دي چي د مسلمان چي له دنيا څخه د انقطاع وخت او د آخرت ته د اقبال وخت يعني د زكندن وخت را ورسېږي، نو ډېري ښائسته ملكي چي سپين مخان يې وي لكه لمر او ددوی سره كفنونه د جنت له كفنو څخه ورسره وي او په هغه كفنو كي خوشبويي پاشل سوې وي، نو دا ملكي لېري ورته كښېني چي مړی يې ويني وروسته ملک الموت راسي او دده وسر ته كښېني، نو ملک الموت ورته ووايي اې پاكه روحه را ووزه له بدنه و بخښي ته د خدای جل جلاله او رب دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دي ځکه راضي دی، نو دا روح چي دا بشارت وواوري داسي په اساني له بدن څخه راووځي لکه يو څاڅکی چي له مشکولا څخه راوځي، نو ملک الموت هغه روح را واخلي، چي دی راواخلي هغه نوري ملکي يې د سترګي په رپ دده په لاس کي نه پرېږدي، نو هغه په هغه کفن او خوشبويي کي ونغاړي تر پايه د حديث.

درویش وايي: چي له دې حديث څخه دا معلومه سوه چي روح او نفس جسم لطيف دی لايرى باعيننا بدلالة الاكفان والحنوط والخروج من البدن.

درویش وايي: چي ددې حديث په اخير کي حال د کافر او دده د روح په ډېره سختي سره بيان سوی دی نجنا الله تعالى من الكفر عند الموت واماتنا على الاسلام الخالص الحق.

پوه سه: چي ددې ايت شان نزول بغوي رحمه الله داسي بيان کړی دی چي په مکه کي بعض خلګ وه چي د اسلام کلمه يې ښکاره کړې وه مګر هجرت يې مدينې ته نه و کړی چي يو په هغو کي قيس بن الفاکة بن المغيرة و، او بل قيس بن الوليد بن المغيرة او نور ورته کسان هم وه، نو چي د مکې مشرکان بدر ته راووتل دوی هم ورسره راووتل او د کفارو سره يو ځای په بدر کي ووژل سوه، او بخاري له ابن عباس رضي الله عنهما څخه داسي روايت کړی دی چي بعض خلګ له مسلمانانو څخه د مکې د مشرکانو سره به په جنګ کي ملګري کېده او جماعت او ډله د مشرکانو به يې ډېروله پر عليه الصلوة والسلام باندي، نو د مسلمانانو له خوا څخه چي به يو غشي ورغلی په دوی کي به موښتی او مړ به سو، او يا به مسلمانانو په توره ووهل او مړه به سوه.

درویش وايي: چي له دې عبارت څخه د حديث مذکور چي يکثرون سواد المشركين داسي فهمېږي چي دوی به پخپله جنګ نه کاوه.

پوه سه: چي نص د قرآن پر دې دلالت نه کوي چي دغه کسان مسلمانان وه. کما روى ابن عباس رضي الله عنهما كان قوم بمكة قد اسلموا فلما هاجر رسول الله ﷺ كرهوا ان يهاجروا وخافوا من اهل مكة. او په بل روايت کي د ابن عباس رضي الله عنهما داسي راغلي دي "كان قوم من اهل مكة قد اسلموا وكانوا يخفون الاسلام من مشركي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مکة" نو مشرکانو دوی و بدر ته د ځان سره راوستل. او بعض د دغو مسلمانانو د بدر په غزاء کې په شهادت ورسېدل، نو بعض مسلمانانو چې په هغو خبر وه چې دا مسلمانان وه او په زوره و جنګ ته راوستل سوي وه. نو یې طلب د بخښنې د هغو لپاره کاوه، او مذکوره آیت نازل سو.

فائده: مونږ وراندې وویل چې نص د قرآن پر دې دلالت کوي چې دغه خلګ حقیقةً مسلمانان نه وه، نو هغه روایت چې ابن مندة کړی دی او د مذکوره کسانو نومان یې هم اخستي دي او په اخیر کې یې داویلي دي چې دغه کسان چې بدر ته راغله او لږ والی یې د بدر د غزاتو ولیدی، نو ددوی په زړو کې شک پیدا سو او دا یې هم وویل غر هؤلاء دینهم یعنې دغه مسلمانان د بدر غولولي دي دین ددوی، نو په بدر کې قتل سوه آه.

درویش وایي: چې دا روایت د منلو وړ نه دی، ولې چې له دې روایت څخه دا معلومېږي چې دا کسان مرتد سوه فهذه الروایة مخالفة لنص القرآن، والله اعلم بالصواب.

ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ

په داسې حال کې چې دوی ظالمان وه پر خپلو ځانو باندې یعنې په ترک سره د هجرت او په اوسېدلو سره په دار الشرک مکه کې، او دوی اخستي و پر غاړه معصیت د موافقت د کفارو حتی الخروج معهم الی بدر.

پوه سه: چې بغوي وايي چې بعض علماء وايي چې د چا اسلام نه قبول کېدی وروسته تر هجرت د نبي ﷺ ومدینې ته الا بالهجرة و هذا قول لیس بشیئ. ولې چې هجرت په هغه وخت کې که څه فریضه محکمه وي لکن ترک ددې فرض خو دې لره نه دی مستلزم چې اسلام ددوی نه قبول کېږي او یا به څوک دا حکم کوي چې دوی مسلمانان نه وه بل غایة الامر کونهم عاصین بترک الهجرة وعدم موالاة المسلمین معهم کمایدل علیه قوله تعالی "والذین آمنوا ولم یهاجروا مالکم من ولایتهم من شیئ حتی یهاجروا وان استنصروکم في الدین فعلیکم النصر" ولې چې ددې آیت له اخیر څخه دا فهمېږي چې دوی خو مسلمانان دي حتی که ستاسي څخه کومک په دین وغواړي کومک به ورسره کوي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي "ظالمي انفسهم" حال دی له ضمير څخه د مفعول په "توفهم" کي.

مسئله: که اوس يو څوک په داسي دار الکفر کي وي چي شرائع د اسلام يې نه سوای پر ځای کولای، نو هر هغه هجرت واجب دی له هغه دار الکفر څخه ولـه ثواب المهاجرين.

پوښتنه: په حديث شريف کي راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام د فتح مکې په ورځ وويل "لاهجرت بعد اليوم" حتی چي بعض علماء وايي چي د هجرت د آيت وجوب منسوخ دی؟

ځواب: معنی د قول د عليه الصلوة والسلام داده چي هجرت له مکې څخه و مدينې منورې ته بعد اليوم نسته لکون المکة بعد الفتح دار الاسلام ولا يعد من المهاجرين ولا ثواب الهجرة لمن هاجر بعد فتح مکة" او نه په مهاجرينو کي حساب دي او د حديث دا معنا نه ده چي هجرت مطلقاً نسته. بلکې آيت د هجرت منسوخ نه دی بلکې محکم دی او هجرت واجب دی پر هغه چا چي شرائع د اسلام نه سي پر ځای کولای په دار الکفر کي.

پوښتنه: آيا پر مسلمانانو د هندوستان هجرت واجب دی؟

ځواب: هيڅ نه دی واجب البته مندوب به وي، ولي چي مسلمانان د هندوستان په ازاده توګه شرائع د اسلام پر ځای کولای سي من الآذان وصلوة الجمعة والعيدين، او حکومت هند په لکاوو مسلمانانو ته پاسپورټ د حج ورکوي او د هند حکومت په مکه معظمه. منی او عرفات کي د خپلو حاجيانو لپاره ښه په زړه پورې انتظامات کوي کما رئينا ذالک بالمشاهدة.

قَالُوٓا

يعني ملائکه د وفات ودوی ته وايي لپاره د توبيخ او سرزنش پر هجرت نه کولو باندي.

پوه سه: چي جمله د "قالوا" خبر د "ان" ده او عائد دی و مبتداء محذوف ته ای قالوا لهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فِيمَ كُنتُمْ

یوه سه: چي دا جمله مقوله ده د "قالوا" او اصل د "فيم" فيما و حذف الالف تخفيفاً والمعنى في اى شئ كنتم آيا مسلمانان وَاست لكه ستاسي اقرار چي پر اسلام دلالت كوي، او كه پر كفر واست لكه چي دلالت كوي ستاسي اوسيدنه سره د كفارو د مكې بلا عذر.

قَالُوا

او وايي دغه وفات كړه سوي خلگ په ځواب كي د ملكو چي هغو ورته وويل "فيم كنتم" ددې عذر لپاره چي موږ فريضه د هجرت پرې ايښې وه.

كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ

چي موږ ضعيفه وو په مځكه كي د مكې مقابله او مقاومت د كفارو د مكې مو له لاسه نه و پوره او اظهار د دين او اعلاء د كلمة الله مو هم له وسه نه وه پوره.

قَالُوا

ملكې وايي په ځواب كي ددوى د عذر د تكذيب لپاره.

یوه سه: چي دا "قالوا" هم جمله مستانفه ده د سوال ځواب ده چي هغو متوفينو چي عذر مذكور بقولهم كنا آه يې ووايه، نو ملكو په ځواب كي ورته وويل.

أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا

آيا نه وه مځكه د خداى ﷻ فراخه چي تاسي هجرت كړى واى وهغې مځكې ته چي تاسي به په هغه مځكه كي قادر واى پر اظهار د شرائعو د اسلام او پر مخالفت د كافرانو او پر اظهار او اعلاء د كلمة الله باندي لكه هغه مسلمانانو چي هجرت يې مدينې منورې ته وكړى او يا يې حبشې ته هجرت وكړى.

فائده: استفهام د "الم تكن آه" استفهام انكاري دى او نفي د نفي اثبات دى. يعني مځكه د خداى ﷻ د هجرت لپاره فراخه وه، نو ولي مو هجرت نه كاوه.

فائده: كلمه د "تهاجروا" منصوب ده په اسقاط د نون لكونها جواباً للاستفهام والقاعدة متقررة في النحو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ

نو دغه متوفین تارکي الهجرة بلا عذر ځای ددوی دوزخ دی.

یوه سه: چي کلمه د فا لپاره د سببیت ده یعني ترک الهجرة سبب سو ددي.

تنبیه: دا گمان دي څوک نه کوي چي دا کسان په ترک الهجرة سره کافران سوه، ولي په ترک د یو فرضي عمل بیله انکاره د فرضیت سري نه کافر کېږي کما هو مذهب اهل السنة والجماعة اختلافاً للروافض او نه دي دا گمان کوي چي ددغو کسانو به ابدي ځای دوزخ وي لما تقرر عند اهل السنة والجماعة ان مرتکب الکبیرة لا یخلد في النار خلافاً للمعتزلة.

وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾

او بد دی ځای د ورتگ جهنم، اعاذنا الله وایاکم من هذه المصیر امین.

درویش وایي: چي وماتقل عن السدي ان من ترک الهجرة مع القدرة فهو کافر لیس بصحیح، والدلیل علیه عدم تقیید الله عزوجل قوله ماهم جهنم بالخلود والتابید.

فائده: حال ددغو تارکي الهجرة په ورځ د قیامت مفوض دی ومشیت ته د خدای ﷻ عظمت قدرته وکثرت رحمة ان شاء عذبهم في النار الی ماشاء الله بدون الخلود والتابید وان شاء غفرلهم کما هو حکم سائر ارباب الکبائر ماتوا بغیر التوبة عند اهل السنة والجماعة.

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ

یوه سه: چي مفسرین په یوه خوله وایي چي دا استثناء منقطع ده، ولي چي دا مذکوره کسان تحت الاستثناء نه په موصول کي یعني الذین توفهم آه کي داخل دي او نه په ضمیر کي د موصول داخل دي او نه په اشاره کي و موصول ته یعني "فاولئک آه" ولي چي دا مذکوره کسان تحت الاستثناء خو د "ظالمي انفسم" نه دي په ترک سره د هجرت، ولي چي وجوب د هجرت خو مربوط دی په قدرت سره ولا قدرة لهؤلاء المذکورین.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: په استثناء منقطع کي خو توهم د قدرت په مستثنی منه کي غواړي کما في قولهم جائني القوم الا حماراً. نو ولدان چي مذکور په استثناء کي دي خو توهم د دخول په مستثنی منه کي چي "ظالمي انفسهم" ده نسته لعدم التکليف بالهجرة على الولدان؟

ځواب: درويش وايي چي اول ځواب دادی چي ذکر د ولدانو مبالغه في التحذير عن ترک الهجرة للمکلفين، او دوهم ځواب دادی چي مراد له ولدانو څخه بحذف المضاف اولياء د ولدانو دي. يعني که اولياء د ولدانو دا قدرت درلودی چي دا ولدان نقل کړي له دار الکفر څخه پر دوی دا نقل واجب دی والا فهم من المستضعفين، دريم ځواب دادی چي توهم "ظالمي انفسهم" په ولدانو کي په اعتبار د مايؤل اليه يعني که دوی بالغان سي او قدرت پر هجرت پيدا کړي او بيا يې هم نه وکړي، نو به ظالمي انفسهم وګرځي.

مِنَ الرِّجَالِ

لکه شيخ فاني يا شل او يا مريض غير قابل للسفر راجلاً، او پر راحله هم قدرت نه لري، او يا صاحب العيال وي چي د ټولو د نقل طاقت نه لري او که دی يوازي ولاړ سي بېرېږي چي عيال به مي د لوږي له کبله ضائع سي الى غير ذالک من اعذار الرجال.

وَالنِّسَاءِ

لان الغالب فيهم ضعف البنية وعدم استطاعة السفر او کونها مخفية للايمان من زوجها الکافر، نو دا بېرېږي که زه و هجرت ته اماده سم مېړه به مي په ايمان خبر سي او مړه به مي کړي.

وَالْوِلْدَانِ

يعني کوچنيان چي بالغان نه وي.

پوښتنه: مړيان يې نه کړه ذکر؟

ځواب: په سبب د ظهور د حال دده ولي مړيی که پر هجرت قادر وي وجب عليه الهجرة او حق د مولی يې مانع د وجوب د هجرت نه سي کېدای. ولي حق د مانع د فرض عين نه سي کېدای چي هجرت دی فيما نحن فيه ويؤيد ذالک هغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حديث چې محمد اسحاق صاحب المغازي رحمه الله او حافظ محمد بن يوسف الصالحي رحمه الله او بخاري او مسلم يې په ګډه روايت کړی دی چې حاصل د ټولو مع اختلاف عباراتهم دادی چې عليه الصلوة والسلام سره د صحابه کرامو رضي الله عنهم چې طائف محاصره کړي، نو منادي د عليه الصلوة والسلام اعلان وکړی چې هر مريی چې له حصار څخه د طائف راووځي هغه حر دی، نو په نوبت درويشت مريانو ځانونه عليه الصلوة والسلام ته راورسول او عليه الصلوة والسلام تو له آزاد کړل او هغو اسلام راوړی، نو عليه الصلوة والسلام دغه آزاد شده ګان پر اصحابو کرامو رضي الله عنهم تقسيم کړه، يعني يو د ازاد شده ګانو به يې يوه صحابي ته وسپاري چې ددې سړي خرڅ و خوراک، جامه او تر مديني پورې د سپرتيا بوده به هم ته وربرابروي او قرآن شريف به په زده کوي او شرائع او احکام د اسلام به هم ته ورښيي، نو په دغه ډول درويشت ازاد شده ګان پر درويشتو صحابه کرامو چې طاقت مالي به يې درلودی تقسيم کړه، وروسته د ثقيف يعني د طائف باشنده ګانو ايمان راوړی او طائف فتح سو نو بعض مشران چې تر ټولو ناموري وه لکه حارث بن کلدة د ثقيف د قبيلې و عليه الصلوة والسلام ته راغله او غوښتنه يې ځني وکړه چې دا درويش کسان دې بيرته رق ته رد سي، نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل هؤلاء عتقاء الله لاسبيل اليهم" يعني دا درويش کسه خدای ﷻ ازاد کړه ودوی ته لار د بيرته مريتوب نسته.

لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾

ددوی په قدرت کې نه وه چې يوه حيله يعني اسباب د هجرت برابر کړي، نه ځيل لار د هجرت ورته معلومه وه، او نه يې بل سړی لارښود درلودی.

فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

نو دغه بيان شده معذورينو ته شايد خدای ﷻ عفوه د ترک الهجرة وکړي.

فائده: خدای پاک ودغو معذورينو ته لفظ د "عسى" ووايه او لفظ د "عفوی" يې هم ووايه اشاره ودې ته ده چې د ترک الهجرة کار ډېر خطرناکه دی حتی چې معذور هم بايد چې بې پروا نه وي، او له خدای ﷻ څخه سره سره له عذره عفوه وغواړي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ابن عباس رضي الله عنه وايي چې زه او زما مور له هغو کسانو څخه وو چې خدای ﷻ معذور ګڼلي وه، او رسول الله ﷺ به ودغو مستضعفينو ته په لمانځه کې دعا کوله. چناچه بخاري له ابي هريره رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چې عليه الصلوٰة والسلام به چې د ماخستن د لمانځه په اخيري رکعت کې سمع الله لمن حمده ووايه، نو داسې دعا به يې په جهر سره کوله "اللهم انج عياش بن ابی ربيعه اللهم انج الوليد بن الوليد اللهم انج سلمة بن ابی هشام اللهم انج المستضعفين من المؤمنين. اللهم واشدد وطائک علی مضر اللهم اجعلها عليهم سني کسني يوسف.

درويش وايي: چې دا قنوت دائم نه دی چې په وترو کې ويل کېږي بلکې دا قنوت پر يو نازل آفت پر مسلمانانو لکه وباء او طاعون او يا د کافرانو د تسلط پر مسلمانانو يې ويل مستحب دی او د ماخستن په لمانځه پورې هم تخصيص نه لري، وهذا مذهب الحنفية رحمهم الله کما بين في کتب الفقه الحنفي.

فائده: جمله د "لايستطيعون" د "المستضعفين" صفت ده.

سوال: جمله خو په حکم کې د نکرې ده کما تقرر في کتب النحو فکيف يصح کونها صفت للمعرف باللام ای المستضعفين؟

ځواب: چونکه مستضعفين يو قوم معين نه دی، نو الف ولام يې لپاره د عهد ذهني دی فهو في حکم النکرة ايضاً فيصح التوصيف کما في قول الشاعر "القد امر علی اللئيم يسبني" چې جمله د "يسبني" صفت ده د "اللئيم" ولې چې د بل شي احتمال نسته پکښې او په لئيم کې الف ولام لپاره د عهد ذهني دی اذ لا يمکن المرور علی الطبعية ولايمکن المرور علی کل لئيم في الدنيا حتی يکون اللام للجنس او للاستغراق ولا معهود في الخارج في البيت المذکور فبقی احتمال العهد الذهني فيصح توصيفه بالجملة واخير المصرع المذکور "فمضيت ثمة قلت لا يغنيني".

وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرٰغَمًا كَثِيْرًا وَّسَعَةً ۚ

که څوک هجرت وکړي په لاره کې د خدای ﷻ لپاره د اجراء د احکام شرعيه وو بلا خوف او يا لپاره د اعلاء د کلمة الله هغه به پيدا کړي په مځکه کې پراخي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې ابن عباس رضي الله عنه وايي چې "مراغم" د تحول ځای ته وايي مشتق دی له رغام څخه وهو التراب. او بعض مفسران وايي چې د مراغم معنی لار ده چې يراغم قومهم الكفار اى يفارقهم علىٰ رغم انوفهم چې پزې به ددوی په خاورو وي وهو ايضا من الرغام وهو التراب. او مجاهد رحمه الله وايي چې ځای د خلاصون له كافرانو څخه دی. او ابوعبيده رحمه الله وايي چې مراغم معنی ځای د هجرت من راغمت قومي اى هاجرتهم. او په قاموس كې وايي چې مراغمة هجران او لېرې والي ته وايي. او مراغم بضم الميم وفتح الغين ځای ته د ورتلو وايي او ځای ته د تېښتې وايي او قلعې ته وايي.

درويش وايي: چې د ټولو تفسير و مآل يو دی يعني ځای د هجرت او استوګنې په مخكه كې. او فراخي به پيدا كړي په رزق او معاش كې او ځګر به يې هم فراخه وي په سبب د امن او د زوال د خوف الكافرين في اداء الاحكام الشرعية بلا اضطراب وخوف. بغوي رحمه الله وايي چې دا آيت چې نازل سو، نو يو سړي د بني ليث واورېدی چې شيخ كبير و او په عين حال كې مريض هم و چې جندع بن ضمرة يې نوم و. نو يې وويل چې والله ما انا ممن استثنى الله ﷻ واني لاجد حيلة ولي من المال مايبلغني الى المدينة. بلكې تر مدينې لا لېرې ځای ته. او وه يې ويل چې قسم په خدای ﷻ دی كه زه تنه شپه په مكه كې تېره كړم. نو يې زامنو ته وويل چې ما له مكې څخه وباسئ. نو زامنو پر چارپائي واخستی او تنعيم ته يې ورساوه. نو د ژكندن علامه ورته پيدا سوه. نو ښسته لاس يې پر ښي لاس كېښېښو يعني د بيعت په توګه او داسې يې وويل هذه لك وهذه لرسولك ابايعک علىٰ مابايعت رسولك فمات. نو دده خبري و عليه الصلوٰة والسلام ته ورسېدې او مسلمانانو وويل چې كاشكې دی مدينې منورې ته ژوندی راړسېدلی وای. نو هجرت به يې تام وای او ثواب به يې ډېر وای او مشركانو د مكې به خندل او دا به يې ويل "ما ادرک هذا ماطلب" يعنې جندع نه كړی پيدا هغه شی چې ده غوښتی يعني الهجرت الى المدينة فنزلت هذه الآية.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

او هغه څوک چي ووځي له کور څخه خپل په داسي حال کي چي هجرت کونکی وي خدای ﷻ ته او ورسول ته د خدای پاک یعني لپاره د اعلاء د کلمة الله او د زدکړي د حدیث نبوي، او بیا مرګ ناګاه پر راسي یعني قبل الوصول الی مطلوبه، نو اجر او ثواب یې پر خدای ﷻ په قرار د وعدې چره سو. او دی خدای بخښونکی د ګناه یعنې که له دغه مهاجره څخه څه ځنډ په هجرت کي راغلی وي او خدای پاک مهربانه هم دی.

پوه سه: چي دا حدیث په مختلفو طریقو سره راغلی دی چي مظهري رحمه الله متضادي طریقې تولې جمع کړي دي چي جمع د تولو هیڅ امکان نه لري، او نتیجه د صنیع د مظهري داده چي پر علماؤ او طالبانو یې شان نزول ددې آیت په دریاب کي غرق کړی والله الموفق فارجع الی تفسیر المظهري لیظهر لکم صدق ماقلت.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ۖ

او چي تاسي سفر کوئ په ځمکه کي.

پوه سه: چي قید د ارض اتفاقي په اعتبار د اغلب دی، ورنه د سفر د دریاب هم دغه حکم دی، نو نسته پر تاسي ګناه چي تاسي کم کړئ بعض له لمانځه ای الرباعیة دون الثنائیة والثلاثیة بالاجماع.

پوه سه: چي جار ومجرور صفت دی د محذوف ای شیئاً من الصلوة عند سیبویه، او مفعول به لتقصروا بزیادة من عند الاخفش.

پوه سه: چي دا آیت تر یو ځایه پوري بیان دی د کیفیت د لمانځه په اوقاتو کي د ضرورت کالسفر ولقاء العدو والمطر والمرض.

فائده: مراد له سفر څخه هر سفر چي وي که د هجرت لپاره وي که د جهاد لپاره وي که د حج لپاره وي که د تجارت لپاره وي او که د سیاحت لپاره وي.

مسئله: مده د سفر چي قصر د لمانځه پکښي روا کېږي دري ورځي او دري

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شپې دی ورځې د تګ لپاره و شپې د استراحت لپاره په تګ د بار کړې اوښ یا پر پښو، کرار تګ ته د مسافر او چابک تګ ته دده اعتبار نشته. حتی که یو مسافر ډیر تیز رفتاره و چې د درو ورځو مسافت یې په یوه ورځ قطعه کړی او یا په موټر کې سپور و چې د درو ورځو مسافت یې مثلاً په دوه یا درې ساعته کې قطعه کړی قصر به کوي، او که یو سړی ضعیفه و چې د یوې ورځې مسافت یې په درې ورځې قطعه کړی قصر به نه کوي.

فائده: د درو ورځو او درو شپو مسافت شپږ بریده دی او هر برید څلور فرسخه دی او هر فرسخ درې میله دی او هر میل دولس زره ګامه دی.

تنبیه: ظاهر د آیت کریمه تخییر د مسافر بین القصر والاتمام. او بل پر دې چې اتمام افضل دی لانه تعالی نفي الاثم في القصر لانه بظاهره یدل علی ان الاتمام وان کان افضل لکن لا اثم في القصر.

یوه سه: چې پوره کول د لمانځه په سفر کې نه دی روا په تیز د امام اعظم رحمه الله بغوي رحمه الله وایي چې دا مذهب مروي دی له عمر، ابن عمر، جابر بن عبدالله او له عبدالله بن عباس رضي الله عنهم څخه او دا مذهب دی د حسن بصري رحمه الله او د عمر بن عبدالعزیز او د قتاده او د مالک او امام شافعي رحمهم الله. او احمد بن حنبل رحمه الله وایي چې په پوره لمونځ کول په سفر کې روا دی. بغوي رحمه الله وایي چې ددې مذهب روایت د عثمان او د سعد بن ابي وقاص رضي الله عنهما سوی دی.

یوه سه: چې ظاهر د آیت خو دلیل دی د امام شافعي رحمه الله کمامر، او ابو حنیفه رحمه الله د یعلی بن امیه رضي الله عنه په حدیث سره دلیل وایي، دی وایي ما سوال وکړی له عمر بن خطاب رضي الله عنه څخه ددې آیت په باره کې "لیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوة ان خفتم ان یفتنکم الذین کفروا" او ما عمر رضي الله عنه ته وویل چې اوس خو خلګ په خوف کې نه دي، نو به اوس هم قصر روا وي او که څرنګه؟ عمر رضي الله عنه راته وویل چې ماته هم دا شک پیدا سو، نو ما د علیه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه، نو علیه الصلوة والسلام راته وویل "صدقة تصدق الله بها علیکم فاقبلوا صدقته" رواه مسلم والمعنی قصر د لمانځه په سفر کې خیرات دی د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ له خوا ښخه پر تاسي باندي نو تاسي قبوله کړئ صدقه د خدای ﷻ.

درويش وايي: چي په اصول الفقه کي وايي چي امر چي مطلق وي له قرائنو ښخه لپاره د وجوب دی. نو قصر واجب دی او اتمام نه دی روا وهو مذهب ابي حنيفه رحمه الله.

مسئله: که يو مسافر يو ښار ته ورغلی او نيت يې دا و چي صبا يا بله ورځ به ځم. او يا يې دا نيت و چي هر وخت چي زما کار په دې ښار کي خلاص سي زه به ځم. يعني نيت د اقامت يې نه و چي پنځلس ورځي دي په نېز د حنفيانو. نو په نن او صبا کي پر مسافر مياشتي بلکي کلونه تېر سوه قصر به کوي.

مسئله: که له سړي ښخه په کور کي لمونځ قضاء سو. او په سفر کي يې قضاء راوړل پوره به يې کوي. او که په سفر کي لمونځ ښني قضاء سوی و او په کور کي يې قضاء راوړل قصر به کوي عندنا.

اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَّفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْاؕ

که تاسي ببرېداست چي موږ به په فتنه کي واقع کړي هغه کسان چي کفر کوي يعني يو مکروه به راورسوي يا قتل يا جرح او يا بند او يا به مو مالونه راښخه يوسي.

بوه سه: چي "ان خفتم" شرط دی جزاء نه غواړي ولي چي جزاء له ماقبل ښخه فهمېږي يعني "فليس عليكم جناح ان تقصروا من الصلوٰة" والمعنى ان خفتم الفتنة من الكفار فاقصروا من الصلوٰة.

درويش وايي: چي ظاهر د آيت خو دادی چي خوف الفتنة د جواز قصر شرط ده په ظاهر ددې آيت خوارج قول کوي. لکن اجماع د امت پر دې ده چي خوف شرط د قصر نه دی بلکي دا شرط مبني دی پر غالب. ولي چي غالب سفرونه د عليه الصلوٰة والسلام گم. د خوف به پکښې و فلاحکم لهذا الشرط کما في قوله تعالى په باره کي د مينځيانو د زنا. ولاتکرهوا فتيتکم على البغاء ان اردن تحصناً. احاديث ټوله پر دې دلالت کوي چي قصر د صلوٰة په حال کي د آساني هم روا دی لکه په وړاندي حديث کي د يعلى بن اميه له عمر رضي الله عنه چي ذکر سوه. او بل حديث هغه دی چي شافعي رحمه الله يې روايت کړی دی له ابن عباس رضي الله عنه ښخه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي مونږ سفر وکړی له رسول اللهﷺ سره په منځ کي د مکې او مدینې آمناً لایخاف الا الله یصلی رکعتین، او له حارثه بن وهب خزاعيؓ څخه روایت دی "صلی بنا رسول اللهﷺ ونحن اکثر ما کنا قط وآمنه بمنی رکعتین" متفق علیه.

پوه سه: چي قصر د لمانځه مسافر لره رخصت اسقاط دی په معنی د عزیمت یعني ان الاتمام لم یبق مشروعاً حتی چي په اتمام سره دی ګناه کار دی. او که چیرې یو مسافر اتمام د لمانځه وکړی یعني څلور رکعته یې وکړه. نو که د منځ په ناسته کي نه کښېنستی لمونځ یې فاسد دی. لترک القعدة الآخیرة. ولې چي د منځ ناسته خو د مسافر د لمانځه اخیره ناسته ده. او که په منځ کي په قدر د تشهد کښېنستی بیا ولاړ سو دوه رکعته یې نور وکړه لمونځ خو یې صحیح دی لکن ګناه کار دی ولې چي د فرضي لمانځه سلام یې وځنډاوه کذا في فتاوی الاشباه والنظائر او داغه رانګه په تفسیر حدادي کي وایي که مسافر د ماپښین لمونځ څلور رکعته وکړی او د منځ په ناسته کي په قدر د تشهد نه کښېنستی لمونځ یې فاسد دی لکه سړی چي د سهار لمونځ څلور رکعته وکړي.

سوال: په آیت شریف کي داسي راغلي دي "فلیس علیکم جناح ان تقصروا الخ" نو که چیرې قصر واجب دی نو د نفي د جناح څه وجه ده؟

ځواب: چونکه د مسلمانانو د رباعي لمانځه د اتمام سره عادت او الفت و. نو شاید د دوی په زړو کي به دا ورګرځي چي قصر به نقصان وي. نو د دوی د توهم د دفع لپاره یې "فلاجناح علیکم آه" وواېه لکه په سعي کي د صفا او مروه چي خدای پاک وایي "فمن حج البیت او اعتمر فلاجناح علیه ان یطوف بهما" او سره ددې چي سعي بین الصفاء والمروة واجبه ده عندنا او رکن په نېز د امام شافعيؒ نو په هغه آیت کي نفي د "جناح" لپاره د دفع د توهم د مسلمانانو خدای پاک وویل په دې معنا چي پر صفا او مروه باندي د جاهلیت په زمانه کي دوه بتان وه چي اهل جاهلیت به هغه مسح کول او سعي به یې کوله. نو وروسته تر اسلام که څه هم هغه بتان له منځه ولاړه لکن شاید بعض مسلمانان به دا توهم وکړي چي سعي خو صنیع د جاهلیت وه. نو شاید په اسلام کي به دا فعل یعني سعي ګناه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وي لکه کافرانو او مشرکانو چي به ویل چي ظاهراً خو مسلمانانو بتان لیري کړه لکن اوس هم د هغو بتانو پر ځایو طواف کوي.

مسئله: عاصي (ګناه کار) په سفر کي لکه قاطع الطریق او مطیع لکه مسافر د حج او عمرې مثلاً په رخصت کي د قصر د لمانځه سره برابر دي. ولي چي نفس سفر خو معصیت نه دی. والمعصیة في قصد العاصي فلا اعتبار له کالمسافر المطیع یمسح علی الخفین ثلاثة ایام ولیالیها فکذا العاصي بالسفر یمسح علی الخفین بمقدار مسح المطیع. هذا هو البیان الکافي في قصر الصلوٰة للمسافر علی مذهب ابی حنیفة واصحابه رحمهم الله تعالی.

إِنَّ الْكَٰفِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿۱۰۱﴾

په تحقیق سره کافران ستاسي ښکاره دښمنان دي.

شان نزول: پوه سه چي احمد، حاکم او بیهقي له ابي عیاش څخه روایت کړی دی چي موږ د علیه الصلوٰة والسلام سره ملګري و په عسفان کي. نو د بلي خوا د مشرکینو لښکر په مشرۍ د خالد بن ولید په مخه راغلی په دغه وخت کي خالد بن ولید مسلمان سوی نه و. او دوی زموږ و مخ ته د قبلې وخوا ته وه. نو علیه الصلوٰة والسلام په مجموعي ډول د ماپښین لمونځ موږ ته په جماعت راکړی. نو کافرانو سره وویل چي په لمانځه کي ډېره ښه موقع وه کاشکي موږ نابیره حمله پر کړې وای. بیا دوی سره وویل چي دا موقع که تېره سوه. وروسته مسلمانان بل لمونځ لري یعني د مازدیګر لمونځ چي هغه لمونځ مسلمانانو ته محبوب دی تر زامنو او ځانو. نو په هغه لمانځه کي به حمله پر وکړو. نو جبرائیل عليه السلام دا آیت و علیه الصلوٰة والسلام ته راوړی "واذا کنت فیهم" نو چي وخت د مازدیګر د لمانځه راغلی. نو علیه الصلوٰة والسلام اصحاب امر کړه چي سلاح د ځانو سره واخلئ. نو موږ د علیه الصلوٰة والسلام تر شا دوه صفه سوو علیه الصلوٰة والسلام چي له قرائت څخه فارغه سو رکوع ته ولاړی موږ دواړو صفو رکوع ورسره وکړه بیا یې سر مبارک له سجدې څخه پورته کړی موږ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هم سرونه پوره کړه، بیا علیه الصلوة والسلام او دده سره نژدې صف سجدې ته ولاړه او د شا صف ولاړ و یعنې سجدې ته نه ورسره ولاړی بلکې حراست او پهره یې کول چې دښمن حمله ونه کړي چې علیه الصلوة والسلام سره د اول صف له سجدې څخه فارغه سو او ولاړ سو، دوهم صف والا کښېنستل ځای پر ځای یې سجده وکړه وروسته دا دوه صفه شا ومخ سوه یعنې د شا صف د اول صف ځای ته ورغلی او اول صف د شا د صف ځای ته راغلی بیا دا بل رکعت چې تمام سو علیه الصلوة والسلام رکوع ته ولاړی مو پر هم دواړه صفه رکوع ته ورسره ولاړو، بیا چې یې سر له رکوع څخه راپورته کړی مو پر تولو سرونه راپورته کړه بیا چې علیه الصلوة والسلام سجدې ته ولاړی اول صف چې په دمخه رکعت کې دوهم صف وه وسجدې ته ورسره ولاړه او دوهم رکعت حراست کاوه وروسته دوهم صف ځای پر ځای کښېنستی او سجده یې وکړه، وروسته علیه الصلوة والسلام سلام وگرځاوه مو پر هم سلام وگرځاوه فتم صلوة السفر بهذه الطریق.

پوه سه: چې علیه الصلوة والسلام دوه واره صلوة خوف کړی دی یو وار په عسفان کې او دوهم وار په غزاء کې د بنې سلم.

فائده: مسلم د صلوة خوف دا مذکوره دول بیان کړی دی په روایت د جابر ﷺ.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ

او چې ته حاضر یې یا محمد ﷺ په مسلمانانو کې.

پوه سه: چې دا قید ورسره مراد دی "وانتم تخافون العدو" او تاسې له دښمن څخه بیربرئ، ولې چې د امت اجماع پر دې ده چې د صلوة الخوف لپاره د دښمن بیره شرط ده.

مسئله: امام ابو یوسف رحمه الله وایې چې صلوة خوف مختص په علیه الصلوة والسلام پوري دی نورو ائمه وو ته د مسلمانانو نه دی روا بدلیل قوله تعالی "واذا کنت فیهم" او نور عامه علماء وایې چې صلوة خوف وروسته تر علیه الصلوة والسلام هم مشروع دی. په روح البیان کې وایې چې جمهور د علماؤ پر دې دي چې صلوة الخوف ثابت او مشروع وروسته تر علیه الصلوة والسلام هم دی په حق کې د ټوله امت صرف علیه الصلوة والسلام ته خدای پاک کیفیت د صلوة الخوف

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وروسته تا چي امت اقتدا، پسي وكړي. او علامه زمخشري رحمه الله په كشاف كې وايي چي امامان: امت محمدي تابعان د عليه الصلوة والسلام دي په هر عصر كې او دوى به هم هغه كار كوي چي عليه الصلوة والسلام كاوه فكان صلوة الخوف له شامل لكل امام امة يعرض لهم الخوف من العدو ان يؤم الناس كما ام رسول الله ﷺ" او خطاب ددې چي وانت فيهم چي په صلوة الخوف كې حضور د عليه الصلوة والسلام شرط نه دى. لان كثيراً من الخطابات القرآنية مخصوصة به ﷺ مع ان المراد هو وامته قال الله تعالى "خذ من اموالهم صدقة تطهرهم" نو له دې څخه خو دا معلومېږي چي اخذ د صدقې مخصوص په عليه الصلوة والسلام پورې دى فكذا صلوة الخوف وقال الله تعالى اقم الصلوة لدلوك الشمس" وامثال هذه كثيرة في القرآن، والدليل عموم الخطاب چي صحابه كرامو رضي الله عنهم صلوة خوف وروسته تر عليه الصلوة والسلام كړې دى من غير انكار من احد منهم فكان اجماعاً. ابو داؤد روايت كړى دى چي صحابه كرامو رضي الله عنهم د عبد الرحمن بن سمره په مشري د كابل په غزاء كې صلوة خوف وكړي. او د امام المؤمنين علي رضي الله عنه څخه روايت دى چي ده صلوة الخوف د صفين په جنګ كې وكړې.

درويش وايي: چي له نورو صحابه وو رضي الله عنهم څخه هم صلوة خوف مروي دى ان شئت فطالع كتب السير والمغازي ارشدك الله تعالى.

فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ

او تا ودوى ته لمونځ وركاوه. نو يوه ډله د مسلمانانو دې له تاسره پر لمانځه ودرېږي يعني لښكر دوې برخې كړه يوه برخه دې له تاسره پر لمانځه ودرېږي يعني په جماعت كې، نو ته هغه ته لمونځ وركړه.

وَلْيَأْخُذُوٓاْ أَسْلِحَتَهُمْ

او دغه ډله چي ستاسره پر لمانځه ودرېږي خپله سلاح به ورسره دې.

يوه سه: چي امام مالك رحمه الله وايي چي حمل د سلاح په لمانځه كې د خوف پر لمونځ كونكو واجب دى. او نور علماء وايي چي دا امر د وجوب نه دى بلكې داستحباب دى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَآئِكُمْ

نو دغه ډله چې يو رکعت لمونځ ستاسره وکړي نو دغه ډله دې مخامخ ودښمن ته ودرېږي.

پوه سه: چې مراد له سجدې څخه يو رکعت لمونځ دی.

وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ

او راد دې سي هغه ډله چې لمونځ يې نه وکړی، نو هغه دې لمونځ وکړي ستاسره يعنې دوهم رکعت، او دغه ډله دې له ځانه سره ولري حذر.

پوه سه: چې صلوة خوف د عليه الصلوة والسلام پر څو ډوله منقول دی حتی چې حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله وايي چې صلوة خوف د عليه الصلوة والسلام څخه پر څورلس وجهې منقول دی چې ابن حزم اندلسي رحمه الله دغه ټوله اقسام په مستقله رساله کې ذکر کړي دي چې بعض د هغو په صحيح مسلم کې مذکور دي او اکثره حصه د هغو په ابو داؤد کې ذکر سوې ده. او حاکم په مستدرک کې اته قسمه راوړي دی. او ابن حبان رحمه الله نهه قسمه ذکر کړي دی.

او بل قسم په روايت د بخاري او مسلم له جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه په دې ډول راغلی دی. دی وايي چې موږ د عليه الصلوة والسلام سره وو په غزوة ذات الرقاع کې. نو عليه الصلوة والسلام يوې ډلې ته دوه رکعته لمونځ ورکړی بيا هغه تر شا سوه، بيا يې بلې ډلې ته هم دوه رکعته لمونځ ورکړی. نو د عليه الصلوة والسلام لمونځ څلور رکعته سو او د دواړو ډلو دا دوه دوه رکعته سوه متفق عليه. په دې کې دوه احتماله سته چې څلور رکعته دې عليه الصلوة والسلام په يوه سلام سره کړي وي او يا دې په دوه سلامه سره کړي وي لکه صراحةً چې په حديث کې د جابر رضي الله عنه راغلي دي "صلی نبي ﷺ صلوة الخوف ببطن نخل فصلی بطائفة رکعتين ثم سلم" بيا دوهم ډله راغله هغو ته يې هم دوه رکعته لمونځ ورکړی او بيا يې سلام وګرځاوه.

درويش وايي: چې په دې کيفيت کې دا اشکال سته چې عليه الصلوة والسلام خو په ذات الرقاع کې يقيناً مسافر و، نو څلور رکعته يا په يوه سلام يا په دوه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سلامه يې څرنګه کوله؟
ځواب: په يوه سلام څلور رکعته بناء پر دي که څه هم په اتمام د صلوة مسافر لره اختلاف د مذاهبو سته چي بعض وايي روا دی بلکي عزيمت دی کما ذهب اليه الشافعية. او بعض علماء وايي چي اتمام د لمانځه مسافر ته نه دی روا کما هو مذهب الحنيفية. لکن دا اختلاف مخصوص په امت پوري دی او جواز د اتمام د لمانځه په سفر کي پر مذهب د حنيفيانو له خواصو څخه د عليه الصلوة والسلام وه. واما على مذهب الشافعية فلا اشکال فيه. او په دوه سلامه لمونځ کول يا بناء دی پر ما روی انه کان في ابتداء يجوز اداء الصلوة الواحدة مرتين او يا عليه الصلوة والسلام په يوه کي د دوو رکعتو مفترض و او په نورو رکعتو کي متنفل و. او اقتداء د مفترض په متنفل پسي که څه هم اختلاف پکښي سته لکن جواز يې له خواصو څخه د عليه الصلوة والسلام و بالاجماع هذا ما عندي في حل هذا الاشکال والله اعلم بحقيقة الحال.
مسئله: روا دی صلوة الخوف په وطن کي يعني بېله سفره عند خوف العدو وان کان نادراً. عند الجمهور خلافاً لمالک ﷫. نو په رباعي لمونځو کي يې هري ډلي ته دوه رکعته لمونځ امام ورکوي او دوه رکعته به يوازي کوي او د ماښام په لمانځه کي به اولي ډلي ته دوه رکعته لمونځ امام ورکوي. او دوهمي ډلي ته به يو رکعت ورکوي، او بل کيفيت يې بخاري او مسلم راوړی دی چي نبي ﷺ اول رکعت لمونځ ورکړی ويوې ډلي ته د غازيانو. او هغه بله ډله د دښمن مخ ته ولاړه وه چي رکعت عليه الصلوة والسلام پوره کړی داغسي ولاړ و او هغې ډلي هغه يو رکعت يوازي وکړی. بيا دا ډله ولاړه او د دښمن و مخته صف شوه او هغه بله ډله راغله. ـ عليه الصلوة والسلام وهغو باقي يو رکعت ته جماعت بيا عليه الصلوة والسلام پر هيئت د تشهد ناست و چي هغو هم خپل لمونځ پوره کړی، نو بيا عليه الصلوة والسلام په دوارو ډلو سره سلام وګرځاوه، او بل کيفيت يې دادی چي بخاري پخپل کتاب صحيح کي د سالم بن عمر ﷛ او هغه د خپل پلار عمر ﷛ څخه روايت کړی دی چي موږ وغزاء ته ولاړو وظرف ته د نجد او د دښمنه سره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مخامخ سوو. نو علیه الصلوة والسلام موږ ته داسي لمونځ راکړی چي یو ډله د علیه الصلوة والسلام سره پر لمانځه ودریدله او یوه ډله د دښمن و مخ ته ولاړه وه. نو علیه الصلوة والسلام رکوع وکړه او دوې سجدې یې وکړې او دې ډلې هم ورسره وکړې بیا دا ډله ولاړه د دښمن ومخته ودریدله او هغه ډله چي لمونځ یې د علیه الصلوة والسلام سره نه و کړی راغله علیه الصلوة والسلام دې ډلې ته باقي رکعت په رکوع او دوو سجدو سره ورکړی وروسته یو وار یوې ډلې خپل پاته رکعت پوره کړی او بیا بلې ډلې خپل پاته رکعت پوره کړی.

فائده: امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په اقسامو کي د صلوة خوف دا وجه مختاره کړې ده تر نورو "وغلط من قال ولم یجوز سواه" لکن امام اعظم رحمه الله وایي چي دوهمه ډله دي وروسته تر سلام د امام ولاړه سي د دښمن ومخ ته او اوله ډله دي راسي خپل لمونځ دي پوره کړي او بیا دي دوهمه ډله راسي او خپل لمونځ دي پوره کړي او سلام دي وګرځوي.

فائده: قال الشافعي و احمد و مالک رحمهم الله تعالی چي ټوله هیئات د صلوة خوف چي له علیه الصلوة والسلام څخه مروي دي ټوله مقبول او معتمد بها دي انما الخلاف في ترجیح بعض الکیفیات علی بعض.

وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً ۚ

پوه سه: چي دا آیت بیان دي د سبب او علت دی د ماقبل آیت اعني قوله تعالی "ولیاخذوهم آه" ددې آیت معنا داده چي تمنی لري هغه کسان چي کفر کوي یعنې کافران د جنګ. که تاسي غافله سئ له خپلو سلاوو څخه او له هغو شیانو څخه چي تاسي له هغو څخه فائده اخلئ یعنې په جنګ کي نه مطلق متاع، نو به دوی حمله وکړئ پر تاسي یوه حمله یعنې اجتماعي حمله به دربانذي وکړي.

فائده: جمله د "فیمیلون" عطف ده پر "تغفلون" بانذې او کلمه د "لو" لپاره د تمنی ده او جمله بیان ده د دوی. او دا هم روا ده چي کلمه د "لو" دې په معنا د ان مصدري وي او جمله دې په محل کي د نصب وي د "ود" مفعول به دي دي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي کلبي رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنهما څخه په شان نزول کي ددې آيت داسي وايي چي رسول الله ﷺ د بني انمار او د قوم د محارب غزاله روان و چي د غرمې او ګرمۍ وخت پر راغلی او هيڅ څوک له دښمنانو څخه نه معلومېدل. نو مسلمانانو سلاح له ځانه جلا کړه او د آرام کولو په نيت هر يوه د يوې درختي لاندي ځای ونيوی او عليه الصلوة والسلام د قاضا حاجت لپاره ولاړی او توره يې د يوې درختي لاندي وځړول او لږ لږ باران هم شروع و. نو د عليه الصلوة والسلام او د صحابه کرامو رضي الله عنهم تر منځ شپله حائل وګرځېدل. نو عليه الصلوة والسلام په سايه کي د هغې درختي چي ده توره پوري ځړولي وه آرام کاوه چي غويرث بن حارث محاربي عليه الصلوة والسلام وليدی چي يکي تنها تر درختي لاندي پروت دی، نو يې په غره کي خپلو ملګرو ته وويل چي ما دي خدای مړ کړي که ما نن محمد مړ نه کړي، نو توره ورسره ده او له غره څخه راکښته سو توره يې له تېکي څخه کښلې ده، چي راورسېدی عليه الصلوة والسلام ته يې دا لفظ ووايه "من يعصمک مني الآن" څوک به دي زما څخه خلاص کړي اوس؟ يعني چي هيڅ مددګار نسته درسره. عليه الصلوة والسلام ورته وويل "الله" يعني خدای جل جلاله به مي در څخه خلاص کړي بيا عليه الصلوة والسلام دا دعاء وکړه "اللهم اکفني غويرث بن الحارث بماشئت" نو غويرث چي سر کښته کړی چي عليه الصلوة والسلام په توره ووهي نابېره يې په ملا او اوږو کي داسي تېنګ درد پيدا سو چي توره يې له لاس څخه ولوېده. نو عليه الصلوة والسلام د غويرث توره راواخسته او غويرث ته يې ووېل "من يمنعک مني الآن؟" غويرث ورته وويل "لااحد" نو عليه الصلوة والسلام و غويرث ته داسي وويل "اتشهد ان لا اله الا الله وان محمداً عبده ورسوله واعطيک سيفک. قال لا ولکن اشهد ان لا آقا تلک لکن" زه به دي شاهدي اداء کوم چي جنګ نه درسره کوم ابداً ولا اعين عليک عدواً فاعطاه رسول الله ﷺ سيفه. فقال غويرث والله لانت خير مني قال النبي ﷺ اجل انا احق بذالک. نو غويرث چي خپلو انديوالانو ته ورسېدی تو له ماجرى يې ورته وويل. فنزل الآية المذکورة وهذه الآية.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّنْ مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ

او نشته پر تاسي ګناه که چېرې پر تاسي حمل د سلاح تکلیف وه. چې دا اذی یا باران د چې سلاح یې درلندوله. او یا تاسي مریضان واست چې د سلاح د حمل توان مو نه درلودی په دې کې چې تاسي سلاح کښېږدئ.

درویش وایي: چې مظهري رحمه الله وایي چې په دې آیت کې چې خدای ﷻ وضع د سلاح په عذر سره د باران یا د مرض مربوطه کړه. نو دا معلومه سوه چې امریه اخذ د سلاح په وخت کې د صلوة خوف چې په دمخه آیت کې راغلی و لپاره د وجوب دی کما قال مالک والشافعي دون الاستحباب لکن مظهري د استحباب قائل نوم نه کړی ذکر. لکن صاحب د روح البیان الحنیفي حقاً وایي چې فقهاء. یعني د مذهب حنیفي وایي چې حمل د سلاح په صلوة الخوف کې واجب نه دی لانه لیس من اعمال الصلوة والامر في قوله تعالی "ولیاخذوا حذرهم واسلحتهم" لپاره د وجوب نه دی بلکې لپاره د ندب دی.

پوه سه: چې مظهري لفظ د "لاجناح" خطاء ایستلی دی دده خیال دادی چې د جناح معنی کبیره ګناه ده او کبیره ګناه خو په ترک کې د واجب وي. نو معلومه سوه چې اخذ السلاح او حذر په دې آیت کې هم دا اوس تېر سو واجب و مندوب نه و.

درویش وایي: چې د "جناح" لفظ نه لغةً نه عرفاً او نه شرعاً په ګناه کبیره پوري خاص دی. نو ترک د مندوب شرعي هم في الجملة جناح ده ولو صغیرة. نو ددې اوسني آیت معنی داده چې اخذ د حذر او سلاح په صلوة الخوف کښې هم مندوب ده چې تارک یې بلا عذر مرتکب د صغیري ګناه دی لکن ترک الاخذ مع عذر المطر او المرض لیس فیه جناح اصلاً. هذا تحقیق الحنیفي بالحق محمد عبید الله الایوبي. وهذا هو الوجه في تسمیة الفقیر تفسیره بالتفسیر الایوبي الحنیفي والله اعلم بالصواب.

وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۝

او تاسي احتیاط باید واخلئ په تحقیق خدای ﷻ اراسته کړی دی عذاب سپکاوي ورکولو. چې په دې دنیا یا قتل دی یا بندي کول دي او په قیامت کې دوږخ دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي په دې آیت کي وعده د خدای ﷻ له خوا ومسلمانانو ته په کومک سره پر کافرانو باندي پس له دې چي دوی امر کړه په حذر سره. دا وعده د کومک به قوي کړي د دوی زړونه او دوی به وپوهېږي چي امر په حذر سره له کفارو څخه په سبب د ضعف د دوی د زړونو دی او نه په دې سبب چي دښمن خامخا پر دوی غالب دی. بلکې په سبب د دې چي دنیا دار الاسباب ده باید اسباب سرې صرف نظر نه کړي بلکې وروسته تر تهیې د اسبابو عادیه وو او د بیدارۍ په کار کې د جنګ توکل علی الله وکړي لانه تعالی ناصر عباده في الحقيقة.

ع...... کشت کن پس تکیه بر جبار کن

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ

چي تاسي اداء کړئ صلوة خوف یعنې څني فارغه سواست.

پوه سه: چي قضا دلته په معنا متارفه سره نه ده بلکې په معنا د آداء ده.

فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

نو تاسي ذکر کوئ د خدای ﷻ حال کونکم قیاماً یعنې چي ولاړ یاست جمع د قائم. وحال کونکم قعوداً چي ناست یاست جمع د قاعد ده. او تاسي پر اړخو پراته یاست.

پوه سه: چي مراد له ذکر څخه تسبیح ده یعنې "سبحان الله" او تحمید دی یعنې "الحمد لله" او تهلیل دی یعنې "لا اله الا الله" او تکبیر دی یعنې "الله اکبر" وغیر ذالک من انواع الاذکار والمقصود استغراق جمیع الاحوال بالاذکار.

پوه سه: چي تسبیح او تهلیل او تکبیر وغیرها لایختص بحال دون حال یعني یجوز تلک الاذکار في حال الجنابة والحدث ایضاً ما عدی القرآن فانه لایجوز قرائته في حال الجنابة ویجوز قرائته في حال الحدث عن حفظ بدون مس فانه لایجوز مس المصحف للمحدث.

پوه سه: چي مقصود په دې آیت کي مبالغه ده په ذکر کي د خدای یعنې ذکر د خدای د پر کوئ مظهري چونکه په دقیقه نه دی خبر چي مقصود مبالغه ده، نو له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دي سببه چي مراد په آيت کي دوام الحضور دی، ولې چي دوام د ذکر د ژبي خو ممکن نه دی.

درویش وايي: چي دوام الحضور والمراقبة خو پېړله اولياء الله المستغرقين في محبته تعالى ممکن نه دی تولو خلګو ته او مخاطب په آيت سره خو يوازي مستغرقين دي. او هغه حديث چي ابو داؤد روايت کړی دی له عائشې ﷺ څخه چي کان رسول الله ﷺ يذکر الله على کل احيانه" مراد يې دادی چي ذکر د خدای مخصوص په حال دون حال سره نه دی. او مظهري د هغه حديث تفسير په حضور قلبي سره کړی دی والله اعلم بمراده تعالى في الآية ومراد حديث عائشه ﷺ. او بعض محدثان وايي چي مراد په آيت کي دادی چي تاسي چي له صلوة الخوف څخه پر هيئت مذکوره فارغه سئ بيا ذکر د خدای ﷻ يعني لمونځونه کوئ قياماً په حال کي د صحت وقعوداً او على جنوبکم بحسب الطاقة في حالة المرض يا جراحة يا ضعف. والمقصود ان الصلوة من اعظم ارکان الاسلام فلا يجوز ترکها بل يجب اداءها حسب الطاقة من الاحوال الثلثة.

فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ

چي هغه وخت چي ستاسي زړونه مطمئن سوه يعني خوف زائل سو، بيا تاسي اداء کوئ لمونځونه سره د تولو ارکانو او شرائطو يعني داسي لمونځ نو بيا نه دی روا لکه په وخت کي د خوف چي مو اداء کاوه.

إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا

په تحقيق لمونځ چي دی مکتوب او مفروض دی نو "کتاباً" چي مصدر دی په معنی د مکتوب دی، او د مکتوب معنی مفروض ده باتفاق المفسرين او لمونځ موقوت دی په خپلو وختو پوري چي نه قبل الوقت يې اداء روا ده او نه يې بعد الوقت اداء روا ده، البته قضاء يې روا ده.

درویش وايي: چي دا آيت په تفصيل کي د اوقاتو د لمونځو مجمل دی تفصيل د اول وخت د هر لمانځه او د اخير وخت په احاديث شريفه وو کي مذکور دي او اصل منبع ددې اوقاتو د لمونځو د اول او د اخير هغه حديث صحيح د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بخاري د مسلم وغيرهما دی چي پر عليه الصلوة والسلام باندي په شپه د معراج پنځه لمانځه خدای ﷻ فرض كړه، نو بيا جبرائيل عليه السلام دوی ورځي او شپې عليه الصلوة والسلام ته په مكه مكرمه كي د دوو ورځو لمونځو په جماعت وركړه او اول او اخير د لمونځو يې وروښو. لكن بيا هم د امامانو په اول او اخير كي د بعضو لمونځو اختلاف سته چي ځای د بيان يې كتابونه د فقهي شريفې دي لكن دا څو مسئلې اجماعي دي، يعني چي اول وخت د سهار دلمانځه طلوع ده صبح صادق دی لكن بعض امامان په غلس كي يې اداء د سهار د لمانځه مستحب بولي. او امام اعظم رحمه الله اسفار مندوب بولي، او فقيه ابو جعفر طحاوي رحمه الله لپاره د جمع د حديث د اسفار او تغليس دا مختاره كړي ده چي شروع دی د سهار د لمانځه په غلس كي كوي او اتمام دی په اسفار كي.

او اول د لمانځه د ماپښين اجماعاً وروسته تر زوال د لمر دی لكن اخير وخت يې پر مرور د يک څندي سايه پرته سايه د زوال ختم كېږي او په نيز د امام اعظم رحمه الله پر دوه چندي ختم كېږي، نو احتياط د ماپښين په لمانځه كي دادی چي د مخه تر مرور د يک چندي سرې لمونځ كوي تاچي د مذاهبو له اختلافه ووځي.

او د مازديگر د لمانځه اول مرور د يک چندي دی په نيز د بعض ائمه وو، او په نيز د امام اعظم رحمه الله وروسته تر مرور د دوه چندي دی. نو احتياطاً او لپاره د مراعات د مذاهبو بايد سړی د مازديگر لمونځ وروسته تر رسيدلو د دوه چندي اداء كړي، او ځنډول د مازديگر د لمانځه تر اصفراره پوري د لمر مكروه تحريمي دی.

او اول وخت د ماښام د لمانځه غروب الشمس دی او اخير وخت يې قبل غروب الشفق ای الاحمر اوالابيض علی اختلاف المذاهب. نو احتياط دادی چي د ماښام لمونځ په شفق احمر كي سړی اداء كړي.

او اول د ماخستن د لمانځه وروسته تر غروب د شفق دی لكن احتياط دادی چي وروسته تر شفق ابيض يې سړی وكړي تاچه له اختلاف څخه ووځي، او ځنډول د ماخستن د لمانځه تر ثلث الليل پوري مندوب دی الا عند تقليل الجماعة او تر نصف الليل وروسته پوري ځنډول مكروه دی، د درويش خپله شخصي رايه داده چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په وخت کي د حج یا د عمرة الرمضان مراعات د جماعات عظمی د حرمین شریفینو دي سره کوي لغایة اجماع الناس في هذین الوقتین في الحرمین الشریفین.

فائده: په شرح کي د حکم عطائیه وايي چي خدای ﷻ ته د بندګانو حرص او ملال معلوم و. نو ځکه یې طاعات لږ او متفرق پر دوئ فرض کړه. لکه په شبانه روز کي پينځه لمونځونه او د هر لمانځه وخت یې تر فرضي لمانځه ورزیات کړی تاچه که په اختیار چا بعض نوافل لمونځونه کول وبه یې کړي. او په کال کي یې یو وار روژه پر فرض کړه. او په دوه سوه روپیو کي یې زائد عن الحاجة اصلي او کال هم پر تېر سي پينځه روپۍ زکوة یې پر فرض کړي.

فائده: په صحیح حدیث نبوي ﷺ کي راغلي دي چي پينځه قسمه خلګ دي چي ددوی اور نه مري. او نه مري چینجان ددوی ولا یخفف عنهم من عذابهم.

اول مشرک بالله دی. دوهم عاق د والدینو دی. دریم د همسایه د مایني سره زنا کول دي. څلورم هغه جاسوس دی چي سلطان جائر ته د خپل ورور جاسوسي کوي. او پينځم هغه څوک دی چي اذان واوري او جماعت ته نه سي ور من غیر عذر.

پوه سه: چي بغوي ﷫ وايي چي په جنګ کي د احد چي مشري یې د ابو سفیان پر غاړه وه. اوویا مسلمانان پکښي شهیدان سوه او ډېر مسلمانان زخمیان سول حتی چي رسول الله ﷺ هم پکښي زخمي سو. نو ابو سفیان د مکي پر خوا یو څو میله ولاړی بیرته یې اراده د رجوع وکړه مدینې ته چي د مسلمانانو استیصال وکړی حتي علیه الصلوة والسلام هم شهید کړي. نو جبرائیل ؑ و علیه الصلوة والسلام ته راغلی او د ابو سفیان د رجوع حال یې راوړی او دا یې وویل چي تاسي مخ ته ور ووځئ. علیه الصلوة والسلام چي دا خبره مسلمانانو ته واوروله هغو د خپلو ټپو د دردو ذکر ورته وکړی. یعني په دې تازه دردناکه ټپو کي موږ څرنګه بیرته جنګ ته ولاړ سو. نو دا آیت نازل سو.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ؕ

تاسي مه ضعیفه کېږئ ای مسلمانانو که څه هم که څه هم په الم د جراحاتو مبتلی یاست. په طلب کي د جنګ د قوم یعني ابو سفیان او دده د فوج چي رجوع یې وکړه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ

که تاسي ته الم د جراحاتو د احد درسره دی، نو کفار خو هم الم د جراحاتو لري لکه تاسي چي الم د جراحاتو لرئ، ولي چي د ابو سفیان په لښکر کي هم بعض نفر ټپیان وه.

وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او تاسي امید لرئ وخدای ﷻ ته په اخرت کي د ثواب او د جنت چي کافران هغه امید نه لري، ولي چي دوی بعث بعد الموت نه مني، او دی خدای ﷻ ښه خبر په حال ستاسي او د کافرانو بلکي د هرشي في السماء والارض. او خدای ﷻ حکمت لري په ټولو اوامرو کي او په منهیاتو کي. لکن ابو سفیان ته وروسته تر ارادې د رجوع خدای پاک په زړه کي ببره ورواچول او ملګرو ته یې وویل چي اوس د مسلمانانو دغه مړي او ټپونه بس دي بیا به یې بله پلا ګورو.

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ

په تحقیق موږ پر تا باندي نازل کړی اې محمد ﷺ کتاب چي قرآن کریم دی.

درویش وایي: چي ددې آیت په شان نزول کي داسي متضاد قولونه بعضو مفسرینو راوړي دي چي هیڅ جمع یې نه ده ممکنه یعني چي دا آیت دي ددې ټولو په شان کي نازل سوی وي، او صاحب د روح البیان الشیخ اسماعیل حقي چي وفات یې په سنه ۱۱۲۷ھ سوی دی وایي چي یو سړی و له انصارو څخه چي طعمه بن ابیرق یې نوم و د بني ظفر له قوم څخه و، یوه زغره یې د خپل همسایه قتاده بن نعمان څخه غلا کړه چي هغه زغره په بوجۍ کي د اوړو وه، او د بوجۍ بیخ سوری و طعمه بوجۍ په شا کړه، نو اوړه تر هغه سوري لیکه په پسې وه او د زید بن السمین یهودي کور ته یې ورووړه چي دا خوندي کړه، نو د قتاده شک هم پر طعمه راتلی چي طعمه دي غلا کړې وي، ولي طعمه قدیم د جاهلیت د وخت غل و، طعمه چي یې ټینګ کړی او د کور تلاشي یې وکړه خو زغره له ده سره نه سوه پیدا او په خپله طعمه هم قسم ورته واخستی یعني والله بالله ماسرقتها وماله بها علم، نو قتاده بن نعمان او خپلوانو یې طعمه خوشي کړی، نو یې د وړو پل پسي واخستی،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نو د یهودي زید کور ته د وروپل ورغلي، نو یهودي یې تینګ کړې، نو یهودي ورته وویل چې دا بوجۍ چې زغره هم پکښې وه ماته طعمه بن ابیرق راوړه چې دا راخوندي کړه او نورو د پرو یهودانو هم پر دغه شاهدي ورکړه چې دغه بوجۍ مونږ ولیدل چې طعمه زید بن السمین ته ورکړه، نو د طعمه قوم چې بني ظفر وه د شپې سره ټول سول چې درځو چې رسول الله ﷺ ته ورسو چې دا غلا له طعمه څخه واړوي چې زموږ د ټوله قوم رنګ په بدبږي او پر یهودي یې تپه کړي، نو هغه وچې علیه الصلوة والسلام وویل چې یهودي ته دي عذاب د قطع الید ورکړه سي په سبب د قوم د طعمه علی برائته من السرقة وعلی ان الیهودي هو السارق، او چونکه علیه الصلوة والسلام د جرح ځای په شاهدي کي ددوی نه ولیدې، ولې چې شاهدان او مشهود له دواړه ظاهراً مسلمانان وه، مګر علیه الصلوة والسلام په دې باب کي توقف وکړې د وحي په انتظار فنزلت هذه الآیات، او دې آیاتو علیه الصلوة والسلام ته دا ثابته کړه چې طعمه او قوم دده ټوله کاذبان دي او یهودي له غلا څخه بري دی، او روح البیان دا روایت هم کړی دی چې طعمه چې خبر سو وتښتېدی مکې مکرمې ته او مرتد سو، او په مکه کي یې د شپې د خواد یو چاد کور دېوال سوری کاوه چې دکور سامان غلا کړي نو دېوال پر راونړېدی او تر دېوال لاندي مړسو. ولهذا قیل اذا عثرت رجلاً علی سیئة فاعلم ان لها اخوات.

له امیر المؤمنین عمر ﷺ څخه روایت دی چې یو سړي غلا کړي وه او ماته راغلی، نو ما د قطع الید حکم پر وکړې، نو د هغه مور راغله او ژړل یې او عمر ﷺ ته یې ویل چې زما د زوی دا اوله غلا ده عفوه ورته وکړه. عمر ﷺ ورته وویل چې دروغ وایې په اوله ګناه خدای ﷻ څوک نه رسوا کوي.

درویش وایي: چې صاحب د روح المعاني السید الوسي علامة بغداد ﷫ چې په سنه ۱۲۷۰ هـ کي وفات سوی دی هغه دوه قسمه مخالف شان نزوله بیان کړي دي، وروسته تر هغه قاضي ثناء الله ﷫ المشهور بالمظهري چې هغه په سنه ۱۲۲۵ هـ کي وفات سوی دی چې هغه بیا رقم رقم شان نزوله بیان کړي دي.

درویش وایي: چې دا و بیان د اختلاف د اهل تفسیر په شان کي ددې آیت

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

وعندي الارجح ماذكر صاحب روح البيان. والعلم عند الله العزيز العلام.

بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ

اى متلبساً بالحق اى الامر والنهي والعلوم الحقة تاچه ته حکم وکړې په منځ کي د خلګو په هغه چي خدای ﷻ دربښوولي وي او وحي يې کړي وتاته چي په دې مخصوصه پيش شده قضيه کي طعمه سارق دى او که يهودي.

پوه سه: چي په دې آيت کي دليل پر دې دى چي عليه الصلوة والسلام حکم په ظن سره نه کاوه بلکي يقين ته به منتظر و بالوحي كما في هذه القضية.

فائده: بعض علماء وايي چي له دې آيت څخه دا معلومه سوه چي عليه الصلوة والسلام لره اجتهادي حکم کول نسته لکه نورو مجتهدينو ته د امت مرحومه لکن حق داده چي نبي ﷺ ته اجتهاد روا و که قضيه تر لاس وتله تر انتظار د وحي، او که قضيه له لاسه نه وتله بيا انتظار د وحي هم روا دى او اجتهادي حکم هم روا دى، كذا قال الشيخ ابو منصور الماتريدي قدس سره، او که چېرې عليه الصلوة والسلام حکم په اجتهاد سره وکړی او خدای ﷻ مطلع پر خطاء ونه ګرځوی، نو عليه الصلوة والسلام ته دا يقين کېږي چي حکم اجتهادي زما حق عند الله دى بخلاف سائر مجتهدي الامة.

درويش وايي: چي د مجتهدينو د امت په باره کي لوى اختلاف دى چي په تلويح الاصول او مسلم الثبوت کي يې مفصل بيان موجود دى دلته يې نقل اجمالي و متعلم ته ددې تفسير فائده نه کوي، او بيان تفصيلي يې د ژړکوونکو ددې تفسير د پر مشکل کار دى، ولهذا اعرضت عن بيانه اجمالاً وتفصيلاً.

وَلَا تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

"او ته مه ګرځوه" دا جمله عطف ده پر "انزلنا" باندي. د خائنانو يعني ددوى د خلاصونه "خصيماً" دلته په معنا د مدافع دى.

سوال: "انزلنا" خو جمله خبريه ده او "لاتکن" خو جمله انشائيه ده، نو عطف به يې څرنګه صحيح وي؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: ودي ته عطف بالمعنی وايي په نحو کې. يعني قلنا ورسره مقدر دی، والتقدير وقلنا لاتكن. نو عطف د اخبار پر اخبار دی.

پوښتنه: خائن خو يوازې طعمه وکمامر، نو د جمعيت څه معنی ده؟

ځواب: د طعمه قوم چې بني ظفر و دوی هم غوښتونکي وه چې دا غلا دي پر يهودي زيد بن السمين تاوان سي او طعمه دي بري سي كما مر عنقريب.

وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ؕ

او ته طلب د بخښنې وکړه له خدای جل جلاله څخه.

پوه سه: چې که څه هم عليه الصلوة والسلام د غلا حکم پر يهودي نه دی کړی او وحي ته منتظر و لکه په زړه کې يې دا وه چې طعمه پر حق دی په شهادت د قوم او يهودي ملامت دی. نو له دې سببه خدای جل جلاله دی امر کړی په استغفار سره لما قالوا ان امر الخطير خطير.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۚ﴿۱۰۶﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِيْنَ يَخْتَانُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ؕ

په تحقيق خدای جل جلاله بخښونکی د ګنهو دی او علاوه پر بخښه مهربان هم دی.

او بحث او مدافعه مه کوه د هغه کسانو له طرفه لکه چې طعمه او قوم دده وو چې دوی خيانت کوی د خپلو ځانو سره.

سوال: دوی خو خيانت د يهودي سره کاوه د خپلو ځانو سره خو يې نه کاوه؟

ځواب: چونکه وبال او عذاب د دوی د خيانت عاقبة الامر ودوی ته راجع کېږي، نو ځکه "يختانون انفسهم" راوړه سو.

پوه سه: چې په دې آيت کې که څه هم په طعمه او قوم کې د هغه نازل دی لکن حکم يې عام دی كما هو حكم الاحكام القرآنية موردها وان كان خاصاً لكن احكامها عامة.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيْمًا ۚۙ﴿۱۰۷﴾

په تحقيق خدای جل جلاله محبت نه کوي بلکې بغض کوي. ولې چې د خدای جل جلاله او د بنده تر منځ، د حب او بغض تر منځ واسطه نسته لکه په بندګانو کې چې واسطه سته كما لا يخفی علی كل عاقل، هغه څوک چې د هر خيانت کونکی او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دېر گناه کار وي یعنې هر څوک چې وي لکه په مانحن فیه کې طعمة کمامر في احوال خیانته حتی مات في الخیانة والسرقة في مکة کمامر.

يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ

دوی یعنې طعمه او قوم دده ځانونه پټوي له خلګو حیاء او په سبب د رسوائي له ېېري.

درویش وایي: چې په اوسني زمانه کې اکثره خلګ حتی العلماء ېېږي د رسوائي د خلګو په زړه کې لري او د خدای ﷻ ېېره یې په زړه کې نه وي. بیت

واعظان کین جلوه درمنبر ومحراب میکنند

چون بخلوت میروند آن کاری دیگران میکنند

وَلَا يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمۡ

او له خدای ﷻ څخه ځان نه پټوي او حیا نه لري، او حال دادی چې خدای پاک احق بالحیاء دی لانه تعالی عالم الغیب والشهادة وقادر علی التعذیب والفضیحة، او حال دادی چې خدای پاک د دوی سره ورسره ورسره دی یعنې په اعتبار د علم او قدرت، نو د داسې عالم، خبیر خدای ﷻ سره بله چاره نسته چې بنده به پټ له خلګو څخه مالا یحب الله کار نه کوي.

إِذۡ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرۡضَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطًا ۝

هغه وخت چې دوی یعنې طعمه او قوم دده بنو ظفر د شپې د دروغو بندبست کاوه چې علیه الصلوة والسلام ته به داسې درواغ وایو چې طعمه بري دی او یهودي اصل غل دی چې دا داسې قول دی چې خدای ﷻ نه دی په راضي او خدای پاک په عمل ددوی محیط علماً دی.

فائده: اذ" ظرف دی د متعلق د ظرف چې معهم دی او ترجمه چې ماوکړه پر تقدیر ددې ده چې کلمه د "ما" مصدریه سي او که موصوله، نو عائد و "ما" محذوف ته دی والتقدیر بما یعلمونه محیط، فتدبر.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ

پوه سه: چې "ها" حرف تنبیه دہ او "انتم" مبتداء دہ او "هؤلاء" منادی دہ په حذف د حرف نداء او وروسته جمله خبر دہ مبتداء دہ.

جَٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ

تاسي اې قومه د طعمه بن ابیرق لپاره ددہ مو جدال یعني ناحقه درواغ پر لار اچولي دي ددوی له خوا څخه یعني ابن ابیرق او امثاله له خوا. حتی چې موضوع د طعمه د جدال مو علیه الصلوة والسلام ته ورسول چې غواړي چې دی هم په حکم کي طعمه خطا باسي.

سوال: د "جادلتم" ضمیر خو د طعمه و قوم ته راجع دی، نو "عنهم" ضمیر وچاته راجع دی؟

ځواب: ضمیر د "عنهم" راجع دی و طعمه ته وامثاله المفروضة کما اشرنا الیه او یا ضمیر د "عنهم" هم راجع دی و قوم ته د طعمه باعتبار التغایر الاعتباري بین المجادلین، والمجادلین عنهم فتدبر غایة التدبر.

فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنْهُمْ

په دې دنیا کي یعني دفعه د سرقې له طعمه څخه او رسوایي ددہ له قوم څخه. نو څوک به مجادله او بحث وکړي د خدای ﷻ سره په باره کي د طعمه او د قوم ددہ والاستفهام للانکار یعني هیڅ څوک توان او طاقت نه لري چې طعمه او ددہ قوم له عذاب څخه د خدای ﷻ خلاص کړي، ان اراد الله تعذیبهم.

يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ۝

په ورځ د قیامت، قال النحویون چې د "ام" وروسته چې بل حرف استفهام وي لکه "ام ماذا کنتم" یا "ام کیف ینفع" یا په دې "ام من" نه متصله دی نه منقطعه دی چې په معنا د بل ا دی بلکې صرف په معنی د بل دی، والمعنی بلکې څوک پر دوی یعني ددوی لپاره وکیل یعني ذمه کونکی د عذاب د خدای ﷻ یعني وکیل چې خپل موکل له عذابه څخه ساتي ددوی ساتونکي به څوک وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ

او که څوک عمل د بدو یعني بل چاته بد ورسوي، او یا ظلم وکړي پر ځان باندي یعني گناه لازمي وکړي چي ضرر بل ته متجاوز نه سي. او بعض مفسرین وایي چي مراد له "سوء" څخه ماسوی د شرک ده او مراد له دې ظلم څخه شرک دی. او بعض علماء وایي چي مراد له "سوء" څخه صغیره گناه ده او مراد له "ظلم" څخه کبیره گناه ده.

ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ

او بیا طلب د بخښني وکړي له خدای ﷻ څخه په توبه سره که لازمي گناه او یا په عفوه د مظلوم او رد د مظالمو که متعدي وي گناه وه یعني حق العبد پکښې و.

يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾

خدای ﷻ به پیدا کړي بخښونکی د گناه او مهربانه والمراد رحمة زائدة علی المغفرة په دې آیت کي اشاره ودې ته ده چي ابن ابیرق او قوم دده توبه وکاږي له ظلم څخه پر یهودي باتهامه بالسرقة کمامر تفصیله عنقریب اللهم اغفرلي ذنوبي کلها بحرمة اول یوم من شهر رمضان المبارک یوم السبت سنه ۱۴۲۷ هـ ق

وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾

که څوک کسب وکړي د گناه که صغیره وي او که کبیره وي، دی کسب د گناه پر ضرر د خپل ځان. او دی خدای ﷻ ښه خبر په اعمالو د بندگانو من الحسنات والسیئات او حکمت لري په مجازاتو کي یا په دنیا کي او یا په اخرت کي.

خَطِيٓـَٔةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِۦ بَرِيٓـًٔا

بعض علماء وایي چي مراد له "خطیئة" څخه صغیره گناه ده او بعض وایي چي په قصد نه وي. یا گناه کبیره یا په قصد سره. بیا متهم کړي په هغې گناه بو څوک چي له هغې څخه پاک وي لکه په مانحن فیه کي چي طعمه بن ابیرق زید بن السمین یهودي په غلا متهم کړي.

پوه سه: چي ضمیر د "به" یې مفرد راوړی او مذکور په مرجع کي دوه شیان دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يعني "خطيئة او اثماً" له دې سببه چې نحات وايي چې مذكور په "او" سره چې هر څو شيان وي ضمير د مفرد ورته راجع كيږي لأن المراد بكلمة او احد الاشياء المذكورة.

فَقَدِ احۡتَمَلَ بُهۡتَانًا وَّاِثۡمًا مُّبِيۡنًا

د دې پر ځان واخستې بار د دروغو چې عقول ورته په حيرت كې دي والبهت الحيرة. درويش وايي چې بهتان اشد دی اثماً تر غيبت، او گناه ښکاره بسبب رمي البريئي.

فائدة في الاستغفار: په صحيح حديث كې له حضرت علي ﷺ څخه روايت دی چې ماته ابوبكر ﷺ ووېل وصدق ابوبكر ﷺ قال مامن عبد يذنب ذنباً ثم يتوضا ويصلي ركعتين ويستغفر الله الا غفر الله له. ثم تلا ابوبكر ﷺ هذه الآية ومن يعمل سوء. الآية. قال الشاعر الفارسي.

ای بې حد گناه کردستی | می نه ترسی ازآن فعال شنيع
توبه کن تارضای خدا يابی | که به از توبه نيست هيچ شفيع

پوهه: چې استغفار فرار العبد من الخلق الى الخالق جل شانه. وفي الحديث القدسي الا من طلبني وجدني. قال موسى ﷺ اين اجدک يا ربي "زه به تا چېرې پيدا كوم اې زما خدايه "قال اذا قصدت الي فقد وصلت الي" چې قصد وكړې ماته په تحقيق ماته وصل سوې. وقال

سلطان بلا عدل كنهر بلا ماء | وعالم بلا عمل كبيت بلا سقف
وغني بلا سخاء كسحاب بلا مطر | وشاب بلا توبة كشجر بلا ثمر
وفقير بلا صبر كقنديل بلا ضوء | وامرئة بلا حياء كطعام بلا ملح

قال السعدي الشيرازي قدس سره

ناگهان بانگ در سرای افتاد | كه فلان را محل وعده رسيد
دوستان آمدند تا لب گور | قدمي چند باز پس گرديد
وين كزو دسترس نميد اری | مال وملک وقباله برده کليد
واين که پيوسته باتو خواهد بود | عمل تست ونفس پاک وپليد
نيک در ياب ويد مکن زنهار | که نيک ويد باز خواهد ديد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهٗ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ اَنْ يُّضِلُّوْكَ ؕ

که نه وای فضل د خدای جل جلاله پر تا باندي ایها النبي ﷺ او رحمت دهغه.

پوه سه: چي د فضل معنی عصمت ده او د رحمت معنی لطف او مهرباني ده چي ته یې په پټ حال د طعمه او قوم خبر کړې، نو هر آئینه قصد کړی ویو طائفې د مسلمانانو ظاهراً چي بنو ظفر د طعمه قوم و. دوی چي تا خطاباسي په قضاء کي په باب کي د غلا د ابو قتاده د زغري په چم باري سره، حتی چي ته حکم د غلا پر ابن ابیرق طعمه باندي ونه کړی بلکي پر یهودي زید بن السمين باندي دي وکړی.

پوه سه: چي جمله د "لهمت" ځواب د "لولا" ده.

سوال: په نحوه کي وایي چي ځواب د "لولا" به منفي وي په سبب د وجود د شرط مثل لولا زید لهلک عمرو. او په دې ځای کي خو مقصد د طائفې موجود و منفي نه و؟

ځواب: صحیح ده چي مقصد د طائفې موجود و لکن چونکه تاثیر یې ونه کړی یعني د علیه الصلوة والسلام په خطاء ایستولو کي فنزل وجود الهم منهم منزلة العدم فصح کون جملة لهمت آه. جواب لولا. علی القانون النحوي بناءً علی التنزیل المذکور فتامل.

وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ شَيْءٍ ؕ

ولي ضرر ددوی ودوی ته راجع سو. او تاته ایها النبي ﷺ ضرر نه سي رسولای په شي سره لعصمت الله ایاک من ضررهم.

پوه سه: چي "من شئ" محلاً منصوب دی مفعول مطلق د "یضرونک" دی ای شیئا من الضرر.

پوښتنه: عدم اضلال آه او عدم ضرر آه خو دواړه تر حکایت د قرآن دمخه واقع وه نو مقتضی د ظاهر خو دا وه "وماضلوا الا انفسهم وما اضروک بشئ" نو د مضارع صیغه یې راوړه وجه یې څه ده؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جواب: په نحوه کې دې ته احضار د حالت ماضیه وایي لکه عرب چې حال عجیب ماضي حاضر فرضوي لیتعجب منه المخاطبون فیعبرون بالمضارع الدال علی الحال.

وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ

او نازل کړې دی خدای ﷻ پر تا کتاب ای القرآن او حکمت ای العلوم الحقة کما ثبتت بالاحادیث لانه علیه الصلوة والسلام لا ینطق عن الهوی ان هو وحي یوحی نو دا سوال نه وارد یږي چې علوم ثابته بالاحادیث النبویه، نو وحي نه او منزل من الله نه دي.

وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ

او تاته درښولي دي خدای ﷻ هغه شیان چې ته د مخه نه وې په خبر، یعنې اسرار او غیبي شیان، قتاده رحمه الله وایي علمه الله تعالی علوم الدنیا والآخرة کالحلال والحرام وغیرهما من امور الدنیا والجنة والنار من امور الآخرة.

وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

او دی فضل د خدای ﷻ پر تا باندې لوی چې هغه نبوت دی او ختم النبوة پر تا. او سید المرسلین گرځول ستا الی غیر ذالک.

ع .... آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوٰهُمْ

هیڅ خیر نشته په پېتو خبرو کې ددوی او په مشورو کې ددوی د شپې لکه قوم د ابن ابیرق چې به کولې په باره کې د خلاصون د طعمه له تهمته د سرقې. فالضمیر نجواهم راجع الی قوم ابن ابیرق کما مقتضیه سیاق الکلام. په قاموس کې وایي چې "نجوی" مصدر دی په معنا د سرناجیه ای ساریه.

درویش وایي: چې "نجوی" تخصیص په شپه پورې نه لري، وان کان النجوی فیما نحن فیه ای قوم طعمه لیلاً.

بوه سه: چې که "نجواهم" راجع وقوم ته د ابن ابیرق سي، نو دا استثناء منقطع ده. ولې چې من امر بصدقة خو داخل په قوم کې د ابن ابیرق نه و، او مجاهد رحمه الله وایي چې "نجواهم" راجع دی ومطلق تاسو ته المفهوم من المقام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والمذکور حکماً، نو پر دې تقدیر استثناء متصله دہ من الضمیر المذکور.

إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۚ

پوه سه: چې "معروف" هغه عمل ته وايي چې حسن يې شرعا معلوم وي كالصدقة النفلية والزكوة المفروضة والقرض وغير تلك من اعمال البر، يا په اصلاح کې د خلګو پټ مجلس سره کوي.

پوه سه: چې "او اصلاح آه" عطف دی پر "معروف" او دا تخصیص بعد التعمیم دی لان المعروف شامل للاصلاح المذکور.

پوښتنه: فائده د عطف يې څه ده؟

ځواب: مزید اهتمام په شان سره د اصلاح مذکور او یا دا چې اصلاح بین الناس ګاهي په غیر معروف سره وي لکه اصلاح په درواغو ویلو سره د مصلح. چناچه د ام کلثوم بنت عقبه رضي الله عنها څخه روایت دی چې علیه الصلوة والسلام وویل "لیس بالکذاب من اصلح بین الناس" نه دی درواغجن هغه څوک چې اصلاح په منځ کې د خلګو کوي په درواغو سره "فقال خیراً او نمی خیراً" نو ده خیر خبره وکړئ یا د خیر خبره چاته ورسوي یعنې چې درواغ وي متفق علیه.

د اسماء بنت یزید رضي الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وویل "لا یحل الکذب الا في ثلاث کذب رجل امرئته لیرضیها" مثلاً د سړي ماینه ناراضه وي چې ماته ولې د اختر ښه کالي نه راکوې؟ دی شی نه لري ورته وايي چې زما پر فلاني سړي پیسې باندې دي چې هغه یې راکړي دستي به تاته کالي درو کړم، او دا خبرې یې ټوله درواغ وي "والکذب في الحرب" او درواغ په جنګ کې د کافرانو "والکذب لیصلح بین الناس.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

یعني که څوک وکړي یو له دغو شیانو یعني الامر بالصدقة او یا امر بمعروف یا اصلاح بین الناس. لپاره د طلب د رضاء د خدای جل جلاله ژر دی چې مونږ به ورکړو ثواب لوی چې جنت دی په ورځ د قیامت.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي ددې قید فائده داده که څېرې یو سړی دغه کارونه وکړي لکن سمعةً وریاءً حق د اجر نه لري "انما الاعمال بالنیات وانما لامرئٍ مانوی"

پوه سه: چي بعض قاریان "نؤتیه" په نون د متکلم وایي او بعض یې په یا د غیبت وایي چي ضمیر یې راجع و خدای ﷻ ته دی.

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ

او څوک چي مخالفت وکړي له رسول ﷺ څخه چي مراد څښتن علیه الصلوٰة والسلام دی وروسته تر دې چي ښکاره سي و ده ته هدایت چي عبارت دی ماجاء به الرسول یعني ودغه مخالف ته ښکاره بدلیل قطعي وهو القرآن المعجز، او معجزات اخر چي دا لار د رسول چي دین د اسلام دی حق دی یعني بیا یې هم مخالفت اختیار کړی بعدم الایمان به.

پوه سه: چي فایده د قید "من بعد آه" داده چي هغه مخالفت الرسول څښتني وباسي چي ده ته خبر د ماحکم به الرسول نه وي ور رسېدلی، او یا حکم د رسول ور رسېدلی وي لکن په داسي سند چي بعض راویان یې متهم وي او یا مجتهد وي په فهم کي د مراد د رسول من الحدیث خطاوتلی وي فانهم کلهم معذورون.

پوه سه: چي مخالفت ته شقاق وایي لان کلا من المخالفین في شق من الآخر.

وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

او متابعت وکړی د ماسوی د لاري د مؤمنانو یعني په اعتقاداتو کي او په اعمال حسناتو کي، موږ به دی والي وګرځوو د هغه لاري چي د تولی او متابعت خوښ کړي د ځان لپاره یعني الکفر والضلال، او موږ به د اخرت په ورځ دی داخل کړو وجنهم دوږخ ته د سوځولو لپاره او بد دی جهنم ځای د ورتلو.

پوه سه: چي بغوي رحمه الله وایي چي دا آیت په شان کي د طعمه بن ابیرق نازل سوی دی چي دی په غلا سره محکومه سو د علیه الصلوٰة والسلام له خوا څخه، نو د قطع الید له بېري او د رسوائي له بېري مکي ته وتښتېدی او مرتد سو ومات کافرا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي علامه بغدادي الشیخ الالوسي رحمه الله پخپل تفسیر کي وایي چي محمد بن ادریس الشافعي رحمه الله په دغه آیت سره دلیل پر حجت د اجماع الامة المرحومة وایي، چناچه مزني چي د امام شافعي رحمه الله شاگرد و وایي چي زه یوه ورځ د امام شافعي سره ناست وم چي یو سپین ږیری خاوند د هیبت چي له وریو څخه جوړ سوي ژړ کالي یې اغوستي وه او لکړه یې په لاس کي وه راغلی او شافعي رحمه الله چي یوې ستني ته د مسجد تکیه کړې وه د شیخ د هیبت له وجهي سم کښېښستی او کالي یې پر ځان سم کړه شیخ چي راغلی وروسته تر سلام یې امام شافعي رحمه الله ته وویل ماالحجة في دین الله. قال الشافعي کتاب الله ﷻ شیخ ورته وویل وماذا یعني وروسته تر کتاب الله دلیل څه شی دی سنت نبیه ﷺ. شیخ ورته وویل وروسته بیا حجت څه شی دی شافعي ورته وویل اجماع الامة. شیخ ورته وویل افي کتاب الله. آیا دا په قرآن کي سته یعني چي اجماع حجت قطعي، امام شافعي یو گړی ساکت سو. شیخ ورته وویل چي زه درې ورځي درې شپې تاته مهلت درکوم که دي آیت په باب پیدا کړی خو فبها ونعمت او که دي نه کړی پیدا له خلکو څخه به گوښه کېږې. مزني وایي چي درې شبانه روزه امام شافعي رحمه الله له کوره نه راوتی، دریمه ورځ په منځ کي د ظهر او د عصر امام شافعي رحمه الله مسجد ته راووتی په داسي حال کي چي رنگ یې ډېر تغیر کړی و او شیخ هم راغلی سلام یې وواییه او کښېښستی او وه یې ویل "حاجتي" یعني زما حجت دي پوره کړی، شافعي رحمه الله ورته وویل نعم اعوذ بالله من الشیطان الرجیم قال الله ﷻ ومن یشاقق الرسول" تر اخیره پوري د آیت، شیخ ورته وویل صدقت وقام وذهب. شافعي رحمه الله وایي چي ما قرآن شریف په هر شبانه روز کي د مهلت د شیخ درې درې واره ختم کاوه حتی چي دا آیت مي پیدا کړی.

درویش وایي: چي توجیه د استدلال په دغه آیت سره پر حجیت د اجماع داده چي خدای ﷻ په دې آیت کي د وعید زیری پر دوو ډلو وکړی مراد له وعید څخه "ونصله جهنم آه" او مراد له دوو ډلو څخه یوه "من یشاقق الرسول آه" ده او بله "ویتبع غیر آه" دی، او دا خو عقل نه مني چي مشاقه د رسول دې یوازې سبب د وعید وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والا لغا الثاني يعني ويتبع آه. او دا هم له عقله لېري خبره ده چي مجموع مشاقة او اتباع د غير د سبيل آه دي من حيث المجموع سبب د وعيد وي. ولي چي مشاقة الرسول يو ازي مستقل دی په وعيد کي. فلاحاجة الى ضم الاخر. نو دا معلومه سوه چي هر يو مستقل دی په استحقاق کي د وعيد. نو نتيجه دا سوه چي اتباع د غير سبيل المؤمنين حرامه ده لكونه سبباً للوعيد استقلالاً. نو چي يو ضد حرام سي بل ضد يې واجب گرځي. نو اتباع د سبيل المؤمنين واجبه ده. وهو المعنى من حجية الاجماع. وفي الحديث ايضاً ما يدل عليه. چنانچه روايت بيهقي او ترمذي کړی دی له ابن عمر او ابن عباس ﷺ څخه چي دوی وويل لايجمع الله هذه الامة على الضلالة ابداً ويد الله على الجماعة ومن شذ شذ في النار.

درويش وايي: چي مشاقت د رسول کريم ﷺ دونده درنه گناه ده چي طعمه بن ابيرق چي دا د مخالفت لار خپله کړه د تاريخ په پاڼو کي دا خبره خو متفق عليه ده چي دی مکي ته ولاړی او مرتد سو. نور په تاريخ اسلامي کي اختلاف دی بعض وايي چېري مړ سو او په فلاني سبب قتل سو يا مړ سو. او قبر يې چېري دی. تقريباً درې روايته په دې باره کي راغلي دي. نعوذ بالله من غضبه وغضب رسوله.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

په تحقيق خدای پاک نه بخښي شرک په ده سره، او خدای ﷻ بخښي هغه گنه چي تر شرک کمه وي که که صغيره وي او که کبيره وي بالتوبة او بلا توبة هغه چاته چي د مغفرت مشيت يې ورته وسي. او څوک چي خدای ﷻ شريک ووايي خواه شريک په وجوب الوجود لکه مجوس چي وايي چي عالم لره دوه خدايه واجب الوجود سته يو خالق الخيرات دی چيې هغه ته دوی يزدان وايي، او بل خالق الشرور چي هغه ته دوی اهرمن وايي يا شيطان او يا شريک في العبادة ورته وايي لکه مشرکين د مکې او يا مشرکين د هندوستان او يا د جاپان الى غير ذالک. نو هغه سړی گمراه سو په گمراهي بعيد من الحق جداً.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې کلمه "ان" مصدري ده يعني اذا مات على الشرک.

پوه سه: چې اعظم د جرائمو شرک دی له دې سببه قابل د عفو نه دی که څوک پر مړ سي او اعظم د جزاء يې خلود في النار دی ابداً. او اعظم د حسنات صالحاتو توحيد دی له دې سببه موحد له ابدي دوږخه خلاص دی وان عمل كل سيئة او جزاء يې خلود في الجنة ده اذا دخلها فكما ان الشرک لايغفر فكذا التوحيد لايهمل بدون الاجر والثواب. اللهم توفنا مسلمين والحقنا بالصالحين في دار كرامتک يا ارحم الراحمين.

پوه سه: چې بغوي، روح البيان، مظهري او روح المعاني رحمهم الله وايي چې دا آيت په باره کې د يو سپين ږيري صحرايي نازل سوی دی چې هغه وعليه الصلوة والسلام ته راغلی او وه يې ويل يا نبي الله انا شيخ منهمک في الذنوب، سپين ږيري يم او ډوب يم په ګنهو کې "الا اني لم اشرک بالله شيئاً منذ عرفته وآمنت به" مګر دادی چې شريک مې خدای ﷻ ته هيڅ شی نه دی کړی له هغه وخته چې ما خدای پېژندلی او ايمان مې پر راوړی دی "ولم يتخذ من دونه ولياً" او ما څان ته بېله خدايه متصرف نه دی پيدا کړی او زه په معاصيو کې نه يم واقع سوی له جهته د دلاوري پر خدای ﷻ باندې او زما هيڅ په وهم کې نه ده راګرځېدلې چې زه په خدای پاک عاجزه کړم له عذاب څخه خپل په سبب د تېښتې "واني لنادم تائب مستغفر فما ذا حالي فنزلت هذه الآية المتلوة.

إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا

دوی يعني كفار مكه عبادت نه كوي بېله خدايه مګر د ښځو ای الاصنام.

پوه سه: چې خدای پاک بتان د مشرکانو ښځې وبللې او سره ددې چې هغه خو جمادات ډېرې وه ښځې خو نه وه، دا له څو سببه.

(۱) مشركانو به دا بتان د ښځو پر هيئت جوړول او داسې کالي او زېورات به يې په اغوستل او پر څرول به يې لکه ښځې چې هغه کالي او زېور په وخت کې د تزيين اغوندي او يا يې په څان پوري څړوي.

(۲) غالب نومان د هغو بتانو مؤنث نومان وه، نو په اعتبار د نومانو يې بتانو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ته مؤنث وو ایه مثل اللات، العزی والمنات.

(۳) دا بتان خو جمادات وه لا ارواح فیها او جمادتو ته په عربي کي انثی وایي په دې سبب چي ښځه خو مفعوله ده فاعله د جماعو نه ده داغه رنګه بتان مصنوع او مفعول د خلګو وه فاعلان نه وه، نو په دې بیان د غایت جهل د مشرکانو چي معبود خو باید فاعل، خالق، رازق او صانع وي او مشرکینو پر منفعل او مصنوع باندي نوم د خدایانو ایښی دی او عبادت یې کوي، وهذا في الفعال والاقوال عجیب، او بعض مفسران وایي چي مراد له انثی ښځه ملکي دي لان بعض المشرکین یعبدون الملائکة ویقولون ان الملائکة بنات الله، والی هذا اشیر بقوله تعالی "ان الذین لا یؤمنون بالآخرة یسمون الملائکة تسمیة الانثی" او په دې یې اقرار کاوه چي انثی د هر شي اخسه وارزله ده.

وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾

او دوي یعني المشرکین په حقیقت د بتانو په عبادت کي عبادت نه کوي مګر نه د شیطان چي سرکښه دی د خدای ﷻ د امر حین امره بالسجود لآدم عليه السلام، فابی واستکبر آه. والوجه في ذالک چي شیطان خو دوی باعثه کړي پر عبادت د بتانو، نو دغه اطاعت د شیطان په باره کي د عبادت د بتانو عبادت د شیطان دی في الاصل والحقیقة، او بعض مفسران وایي چي د هر بته سره به شیطان ملګری وچي خادمانو ته د بتانو او نورو کاهنانو ته به یې ځان ښکاره کاوه او خبري به یې ورسره کولې او دوی ته به یې ویل چي عبادت د بتانو حق دی.

لَّعَنَهُ ٱللَّهُ ۘ وَقَالَ

پر ده د خدای ﷻ لعنت دی.

بوه سه: چي دا جمله صفت ثانیه د شیطان ده، او "مریداً" یې اول صفت دی، او جمله د "قال" عطف ده پر "لعنه الله" باندي، او حاصل دادی چي شیطان هم مرید یعني سر کښنه دی او هم پر ده لعنت د خدای ﷻ دی او دا خبره یې هم کړې ده چي دا قول ده دلیل دی پر سخت عداوت دده د بني آدم سره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: له توصیف څخه د شیطان په دې قال سره معلومه سوه چې مراد له شیطان څخه ابلیس دی لا ذریته، ولې چې په حدیث صحیح کې راغلي دي چې ابلیس چې منعه وکړه له سجدې څخه و آدم ته او خدای ﷻ حکم د معلون پر وکړی، نو ده وویل چې زما قسم دی په عزت او جلال ستا چې زه به همېشه گمراه کوم بني آدم تر هغو چې ددوی ارواح ددوی په بدنو کې وي، او دده هم دغه خبره مقصود ده له دې قول څخه د باري ﷻ.

لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ۝ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ

زه به اخلم ستا له بندگانو یعنې د ځان تابع به یې گرځوم یوه برخه مفروضاً ای مقدراً، او زه به دوی گمراه کوم چې په وسوسه سره به ددوی په زړو کې حب الشهوات ور اچوم او دا وسوسه به هم ور اچوم ان لا حساب ولا کتاب ولا الجنة والنار. او زه به یې ځایه او باطلې تمناوې په زړو کې ددوی ور اچوم منها ان لا بعث ولا حساب ومنها طول الحیوة ومنها ادراک نعیم الآخرة مع ارتکاب المعاصي الی غیرها من التمنیات الباطلة.

وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ

او هر آئینه زه په امر کوم دوی چې پرې کوي به او چاکوي به غوږونه د چارپایانو.

یوه سه: چې د تفعیل باب لپاره د تکثیر او د تکریر دی کما في خواص ابواب الشافیة.

یوه سه: چې انعام اوښ، غوایي او پسه ته وایي که نر وي او که ښځه.

یوه سه: چې په جاهلیت کې دا عادت و چې د یو چا اوښه به پنځه واره لنگه سوه اخیر به یې نر راوړی پر روایت مشهوره. او یا به اووه واره لنگه سوه چې شپږ به یې ښځې راوړې اووم به یې نر و په روایت د روح البیان، یا چې به لس واره لنگه سوه چې اخیر به یې نر راوړی په روایت د مظهري، په هر صورت دوی به یې غوږ ورچاک کړی یا به یې پرې کړی او څوک به نه پر سپرېدی او نه به یې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لوښله او نه به يې ذبحه کوله او چا به له اوبو او له وښو څخه نه ګرځوله او که به بخي ذبر ستړی سړی پر پېښي هم سو نه به پر سپرېدی. يعني دا اوښه يې د خدايانو لپاره پرې ښوولې. او دا اوښه به يې بحيره بلله. او پخپله چي به مړه سوه غوښي يې وښځو ته حرامي وې او يوازي به نرانو خوړلې. او سائبه بيا هغه اوښه وه چي يو سړي به ويل که زه خدای جوړ کړم فناقتي سائبة. او يا به يې وويل که زما غائب له سفره راغلی او يا زما زوی وزو کېدی او نحو ذالک فناقتي سائبة او هغه کار چي به وسو نو اوښه به يې ايله کړه هر ځای چي به ګرځېدلای چا کار نه په درلودی او نور احوال يې تو له د بحيرې وه. لکه بحيره نه څوک پر سپرېدی او نه يې شيدې خوړلې او نه چا له اوبو او وښو څخه منعه کوله. دا قدر فرق يې وچي مړه به سوه نرو او ښځو دواړو به يې غوښي خوړلې، او حامي بيا هغه مېنده اوښ و چي دده ولد الولد به د سپرتيا سو او بعض وايي چي پنځه کاله به يې مېندويي وکړه، نو دوی به ويل چي انه قد حمی ظهره دې اوښ خپله ملا له سپرتيا څخه وساتل. نو دا اوښ به هم ايله ګرځېدی هيڅ څوک به نه پر سپرېدل او له اوبو او وښو څخه چا نه منع کاوه او چي مړ به سو نرو او ښځو دواړو به يې غوښي خوړلې. او وصيله هغه مېږه وه چي دا به اووه واره لنګه سوه که به يې اووم عيال نر وايي د خدايانو پر نامه به يې ذبح کول او غوښي به يې نرو خوړلې او ښځو نه سوای خوړلای. او که به يې اووم عيال ښځه وای نو لکه نور پسونه چي مړه سي نرو او ښځو دواړو به يې غوښي خوړلې.

درويش وايي: چي دا وه خرافات د جاهليت د وخت مالهم عليها ببرهان والله اعلم بالصواب.

وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ

او زه به دوی امر کوم چي تغيير د خلق الله ته ورکړي يا صورةً يا صفةً.

درويش وايي: چي تر تغيير د خلق الله ډېر شيان لاندي دي.

(۱) په سترګه ړوندول د حامي چي مونږ د مخي ذکر کړی د عربو د عادت سره سم چي به د يو چا اوښان زر ته ورسېدل، نو د هغي حامي چي ددوی سره به يې ډېره زمانه تېره کړې وه. نو په يوه نېزه به يې په سترګه کي ووهل او ړنده به يې کړه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

(۲) د رېږي خريل او يا د پره لنډول يعني تر قبضه د پره.

(۳) خصي كول دي د مريانو يعني د كور د خدمت لپاره چي د ښځو په مثال سي، نو بيا په كور كي خيانت د زنا، نه سي كولای.

پوښتنه: د حيوان خصي كول هم بايد ممنوع وای، ولي دا خو هم تغير د خلق الله دی؟

ځواب: قياس خو داغه دی لكن فقهاؤ د خصي كولو رخصت كړی دی، ولي چي په حيواناتو كي ضرورت و خصاته سته، ولي چي د مينده حيوان تر غوښو د خصي حيوان غوښي خوندوري وي او بې ضرره هم وي.

مسئله: امام اعظم رحمه الله وايي چي راتيول د خصي مريي د كور د خدمت لپاره مكروه دی، ولي چي په شراء كي ددوی ترويج د خصاء د فعل مكروه دی.

اعجوبة: په نصاب الاحتساب كي وايي چي معاويه رضي الله عنه كور ته ورغلی او خصي مريي ورسره و، بوې ښځي د پر بد ورته كتل او مخ يې ځني پټ كړی معاويه رضي الله عنه ورته وويل مخ دي ولي پټ كړی دی خو ستا غوندي دی، ښځي ورته وويل اترى المثلة فيه قد احلت ماحرم الله من النظر ای نظره الينا ونظرنا اليه، فتعجب معاويه رضي الله عنه من فطنتها وفقهها.

(۴) وشم: يعني خالونه وهل پر مخ يا د ښځي يا د نر او يا پر بل اندام. د وشم طريقه داده چي يو اندام په ستنو ووهي چي وينه يې وكړه، نو بيا رانجه راواخلي كه يې تور خالونه جوړول يا نيل پر واچوي كه يې شنه خالونه جوړول.

مسئله: ددغو خالونو ازاله كه په طبي دواوو كېدله، نو واجبه ده چي ايسته كوي به يې او كه په هغه نه كېدله، نو دي هغه د خالو د ځای پوست واړوي ان لم يخف فوت عضو او شنيه ای عيب جن والی، وهذا مذهب بعض الشوافع وعندنا لايجب الازالة.

(۵) وشر: چي د ښځي غاښونه يا سره تېرو ببر وي او يا پنډ وي يا غټ وي، نو بد سي، نو ډاكټر يې په آلاتو چي په مثل د سوهان دی ورسم كړي او ډېر يې ی حتی سری چي وايي د غاښو تر منځ يې رڼا وځي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

(٦) نمص: چي د ښځي پر مخ وېښتان وي یا يې ورځي د پرې پنډوي، نو يې په نوسي یا په يوه بله آله دا وېښتان کاږي.

(٧) الوصل: هغه دادی چي د ښځي بعض وېښتان یا خلقةً کم وي او یا په عارض د یو مرض تری سوي وي، نو دا نور د انسان وېښتان په خپلو وېښتانو کي جارباسي، دلیل د حرمت يې دادی چي نفع اخستل د انسان په جزء سره د کرامت له جهته ناروا دي، او د یو حیوان مثلاً اوښ وېښتان جار ایستل گناه نه ده.

(٨) ښځه لکه نر چي وېښتان پرې کوي چي څوښي يې بولي حرام دي.

(٩) سحق: سحق دادی چي يوه ښځه پر بوزي پر توگ وکاږي او پښې پورته کړي او بله ښځه ددې پر فرج خپل فرج موږي حتی چي دواړي انزال سي، په حدیث شریف کي راغلي دي "سحاق النساء زناء بینهن"

(١٠) لواطت: په دې کي تغیر د خلق الله په دې سبب دی چي لوطي ځای د فرث یعني د نجاست چي دُبره ده ځای د حرث يې وگرځوله. ولي چي تخم د نطفې يې پکښي توی کړی.

(١١) ډېر ښائسته هلک ته کتل حرام دي په شهوت سره، ومجالسته حرام لانه کالمرئة عورة من القرن الی القدم.

(١٢) عبادت د لمر، د سپوږمۍ، د ستورو او یا د بتانو تغیر د خلق الله دی ذات که يې نه بدلوي صفت خو يې وربدل کړی، ولي چي هیڅ شی له مخلوقه من دون الله حق د معبودیت نه لري.

(١٣) مثلة: مثلة چي د انسان په ژوند یا وروسته تر مړیني پزه، غوږونه یا ذکر ځني پرې کړي وغیرها من اجزاء الانسان سوی قطع الید والرجل حداً کما مثل کفار مکة باصحاب احد رسول الله ﷺ.

درویش وايي: چي دا مذکوره دیارلس شیان چي په مثال د تغیر د خلق الله درویش راوړه بند قلیل بمقدار علم الفقیر.

وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّن دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾

که څوک وگرځوي شیطان ولي یعني دوست او معبود ماسوی د له خدایه ځخه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يعني چي امر ته د شيطان ترجيح ورکړي تر امر د خداى ﷻ. ولي چي خداى له شرکه نهي کړي دي، او د شيطان په دعوت سړى شرک کوي يعني عبادت د خداى ﷻ د عبادت سره د غير الله نه جمع کېږي. وفي الحديث الذي رواه مسلم عن ابي هريرة ﷺ داسي راغلي دي چي خداى ﷻ وايي "انا اغنى الشركا. عن الشرک من عمل عملاً اشرک فيه معي غيري (ولو بالريا. والسمعة) ترکته وشرکه. وفي رواية انا منه بريئ. نو په تحقيق سره دې سړي ځان ته تاوان ورساوه ښکاره تاوان. ولي چي ده جنت په دوږخ بدل کړى او اطاعت د خالق السموات يې په اطاعت د اخبث المخلوقات بدل کړى واي خسارة اعظم من هذه الخسارة.

يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ

شيطان ددوى سره وعدې يعني د دروغو د وسوسې له لارې او باطلي باطلي وعدې ورسره کوي. مثلاً دا خاطره په زړه کې وروچوي چي قيامت نسته. او يا دا چي بتان به په ورځ د قيامت ستاسي شفاعت کوي الى غير ذالک من الخرافات. بلکې ګاهي شيطان په صورت کي د انسان ځان وخلګو ته ښکاره کړي لکه په ورځ د بدر چي يې داغسي کار وکړى کما حکى الله تعالى "اذا زين لهم الشيطان اعمالهم وقال لاغالب اليوم من الناس واني جارلکم فلما ترائت الفئتان نکص على عقبيه" وقد مر تفسير هذه الآية في بيان غزوة بدر.

وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾

او د دوى سره وعده نه کوي دى مګر باطل مثلاً د سړي په يو کار کي نفع وي شيطان يې په زړه کي وروچوي چي په دې کار کي ستا تاوان او ضرر دي او يا کار په واقع کي د سړي ضرر وي شيطان ورته ووايي چي په دې کار کي ستا نفع ده الى غير ذالک من خطراته وهمزاته ونفحاته. اللهم طرد آله عنا.

أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

دغه کسان دي چي ځان د ورتلو او اقامت په دوږخ دى او دوى نه سي پيدا کولاى له دوږخ څخه ځاى د تېښتي که ظرف سي، او يا تېښته که مصدر سي:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی وي او عملونه کوي د صالحاتو خصلاتو.

پوهه: چې اصحاب د حقیقت وایي صلاح العمل في اخلاصه فالعمل ما ارید به وجه الله سواء كان قولياً كتلاوة والتسبيح والتهليل والتحميد وغير ذالك. او عملياً كالصلوة باركانها او مالياً كالزكوة وصدقة الى غير ذالك او مركباً منها كالحج فان الثلثة مجمعة فيها.

سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا

ژر دی چې موږ به داخل کړو یعني په ورځ د قیامت وباغونو ته چې بهیږي لاندې تر درختو او قصورو د جنتو ځلوړ ولې عسل. شیدې. اوبه او شراب او سیږي به دوی په دغو جنتو کې همیشه. او وعده د خدای ﷻ حق ده.

پوهه: چې "وعداً" مفعول مطلق د فعل محذوف دی ای وعد وعداً. او حقاً هم مفعول مطلق دی د محذوف دی ای حقه حقاً. نو اول په اصطلاح د نحو کې مصدر مؤکد لنفسه بولي له دې سببه چې مضمون د جمله سابقه اسمیه یعني والذین آمنوا آه. خو هم اخبار او وعده ده. او حقاً مصدر مؤکد لغیره بولي ولې نفس القول مع قطع النظر عن القائل یحتمل الصدق والکذب.

وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا ۝

پوهه: چې استفهام د "من" انکار دی ای لا احد اصدق من الله په خبرو کې.

فائده: پوهه سه! چې ددې جملې فائده داده چې خلګو ته دا وښیي چې خبرې د خدای ﷻ صادقې دي تخلف او دروغ نشته پکښې او وعدې د خدای ﷻ اطمنان بخش دي احتمال د عدم وقوع نشته پکښې بخلاف مواعید الشیطان لاولیائه واقربائه فانها کذب بحت عاریة عن التحقق والوقوع.

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ

نه دی کار د آخرت مربوط ستاسې په بې ځایه امیدو پورې. یا اهل مکه لکه تاسې چې وایاست بعث بعد الموت نشته. او که وي نو "هؤلاء الاصنام شفعائنا عند الله" او یا

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

تاسي وایاست چي که حال دغسي وي لکه محمد چي وایي یعني چي آخرت او بعث بعد الموت سته، نو په ورځ د آخرت به موږ احسن حالاً تر محمد او تر مسلمانانو یو.

وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ

او نه کار د آخرت مربوط دی په باطلو تمنی وو پوري د اهل کتابو یعني یهود او نصاری چي دوی وایي چي "نحن ابناء الله واحبائه" یا دوی وایي "لن یدخل الجنة الا من کان هوداً او نصاری" یا دوی وایي "لن تمسنا النار الا ایاماً معدودات" الی غیر ذالک من خرافاتهم الزائغة. بلکي ثواب او عقاب جنت او دوزخ په اسلام او کفر پوري مربوط دی لکه په دې وروسته آیتو کي چي به یې خدای ﷻ بیان کړي.

مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدۡ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ۝

او څوک چي عمل د بد کار وکړي که کفر وي که گناه کبیره یا صغیره، جزاء به ورکړل سي هغه ځانته په سبب د هغه سوء، او نه به کړي پیدا ماسوی له خدایه متصرف او نه کومک کونکی چي عذاب به ځني دفع کړي.

پوه سه: چي کلمه د "من" عامه ده شامله ده مؤمن او کافر دواړو لره که څه هم نزول خاص دی یعني اماني د مشرکینو د مکې یا اماني د اهل کتابو لان اهل التفسیر اتفقوا ان العبرة لعموم اللفظ لالخصوص المورد وذهب الی العموم ابن عباس وسعید بن جبیر وغیرهما رضي الله عنهما.

پوښتنه: آیت خو پر دې دلالت کوي چي جزاء د سوء به حتمي وي؟

ځواب: تولو آیات د وعید مقید په عدم مغفرت سره دي، یعني که خدای ﷻ بخښنه ورته وکړه، نو به جزاء ورکړل سي وهو مذهب اهل السنة والجماعة.

پوه سه: چي جزاء عامه ده که دنیاوي یې که اخروي، یعني که خدای ﷻ بخښه ورته ونه کړي، والدلیل علی ذالک ما روی چي دا آیت چي نازل سو ابوبکر صدیق رضي الله عنه ورته وویل "فمن ینجو مع هذا" څوک به نجات پیدا کړي سره د عموم ددې آیت، علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل "اما تحزن اما تمرض اما یصیبک الادوا." آیا ته نه غمجن کېږې ته نه ناروغه کېږې تاته مصیبت نه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رسېږي، ابوبکر ﷺ ورته وویل بلی یا رسول الله ﷺ "قال علیه الصلوة والسلام هو ذالک" یعني د بدو عملو د مسلمان همدغه شیان په دنیا کي، او له ابو هریره ﷺ څخه روایت دی چي دا آیت یعني من عمل سوء، یجزبه چي نازل سو موږ وژړل او ډېر غمجن سوو، او موږ و علیه الصلوة والسلام ته وویل "مابقت هذه الآیة من شیٔ" یعني دې آیت خو هیڅ گناه نه پرې ښوله بېله جزاء؟ علیه الصلوة والسلام وویل چي کار خو داغسي دی الی اخیر الحدیث.

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى

پوه سه: چي کلمه د "من" چي پر صالحات داخله ده لپاره د تبعیض ده ای بعض اعمال صالحه که څه هم لږ وي په عدد کي او کم وي په حیثیت کي لقوله تعالی "فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره ای یر ثوابه وجزائه. او بل دلیل د تبعیض دادی چي هر څوک بلکې هیڅ څوک خو ټوله اعمال صالحه نه سي کولای او نه هم هر څوک په اعمال صالحه وو سره مکلف دي، مثلاً بعض مسلمانان چي مسکینان وي په حج کولو او په زکوة ورکولو سره مکلف نه دي الی غیر ذالک من الاعمال.

وَهُوَ مُؤْمِنٌ

او دی مسلمان هم وي.

پوه سه: چي دا جمله حال ده او شرط ده د ثواب د اعمال صالحه وو په آخرت، ولي چي ایمان نه وي هیڅ عمل صالح نه اعتبار لري او نه ثواب لري.

فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا

نو دغه کسان داخلېږي په فضل د خدای ﷻ وجنت ته او پر دوی ظلم د یوه نقیر نه کړل کېږي.

پوه سه: چي نقیر هغه کوچنی غار دی په سر کي د خورما د منډکي چي له هغه خایه څخه خورما شنه کېږي دلته کنایه ده له کمال قلت څخه.

درویش وایي: چي ظلم دوه قسمه دی یا کمول د حسناتو دی او یا زیادت په سیئات کي دی، او دا دواړه قسمه په دې سره نفي سوه، ولي مؤمن که هر څو صالحات عملونه کوي بیا هم په اعمالو کي دده له سیئاتو څخه چاره نسته لان باب

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

السیئات واسع یشمل الصغائر ایضا. نو په هغو کي زیادت نه کېږي لانه من قبیل الظلم. په صحیح حدیث کي راغلي دي چي خدای ﷻ وعده کړې ده د مؤمنانو سره چي حسنات يې يوه په لس ور حسابوي او سیئه یو په یو ور حسابوي، نو چي خدای ﷻ پر سئیه جزاء ورکړي یوه له حسناتو څخه يې ور کمه کړي نهه حسنات ورباته سي، فویل لمن زاد وغلبت احاده علی اعشاره، ای سیئاته چي یو په یو وي پر حسناتو چي یو په لس وي. نیشاپوري ﷫ وایي چي حکمت د خدای ﷻ په تضعیف د حسناتو دا دی که مؤمن مدعیان ولري په ورځ د قیامت مثلاً چاته يې بنکنځل کړي وي، او یا يې څوک ناحقه وهلی وي او یا يې نور ورته کارونه کړي وي، نو هغو مدعیانو ته یوه یوه له حسنات مضاعفه څخه ورکول کېږي لا من اصل الحسنة لان التضعیف فضل من الله تعالی واصل الحسنة عدل منه تعالی واحدة بواحدة، نو خدای ﷻ له خپله فضله څخه د مدعیانو غاړه ورباسي وهذا بشارة عظیمة للمؤمن، نو داسي مؤمن لره افسوس دی چي دده مظالم یعني حقوق العباد يې له تضعیفاتو څخه متجاوز سي و اصل حسناتو ته کما جا. في الحدیث چي داسي مؤمن چي لوی مظالم د حقوق العباد يې په ذمه کي وي ستد حتی چي تضعیفات سره د اصل حسناتو په مظالم کي د عبادو ولاړسي حتی چي د مظلوم سیئات پرده باندي ورواچوي. فیجر الی النار. قال السعدي قدس سره.

نکو کاری از مردم نیک رای	یکی را بده مینو یسد خدای
جونا اثاره طاعت امروز گیر	که فردا جوانی نیاید زپیر
ره خیر بازست وطاعت ولیک	نه هرکس تواناست بر فعل نیک
همه برگ بودن همی ساختی	بتدبیر رفتن نه پرداختی

بشارت: یوه سها چي دا آیت "ومن یعمل من الصالحات" الی اخیرها شامل دی تولو مؤمنانو لره که صالحان وي او که فاسقان لان الفاسق ایضاً لایخلو عن عمل صالح وادناه شهادة ان لا اله الا الله وهو اعلی شعب الایمان، نو په دې آیت کي زېری دی دواړو ډلو ته مؤمنین المطیعین والعاصین په دواړو شیانو سره ای عدم تنقیص الثواب وعدم زیادة العذاب، فتامل في شرف المؤمنین عند ارحم الراحمین.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ

یوه سه: چي استفهام د انکاري ای لا احسن. وقوله دیناً تمیز دی نو ځکه منصوب دی او "دیناً" په اصل کي مبتداء وه، والتقدیر ومن دینه احسن من دین من اسلم آه" والمعنی څوک دی چي دین دده ښه وي تر دین د هغه چا چي سپارلی یې وي خپل خان وخدای ﷻ ته ای جعل ذاته ونفسه خالصةً لپاره د خدای ﷻ چي بل چا ته یې حق ور نه کړي نه له جهته د خالقیت او نه د مالکیت نه د معبودیت او نه د تعظیم.

یوه سه: چي تفضیل په حقیقت کي جار بین الدینین لابین صاحبیها الا بالعرض قوله "وهو محسن" دا جمله حال ده له فاعل څخه د احسن. د احسان معنی بعض مفسرین په اتیان د حسناتو او په ترک د سیئاتو کوي، او په یوه طویل حدیث کي چي بخاري او مسلم یې روایت کړی دی علیه الصلوٰة والسلام د احسان داسي ترجمه کړې ده الاحسان ان تعبدالله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک، نو احسان غایت حضور د خدای ﷻ په عبادت کي او حقیقت د ایمان هم دغه احسان دی. والحاصل چي عبادت به خالصاً و مخلصاً لپاره د خدای ﷻ وي، ریاء او سمعه چي شرک خفي دي نه به وي پکښي.

بیت

بروی وریاء خرقه سهلست دوخت — وگرباخدا درفروشي نکوست

درویش وایي: چي مظهري د محسن په معنی کي دا هم زیاته کړې ده چي نه به تعلق د محبت بېله خدایه د بل چا سره لري دا زیادت ظاهراً منافي دی د هغې دعاء ماثورې سره اللهم ارزقني حبک وحب حبیبک وحب من یحبک آه. الا ان یقال الحب الزائد علی حب الله ایضاً في الحقیقة راجع الی حب الله کمایدل علیه ضمیر الخطاب الیه تعالی في الحب الزائد فتدبر هداک الله.

وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ

او متابعت کوي د دین د ابراهیم ﷺ.

پوښتنه: د انبیاء علیهم السلام دین خو په اصول کي د دین سره یو دی مثل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

التوحيد والايمان بالبعث بعد الموت والجنة والنار وامثالها. نو تخصص د ابراهيم عليه السلام يې ولې وكړى؟

ځواب: د ابراهيم عليه السلام دين په ټولو اديانو كې مقبول او حق دين دى حتى في اليهود والنصارى والاعجب ان المشركين ايضاً يدعون دين ابراهيم. نو له دې جهته تخصص د متابعت د ابراهيم عليه السلام وكړى يعنې په دين كې. او بله ښكاره وجه د تخصيص دا هم ده چې د ابراهيم عليه السلام دين علاوه پر اشتراك په اصول په اكثره فرعياتو اعمالو كې د دين اسلام سره سمون لري لكه لمونځ وكعبې ته او طواف پر كعبه او مناسك د حج او ختنه (سنتې) او مهمان نوازي وغير ذالک فدين ابراهيم اقرب الاديان الى دين الاسلام دين محمد عليه السلام فلهذا خصه بالذكر.

حَنِيفًا

حال من ابراهيم او من الملة ومعنى الحنيف المائل والمجانب من الاديان الباطلة كلها مثل عبادة الاوثان وغيرها.

پوښتنه: د "ملت" حاليت خو يې صحيح دى. ولې چې هغه خو مفعول د "تتبع" دى له "ابراهيم" څخه به يې حاليت څرنګه صحيح وي. ولې ابراهيم خو مضاف اليه دى. او په نحو كې وايي چې حال مابين حال الفاعل او المفعول به؟

ځواب: په علم نحو كې دا هم وايي چې كه مضاف فاعل يا مفعول وچې دې حذف سوى وايې مضاف اليه په ځاى كې د ربدلاى سواى. نو د هغه مضاف اليه څخه هم روا دى و د. كذالک كه ملت حذف سي او داسې وويل سي "بل تتبع ابراهيم حنيفاً معنى يې صحيح ده فافهم.

وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

او ګرځولى و خداى جل جلاله ابراهيم خپل خليل يعنې صديقاً صافي المحبة.

پوه سه: چې دا جمله معترضه ده محل د اعراب نه لري. او بعض مفسران وايي چې د "خلة" معنا فقر او احتياج ده. نو د خليل معنى فقير الى الله في كل الامور چناچه هغه وخت چې نمرود جبار ابراهيم د منجنيق په ذريعه لاس ترلى لغ و اور ته ور وغورځوى جبرائيل عليه السلام ابراهيم عليه السلام په نيمه كې ونيوى او ورته وه يې ويل "هل لک من حاجة" ابراهيم عليه السلام ورته وويل "اما اليک فلا" جبرائيل عليه السلام ورته

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وويل چي خداى ﷻ ته كوم عرض نه لري؟ ابراهيم عليه السلام ورته وويل "حسبي من سؤالي علمه بحالي" درويش وايي چي هذا غاية الفقر والاحتياج الى الله ﷻ.

يوه سه: چي عبدالرزاق، ابن جرير، ابن المنذر، او ابن ابي حاتم رحمهم الله پخپلو تفاسيرو كي وايي په روايت له زيد بن اسلم رحمه الله څخه چي اول جبار په ځمكه كي چي خلگ به يې امر كول پخپل عبادت سره يعني د خدايي دعوه يې كړي وه نمرود و، نو له اطرافو څخه به قافلې ورته را رواني وې چي ده به غنم وركول. نو ابراهيم عليه السلام هم د يوې قافلې سره د غنمو لپاره روان سو، نو هر څوک چي به نمرود ته ورډېدى د غنمو لپاره نمرود به ورته ويل خداى دي څوک دى هغه به ورته ويل ته مې خداى يې، نو به يې د غنمو امر وركړى، نو چي د ابراهيم عليه السلام وار راغلى او نمرود ورته وويل خداى دي څوک دى؟ ابراهيم عليه السلام ورته وويل "ربي الذي يحي ويميت. قال انا احي واميت" نمرود ورته وويل چي دا كار خو زه هم كولاى سم. نو يو سړى چي په وژلو سره به محكوم و هغه به يې ازاد كړى او بل سړى به يې په دار كړى. قال يعني ابراهيم فان الله ياتي بالشمس من المشرق فات بها من المغرب فبهت الذي كفر" نو ابراهيم عليه السلام ته يې غنم نه كړه ور، نو ابراهيم عليه السلام خالي جولونه پر اوښ باندي كړه د كور وخوا ته را روان سو په لاره كي پر يوه سپېره غونډۍ د رېگ ورغلى، نو يې د ځانه سره فكر وواهه چي دا جولونه به ددغو رېگو ډك كړم نو اول وار چي كور ته ورسم هغه به خوشحاله سي چي هغه دي غنم يې راوړه، كور ته چي راغلى بار يې له اوښه كښته كړى ستړى و بيده سو. ماينه يې راولاړه سوه چي وه يې گوري چي څرنگه غنم يې راوړي دي چي وه يې كتل په جولو كي ډېر ښائسته وره وه. نو يې چابك خيشته كړه او ډوډۍ يې پخه كړه، ابراهيم عليه السلام چي د نمرود وخواته تلى په كور كي يې وره نه وه. نو ابراهيم عليه السلام چي راويښ سو ماينې يې ډوډۍ ورته كښېښول. ابراهيم عليه السلام ورته وويل چي دا ډوډۍ دي له كومه كړه؟ ماينې يې ورته وويل چي دا تا چي وره راوړي وه له هغو څخه مي پخه كړه، نو ابراهيم عليه السلام پوه سو چي دا د خداى ﷻ له خوا رزق دى فحمد الله.

درويش وايي: چي كلبي رحمه الله له ابي صالح رحمه الله څخه او هغه له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت كړى دى چي د ابراهيم عليه السلام كنيت ابو الضيفان و، يعني د مېلمنو پلار او كور يې هم د لوى لاري پر غاړه و، نو هر څوك مسافر چي به پر دې لاره تېرېدل د

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

ابراهیم علیه السلام کور یې مېلمستون و، نو یو کال کاختي مسلطه سوه او د ابراهیم علیه السلام مېلمستون سوړ پاته سو، او ابراهیم علیه السلام ته به د هر کال وړه او غنم دده د مصري مخلص له خوا راتله، نو ابراهیم علیه السلام مریان او اوښان و هغه خپل دوست مصري ته واستول، نو خلیل مصري د ابراهیم علیه السلام و غلمانو ته وویل چې سږ کال پر موږ هم کاختي مسلطه ده، نو ابراهیم علیه السلام که یوازې د خپل کور لپاره اوړه غواړي نو یو بار به ورکړم او که د مېلمنو غم ورسره دی، نو دونده طاقت په ماپوري هم نسته. القصة د ابراهیم علیه السلام مریان خالي جولونه پر اوښانو راروان سوه چې د ابراهیم علیه السلام کور ته رانژدې سوه نو پر یوه رېګینه شپله یې یو د بل سره وویل چې راځئ چې تول جولونه له دې رېګه ډک کړو تاچه خلګ ونه وایې چې د ابراهیم علیه السلام مریان ناکامه راغله. نو ابراهیم علیه السلام ته چې را ورسېدل نو صورت حال یې تول ورته ووایه په دغه وخت کې د ابراهیم علیه السلام کور داري بي بي ساره بیده وه په صورت حال نه سوه خبره، چې را ویښه سوه ډک ډک جولونه یې په سرای کې ولیدل د جولو خولې چې یې ورخلاصې کړې د ډېرو صفا اوړو ډک وه، او ابراهیم علیه السلام د نامیدی په خوب کې ډوب بیده و، مایني یې چابک مینځیانې ډوډۍ پخونکې وهڅولې چې ژر کوئ مېلمنو ته ډوډۍ پخه کړئ، خیر مېلمنو ته یې ډوډۍ ورکړه، ابراهیم علیه السلام چې راویښ سو د ډوډۍ بوی پر او مبنتی، نو ساره ته یې وویل "من این هذا قالت من خلیلک المصري، قال ابراهیم لا بل من عند خلیلي الله تعالی.

یوه سه: چې مقام د خلت و علیه الصلوة والسلام ته هم حاصل و. من حدیث ابي سعید الخدري رضی الله عنه قال علیه الصلوة والسلام الا وصاحبکم خلیل الله رواه الترمذي، او حاکم رحمه الله هم حدیث راوړی دی له جندب بن عبد الله رضی الله عنه څخه چې ما له علیه الصلوة والسلام څخه واورېدل "ان الله اتخذني خلیلا کما اتخذ ابراهیم خلیلا" او طبراني له ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت کړی دی چې علیه الصلوة والسلام وویل "ان الله اتخذ ابراهیم خلیلاً وان صاحبکم خلیل الله وان محمداً سید بني آدم یوم القیامة" بیا علیه الصلوة والسلام دا آیت دلیل د اثبات د سادت خپل ووایه "عسی ان یبعثک ربک مقاماً محموداً" چې مقام د شفاعت کبری دی چې تول انبیاء علیهم السلام به نفسي نفسي وایي، او نبي علیه السلام به امتي یارب وایي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيْطًا ﴿۱۲۶﴾

او خدای ﷻ لره دي خاص هغه شیان چې په اسمانو کې دي چې ملائکې دي او لمر، سپوږمی، ستوري، جنتونه وغیر ذالک مما في علمه تعالی او هغه شیان چې په مځکه کې دي من الحیوانات والجن والنباتات والجواهر وغیر ذالک مما یعلمها الله یعني دا ټوله مخلوق د خدای دي او ملک د خدای ﷻ دی.

پوه سه: چې "مافي السموات آه" مبتدا، ده او جار ومجرور یعني "لله" یې خبر دی او د خبر مذکور د تقدیم دا فائده ده چې حصر راولي یعني مخلوقیت د مذکوره شیانو او مملوکیت د هغو مخصوص او محصور په خدای ﷻ پوري دی او بل هیڅ شي لره د شرکت د خدای ﷻ سره لار نسته کما یدل علیه دلائل العقلیة والنقلیة. سعدي شیرازي رحمه الله وایي.

برگ درختان سبز در نظر هوشیار	هر ورقی دفتریست معرفت کردگار

فائده: دا جمله اتصال معنوي لري د هغې جملې سره "ومن احسن دینا آه" وجه الربط بینهما انه لما کان جمیع الاشیاء مخلوق الله ﷻ خاصة لاشریک له تعالی في ذالک، نو پر هر انسان لازمه داده چې خپل عبادت چې په وجه تعبیر خندي وسو هم خاص په خدای ﷻ پوري وګرځوي، او دی خدای ﷻ احاطه کونکی پر هر شي ای بالعلم والقدرة ولیس المراد الاحاطة الجسمانیة لاستحالة الجسمیة علیه تعالی.

پوه سه: چې حاکم په مستدرک کې وایي چې په جاهلیت کې دا قانون و چې ولد که څه هم نر وای چې کوچنی وای میراث به یې نه ورکاوه، او ښځه که لویه وای که کوچنی میراث یې نه ورکاوه او دوی به ویل هغه څوک چې په میدان کې د جنګ نه سي دربدلای هغه د میراث حق نه لري، نو چې د اسلام دین منځ ته راغلی نو صحابه کرامو رضي الله عنهم په دې باب کې له علیه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه، فنزلت هذه الآیة.

وَيَسْتَفْتُوْنَكَ فِي النِّسَآءِ ۚ

دوی طلب د فتوی کوي له تا څخه په باره کې د ښځو، په صحاح کې وایي چې فتی والجواب عما یشکل من الاحکام. نو چې باب ته د استفعال ولاړې نو معنی یې طلب د جواب دی په مشکله مسئله کې د میراث د ښځو. وجه د اشکال دا دې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئلې د میراث د ښځو داده چې دا ددوی د جاهلیت له اعتقاد څخه خلاف وه.

درویش وایي: چې په خصوص کې د شان نزول ددې آیت مفسرین اختلاف لري بعض مفسرین وایي چې دا آیت په باره کې د میراث دام کحة د لوڼو له پلار څخه چې وفات سوی و او دا قصه مفصله په دې تفسیر کې تېره سوه. او بعض مفسرین وایي چې عیینه بن حصین نبي ﷺ ته راغلی چې موږ ته خبر راکړه سوی دی چې ته لور ته د میت نصف د مال د میت ورکوې او خور ته هم نصف ورکوې یعني په بعض وختو کې وانما نورث من یشهد القتال ویحوز الغنیمة. نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل هکذا امرت. او ابن المنذر د ابن جبیر ﷺ څخه داسې روایت کړی دی چې څه وخت چې آیت المواریث په سورة النساء کې نازل سو یعني په هغه آیت ښځو ته هم حق د میراث ورکړه سوی و. نو دا پر خلګو سخته پربوته او دوی به سره ویل چې ښځه او کوچنی به هم دونه میراث وړي لکه نر بالغ. نو راغله د نبي ﷺ څخه یې پوښتنه وکړه فنزلت هذه الآیة. او روح المعاني یو اوږد شان نزول راوړی دی چې نقل کول یې تضیع د وخت دہ.

درویش وایي: چې د "في النساء" لفظ که څه هم مجمل دی یعني د ښځو په څه باره لکن د مذکوره شان نزولونو څخه دا معلومه سوه چې سوال او فتوی د میراث د ښځو په باره کې وه.

قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ

ته ورته ووایه چې خدای ﷻ بیان د حکم ددوی درته کوي او دغه رنګه حکم درکوي هغه څه چې لوستل کېږي پر تاسې په کتاب کې یعني په قرآن عزیز کې چې آیات د میراث دي.

یوه سه: چې "ما" موصوله معطوف ده پر کلمه د "الله" یعني یوصیکم الله في اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین الی اخیرها. چې په اول کې ددې سورت ذکر سوه او نور ځایونه د قرآن مبارک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فِي يَتَٰمَى ٱلنِّسَآءِ

اى في شان يتامى آه.

يوه سه: چي اضافت د "يتمى" و "نساء" ته په معنى د "من" ده لانه اضافة الى جنسه او حرف جر يعني في متعلق ده په "يتلى" پوري لكه جار سابق چي هم متعلق په يتلى پوري و.

ٱلَّٰتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ

هغه يتامى النساء، چي تاسي نه وركوئ دوى ته هغه څه چي خداى ﷻ ددوى لپاره فرض گرځولى دى يعني ميراث ولور او نور حقوق ددوى، او ستاسي رغبت او شوق كيږي ددوى ته چي تاسي په نكاح كړي دوى چي نكاح يې درته روا وي يعني دوى ښائسته وي وهذا من بلاغة القرآن.

درويش وايي: چي دليل ددې چي دا آيت له بلاغت څخه د قرآن دى دادى چي د "ان" سره كه لفظ د "في" مقدر سي، نو معنا يې هغه ده چي اولاً درويش ذكر كړه په دې قول كي او ستاسي آه، او كه له "ان" سره "عن" مقدر سي، نو دوهمه معنا يې مراد ده چي ما ذكر كړه چي ستاسي نه كيږي ددوى و نكاح آه. او سره ددې چي "ان تنكحوا هن يوه صيغه ده.

يوه سه: چي د "ان" سره كه "في" مقدر وي نو څو معنى يې هغه ده چي مو ږ ذكر كړه او كه "عن" ورسره مقدر وي "ترغبون عن ان تنحوهن" نو يې معنا داده چي ستاسي شوق نه كيږي ددوى ونكاح ته په صورت كي ددې چي يتيمه بدرنگه وي.

يوه سه: چي ابن المنذر د حسن بصري رحمه الله څخه رايت كوي چي اوله معنى مراد ده او ابن سرين رحمه الله وايي چي دوهمه معنى مراد ده.

وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلْوِلْدَٰنِ

دا عطف دى پر "يتامى النساء" باندي، ولي اهل جاهليت كوچنيان كه څه هم نر واى ميراث يې وركاوى كما بلكې مالونه د يتيمانو به يې خوړله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ

دا عطف دی پر "يتامى النساء" باندي يعني مايتلى عليكم في الكتاب يعني قوله تعالى "وآتو اليتامى اموالهم" په دې سره تاسي امر کوي چي تاسي به دربرئ و يتيمانو ته يعني تربيه به يې کوئ په عدل سره که په ميراث کي وي او که د يتيم په مال کي وي "قسط" يې دا دی چي ميراث به د ميت چي قريب وي د يتيم وارث به يې ورکوي او مال د يتيم به نه خوري يعني الا بالمعروف كما في موضوع آخر من القرآن.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ عَلِيمًا

او هغه چي تاسي يې فعل وکړئ د يو خير د کار په باره کي د ښځو او يا د يتيمانو او غير ذالک نور کارونه د خير لکه لمونځ فرضي يا نفلي او صدقه فرضي يا نفلي او روژه فرضي يا نفلي، نو په تحقيق خدای ﷻ ستاسي د خير په کار خبر دی يعني په اندازه د کار د خير به ثوابونه درکړي يا په دې دنيا او يا په آخرت کي او کېدای سي چي په دواړو حیاتو کي دي ثواب درکړي لانه تعالى على مايشاء قدير.

درویش وايي: چي په مناقبو کي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله داسي راغلي دي چي يوه ورځ يوه بوډۍ ښځه دوکان ته دده ورغله او ورته وه يې ويل چي يوه بېچاره ښځه يم چي خپله لور و مېړه ته وروودوم، نو ته يو ښه او سنګين ټکر او جامه راکړه. امام اعظم رحمه الله يوه نوې او قيمتي جامه ورته راواخستله چي قيمت يې څلور سوه درهمه و. نو ښځي ورته وويل چي زما سره ښه وکړه او دا جامه په هغه قيمت راکړه چي تا ته پر ته ده. نو امام اعظم رحمه الله يو ګړی فکر وواهه باره يې ښځي ته وويل چي په څلور روپۍ يې واخله. ښځي ورته وويل چي مسخرې او پسخند ولي راباندي وهې. ابو حنيفه رحمه الله ورته وويل معاذ الله ان اكون من الساخرين. لکن خبره داده چي ما دوې دغه کپړې رانيولي وې نو يوه له هغو دوو څخه مي په تول هغه مبلغ خرڅه کړه چي ما پر دواړو ورکړي وې من الدارهم په څلور درهمه کم. نو دا جامه ماته په څلور درهمه کي پرته ده. نو ښځي څلور درهمه و امام اعظم رحمه الله ته ورکړه او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خوشحاله د دوکان ښځه را رهي سوه، سعدي شيرازي قدس سره وايي

بگیر ای جوان دست درویش پیر | نه خود را بیفگن که دستم بگیر
کسی نیک باشد به هر دو سرای | کی نیکی رساند بخلق خدای

بوه سه: چي بخاري او ابو داؤد رحمهما الله له عائشې رضي الله عنها او ترمذي مثل د هغه له ابن عباس رضي الله عنهما ښځه روايت کړی دی چي سوده بنت زمعة رضي الله عنها چي د امهات المؤمنين ښځه وه او دا سپين سري سوه او پر دې ببربده چي عليه الصلوة والسلام به طلاق راکړي، نو د عليه الصلوة والسلام يې خواست وکړی چي ما له خانه مه جلا کوه زه به خپل نوبت و عائشې رضي الله عنها ته ور وبخښم يعني زما صرف دغه په کار دی چي په ورځ د قيامت ستا د ازواجو په جمله کي حشر سم، نو دا آيت نازل سو.

وَإِنِ امْرَأَةٌ

بوه سه: چي دا کلمه مرفوع على شريطة التفسير ده يعني مرفوع په "خافت" محذوف سره چي خافت مذکور يې تفسير دی.

سوال: ولي په خافت مذکور سره مرفوع نه سي کېدای؟

جواب: نه سي کېدای ولي چي د فاعل لشتباه د مبتدا سره راځي کما تقرر في النحو.

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا

که ببربده او داسي سودا ورپيدا سوه چي زما مېړه ترفع کوي زما له صحبته په سبب د دې چي بد يې را ښځه کېږي او داسي علامې هم موجودې وې چي د مايني دا خيال وچي مېړه به ما ته طلاق راکړي، او يا به يې منځ ځني اړوه او څنداني ددې خبري ته به يې غوږ هم نه نيوی او ناسته ولاړه به يې کمه ورسره کوله. او د مايني زړه نه غوښتی چي ما طلاقه کړي بسبب من الاسباب.

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا

نو ګناه نسته پر دواړو چي يو صلح تر منځ وکړي او زوجيت نه دوام ورکړي لکه سودې رضي الله عنها چي د عليه الصلوة والسلام سره صلح وکړه چي خپل نوبت يې وعايشې رضي الله عنها ته ورکړی او خپل زوجيت ته يې دوام ورکړی.

بوه سه: چي اصل د "يصالحا" په تشديد د صاد "يتصالحا" و نو تاء يې په صاد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بدله کړه او په صاد کي يې مدغمه کړه او دا هم د اکثرو قراؤ قرائت دی او کوفيان يې "يصلحاً" وايي يعني له بابه د افعال. صلح هم داده چي ماينه مخه ولوړ چي پر مېړه يې باندي دی تر توله او يا تر بعض ورتېره سي. او يا مېړه ته ووايي چي نفقه نه درڅخه غواړم يا د اقرباؤ د خوا او يا خپله مزدوري زه خپله نفقه برابروم او يا چي متعددي ماينې د مېړه وي. دا ورته ووايي چي زه نوبت نه غواړم، او يا ماينه يو شی خپل له مال څخه مېړه ته بخښش کړي تاچه د مېړه مينه او محبت ورسره پيدا سي او نحو ذالک.

يوه سه: چي "صلحاً" مفعول مطلق دی او مفعول به بينهما دی.

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او صلح بای وجه کان افضل تر جلا والي د مېړه او ماينې تر منځ بالطلاق او تر هره ورځ جنګ وجدل او تر بد ژوند د مېړه او ماينې تر منځ.

يوه سه: چي دا آيت دفع د توهم ده چي له "لاجناح" څخه پيدا کېدی، توهم دادی چي په صلح کي خدای ﷻ ګناه نفي کړه نور به صلح ښه کار نه وي، ولي ماينه چي خپل تر يو حق وتېرېږي دا ګويا مېړه ته رشوت ورکوي. نو خدای پاک دفع ددغه توهم وکړه چي صلح بين الزوجين کار د خير او ثواب دی.

فائده: دا آيت که څه هم په دفع کي د خصومت واقعه في حقوق النکاح نازل دی لکن حکم يې عام دی. يعني د دوو کسانو تر منځ چي خصومت وي چي مفضي وجنګ او قتال ته ګرځي اهل خير دي صلح تر منځ د متخاصمينو وکړي او فتنه دي دفع کړي فذالک الصلح خير من التخاصم الجاري.

يوه سه: چي صلح درې قسمه ده يوه صلح مع الاقرار ده مثلاً يو چا په بل چا دعوه د پور وکړه مدعي عليه په اقرار وکړ لکن ويل يې چي نه يې ورکوم يا د دونه لوی پور د ورکړي طاقت نه لرم. نو ثالث بالخير خلګو يې تر منځ يو دول صلح وکړه چي دواړه طرفه يې راضي کړه فهو خير من استدامة الخصومة بينهما. او بل دول صلح د سره د سکوت د مدعي عليه يعني مدعي عليه نه اقرار کوي او نه انکار مدعي ورته ټينګ وي چي خواه مخواه زه خپل پور غواړم بيا يې خلګ تر منځ صلح

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړي، نو دا صلح خیر ده تر هغه چې مدعی یې نه پرېږدي او مدعی علیه هیڅ نه وای، او بل صلح د سره د انکار د مدعی علیه یعني چې د مدعی پر ما هیڅ پور نه دی باندي او شاهدان نه وي او مدعی ورته ټینګ وي چې زما پور درباندي دی او حتماً به یې راکوي بیا اهل الصلاح والخیر تر منځ یو دول صلح وروکړي، نو دا صلح خیر ده تر دوام الخصومة بنهما اذ الخصومة الدائمة قد یفضی الی القتال.

فائده: دا دري سره صلح روا دي په نېز د ابو حنیفه رحمه الله. او مالک، احمد او امام شافعي رحمهم الله وايي چې صلح سره د انکار یا سکوت نه ده روا. والدلائل والجوابات في کتب الفقه خصوصاً کتاب الفقه علی المذاهب الاربعة.

وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ

او حاضر دي د انفس سره د انسانانو بخل سره د حرص یعني بخل د انسان طبعي کار دی یعني الشح نه غائبېږي له انسانه څخه.

فائده: دا حکم بناء پر انفسو د اغلب انسانانو دی لان الصحابة رضي الله عنهم والاولیاء الکرام مبرئون عن الشح، یعني په مانحن فیه کي به نه ماینه اونه مېړه تر خپل حق تېر سي چې صلح ته غاړه کښېږدي في الاغلب په سبب د بخل او حرص.

یوه سه: چې "شح" بخل ته چې حرص هم ورسره وي وايي، دا دووه خویه چې یوازي یو وي دېر بد خوی دی، نو چې دواړه سره یو ځای سي نو به څونه بد خوی څني جوړ سي، عبد الله بن وهب له لیث څخه روایت کړی دی چې ماته دا خبره رسېدلې ده چې شیطان په خپل صورت د نوح علیه السلام سره ملاقي سو، نو شیطان ورته وویل چې نوح له حسد څخه ځان ژغوره، ولي چې ما د آدم سره حسد مختاره کړی خدای ﷻ له جنتو څخه وشړلم، او له حرصه ځان ساته ولي آدم چې د یوې درختي حرص وکړی چې خدای ﷻ څني منع کړی و له جنته یې وه ایستی.

وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

یوه سه: چې خطاب په دې آیت کي نر او ښځي دواړو ته دی، نو معنی د آیت داده چې اې نرانو او ښځو یعني الازواج والزوجات که تاسي معامله د حسن ازدواج چې نران په اداء د حقوقو د زوجاتو به کوئ او ددوی سره به عدالت کوئ که مو څه هم بد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځني کېږي يا له بدرنګۍ له سببه او يا د اخلاقو له سببه. او ښځي دي بيا حقوق د ازواجو پر ځاي کوي که څه هم پر خلاف د دوی د مشتهي وي. او دا معامله تاسي دواړه طرفه عملي کړئ. او تاسي دواړه طرفه له خدای ﷻ څخه وېرېږئ په سبب د نشوز او اعراض او په کمولو کي د حقوقو يو پر بل باندي. نو په تحقيق خدای ﷻ دی په عملو ستاسي ښه خبر دی، نو به تاسي ته جزاء په ورځ د قيامت درکړي که مو حسن معامله کړې وه جزاء د حسن به درکړي. او که مو بده معامله کړې وه د بدو جزاء به درکړي يعني دوزخ. د قديم تاريخ په پاڼو کي راغلي دي چي يو سړی ډېر بد رنګه و او ماينه يې ډېره ښائسته وه، نو دې ماينې او مېړه يو ورځ سره وکتل. نو يې وويل الحمدلله. مېړه ورته وويل چي حمد دي پر څه شي ووايه؟ ماينې يې ورته وويل چي حمد مي پر دې ووايه چي زه او ته دواړه جنتيان يو. ولي چي تا ته خدای ﷻ داسي ښائسته ماينه درکړې ده لکه زه چي ته هر وخت د خدای ﷻ شکر وايې چي ما ته دي ځرنګه ښائسته ماينه راکړې ده. او ما ته تا رنګه بد رنګه او بې خونده مېړه خدای ﷻ راکړی دی، نو ما خدای ﷻ ته صبر کړی دی، وقد وعدالله بالجنة للشاکرين والصابرين.

سعدي شيرازي رحمه الله وايي

چو مستوره باشد زن خوبروی — بد يدار او در بهشت شوی
اګر پارسا باشدو خوش سخن — نګه درنکويی وزشتی مکن

حاصل د دې دوو بيتو د سعدي رحمه الله دادی که ښځه ښائسته وي لکن مستوره نه وي کوڅه ګښته بازار ګښته وي، نو د مېړه لپاره دوزخ ده ولي چي دا له کوره وځي نو مېړه يې سودايي وي چي د چا سره به يې زنا کړي وي. او که ماينه عابده نه وي او خوش اخلاقه هم نه وي هغه د مېړه لپاره هم دوزخ ده.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا۟ أَنْ تَعْدِلُوا۟ بَيْنَ ٱلنِّسَآءِ

او تاسي اې نرانو او د متعددو ماينو خاوندانو ستاسي په وس هيڅ نه ده پوره چي تاسي دي عدل وکړئ په متعددو ماينو کي يعني من کل الوجوه عدل حتی په محبت قلبي کي او په جماعو کي هم. ولي چي په ماينو کي د ډېرو لاړو فرق

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سته من حيث الجمال وحسن الاخلاق والتدين وفي السن يعني يوه ښځه خوانه ويا و بله سپين سرې وي، نو هغه عدل چې شرعاً لازم دی اول په برابرۍ کې د وار چې په عربي يې قسم بولي، او دوهم په نفقه کې، دریم په ملبوساتو او مفروشاتو کې: څلورم دا چې پر يوه ئې پوښتنه کوي او د هرې يوې سره دې ښه خوی تکالي کوي چې په عربي يې ممالحة بولي. په حديث شريف کې راغلي دي چې روايه يې اصحاب السنن الاربعة کړې دی له ابو هريره ﷺ څخه داسې راغلي دي چې عليه الصلوة والسلام به قسم کاوه په منځ کې د ازواجو مطهراتو او عدل به يې کاوه لکن دا دعاء به يې کوله هذا قسمي فيما املک فلا تواخذني بما تملک ولا املک. مراد له "لا املک" څخه مجاهد او عبيده وايي چې محبت قلبي دی. او ابن مسعود ﷺ وايي چې جماعي دي.

وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

که څه هم تاسي لوی حرص او کوشش وکړئ په عدل کې من کل الوجوه، لکن تاسي کامل ميل او ظلم پر هغه ښځه مه کوئ چې ستاسي ناخوښه وي يعني په قسم او په نفقه کې ظلم مه پر کوئ، نو تاسي وګرځوئ دا ناخوښه ماينه چې نه طلاقه وي او نه مېړه والا وي، ابو هريره ﷺ له آنحضرت ﷺ څخه روايت کړی دی که د يو سړي دوې ماينې وي او ميل يې د يوې وخواته وي يعني په کارو کې د عدل هغه سړی به په ميدان کې د قيامت حاضر سي دده يو طرف به مائل يعني کوږ وي رواه اصحاب السنن الاربعة.

وَإِن تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾

او تاسي هغه ما مضی جور اصلاح کړئ يعني توبه وکاږئ او ماينه مو هم راضي کړه او په وروسته کې هم تاسي د تقوی لار خپله کړه، نو خدای ﷻ بخښونکی دی چې هغه ما مضی جور يې درو بخښي او مهربانه دی.

وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّن سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

او که مېړه او ماينه سره جلا سي بطلاق الزوج ايا ها خدای ﷻ به مستغني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کړي هر يو د مېړه او مايني له هغه بل څخه له فراخيه د خداى ﷻ. مېړه به بې پرواه له مايني څخه بله ماينه پيدا کړي او مايني ته به خداى ﷻ بل مېړه ورکړي او دى خداى ﷻ قادر پر هر شي. او يا معنى داده چي فراخه دى فضل دده او رحم دده او په هر کار کي حکمت او مصلحت لري.

فائده: که يو سړي د يوې مايني د قسم حق ځو زمانه تلف کړى و دا خو گناه کبيره ده، پر ده توبه لازمه ده او پس له توبې څخه د مظلومي مايني له حقه په قضاء راوړي.

مسئله: که د سړي په نکاح کي يوه مينځه وه او بله حره ښځه وه نو د حري سره به دوې شپې تېروي او د مينځي سره به يوه شپه تېروي.

مسئله: په سبب د مرض دي قسم نه پرېږدي مگر نه په رضا د ماينو. ولي چي بخاري روايت کړى دى چي سلسله دسندېي و عائشې ﵂ رسولې ده چي عليه الصلوة والسلام به په مرض موت کي پوښتنه کول اين انا غداً اين انا غداً غرض يې د عائشې ﵂ ورځ وه. ازواجو مطهرات چي پوه سوې نو ټولو عليه الصلوة والسلام ته اجازه ورکړه چي د مرض شپې او ورځي بلا قسم د عائشې ﵂ سره تېري کړه.

فائده: په قسم کي صرف شپه تېرول شرط ده جماع شرط نه ده. يعني که د يوې ښځي په نوبت کي د هغې سره وطي وکړې. نو د هغې بلي په وار کي به هم وطي کوي. ولي چي وطي او جماع خو د زړه په شوق سره کېږي او هغه د سړي په طاقت نه ده پوره.

مسئله: که سړى په سفر يو خوا ته تلى بيا قسم د ماينو تر منځ پر مېړه واجب نه دى عند ابي حنيفه ﵀ لکن اولى داده چي قرعه اندازي د ماينو تر منځ وکړي كما كان يفعل رسول الله ﷺ حال الخروج الى السفر.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

او خداى ﷻ لره دي هغه شيان چي په اسمانو يا په ځمکه کي دي يعني ملکاً وخلقاً وعبيداً وفيه تنبيه على كمال وسعة قدرته وملكه وخلقه وعلمه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ط

او موږ په تحقیق وصیت کړی دی یعني امر مو کړی و هغو کسانو ته چي هغو ته کتاب ورکړه سوی و، تر تاسي دمخه یعني یهود او نصاری او چي تر دوی دمخه امتونه وه.

پوه سه: چي له کتاب څخه مرا جنس دی نو تولو کتابو ته یې شمول صحیح دی، او تاسي مؤمنان د دین محمدي مي هم امر کړي یاست چي له خدایه وبېرېږئ، یعني شرک او کفر مه کوئ بقرینة مابعده.

پوه سه: چي "ان" په "اتقوا الله" کي مصدر دی په تقدیر د با ای بان اتقوا الله.

فائده: لام د لقد موطئة د قسم دی ای والله قد آه.

وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا

او که تاسي کفر وکړئ نو خدای ﷻ لره بادشاهي د اسمانو او د ځمکي، والمعنی نو خدای ﷻ قادر دی پر عذاب ستاسي ځای د نجات د خدای ﷻ د عذاب نسته. او یا د آیت معنا داده چي خدای ﷻ چي دونه وسیع ملک لري، نو ستاسي وعبادت ته اړ هم نه دی نه ستاسي په عبادت کولو کي وخدای ﷻ ته نفع رسېږي. او په صورت کي د نه کولو یې خدای ﷻ ته ضرر نه راجع کېږي او نفع وضرر وتاسي ته راجع کېږي. دا هم د خدای ﷻ فضل او احسان دی چي موږ ته امر او نهي کوي او د نفع او د ضرر کارونه رابنیي په واسطه د راستولو د انبیاء علیهم السلام او په انزال سره د کتب سماویه وو. او خدای ﷻ غني دی یعني حاجت نه وچا ته لري او نه د چا وعبادت ته اړ دی، او محمود یعني مستحق د حمد دی. ولي چي تو له نعمتونه چي په هغو سره حمد پر سړي لازمېږي د خدای له خوا دی که یې څه هم څوک حمد نه وایي.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا

او خدای ﷻ لره دي هغه شیان چي په اسمانو او ځمکه کي دي یعني خلقاً وملکاً وعبیداً.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: دغه آیت دا يې دریم وار دی چې مکرر راغلی، نو فائده د دې وار تکرار يې څه ده؟

ځواب: ددې وار د تکرار فائده دا ده چې خدای ﷻ اهل ددې دی چې سړی توکل او تفویض د خپلو کارو وده ته وکړي، نو دا تکرار يې تمهید لقوله "وکفی بالله وکیلاً" والحاصل ان تکرار قوله تعالی ولله ما في السموات وما في الارض د جدید فائدې لپاره دی مثلاً په اول وار کې تمهید و الی قوله ان اتقوا الله. او دوهم وار تمهید و الی قوله وکان الله غنیاً، او دریم وار تمهید و الی قوله وکفی به وکیلاً فلا یتوهم الاستدارک في الآیات الکریمة.

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ

که خدای ﷻ وغواړي يعنې اراده وکړي تاسې به فاني کړي يعنې مځکه به له تاسې خالي کړي اې خلکو ولې چې صرف اراده د خدای ﷻ ده په اعدام کې د خلګو.

پوه سه: چې مفعول د "یشاء" محذوف دی بدلالة الجواب علیه ای ان یشا ذهابکم "ایها الناس" منادی ده په حذف د حرف نداء. کما في قوله تعالی "یوسف اعرض عن هذا.

وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

او پیدا به کړي نور خلګ ستاسې په ځای کې يعنې هغه خلګ به تر تاسې فرمان برداره خدای ﷻ وي، او یا معنی داده چې د انسان له نوع څخه به خارج حیوانان وي.

او دی خدای ﷻ پر داعدام او ایجاد باندې کامل القدرة اذ لایعجزه شئ او دغسې خدای پاک هم کړي دي په دمخه زمانو کې مثلاً فرعون او قوم دده له خپلو کورو او قصرو څخه وه ایستل او په دریاب کې يې غرق کړه او ددوی په بنګلو کې بني اسرائیلو واړول وامثال ذالک کثیرة.

پوه سه: چې دا آیت دلیل دی د کمال قدرت د خدای ﷻ او هم د کمال صوریت د خدای ﷻ. ولې چې سره د لوی قدرت چې خدای پاک يې لري خلګ ورته شرکاء وايي لکه مشرکین د مکې وغیرهم او خدای ﷻ ته لوني وای لکه مجوسیان چې وايي ملائکة بنات الله، او خدای ته خلګ زامن وايي لکه نصارئ

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

چي وايي عيسى ابن الله او مريمه د خداى ﷻ مايينه بولي، او يهودان وايي چي عزير ابن الله. بلكي بعض كافران له وجوده د خداى ﷻ منكر دي لكه دهريان تعالى الله عن كل ماقالوا علواً كبيراً، او سره ددې خداى ﷻ و تولو ته رزق وركوي او ښه ښه نعمتونه وركوي. سعدي شيرازي رحمه الله چه خوش گفته.

اديم سفر زمين سفره عام اوست　　　برين خوان يغما چه دشمن چه دوست

اى كريميكه از خزانه غيب گبر وترسا وظيفه خور دارى

دوستان را كجا كنى محروم تو كه با دشمنان نظر دارى

درويش وايي: چي د ابو هريره رضي الله عنه په حديث كي چي په صحيح اسنادو ثابت دى راغلي دي چي دا آيت چي نازل سو عليه الصلوة والسلام خپل لاس د سلمان فارسي رضي الله عنه پر شا كښېښو او دا يې وويل هم قوم هذا.

فائده: درويش وايي چي د متعددو آيتو تفسير او مصداق عليه الصلوة والسلام قوم د سلمان فارسي ښوولى دى، مثلاً په بخاري او مسلم كي له ابو هريره رضي الله عنه روايت دى. دى وايي چي موږ ناست وو د عليه الصلوة والسلام سره چي سورة الجمعة نازل سو. دې آيت ته چي ورسېدى "وآخرين منهم لما يلحقوبهم" قيل من هو يا رسول الله ﷺ نو عليه الصلوة والسلام لاس پر سلمان فارسي رضي الله عنه كښېښو "وقال لو كان الايمان عند الثريا لناله رجال من هؤلاء اى قوم سلمان" او دغه رنگه ترمذي له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت كړى دى چي عليه الصلوة والسلام دا آيت تلاوت كړى "وان تتولوا يستبدل قوماً غيركم ثم لايكونوا امثالكم" خلكو ورته وويل من هؤلاء. يارسول الله ﷺ نو عليه الصلوة والسلام سلمان رضي الله عنه پر ورانه وواهه ثم قال هذا وقومه او زياته يې كړه "لو كان الدين عند الثريا. لتناوله رجال من الفرس" او نور ورته حديثونه هم سته لكن گفته اند كه مشت نمونه خروار است.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

كه څوك اراده د ثواب د دينا لري يعني فقط عوض دنياوي غواړي لكه رياء كاري په اعمالو كي د خير او يا مجاهد لپاره د غنيمت نو په نيز د خداى ﷻ ثواب

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

ددنیا او آخرت دواړه ستا.

پوښتنه: نحات هم دا وايي او منطقیین هم دا وايي چي په منځ کي د شرط او د جزاء په علاقه د سببیت خامخواه وي یعني یا به شرط علت وي د جزاء نحو ان کانت الشمس طالعة فالنهار موجود، او بالعکس نحو ان کان زید ناهقاً کان حماراً. نو په دې ایت کي په منځ کي د شرط چي "من کان یرید الخ" دی او د جزاء چي "فعند الله آه" دی څه علاقه ستا؟

ځواب: اصل جزاء په آیت کي محذوفه ده او دلیل د جزاء په ځای کي د هغه جزاء درېدلی دی. والتقدیر من کان یرید ثواب الدنیا فقد خسر واخطاء في الطلب اذ عند الله ثواب الدنیا والآخرة فلیطلبها جمیعاً والیقل ربنا آتنا في الدنیا حسنة وفي الآخرة حسنة. او یا طلب د اشرف وکړي چي ثواب د آخرت دی چي ثواب د دنیا په هغه کي نغښتی دی مثلاً څوک چي جهاد کوي نیت د ثواب الآخرة وکړي که غنیمت پیدا سو فذالک ربح زائد تابع للمنوی الاصفی. وعلی هذا فقس المرائي بالعمل فتدبر.

وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًۢا بَصِيْرًا ﴿١٣٤﴾

او دی خدای عالم په مسمیاتو او په مبصراتو. نو د خلګو په اغراضو هم خدای ﷻ خبر دی فیجاذی کل واحد مطابق دده د قصده او نیت سره کما ورد في الحدیث المتفق علیه الطویل من کانت هجرته الی دنیا یصیبها او امرئة ینکحها فهجرته الی ماهاجر الیه.

درویش وايي: چي هر طاعت که قولي وي او که عملي وي او که مالي وي چي له ریاء څخه عاري وي ومحضاً لله وي که لږ وي او که ډېر وي هغه غنیمت دی. په حدیث صحیح کي راغلي دي چي په دوزخ کي یوه شپله ستا چي له هغې شپلې څخه پناه غواړي جهنم څلور سوه واره اعد للقراء المرائین دا شپله جوړه ده لپاره د ریاکارانو قاریانو. شیرازي قدس سره

نکو سیرتي بی تکلف برون به از نیک نام خراب اندرون
عبادت باخلاص نیت نکوست وگرنه چه آید زبیمغز پوست

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حکایت فارسي: آورده اند که جوان مرد یعنی سخي غلام خویش راگفت سخاوت آن نیست که صدقه بکسی دهد که اورا بشناسد . یعني چي دا مصدق وپېژني چي په دې کي د ریا، گنجایش سته، ولي د مصدق چي دا یقین سي چي دا فقیر او مسکین ما پېژني نو داسي ریا، به یې په زړه کي ور وګرځي چي دا فقیر به زما تعریف دېر ځایونه وکړي. صد دینار بستان وبه بازار بیرو اول درویشی که بینی بوی ده غلام ببازار رفت پیری دید که حلاق سر اورا می تراشید زر بوی داد پیر گفت که من نیت کرده ام که هرچه مرا افتوح شود بوی دهم یعني حلاق ته به یې ورکوم وحلاق را گفت بستان حلاق گفت که من نیت کرده ام که سر اورا برای خدا می تراشم اجر خود از حق تعالی بصد دینار نمی فروشم غلام حسب فرمایش بادار خود کسی نیافت باز گشت وزر را پس اورد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ

اې هغه کسانو چي ایمان یې راوړی دی وسئ دېر کوشش او سعي کونکي په پر ځای راوړلو کي د عدل او همېشه توب وکړئ پر قیام د عدل.

درویش وایي: چي چونکه مخاطب په دې آیت کي ټوله مؤمنان دي کما یدل علیه عنوان الآیة نو مراد هم ځني عدالت عامه دی په دې معنی که عدالت وي د زوج بین الزوجات او که عدالت وي د امیر د فوج په منځ کي د فوجیانو او که عدالت وي د رئیس المملکة په منځ د عمومي رعایاوو، او که عدالت وي د قاضي د محکمه شرعیه اسلامیه په منځ کي د خصوم، نو واجب ده پر قاضي باندي برابري بین المتخاصمین في الجلوس والاقبال علیهما.

له ام سلمة ﷺ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وویل "اذا ابتلی احدکم بالقضاء فلیسا وبینهم ای الخصوم في المجلس والاشارة والنظر ولا یرفع صوته علی احد الخصمین اکثر من الآخر رواه اسحاق بن راهویه في مسنده.

درویش وایي: چي په لفظ کي د حدیث چي "ابتلی" یې په مجهوله صیغه وویل سوه ددې لپاره چي سړی دي پخپله طالب د قضاء نه ګرځي او که چا یعني حکومت اسلامي یو عالم مجبوره کړی پر قضاء او په اخته یې کړی لکن حتی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الوسع دي ځان ځني ساتي خصوصاً في هذا الزمان، قيل

ابو حنيفه رحمه الله قضاء نه كرده وبمرد | تو بميري اگر قضاء نه كني

ومن بلاغات الزمخشري رحمه الله

قضات زماننا صاروا لصوصاً | عموما في القضايا لاخصوصاً

نخافوا منهمو لو صافحونا | للصوا من خواتمنا فصوصا

شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰىٓ اَنْفُسِكُمْ

پوښتنه: چي "شهدا" خبر بعد الخبر دی د "کونوا" یعني شاهدي اداء کوو خاصةً لپاره د خدای جل جلاله که څه هم دا شاهدي پر خپل ځان وي. شاهدي پر خپل ځان اقرار بالدين دی.

اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ

یا شاهدي پر مور او پلار او یا پر نورو قریبانو یعني په حقه شاهدي اداء کول پر مور او پلار عقوق د والدينو دی وکذا سائر الاقارب.

اِنْ يَّكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا

که وي دا مشهود عليه غني چي له مقام څخه وفهمېدی. نو دده مراعات مه کوه. او که فقیر وي زړه مه پر سوځه بلکي شاهدي په ډک زړه لله پر اداء کړه. او خدای جل جلاله اقرب دی وغني او فقير ته یعني تر تاسي. نو که شاهدي پر غني یا پر فقير باندي صلاح نه وای نه به یې مشروع کولای.

پوښتنه: د نحو په کتابو کي وايي چي متعدد شيان چي په او سره ذکر سي ضمير د مفرد به ورته راجع کېږي لان المراد واحد المتعدد. نو حق د ضمير اولی به نه دی؟

ځواب: علامه تفتازاني رحمه الله په حاشيه کي د کشاف داسي ځواب ورکړی دی چي ضمير راجع دی و جنس ته د غني او فقير لا الى الغنى والفقير المذكورين قبل بكلمة او حتى يرد ماقال في السوال او روح البيان هم دغه جواب ته اشاره کړې ده حيث قال اى جنسي الغني والفقير، وهكذا اختار هذا الجواب علامة بغداد المحقق الآلوسي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي ددې ځواب حاصل دادی چي دمخه چي غني او فقیر ذکر سوي وه هغه په عنوان د مشهود علیها وه او دلته په ضمیر کي د مثنی جنس د غني او فقیر مراد دی که مشهود علیهما وي او که نه وي. د مظهري رحمه الله دا خیال دی چي د علامة تفتازاني غرض دادی چي که ضمیر د "به" مفرد ویل سوی وای نو چا به توهم د اختصاص د مفرد ضمیر په غني یا فقیر پوري نه کولای. نو چي تثنیه یې ووایه دا توهم دفع سو.

درویش وايي: چي دا د مظهري یو صرف توهمي خیال دی د علامه تفتازاني غرض توجیه د قانون نحوي ده چي دمخ تېر سو چي متعدد شیان چي په کلمه د او ذکر سي وروسته چي ضمیر راجع کېږي مفرد به وي لیدل علی ان المراد بالمذکورین احدهما. وحاصل التوجیه ان ضمیر بهما لیس براجع الی المذکورین یعني الغني والفقیر المذکورین لانهما هناک باعتبار کونهما مشهور علیهما والضمیر راجع الی جنسهما فافهم.

درویش وايي: چي مظهري هغه سوال چي مظهري پر تفتازاني کړی دی بقوله ویرد علیه ان الواحد من الغني والفقیر فلاتوهم للاختصاص انتهی مبني دی پر عدم فهم د مظهري مراد د تفتازاني کمامر عنقریب.

درویش وايي: چي بل جواب د مثنی ضمیر راوړی بقوله قلت ویمکن انیکون مرجع الضمیر المشهود له والمشهود علیه الذین دل علیها الکلام آه. دا جواب به هلته صحیح وای که د ماقبل کلام ځخه مشهود له فهمېدلای ولیس کذالک لان المذکور فیما قبل کلمة علی فهي تدل علی المشهود علیه دون المشهود له وسیاق الکلام السابق ایضاً علی ان الشاهد ینبغي ان لایراعي الغني لغناه فلایشهد علیه ولایرحم علی الفقیر لفقره فلایشهد علیه. فالمشهود له لیس مذکوره فیما قبل صراحةً ولا مفهوماً هذا ماعند العاصي الفقیر والعلم عند العالم الخبیر.

فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰٓ اَنْ تَعْدِلُوْاۚ

او تاسي متابعت مه کوئ د خواهشاتو نفسیه و. یعني په اداء کي د شاهدي.

پوسه: چي د "ان" سره لام جاره مقدر دی او مراد له "تعدلوا" ځخه عن الحق

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی فالمعنی ولا تتبعوا الهوی لان تعدلوا عن الحق الصریح ویمکن ان یقدر المضاف ای کراهة ان تعدلوا عن الحق. نو پر دواړو تقدیرو تعدلوا په آیت کې مشتق دی له عدول څخه لا من العدل کما لایخفی فافهم.

وَإِن تَلْوُۥٓا۟ أَوْ تُعْرِضُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

او که تاسې کږې کړئ ژبې له شاهدي څخه د حق یعني شاهدي خو ادا کړئ لکن تحریف او تغیر ورکړئ کما في روح البیان لي الشیئ فتله وتحریفه ولي الشهادة تبدیلها وعدم ادائها علی ماشاهده بان یمیل فیها الی احد الخصمین انتهی. او یا اعراض او منع وکړئ له اداء څخه د شهادة الحق. نو په تحقیق خدای ﷻ په ماتعملون سره دی یعني فیجازیکم.

پوه سه: چې کلمه د "ما" یا مصدریه ده ای بعملکم او یا موصوله فالعائد محذوف ای بما تعملونه. وهذا هو القانون في جمیع القرآن.

درویش وایي: چې په اشباه والنظائر کې چې د فقهي شریفې یو معتبر کتاب دی داسې راغلي دي که چاله تا څخه پوښتنه وکړه چې کوم شاهد ته روا ده چې شاهدي پټه کړي. نو ورته ووایه چې هغه شاهد ته شاهدي پټول روا ده چې شاهدان ډېر وي او د هغو په شهادت سره کار کېږي. او یا شاهد پوهېږي چې قاضي فاسق زما شاهدي نه قبولوي بلکې د مدعی څخه رشوت غواړي.

فائده: فقهاء وایي چې پټول د شاهدي په حدود کې افضل دی تر اداء کولو لقوله علیه الصلوٰة والسلام للذي شهد عنده بالحد یعني بموجب الحد لکه زناء سرقه. شرب الخمر وغیرها لوسترته بثوبک لکان خیراً لک وقوله علیه الصلوٰة والسلام من ستر علی مسلم عیباً ستر الله علیه في الدنیا والآخرة. که چا پټ کړی پر مسلمان باندې یو عیب خواه موجب د حد وي لکه سرقه وغیره یا موجب د حد نه وي لکه په پښتنو کې چې څوک گوز واچوي یا یو چا د ښځې څخه مچه واخستله. خدای ﷻ به پرده واچوي پرده په دنیا او اخرت کې. وقال علیه الصلوٰة والسلام ادرؤا الحدو ما استطعتم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

اې هغه کسانو چې ايمان يې راوړی دی ايمان راوړئ پر خدای ﷻ او پر رسول ﷺ باندې دده، قيل المعنى "اثبتوا" وداوموا على ذالک الايمان، وقيل افعلوا او اسمعوا مافيه طمانية القلب، وقيل اسعوا غاية السعي حتى يبلغ ايمانكم الاجمالي الى الايمان التفصيلي، او بعض وايي چې دا خطاب منافقينو ته دی والمعنى ياايها الذين آمنوا بالسنتكم نفاقاً آمنوا بالقلوب وهذا قول مجاهد رحمه الله، او بعض وايي چې دا خطاب و يهودو او نصاری وو ته دی، والمعنى يا ايها الذين بموسى وعيسى آمنوا بمحمد والقرآن وهو قول الضحاک او بعض وايي چې دا خطاب ومشركينو ته دی والمعنى يا ايها الذين آمنوا باللات والعزى آمنوا بمحمد ﷺ لكن مخاطبة الله ﷻ مع المشركين واليهود والنصارى ومخاطبته المنافقين بهذه المخاطبة الشريفة يا ايها الذين آمنوا بعيد جداً، او په روح البيان کې وايي چې خطاب و مؤمنين ته د اهل کتاب دی ولې چې بغوي پخپل سند سره روايت کړی دی چې عبد الله بن سلام او ګڼ شمېر ملګري دده راغله او عليه الصلوة والسلام ته يې وويل انا نؤمن بک وبكتابک وبموسى والتوراة وعزير ونكفر بما سواه. نو دا آيت نازل شو، نو معنى د آيت داده آمنوا ايماناً عاماً شاملاً بجميع الرسل والكتب ولې چې ايمان پر بعض لكه لا ايمان دی.

وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰي رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ

او پر هغه کتاب ايمان راوړئ چې خدای ﷻ نازل کړی دی پر رسول خپل يعني محمد ﷺ او پر هغه کتاب چې خدای نازل کړی دی دمخه تر قرآن چې تورات، زبور، انجيل او نوري صحفې پر نورو انبياء عليهم السلام والتسليم يعني پر دې ټولو به ايمان راوړئ.

فائده: کتاب ثاني اسم جنس دی لتعدد الكتب المنزلة من قبل.

پوښتنه: چې د قرآن په نزول کې يې باب د تفعيل راوړی او د نورو کتابو په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نزول كي يې باب د افعال راوړی وجه يې څه ده؟

ځواب: په خواصو ابوابو كي د شافيه وايي چي غالبه خاصه د باب تفعيل د تدريج او مهلت دی په فعل مجرد چي دلته نزول او قرآن مبارك هم سُورةً سُورةً آيةً آيةً په درويشت كاله كي بشپړ سوی دی بخلاف الكتب الاخر لانها نزلت دفعة واغلب خواص باب الافعال الدفعة ای عدم التدريج.

وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

او څوك چي كفر وكړي په خدای ﷻ سره يا له وجود څخه د خدای چي خالق العالم دی منكر سي لكه دهريان چي وايي چي عالم لره صانع نسته او يا وجود د واجب الوجود منی صانع العالم منی لكن عالم لره دوه صانعان وايي دواړه واجب الوجود بولي، دوی وايي يو خدای خالق د خيراتو او د ښو ښو ميوو او د خوراكي موادو لكه غنم ورجي وغيره او د حيواناتو نافعه وو لكه پسونه. اوښان وغير ذالك دوی ودې ته يزدان وايي، او بل بيا صانع بولي د ضرري شيانو لكه خوژان كروړي او زهر درلودونكي حيوانات لكه لړم، مار، غونډك وغيره ذالك او د درندگانو حيواناتو لكه ليوه، زمری وغير ذالك ودې صانع ته دوی اهرمن وای يا شيطان وايي او دې ډلي ته ثنويه وايي ولي چي دوی دوه خدايه مني، او بل كفر په خدای دی چي خدای ﷻ ته شريك في العبادة نه په اولوهيت او وجوب الوجود وايي چي دې ته مشركين او وثنيه وايي الى غير ذالك من انواع الكفر بالله كاتخاذ الولد والزوجة الى غير ذالك مما يمتنع على الله ﷻ.

درويش وايي: چي په كفر بالله كي نوري ډلي هم سته او كفر وكړي په ملكو د خدای چي دوی معصوم له گناه څخه نه دي او يا ذكورت او انوثت لكه حيواناتو لري الى غير ذالك او كفر وكړي په كتابو د خدای ﷻ د ټولو كتابو وي لكه مشركين چي يو كتاب الله مني او يا د بعض كتابو د خدای لكه يهودان چي نه انجيل مني او نه قرآن او نصاری چي نه تورات مني او نه قرآن او په رسولانو د خدای ﷻ كفر وكړي يا په ټولو لكه مشركان اِو يا په بعضو لكه يهود او نصاری نو په تحقيق سره هغه گمراه سوه له حق څخه په ضلال بعيده سره چي بيا يې وحق ته د رجوع لار بنده سوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: يوسه! چي ددې معنا دا نه ده چي په ټوله مذكوره شيانو به صراحة كفر كوي. ولي چي په فروق مذكوره وو كي بعضې په يوه شي سره صراحةً كفر كوي بعض په بل شي سره كفر كوي صراحةً بلكه مراد په مذكوره شيانو سره كفر دی يا صراحةً يا التزاماً.

يوه سه: چي كفر په يوه سره ددې مذكوره امورو مستلزم دی كفر لره په ټولو مذكوره امورو سره للتلازم بينها في الكفر. وبهذا علمت سر قوله تعالى "فقد ضل ضلالاً بعيداً" لانه اجتمع على من كفر بواحد منها انواع من الضلال فيكون ضلاله بعيداً من الحق بحيث لا يكاد ان يعود الى طريقة الصواب الا باتباع دين محمد ﷺ واتباع كتابه من اوله الى اخيره واتباع سنة نبيه ﷺ.

درويش وايي: چي متكفل د خلاصون له دغو انواعو څخه د كفر اجمالاً زدكړه د امنت بالله وملائكته آه سره د لحاظ د معنی.

يوه سه: چي علامه مظهري رحمه الله په دې كفر كي بعض فرق د اهل الاهواء هم داخلې كړي دي كالمعتزلة فارجع الى ملاحظة تفسيره وتكفيره لهم بدلائل موجودة في تفسيره والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا

درويش وايي: چي اكثره مفسران پر دې خبره سره موافق دي چي دا آيت په شان كي د يهودو نازل سوی دی. نو يې ترجمه داسي ده "يهودانو چي ايمان راوړی پر موسى عليه السلام او بيا كافران سوه په سبب د عبادة العجل دا هغه وخت و چي موسى عليه السلام كوه طور ته تللی و لپاره د راوړلو د تورات. بيا چي وروسته موسى عليه السلام ورته راغلی بيا يې وروسته ايمان راوړی او له عبادت څخه د عجل يې توبه وكښل. او وروسته تر وفات د موسى عليه السلام بيرته كافران سوه په عيسى او په انجيل سره وروسته يې زيات كړی كفر خپل بكفرهم بمحمد ﷺ.

لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

نه دی خدای جل جلاله چي دوی ته دي بخښنه وكړي يعني مادامو اكفرهم. او نه

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

خدای ﷻ ودوی ته هدایت کوي یعني توفیق د هدایت نه ورکوي مجازات على كفرهم المكرر.

پوښتنه: اجماع د امت مرحومه خو پر دې ده چي ددغو يهودانو توبه قبلېږي بخښه د دوی د کفر ور ته کېږي فما معنى قوله تعالى لم يكن الله آه. روح البيان ددې پوښتني په جواب کي داسي ويلي دي اى ماداموا على كفرهم لانه لامغفرة للكفر، او مجاهد رحمه الله په ځواب کي د پوښتنې داسي ويلي دي اى اذا ماتوا على الكفر او بعض مفسران وايي چي معنى د "لم يكن الله ليغفر لهم ولا ليهدهم سبيلاً" دا دي چي بعيد دده ايمان راوړه ددوی وروسته تر متعدد وار كفر، ولي چي داسي كفر پر زړه باندي رين يعني زنګ او پرده او پر سترګو غشاوه پيدا کوي فيستبعد المغفرة مع استحباب الكفر ويستبعد الهداية لهم لوجود الرين على قلوبهم.

فائده: لام ته د "ليغفر" او د ليهديهم لام حجود وايي او فائده تاكيد د نفي ده كذا في كتب النحو.

پوښتنه: په نحوه کي وايي چي حرف جر پر فعل نه داخلېږي؟

ځواب: وروسته تر لام ان مصدري مقدر دی نو فعل په معنى د مصدر وګرځېدی فصح دخول حرف الجر عليه لان المصدر اسم ثم المصدر بمعنى الفاعل ليصح الحمل على اسم يكن يعني الله. فالمعنى لم يكن الله غافراً لهم ولاهادياً لهم فتدبر.

بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۳۸﴾

او زېری وکړه و منافقانو ته په دې سره چي دوی لره عذاب سته دردناکه.

پوښتنه: چي بشارت که څه هم د خوشحالي خبري ته وايي او عذاب اليم خو د خوشحالي خبره نه ده بلکې ځای خو د انذر و لکن استعمال د بشارت دلته تحکما بهم دی او منافق هغه سړي ته وايي چي په ظاهره دوست او په باطن کي دښمن وي د سړي، والمنافقين في الشرع وفي زمانه ﷺ هغه کسان دي چي په اوائلو کي د سورة البقرة خدای پاک ښوولي دي حيث قال "ومن الناس من يقول آمنا بالله وباليوم الآخر" الى ان قال "واذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا واذا خلوا الى

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شیاطینهم قالوا انا معکم الی آخیر الآیات.

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾

فائده: که "الذین یتخذون آه" وامثاله في القرآن مرفوع علی الذم وای یا منصوب علی الذم وای فعلی تقدیر الرفع الذین هم مبتدا. ورسره محذوف ده. وعلی التقدیر الثاني ارید یا اعني ورسره محذوف ده چي "الذین" یې مفعول سي والتفصیل في کتب النحو ومعنی الآیة منافقین هغه کسان دي گرځوي کافران یعني یهودان خپل دوستان باطني ماسوی د مسلمانانو، آیا دوی غواړي د کافرانو له خوا ځنځه عزت. نو په تحقیق ټوله عزت خدای ﷻ لره دي یعني معطي او ورکونکی د عزت خو خدای دی "تعز من تشآء وتذل من تشآء بیدک الخیر آه" او دا عزت خدای ﷻ د خپلو دوستانو او مسلمانانو په برخه کړی دی "ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین الی الخیر الآیة"

درویش وایي: چي نفاق قلبي شرعي مخصوص په زمانو پوري د علیه الصلوة والسلام نه دی بلکې په هره زمانه او په هر دور کي منافقان موجود وه. غایة الفرق چي منافقان د زماني د علیه الصلوة والسلام په وحي سره منافق معلومېدی او وروسته چي وحي قطع سوې نو څوک حکم قطعي په نفاق د چانه سي کولای. او یا ته منافقان عملي سوه وروسته تر خیر القرون اکثر من ان تحصی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ

او په تحقیق خدای ﷻ نازله کړي ده په قرآن کي دا خبره چي تاسي واورئ آیات د خدای ﷻ چي کفر په کره کېږي. او پسخند په وهل کېږي، نو د هغو خلگو سره مه کښېنئ. یعني که یو مجلس وچي په هغه کي کافران هم ناست وه لکه په مکه مکرمه کي چي به داسي ډېر پېښېدل چي کفارو د مکې به انکار کاوه له بعضې آیاتو ځنځه د قرآن لکه آیات د بعث بعد الموت او نور او په آیتو د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قرآن مبارک به یې پسخند واهه. نو چونکه مسلمانانو د مکې چې په حال کې د ضعف وه دفع د هغو کافرانو یې له طاقته پوره نه وه چې منع یې کړي، نو خدای پاک امر ورته وکړی چې ورسره کښېنئ خو مه او دا انکار او پسخند مه اورئ بلکې له مجلسه ځئ ولاړ سئ لیدل ذالک علی انکارکم القلبي.

فائده: قد نزل" عاصم رحمه الله په فتح د نون او د زا وایي علی صیغة المعلوم، چې معنی یې داده قد نزل الله علیکم او نور قاریان یې په ضمه د نون او په کسره د زاء وایي علی صیغة المجهول چې مفعول مالم یسم فاعله یې "ان" آه دی ان مخفف د مثقل دی ای انه والضمیر للشان.

فائده: یکفربها ویستهزء بها دواړه حال دي له آیاتو ځخه او دا یې لپاره د تقیید د نهي د مجالست راوړه، او ضمیر د معهم راجع دی والذین یکفرون ویستهزئون ته دی، وجهي د نهي یې داده چې سماع د کفر بالقرآن والاستهزاء بالآیات دلالت پر رضا ستاسي ونه کړي.

حَتّٰى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ

تر هغه وخته چې کافران بحث شروع کوي په نورو خبرو کې، ددې معنا داده چې که کافرانو نوري خبري شروع کړې بیا نو ناسته ورسره روا ده که د ضرورت له سببه وي او که د غیر ضرورت له وجهي وي خو مطلقاً مجالست یې روا دی. او حسن بصري رحمه الله وایي چې مجالست یې نه دی روا وان خاضوا في حدیث غیره

درویش وایي: چې دا خبره علی الاطلاق نه ده صحیح، ولې چې گاهې د بیع او شراء د مسلمانانو او کافرانو تر منځ راځي نو بیا یې ولې مجالست نه دی روا.

مسئله: ضحاک رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چې د هر مبتدع في الدین لکه معتزله. وهابیه او سلفیه ناسته نه ده روا چې پخپل ابتداع کې خبري کوي او خپل د ابتداعي مذهب تشریح او دلائل وای حتی یخوضوا في حدیث غیره وهذا جار الی یوم القیامة الا ان یکون المجالسة معهم للرد علیهم والجوابات عن دلائلهم الفاسدة کما في مجالس المناظرة معهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ

او تاسي مسلمانان په دغه وخت کي د کفر او استهزا . بالآيات ورسره ناست یاست مثل ددوی یاست . ولي دا رضا په کفر سره ده . او که سړی خبري د کفر نه ورسره کوي دا بیا منافقت دی.

إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

په تحقیق خدای ﷻ جمع کوي منافقان او کافران په جهنم کي ټوله.

تنبیه: خدای پاک "وقد نزل" په صیغه د ماضي ووایه اشاره یې و هغه آیت ته ده چي هغه په سورت انعام کي دی چي هغه مکي دی دا آیت نازل کړی و "واذا رئیت الذین یخوضون في آیاتنا فاعرض عنهم حتی یخوضوا في حدیث غیره" د اهل مکه حال چي دوریش دمخه ذکر کړی چي اهل مکه مشرکینو به کفر او استهزاء بالایات کوله نو په سورت انعام کي خدای پاک مسلمانان ددوی له مجالسته منع کړه که څه هم په سورة انعام کي خدای پاک کفر بالآیات او استهزاء بیا ته ده ذکر کړې لکن نهي له مجالست څخه د کفارو په مکه کي دلالت پر کوي. ولي که دا دوه سببه نه وای نو منع مجالست لره څه معنی وه.

بیا مسلمانان مدینې منورې ته راغله، نو احبارو د یهودانو یعني ملایانو ددوی په مدینه منوره کي هغه کارونه کول لکه کافرانو د مکې چي به کوله یعني کفر بآیات القرآن والاستهزاء بها. او منافقان چي ځانونه یې و علیه الصلوۃ والسلام ته مسلمانان معرفي کړي وه او په واقع کي کافران وه ددغو احبارو سره کیښتل او ددوی پر کفریاتو به یې موافقه ورسره کوله. نو دا سورة النساء چي مدني دی په آیت کي خدای ﷻ د قدنزل آه یې صیغه د ماضي اشاره و هغه آیت مکي ته د سورة انعام وکړه. حاصل دادی چي سورة انعام چي مکي دی ممنوع ده له مجالست څخه د کافرانو چي کفار د مکې دي چي مسلمانانو ته د مکې قبل الهجرة دا وایي چي د مشرکینو سره د مکې مه کیښنئ چي دوی استهزاء او کفر کوي تر هغو په نورو کي خوض کوي. او په سورت نساء کي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مدني د یوازې منع د منافقانو ده چې څانونه یې مسلمانان بلل له مجالسته د کافرانو د احبارو د یهودانو چې کفر بالآیات او استهزاء بها به یې کوله. والدلیل علی ان الممنوع في سورة النساء منافقان دي ولې چې احبارو د یهودانو خو دانه سوای کولای چې د مسلمانانو مخلصانو په مخ کې دي استهزاء په ښکاره توګه وکړي لأن الاسلام کان غالباً في المدینة.

درویش وایي: چې ددې مقام تحقیق پر مذکوره وجهې باندې له خواصو څخه ددوی تفسیر دی البته اشارات د بعض مفسرینو موجود دي لکن تفسیر او بسط او تضریعاتي یې په تفسیر پورې د عاصي خاصي دی والله الموفق والمعین.

درویش وایي: چې مجالست یعنې ناسته ولاړه ډېر ښه او ډېر بد تاثیرات لري، په صحیح حدیث کې راغلي دي چې د صالح بندګانو او د خدای د دوستانو سره د ناستې مثال داسې دی لکه سړی چې د عطر فروش په دوکان کې کښېني. نو عطر فروش به ده ته یو څه عطر یا مفت ورکړي او یا به یې دا سړی څنې رانسي که دا دواړه کاره ونه سي نو د عطر فروش دوکان طبعاً خوش بویه وي نو سړی چې څنې ووځي خامخا ښه معطر بوی یې څي. سعدي رحمه الله بطریق الکنایه وایي

گلی ناچیز در حمام روزی	رسید زدست محبوبی بدستم
بدو گفتم که مشکی یا عنبری	که از بوی دلاویزی تو مستم
بگفتا من گلی ناچیز بودم	و لکن مد تی با گل نشستم
جمال همنشین درمن اثر کرد	وگرنه من همان خاکم که بودم

علیه الصلوٰة والسلام وایي چې مثال د جلیس سوء داسې دی لکه سړی چې د آهنګر (پښ) په دوکان کې ناسته ولاړه کوي، نو چونکه آهنګر خو په کُره کې اور تازه کوي او هغه بخري غورځوي، نو که د سړي په کالو کې بخرې ومښلې کالي به یې ورسوځي او که هغه هم نه سي پېښه، نو د آهنګر دوکان طبعاً بدبویه وي، نو سړی چې څنې راووځي حتماً به دده د کالو بد بوی څي، او کما قال رسول الله ﷺ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الَّذِيْنَ يَتَرَبَّصُوْنَ بِكُمْ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللّٰهِ قَالُوْٓا اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ وَاِنْ كَانَ لِلْكٰفِرِيْنَ نَصِيْبٌ قَالُوْٓا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

پوه سه: چي دا آیت صرف ایضاح د منافقانو د حال کوي مطلب دا چي قید نه دی.

فائده: الذین" یا بدل دی د "الذین یتخذون آه" ځخه او یا مبتداء ده خبر یې "فان لکم آه" دی او یا منصوب علی الذم دی یعني آذم الذین او یا مرفوع خبر د مبتداء محذوفې دی ای هم الذین آه.

ترجمة الآیة" منافقان هغه کسان دي چي تاسي ته انتظار باسي د خیر او د شر یعني فتح یا هزیمت. والفاء لتفصیل تربصهم" نو که وي تاسي لره فتح او بری پر دښمن یعني کافرانو او غنیمت یو ځه پیدا سي، نو دوی درته وایي آیا موږ ستاسي له جملې ځخه نه یو یعني مسلمانان نه یو؟ او په جهاد کي نه وو درسره ملګري؟ مطلب یې دا دی چي موږ ته پوره ونډه په غنیمت کي را کړئ، او که چېري کافرانو لره برخه پیدا سي یعني پر مسلمانانو غالب سوه نو دوی کافرانو ته وایي چي آیا چي موږ د مسلمانانو سره ملګري و پر تاسي مو غلبه وکړه تر دې واقعي نو موږ تاسي تر بغل وه یستلاست. او یا تاسي مو منع کړلاست له غلبې ځخه د مؤمنانو پر تاسي چي تاسي ته به مو د مؤمنانو جاسوسي کوله او ددوی په حالاتو به مو خبرولاست او یا به مو د مسلمانانو له لښکره ځان وه ایستی لکه په غزاء کي د احد چي د عبدالله بن ابي په مشرۍ درې سوه کسه د احد له فوجه ووتل.

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

نو خدای ﷻ به فیصله وکړي ستاسي تر منځ ایها المؤمنون او د منافقانو تر منځ د قیامت په ورځ بدخولکم الجنة ودخولهم النار دار البوار وبئس القرار.

وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكٰفِرِيْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿۱۴۱﴾

نه ده ګرځولې خدای ﷻ پر مسلمانانو باندي لار.

درویش وایي: چي ددې آیت مختلفي ترجمې کړه سوي دي حضرت علي او

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

ابن عباس رضي الله عنه وايي چي مراد ځني سبيل د آخرت ده قالوا وهو الظاهر والمراد بسبيل الآخرة هو الظهور والغلبة لكه په دنيا كي چي بعض وخت غلبه كفارو وكړه پر مسلمانانو لكه په احد كي ابتلاءً للمسلمين واستدراجاً للكافرين. والحاصل چي خداى جل جلاله بېكاره كوي اثر د مؤمن د ايمان په ورځ د قيامت په وركړه سره د جنت ونعيمها الموعود لهم من الله جل جلاله او په دې نعمتو كي په هيڅ كافر نه وي ورسره شريک لكه په دنيا كي چي به سره شريكان وه بلكې كافران په نعمتو كي ددنيا غالباً تر مسلمانانو بالا وه. حتى چي د قيامت په ورځ به كافران پوه سي چي حق په جانب مؤمنان دي. او عكرمه رضي الله عنه وايي چي مراد له سبيل ځخه ظهور او غلبه ده پر اصحابو د عليه الصلوة والسلام.

سوال: په احد كي خو غلبه كافرانو پر اصحابو د رسول الله صلى الله عليه وسلم وكړه؟

ځواب: په احد كي هم اولاً صحابه وو رضي الله عنهم پر كافرانو غلبه وكړه حتى چي د كافرانو ښځي په غرو كي ځغاستلې لكن چونكه بعض مسلمانانو له امر نبوي ځخه مخالفت وكړى نو خداى پاک ودوى ته مجاذاتاً شكست وركړى.

درويش وايي: چي د احد د غزاء تفصيل په دې تفسير كي په اتم وجه تېرسو مطالعه يې كړه ان شئت. او بل جواب دادى چي ددغه مفسر مراد غلبه دائمه ده د كافرانو په اصحابو رضي الله عنهم باندي.

پوښتنه: چي په زمان حاضر كي يعني له سنه ۱۴۰۰ بيا تر ۱۴۲۷ هـ ق ولي امريكايانو په كومک ددوى د ناټو انډيوالانو كافرانو پر بعض اسلامي مملكتو لكه افغانستان او عراق باندي غلبه پيدا كړه؟

ځواب: غلبه د كافرانو پر مسلمانانو هر ځاى چي راغلې ده په سبب د ضعف ايمان د مسلمانانو او د كثرة العصيان ددوى. او يوه بله وجه هم سته چي په اوسني زمانه كي د اكثرو خلكو تر دين د دنيا جاه او جلال خوښ دي حتى چي بعض علماء هم په دې آفت مبتلاء دي. او د امريكايانو ډالر او روپۍ په خرمندو دي. نو ټوله مسلمانان په ډالرو رانيسي. شورويانو چي په كومک د خلقيانو او پرچميانو پر ټوله افغانستان قبضه وكړه لكن چونكه شورويان مسكينان وه چي د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسکنت له کبله به یې په افغانستان کي چونګښي او نور نجس شیان خوړل او خالص زور یې چلاوه، نو هغه وچي افغانستان خو لا څه کوي خپل اتحاد شوروي چي یو ستر قدرت و او امریکایانو د اتحاد شوروي له بهرې و دنیا ته سترګي نه سوای ښکاره کولای، آخر دړې وړې سو او یو ماسکو وږ پاته سو، امریکایانو چي ولیدل چي د اتحاد شوروي اتحاد له منځه ولاړی، نو د مسلمانانو پر مملکتو یې حملې شروع کړې او بل د ډالرو ورقي یې هم وه اورولې.

او بعض مفسران وايي چي مراد له سبیل څخه سبیل د استیصال ده چي کافران دي یکلخته مسلمانان له دنیا څخه محو کړي او داسي کېدای نه سي، ولهذا قال رسول اللهﷺ "الجهاد ماض الى يوم القيامة"

فائده: امام شافعي رحمه الله په دغه آیت سره دلیل وايي چي د کافر شرا، د عبد مسلم فاسده ده، او امام اعظم رحمه الله وايي چي شرا، خو یې صحیح ده لصدور العقد من اهله في محله لکن اسلامي حکومت دي کافر مجبوره کړي چي دا مسلمان مریی پر یو مسلمان خرڅ کړه.

إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ

درویش وايي: چي ددې دواړو طرفو پوره تفصیل ددې تفسیر د سورة البقرة په تفسیر کي تېر سو فلا نعیده خوفاً من الاطناب من شاء فلیطالع والله الموفق.

وَإِذَا قَامُوْٓا إِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوْا كُسَالٰى ۙ

او چي دوی ولاړېږي د مسلمانانو له جماعت څخه د لمانځه لپاره، نو دوی ولاړېږي په سست او درانه بدن سره، لکه سړی چي په زړوه لمانځه ته بیایي ولي دوی خو په لمانځه کولو د ثواب عقیده نه لري او په ترک یې له عذابه نه بېرېږي لعدم عقیدتهم.

يُرَآءُوْنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيْلًا ۟ۙ

دوی صرف په خلګو یعني په مسلمانانو ځانونه ویني، یعني دا ښکاره کوي و مسلمانانو ته چي موږ هم مسلمانان یو او ذکر د خدای جل جلاله نه کوي مګر لږ.

پوه سه: چي روح البیان وايي چي مراد له آیت څخه تسبیح او تهلیل دی وهو

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

الاظهر. او مظهري وايي چي مراد له ذکر څخه لمونځ دی تسمية الکل باسم الجزء او توجيه د تقليل يې مظهري داسې کړې ده چي څوک چي لمونځ د ځان د رؤيت لپاره کوي نو چي هغه نه ويني بيا خو يې نو نه کوي او دا احوال خو لږ دي.

پوه سه: چي "قليلاً" يا مفعول مطلق دی ای ذکراً قليلاً او يا ظرف دی ای زماناً قليلاً او جمله د "يراؤن" حال ده له فاعل څخه د "قاموا" ولايذکرون" عطف دی پر "يراؤن" نو دغه درې کسه لکه کسالی "يراؤن ولايذکرون" گرده احوال له فاعل څخه د قاموا.

مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۖ لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿۱۴۳﴾

پوه سه: چي "مذبذبين" حال دی له فاعل څخه د "لايذکرون" او يا له فاعل څخه د "يراؤن" والمذبذب مشتق من الذبذبة وهو جعل الشئ مضطرباً. والمعنى چي دغه منافقان مضطرب او متردد دي په منځ کي چي نه وه دلي ته د مؤمنانو منسوب دی ظاهراً او باطناً تاچي دوی ته په ورځ د آخرت هغه ثوابونه ورکړه سي لکه مؤمنانو مخلصينو ته چي ورکول کېږي لعدم کونهم مؤمنين باطنا. او نه وډلي ته د کافرانو منسوب دی من کل الوجوه حتى چي ددوی سره معامله د کفار وکړه سي من القتل والاسر. لان ايمانهم ظاهراً مانع من ذالک، او څوک چي خدای د حق له لارې څخه گمراه کړي لهؤلاء المنافقين وغيرهم من الکفار المعاهدين، نو ته اې مخاطبه نه سې پيدا کولای ددوی لپاره لار وحق او صواب ته کما قال الله تعالى ومن لم يجعل الله نوراً فماله من نور.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ

اې هغه کسانو چي ايمان يې راوړی دی تاسي مه گرځوئ کافران دوستان ماسوی له مسلمانانو څخه. يعني ستاسي حقيقي دوستان فقط مسلمانان دي او کفار مو دښمنان دي نو تاسي د کافرانو ته د دوستۍ لاس مه غځوئ. ولي چي بيا به حال ستاسي حال د منافقانو وگرځي چي د دوستۍ لاس يې باطناً د کافرانو ته غځولی دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا

آیا ستاسي اراده ده په موالاتو کي د کفارو چي تاسي وګرځوي په دغه موالاتو سره خدای ﷻ لره پر خپل ځانو دليل او حجت خپل په تعذيب کي. يعني د خدای ﷻ به پر تاسي دليل د تعذيب پر تاسي وي چي ته خو د کافرانو دوست وي، نو ددوی به دله کي به ته هم ملعون وګرځي.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

په تحقيق چي منافقان په هغه ترټولو کښته طبقه کي د دوږخ دي په ورځ د قيامت چي تر ټولو طبقو سخترينه طبقه د دوږخ ده.

پوښتنه: ولي منافقان ددوته سخت عذاب مستحق دي؟

ځواب: منافقان بد ترين د کافرانو دي ولي چي دوی به د کفر سره سره په خدای، رسول، اسلام او قرآن باندي پسخند واهه او د مسلمانانو پټ حالات به يې وکفارو ته ښکاره کول، نو په دې دنيا کي خو دوی په سبب ظاهري اسلام د مسلمانانو له لوري د استرقان او د نهب د اموالو خلاصه وه. نو په آخرت کي به خود په درک اسفل کي من النار وي او ته نه سي پيدا کولای اې مخاطبه ددوی لپاره کومک کونکی چي له عذاب الهي څخه دي دوی خلاص کړي.

پوهنه: چي درک اسفل هغه ډېره کښته طبقه د دوږخ ده چي نوم يې هاويه دی او اور يعني دوږخ اووه طبقې دی پرله پسې يو تر بل چي په منځ کي فصل نه لري والدرکات في النار مثل الدرجات في الجنة او هره درجه د جنت چي تر ټولو درجو لوړې وي ثواب د هغې درجې والاوو تر نورو درجو والاوو اعظم او افضل دی او په درکاتو کي د دوږخ چي هره درجه تر ټولو کښته وي عذاب د اهل د هغې درجې والاوو اعظم او اشد او اهيب وي.

فائده: له ابن مسعود ﷺ څخه چا پوښتنه وکړه د درک اسفل په باره کي ده ورته ووېل چي تابوتان دي يعني صندوق مثل دی د وسپني چي قلف وي او دروازې هم نه لري په خود تابوتانو کي منافقين په کښې وي هم بل اور دی او لاندي تر تابوت او فوق التابوت او پر بغلو د تابوت هم اوربلېږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چې دا و حال د منافق شرعي چې په زړه کې کافر وي او په خوله مسلمان. او منافق عملي چې په عملو کې ومنافق شرعي ته ورته وي هغه په هغه حدیث چې بخاري وغیره یې روایت کړی دی قال علیه الصلوة والسلام "ثلاث من کن فیه فهو منافق" درې خویه چې په چا کې وي هغه منافق دی "وان صام وصل وزعم انه مسلم" که څه هم دوی روژې نسي او لمونځ کوي او دا وایي چې مسلمان یم "من اذا حدث کذب واذا وعد اخلف واذا اوتمن خان" هغه څوک چې خبري کوي درواغ وایي او چې له چا سره وعده وکړي د هغې خلاف کوي او چې څوک یې امین پر یو شي وګرځوي مثلاً څوک امانت ورته کښېږدي دی خیانت پکښې کوي.

درویش وایي: چې ټوله محدثین او ټوله مفسرین وایي چې دا حدیث پر طریقه د زجر او تهدید او تغلیظ لکه هغه حدیث چې "من ترک الصلوة متعمداً فقد کفر"

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ

مګر نه هغه کسان چې توبه وکاږي له نفاق څخه او ایمان باطني او قلبي هم پیدا کړي او بیا خپل ټوله عملونه صالح وګرځوي یعني د شریعت مطهره سره برابر. او اعتصام په خدای ﷻ سره یعني توثق د خدای ﷻ په دین هم وکړي یعني رسی ددین محکمه ونسي. او خالص وګرځوي خپل دین لپاره د خدای یعني ریاء نه وي پکښې والمراد بالدین العبادة. والحاصل لا یریدون بالایمان والاعمال الا وجه الله خالصاً.

پوه سه: چې ابن ادریس رحمه الله وایي چې څوک و حقیقت ته د اخلاص نه سي رسېدلای حتی لا یحب ان یجده احد علی شئ من عمل عمله لله ﷻ.

درویش وایي: چې دارنګه اخلاص په هغه کسانو کې پیدا کېدای سي چې له خواهشاتو نفسیه وو څخه هیڅ اثر نه وي پکښې بلکې د نني زماني د ملایانو دا خوښه ده ان یحمدوا بما لم یفعلوا هیهات للاخلاص فیهم اثر من الآثار. وهذا حاصل الخواص ای العلماء فما یکون حال العوام.

ع ...... چو کفر از کعبه برخیزد کجا ماند مسلماني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او ابن ابي شيبه رحمه الله او احمد له ابي امامه رضي الله عنه څخه روايت كړى دى چې حواريونو د عيسى و عيسى عليه السلام ته ووييل يا روح الله من المخلص لله قال الذي يعمل لله لايحب ان يحمده الناس عليه. او حكيم ترمذي په نوادر الاصول كې وايي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قال لا اله الا الله مخلصاً دخل الجنة قيل ما اخلاصها قال ان تحجزه من المحارم "ددې كلمې اخلاص څه شى دى عليه الصلوة والسلام ورته وويل چې اخلاص ددې كلمې دادى چې دغه كلمه دې منع كړي له ټولو محرماتو څخه د دين.

فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

نو دغه كسان چې موصوف په ماذكر من الاوصاف سره وي ملګري به وي د مؤمنانو مخلصانو سره په آخرت كې. او ژر دى چې خداى جل جلاله به وركړي مؤمنانو مخلصانو ته لوى ثوابونه من الجنة ورضوان ومراتب القرب.

مَّا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَآمَنتُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

پوه سه: چې كلمه د "ما" استفهام ده او په معنى د نفي ده اى اى شئ يفعل الله "والعذاب" په معنا د تعذيب دى يعني چې تاسي ته خداى جل جلاله دركوي د خداى په دې څه كېږي، ولې چې تعذيب د عبادو د خداى جل جلاله سلطنت ته نه زياتېږي او په ترك د تعذيب ددوه بادشاهي ته نقصان نه رسېږي او دغه تعذيب د خداى جل جلاله وده ته جلب د نفع يا دفع د ضرر نه ځني كوي. نو كه تاسي شاكر او مؤمن بندګان وګرځئ نو خداى جل جلاله به ولې تعذيب دركوي البته په صورت كې د كفر او عصيان تعذيب دركوي بناءً على عادته تعالى چې مسبب عادي چې عذاب النار دى پر سبب عادي چې كفر او عصيان دى مرتبه وي.

پوه سه: چې نسبت د شكر چې خداى جل جلاله ته وسي لكه په دې آيت كې نو معنا يې رضا ده په لږ شي له بنده څخه او ډېرول د ثواب په مقابل كې ديوه طاعت تر لسو پورې تر اووه سوه پورې الى ماشاء من الاضعاف. او نسبت د شكر چې بنده ته وسي معنى يې اقرار دى په نعمت واصله وده دا مورد د شكر چې ژبه ده. او بل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تعظيم د خدای ﷻ په زړه کي دی چي دې مورد ته قلب وايي. او بل عمل دی د طاعاتو عمليه وو په ارکانو سره لکه لمونځ او دې مورد ته ارکان وايي. وبالجملة مورد د شکر عام دی تعظيم دی په زړه او عمل بالارکان دی او ثنا باللسان ده لکن متعلق د شکر يوازی نعمت دی. والحمد بالعکس يعني مورد يې وازي ژبه ده او متعلق يې عام دی که نعمت وي او که نه فبينهما عموم وخصوص من وجه والمواد الثلث غير عافية.

له حضرت ﷺ څخه روايت دی چي تاسي ته اطراف د نعمتو ورسېدل نو تاسي يې پای ته رسېدل مه پرېږدئ په قلت شکر سره اشارةً الی قوله تعالی "لئن شکرتم لازيدنکم" يو محقق شاعر وايي.

چون بيابی تو نعمتی درجند		خرد باشد چو نقطه موهوم
شکر آن يافته فرو مگذار		که زنا يافته شوی محروم

درويش وايي

په خوله حمد په زړه عجز کوم خدای ته
چي تفسير د دې جزء و رسېدی پای ته
ورځ د يکشنبې د روژې و پنځلسمه
چي مشکلات د دې پارې ور سېدل پای ته

برادران عزيز خوندگان محترم از فراغ تفسير اين جزء والمحصنت چنان محسوس ميکنم که بارگران از شانه درويش پرداشته شد، و از خداوند متعال بصد نياز تمنی دارم که تفسير جزء لايحب الله را نيز بتوفيق رايگان خود باکمال صحت وعافيت کامل دماغی وقلبی وبدنی درويش بپايان برساند وهکذا کاروان تفسير الی اخير القرآن با کاروان توفيق رحمانی مقرون باد.

الحمد لله والصلوة علی نبيه وآله اجمعين.

تفسير ايوبي حنفي د نصيراحمد احمدي لخوا سکين او pdf سو. د دعا محتاج احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

الجزء السادس

لايحب الله

تيسير الباري حنفي

حضرت مولانا محمد عبيد الله الابوبي

الكندهاري الحنفي النقشبندي

مكتبة القراة والتجويد

كاسي رود كوئته بلوچستان

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

رَبِّ يَسِّرْ وَلَاتُعَسِّرْ وَتَمِّمْ بِالْخَيْرِ هذا الْجُزْءِ بِالْخَيْرِ وَالصِّحَّةِ وَالسَّلَامِ

اَلْحَمْدُلِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ على سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ وَعَلٰى آلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِيْنَ.

اما بعد: درویش وایي چي تفسیر د "لایحب الله" په اخیر کي د شپې د چارشنبي د روژې مبارکي میاشت اتلسمه سنه ۱۴۲۷ هـ ق شروع سو، او زما دي سعي او کوشش حتی الوسع وي او د خدای ﷻ دي توفیق د اتمام وي آمین.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ط

نه دی خوښ د خدای ﷻ جهر او اعلان په بد سره د قول.

يوه سه: چي عدم محبت د خدای ﷻ کنايه ده له بغض او سخط ځخه لعدم الواسطة في افعاله تعالى والباء متعلقة بالجهر وكلمة من متعلقة بمحذوف وقع حالا من السوء والتقدير لايحب الله الجهر من احد في حق غيره بالسوء كائناً من القول.

"الا من ظلم" اى الا جهراً من ظلم فالاستثناء متصل فان المظلوم يجوز له ان يجهر برفع صوته على من ظلمه يعني يا دوی وظالم ته یوه لویه ښېرا وکړي او یاد ظالم بد او دده ظلم او شر بیان کړي په حضور کي د قوم د رئیس او یا په حضور کي د قاضي د شرعي محکمې، لکه مظلوم چي ووایي چي فلاني زما کور ته را ولوېدی او زما د کور سامان یې غلا کړی او یا یې په غصب او زور را ځخه یووړی، او بعض مفسرین وایي چي یو سړی و مظلوم ته ښکنځل وکړي، نو دوی حق لري چي و ظالم شاتم ته په جهر جواب د شتم ورکړي لکن هغه قدر چي شاتم ورته ویلي وي بالا بود به نه کوي مثلاً یو سړی و بل ته ووایي ستا مور وغیییم، نو دی هم ورته ویلای سي چي ستا مور وغیییم دا حق نه لري چي ستا مور او پلار دواړه وغیییم.

وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ۝

او دی خدای ﷻ اوریدونکی د د کلام د مظلوم او عالم دی په حال د ظالم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: خدای جل جلاله تخصیص د جهر بالسوء وکړی که څه هم اخفاء د قول بالسوء هم د خدای جل جلاله نه ده خوښه لان الجهر فحش.

فائده: دوه کسه چي یو و بل ته بښکنځل کوي ګناه تول په هغه سړي ده چي ابتداء یې په بښکنځلو سره کړي وي چي هغه بل سړی تجاوز په بښکنځلو کي ونه کړي کمامر مثاله وبهذا جاء حدیث ابي هریره رضی الله عنه کما رواه المسلم قال رسول الله ﷺ المستبان ماقالا فعلی المبادي مالم یعتد المظلوم یعني دوه کسه چي بښکنځل سره کوي هر څه چي وایي ګناه یې تول په هغه چا ده چي اول یې شروع په بښکنځلو سره کړې وي ولې تر هغو چي مظلوم په بښکنځلو کي تجاوز ونه کړي. او بغوي رحمه الله وایي چي مجاهد رحمه الله ویلي دي چي دا آیت د مېلمانه په باره کي دی چي پر یو قوم مېلمه سي او هغه یې حق د مېلمستیا نه کړي پر ځای. نو ده ته جهر آروا ده چي ددې د سپیتاني بیان دي وکړي. له عقبه بن عامر رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ و علیه الصلوة والسلام ته وویل چي ته موږ پر یو خوا واستوې. نو موږ پر یو قوم ورسوو دوی موږ ته ډوډۍ وغیره رانه کړي، نو ستا څرنګه رایه ده چي موږ ددې خلګو سره څرنګه برتاؤ وکړو. نو موږ ته علیه الصلوة والسلام وویل که تاسي نازل سواست پر یو قوم هغو ستاسي حق د مهمانۍ پر ځای کړی نو هغه حق څني قبول کړئ نور زائد شیان مه څني غواړئ او که یې حق د مهمانۍ نه کړی پر ځای فخذومنهم حق الضیف یعني په زوره یې څني واخلئ حق د مېلمنو رواه البخاري ومسلم.

درویش وایي: چي هر شان نزول د "لایحب الله الجهر" چي مفسرانو بیان کړی دی علامه آلوسي بغدادي په روح المعاني کي وایي والعبرة لعموم اللفظ لا لخصوص السبب آه.

إِن تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَن سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

که تاسي ښکاره کړی د خیر کار چي عبارت دی د طاعت قولي یا فعلي څخه هر عبادت چي وي او که هغه د خیر کار په پټه وکړي او یا عفوه وکړي له بدو څخه یعني د ظالم. والمقصود ههنا ذالک یعني چي جهر بالسوء ونه کړي او ان تبدوا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خیراً او تخفوه و تعفوا ته تمهید دی په دلیل د اخیر د آیت یعني فان الله کان ا
یعني چې خدای ﷻ سره د قدرت عظیمه پر هر نوع تعذیب د عاصي لري بیا هم و
ګناه کارانو ته عفوه غوره کړې ده، نو په مقتضی دد ې حدیث تخلقوا باخلاق الله
تاسي هم د ظلم د ظالم په باره کي د عفو لار خپله کړې تر دې چې جهر بالسو
کوئ فتمحوا السیئة بالحسنة. حاصل دادی چې جهر بالسوء د ظالم مکافاتاً
لظلمه رخصت کما یدل علیه اول الآیة یعني قوله تعالی "الا من ظلم" او عفوه یې
ورته عزیمت دی کما یدل علیه اخیر الآیة یعني "فان الله کان عفواً قدیراً" وفي
الحدیث الذي رواه ابو داؤد والترمذي عن ابن عمر ﷺ ده وویل چې د رسول
الله ﷺ څخه چا پوښتنه وکړه چې زه څو واره و خپل خادم مریي وغیره ته عفوه د
ګناه کوم؟ علیه الصلوة والسلام ورته وویل هره ورځ اوویا واره

مسئله: اظهار د قبائحو او جنایاتو د یو ظالم خو واجب نه دی البته رخصت دی
لکن دداسي ظالم چې ضرر یې عمومي وي او مرض یې ساري وي لکه یو ملا چې
برملا و خلګو ته نصیحت او تعلیم د اعتزال کوي، او یا د سفلیانو د عقائدو تعلیم
و خلګو ته کوي او یا معلم الوهابیة وي وامثال ذالک. نو اظهار د عیبو د ورته
ملایانو روا ده بلکي واجب دی تحذیراً للناس عن ضلالاتهم لان هؤلاء الفرق اشد
ضررا للناس عن الخناس لانهم یحکمون بشرک جمیع الامة المرحومة سوی فرقهم
المنحوسة و قد بنوا هؤلاء في کل بلد من بلاد پاکستان مدارس لتعلیم
ضلالاتهم، ومن عجائب حیل هؤلاء دادی چې دوی پخپلو مدرسو کي لوی طالب
علمان نه داخلوي، ولې چې دوی وایي چې د لویو طالب علمانو عقیده پخه ده مونږ
یې نه سو ګمراه کولای بلکي دوی پخپلو مدرسو کي ساده لوح اطفال داخلوي چې
پر ساده تخته هر ډول خط امکان پذیر دی بلکې په عین حال کي دوی ددغو اطفالو
ته ښه ښه ماکولات ورکوي او په عیدینو کي ښه ښه ملبوسات ورکوي.

پوښتنه: مشران ددغو مدرسو دا دونده ډېر امداد له کومه ځایه څخه تر لاسه کوي؟

ځواب: ددوی یعني د مشرانو ددغو مدارسو د کورو مصارف او د مدارسو تولـه
د لالا له کوره دی. په پښتو کي متل دی وایي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چنه دي خوشحاله وي غم يې د لالا پر سر.

په صحيح حديث کي راغلي دي "اذكروا الفاسق بما فيه ليحذره الناس" او په بل اثر کي راغلي دي "ثلاثة ليست لهم الغيبة الامام الجابر، والفاسق المعلن بفسقه" يعني ظالم بادشاه او هغه فاسق چي فسق يې رسوا کوي لکه شراب خوره چي شراب خانه يې په رسوا جوړه کړې وي الى غير ذالک من دار الزنى مثلاً. او بل مبتدع چي خلگ و خپل بدعت ته رابولي کالفرق المذکوره.

تعجب دادی چي د غه اهل الفرق و ټولو مقلدانو ته د مذاهبو اربعه وو او و ټولو مشائخو د ځلورو طريقو د تصوفو مبتدعان وايي اعاذنا الله وجميع احبائنا من امثال هذه الضلالات، پښتانه يو متل کوي چي غلبيل و کوزې ته وېل څومره ډېر سوري لرې، نو د غه فرق موږ ټولو مقلدانو ته د مذاهب اربعه وو او مقلدانو ته د مشائخو کرامو مبتدعان بلکې مشرکان وايي او خپلو ځانو او خپلو اتباعو ته موحدان وايي، او د فقهي شريفي کتابونه داسي په اهانت او سپکاوي اخلي چي د سړي پر سر اور بلوي ثم ان اکثر السوء والبدعة يتعلق باللسان لان اللسان صغير الجرم کبير الجرم.

پوه سه: چي که د سړي پښه وښويږي خو نهايت غم يې دادی چي ماته به سي کافر کيږي خو به نه او داغه رنگه د ږبې د ښويدلو سره د مرگ ډېره چندان نسته او د ژبې هغه نوره گناه کبائر چي په دې سره کيږي لکه غيبت بهتان شيطانت دروغ ناحقه قسمونه پوچ او فحش د هغو سره گاهي د ژبې خبره سړی و کفر ته ورسوي لکه الفاظ د کفر على فصل في جامع الفصولين مثلاً العياذ بالله.

سب د قرآن سب د عليه الصلوة والسلام سب د شريعت مطهره سب د دين مقدس الى غير ذالک ممايتعلق باللسان په تاريخ کي راغلي دي چي ابن السکيت اللغوي چي د متوکل على الله خليفه د زامنو چي معتز بالله او مويد بالله يې نومان وه معلم او ښوونکي و، يوه روځ د خليفه دغه دوه زامن په دربار کي د پلار وه چي ابن السکيت ورغلی نو خليفه المتوکل على الله و ابن السکيت ته وويل زما دا دوه زامن پر تا گران دي او که حسن او حسين رضي الله عنهما در باندي گران دي ابن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

السکیت ورته وویل والله ان قنبراً خادم علي رضي الله عنه خیر منک ومن ابنیک خلیفه حکم وکړی چي د ابن السکیت ژبه دي تر څټ ویستل سي فمات، ومن ابیات ابن السکیت التي علمها ابني المتوکل الخلیفة في الیوم السابق هذان البیتان.

یصاب الفتی من عثرة بلسانه   ولیس یصاب من عثرة الرجل

فعثرته بالقول تذهب راسه   وعثرته في الرجل تبرء علی مهل

ترجمه: سړي ته آفت رسېږي له ښویدلو څخه د ژبي او دونده آفت نه ورسېږي له ښویدلو څخه د پښې، ولي چي په ښویدلو کي د ژبي یې سرځي، او ښویدل د پښې جوړېږي په مهلت سره.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ

په تحقیق هغه کسان چي کفر کوي په خدای سره او په رسولانو د خدای جل جلاله، بغوي رحمه الله وایي چي آیت په شان کي د یهودانو نازل سوی دی، ولي چي دوی خو علیه الصلوة والسلام او قرآن نه مني او عیسی علیه السلام او انجیل هم نه مني، نو دوی گویا توله رسولان او کتابونه د خدای جل جلاله نه مني لان بعض الرسل مصدق بعض، وبعض الکتب ایضاً مصدق لبعض، نو که څه هم دوی وایي چي موسی او تورات منو او ایمان پر لرو لکن دي ایمان بالعض ته اعتبار نسته عندالله، او کفر ددوی په خدای سره ددې سببه دی چي دوی آیات د خدای جل جلاله که په انجیل کي دي او که په قرآن کي دي دوی یې نه مني نو خدای هم نه مني.

وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ

او دوی اراده ددې لري چي د خدای جل جلاله ایمان او د رسولانو ایمان سره جلا کړي یعني یا وایي چي خدای منم رسولان یې نه منم لکه اهل شرک چي وایي یعني ددوی زعم باطل ورته ایمان بالله او خدای جل جلاله ته شریک ویل ممتنع الاجتماع لان الایمان بالله عبارة عن عدم الشریک له في الالوهیة یعني في وجوب الوجود لکه مجوس چي وایي چي واجب الوجود دوه دي یو یزدان دی او یو اهرمن دی وعن عدم الشریک له في العبادة او مشرک که اول شریک نه وایي دوهم شریک خو وایي کما یقولون اشارة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الى الاصنام هؤلاء آلهتنا فنظل لها عاكفين ای عابدين او يا لکه يهود چې دوی وايي خدای ﷻ خو منو او عيسى او محمد عليهما الصلوة والسلام نه منو.

وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾

او دوی وايي چې موږ پر بعض نبيانو ايمان لکه موسى عليه السلام او موږ کفر او انکار له بعض نبيانو څخه لکه عيسى او محمد ﷺ، او دوی اراده لري چې په منځ کي د کفر او ايمان لار پيدا کړي يعني دين

أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

دغه کسان دي کافران په حقه سره، او موږ اراسته کړی دي کافرانو لره که مشرکان وي او که يهودان وي او که نصاری وي وغير هؤلاء من فرق الكفرة عذاب د اهانت يعني د سپکاوي.

پوه سه: چې خدای پاک عذاب د کفارو په دوږخ په "مهين" سره مقيد کړی ددي لپاره که بعض مؤمنان په سبب د بعض عصيان دوږخ ته ورسي هغه عذاب د سپکاوي لپاره نه دی بلکې د گناه له خيرو څخه د پاکی لپاره دی مثالهما الحطب على النار والذهب على النار فافهم.

سوال: هم خو ضمير فصل دی په منځ کي د مبتداء او خبر او غالبه فائده د ضمير فصل حصر د خبر دی پر مبتداء او سره ددې چې کافران خو بېله يهودانو نو هم سته؟

ځواب: حصر په اعتبار د کمال ددوی دی په کفر کي فالمعنى هم الكاملون في الكفر لانهم يثبتون الواسطة بين الكفر والايمان وفي الواقع لا واسطة بينهما، ولې چې ايمان بالله هلته اعتبار لري چې د ايمان سره د ټولو انبياوو او د ايمان سره د ټولو کتابو ملگري وي، او تصديق د ټوله مابلغه الرسل به کوي اجمالاً في البعض لکه زموږ مسلمانان ايمان پر تورات او انجيل او تفصيلاً لکه زموږ ايمان پر قرآن عظيم الشان باندي والحق واحد مشترک بين جميع الرسل وجميع الکتب وايمان هؤلاء اليهود وليس كک فماذا بعد الحق الا الضلال.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ

او هغه کسان چي ايمان يې راوړی وي پر خدای ﷻ يعني بدون الشريک وبصفاته الکمالية الجمالية والجلالية وبدون القول بالابوة لاحد وما يناسب بذاته الجليلة من عدم المکان والجهة والجسمية وغير ذالک مما يمتنع على ذاته الکاملة. او ايمان يې راوړی وي پر رسولانو د خدای ﷻ. يعني پر ټولو رسولانو لا کاليهود يؤمنون بموسى عليه السلام فقط ولا کا النصارى يؤمنون بعيسى عليه السلام فقط. او فرق يې نه وي کړي په منځ کي د رسولانو بالايمان بالبعض والکفر ببعض وليس المراد الفرق بينهم في الافضلية والسيادة.

الاعراب موصول يعني الذين مبتداء ده والظاهر چي خبر يې جمله ده اولئک آه. او بعض مفسران وايي چي خبر د موصولو محذوف دی يعني اولئک هم المؤمنين حقاً. او پر دې تقدير جمله د اولئک جمله مستانفه ده.

سوال: بين خو پر متعدد شيانو داخلېږي او دلته پر مفرد داخل دی چي لفظ د احد دی؟

ځواب: احد چونکه په سياق کي د نفي دی نو عام او متعدد دی.

اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ

دغو کسانو ته به پوره ورکول کېږي ثوابونه ددوی.

پوه سه: چي بعض قراء "سيؤتيهم په صيغه د غائب وايي يعني باليا. او بعض يې په صيغه د متکلم وايي يعني بالنون او دواړه قرائته متواتره دي. يعني هغه ثوابونه به خدای ﷻ ورکوي چي ددوی سره يې وعده کړي ده. او کلمه د "سوف" چي لپاره د استقبال بعيد ده دلالت کوي پر دې چي دغه پوره ثوابونه په ورځ د قيامت ورکول کېږي وان استوفى لهم بعض الاجور في الدنيا ايضاً.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۵۲﴾

او دی خدای ﷻ بخښونکی د بعض هغه خطاياوو چي ددوی څخه تفريط سوی او خدای ﷻ مهربان دی چي ددوی حسنات به ور مضاعف کوي من واحد الى

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عشرة والى سبعمائة بل الى ماشاء الله ﷻ.

پوه سه: چې ایمان او توحید اصل الاصول دی او ایمان که څه هم زیادت او نقصان نه قبلوي په نېز د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله. لکن نور د ایمان زیاتېږي په عباداتو سره او په سیئاتو سره یې نور کمېږي. جنید بغدادي سید طائفة الصوفیة رحمه الله وایي چې ادب دوه قسمه دی یو ادب د سر او د باطن دی چې زړه پاک وساتي له عقائدو زائغو څخه او بل ادب د علانیه دی وهو حفظ الجوارح عن الشرور والسیئات واعمالها في اداء الاوامر والطاعات وفقنا الله الى کلا الادبین.

پوه سه: چې ابن جریر الطبري له محمد کعب القرظي څخه روایت کوي چې بعض یهودان چې بغوي رحمه الله وایي چې هغه یهودان کعب بن الاشرف او فحاص بن عاذورا و. نو یې علیه الصلوة والسلام ته وویل چې موسی علیه السلام خو موږ ته تورات پر تختو لیکلی راوړی دی. نو که ته نبي برحق یې ته هم موږ ته کتاب پر تختو نوشته راوړه. نو به موږ ستا تصدیق وکړو فنزل هذه الآیة.

يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ الْكِتٰبِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ

ستا څخه خواست او سوال کوي. اهل کتاب چې مراد ځنې یهودان دي چې ته نازل کړه پر دوی یو کتاب له اسمانه څخه.

درویش وایي: چې سوال او غوښتنه له علیه الصلوة والسلام څخه دوه قسمه ده یو سوال لپاره د هدایت دی. یعني د ځان په دین خبرولو لپاره هغه سوال ته اجابت او قبلونه کېږي مثل ماسئال الصحابة رضي الله عنهم عن النبي ﷺ کما جاء في القرآن یسئلونک ماذا ینفقون. نو خدای پاک سمدلاسه ځواب ورکړی بقوله قل العفو وقوله یسئلونک عن المحیض. خدای ﷻ في الحاله ځواب ورکړی قل هو اذی الآیة. وقوله تعالی ویسئلونک عن الاهلة خدای ﷻ فوري ځواب ورکړی "قل هي مواقیت للناس والحج" وامثال ذالک. او یو سوال دی د تعنت یعني د ضدیت د لاري او سوال د اقتراح دی یعني بې ځایه لپاره اسکات د نبي ﷺ هغو سوالونو ته خدای ﷻ ځواب نه ورکوي. ولې چې د سائل غرض هدایت او ځان پوه کول غرض نه دی.

فائده: دا آیتونه دې ځایه "یسئلک اهل الکتاب الی قوله بهتاناً عظیما" چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نازل سوه او یهودان یې ډېر خوږ کړه او ددوی له قبائحو څخه یې پرده پورته کړه.
نو یو سړي د یهودانو د ډېره غضب څخه پر زنګنو سوه، نو داسي و علیه الصلوٰة والسلام ته وویل "ماانزل الله علیک ولا علی موسی ولا علی عیسی ولا علی احد شیئاً" نو ددغه قول حکایت خدای ﷻ بل ځای په قرآن کي کړی دی "وما قدروا الله حق قدره اذ قالوا ما انزل الله علی بشر من شئ"

فائده: درویش وایي: چي دغه یهودان خو ددې لپاره علیه الصلوٰة والسلام ته راغلي وه چي ته مثل موسی علیه السلام قرآن په تختو کي موږ ته راوړه اخیر پناه یې پر دې تمام سو چي پر هغه چي پر تختو راوړه سوی کتاب و یعني التوارت باندي د انکار کمبل ور اچول.

فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ

په تحقیق دوی سوال کړی دی له موسی علیه السلام څخه دا ستا تر سوال لوی او نامناسبه سوال کاوه. والمقصود من هذا التسلي لرسول الله ﷺ یعني په دغه سوال چي دوی له تا څخه وکړی غم جن کېږه مه. ولي چي ددوی اسلافو د موسی علیه السلام څخه ستاتر دا اوسني سوال ډېر شنیع او نامناسبه سوالونه کړي دي یعني هذه عادة لهم سلفاً وخلفاً کما عرفت في سوالک.

مصرع: شنشنة اعرفها من حصه اخزم.

یوه سه: چي ضمیر د "سئلوا" خو اهل کتابو ته راجع دی لکن دا وروستني سوال خو تولو اهل کتابو یهودانو د عصر موسوي نه دی کړی بلکې هغو اوویا کسو کړی دی چي موسی کوه طور ته ورسره بیولي وه. لکن اسناد یې وتولو ته کقولهم لبوفلان قلتوا مع ان القاتل واحد منهم یعني د فلاني زامنو مړی کړی دی سړ ددې چي قاتل یې یو زوی وي.

فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً

نو دوی وویل و موسی علیه السلام ته چي ته په موږ ووینه خدای ﷻ چي دا ته خبري ورسره کوې علانیةً چي موږ یې ووینو.

یوه سه: چي "جهرة" منصوب دی علی انه مفعول مطلق په حذف د مضاف ای ارائة جهرة:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي څه وخت چي د موسی علیه السلام سره اوویا کسه کوه طور ته ورغله او پر موسی علیه السلام نور الهي فیض سو چي نور د ملګرو څخه پټ سو او د خدای ﷻ او د موسی علیه السلام تر منځ خبري اتري جاري سوې چي دوی هم اورېدلې، نو موسی علیه السلام چي له مناجات الهي فارغه سو ملګرو یې ورته وویل چي دا څوک و چي ستاسره یې خبري کولې، موسی علیه السلام ورته وویل خدای پاک و، ملګرو یې ورته وویل چي موږ ستا دا دعوه نه منو که خدای و نو دی په موږ علانیة او په ښکاره تو ګه ځان ووېښي.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ

نو دوی ونیوله اسماني تکي یعني اور چي تو له پکښي هلاک سوه. په سبب د ظلم ددوی پر خپلو ځانو چي سوال د رویت الهي خلاف العادة والحکمة یې وکړې او ځان ته دونده لویه مرتبه ورکړه چي موږ دې په دنیا کي په دغو سترګو خدای وویڼو، نو ځکه خدای ﷻ تکه پر رایله کړه.

یوه سه: چي دا آیت پر دې دلالت نه کوي چي رؤیت د خدای مطلقاً یعني في الدنیا والآخرة ممتنع لقوله تعالی "وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة" وغیر ذالک من الآیات والاحادیث المبارکة في رویة الله یوم القیامة یبلغ احادها الی حد التواتر المعنوي کما لایخفی. والمعتزلة ینکرون الرؤیة.

درویش وایي: چي دا اوویا کسه چي په اسماني اور هلاک سوه نو موسی علیه السلام خدای پاک ته په زاریو سو چي خدایه دا کسان خو قوم پر ما تاوانوي وایي به چي روغ تیار دې بوتله او مړه دې کړه، په بل ځای کي قرآن داسي راغلي دي چي موسی وخدای پاک ته وویل ان شئت اهلکتهم وایاي، هغو وچي د موسی علیه السلام عذر او عجز خدای ﷻ ومانه هغه اوویا نفره یې ورته راژوندي کړه.

ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ

بیا دوی وګرځاوه ګلګی (سخندر) چي سامري ورته جوړ کړی یعني خدای ﷻ وګرځاوه او عبادت د هغه یې شروع کړی دا هغه وخت و چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

موسی علیه السلام طور ته تللی و د تورات د راوړلو لپاره او هارون علیه السلام یې جای نشین ګرځولی و سامري چې نوم د هغه هم موسی علیه السلام و بني اسرائیل چې شپږ لکه وه په هغو کې یوازې دوولس زره کسه د هارون علیه السلام سره سوه نورو ګردو پر ګاؤ پرستي شروع کړه الی مجئ موسی من الطور.

درویش وایي: چې دا ډېره اوږده قصه ده چې د شپاړسمي سیپاري د سورت طٰهٰ په تفسیر کې به راسي ان شاء الله او دا اتخاذ العجل وروسته چې دوی واضح معجزې د موسی علیه السلام پر لاس ښکاره سوې یعني عذر د جهل یې دفع سو.

یوه سه: چې دا جنایت هم له قدماؤ څخه د بني اسرائیلو پېښ سوی دی.

فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ

• نو موږ هغو ته یعني ستاسي اوائلو ته عفوه وکړه یعني دوی توبه وکښل یعني د استیصال عذاب مو نه کړی پر نازل.

درویش وایي: چې په دې آیت کې په الطفه وجه سره دعوت دی و بني اسرائیلو ته د عصر نبوي چې تاسي هم له کفر څخه د علیه الصلوة والسلام توبه وکاږئ تاچې تاسي ته به هم عفوه وکړه سي لکه ستاسي و اسلافو ته بعد التوبة.

وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا

او موږ ورکړې وه ښکاره پر بني اسرائیلو باندې ولې چې د ګلګي عبادت دوی شروع کړی که څه هم هارون دلې و او ډېر نصیحت یې ورته وکړی لکن د هغه به خوله یې نه وکړه موسی علیه السلام چې له طوره راغلی ګردو عبادة العجل پر پېښو او توبه یې ځنې وکښل. او موسی علیه السلام هغه ګلګی په اور وسو دوی هیڅ ږغ نه کاوه بیا وروسته موسی علیه السلام دوی امر کړه چې د توبې د تمام لپاره به دوی ځانونه تسلیمې په وجه د عبدة العجل چې هغه غیر عابدین دوی قتل کړې دوی ورته تیار سوه اوویا زره کسانو خپل ژوند له لاس ورکړی وروسته په شفاعت د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام قتل متوقف سو او توبه نازله سوه.، تمام هذه القصة في تفسیر سورة البقرة نو هم دا وه غلبه د موسی علیه السلام پر بني اسرائیلو باندې.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ

او موږ پورته کړی یعني جبرائیل په امر د خدای ﷻ سر بېره یعني پر سرو ددوی یو قامت په قدر د یوه غره لپاره د اخذ د وعدې ددوی څني په قبول کې د اوامر او نواهي د تورات، درویش وایي چې دا واقعه هم د اسلافو د بني اسرائیلو ده.

یوه سه: چې مراد له طور څخه طور معهود نه دی بلکې مراد یو غر دی. قصه دا وه چې تورات چ مجموعاً په یوه وار نازل سو چې په هغه کې زر سورته وه او په هر سورت کې لوی او کوچني زر آیته وه چې مجموع تورات لس زره آیته وه او هغه حلال او حرام. روا او ناروا. اوامر او منهیات الی غیر ذالک من القصص والامثال موجود وه، نو په تورات کې داسي اوامر وه چې بني اسرائیلو د هغو سره هیڅ عادت نه درلودی او داسي منهیات موجود هم وه چې بني اسرائیل په هغو سره دوخته عادي وه، نو تورات چې موسی علیه السلام پر بني اسرائیلو تلاوت کړی هغو جواب ورکړی چې دا ټوله اوامر او منهیات زموږ له طاقت څخه خارج دي. نو جبرائیل علیه السلام ته خدای ﷻ امر ورکړی چې یو غر چې پر قدر د معسکر ددوی یعني چې شپږ لکهه کسان وه روا وکاږه ددوی پر سرو یې یو قامت لوړ ونیسه. او موسی علیه السلام ته یې امر وکړی چې ورته ووایه چې تورات قبلوې که غر درباندې ایله کړم. نو دوی د غره له بېرې پر سجده پرېوتل او تورات یې قبول کړی او په عین حال کې یې داسي بغلي سجده وکړه چې په یوه سترګه یې غره ته کتل چې را ایله یې نه کړي، چې تر اوسه بني اسرائیل هم هغسي بغلي سجده په لمونځو کې کوي. له دوی څخه چې اوس څوک پوښتنه وکړي چې ولې داسي بغلي سجدې کوئ؟ دوئ ورته وایي چې زموږ اسلاف په داغسي سجدې کولو له عذابه خلاص سوي دي. نو چې دوی د تورات احکام قبول کړه نو غر بېرته څني پورته سو.

تنبیه: قرآن کریم د درویشت کاله په زمانه کې د خیر البشر ﷺ آیةً آیةً سورةً سورةً په حسب د وقائعو او په اندازه د ضروریاتو پایه تکمیل ته ورسېدی او اوامر او منهیات په تدریج سره یو په بل پسي راتلله. لهذا هیڅ چا له اصحابو کرامو رضی الله عنهم څخه د هیڅ حکم څخه د قرآن مجید علامه د نه قبلولو ښکاره نه کړه لکه یهودانو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي د تورات له قبلولو څخه ښکاره کړه، نو د مکې د کفارو دا سوال ښخايه ولولا انزل عليه القرآن جملةً واحدةً يعني كتوراة موسى عليه السلام او د حکمت د تدريج د قرآن عظيم الشان څخه غافله وه.

وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او موږ وويل وبني اسرائيلو ته چي تاسي داخل سئ ودروازې ته ايليا او دا هم پر ژبه د موسى عليه السلام په داسې حال کي چي طور يې له سرو ولاړې پر سجده باندي يعني په وخت کي د داخلېدو د دروازې د ايليا سرونه ښکته کړئ. او په بل ځای کي د قرآن يې داسې هم ورته وويل سوه "وقولوا حطة" يعني امرنا حطة چي مراد څني بخښنه د ګنهو وه، په بل ځای کي د قرآن مبارک راغلي دي "فتبدلوا الذين ظلموا قولاً غير الذي قيل لهم" يعني حطة ومع هذا دوی فعل د سجدې هم بدل کړی، نو چي دروازې ته د ايليا راورسېدلې که څه هم دروازه د ايليا لوړه وه لکن جبرائيل يې دروازه راکښته کړه چي دوی و سر ټيټېدلو ته مجبوره سي لکن دوی د سر ښکته کېدلو څخه انکار وکړی او پر کناتو ځکېدل په دروازه ننوتل او امر الهي د حطة يې هم بدل کړی بقولهم حنطة في شعرة.

درويش وايي: چي دا بله موضوع وه له څخه د اسلافو د يهودانو چي په دې ځای کي خدای پاک مجملاً اشاره ورته وکړه. او په بل ځای کي يې د قرآن کريم دا تو له موضوع مفصله بيان کړه سوې ده.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا

درويش وايي: چي دا قصه بله د قباحتو څخه د اسلافو د يهودانو چي معنی معنا د آيت داده چي موږ وويل وبني اسرائيلو ته پر ژبه د داؤد عليه السلام چي تاسي تجاوز مه کوئ په ورځ کي د شنبې چي ددوی لپاره خاص د عبادت ورځ وه د دنياوي کسب به يې نه کاوه. مراد د تجاوز في السبت کي دادی چي ښکار د ماهيانو به نه کوئ د شنبې په ورځ او موږ واخستی له دوی څخه په هغه زمانه کي ټينګه وعده په دې باب کي، تفصيل ددې قصې دادی چي د داؤد عليه السلام په زمانه کي يو ښار و په نامه د ايله چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درياب پر غاره وه او عمومي خوراک ددوی د ماهيانو غوښې وې نو د شنبې په ورځ دوی د ماهيانو له ښکاره څخه منع وه. امتحان د خدای جل جلاله و چي د شنبې په ورځ به د درياب په غاره کي غټ غټ ماهيان ګرځېدله او چي د شنبې ورځ به تېره سوه ماهيان به ورک سوه چي يوه دانه به دوی په ډېر تکليف ښکار کوله. اخير شيطان دوی ته دا وسوسه وراندي کړه چي تاسي خو له نيولو څخه د ماهيانو په ورځ د شنبې ممنوع یاست، نو تاسي داسي وکړئ چي له دريابه يو لښتي کش کړئ او د لښتي په پای کي لويه فراخه غاره جوړه کړئ، نو په ورځ د شنبې ماهيانو ته لاس مه وروړئ بلکې هر سړی دی په يو لرګي ماهيان پر خپل لښتي برابروي چي دوی ولاړ سي او په هغه فراخه غاره کي قرار ونسي تر ماښامه دا کار کوئ ماښام چي کورته ځئ د لښتي خوله د درياب له خوا په ختو بنده کړئ چي ماهيان بېرته درياب ته ولاړ نه سي د يکشنبې په ورځ چي راسئ په هغه ډب کي هر څو ماهيان چي تاسي د سبط په ورځ راپړي وهلي وه په آساني سره به يې د هغې غاري څخه ښکار کړئ. خير دا کار خلګو په ډکه پيمانه شروع کړی. د ايله خلګ پر دې قسمه سوه لويه حصه داغه وه چي داد حيلې د شيطان ښکار يې کاوه، او بعض علماء او پوهان ددې وطن په وعظ او تبليغ يې خوله پوري کړه چي دا حيلې پر ېږدئ دا خو عين د ماهيانو ښکار دی، ولي چي ماهی ستا په لاس کي چي تر سبا پوري ستا په خوض کي بندي دی. او بله ډله چي محدود کسان وه هغو نه ښکار کاوه يعني په مذکوره حيله او نه يې چاته نصيحت کاوه اخير الامر هغه واعظه ډله له وطنه بار سوه ګوښه يې په خېمو کي ګذاره کوله د ورځي به يو واز راغله وعظ به يې وکړی او يو مايتحاج اليه چي به يې رانيوی هغه به يې رانيوی بېرته به خپلو خېمو ته ولاړه.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيثَاقَهُمْ

يوه سه: چي "ما" زائد دی لتاکيد مضمون الكلام او کلمه د "با" متعلق ده په محذوف پوري د تقدير نقضوا الميثاق ففعلنابهم مافعلنا ولعناهم.

درويش وايي: چي لعن دا وچي واعظه ډله راغله که ګوري د ماهي ګيرانو د کورو دروازې د دننه له خوا بندي دي او هيڅ څوک په کلي کي نسته، اخير دوی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يوه سوه چي پر ماهي ګيرانو يوه بلا نازله سوې ده. نو پر دې والو ور واوښتل کړه څه ګوري سر ايونه د سرکوزانو او د بيزوګانو ډک دي او هغه بيزوګانو به ددوی کالي بو يوله او تر ستر ګو به يې اوښکي بهېدلي.

درويش وايي: چي دادی لعنت پر اصحاب السبت لکه په بل ځای کي د قرآن کريم چي راغلي دي کما لعنا اصحب السبت.

پوښته: چي واعظانو خو نجات پيدا کړی او ماهي ګيران خو په لعنت ککړ سوه. پاته درېمه ډله سوه چي نه يې ښکار کاوه او نه يې په چا کار درلودی بعض تاريخ پوهان وايي چي هغو هم نجات پيدا کړی ولي چي سبب د لعن خو ښکار و هغه دوی نه کاوه. او بعض وايي چي څوک چي د منکر کارو کولو په وطن کي اوسېږي او دوی منع نه ورته کوي نو د دنيا عذاب چي نازل سي نو پر دوارو ډلو نازلېږي. البته د آخرت په عذاب کي فرق سته فتدبر.

وَكُفْرِهِمْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

او په سبب د کفر ددوی يعني يهودان په ايات د خدای ﷻ يا هغه آيات چي منزل ددوی په تورات کي وه چي نعوت د عليه الصلوة والسلام پکښې وه او يا آيات د قرآن کريم او د انجيل دي "وكفرهم" عطف دی پر "فبما نقضهم" باندي.

وَقَتْلِهِمُ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ

او په سبب د وژلو ددوی انبياء بېله حقه لکه زکريا. او يحی او نور هم.

پوښتنه: مرګ د نبي خو وي ناحقه، ولي چي قتل بالحق خو درې قسمه دی يو قتل دی قصاصاً دوهم قتل دی په سبب د ارتداد او دريم قتل دی په سبب د زنا بعد الاحصان، له دې درو اسبابو څخه يو په انبياؤ کي متصور نه دی فما فائدة التقدير بغير حق؟

ځواب: مراد له غير حق څخه دادی چي ددوی په زعم کي يعني دوی هم سبب د قتل د انبياؤ نه سوای بيانولای.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفٌۢ

او دوی به وعلیه الصلوة والسلام ته ویل چي زمونږ زړه په غلاف کي دی یعني په پرده کي دی مما تدعونا الیه، او یا زمونږ زړونه ظروف د علم دي ستا د ښوونې ضرورت نسته او یا دا معنی چي هر شی چي حق وي زمونږ زړونه یې قبلوي لانها ظروف العلوم الحقة او ستا تعلیم نه قبلوي. نو معلومه سوه چي ستا خبري حق نه دي وقد کذبوا اعداء الله في التقادیر الثلثة.

بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا

"بل" لپاره د اضراب دی ددوی له دعوو څخه ای لیس الامر کذالک بلکي مهر لګولی دی خدای ﷻ ددوی پر زړو په سبب د کفر ددوی. نو ځکه ددوی زړونه په پرده کي د کفر دي او فکر په آیاتو کي د خدای ﷻ نه سي وهلای نو دوی ایمان نه راوړي مګر لږ. یا معنا دادہ ایماناً قلیلاً چي هغه لره اعتبار نسته وهو الایمان ببعض الانبیاء وبعض الکتب. او یا معناداده چي لږ د لوی قوم څخه د یهودانو په ایمان مشرفه سوله لکه عبدالله بن سلام و اصحابه ﷺ.

پوه سه: چي نقض العهد سبب د غضب د رب دی کما قال الله تعالی فبما نقضهم آه او په صحیح حدیث کي راغلي دي چي حدیث ډېر اوږد دی چي که خلګو عهد د خدای او عهد د رسول د خدای مات کړي خدای ﷻ به مسلط کړي پر دوی باندي دښمن چي بېګانه به وي له دوی څخه.

پوه سه: چي عهد الله وعهد الرسول ماتول عبارت دی د عدم العمل څخه بماجاء به الله والرسول من المامورات والمنهیات، مثنوي معنوي

سوی لطف بي وفایان هین مرو　　کآن پل ویران بود نیکو شنو

وَبِكُفۡرِهِمۡ وَقَوۡلِهِمۡ عَلَىٰ مَرۡيَمَ بُهۡتَٰنًا عَظِيمٗا

او په کفر سره د یهودانو یعني ثانیاً بعیسی علیه السلام او دوی وایي پر مریمي بهتان چي وایي دا زانیه ده او عیسی علیه السلام ولد الزنی دی.

پوه سه: چي غیبت هغه خبرو ته وایي چي په یو سړي کي یو بد خوی وي او بل

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

سړي د هغه د عیب بیان کوي، او بهتان هغه عیب د چا بیانول دي چې هغه عیب په هغه کې نه وي.

فائده: وبکفرهم" معطوف دی پر "بکفرهم" سابق باندي و حرف با یې راوګرځول للفصل بین المعطوف والمعطوف علیه.

سوال: دا عطف خو عطف د شي دی پر ځان باندي یعني کفر پر کفر؟

ځواب: اول کفر مطلق او عام دی او دوهم کفر مقید بعیسی علیه السلام دی. یا دا بکفرهم دي معطوف وي پر بما نقضهم باندي او دوه واره کفر ذکر کول لپاره د تنبیه دی پر دې چې کفر د یهودانو مکرر دی. فانهم کفروا بموسی ثم بعیسی وداؤد وسلیمان ثم بمحمد صلی الله تعالی علیه وعلیهم اجمعین.

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او بل په سبب د دې چې یهودانو به په ډېر فخر سره ویل چې موږ مړ کړی المسیح عیسی بن مریم چې رسول د خدای ﷻ و.

پوښتنه: یهود خو عیسی علیه السلام رسول الله نه بولي بلکې ابن الزانیة یې باله، نو دلته یې ده ته څرنګه نسبت د رسول الله وکړی؟

ځواب: مراد د یهودانو دادی چې رسول الله دی د ده په زعم او دا هم احتمال لري چې دوی دي رسول الله استهزاء ورته ویلي وي، وفي روح المعاني ان الیهود وصفوه بوصف الذم فبدله الله بوصف المدح یعني رسول الله.

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ

نه دوی یهودانو عیسی وژلی او نه یې په دار کړی دی لکن دوی ته اشتباه پېښه سوه. راوي وایي چې یو قوم د یهودانو عیسی علیه السلام او دده مور ته بنکنځل وکړه عیسی علیه السلام و هغو ته ښېرا وکړه، نو هغه سرکوزان او بیزوګان سوه. نو یهودانو قصد وکړی دده د وژلو نو خدای پاک دی خبر کړی چې زه دي اسمان ته پورته کوم.

درویش وایي: چې ددې تو له قصه په سورت آل عمران کې تېره سوه. او په بعض روایاتو کې راغلي دي چې عیسی علیه السلام چې په یوه خونه کې و او چاته نه و معلوم. نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یهودي عیسی علیه السلام ورونبو او پر هغه شبه د عیسی واقع سوه عیسی علیه السلام خدای پاک اسمانو ته پورته کړی او هغه یهودي چي د عیسی شبه پر وه یهودانو قتل کړی او او په دار یې کړی، او په یو روایت کي له ابن عباس رضی الله عنه څخه راغلي دي چي یهودا چي رئیس د یهودانو و په هغه وخت کي و یو نفر دده له ملګرو څخه چي طیطانوس یې نوم وورته وه یې ویل چي ورسه په هغه خونه کي چي عیسی بندي دی مر یې کړه. نو عیسی خدای پاک آسمانو ته پورته کړی و او شبه یې په طیطانوس واچول نو هغه چي راووتی وه یې ویل چي عیسی خو په خونه کي نه و، نو یهودا امر ورکړی چي دغه عیسی دی لرؤیة شبه عیسی علیه. نو قتل یې کړی، وروسته یهودانو تلاش وکړی چي هغه سړی یعني طیطانوس څه سو چي موږ په عیسی پسي استولی و. که دا مړی عیسی وي نو طیطانوس څه سو او که دا طیطانوس وي نو عیسی څه سو ولهذا قال الله تعالی "ولکن شبه لهم" دوی ته یعني یهودانو ته یې قتل د عیسی لو یه اشتباه واقع سوه یعني دا چي موږ مړ کړی عیسی و او که ددوی استولی سړی طیطانوس و.

وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ

او په تحقیق هغه کسان چي اختلاف یې کاوه په قتل کي د عیسی علیه السلام په شک او تردد کي وه په قتل کي د عیسی، یهودان وایي چي موږ عیسی وژلی دی او یوه ډله د نصاری وو هم پر عقیده د یهودانو دی چي مقتول و او بله طائفه د نصاری وایي چي عیسی هیڅ چانه دی وژلی بل رفعه الله الی السماء ونحن ننتظروا الیه، بعض راویان وایي چي خدای پاک شبه د عیسی یوازي پر مخ د طیطانوس اچولي وه او نور جسد یې د طیطانوس و نو بعض یهودانو وویل چي دغه مقتول عیسی و لان وجهه وجه عیسی، او بعضو به ویل چي دا مقتول طیطانوس و لان جسده جسد طیطانوس.

مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝ بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

نسته دوی لره یعني یهودانو په قتل سره د عیسی یقین چي دوی دي یقین یا پر قتل ولري او یا پر عدم قتل مګر نه هري ډلي قناعت د ګمان کاوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یوه سه: چي استثناء دلته منقطع ده ولي چي ظن خو له قسم څخه د علم او یقین نه دی یعني دوی متابعت د ظن کاوه چي موږ عیسی مړ کړی او دوی نه دی وژلی عیسی په یقین یعني دعوه کونکي د قتل د عیسی هم پر قتل دده متیقن نه وه صرف د ګمان له لاري یې دا خبره کوله. خدای پاک ددوی د قول رد په دې خبره چي بلکې خدای پاک دی پورته کړی وخپل ځان ته ای الی موضع اختاره الله لعیسی وهو السماء. او دی خدای ﷻ غالب فیما اراد لامعقب لحکمه. او حکیماً یعني خدای ﷻ عبث کار نه کوي بلکې په هر کار کي حکمت لري علمه الناس او لم یعلموا.

فائده: خدای ﷻ پر دغو یهودانو باندي چي اراده د قتل د عیسی یې درلوده که څه هم کامیابه نه سوه مسلط کړی صیطیونس بن استیانوس رومي چي په لوی جنګ کي ډېر یهودان قتل کړه.

فائده: جلال الدین السیوطي رحمه الله پخپل تفسیر درمنثور کي وایي په تفسیر کي د سورة کهف له ابن شاهین څخه یې روایت کړی دی چي څلور نبیان په حیوة دنیوي سره اوس هم ژوندي دي دوه په اسمان کي او دوه په مځکه کي، ادریس او عیسی علیهما السلام په اسمان کي، خضر او الیاس علیهما السلام په مځکه کي، خضر د دریاب په غاړه کي دی وعنده عین الحیوة. او الیاس په مځکه کي دی.

فائده: مریمه د خدای یوه ولي ښځه وه لکن ددې په اهانت او تر حد بالا تعظیم سره دوې ډلي کافراني سوې. یهودان په اهانت سره کافران سوه چي دې ته زانیه وایي، او په غایت تعظیم سره یې نصاری کافران سوه چي ددې زوی عیسی ته ابن الله وایي ګویا مریمه زوجة الله بولي نعوذ بالله من ذالک کله. او زموږ د مسلمانانو مذهب متوسط بین افراط النصاری وتفریط الیهود. او موږ وایو چي عیسی عبد الله ورسوله وامه صدیقة.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ

یوه سه: چي "ان" نافیه دی او استثناء مفرغ ده والمعنی له اهل کتاب یعني الیهود والنصاری هیڅ یو نسته مګر قسم په خدای دی چي هرو مرو به ایمان راوړي پر عیسی باندي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې "یؤمنن" جمله خبریه ده تاکید د جمله قسمیه انشائیه دمخه تر مرگ د عیسی علیه السلام.

درویش وایي: چې اکثره مفسران او عام اهل علم پر دې دي چې ضمیر مجرور د "به" راجع دی و عیسی ته، او عکرمه رحمه الله وایي چې ضمیر "به" راجع دی و علیه الصلوة والسلام ته. او بعض وایي چې ضمیر راجع دی و خدای جل جلاله ته. قال المظهري والمال واحد فان الایمان بالله لا یعتد الا بالایمان بجمیع رسله والایمان بمحمد صلی الله علیه وسلم الایمان بعیسی وبالعکس انتهی. او ضمیر د "موته" راجع دی واحد محذوف ته ای قبل موت ذالک الاحد عند معاینة ملائکة العذاب عند الموت حین لا ینفعه الایمان.

پوه سه: چې ضمیر د "به" چې راجع سي و عیسی ته، نو ترجمه د آیت داسې ده، یهودي چې وخت یې د زکندن ورسېږي او مرگ ورته حاضر سي، نو ملکې یې پر مخ او کوناټو وهي چې تاته عیسی نبي درغلی و نو تا یې تکذیب وکړی. او له نبوت څخه دې انکار وکړی، دا یهودي ووایي چې اوس زه اقرار کوم چې عیسی عبدالله ورسولهه و ملکې ورته ووایي چې اوس دې نو ایمان فائده نه کوي، ولې چې حال د معاینة العذاب دی ومضی وقت التکلیف وهو الدنیا. بیا ملکې د زکندن په وخت کې نصراني ته ورسي چې تاته درغلی و عیسی عبدالله ورسوله او تا به ویل چې عیسی هو الله او ابن الله دی نصراني ووایي چې اوس زه منم چې عیسی عبدالله ورسوله و. ملکې ورته ووایي چې اوس ستا ایمان فائده نه کوي ولې چې دار التکلیف تېر سو اوس وخت د معاینة العذاب دی چې ایمان نه قبلېږي، او بعض مفسرین وایي چې ضمیر د "به" او د "موته" دواړه راجع دی و عیسی ته والمعنی ح ، مامن اهل الکتاب الموجودین عند نزول عیسی الی الارض الا لیؤمنن به ای بانه رسول الله وعبده لا ساحر کما کان یقوله الیهود حین کون عیسی في الارض ولا ابن الله کما کان یقوله النصاری او د ایمان ددوی به دمخه تر مرگ د عیسی وي.

درویش وایي: چې وعلی ماقلنا في حق عیسی وایمان الیهود والنصاری به قس حال ارجاع الضمیر الی الله تعالی او الی محمد صلی الله علیه وسلم وحاصل الجمیع انه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لا یموت کتابي ای النصاری والیهودي حتی یؤمن بالله وحده لاشریک له ولا یخطر ببال الیهودي ان عزیر ابن الله ولا في ذهن النصاری ان عیسی ابن الله بل یقولون ان محمدا ﷺ عبده ورسوله وان عیسی عبده ورسوله لکن کل من هذه الاعترافات في تلک الحالات ای حالة معاینة العذاب لا ترفع ولا یدفع عنه عذاب الآخرة لان الدافع عنه الایمان في الدنیا حالة اختیار وهذه حالة الاضطرار.

فائده: په دې آیت کې باعثه کول دي د خلګو پر ایمان برسول الله حالة الاختیار لانه المفید في الخلاص من عذاب النار والله اعلم وعلمه اعظم.

پوه سه: چې ابو هریره رضي الله عنه د نبي ﷺ څخه روایت کړی دی چې په وخت کې د نزول د عیسی ټول ملل او ادیان هلاکیږي الا الاسلام، رواه ابن جریر والحاکم في المستدرک.

درویش وایي: چې له هلاک څخه مراد د ټولو ادیانو عدم العمل بفروعها وانما قلنا بفروعها لان الاصول مشترکة بین الادیان کلها کما لا یخفی.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ﴿۱۵۹﴾

او په ورځ د قیامت به وي عیسی یا محمد ﷺ او یا الله جل جلاله پر اندازه، ارجاع د ضمیر د لنؤمنن به، خدای پاک به پر خپلو بندګانو شاهدي اداء کوي کما قال وکفی بالله شهیدا والانبیاء کلهم یشهدون علی اممهم، او محمد ﷺ به شاهدي اداء کوي د انبیاؤ لپاره چې دوی تبلیغ د دین کړی دی حین ینکر اقوامهم من التبلیغ.

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا

پوه سه: چې تنوین د "ظلم" لپاره د تعظیم دی، والباء للسببیة ای بسبب ظلم عظیم د هغو کسانو له خوا چې په دین یهودیت کې دي من نقضهم المیثاق وکفرهم بآیات الله وقتلهم الانبیاء بغیر حق وبهتانهم علی مریم وقولهم په فخر سره چې موږ عیسی قتل کړی کمامر تلک القبائح في الآیات السابقة.

حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ

موږ حلال طیب شیان چې پخوا دوی ته حلال وه حرام وګرځول وهذا التحریم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

للحلال انما هو جزاء ظلمهم في الدنيا وفي الآخرة عذاب عظيم هغه شيان وه چي په سورت انعام کي ذکر سوه په دې آيت کي "وعلى الذين هادوا حرمنا کل ذی ظفر" په اخير کي د هغه آيت خدای پاک داسي هم وويل "ذالک جزينهم ببغيهم وانا لصادقون" او دا احتمال هم سته چي مراد دي له "طيب" څخه جنت وي ويلايم قوله تعالى واعتدنا للکافرين آه. او يا معنا د آيت داده چي ارزاق طيبه حلال خو په دنيا کي ډېر دي لکن خدای دوی محرومه گرځولي دي، نو دوی رزق خبيث حرام خوري لکه رشوتونه، د غلا مالونه وغير ذالک من الاموال المحرمة.

پوه سه: چي د خدای ﷻ د يهودانو سره دا عادت و چي دوی به يو جنايت او معصيت وکړی خدای ﷻ به دوی ته يو نوع د طيباتو يعني چي دوی ته په دمخه حلال وه حرام به يې ورته وگرځول کلحوم الابل والبانها.

وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾

او په سبب ددې چي دوی منع کول له سبيل الله يعني له متابعت څخه د دين د اسلام او ايمان راوړه پر عليه الصلوة والسلام ډېر له خلکو څخه، نو کثيراً مفعول به او يا صداً کثيراً، نو کثيراً په اعتبار د موصوف محذوف مفعول مطلق دی.

وَّأَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوْا عَنْهُ

يعني خلګو ته به يې اموال ربويه په سود ورکول، په "وقد نهوا" کي واو حاليه دی يعني چي دوی په تورات کي د سود د اخذ منع کړه سوي دي، له دې آيت څخه دا معلومه سوه چي نهي مطلق په تورات کي لپاره د تحريم دی کما في القرآن العظيم ايضاً.

وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ط

او دوی به خوړل يعني اخستل به يې مالونه د خلکو که به ماکول وه او که به غير ماکول په باطله طريقه سره کالرشوة والخيانة، واليمين الکاذب والغصب وغير ذالک من وجوه التحريم.

فائده: بصدهم" سره د ما عطف عليه معطوف دی على "بظلمهم" او هغه متعلق دی تو له بقوله "حرمنا" او پر حرمنا باندي بيا دا عطف دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۶۱﴾

او مونږ اراسته کړی دی د کافرانو ته دردناکه عذاب.

پوښتنه: عذاب خو دردناکه نه دی دردناکه خو کافران او دوږخیان دي؟

ځواب: عذاب عظیم پر طریقه د مبالغې راغلی دی یعني ګویا له ډېر عظمت څخه د عذاب ګویا عذاب معذب دی کما في لیل لئیل وداهیة دهیا کما في العربیة ویحتمل ان یکون الیم بمعنی المولم یعني که څه هم الیم فعیل د مجرد له بابه دی لکن دلته دی مجازاً په معنی د اسم فاعل له بابه د افعال یعني مولم. وقد جاء في قول الشاعر

امن ریحانة الداعي السمیع یورقني واصحابي هجوع

ریحانه د شعار خور وه چې یو ځل په زوره ځني بېولې وه او شاعر د یو څو کسو سره د خور د خلاصون لپاره ور روان وه چې شپه پر راغله. تو له اندیو الان یي بیده سوه او شاعر ته خوب نه ورتلی په سبب د خور د سودا. نو دا شعر یې ووایه آیا د ریحانه له خوا څخه په ما یو بلونکی په ما خبري اوري. نو دغه سمیع په معنی د مسمع دی لعدم صحة معنی الفعیل کما لا یخفی. د شعر ترجمه داسي ده. چې ما بیداره کوي یعني دا داعي سمیع دی او سره ددې چې زما ملګري ټول له بیده دي.

لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

لکن هغه کسان چې محکم علم لرونکي وي یعني بالتورات له دې یهودانو څخه لکه عبد الله بن السلام واصحابه وبني عمه ﷺ. او که مسلمانان له اصحابو ﷺ څخه که مهاجرین وي او که انصار وي.

پوه سه: چې "راسخون" مبتداء ده "والمؤمنون" پر عطف دی او خبر یې دادی.

يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ

دوی ایمان راوړی دی پر هغه کتاب چې پر تا نازل سوی دی چې قرآن عظیم الشان دی او پر هغو کتابو چې پر تا د مخه نازل سوي دي کالتوراة والانجیل والزبور وسائر الصحف المنزلة علی الانبیاء فیما مضی من الزمان من لدن آدم علیه السلام.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي بغوي رحمه الله له عائشي رضي الله عنها او ابان بن عثمان رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي لفظ "والمقيمين" غلط سوی دی له کاتب څخه وينبغي ان يكتب والمقيمون. ولي چي دا خو مرفوع دی او حالت د رفعي د جمع مذکر سالم خو په واو او نون دی او دغه په سورت مائده کي په دې آيت کي ان الذين امنوا والذين هادوا والصائبون هم سهوه د کاتب ده بايد "والصائبين" وای. ولي چي دا خو په اعتبار د عطف پر الذين حال يې د نصب دی. او حالت نصبي د جمع مذکر سالم خو په يا او نون سره دی. او دغه رنګه دا قول د خدای جل جلاله "ان هذان لساحران" سهوه د کاتب ده بايد "ان هذين لساحران" وای لانه في مقام النصب والنصب في التثنية والملحق بها باليا. وقال عثمان رضي الله عنه ان في لحننا خطاء يسقيمه العرب بالسنتهم ژر دی چي عرب به يې پخپلو ژبو صحيح وايي. نو چا و عثمان ته وويل الا تغيره يعني دغلطو الفاظو ته وصحيح دول ته تغير نه ورکوي. عثمان رضي الله عنه ورته وويل دعوه فانه لايحل حراماً ولا يحرم حلالاً. پرېږدئ چي دا غلطيا وي په داسي الفاظو کي دي چي هر ډول يې ووايي نه حرام په حلالېږي او نه حلال په حرامېږي يعني حل وحرمت تعلق نه پوري لري. لكن صحيح داده چي دا قول چي فلاني توری د قرآن او فلاني دا سهوه بيان ده له قائلو څخه عفی الله عنهم بلکي اجماع د امت پر دې ده چي هر څه کلمات چي دوی يادي کړي دي چي حق د ادا. يې داسي وه تولي کلمات پر موجود في القرآن لفظ صحيح دی لکن هر ځای هغه لفظ چي دوی به غلط باله هغه پر ژبه د عربو برابر ول د نحو پر قانون توجيه غواړي ددې ځای په توجيه کي اختلاف دی. بعض وايي چي په قانون منصوب على المدح دی وتغيير الاعراب للتنبيه على فضيلة الصلوة. والتقدير امدح المقيمين الصلوة. او بعض وايي منصوب په تقدير د اعني چي فعل متكلم واحد دی. نو مقيمين به يې مفعول سي او د وروسته سره مبتدا. مقدره وي اى هم المؤتون الزكوة اوبعض مفسران وايي چي مقيمين په مقام د جر دی عطف دی پر ما انزل اليک باندي والتقدير يؤمن بما انزل اليک وبالمقيمين الصلوة اى الانبياء عليهم السلام.

درويش وايي: چي د منصوب على المدح توجيه ډېره ښايسته ليشوعه في امثاله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

غاية الشيوع او بايد چي د مرفوع على المدح كما يقال الحمد لله اهل الحمد بالرفع على المدح والمنصوب على المدح كما في القول المذكور الحمد لله اهل الحمد بالنصب على المدح وهكذا المرفوع على الذم والمنصوب على الذم.

درويش وايي: چي ددې اصطلاحاتو د تحقيق لپاره شرح جامي يا مطول په غور سره مطالعه كړئ، كه درويش دلته اصطلاحات په تفصيل سره بيانوي وخت به هم ضائع سي او كاغذ به هم او فائده به يې چندان تر سره نه وځي.

وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

او هغه كسان چي د خپلو مالونو زكوة وركوي، او ايمان لري پر خداى ﷻ او پر وحدانيت د خداى وغير ذالك او د قيامت پر ورځ.

پوه سه: چي مظهري وايي چي "والمؤتون الزكوة" عطف دى پر "والراسخون" باندي فالرفع يې على الظاهر او يا مبتدا. د خبر يې جمله د اولئك آه ده "والمؤمنين آه" عطف دى پر "المؤتون الزكوة باندي.

درويش وايي: چي مظهري صرف په مراعات د اعراب د رفع د المؤتون والمؤمنون دا عطف مختار كړى دى. ورنه دا عطف بعيد دى، ولي دا دوه لفظه په والمقيمين الصلوة پوري متصل راغلي دي بايد پر هغه عطف سي. فالعطف على البعيد مع امكان العطف على القريب بعيد والحق ماقال صاحب روح البيان چي والمؤتون الزكوة عطف دى على المقيمين الصلوة فرفعه ايضا على المدح وكذا رفع والمؤمنون بالله على المدح.

درويش وايي: چي فينتظم الكلام القرآني على الوجه المناسب للانتظام وعلى ماقال المظهري يكون الكلام القرآني كدرر منثورة والله اعلم بالصواب.

فائده: ايمان يې مقدم كړى في قوله تعالى والمؤمنون يؤمنون بما انزل آه لانه المقصود الاهم في الآية.

أُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

دغو كسانو ته چي موصوف په صفات مذكوره في الآيات السابقة سره وي ژر دى

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي موږ به ور کوو ورته لوی ثواب په اخرت کي چي جنت دی او نعیم د جنت دي.

یوه سه: چي کلمه د "سنؤتیهم" په نون د متکلم او په یا د غیبت دواړه قرآآت متواتره دي.

یوه سه: چي ابن اسحاق له ابن عباس رضي الله عنه څخه داسي روایت کړی دی چي عدي بن زید الیهودي وویل چي موږ علم نه لرو چي خدای ﷻ دي وروسته تر موسی ﷺ پر یو بشر کتاب نازل کړی وي او یا دي دین جدید ورته استولی وي فانزل الله.

إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ

موږ وحي کړي دي وتاته یا محمد لکه چي موږ وحي کړي وي ونوح ته.

یوښتنه: د نوح د تخصیص وجه څه ده سره ددې چي دمخه تر نوح هم انبیا وه لکه آدم وغیره؟

ځواب: وجه د تخصیص یې داده چي دی ابو البشر الثاني دی د دنیاوالو لپاره، لکه آدم چي ابو البشر اول و. ولي چي نور تول له کفار په طوفان نوح کي غرق سوه حتی چي دده یو زوی چي کافر و نوم یې کنعان و هم غرق سو. نو دده په کښتی کي نر او ښځي اتیا کسه وه چي په هغو کي درې دده زامن وه حام، سام او یافث او د هغو زوجاتي هغه نور بعض د نوح علیه السلام لمسیان وه او بعض چي بیګانه وه د هغو نسل نه سو پاته. نو پر مځکه هر نر او ښځي که مسلمانان دي که کافران دي که عرب دي که عجم دي که ترک دي که تاجک وغیرهم دده له اولاد څخه دي. کما قال الله تعالی "وجعلنا ذریته هم الباقین" ای ذریة نوح علیه السلام. او بل دا چي نوح علیه السلام اول نبي دی چي نوی شریعت او احکام یې من عند الله راوړي دي تر دده پوري شریعت د آدم علیه السلام باقي و، او نوح اول نبي دی چي د شرک د مقابلي سره مخامخ سو. او نوح اول نبي دی چي قوم چي دده دعوت په مقابل کي شرک رد کړی او دده ښېرا ورته وکړه "رب لا تذر علی الارض من الکافرین دیارا" او تول له اهل الارض په ښېرا دده هلاک سوه په طوفان سره، او نوح علیه السلام اطول د انبیاؤ دی از روی عمر. قال الله ولبث فیهم الف سنة الا خمسین عاما" او ده په دغه مدید او طویل عمر کي په سخت ازار د قوم صبر کړی و. قدرت الهي د نوح سره د طول

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عمر في الغاية نه يې يو غابښ ختلى دى او نه يې وېښته سپين سوي دي او تر اخير پورې پر قوت د ځوانۍ باقي و، لکن چونکه دنيا دار الخلد نه ده که هر څو سرې ژوندى وي طوفان د دنيا پر راځي هغه دى چې نوح عليه السلام په زور کلونه کېږي چې په درياب کې د فناء پروت دى.

وَالنَّبِيّٖنَ مِنْۢ بَعْدِهٖۚ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيْسٰى وَاَيُّوْبَ وَيُوْنُسَ وَهٰرُوْنَ وَسُلَيْمٰنَۚ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًاۚ ﴿۱۶۳﴾

او موږ وحي کړې دي نورو نبيانو ته تر نوح عليه السلام وروسته او لکه موږ چې وحي کړې دي و ابراهيم او دده زامنو ته چې اسماعيل او اسحٰق وه، او يعقوب چې د اسحٰق زوی و، او ددوی و اولادو ته.

پوښتنه: چې د "والنبيين" څخه مراد ادريس، هود، صالح، شعيب وغيرهم. او له "اسباط" څخه اولاد د يعقوب مراد دي يا دده دوولس زامن يا انبياء د بني اسرائيلو تولو چې ددوی له اولادو څخه دي.

پوښتنه: عيسى، ايوب، يونس، هارون او سليمان عليهم السلام خو هم له اسباط څخه د بني اسرائيلو وه، نو راوړلو ته يې څه ضرورت و؟

ځواب: راوړه ددغو نومو د نبيانو لپاره د تنبيه ده پر مزيد فضل باندې ددوی.

فائده: "وآتينا" عطف دی پر "اوحينا" باندې. زبور د داؤد عليه السلام د کتاب نوم دی، بغوي رحمه الله وايي چې په زبور کې صرف تحميد او تمجيد او ثناء وه على الله جل جلاله. داؤد عليه السلام به لوی دښت ته ووتی، نو به ودرېدی زبور به يې شروع کړی علماء د بني اسرائيلو به دده تر شا ودرېدل او نور عوام الناس به د ملايانو تر شا ودرېدل او پيران به د انسانانو شاته ودرېدل پر ترتيب الاعظم فالاعظم. او د ځرو حيوانات لکه هوسۍ، چغالان وغيرها به دده ومخ ته ولاړ وه تعجباً لما يسمع منه. او مرغان به پر سرو ددوی ولاړ وه وزر به يې ښورولـه. لـه ابى موسى اشعري رضي الله عنه څخه روايت دى چې ماته عليه الصلوٰة والسلام وويل "لو رأيتني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

البارحة" او ما غوږ نیولی و ستا و قرائت ته "لقد اعطیت مزماراً من مزامیر آل داؤد" تاته درکړه سوی رباب یعنی حسن الصوت د له مزامیرو څخه د آل داؤد.

پوه سه: چې له آل داؤد څخه نفس داؤد مراد دی. ابو موسی رضی الله عنه وايي چې ما ورته ویل چې که زه خبر وای چې تا خوږ راته نیولی دی "لحبرته تحبیراً" یعنی ما به ډېر اواز ته ښائست ورکړی وای. قال السعدي قدس سره السامي

به از روی زیبا است آواز خوش   که آن حظ نفس است واین قوت روح

وعند هبوب الناشرات علی الحمی   تمیل غصون البان لا الحجر الصلد

درویش وايي: چې د سعدي د قول دلیل دادی هر څو چې ښائسته مخ وي ولو کان وجه یوسف علیه السلام مرغان د هوا او حیوانات د غرو نه راجمع کېږي. او پر حسن صوت د داؤد علیه السلام به تو له شیان سره جمع کېدل که څه هم حیوانات وه. عجم په معنا د زبور خونه نوهیدل لکن نغمه او حسن صوت د داؤد چې د غوږو له لاري به راجمع کېدل.

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنٰهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ

او ما استولي دي داسي رسولان چې موږ یې تاته قصې او احوال بیان کړي دي مثل آدم ونوح و ادریس وشیث وموسی وعیسی علیهم السلام. او داسي رسولان مي هم استولي دي چې ما یې تاته قصې او احوال نه دي بیان کړي.

پوه سه: چې عامل د نصب د "رسلاً" ارسلنا دی چې له اوحینا السابق څخه وفهمېدی. له ابو ذر غفاري رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما و علیه الصلوة والسلام ته وویل یا رسول الله "ای الانبیاء کان اول قال آدم" ما ورته وویل چې آدم نبي و. علیه الصلوة والسلام راته وویل هو! نبي و چې وحي ورته راتلې. بیا ما ورته وویل "یارسول الله کم المرسلون منهم قال ثلثمائة وبضعة عشر جماً غفیراً" وعن ابي امامة رضی الله عنه قال قلت یا رسول الله کم وفائدة الانبیاء" څو دي پوره حساب د انبیاؤ؟ علیه الصلوة والسلام وویل "مائة الف واربعة وعشرون الفاً الرسل من ذالک الجم ثلث مائة وخمسة عشر جما غفیراً" رواه احمد وابن ابي حاتم. وفي روایة ثلث مائة واربعة عشر. وفي روایة ثلث عشر وهو المشهور.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چې ددې لپاره چې سرې پر انبياء عليهم السلام ايمان راوړي پيژندل د نبي بعينه يعني باسمه وحاله شرط نه ده د ايمان د صحت لپاره. بلکې د ايمان د صحت شرط دادی ان يؤمن بهم جمعياً من کانوا وکم کانوا حيث کانوا

مسئله: د ټولو علماؤ د عقائدو او د علوم عقليه وو پر دې اتفاق دی چې د نبي او د رسول تر منځ عموم و خصوص مطلق دی. او نبي هغه رجل دی چې خدای راستولی وي لپاره د تعليم د اصولو او احکامو د دين که نوی کتاب يا شريعت ورسره وي او که نه. او رسول هغه څوک دی چې يا يې فقط کتاب متجدد وي يا يې دين متجدد وي. نو نبي عام او رسول خاص دی. او بعض علماء وايي چې رسول عام دی تر نبي يعني که انسان وي او که ملکه او نبي خاص دی په انسان پوري.

درویش وايي: چې دا مذهب له احاديث مذکوره وو څخه مخالف دی کما لايخفى.

درویش وايي: چې صاحب د روح البيان د نبي او د رسول تر منځ يو عجيب او غريب فرق کړی دی. دی وايي "الرسل هم الذين اوحى اليهم بجبرئيل والانبياء هم الذين لم يوح اليهم بجبرئيل وانما اوحى اليهم بملک آخر او برويا، في المنام او بشئ آخر من الهام انتهى.

مسئله: په ايمان کې د انبياء عليهم السلام کې دې څوک تعين د عدد نه کوي مثلاً داسې وو وايي چې زما ايمان دی پر يو لک او څلورويشت زره انبياؤ. بلکې داسې دې وايي چې زما ايمان دی پر ټولو انبياؤ عليهم السلام هر څو چې دي. وذالک لاختلاف الروايات في عدد جميع الانبياء عليهم السلام. نو که څوک تعين د عدد وکړي. نو که د انبياؤ تر عدد لوړ وايي نو غير انبياء يې په انبياء کې شامل کړه. او که کښته عدد ذکر کړي نو بعض انبياء يې له ايمان څخه خارج کړه. نو اسلم طريقه په ايمان د انبياؤ کې دادی چې تفويض د عدد دې وخدای ﷻ ته وکړي او داسې دې وو وايي چې زما ايمان دی پر ټولو انبياؤ عليهم السلام باندې. فلا يلزم عليه شئ من الزيادة والنقصان في ايمان الانبياء. کما يتوهم ذالک عند تعيين العدد المخصوص فاحفظ هذه النكتة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

یوه سه: چي اقصی و اعلی مراتب الوحي هو الكلام الالهي مع النبي بدون وساطة الملک، لکه د موسی علیه السلام سره چي خدای پاک خبري وکړي بدون وساطة الملک پر کوه طور باندي وهذا هو المراد في هذه الآية او په لويه دِله کي د انبياؤ عليهم السلام و محمد ﷺ ته خدای پاک دا شرافت ورکړی دی چي فوق سبع سموات خدای خبري بدون وساطة الملک ورسره کړي دي. قال السعدي الشيرازي قدس سره. في بيان معراج النبي العربي ﷺ.

چنان گرم در تیه قربت براند — که در سدره جبرئیل ازو باز ماند
بدو گفت سالار بیت الحرام — که ای حامل وحي برتر خرام
بگفتا فراتر مجالم نماند — بماندم که نیروی بالم نماند
اگر یک سری موی برتر پرم — فروغ تجلی بسوزد پرم

درويش وايي: چي په هغو آيتو کي چي په معراج کي د رسول ﷺ راغلي دي داسي مشافهةً او بلاواسطة الملک اشاره بلکي تصريح سوې ده. ثم دنى فتدلى، بيا عليه الصلوة والسلام نژدې و خدای ﷻ ته يعني په قرب رتبي سره لابالقرب المکاني فتدل او ډېر نژدې سو "فکان قاب قوسين او ادنى" نو سو عليه الصلوة والسلام يعني قرب د عليه الصلوة والسلام د خدای ﷻ سره په اندازه د دوو کمانو بلکي تر هغه لاکم نژدې سو "فاوحى الى عبده ما اوحى" نو خدای ﷻ وحي وکړې و خپل بنده محمد ﷺ ته هغه څه چي وحي ورته وکړې.

درويش وايي: چي ما اوحى يې په ما ابهامي سره راوړی يعني تعيين د ما اوحى يې ونه کړی له دې سببه چي عليه الصلوة والسلام ته په ليلة المعراج کي درې قسمه وحي وسوې يو دا قسم وحي وې چي عليه الصلوة والسلام يې مامور کړی په تبليغ و ټول امت ته لکه پنځوس لمونځونه په شبانه روز کي او اووه واره غسل له جنابت څخه چي هغه بيا په کومک د موسی علیه السلام لمونځونه پر پنځه ودرېدل او غسل د جنابت پر يوه وار. او بل دا قسم وحي وې چي ستا خوښه ده کي څوک اهل و نو ورښيه يې که يې نه ورښيه. چي اول قسم ظاهر د شريعت دی چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علیه الصلوة والسلام یې ویتولو ته تعلیم کړې دی. او دویم قسم وحي د قائق د علم تصوف دي چي بعض افراد د صحابه کرامو ﷺ په مشرفه سوي لکه د علم طریقت د حقیقي راه نمایانو څلور طریقو په اذهانو کي محفوظ دي او نور ودي دوهم قسم ته ابو هریره ﷺ په داسي الفاظو اشاره کړې ده حفظت من رسول الله ﷺ وعائین من العلم اما احدهما فبثثته فیکم" یو وعا خو ما په تاسي کي نشر کړې دی یعني علم الحلال والحرام وعلم صلوة وغیرها. واما الآخر فلو بثثته لقطع هذا البلعوم" او هغه بل که زه نشر کړم زما سره غاړه به راپرې کړل سي.

درویش وایي: چي شاید په دوهم وعاء کي علیه الصلوة والسلام وده ته نومان د امراء الجور او احوال ددوی وربښولي وه لکه یزید بن معاویه. عبدالملک بن مروان حجاج بن یوسف وغیرهم چي بعض له هغو څخه چي ابو هریره ﷺ دا خبره کول پر سر قدرت وه. لکن ابو هریره ﷺ اشارةً داسي ویل اعوذ بالله من راس ثلثین سنة ومن امارة الغلمان.

درویش وایي: چي هذا حاصل ما في البخاري وغیره من المواضع المتفرقة. او دریم قسم یې داسي وحي ورته کړي چي هیڅ چاته به یې نه وربښیه. ولې چي قابلیت د زدکړې په هیڅ چا کي په دنیا کي نسته البته په ورځ د قیامت به هغه علوم کشف سي. حاصل د کلام دادی چي علیه الصلوة والسلام تولو فضائل د تولو انبیاؤ علیهم السلام ورکړه سوي وه مع مزید فضل علیه الصلوة والسلام.

آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ

رسولان وه چي زیري کونکي وه و اهل الایمان والعمل الصالح ته په جنت او زلفی الی الله او بیرونکي وه اهل الکفر والعصیان په دوزخ سره، تاچي نه سي پیدا خلکو لره یعني په ورځ د قیامت عند تعذیبهم پر خدای ﷻ باندي یو حجت یعني عذر تر ارسال د رسولانو وروسته یعني عذر به یې قطع سي.

یوه سه: چي "رسلاً" یا منصوب دی علی المدح کما مر او یا ارسلنا ورسره مقدر دی.

یوه سه: چي "لئلا" متعلق دی په ارسلنا محذوف پوري او یا په مبشرین او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

منذرین پورې، او دا علت دی د ارسال او د بشارت او انذار لپاره.

پوه سه: چې "حجة" د کان اسم دی او خبر یې یا "للناس" دی او "علی الله" یې یا حال او یا خبر دی، او "للناس" یې حال دی هغه حجت ددوی به دا وای که بې ارسال د رسول ودوی ته په سبب د علم ازلي د خدای عذاب ورکړه کېدای ربنا لولا ارسلت الینا رسولاً فنتبعه.

سوال: دا د دوی خبره خو عذر دی، نو حجت یې ولې وباله او سره ددې چې پر خدای ﷻ حجت ویل محال دی هیڅ چا لره په هیڅ فعل کې په افعالو کې د خدای ﷻ لانه یفعل مایشا.؟

ځواب: هو! خدای پاک چې معذرت ته حجت وواېه تنبیه یې پر دې وکړه چې معذرت په قبول کې په نېز د کریم ورحیم بادار لکه حجت قاطعه دی چې رد یې نه کوې په مقتضی د کرم خپل، بغوي رحمه الله وايي چې په دې آیت کې دلیل قاطع پر دې دی چې الله تعالی خلکو ته عذاب دمخه تر بعثت د رسولانو نه ورکوي کما قال الله وماکنا معذبین حتی نبعث رسولاً، او حنیفیان وايي چې خدای ﷻ عذاب نه ورکوي پر ترک د ماموراتو او نه پر فعل د منهیاتو الا بعد بعثة الرسل او هرچه وجود د صانع العالم او د توحید د هغه پر ارسال الرسل موقوف نه دی للدلائل القطعیة العقلیة في الانفس والافاق علی ذالک. او عقل د هغه په معرفت کې کافي دی، نو بناءً علیه که یو سړی په شواهقو د بعض جبالو وي چې هیڅ په ارسال الرسول خبر نه وي او عقیده د عدم وجود الصانع وکړي یا عقیده د شرک وکړي هغه په ورځ د قیامت معذب في النار ابداً، ولهذا قیل در تحفه نصائح

گر انبیاء هم نه آمدي نی شرع بودی درجهان
واجب شدی بر مؤمنان ایمان بخالق مقتدر

درویش وایي: چې یو حدیث طویل چې یوه جمله یې ددې مقام سره برابره ده مظهري د مغیره بن شعبه رضی الله عنه څخه روایت کړی دی چې یو وخت سعد بن عبادة رضی الله عنه وویل که زه ووینم د ماینې سره یو سړی یعنې په زنا سره زه به یې په توره ووهم غیر مصفح یعنې په پخه خوا نه بلکې په تېره خوا، نو دا خبره وعلیه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوة والسلام ته چا وروسول، نو علیه الصلوة والسلام وویل چي تاسي تعجب کوئ و غیرت ته د سعد والله لانا اغیر منه والله اغیر مني" او له جهته د غیرت د خدای ﷻ حرام گرځولی دی فواحش یعني زناوي ماظهر منها ومابطن ولا احد احب الیه العذر من الله، ومن اجل ذالک بعث المنذرین والمبشرین.

درویش وایي: چي دغه ټوټه د حدیث د مانحن فیه سره برابره ده ولا احد احب الیه المدحة من الله تعالی ومن اجل ذالک حمد الله نفسه في القرآن یعني في عدة مواضع، او خدای ﷻ وعده د جنت کړې ده د خپل حامد سره، رواه البخاري وغیره.

وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

او دی خدای ﷻ غالبه پر هر شي چي اراده ورته وکړي لا یمنعه شئ ولا معقب لحکمه" او حکمت لري چي و هر نبي ته یې د حال د مبعوث الیهم معجزه ورکړې ده مثلاً په زمانه کي د فرعون ساحران او جادوگران ډېر وه، نو موسی علیه السلام ته یې ورته معجزه ورکړه چي عصاه وه او دی یې په هغه ماهرانه کارکي د فرعونیانو چي سحر و غالب وگرځاوه کمامر تفصیله، او په زمانه کي د حضرت عیسی علیه السلام د طبابت او د قسم قسم مرضو د علاجو چرچه وه، خدای ﷻ وعیسی علیه السلام ته معجزه د ابراء الاکمه یعني مور زاده ړوند والابرص او احیاء الموتی معجزه ورکړه چي دا کارونه د طبابت د وسیع دائرې د طبابت چي په هغه زمانه کي وه غیر ممکن ثابت سوه، او د علیه الصلوة والسلام په زمانه کي فخر د عربو او یو پر بل بالا دستي په فصاحت او بلاغت سره وه کما یشهد علیه حال المعلقات السبع علی جدار الکعبة نو خدای د فصاحت او بلاغت څخه مالامال قرآن معجز ورکړی چي فصحاء د عدنان بلغاء د قحطان له دې کوچني سورت له مقابلې څخه پاته راغله او اظهار د عجز خو یې نه کاوه ولي چي ددوی لپاره د لېږي کولو د خجالت، او بل دا چي باید ایمان راوړي، نو د عجز د شرم دفع یې په دې وکړه، انهم سحروا تسحیراً، او په عین حال کي معجزه د رسول مقبول ﷺ چي قرآن کریم و پر معجزات عالیاتو د نورو انبیاؤ علیهم السلام عالي سوه، ولي چي دا معجزه قرآنیه کر الازمان ومر الدهور پاته ده الی یوم القیامة او اعلان د قرآن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عظيم اوس هم پر ځای پاته دی اعني ان كنتم في ريب مما نزلنا آه. او معجزات د نورو انبياؤ محصور پر زمانه د حيوة ددوی وي اوس يې صرف حكايت پاته دی چي د منكر مقابله په كېږي كه څه هم څه مؤمنان يې مني په سبب د حكايت د قرآن عظيم الشان له هغو معجزاتو څخه. وبالجملة عنايات د خدای ﷻ پر عليه الصلوة والسلام تر حد د حساب ډېر دي. منها سلسه د انبياء عليهم السلام پر ده خدای ختمه كړه او نوی نبوت يې تر ابده پوري بند كړی. ومنها جعله خير البشر آدم ومن دونه. ومنها جعل امت الاجابة او امة دعوته اكثر من جميع امم سائر الانبياء عليهم السلام. ومنها جنتيان د امت د عليه الصلوة والسلام دوه ثلث د امتيانو جنتيانو د ټولو امتو دی كما جاء في الاحاديث المباركة حتى په ورځ د قيامت به يو سل وشل صف د جنيانو وي ولايعلم تعداد اشخاص الصف الواحد الا الله. په دې كي به اتيا صفه امت محمدي وي او څلوېښت صفه به د نورو ټولو امتو جنيان وي. ومنها مقام محمود شفاعت كبری به د عليه الصلوة والسلام او هغه وخت چي هر نبي به د نفسي نفسي آواز بلندوي آنحضرت ﷺ به د امتي امتي ناري وهي. ومنها شرف المعراج كمامر آنفاً.

درويش وايي: چي لايمكن الثناء كما كان حقه..... بعد از خدا بزرگ تو ی قصه مختصر. وايضا قيل بطريق الكناية

آفاگرديده ام مهر تابان ورزيده ام بسيار خوبان ديده ام اما تو چيزی ديگری

په اخير كي مناجات دي د درويش وايي اقتباساً من مناجات حسن رحمه الله.

الهي يا الهي يا الهي ندارم جز اميدت تكيه گاهي
زكن موجود كردی كل عالم مرا از ذنب خود كن عذر خواهي
ندارم توشه راه قيامت بجز شرمنده گی وروه سياهي
ندارم طاعت مقبول درگاه بجز اشك ندامت آه آهي

وقت ظهر ۲۵ رمضان المبارك سنه ١٤٢٧ هـ ق.

يو ه سه: چي محمد بن اسحاق او ابن جرير له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت كړی دی چي يو جماعت د يهودانو و عليه الصلوة والسلام ته راغلل. نو عليه الصلوة

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

والسلام ودوی ته وویل چي قسم په خدای دی چي تاسي پوهیږئ چي زه رسول د خدای ﷻ یم؟ دوی ورته وویل مانعلم ذالک موږ ستا پر نبوت هیڅ علم نه لرو. او بغوي رحمه الله وایي چي رئیسان د کفارو د مکې و علیه الصلوة والسلام ته راغله نو دوی وویل چي موږ ستا پر نبوت هیڅ علم نه لرو. او بغوي رحمه الله وایي چي رئیسان د کفارو د مکې و علیه الصلوة والسلام ته راغله نو دوی وویل چي موږ ستا په باره کي له یهودانو څخه د مدینې پوښتنه کړې ده او ستا د نعت او بیان پوښتنه مو کړې ده چي ستاسي په تورات کي سته او که نه؟ هغو موږ ته وویل چي موږ دی هیڅ نه پیژنو او نه زموږ په کتاب تورات کي سته فانزل الله تعالی.

لَٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِ

یعني یهودان که شاهدي نه ورکوي ستا په نبوت سره لکن خدای شاهدي ورکوي ستا په نبوت سره د ما انزل الیک، یعني هغه ستا په نبوت سره شاهدي یعني القرآن المعجز بالنظم والمعنی، چي نازل کړی دی متلبساً بعلمه الخاص. وهو العلم بالمغیبات الماضیة والمستقبلة والعلم بتالیف القرآن بحیث یعجز عن الاتیان بمثل اقصر سورة الثقلان ای الانس والجن. او یا مراد علم د خدای په هغه چا سره چي هغه اهل د نبوت وي او اهل د نزول د کتاب معجز او په هغه کي استعداد د تحمل د مشاق د نبوت وي او علم د خدای ﷻ دی په هغه شیانو سره خلگ حاجت ورته لري په اصلاح کي د معاش دنیوي او د معاد اخروي.

وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ

او ملکي هم شاهدي اداء کوي په صحت سره د نبوت ستا. ولي چي ملائکه ستا سره کومک کوي په جنگو کي د کفارو سره کما حضروا في غزوة بدر، نو که ته صادق په دعوی کي د نبوت نه وای نو ملکو ستا سره په جنگو کي کومک نه کاوی. ومسلمه کذاب چي مدعي د نبوت و بالکذب او یا اسود عنسي چي هغه هم مدعي د نبوت و بالکذب ولي یې کومک نه کاوه. ولي ملکي هر کار چي کوي په امر د خدای ﷻ یې کوي قال الله تعالی في شانهم وهم بامره یعلمون.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

او کافي دی خدای ﷻ من حیث الشهادة له شهادت ځخه د غیره ولي چي خدای سناد صحت نبوت لپاره حجج قائم کړی دی، او معجزات باهره یې تاته درکړي دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾

په تحقیق هغه کسان چي کافران دي هم منع کوي له لاري ځخه د خدای ﷻ چي دین د اسلام دی او اتباع د علیه الصلوة والسلام ده چي په اوله مرتبه کي کفار د مکي وه چي دوی به وخلگو ته ویل اتاتون السحر وانتم تبصرون، او په دوهمه مرتبه یهودان د مدینې وه چي نعوت د علیه الصلوة والسلام چي په تورات کي وه دوی پټ کړه او د علیه الصلوة والسلام له متابعت او ایمان ځخه به یې خپل اتباع منعه کوله چي دا یعني علیه الصلوة والسلام هغه نبي موعود في التورات نه دی، نو دا کسان گمراهان دي له لاري ځخه د حق په لویه گمراهي سره چي هم په خپله گمراهان وه او هم بې نور خلق گمراه کوله.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا

یعني هغه کسان چي په خدای سره کفر وکړي او په رسولانو د خدای چي خدای ته شریک ووایي یا ولد او ابن ورته وایي لکه نصاری چي وایي عیسی ابن الله دی او یا یهود وایي چي عزیر ابن الله دی، یا مجوس وایي چي ملائکه بنات الله دي، او رسولان سحرگران بولي الی غیر ذالک، او دوی ظلم وکړی پر محمد ﷺ بانکار نبوته بعد العلم بمعجزاته وبعد العلم بنبوته في التوراة، او یا مراد دادی چي ظلم کوي پر خلگو چي د حق له لاري یې منع کوي لکه مشرکین د مکې او یهودان د مدینې او د شاوخوا.

لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾

نه دی خدای ﷻ چي بخښنه دي وکړي ودوی ته مادامو اعلی ذالک الحال، او نه دوی ته لار ښیي په آخرت.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ

مګر نه لار د دوږخ ورښيي، همېشه به وي دوی په دوږخ کي.

سوال: په وخت کي د دخول د جهنم خلود نشته ولي چي خلود مکث دی په دوږخ کي تر ډېرو زمانو پوري؟

ځواب: په علم نحو کي داسي حال ته حال مقدره وايي، والمعنى مقدرين الخلود فيها وقت الدخول.

وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

او دی ادخال و جنهم ته پر خدای ﷻ اسانه. ولي خدای چي يو کار کوي هيڅ مشکل په مخه نه ورځي.

پوښتنه: دروازه د توبې خو هر کافر ته خلاصه وه او د ايمان راوړلو لاره ډېره فراخه ده. نو څرنګه خدای عظمت رحمت، د مغفرت او د جنت لار پر دوی بنده کړه؟

ځواب: دا آيت په حق کي د هغو کسانو دی چي په علم ازلي خدای ﷻ ته دا معلومه وه چي دا کسان پر کفر باندي مري والله اعلم بمراده في کتابه.

پوه سه: چي په حديث شريف کي راغلي دي "يخرج من النار من كان في قلبه ذرة من الايمان.

فائده: شقيق بلخي قدس سره چي به وعظ ختم کړی، نو به يې داسي ويل چي زما له مجلس څخه د وعظ دري قسمه خلګ ولاړېږي (١) کافر محض (٢) ومنافق خالص (٣) ومؤمن محض. ولي چي زه خو تفسير د قرآن پاک کوم او زه خبري کوم د خدای ﷻ او د هغه د رسول ﷺ له خوانو که څوک زما تصديق ونه کړي هغه کافر محض دی. او که يې په زړه کي شبه ورپيدا سي زما په خبرو کي هغه منافق محض دی. او يو سړی ته چي ګناه کاره وي په زړه کي پښېماني پر ګناه ورورګرځي او د آئينده لپاره ټينګ قصد وکړي چي زه بيا دا کار نه کوم نو هغه مؤمن مخلص دی.

وعظ: پوه سه! چي اول علم ته ضرورت دی او دوهم و عمل ته. ولي چي عمل د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علم ميوه ده څکه ويل سوي دي چي عالم بي عمله لکه درخته بې ميوې. په صحيح حديث کي راغلي دي چي يو چا د عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه چي علم څه شي دی عليه الصلوة والسلام ورته وويل دليل العمل. بيا چا پوښتنه څني وکړه فما العقل. قال ﷺ قائد الخير. بيا چا پوښتنه څني وکړه فما الهوى قال مركب المعاصي. بيا چا ورته وويل فما المال قال رداء المتكبرين. بيا چا ورته وويل فما الحيوة الدنيا. قال سوق الآخرة د آخرت يو بازار دی څوک گټي په دې بازار کي د آخرت لپاره کوي او څوک تاوانونه د آخرت پکښي کوي كما هو شان الاسواق. بيت

ومن مذهبي حب العمر الطويل لاجل الاجر الجزيل في الآخرة. وللناس فيما يعشقون مذاهب.

درويش وايي: چي ما پر ځان لازم گڼلی دی ختم تفسير د قرآن. دا تمنا به مي باقي وي تر تفسير د اخير د قرآن عزيز.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلۡحَقِّ مِن رَّبِّكُمۡ فَـَٔامِنُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ

اي خلکو خطاب عام دی للعرب والعجم په تحقيق تاسي ته راغلی رسول محمد ﷺ متلبس په حق سره اي بالقرآن ودين الاسلام له جنابه څخه د خدای ﷻ نو ايمان راوړئ پر ده باندي.

بوه سه: چي بعض مفسرين وايي چي "خيرالكم" مفعول مطلق دی د "آمنوا" په حذف د موصوف اي ايماناً خيرلكم. او بعض وايي چي مفعول به د فعل محذوف دی اي ايتوا امراً خيراً لكم مما انتم عليه من الكفر. او بغوي رحمه الله وايي چي تقدير يې داسي دی كان الايمان خيراً لكم. او بصريون له دې تقدير څخه انكار کوي. دوی وايي چي "كان" سره له اسمه نه سي حذف کېدای الا فيما لابد منه. مظهري رحمه الله چي ددې سوال جواب ورکړی دی چي حذف د كان سره د اسمه روا دی کما في قولهم الناس مجزيون باعمالهم ان خيراً فخيراً اي ان كان عمله خيراً كان جزائه خيراً ففي الشرط والجزاء. حذف كان مع اسمه.

درويش وايي: چي دا ځواب صحيح نه دی ولي چي دا محاوره خو ځای د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ضرورت ده. او بصريانو ځای د ضرورت مستثنی کړی دی بقولهم الا فيما لابد منه فافهم.

وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

او كه تاسي كفر وكړئ پس خدای جلاله لره دي ملكاً وخلقاً تول هغه شيان چي په اسمانو كي دي من الملائكة والكواكب والشمس والقمر وغير ذالك او هغه څه چي په مځكه كي دي من الانس والجن والحيوانات والنباتات والخزائن وغير ذالك او دی خدای خبر په هر شي چي يو له هغو څخه ايمان دی د من يؤمن او كفر دی د من يكفر، حكيم دی چي مؤمن او كافر يي په جزاء كي نه دي سره برابر كړي لانه خلاف مقتضى حكمته تعالى.

پوه سه: چي "وان تكفروا" ددې شرط جزاء محذوفه ده او هغه وروسته دليل د جزاء په منځ كي ولاړی دی والتقدير وان تكفروا فالله غني عنكم يعني لا يتضرر بكفركم كما لاينتفع بايمانكم. ولي چي نفع د ايمان او ضرر د كفر راجع وتاسي ته.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ

پوه سه: چي "غلو" تجاوز دی تر وسط حال تر منځ د افراط او تفريط خواه افراط خواه تفريط ته وي. نو مخاطب په دې آيت كي يهود او نصاری دواړه دي. ولي چي يهودانو په شان كي د عيسی عليه السلام د تفريط لار خپل مذهب وګرځاوه چي يوې خواته خو يي دده تكذيب په نبوت سره وكړی او له بلې خوا يي دده مور مريمه مهتمه په زنا. كړه او نصاری وو افراط په حق كي د عيسی عليه السلام خپل مذهب وګرځاوه على اختلاف آرائهم، چي يعقوبيه وايي چي عيسى هو الله او نسطوريه وايي چي عيسى ابن الله دی. او مرقوميه وايي چي ثالث ثلثه دی يعني يو اصل خدای دی او بل عيسى دی او بله دده مور مريمه ده. والحال المتوسط وهو الحق ان عيسى عبد الله ورسوله كما هو عقيدة المؤمنين.

وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ ۚ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ

او تاسي مه وایاست پر خدای جلاله مګر نه حق چي خدای له شريک څخه او له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ماینې ځخه او له ولد ځخه او له جسد ځخه له ټولو ځخه پاک دی.

پوه سه: چې المسیح مبتدا. ده او عیسی بن مریم عطف بیان دی او رسول الله خبر د مبتدا. دی. یعني داسې نه ده لکه نصاری چې وایي چې دی د خدای زوی دی او نه داسې ده لکه یهود چې وایي چې عیسی کذاب دی په دعوه کې د رسالت بل هو رسول الله "وکلمته" عطف دی پر "علی رسول الله" باندې والمعنی هو اثر کلمة الله وهي کن فالمضاف محذوف.

پوښتنه: چې ټول له انسانان خو اثر د کلمه کن دی علی ماجرت به العادة الالهیة نو د عیسی ﷺ د تخصیص به څه وجه وي؟

ځواب: چونکه تکوین د نورو انسانانو په کلمه د کن وسائطو سره دی من الاب والجد وان علا والام وام الام ان علت لکن تکوین د عیسی ﷺ چونکه بلا واسطة الاب دی نو ځکه یې عیسی کلمه وبلی فافهم.

اَلْقٰىهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِّنْهُ

چې وه یې رسول دا کلمه ومریمې ته او عیسی ﷺ روح له خدای ﷻ ځخه دی.

پوه سه: چې "روح منه" عطف دی پر خبر چې رسول الله دی. والمعنی ذو روح بحذف المضاف صادر منه تعالی بخلقه کسائر الحیوانات فلایمکن ان یکون الهاً او خدای ﷻ یې اسناد وځان ته وکړی تشریفاً. وقیل سمی روحاً لانه کان یحی الموتی بالدعاء. او بعض وایي چې عیسی یې روح وباله له دې سببه چې روح نفخ ته وایي چې جبرائیل په قمیصه کې د مریمې پوه کړه او دې حمل واخستی سمی النفخ روحاً لانه خرج من فم الروح وهو جبرئیل او اضافت یې وخدای ته وکړی لانه کان بامره تعالی من غیر مادة او بعض وایي چې د روح معنی رحمت دی ای رحمة منه لمن اتبعه وامن به.

راویان د تاریخ د بادشاهان قدیم د اسلام وایي چې هارون رشید یو طبیب درلودی چې په مذهب نصاری و او ځوان وحسن الوجه جداً. او هارون رشید ډېر حریص وپر ایمان دده او هر وخت به هارون دعوت د اسلام و هغه ته کاوه او هغه طبیب به منع ورته کول او هارون رشید ډېر غمڅ غمڅ امیدونه ده ته ورکول که دی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ایمان راوړي. او هغه یه منع کوله. یوه ورځ هارون و هغه ته وویل چې څه سبب دی چې څه سبب دی چې ایمان نه راوړې. طبیب نصراني ورته وویل چې ستاسي پر کتاب ما لره دلیل پر دې سته چې عیسی جزء د خدای یعني ابن الله دی رشید ورته کوم آیت دی په قرآن کې هغه ورته وویل دا قول د خدای "وکلمته القها الی مریم وروح منه" نو دا مطلب چې عیسی جزء د خدای دی ولې چې کلمه د من لپاره د تبعیضده. نو رشید ډېر زړه تنگ سو او علماء یې را جمع کړه نو داسې یو علام نه سو پیدا چې نصراني قانع کړي. حتی چې هارون الرشید ته یو چا وویل چې یوه ډله د حاجانو د خراسان را راوانده ده چې په هغو کې عالم سته چې نوم یې علي بن الحسین واقدي دی او د مرو باشنده دی او هغه په علم القرآن لوی امام دی. نو هارون هغه عالم راوغوښتی او نصراني طبیب سره یې یو ځای کړی. نو غلام نصراني خپل سوال پر وکړی لکن و علامه مذکور ته في الفور جواب په ذهن کې نه ورغلی. نو یې هارون رشید ته وویل چې یا امیر المؤمنین چې خدای ﷻ په ازلي علم کې خبر و چې دا خبیث زما څخه سوال کوي ستا په مجلس کې او زه په دې پوهېږم چې قرآن چې یو جامع کتاب دی حتماً د دغه سوال جواب پکښې دی. نو یې هارون رشید ته وویل چې في الحال قناعت بخش جواب ددې خبیث زما په ذهن کې نسته لکن خدای ﷻ پر ما نذر لري چې زه به هیڅ شی و نه خورم او نه به شی وڅښم چې ددې سوال ځواب مې نه وي پیدا کړی ان شاء الله تعالی فدخل بیتاً مظلماً واغلق علیه الباب. او قرآن مبارک یې شروع کړی حتی چې دې آیت ته ورسېدی "وسخرلکم مافي السموات وما في الارض جمیعا منه" فصاح باعلی صوته افتحوا الباب فقد وجدت الجواب. نو خلکو دروازه ورخلاصه کړه نو هغه طبیب نصراني و حضورته د هارون رشید راوغوښتی او هغه آیت یې ورته تلاوت کړی او ورته وه یې ویل که من تبعیضي جزئیت لره مستلزم وي، نو باید مافي السموات ومافي الارض هم جزء او بعض د خدای ﷻ سي. نو طبیب نصراني قانع سو او اسلام یې راوړی او هارون رشید ډېر خوشحاله سو. ولې چې هارون رشید له ډېره وخته په انتظار و د خپل طبیب نصراني و اسلام ته. جامي رحمه الله وایي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چه خوش باشد که بعد از انتظاری   بامید رسد امید اوری

او هارون رشید علي بن الحسين په ښه ښه انعاماتو ونازاوه. او علي بن الحسين چي مرو يعني خپل وطن ته ولاړی، نو يو كتاب يې تصنيف كړی په نامه د النظائر في القرآن چي هغه داسي كتاب دی چي مثل نه لري. درويش وايي كه دا ګټور كتاب د چا سره وي چاپ دې كړي ليعم نفعه.

فَآمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۖ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ ۚ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَّكُمْ ۚ

تاسي ايمان راوړئ پر خدای باندي بانه واحد لاشريک ولاولد، او ايمان راوړئ پر ټولو رسولانو د خدای ﷺ ومنهم عيسى. او تاسي مه واياست چي الهه دري دي ای الله و عيسى ومريم. نهي سئ له تثليث څخه د خدايانو.

پوه سه: چي "ثلثة" د مبتدا، محذوفي خبر دی ای الالهة ثلثة "خيرالكم" منصوب ی په فعل مقدر سره ای اقصدوا و انتوا شئ چي ستاسي لپاره خير دی تر دې تر تثليث الآلهه وهو التوحيد. او دا هم ممكنه ده چي خيرا دي مفعول مطلق د انتهوا په حذف د موصوف ای انتهوا انتهاءً خير الكم.

اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۭ

انما كلمه د حصر ده او لفظ الله مبتداء دی او "اله" يې خبر دی او "واحد" يې صفت دی. د "واحد" معنا داده چي په خدای كي هيڅ نوع د تعدد نسته لاباعتبار الشركاء في وجوب الوجود وهي الاولهية ولا باعتبار المعبودية ولا باعتبار الاجزاء ولا باعتبار الولادة كما يقول المشركون والمجوس ان الملائكة بنات الله وامهاتهم بنات سرواة الجن نحكها الله فولدت منهن الملائكة. تعالى الله تعالى عن ذالك علوا كبيرا.

سُبْحٰنَهٗٓ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَلَدٌ ۘ

والتقدير اسبحه سبحانا چي ده لره وي ولد اعم من انيكون عيسى كما يقوله طائفة من النصارى ان عيسى ابن الله اوالملائكة كما يقوله المجوس وبعض المشركين، ولي چي توالد تماثل غواړي بين الوالد المولود وهو تعالى لامثل له.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او بل ولد ددې لپاره دی چې والد فاني سي ولد به د هغه په ځای کې قائم وي وهو تعالی ازلي ابدي لافنا. له ولازوال. له هم دې سببه ولد خدای لره د ځیل ځان شتم بللی دی. عن ابي هريره ﷺ قال قال رسول الله ﷺ قال الله تعالی كذ بني ابن آدم ولم يكن له ذالک وشتمني ولم يکن له ذالک اما تكذيبه اياى فقوله لن يعيدني كما بدئني وليس اول الخق باهون علي من اعادته واما شتمه اياى فقوله اتخذ الله ولدا وانا الاحد الصمد الذي لم الد ولم اولد ولم يكن لي كفواً احد. رواه البخاري.

ترجمة الحديث المذكور: له ابو هريره ﷺ څخه روايت دی دی وايي چې رسول الله ﷺ وويل چې خدای ﷻ ويلي دي چې زه دروا غجن وبللم بني آدم يعني بعض بني آدم چې د بعث بعد الموت څخه منکر وي او نه و لائق د بني آدم سره تکذيب زما. او ماته يې ښکنځل وکړه بني آدم او ده لره نبايده ماته ښکنځل کول او هرڅه چې تکذيب د بني آدم دی ما لره هغه دادی چې ما بيرته نه سي ژوندی کولای يعني خدای لکه اول چې يې پيدا کړی يم. او اول خلق د بني آدم ماته اسانه و تر اعاده دده. او هرڅه چې ښکنځل د بني آدم و ماته هغه دا څبره دده ده يعني د بعض بني آدمانو مثلاً چې عيسی د خدای زوی بولي او يا ملکي د خدای لوڼې بولي، نو دده ښکنځل دادي و ماته چې دوی وايي اتخذ الله ولداً خدای ځان لره ولد ګرځولی دی کمامر. او زه احد يم شريک نه لرم او صمد يم چاته حاجت هم نه لرم هغه ذات يم زه چې نه ماڅوک زېږولی دی او نه زه له چا څخه زېږېدلی يم او نسته مالره مثل هيڅ څوک. يعني نه په ذات کې او نه په صفاتو کې صدق الله وصدق رسوله.

لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۱۷۱﴾

او خدای ﷻ لره دي تول هغه شيان چې په اسمانو کې دي من الملائکة او چې په ځمکه کې دي من الاناسي وغيرهم يعني تول زما مخلوق او مملوک دي ولامناسبة بين الخالق والمخلوق والمالک والمملوک حتی يتصور الولاد بيني وبينهم، نو دا جمله د ماقبل تعليل ګرځيدلی ده. او کافي دی خدای ﷻ حافظ او مدبر لکل من سواه، نو چې داسې دی چې "من سواه" نو خدای له دې څخه مستثنی دی.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

پوه سه: چي بغوي رحمه الله وايي چي وفد نجران چي نصاری وه علیه الصلوۃ والسلام ته يي وويل چي ته ولي زموږ پر صاحب يعني عیسی علیه السلام عيب وايي؟ علیه الصلوۃ والسلام ورته وويل ما کوم عيب ستاسي د صاحب ويلی دی. دوی ورته وويل چي ته نه وايي چي عيسى عبدالله ورسوله دی؟ علیه الصلوۃ والسلام ورته وويل چي داخو د عيسى پېغور نه دی چي دی عبدالله سي. يعني بلکې عبوديت شرف دی د عيسى هغه تاسي چي وایاست چي عيسى ابن الله دی هغه د عيسى سپکاوی دی او یا یي خدای بولي یا يي ثالث ثلثه بولئ فنزل هذه الآية.

لَنۡ يَّسۡتَنۡكِفَ الۡمَسِيۡحُ اَنۡ يَّكُوۡنَ عَبۡدًا لِّلّٰهِ

استنکاف يعني تکبر نه کوي عيسى له دې څخه چي دی دي بنده د خدای وي ولي چي عبوديت د خدای جل جلاله خو شرف او کمال او فخر او عزت دی بلکې بندگان د خدای په بندگی فخر کوي. ولي چي اصل د ټولو کمالاتو د خدای تعالی بندگي ده. البته استنکاف او ذلت او بې شرفي په عبوديت کي د غير د خدای ده چي هغه تاغوته دی ممکن دی ع زندگی بی بندگی شرمندگی.

درویش وايي: چي حقيقي بندگان د خدای جل جلاله دونه په دریاب کي د خدای جل جلاله غرق دي چي خلگ گمان د مړه پرې کوي. د ولي الله په باره کي چي د سکري بابا په نامه یادېږي داسي تاريخي صحيح قصه راغلې ده چي ده ته به په بعضې اوقاتو کي دونه دوام داره استغراق ورپېښې دی چي خلگو به د مړه خيال پر کاوه. حتی چي پر خوله به یې يو تو کر ورواچوی لکه د پښتنو په رواج کي چي د مړي زني ور تړي چي خوله يې خلاصه پاته نه سي. نو يوه ورځ چي خلگو يې پر خوله تو کر ور اچولی دی دی بيداره سو يعني له بندگي بېهوښي څخه پر هوش سو. نو سکري بابا خپل دوستان او قريبان را وبلل او ورته وه يې ويل چي زه ماينې ته طلاق ورکوم او اولادونه هم پر پرېږدم هرڅه چي په کبرېږي. نو خلگو علت وروپښتی چي ولې داسي کوې سکري بابا ورته وويل چي زه په عالم ملکوت کي سره د نورو روحانو په مجلس کي د علیه الصلوۃ والسلام حاضروم او علیه الصلوۃ والسلام پر يوه زيبا کرسي ناست و، او ددې آيت تفصيل او تفصيل يې کاوه "والهكم اله واحد"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نو عليه الصلوة والسلام امر وکړی چي سکري بابا ته اجازه ورکړئ چي ماینه او اولاد به پسي ژاړي. نو له دې سببه زه له ماینې او اولادو څخه خان بیغمه کوم چي بیا د داسي نوراني روحاني مجلسو په سبب د دوی را ونه وځم. وروسته يې ماينې او اولادو ډیري زارۍ ورته وکړې چي بیا نه ژاړو.

پوښته: چي دا ولي الله ولي سکري بابا بولي؟ راوي وايي چي هر ځای چي په له ده څخه چا ګوره یا قند یا بل خوږ شی غوښتی وای ده په هغه ځای کي ورکوله حتی چي دی په حمام کي و خلګو د امتحان لپاره ورو غ کړه چي سکري بباب قند راکړه ده د حمام هغه سپينه ډبره په ښبه ووهله هغه قند سوه.

درويش وايي: چي حکايات د اوس لا مذهبه ملايان پوچ او دروغ او پسخند په وهي، ولي په دوی کي په سبب د سوء عقائدو داسي وای چي خدای پاک ولي نه دی پیدا کړی لان مبني الولاية صحة العقيدة. یو لامذهب ملا ته په یو مجلس کي د مناظره زموږ د اهل السنة او و دوی ته ما دا بیت د مثنوي ووایه.

اولیاء راهست قدرت از اله — تیر برجسته بگرداند زراه

له پخسنده یې ډېر وخندل.

وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ؕ

پوه سه: چي دا عطف دی پر مسیح باندي. یعني نه استنکاف کوي ملائکه مقربون چي دوی دي عبيد الله سي.

درويش وايي: چي دا عطف د ملائكة المقربون پر مسيح باندي تولو مفسرينو تر بحث لاندي نيولی دی لويه برخه چي په بيان کي ددې اخستې ده علامه بغداد مصنف د روح المعاني په ډېرو ورقو بحث پکښي کړی دی لکن په مختصره توګه حاصل ده بحث دادی چي په دغه آيت سره دليل ويلی دی هغه کسانو چي ملائکه تر بشر افضل بولي دوی وايي چي ولا الملائكة المقربون لپاره د ترقي دي مسيح و ملائکه وو ته او د ترقي قانون دادی چي له ادنی څخه و اعلی ته وي، نو مسيح ادنی دی تر ملائکة المقربون نو دی ووايي چي پر مسيح باندي قياس دي تولو له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خواص البشر چي انبیاء علیهم السلام دي، دوی وجه او دلیل داوايي چي دا عطف
د ترقي لپاره دی چي په عرف کي داسي ویل کېږي چي فلان لا ستنکف من هذا
ولا من هو اعلی منه، او داسي څوک نه وای لا یستنکف منه زید ولا عبده.

والجواب: خدای پاک دا عطف د ترقي لپاره نه دی کړی من الادنی الی اعلی
یعني لپاره د رفع د منزلت د ملائکة المقربون پر مسیح بلکي شاید دا به ځني
وفهمېږي چي معبود د نصاری وو چي عیسی علیه السلام و افضل دی. ولي دده پر
عابدینو یې اول رد وکړی او پر عابدینو د ملائکه وو یې وروسته رد وکړی. او بل
ځواب دادی چي ترقي د ملائکه وو په اعتبار د ډېر والي تر مسیح نه په اعتبار د
رتبې عند الله لکه په دې محاوره کي اصبح الامیر لا یخالفه الوزراء ولا الرعیة.
محقق بیضاوي وايي چي که موږ ومنو چي عطف لپاره د ترقي او افضلیت د
ملکو دی پر عیسی علیه السلام باندي فغایته فضل المقربین من الملائکة وهم
الکربیون الذین حول العرش او من هو اعلی منهم من الملائکة علی المسیح من
الانبیاء وذالک لا یستلزم فضل احد الجنسین علی الاخر مطلقاً والنزاع فیه. او
بعض افاضل وايي چي اظهره داده په دفع کي د دلیل چي ترقي په نفي د استنکاف
لانهم اولی بالاستنکاف لا لفضلهم بمعنی کثرة الثواب لانهم لا یرون فیما بینهم
عباداً بخلاف البشر فان في نبي نوعهم کثرة العبودیة وشیوع الرقیة.

وَمَنْ يَّسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيْعًا ﴿۱۷۲﴾

او که څوک استنکاف وکړي له عبادت څخه د خدای جل جلاله او طلب د کبر وکړي نو
ژر دی چي خدای جل جلاله به یې حشر کي په ورځ د قیامت وخان ته یعني جزاء به
ورکړي، استکبار تر استنکاف کم دی والله اعلم.

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ وَيَزِيْدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ

او هر چه هغه کسان دي چي ایمان یې راوړی دی یعني پر خدای په توحید سره
د جمیع ما یناسب وجوب وجوده تعالی او پر ټولو رسولانو د خدای جل جلاله بلا تفریط
وافراط في حقهم کالمسیح علیه السلام والملائکة والمؤمنین، خدای پاک به حسب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الموعود پوره ورکوي ثوابونه ددوی په دار الابرار په جنت کي حسب تفاوت درجاتهم او زیاتوي به دوی ته فضله خپل من تضعیفات اعمالهم اضعافاً مضاعفة. والدرجات في مقام القرب اليه تعالى واعطاء رؤيته تعالى او داسي نعمتونه چي نه د چا سترګو لیدلي دي او نه د چا غوږو اوریدلي دي بالتفصیل اونه د چا پر زړه ورګرځیدلي دي کما ثبت في الاحاديث النبوية ﷺ.

وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

او هرچه هغه کسان دي چي استنکاف او استکبار یې کړی دی له حق او ایمانه څخه لکه کفار د مکې او یهودان د مدینې وغیره من الکفرة الطاغين. هغه به خدای ﷻ په عذابوي په دردناکه عذاب سره په دار البوار جهنم کي.

وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

او دوی نه سي پیدا کولای ماسوی له خدایه دوست او کومک کونکی کما زعمت قريش مكة من ان الاصنام يشفعوننا او اليهود ان ابائنا واجدادنا من الانبياء يخلصوننا على اي عمل عملناه من الكفر والمعاصي.

پوه سه: چي د ولي او د نصير تر منځ عموم وخصوص من وجه ګاهي د سړي قریب وي او کومک وسره وکړي او ګاهي د سړي دوست او قریب وي مګر کومک یې له طاقته نه وي پوره او ګاهي اجنبي سړی وي او د سړي سره په یو مصیبت کي کومک وکړي. خدای پاک دا تولي ذرائع پر مستنکرینو بندي کړي.

حکایت عن حال الاستکبار: راوي وایي چي یو قاضي یوه ورځ وایي یزید بسطامي قدس سره ته راغلی او ورته وه یې ویل چي زه هغه عمل لکه ته چي یې کوې او هغه علم لرم لکه ته چي یې لرې لکن په تاثیر یې نه پوهېږم. بایزید بسطامي رحمه الله ورته وویل چي ته یوه اندازه جوز واخله په یوه کڅوړه کي یې په غاړه وځړوه او بیا په بازار کي ګرځه وهه چي هر چا چي زه پر مخ ووهلم یوه دانه جوز ورکوم تر هغو چي جوز خلاصېږي فاذا فعلت ذالک تجد التاثیر. قاضي وویل استغفر الله. ابو یزید ورته وویل قد اذنبت ذنباً آخر لانني اذکرلک مایخلصک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

من کبر نفسک وانت تستغفر منه. قال السعدي شیرازي رحمه الله

کسی را که پندار درسربود مپندار هرگز کی حق بشنود
زعلمش ملال آید از وعظ تنگ شقائق بباران نروید زسنگ

درویش وایي: چي چونکه نصارٰی پر ډېرو ملکو د مسلمانانو قابض دي او انجیل یې هم هغه ملکو کې چي دوی پر قابض دي ترجمه کړی دی. ددې مطلب دادی چي مسلمانان و مسیحت ته دعوت کړي ومع هذا د دالرو دعوت هم ورسره ملګری دی، نو زه غواړم چي ددوی اصل مذهب بیان کړم تاچي هر عاقل مسلمان په وپوهېږي نو دا بیان په طور دجمله معترضي درویش راوړی دی. علامه آلوسي بغدادي غفرله الباري ډېر محققانه مفصل جوابونه ددوی و اوصول ته ورکړي چي دوی په هغه سره و عیسی علیه السلام ته ابن الله ثابتوي او یا عین خدای جل جلاله یې بولي د آلوسي رحمه الله د تفصیل نقل خو ډېر طویل دی چي په دې مختصر تفسیر کې یې د راوړلو امکانات ډېر کم دي لکن دا محاوره مالایدرک کله لایترک کله. او په پارسي ژبه کې متل دی مشت نمونه خروار لهذا یو ډېر مختصر بیان چي علامه بغدادي په روح المعاني کې کړی دی درویش به یې ونقل ته وسپاري دی د خپل تفسیر په جزء السادس کې وایي چي د فقیر تفسیر اوس هم سادس دی په صفحه (۲۷) کي چي تاریخ پوهان او اصحاب النقل وایي چي اریوس چي یو ستر عالم له نصاری وو څخه و دده او د تابعینو عقیده داوه چي خدای یو دی شریک نه لري. او د مسیح عیسی علیه السلام هغه عقیده نه وه لکه د نورو نصاری و چي وه چي مسیح ابن الله دی بلکې دده عقیده دا وه چي دی رسول د خدای و او دا یې عقیده وه چي عیسی مخلوق دی هم په جسم او هم په روح سره، نو دا دده عقیده او مقاله چي نورو نصاری وو ته ورسیده نو علماؤ د نصاری وو ته یې خطونه نوشته کړه چي راشئ د اریوس سره خبري او مناظره وکړئ چي ده د نصاری وو د مذهب تخریب کړی دی، نو اریوس او نور ملایان سخت دریځه په ښار کي د بنقیه سره جمع سوه په نېز د هغه ملک د سلطان چي نوم یې قسطنطین و. نو مناظره شروع سوه په حضور کي د سلطان. نو اریوس د خپل مذهب په باره کي د مسیح پوره تشریح

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړه، نو پر هغه باندې یو بل ملا رد وکړی د نصاری وو چې نوم يې اکصیدروس وچې د اسکندریه د ملایانو مشر و. او دا د اریوس عقیده د ډېره غلطه وګڼل د سلطان مذکور په وړاندې، خیر د مناظرې او بحث اور ډېرې لوړې لمبې پورته کړې بادشاه په تعجب کې ورته پاتې شو له انتشار څخه د سوال او جواب او اختلاف ددوی. نو بادشاه امر وکړی وبطریق ته د اسکندریه چې تاسې پر یوه قول مرضي اتفاق سره وکړئ، نو ټولو ملایانو طوعاً وکرهاً پر دې اتفاق سره وکړی نو هغه یې نوشته کړی او د امانت نوم یې پر کښېښو چې نن اکثره نصاری د هغه امانت په نامه عقیده باندې دي. او توري وعبارت د امانت دا وه. نؤمن بالله الواحد الاب صانع کل شئ ومالک کل شئ صانع مايرى ومالا يرى. وبالرب الواحد المسيح ابن الله تعالى الواحد بكر الخلائق كلها الذي ولد من ابيه قبل العوالم كلها وليس بمصنوع اله حق من اله حق من جوهر ابيه الذي بيده اتقنت العوالم كلها وخلق كل شئ الذي من اجلنا معاشر الناس ومن خلاصنا نزل من السماء وتجسد من روح القدس ومريم وصار انساناً وحبل به وولد من مريم البتول وصلب ايام فيلاطيس ودفن وقام في اليوم الثالث كما هو وصد الى السماء وحبس على يمين ابيه وهو مستعد للمجئ تارة اخرى للقضاء بين الاحياء والاموات ونؤمن بروح القدس الواحد روح الحق الذي خرج من ابيه انتهى الفاظ الامانة.

درویش وایي: چې ادنی عاقل چې په عربي پوهېږي ددې امانت عبارات ملاحظه کړي دومره تناقضونه به پکښې ووینې تر اندازه تېر او خدای ﷻ دې پر خاتمة المحققين مرجع اهل العراق و مفتي بغداد العلامة ابي الفضل شهاب الدين السيد محمود الالوسي چې په سنه ۱۲۷۰ هـ ق وفات سوی دی ډېر تر حد تېر رحم وکړي چې ده پخپل تفسیر په اوراقو ددې امانت نامه کړی دی او نور هم د نصاری وو د مذهب د نصاری وو لپاره یې تحقیق کړی دی فجزاه الله تعالى عنا وعن سائر المؤمنين خير الجزاء وطيب الله ثراه.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ١٧٤

اې خلکو په تحقیق تاسې ته راغلی دی حجت او دلیل له جانبه څخه د

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

خدای ﷻ ستاسي چي هغه معجزات دلته دي پر صدق د نبي ﷺ په دعوه کي د نبوت، او يا مراد له برهان څخه خود ذات انور د عليه الصلوة والسلام دی چي د خدای ﷻ له خوا پر تاسي دليل او شاهد دی پر تصديق او تکذيب ستاسي. او موږ پر تاسي ښکاره کړی دی نور ښکاره چي مراد څني قرآن کريم دی چي د ټولو امورو دينيه وو او د امور دنيويه د هدايت او لار ښود دی.

پوه سه: چي اطلاق د نور پر قرآن تشبيهاً دی يعني لکه په نور چي اشياو محسوسه تميز کېږي دغه رنگه په قرآن کريم د حق او د باطل تمييز کېږي.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ

پوه سه: چي "فا" لپاره د تفصيل د احوالو د خلګو او د جزاګانو ددوی وه هرچه هغه کسان دي ايمان يې راوړی دی پر خدای يعني پر وجود او وحدانيت د خدای او ځان يې ساتلی دی په خدای سره له متابعت څخه د نفس اماره او له خطا ايستلو د شيطان، نو ژر دی چي خدای به يې داخل کړي په رحمت د خدای له خوا چي مراد څني جنت دی چي ځای د رحمت دی.

پوه سه: چي تعبير له جنت څخه يې په رحمت وکړی اشاره ودې ته ده چي دخول د جنت په فضل او رحم د خدای دی لا استحقاقاً ووجوباً عليه تعالى خلافاً للمعتزله دوی وايي چي ثواب د مطيع او عقاب د عاصي پر خدای واجب دی "وفضل" او احسان زائد پر هغه څه چي خدای ﷻ ددوی سره وعده کړې ده چي رؤيت او درجات د قرب دي.

وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾ يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ

او دوی ته به خدای ﷻ لار وښيي ووصل ته خپل لار سمه. دوی يعني صحابه کرام طلب د فتوی کوي په ميراث کي د کلاله. ته ورته ووايې چي خدای ﷻ فتوی درکوي تاسي ته په حق کي د کلاله.

پوه سه: چي "صراطا" مفعول ثاني دی د "يهديهم" او "اليه" حال مقدم دی له "صراطا" څخه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي كلاله مصدر دى په معنى د كلال وهو الضعف او چي له ستړيا څخه قوت ولاړ سي بيا نو كلاله استعاره سوه د هغه قرابت لپاره چي د والد او ولد نه وي ولي چي هغه قرابت نظر د قرابت د والد او ولد ضعيف دى وتطلق على من لم يخلف ولداً ولا والداً والمراد هٰ المعنى الثاني. يعني هغه سړى چي مړ سي او ميراث ورونكى يې يو له والدينو څخه نه وي او نه يې څوك له اولاد څخه ميراث خوره وي. ددې آيت په شان نزول كي وايي چي جابر بن عبد الله ﷺ ناجوړى ونو عليه الصلوة والسلام پوښتني ته ورغلى، نو جابر ﷺ ورته وويل اني كلالة اى لايخلفني ولد ولا والدة فنزلت هذه الآية.

إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهٗ وَلَدٌ وَّلَهٗٓ اُخْتٌ

كه چېري څوك مړ سي هغه ولد نه درلودى او ده خور درلوده د مور او پلار دواړو څخه، او لاب فقط مطلب دا چي يوازي لام به نه وي، ولي د هغې ميراث خو سدس دى فقط.

پوه سه: چي "امرء" مرفوع دى په فعل محذوف سره چي تفسير د وروسته "هلك" دى او "ليس له ولد" صفت دى د "امرء" او ولد عام دى كه نر وي او كه ښځه.

فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

نو خور لري نيمى د ماترك الميت او باقي نيمى كه مړي عصبه درلوده لكه اكا د اكا زوى وغيره له عصبه وو څخه، او كه يې عصبه نه درلوده نو هغه نيمى هم خور دى بالرد كما تقرر في علم الميراث.

وَهُوَ يَرِثُهَآ اِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهَا وَلَدٌ

او نر او يعني ورور د خور ميراث وړي چي دا مره سي لكن تول مال كه يې ورو سكنى له مور او پلاره وي يا يې فقط له پلاره وكه چېري خور لره نر يا ښځه ولد نه وي.

پوه سه: چي اشتراط د عدم ولد خور لره ددې لپاره دى چي خور تول ميراث د ورور نه وړي.

فائده: علماؤ اجماع پر دې كړې ده چي دا آيت په باره كي د ميراث د اخوة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والاخوات لاب وام او پر دغو اعياني ورونو په اجماع سره قياس دی. علاتي ورونه يعني يو ازي په پلار شريكان يعني كه اعياني ورونه نه و. ولي چي اعياني ورونه وي بيا علاتي ته شی د ميراث نه رسيږي.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ

او كه وي دا ميراث خوري په خور ګلوي دوي، نو دوی دواړو ته دوه ثلثه د ميراث د ورور دي.

پوه سه: چي د امت اجماع پر دې ده چي بالا تر دوو خوندو هر څو چي وي په دغه دوه ثلثه سره شريكاني دي.

وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً

كه وه دوی ای من يرثون بالاخوة "اخوة" ای جماعة. يعني نر او ښځي چي ورونه او خويندي وي وادنى الاختلاط بينهم اخ واخت. د دوو حكم د جماعت حكم دی بالاجماع.

پوه سه: چي نرو ته يې غلبه وركړه پر ښځو باندي، نو يې ځكه "كانوا" مذكر لفظ وو ايه والا فحق العبارة ان يقال وان كانوا اخوة واخوات رجالاً ونساءً.

فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ

ای فالواجب الذكر منهم مثل د دوو ښځو من الميراث مثلاً كه چېري يو ورور و او يوه خور وه. نو تركه يې درې ځايه كيږي. دوې حصې د نر او يوه د خور. او كه چېري د دوو خوندو سره يا بالا تر دوو خوندو يو ورور بالا يا بالا تر يوه ورور. نو يوه ورور ته دي حصه د دوو خويندو وركوي. او كه يو نر و يعني ورور يا بالا تر يوه او خور يوه وه. نو خور ته دي نيمی : برخي د ورور وركوي له ميراث څخه د ميت وعلى هذا القياس في صورة تعدد كل منها.

درويش وايي: چي په كتبو كي د علم الميراث لكه سراجي وغيره وايي لكه عدم ولد الميت شرط دی په دې كي چي برخه د يوې خور نصف التركة ده او دوو خويندو لره يا بالا تر دوو له ميراث څخه دوه ثلث دی. دغه رنګه دا هم شرط ده

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

چي ولد الابن به هم نه وي وان سفل یعني ولد ابن الابن. او نر عیال د میت وي او یا د ابن المیت نر عیال وي یا اخوت او اخواتو ته د میت هیڅ شی نسته بالاجماع. او که چېري د میت لوڼې یوه یا دوې یا بالا تر هغو. او دغه رنګه که ابن المیت ښځینه عیال وي که یوه او که ډېري وي. نو په دې صورت کې یوه د میت وه او یا یوه لور د ابن المیت وه هغې لور ته به نصف الترکة ورکول کېږي. او که د میت دوې لوڼې وې یا بالا تر دوو. او یا د ابن المیت دوې لوڼې یا بالا وي هغو ته به دوه ثلثه ورکول کېږي. او مابقي چې یو نصف دی په اول صورت کې یا یو ثلث دی. په دوهم صورت کې د هغه د وروڼو او د خویندو دی که یوه او که ډېري وي هم هغه باقي دی او که ورور ورسره و فللذکر مثل حظ الانثیین کمامر.

مسئله: که د میت یوه لور وه یا ډېري او خویندي که یوه وه او که ډېري. نو د میت مال ددوی تر منځ وېشل کېږي. یعني د بنت واحدة تر حصې وروسته چي نصف او یا د دوو لوڼو یا بالا تر دوو چې دوه ثلثه یې حق وپاته د خویندو دی لقوله علیه الصلوة والسلام "اجعلوا الاخوات مع البنات عصبة"

یوه سه: چي علماء ټول په اتفاق سره وايي چي الف لام په لفظ کي د "الاخوات" او "البنات" لپاره د جنس دی. فالاخت الواحدة مع البنت الواحدة عصبة.

یوه سه: چې په حدیث کي هذیل له شرجیل څخه داسي روایت کړی دی چي یو سړی ابو موسی اشعري او سلیمان بن ربیعه ﷺ ته ورغلی چي یو سړی مړ سو یوه یې خپله لور پاته سوه او یوه یې د زوی لور او یوه خور یې لاب وام پاته سوه نو میراث یې څرنګه وېشل کېږي. نو دوی دواړو ورته وویل چي نیمی مال یې د لور دی او نیمی مال یې د خور یعني بنت الابن له میراثه محرومه ده. او دوی سائل ته وویل چي ته ابن مسعود ﷺ ته هم ورسه که چېري هغه هم زموږ متابعت وکړی. او هغه سائل چي ابن مسعود ﷺ ته ورغلی او د هغو دوو صحابه وو ټوله بیان یې ورته وکړی. نو ابن مسعود ﷺ ورته وویل چي زه به ګمراه یم که زه ددوی متابعت وکړم بلکې زما قضاء هغه ده چي رسول الله ﷺ کړېده چي هغه داده "للبنت النصف ولابنة الابن السدس تکملة للثلثین" یعني چي حصه د بناتو ده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والباقي للاخت رواه البخاري.

پوه سه: چي مظهري رحمه‌الله په منهيه کي د خپل تفسير داسي ليکلي دي چي د ابن عباس رضی‌الله‌عنه مذهب دا و چي د ميت لور وي خور لره هيڅ شی نسته. او باقي مال د عصباتو دی، او ده به ويل لاتجدونه في کتاب الله ولافي قضاء رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم او خدای پاک هم داسي ويلي دي "ان امرء هلک ليس له ولد وله اخت فلها نصف ماترک" دده مطلب دا و چي لفظ د ولد خو لور ته هم شامل دی، نو په ميراث کي د خور عدم د لور هم شرط دی او زمونږ دليل هغه دمخه حديث دی يعني "اجعلوا الاخواة مع البنات عصبة" وقد انعقد على هذا اجماع الامة.

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

پوه سه: چي په ټوله قرآن کي چي داسي لفظ راسي "ان تضلوا" مفسرين يې داسي ترجمه کوي چي يبين الله لكم الحق والصواب كراهة ان تضلوا كما في روح البيان وروح المعاني، نو هغه ترجمه چي مظهري او اوله ترجمه هم بللی ده ای يبين الله لكم ضلالكم الذي من شانكم اذا ضليتم وطباعكم لتحرضوا عنه وتتخيروا خلافه آه" روح المعاني په اجمال سره اشاره ورته کړي ده، او خدای پاک په هر شي سره خبر دی، نو په ټولو مصالحو او مضارو د عبادو خبر هم خبر دی فعلى العباد ان يقتدوا بالقرآن العظيم الذي هو كلام الله المتين.

تفسير ايوبي حنفي د نصيراحمد احمدي لخوا
سکين او pdf سو. د دعا محتاج احمدي!
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سُورَةُ الْمَائِدَةِ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ آيَةً وَسِتَّةَ عَشَرَ رُكُوعًا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۚ

اې هغه کسانو چې ايمان يې راوړی دی تاسي وفا کوئ په عهد سره خپل.

پوهه: چې "وفا" پر ځای کول دي د وعدې او مقابل د وفا غدر دی. او د ايفاء هم معنی ده. نو نقل و باب ته د افعال صرف لپاره د مبالغې دی. او "عقود" جمع د عقد ده چې په پښتو يې غوټه بولي او په عربي ژبې کې کلکي وعدې ته وايي تشبيهاً بعقد الحبل. او مراد له عقود څخه په دې آيت کې عام دی چې شامل تولو هغو اوامرو او منهياتو ته دی چې خدای ﷻ پر خپلو بندګانو لازم کړي دي له تکاليف شرعيه و څخه او له احکام دينيه و څخه.

پوښتنه: بندګانو کله دا وعدې له خدای ﷻ سره کړي دي؟

ځواب: لا اله الا الله متضمن تولو وعدو لره ده د بندګانو له خوا. ولي بندګانو چې اقرار په الوهيت د خدای ﷻ وکړی. نو دا ددوی له خوا وعده ده چې موږ به ستا تولو احکام پر ځای کوو، او عقود و هغه وعدو ته هم شامل دی چې د بندګانو تر منځ وي من عقود الامانات والديون وغيرها ممايجب الوفابه او يا يې واجب نه وي لکن ښه کار وي. که امر د "اوفوا" عام سي واجب او مندوب دواړو ته شامل سي.

مسئله: امام اعظم رحمه الله په دغه آيت سره دليل وايي که چا پر ځان باندي روژه نذر کړه د اختر د ورځي او يا يې پر ځان نذر کړی د زوی د ذبح. نو چونکه ده د صوم عقد د خدای ﷻ سره وکړی عقد خو يې صحيح دی لکن چونکه د اختر د ورځي روژه حرامه ده. نو دی به بله ورځ روژه ونسي، او د غه رنګه عقد د ولد د ذبح خو يې صحيح لازم دی لکن چونکه زموږ په دين کې ذبح د ولد که نر وي او که ښځه حرام دی، نو په داسي شي سره دي تقرب وخدای ﷻ ته وکړي چې د هغه ذبح روا وي لکه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اوبنی، غوبی یا پسه لانه عهد و الزم علی نفسه شئ چي صوم یوم العید یا ذبح د
زوی ده فوجب علیه الوفاء بما صح الوفاء به وهو صوم یوم آخر او ذبح البقر مثلاً .
وفي الحدیث الصحیح ماظهر الغلول في قوم ای الخیانة الا القی الله في قلوبهم
الرعب. یعني من العدو وغیره و لافشا الزنی في قوم الاکثر فیهم الموت ای من
الوباء وغیره ولانقص قوم المکیال والمیزان الاقطع الله عنهم الرزق ای بالقحط
وغیره ولاحکم قوم بغیر حق الافشافیهم الدم ای القتل ولاخطر قوم بالعهد ای نقص
العهد الاسلط الله علیهم العدو. او په دغه حدیث شریف سره حنیفیانو دلیل ویلی
دی چي بیع چي تامه سي په ایجاب او قبول سره نسته یوه ته د بائع او مشتري خیار د
فسخ مگر نه په خیار شرط او یا خیار عیب او یا خیار رؤیة سره یعني خیار مجلس
نسته. وبه قال مالک وقال الشافعي رحمهما الله تعالی المتبایعان بالخیار مالم
یتفرقا او یکون البیع خیاراً. موږ له دي تفرق څخه چي په حدیث کي د بخاري
راغلی دی تفرق بالاقوال مراد اخلو یعني الایجاب والقبول، او شافعي رحمه الله وایي
چي مراد په حدیث کي تفرق بالابدان دی. والتفصیل في کتب الفقه.

درویش وایي: چي د مظهري رحمه الله له عبارت څخه صراحةً معلومېږي چي
ترجیح یې و مذهب ته د شافعي رحمه الله ورکړې ده.

یوه سه: چي مظهري له حضرت عایشي رضي الله عنها څخه حدیث روایی دی چي نسائي
او احمد یې مخرج بللي دي. حضرت عائشه وایي چي سورت مائده اخیر د قرآن
دی نزلاً فما وجدتم فیها من حلال فاستحلوه یعني معامله د حلال ورسره کوئ
وماوجدتم من حرام فحرموه انتهی "له دي حدیث څخه دا معلومېږي چي په سورة
مائده کي منسوخ نسته، وروسته مظهري ضد ونقیض حدیثونه راوړي دي فارجع
الی تفسیره، او داغه رنگه په عقود واجب الوفاء کي داخل دي هغه عهود چي
خدای پاک له اهل کتابو سره خصوصاً یهود چي تاسي به ایمان راوړئ پر
محمد صلی الله علیه وسلم او هغه نعوت چي په باره کي د نبي اخیر الزمان په تورات کي راغلي
دي نه به یې پټوئ او نه به یې بدلوئ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

روا کړه سوې ده یعني له جانبه څخه د خدای ﷻ.

پوه سه: چې "بهیمة" په قول د روح البیان هر هغه حیوان ته وایي چې پر څلورو پښو ځي، او "انعام" اوښ، غویي، پسه او بوزه که نر وي او که ښځه نو هر یو ددوې څلورو نوع څخه چې د خپل نوع د خپل انثی سره چې یې ضم کړي زوج ځني جوړیږي، خو جمیع اته کېږي کما ورد من الضان اثنین ومن المعز اثنین ومن الإبل اثنین ومن البقر اثنین کماذکر في سورة الانعام، نو چونکه "بهیمة" په معنا مذکوره سره سباع درندګانو ته هم شامله وه لکه زمری، لېوه، خنزیر وغیرها او د هغو غوښې خو مرداري دي، نو ځکه یې "بهیمة" و انعام ته مضاف کړه ومعنی الآیة حلال کړه سوی دی تاسي ته خوراک د غوښو د انعامو.

فائده: موږ داسي وویل چې خوراک د غوښو لان الحرمة والحل انما یتعلق بافعال العباد لا بالاعیان الا بالعرض کماهو المقرر في کتب الفقه واصوله.

پوه سه: چې اضافت د بهیمة و انعام ته اضافت دی د عام بالعموم المطلق و خاص ته، نو روح البیان صراحةً وایي چې دا اضافت بیانه دی په معنی د "من"، او بیضاوي او کشاف هم وایي چې دا اضافت په معنی د "من" دی. او روح المعاني هم وایي وقال غیر واحد چې اضافت د عام وخاص ته په معنی د لام ده او حواله یې ونحویوّن ته کړې ده، او دی وایي چې اضافت په معنی د من هلته جوړیږي چې په منځ کې د مضاف او مضاف الیه عموم وخصوص من وجه وي کخاتم فضة.

درویش وایي: چې اشتراط د عموم او خصوص من وجه په اضافت بیاني کې اکثري قاعده ده لاکلیة کما یشعر به عبارة هؤلاء الاعلام، او هم دا قول د مظهري چې اضافت د عام مطلق وخاص مطلق ته په معنی د لام ده عند النحویین ممنوع، ولي چې دغه صاحب کشاف چې د علم نحو لوی امام دی ولي په بهیمة الانعام چې د عام وخاص ته هم ده ولي بیانیه په معنی د من بولي او دغه رنګه صاحب د روح المعاني ولي وایي وقال غیر واحد الخ. او دغه رنګه بیضاوي چې په علم نحو کې مهارت لري، ولي وایي چې دا اضافت په معنا د من بیانیه دی. آیا دغو علامه وو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دومره معلومات په نحو کي نه درلودي لکه مظهري چي درلودي. او د درویش په نېز داده چي اضافت دعام وخاص ته لامیه بلل په نحو کي هم قانون اکثري دی لاکلي.

فائده: د "بهيمة الانعام" په حکم کي بقر الوحش والظبا. هم داخل دي.

إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ

مګر نه هغه شيان چي تلاوت به يې وکړه سي پر تاسي يعني په وروسته آيت.

پوه سه: چي دا استثناء ده له "بهيمة الانعام" څخه په تقدير د مضاف اى الامحرم مايتلى عليكم في قوله تعالى بعد هذه الآية حرمت عليكم الميتة الآية.

پوه سه: چي لفظ د "غير" منصوب دی على الحالية من ضميرلكم. والصيد مصدر دی په معنا د ښکاره کولو او معنى عدم احلال الاصياد لهم حرمت د اصطياد دی عملاً واعتقاداً.

پوه سه: چي "حرم" جمع د حرام ده په معنى د محرم وقوله "وانتم حرم" حال دی له ضمير څخه في محلي حاصل دا چي په وخت کي د احرام به ښکار نه کوئ.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ۝

او خدای ﷻ حکم کوي د هغه چي اراده يې ورته وسي من تحليل شئ وتحريمه.

پوښتنه: له "مايتلى عليكم" څخه خو مراد هغه آيت دی حرمت عليكم الميتة الآية. نو اسناد د تلاوت "عليكم" ځرنګه و "حرمت عليكم" ته صحيح دی؟

ځواب: اسناد د تلاوت وهغه آيت ته مجاز دی، ولي چي تلاوت خو د تالي فعل دی د آيت فعل خو نه دی. او يا مضاف مقدر دی اى يتلى عليكم في آية تحريم المذكوراة فيها. او دا احتمال هم سته چي د ما موصوله څخه دي مراد آيت التحريم وي او مضاف به مقدر وي اى الا محرم مايتلى عليكم هكذا قال المظهري.

درویش وايي: چي په مذکور آيت کي ډېر لوی تخفيفات سته چي د هغو لويه حصه يې علامه بغداد په تفسير روح المعاني کي بيان کړي ده مع النقض والابرام چونکه هغه تحقيقات د مطالعه کونکو ددې ډېر لوړ وه، نو ځکه درویش صرف

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نظر کړه او مظهري يو مشت نمونه خروار رانقل کړي لکن لافائدة في ايرادها للمتعلمين لهذا صرفنا النظر عنها ايضاً لماورد كلم الناس على قدر عقولهم او زما خبري عموماً د مبتديانو سره دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحِلُّواْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ

پوه سه: چي شعائر جمع د شعير ده او معنا يې علامه ده او مراد له "تحليل" څخه د شعائر سپکاوی د هغو دی او يحال بينها وبين المتناسكين بها.

پوه سه: چي ابن عباس او مجاهد وايي چي مراد له شعائر څخه مناسک د حج دي او ځايونه د حج د افعالو من المطاف ځای د طواف حول الكعبة والسعى ځای د سعي بين الصفا والمروة. والموقف بعرفة او ځای د درېدلو پر عرفات والمزدلفة. والرمي الجمار والافعال التي تعرف بها الحاج من الاحرام والطواف والحلق والنحر غيرها. والحاصل چي شعائر د ځايو ته هم ويل کېږي او افعالو ته د حج هم ويل کېږي كما في الامثلة المذكورة ايضاً.

درويش وايي: چي دا آيت په باره کي د حطم يا حطيم چي نوم يې شريح بن ضبيعه و او د بني بکر د قبيلې و نازل سوی دی. چي دغه حطم البكري د يمامې له لاري مديني ته راغلی او خپل فوج يې خارج المدينة پرې ايښی و او دی يوازي عليه الصلوة والسلام ته راغلی او عليه الصلوة والسلام ته يې وويل چي ته خلک وخه شي ته رابولې عليه الصلوة والسلام ورته وويل الى شهادة "ان لا اله الا الله وان محمداً رسول الله. واقام الصلوة وايتاء الزكوة" نو حطم ورته وويل چي داخو ښې خبري دي لکن په فوج کي اميران لرم چي د هغو بې مشورې زه يو کار نه سم کولای زه به د هغو سره مشوره وکړم شايد چي زه اسلام راوړم او ملګري به هم درته راولم د اسلام لپاره. او عليه الصلوة والسلام د مخه تر راتلو د حطم اصحابو ته ويلي وه "يدخلكم عليكم رجل من ربيعة يتكلم بلسان شيطان ثم خرج شريح" نو عليه الصلوة والسلام و اصحابو ﷺ ته وويل "لقد دخل بوجه كافر وخرج بقفا غادر والمرء لس بمسلم" نو شريح چي چي خپلو ملګرو ته ورسېدی خارج المدينة د مسلمانانو او اوښانو او نور مواشي ګرځېده هغه يې تول ورسره بوتله. جارچي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مديني ته راورسېدی او عليه الصلوٰة والسلام اصحاب پسي واستول پيدا يې نه کړی يعني ځان يې خپل ربيعه ته رسولی و. نو راتلونکی د شريح په حاجيانو د بکر بن وائل له ايمان څخه حج ته راغلی و. او ډېر غټ تجارتي اموال ورسره وه او هديه د مکې هم ورسره وه چې په غاړه يې غارګی د هديه وه. نو مسلمانان و عليه الصلوٰة والسلام ته وويل چې دادی حطم حج ته راغلی دی او ډېر تجارتي مالونه ورسره دي نو موږ او دی سره پرېږده چې سر يې ورغوڅ کړو او مالونه يې غنيمت کړو، نو عليه الصلوٰة والسلام و مسلمانانو ته وويل انه قد قلد الهدی مسلمانانو ورته وويل يارسول الله چې دا تقليد الهدی خو موږ په جاهليت کې هم کوله نو موږ ته به اجازه راکوې عليه الصلوٰة والسلام منعه وکړه فانزل الله ذه الآية.

فائده: پوه سه! چې د شعائر معنا خو ذکر سوله د هغه مناسب يو لفظ چې اشعار يې بولي، اشعار خاص په اوښانو سره دی معنی يې داده چې ودي وهي اوښ يا اوښه د بوک په يو بغل کې په چاړه ترڅو چې څه وينې راووزي، نو په هغو وينو د بوک دي هغه ظرف وروکړي چې علامه پر دې ده چې هدي د مکې مکرمې ده نو بيا څوک کار نه په لري.

پوه سه: چې اشعار سنت دی د امام شافعي، امام مالک، امام احمد، امام ابو يوسف او د امام محمد رحمهم الله په نيز، او امام ابو حنيفه رحمه الله وايي چې اشعار مکروه دی، د جمهورو دليل دادی چې په بخاري او مسلم کې حديث مروی دی له عائشې رضي الله عنها څخه دا وايي "فتلت بدن النبي ﷺ بيدي ثم قلدها" ماولېدلي غارګی د وښانو د عليه الصلوٰة والسلام په خپلو لاسو او بيا يې ور په غاړه کړي "واشعرها واهديها الى اخير الحديث.

درويش وايي: چې دښمنان د ابو حنيفه رحمه الله يعني لامذهبه کسان پر امام اعظم رحمه الله يې خولې د طعن خلاصې کړي دي چې وفعل ته د رسول الله ﷺ مکروه وايي، او دا فکر نه کوي چې دومره لوی امام او په احاديثو تر ټولو ښه خبر څرنګه داسې خبره کوي فقيه ابو جعفر الطحاوي رحمه الله چې اعلم الناس بمذهب ابي حنيفه علماوو منلی دی هغه وايي چې ابو حنيفه رحمه الله پر وجه مشروع في

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

زمانه ﷺ وفي ازمنة الصحابة ﷺ کما مر کیفیته مکروه نه بولي لکن په په تیر بدلو د زماني جاهلانو خلګو به اشعار داسي کاوه چي يو خنجر وغيره به يي راواخستي او تر بيخه پوري به يي د اوښ په بغل چخ کړی نو تول بغل د اوښ به په وينو ګکڼ سو اخير به يي چنجيان رټره او داځای به بدبوی سو، نو داسي اشعار ته نه امام ابو حنيفه رحمه الله مکروه وايي په قرينه د دليل د امام محترم چي دا تعذيب ممتد د حيوان بلا فائده دی او شک نسته چي اشعار پر وجه مشروع صرف يو ګري به اوښ ته تکليف وي بيا يي ژر تپ جوړيږي. مطلب د اشعار خو صرف هغه دی چي د اوښ د بوک پر وينتانو باقي پاتيږي او علامه ددې ده چي هديه د مکي ده ...... ع

چشم بد اندیش که برکنده باد　　عیب نمایش هنرش در نظر

لامذهبه خلګ دي دا ګمان نه کوي چي امام اعظم رحمه الله بي يار و مددګار دی.

سوال: امام ابو يوسف او امام محمد خو به له جاهلانو څخه نه وه، نو دوی ولې د اشعار په سنيت کي د امام اعظم رحمه الله مخالفت وکړی؟

ځواب: ممکنه ده چي د هغو اجتهاد به داوي چي جهل د جاهل په ترک کي د سنت عذر نه سي کيداي.

وَلَا الشَّهۡرَ الۡحَرَامَ

او تاسي به قتل او غارت وځان ته روا ګڼئ په شهر حرام کي وهو شهر الحج.

درويش وايي: چي اشهر الحرم الاربعة د مياني مياشت. د لوی اختر. محرم او د رجب مياشت ده چي په پښتو يي د خدای تعالى مياشت بولي چي ابتداء د قتال د کفارو سره په ابتداء کي د اسلام روا نه وه.

وَلَا الۡهَدۡيَ وَلَا الۡقَلَٰٓئِدَ

او نه به تعرض کوي وهدي ته بالغضب او بنوعه الى محله وهو الحرم.

يو سه: چي هدي هغه اوښ يا غويي يا پسه دی چي مکي مکرمي ته تقربا الى الله خلګ استوي جمع د هديه ده.

يو سه: چي قلائد جمع د قلاده ده چي غاړګي ته وايي او د اوښانو وغيرها په

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

غاړه کي یې دراچوي چي څوک یې مکې مکرمې ته استوي. لکن عبارت په حذف د مضاف دی ای ذوات القلائد یعني ذوات القلائد ته به هم تعرض نه کوي.

سوال: ذوات القلائد خو هم هدي ته وایي، نو عطف یې پر هدي عطف د شي پر ځان نه دی؟

ځواب: هوا مصداق خو یې یو دی لکن ذوات القلائد اشرف دی تر مطلق هدي نو دا عطف د خاص پر عام دی لمزید الشرف.

پوه سه: چي قلادة یوازې متعارف غاړگی ته نه وایي کمامر في حدیث امنا عائشة رضي الله عنها کنت فتلت قلائد آه. بلکې که ځوتي په غاړي د هدي وځړوي یا بل شی صرف مقصد دادی چي خلگو ته دا معلومه سي چي دا هدي د مکې ده بیا څوک تعرض نه ورته کوي بالسرقة والغصب والمنع في الجاهلية والاسلام.

وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او نه به هغه کسان چي قاصدین د بیت الحرام چي کعبه مبارکه ده هغو د منع روا والی به وځان ته وایاست بای وجه کان المنع.

پوه سه: چي "یبتغون فضلاً من ربهم ورضوانا" حال دی له ضمیر مستکن څخه په "آمین" کي والمعنی قاصدین زیارة البیت الحرام لپاره د طلب د رزق بالتجارة او د رضا د خدای جل جلاله یعني ددوی پر زعم باطل. ولي چي کافر لره هیڅ برخه نسته په رضا الهي کي تر هغو چي مسلمانان نه سي. په ارشاد کي وایي چي مشرکانو دا گمان فاسد درلودی چي موږ پر حقه لاره یو په خپل دین شرک کي او ددوی دا گمان هم و چي حج د بیت الله شریفي موږ و خدای ته نژدې کوي نو خدای جل جلاله ددوی پر زعم دوی په طالبانو سره د رضی الهي ذکر کړه. لکن دغه ظن فاسد ددوی که څه هم نتیجه د رضی الهي خو نه ورکوي لکن بعض مقاصد دنیویه ددوی لکه تجارت او منع د مسلمانانو ددوی له ضرر څخه فائده کوي.

درویش وایي: چي په روح البیان کي وایي چي دا آیت الی ههنا منسوخ دی په دې آیت مبارک سره "فاقتلوا المشرکین حیث وجدتموهم" او بل په دې آیت کریمه "ولاتقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا" فلا یجوز ان یحج المشرک ولا یامن الکافر بالهدي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ؕ

چي تاسي خلاص سئ له احرام څخه نو ښکار کوئ، دا اذن دی په ښکار کي پس له تحريمه څخه چي په دې قول کي د خدای سوی و "لاتحلوا شعائر الله فان الصيد في الاحرام تحليل الشعائر.

پوه سه: چي دا امر د اصطياد لپاره د اباحت دی بالاجماع كما في قوله تعالى في صلوة الجمعة فاذا قضيت الصلوة فانتشروا، او څوک چي دا دليل وايي چي امر وروسته تر نهي وي لپاره د اباحت دی نه دی صحیح مطلقاً فان الامر المطلق عن القرائن اى الخال عن القرائن هو الايجاب كما برهن عليه في الاصول. روايت کړی دی ابن ابي حاتم له زيد بن اسلم څخه چي مسلمانان د عليه الصلوة والسلام سره وه په حديبيه کي هغه وخت چي د مکې مشرکانو دوی له عمرې څخه د بيت الله شريفي منع کړي وه والقصة مشهورة نو د بلې خوا بعض خلگ له مشرکانو څخه د اهل مشرق پر حديبيه تیرېدله، نو اصحابو د رسول الله ﷺ ووده ته وويل چي دا مشرکان په مونږ منع کړو له مکې څخه كماصدوا اصحابنا فانزل الله هذه الآية.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

تاسي دی باعثه نه کړي بغض او شدت عداوت د يو قوم چي اهل مکه وه چي تاسي يې عمرې ته نه پرې ښولاست. چي تاسي يې منع کړلاست يعني په کال د حديبيه چي تاسي د عمرې لپاره راغلي واست.

پوه سه: چي "شنان" مصدر دی مضاف و مفعول ته دی. د "ان صدكم" سره لام مقدر دی ای لان صدكم.

فائده: شنآن" مصدر دی وزن یې فعلان دی او پر دې وزن مصادر نورهم راغلي دي لكه ضربان والسيلان والنسلان، او په سکون د عين په صفاتو کي دا وزن ډېر دی مثل السكران والندمان والرحمن.

أَنْ تَعْتَدُوا ۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ

چي تاسي به تجاوز کوئ پر دوئ بالقتال واخذ الاموال كما قال اصحاب رسول

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الله ﷻ كمامر. او تاسي كومك سره كوئ پر هغو ښو كارو چي امتثال د امر الله دی او پر تقوی چي ځانونه منع كړئ له هغو كارو څخه چي خدای ﷻ ځني منع كړي یاست چي په دې سره به تاسي ځانونه له عذابه څخه د خدای وساتئ.

﴿وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾

او كومك مه سره كوئ پر ګناه باندې یعني په ارتكاب كې د منهیاتو او نه پر ظلم باندې د انتقام او د زړو د سړېدو. د نواس بن سمعان انصاري ؓ روایت دی چي د علیه الصلوة والسلام څخه چا پوښتنه وكړه د بر او د اثم نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل "البر حسن الخلق والاثم ماحاك في صدرك وكرهت ان یطلع علیه الناس" یعني بر ښو اخلاقو ته وایي او اثم هغه كار دی چي ستا په زړه كې تردد پیدا كړي او تا ته مكروه معلومېده چي خلګ را خبر سي رواه مسلم في صحیحه والبخاري في الادب والترمذي.

﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

او له خدایه وبېرېږئ او د خدای ﷻ عذابونه سخت دي، نو انتقام د خدای اشد او اخوف دی. خواجه عبدالله انصاري هروي قدس سره چه خوش ګفته است

حبذا قومی كه داد بندګی را داده اند
ترك دنیا ګفته اند وزهمه ازاده اند
روزها باروزها در ګوشها بنشسته اند
نفس خود را قهر كرده روح كرده پرفتوح
زاد تقوی برګرفته بهر مرګ آماده اند
طرفة العین نبوده، فاغل نبوده از حضرت ولي
سیلها با این همه از دیدها بكشاده اند
یكزمان از نوحه همچنون نوح فارغ نیستند
همچو یحی ګوئیا از بهر زاری زاده اند
زآب تاب تب الی الله غسل كرده آن كسان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

روی خـود بـرخـاکپـای اسـجـدوا بـنهـاده انـد
ربنا گـویـنـد از آن لبیـک عـهـدی بشـنـونـد
جملـه سرمسـت الست از جرعـه ایـن بـاده انـد
راحتـی دیدنـد وذوقـی یافتنـد از انـس وجـان
روز وشـب در کـنج خلـوت بـرسـر سـجـاده انـد
تابـدنیا آمدنـد از کلبـه کـتـم عـدم
سـوی حضـرت جـز نیـاز ونالـه نفرستـاده انـد
پیـر انصـاری تـو میـدانی کـه ایشـان کیستند
فرقـه بـی گـرد پـروز مـرد دل سـاده انـد

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ

حرامه کړه سوې یعني له جانبه څخه د خدای ﷻ مرداره.

یوه سه: چي میتة هغه حیوان بولي چي روح یې څنې جلا سي بېله ذبح.

فائده: بیان دی د مایتلی علیکم چي په دمخه آیت کې تېره سوه والمعنی اکل لحم المیتة. ولې چي دمخه موږ وویل چي حل او حرمت له صفاتو څخه د افعالو د مکلف دي او صفت د اعیانو بالعرض دی.

یوه سه: چي مظهري په نقل سره د کتاب لباب النقول في اسباب النزول یو حدیث راوړی دی چي سند یې هم ورسره ذکر کړی دی له ابن ابجر ؓ څخه چي هغه وایي چي موږ د رسول الله ﷺ سره و او ما تر دېګ لاندي اور بلاوه چي په هغه کي غوښي د میته وې. فانزل الله هذه الآیة فاکفئت القدر. وروسته پر پښېمانه سوی دی او دا عذر یې کړی دی چي دا حدیث ماتبعاً للکتاب الفلاني روایی دی والصحیح هکذا.

درویش وایي: چي په دې کي شک نسته چي دغه حدیث چي د سند ذکر یې هم کړی دی موضوعي دی، نو موضوعي حدیث چي سړی یې په وضعه خبر هم وي روایت یې نه دی روا بیا په دومره غټه میدان کي د تفسیر الا مقروناً ببیان وضعه. او ولي په موضوعي حدیث کي سړی د چا متابعت وکړي والی الله المشتکی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ

او وينه او غوښي د سرکوزي.

پوهه: چي مراد له وينو څخه هغه ډېر گوږ بهانده وينه ده چي په وخت کي د ذبح له حيوانه راوځي چي اهل جاهليت به دې وينې ته يو لوښي نيوی او بيا به يې پخوله او خوړل به يې او هغه وينه چي د مثلاً د پسه په غوښه کي وي او يا جامده وينه وي لکه کبد او طحال يعني اينه او ېږی هغه پاکي دي کما جاء في الحديث الصحيح احل لنا ميتتان السمک والجراد والدملن الکبد والطحال او کما قال العلیه.

پوښتنه: سرکوزی خو نجس دی بجميع اجزائه په نص قرآني سره. نو تخصيص د لحم يي ولي وکړی؟

ځواب: له دې کبله يې وکړی چي لوی مقصد په حيوان کي غوښه ده.

پوښتنه: لحم الکلب يا لحم الاسد وغيرهما نه سو ذکر او سره ددې چي د هغو غوښي هم حرامي دي وجه يې څه ده؟

ځواب: وجه يې دا ده چي ډېر کافران د خنزير د غوښو سره ډېر الفت لري او خوري يې بخلاف الکلب وسائر السباع فانها لم يالفوا لاکل لحمها احد من الکفار. او فرق د خنزير او د نورو سباعو تر منځ دادی چي نور حيوانات چي د غوښو خوړل يې حرام دی اذا ذبحت کان لحمها طاهر لايفسد الماء اذا وقع فيها وان لم يحل اکله بخلاف الخنزير. ولي خنزير که څوک ذبح هم کړي غوښي يې نجسي دي که په اوبو کي ولو ېږي اوبه په مردار ېږي.

فائده: بعض علماء وايي چي سپی هم نجس العين دی. لکن په تنوير کي چي د فقهي يو معتبر کتاب دی وايي چي کلب نجس العين نه دی.

پوهه: چي علماء وايي چي هره غذاء چي انسان خوري هغه دده جزء گرځي نو هغه احوال او اوصاف چي په غزاء کي وي په خوړونکي کي يې هم پيدا کېږي. د سرکوزي خاصيت دادی چي عظيم حرص لري او رغبت شديد لري په مشتهياتو کړي فحرم اکله على الانسان لئلا يتکيف قلبه بتلک الکفيات. او له جملې څخه خبيث ډېر يو د حنيز دا ده چي ډېر بې غيرته دی حتی چي د يو خنزير سره چي خپله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

انثی ورسره وي که بل خنزیر پر هغه انثی خېژي هغه نر یې بد نه په وړي لهذا هغه کافران چې د سرکوزي غوښې خوري که دده ماینه د بل چا سره په وطي رازي وي مېړه یې بد نه په وړي، ځکه دغه کافران خنزیر خواره یو د بل د ماینې سره په وطي کې بد نه وړي چې ماینه یې رازي وي. نو ځکه د خنزیر د غوښو خوراک خدای ﷻ حرام وګرځاوه تاچه دغه خبیث طبعیت پکښې پیدا نه سي.

شکایت: په بعضو مسلمانانو کې هم دغه د دوسي طبعیت پیدا سوی دی چې خپلې ماینې په مقابل کې د ډالرو امریکایانو ته ورولي. تاسي فکر وکړئ چې دا سر مسته شرابخوره امریکایان چې پر بعضي بلادو د مسلمانانو یې غلبه کړې ده او د اکثرو دغو امریکایانو سره خپلې ماینې هم نه وي ورسره، نو دا مستي د شرابو د شهوت دوی چېرې استعمالوي، دغه دوسان مسلمانان دي چې خپلې ماینې ورولي او امریکایان خپله شهوت پرستي پر کوي او مېړه دوس ته یې ډالر ورکوي، حمدالله غزنوي وایي

چو بینم دین احمد درغریبي دلم سوزان زچشم خون جاري

او بعض مسلمانان د امریکایانو په تسلط د مسلمانانو پر مملکت خوشاله وي تاچه د شریعت په چوکاټ کې کومه پابندي پر دوی وه هغه پورته سي او حسب الخواهش ازادي ددوی ته پیدا سي. اللهم نصراً وفتحاً ودماراً علی هؤلاء الامریکین.

وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ

پوه سه: چې "اهلال" رفع د صوت ده، رؤیة الهلال نو معنا د آیت داده چې د هغه حیوان غوښې هم حرامې دي چې په وخت کې د ذبح د غیر الله نوم پر واخستل سي، لکه اهل جاهلیت چې به اوښ یا پسه وغیره حلالوی نو داسي اواز به یې پورته کړی باسم اللات او باسم العزی وغیرهما من اصنامهم.

درویش وایي: چې په دې آیت لامذهبه معلوم الحال طوائف وایي که چا په دې نیت د ثواب د رسېدلو د فلاني پیر حتی د علیه الصلوة والسلام د ثواب رسېدلو په نیت شی حلال کړی هغه سړی مشرک دی ذبیحه یې مرداره ده، وهذه جهالت عظیمة علی الاطلاق، په روح المعاني کې وایي قال الفقها. که چا داسي وویل چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ذبح یې کوله بسم الله ومحمد حرمت الذبحة لانه احل لغیر الله به. وفي الحدیث لعن الله من لعن والدیه ولعن الله من ذبح لغیر الله. قال النووي رحمه الله المراد الذبح باسم غیر الله کمن ذبح للصنم بذکر اسمه عند الذبح او لموسی او لغیرهما یعني ذکر اسم موسی عند الذبح و امرار السکین سواء ذکر معه اسم الله او لم یذکر.

درویش وایي: مسلمانان چې د علیه الصلوة والسلام لپاره یا د یو شیخ مړي یا ژوندي په نامه یو حیوان ذبح کوي هغه قبلاً دا نیت یا دا قول کوي لکن عند الذبح وامرار السکین فقط دا وایي بسم الله اکبر ولا یذکر اسم احد غیر الله معه. نو لامذهبان ولي دی مشرک بولي او ذبیحه یې مرداره بولي. او مظهري وایي یکره ان یذکر مع اسم الله عند الذبح شیئاً غیره موصولاً مثل یقول عند الذبح بسم الله اللهم وتقبل من فلان لکن لا یحرم الذبیحه.

درویش وایي: مسلمانان چې د چا په نامه حیوان ذبح کوي داغسي هم نه وایي بلکې دمخه تر غوښارولو د پسه مثلاً داسي وایي چې ددې پسه د حلالېو ثوابونه دي فلانئي ته ورسېږي وروسته پسه غوښار کړي، او چې وخت د ذبح یې راسي فقط وایي بسم الله اکبر فلاکراهة في مثل ذالک ایضاً. البته که یې متصل پر وجه د عطف او شرکت وویل بسم الله و اسم فلان او یا یې داسي وویل باسم الله ومحمدٍ رسول الله په جر د محمد د لفظ یحرم الذبیحة لانه اهل لغیر الله به.

درویش وایي: چې داسي هم د هیڅ مسلمان څخه اورېدل سوي نه ده. قال المظهري ولاباس بان یقول قبل التسمیة قبل ان یضجع الذبیحة.

درویش وایي: چې مسلمانان د علیه الصلوة والسلام پر نامه او یا د یو شیخ پر نامه خیرات کوي طرز عمل یې دغسي دی فلاباس به. او که یې په وخت کې د ذبح خو یې بسم الله اکبر ووایه. چې پسه ذبح سو بیا یې د بل چا نوم ورسره واخستی فلاباس به ایضاً لان النبي ﷺ قال بعد الذبح اللهم تقبل هذا من امة محمد ﷺ لمن شهد لک بالوحدانیة ولي بالبلاغ انتهی.

وَالْمُنْخَنِقَةُ

او داغه رنګه حرام دي پر تاسي خوراک د غوښو د حیوان چې په خپه مړ سي که د لاس خپه وي او که د مراندي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَالْمَوْقُوْذَةُ

او داغه رنګه حرام دي خوراک د غوښو د هغه حیوان چې ضرب شدید یا د دبري یا د لرګي لکه په جاهلیت کې چې دا قانون و چې پسه وغیره به یې نه ذبح کاوه بلکې په دبره یا په یو لرګي به یې وواهه مړ به یې کړي.

وَالْمُتَرَدِّيَةُ

او داغه رنګه حرامي دي غوښې د هغه حیوان چې یا له بامه را شوه سي، او یا ځاه ته ولوېږي او ذبح ته نه ورسېږي او مړ سي.

پوښتنه: که دا مذکوره حیوانات په داسي حال کې وه چې که یې سري یو ګړی پرېښودي په پخله مري لکن سړي چالاکي پر وکړه ذبح یې کړي نو هغه حلال دي که څرنګه؟

ځواب: هو! حلال دي ولې چې د ذبح لپاره ژوندوالی د حیوان نه دی شرط.

وَالنَّطِيحَةُ

چې یو حیوان بل په ښکر ووهي او مړ یې کړي ددې غوښې هم حرامي دي.

سوال: نطیح خو فعیل دی په معنی د مفعول او په فعیل کې په معنی د مفعول مذکر او مؤنث برابر دي نو د تاء التانیث د کلمې څه ضرورت و؟

ځواب: دا تاء التانیث نه ده بلکې لپاره د نقل ده له وصفیت څخه و اسمیت ته کما في الذبیحة.

وَمَآ اَكَلَ السَّبُعُ

او یا د درنده په خوړلو مړ سي یعني درنده چې بعض د حیوان وخوري او هغه حیوان مړ سو ذبح ته نه ورسېدی ددې حیوان غوښې هم حرامي دي.

مسئله: له دې آیته دا هم وفهمېده که معلم ښکاري سپی و یاباز ښکاري یا ښکاري یې یا ځرخک مرغه ده مرغه ښکار کړی خو څه غوښې یې خوړلي وي هغه هم مرداري دي خوراک یې حرام دی.

اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ

استثناء راجع ده و ټولو دغو مذکوره شیانو ته ومعنی "ذکیتم ادرکتم رګوته"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي اصل ترکیب اتمام ته وایي نحو ذکیت النار اذا تمت اشتعالها او مراد دلته ذبح ده، ولي چي ذبح خو اتمام د حیوة دی، او په صحاح کي وایي ذکیت الشاة ای ذبحتها.

پوه سه: چي ذبح د پسه حلالول دي او حلق او نحر د اوښ حلالول دي په ګروي کي والتزکیة یعمهما.

مسئله: که یو درنده له حیوان څخه څه غوښه خوړلي وه او تر ور رسیدلو پوري هغه حیوان ژوندی و، نو ذبح دې کړی خوراک یې حلال دی. او که دا حیوان په جرح د سبع داسي حالت ته رسیدلی و لکه مذبوح یعني لکه مذبوح صرف یې لغتي وهلې نو هغه په حکم کي د میتة دی یعني غوښي یې مرداري دي که څه هم ته یې ذبح کړي وي. قس علی هذا المتردیة والنطیحة والموقوذة.

پوه سه: چي استثناء چي وروسته تر امور متعاطفه وو راسي راجع و اخیر ته وي هغه نوري قیاسیږي لکن قیاس د ټولو نه پر کیږي یعني د منخنقه قیاس نه پر کیږي، ولي منخنقه خو هغه دی چي په خفه مړ سي، نو څرنګه به ماذکیتم ودوی ته شامل سي.

پوه سه: چي د ذبح شیان څلور دي یو حلقوم دی چي ساه پکښي ځي او راځي، او بله مری ده چي واښه او اوبه پکښي ځي، او دوه رګونه ودجان بولي چي وینه پکښي ځي، د امام مالک رحمه الله په نیز په ذبح او په نحر کي د څلورو سرو قطع غواړي، امام شافعي او امام احمد وایي چي په حلالیدلو کي قطع د حلقوم او مری کافي ده، امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله وایي هر درې چي پرې سي کافي دي یعني قطع د اکثر ضروري ده.

درویش وایي: چي مسائل خلافیه یا اتفاقیه د فقهي شریفي په کتابو کي او یا په تفسیر مظهري کي چي هغه هم یواځي توته فقه ده وګورئ، لکن درویش بقدر ضرورت احکام د فقهي بیان او استیعاب نه کوي چي زما تفسیر د عامه طالبانو او یا خوانده عوامو ورونو او خویندو لپاره دی، نو استیعاب پر دوی بوج کیږي.

وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ

پوه سه: چي بعض مفسران وایي چي "نصب" جمع دی او مفرد یې نصاب دی لکه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کتب او کتاب. او بعض وايي نصب مفرد دی جمع يې انصاب دی لکه عنق او اعناق.

درويش وايي: چي اول قول و حق ته نژدې دی، ولي چي مجاهد او قتاده وايي چي د بيت الله شريفي پر شا وخوا درې سوه شپېته ډبري کفارو درولي وې چي اهل جاهليت به يې تعظيم کاوه او پوسنه وغيره به يې پر ذبح کول. او دا ډبري له اصنامو څخه غير وې يعني ساده ډبري وې، او اصنام خو صور منقوشه وه. امام رازي رحمه الله په تفسير کبير کي وايي چي بعض علماء وايي چي نصب هي الاوثان وهذا بعيد لان هذا معطوف على قوله وما اهل لغير الله به وذالک هو الذبح على اسم الاوثان ومن حق المعطوف ان يغاير المعطوف عليه، او ابن جريج رحمه الله وايي چي نصب اوثان نه دي فان الاصنام مصورة منقوشة وهذه الاحجار نصبوها حول البيت وکانوا يذبحون حولها وعندها او دوی به دغه ډبري په هغه وينو سره ککړولې او غوښي به يې پر هغو ډبرو کېښېښولې هر محتاج چي به ورلای.

درويش وايي: چي قطرب چي لوی لغوي سړی دی وايي چي "على" په معناد لام دی والمعنى ماذبح لاجل النصب اى الاصنام. ويرد عليه ان العطف يقتضي التغاير بين المعطوفين يعني په منځ کي د ما اهل لغير الله به چي معطوف عليه دی او د ما ذبح على النصب چي معطوف دی پر توجيه د قطرب يې څه فرق دی.

وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ

او داغه رنګه حرام دی چي تاسي طلب د خپل قسمت او کار کوئ په ذريعه د غشو، بعض مفسرين وايي چي کفارو د يو کار د کولو اراده وکړه نو دوی درې غشي درلوده پر يوه غشي به نوشته وه امرني ربي، او پر بل باندي نوشته وه نهاني ربي، او پر دريم به نوشته وه غفل، اى خال عن الکتابة. نو که به امرني ربي غشي راووتی هغه کار به يې کاوه او که به د نهي غشي را ووتی هغه به يې نه کاوه او که به هغه غشی راووتی چي غفل به پر نوشته وه بيا به يې غشي په کڅوړه کي واچول او دا کار به سادن الکعبة کاوه، او بعض مفسران وايي چي ازلام جمع د زلم ده په زور د زاء يا په پېښ د زاء معنا يې غشی دی، او عربو د جاهليت په وخت کي اوه غشي سره برابر وه يو دبله سره او د شوحط له درختي څخه جوړ وه: او دا

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

غشي به د خادم الكعبة سره وه يعني متولي د كعبې شريفي چې خلاصېدل او بندېدل د كعبې شريفي د خوني دده په تصرف كي وه او په عربي يې ورغه سري ته سادن الكعبة وايه. نو پر يوه غشي به نوشته وه "نعم" او پر بل به نوشته وه "لا" او پر بل به نوشته وه "منكم" او "من غيركم" او "ملصق" او "العقل يعني الدية" او يو يې "غفل" بالـه چې هيڅ نه وه پر نوشته. نو جاهليت والو چې به اراده د يو كار وكړه لكه سفر يا نكاح يا سنتي يا نور ورته كارونه او يا به يې د چا په نسب كي اختلاف و او يا په تحمل كي د ديت. نو دوی به ورغله هبل بت ته او حبل ددوی يو ډېر معتبر بت و. نو دوی به سل درهمه و سادن الكعبة ته وركړه چې ته دا غشي را وګرځوه په توبره يعني په نامه د كڅوني او هبل بت ته به مخاطب وه يا الٰهنا موږ اراده د فلاني كار لرو لكه سفر يا نكاح يا تجارت الى غير ذالک. نو كه به هغه غشي را ووتی چې "نعم" به پر نوشته و هغه كار يې كاوه او كه به "لا" والا غشي را ووتی هغه كار يې نه كاوه تر يوه كاله پوري وروسته تر كال به يې قداح بيا سره وښورولـه كه به نعم راووتی هغه كار به يې كاوه او كه به لا و بيا تر كاله پوري به يې هغه كار نه كاوه ثم وثم، او كه به يې د چا په نسب كي اختلاف و نو كه هغه غشي راوتلی وای چې "منكم" به پر ليكلی و نو ددوی قبيلوي سري ګڼل كېدی او كه به هغه غشي راوتلی وای "من غيركم" نو ددې معنا دا وه چې ستاسي له نسبه نه دی حليف مو دی. او كه به هغه غشي راوتلی وای چې "ملصق" پر نوشته وای. نو ددې مطلب دا و چې سړي صرف په تاسي پوري ځان تړلی دی نه حليف دی او نه د قبيلې دی. او كه به يې د چا په ديت كي اختلاف وای نو كه هغه غشي را وتلی وای چې "عقل" به پر ليكلی و. هغه ته يې ديت وركاوه. او كه هغه غشي وای چې "عقل" بـه و بيا بـه يې غشي سره وښورول حتى يخرج المكتوب، نو خدای ﷻ له دې كاره خلګ نهي كړه، وقال الله ﷻ.

ذٰلِكُمْ فِسْقٌ

دا خروج دی له امر الهي څخه.

درويش وايي: چې په هر شي سره چې علم الغيب غوښتل كېږي هغه تر دې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ايت لاندې دی حتی چې مظهري فالنامه هم له دې جملې څخه گڼلې ده. او هر شی چې قمار پر کېږي هغه تر دغه آيت لاندې دی بدلالة النص انتهی.

درويش وايي: چې د قمار په حرمت کې خو نص صريح موجود دی انما الخمر والميسر الآية نو اثبات د حرمت يې دلالة النص څه ضرورت دی. بغوي رحمه الله له ابي درداء رضي الله عنه څخه روايت کړی دی قال قال رسول الله ﷺ (من تكهن) که چا غيب گويي وکړه.

درويش وايي: چې لکه بعض جاهل ملايان او کوډگران چې د يو سړي مثلاً د اعصابو ضعف لري يا يې سر همېشه درد کوي يا نور ورته مرضونه لري، نو کوډگر ملا ورته وايي چې په تا چا کوډي کړي دي او فلاني ځای کې ښخې کړي دي زه به پېرانان پټي واستوم را به يې کاږي ته سبا راسه. او د سائل نوم او د پلار نوم يې هم زده کړي سبا چې هغه سړی راسي ملا صاحب د مخه لا پر يو ژاړه کاغذ نوشته کړي وي بيا د هغه سړي نوم او د پلار نوم يې په يو خام خط نوشته کړي، سبا چې هغه سړی راسي کوډگر هغه تعويذ په زړو وړستو ځامو کې پېچلی په لاس ورکړي وايي دغه دي هغه کوډي چې په تا سوي دي پېرانانو ماښام راوړي. نو جوړي روپۍ ځني واخلي. نو دې کوډگر هم خپل ځان ته علم غيب ثابت کړی او هم يې پېرانانو ته. نو گويا ده د دنيا لپاره په دې آيت کې فکر نه وهی "قل لا يعلم الغيب الا الله" (او استقسم) يعني بالازلام کمامر (او تطير طيرة ترده من سفره) او يا بد فالي په يو شي سره وکړي چې له سفره يې منع کړي لم ينظر الى الدرجات العلى من الجنة يوم القيامة" نه گوري هغه لوړو درجو ته د جنت په ورځ د قيامت.

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ

نن ورځ يعني په ورځ د نزول ددې آيت وفيما بعده. او بعض وايي چې مراد له يوم څخه معينه ورځ نه ده بلکې مراد زمان حاضر او چې په زمان حاضر پورې متصل ازمنه آتيه وي. نا اميده سوي هغه کسان چې کافران دي ستاسي له دين څخه يعني چې ستاسي دين باطل او يا تغير او تبديل پکښې وکړي لکه يهودانو چې پخپل دين يهوديت کې وکړی. او يا دې پر اهل ددې دين غالبه سي عموماً، او يا دې د دين علم برداران و يهوديت او نصرانيت ته جلب کړي لکه په اوسني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زمانه کې یعنې سنه ۱۴۲۷ هـ ق وماقبله چې امریکایان په دې کوشش کې دي چې د اسلام د دین په عوض کې نصرانیت په دوی کې رواج کړي. یعني بعض افراد ناحسابه دي عموماً نه سي کولای چې امریکایان دي پر عمومي مسلمانانو د نصرانیت پرده وغوړوي. نو تاسي مسلمانان له دوی څخه مه بیرېږئ چې پر تاسي دي غالبه سي او ستاسي دین اسلام درباطل کړي. بلکې له ما څخه وبیرېږئ یعنې په امتثال کې د اوامرو زما او په پرهېز کې د منهیاتو.

یوه سه: چي دا راتلونکی آیت د ماز دیګر وروسته د جمعې په ورځ د عرفات پر میدان په حجة الوداع کې نازل سوی دی چې علیه الصلوة والسلام پر خپل اوښه عضباء باندې سپور و پر عرفات ولاړ و. د عضبا پښې په رېږدېدو سوې له ثقل څخه د وحي ددې آیت اخیر چوکه سوه.

اعراب: "الیوم" منصوب دی په یئس الذین سره.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ

نن ورځ ما کامل کړی دی تاسې ته دین ستاسې. یعنې عقائد حقه مې درته بیان کړه، او په اصول د شرائع او احکامو مې خبر کړلاست من الفرائض والواجبات والسنن والاداب بالوحي الجلي او الخفي والحلال والحرام والمکروه التحریمي والتنزیهي بالوحي الجلي او الخفي. او مفسدات د هغو کارو چې وجود شرعي لکه لمونځ، روژه، بیع او شراء. او دا هم یو احتمال بعیده دی له عبارت څخه د قرآن، مظهري راوړی دی "یعنې که څه هم مقصود خو یې صحیح دی لکن له عبارت څخه د دینکم لیري دی" چې مراد دي له اکمال څخه د دین بلوغ النبي ﷺ في مدارج القرب الی الله الی مرتبة یغبط بها الاولون والآخرون حتی غفرله لکمال محبوبیته له تعالی جمیع ذنوب امته حتی الدماء والمظالم. یعنې په ورځ د عرفات او په شپه کې د مزدلفې. وتفصیله في الاحادیث النبویة.

یوه سه: چي بخاري او مسلم روایت کړی دی له عمر بن الخطاب ؓ څخه چې یو یهودي وده ته وویل چې یو آیت ستاسي په کتاب کې چې تاسي یې وایاست که پر موږ یهودانو نازل سوی وای، نو موږ به هغه ورځ اختر ګرځولې وای. عمر ؓ ورته

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وويل کوم آيت دی؟ يهودي ورته وويل "اليوم اكملت لكم دينكم" عمر ﷺ ورته وويل زمونږ هغه ورځ هم پياد ده او هغه ځای مو هم پياد دی چې دا آيت پر نبي ﷺ نازل سو چې عليه الصلوٰة والسلام پر عرفات ولاړ و او ورځ د جمعې وه. عمر ﷺ اشاره ودې ته وکړه چې هغه ورځ زمونږ دوه اختره وه يوم الجمعة ويوم الوقوف على العرفة. له ابن عباس ﷺ څخه روايت دی چې ددې آيت د نزول په ورځ يوه داسي اتفاقيه واقعه پېښه سوه چې نه په دمخه تواريخو کي پېښه سوې ده او نه به وروسته پېښه سي چې په دغه ورځ پنځه اختره وه يوم الجمعة ويوم العرفة وعيد اليهود وعيد النصارى وعيد المجوس. قاله صاحب روح البيان.

فائده: بغوي رحمه الله يو حديث راوړی دی چې دا آيت چې نازل سو عمر ﷺ وژړل عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل پر څه شي ژاړې؟ عمر ﷺ ورته وويل مادا ژړوي چې مونږ تر اوسه په زيادت کي د دين و، اوس چې خدای پاک وايي چې دين مو کامل سو، نو هر شی چې کامل سي وروسته نقصان په پسې وي، د عمر ﷺ غرض دا و چې له دې څخه زما دا خيال پيدا سو چې تاسي لکه چې زمونږ له منځه ځئ؟ عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل صدقت يا عمر دا زما د مرګ پيش خېمه ده. نو تاريخ اسلامي وايي چې ددې آيت تر نزول وروسته عليه الصلوٰة والسلام يو اتيا (۸۱) ورځي ژوندی و، او د دوشنبې په ورځ وروسته تر زوال د لمر پر دوولس تاريخ د ربيع الاول على الرواية المشهورة په کال يوولس (۱۱) هجري وفات سو. انا لله وانا اليه راجعون.

يوه سه: چې په تفسير عزيزي کي وايي چې عليه الصلوٰة والسلام د دوشنبې په ورځ زو کړی دی او د دوشنبې په ورځ نبي سوی دی، او د دوشنبې په ورځ يې له مکې څخه هجرت کړی دی، او د دوشنبې په ورځ مدينې منورې ته داخل سوی دی، او د دوشنبې په ورځ يې له دار الفناء څخه و دار البقاء ته رحلت کړی دی. شاه عبد العزيز رحمه الله په دې کي اشاره ودې ته کړې ده.

بعد از خدا بزرګ توئی قصه مختصر

فصلوات الله تعالى وتسليماته وتكريماته عليه وعلى آله وصحبه اجمعين.

انا لله وانا اليه راجعون.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِىْ

یعني ما خپل هغه نعمت موعوده پر ځای کړی چي ما ویلي وه "واتم نعمتي علیکم" چي د هغو هدایت دی و صراط مستقیم ته. او بل توفیق مي تاسي ته درکړی د تولو عباداتو او ترک د منهیاتو. او بل اکمال د دین دی. او بل فتح د مکې ده. او مناري د جاهلیت مي له تاسي محوه کړې. او مشرکین مي له حجه منع کړه وغیر ذالک من الفتوحات علی اراضي الیهود حتی چي اوس مو سفرونه په اراضي وکي د عربو بې خوف او بې خطره دي.

وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا

او ما مختاره کړی دی تاسي لره اسلام. الذي هو الدین الصحیح عند الله لا غیره من الادیان. نو خدایه موږ تالره حمد وایو پر دې نعمت عظمی د دین اسلام. او له تا څخه توفیق غواړو د تولو حسنه عملو. او له تا څخه ساتنه غواړو د منهیاتو فانه لاحول ای عن المعاصي ولاقوة الابک ای بعصمتک عن المعاصي وتوفیقک علی الطاعات برحمتک یا ارحم الراحمین. آمین آمین آمین.

موعظت: سعدي شیرازي قدس سره میگوید

جهان ای برادر نماند بکس | دل اندر جهان افرین بندو بس
جهان ای پسر ملک جاوید نیست | ز دنیا وفاداری امید نیست
منه دل برین سال خورده مکان | که گنبد نباید برو گردگان

فَمَنِ اضْطُرَّ

که څوک مجبور سي وخوراک ته د شي له محرماتو مذکوره وو.

پوه سه: چي دا آیت متصل دی په ذکر سره د محرماتو. او درمیاني جملې تولې معترضه دي، د جمله معترضه وو فائده داده چي سړی باید تجنب له محرماتو څخه وکړي من تعظیم الدین وذکر المنة علی المؤمنین باکمال الدین المبین. ولي چي حرمت د هغو له جملې څخه د دین کامل دی او د نعمت تامه او د اسلام مرضی ده.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ

په غايت لوږه كي وخلود البطن من الغذاء چي سړى پرېږدي پر مرگ او يا پر اسبابو د مرگ من الامراض الهالكة "غير متجانف لاثم" اى مائل به نه وي و گناه ته چي يا يې تلذذاً خوري دغه محرمات او يا يې بالا تر حد د رخصت خوري. او يا يې د بل مضطر له لاسه حمله كړي. لقوله تعالى في موضع آخر غير باغٍ ولاعادٍ. نو د باغي معنا داده چي له بل مضطره يې حمله كړي، او د "عادٍ" معنا داده چي تجاوز وكړي تر حد د رخصت.

پوه سه: چي "غير متجانف" حال دى له فاعل څخه د ځواب محذوف اى فلياكل مماحرم الله حال كونه غير متجانف.

فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

نو په تحقيق خداى ﷻ غفور او رحيم دى.

پوه سه: چي دا جمله تعليل ده د جواب مقدر كمامر.

مسئله: كه چاله خوراک څخه د محرم په حال كي د مخمصې ډډه وكړه او يا يې فرضي روژه وه او دومره نهايت وږى سو لكن روژه يې نه كړه ماته، نو مخمصه والا او صائم له لوږي مړه سوه گناه كاره دي.

مسئله: كه چا په حال كي د ناجوړى چي روژه يې وه منع وكړه له دوا څخه نه دى گناه كاره، ولي چي دا خو يقين نه دى چي په دغه دوا به زه جوړېږم ولي چي ښايي بې علاجه دى جوړ سي.

پوه سه: چي بعض مفسران وايي چي خداى ﷻ غفور رحيم ووايه، پوه فائده خو يې داده چي خداى پاک عفوه د خوړلو د محرم ورته كوي، او بله فائده يې داده چي هغه سړى چي د مخمصې په لوږه مبتلا، وي ښايي چي تجاوز په څني وسي تر حده د رخصت بلا اختيار، نو خداى ﷻ هغه هم بخښي.

مسئله: خوراک د محرماتو هلته روا دى په حال كي د مخمصې چي دفعه د غايت لوږي په نباتاتو د مځكي يعني نباتات ماكوله لكه سبزي چي پالک يې هم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بولي، یا بشکي یا جانبو وغیرها پر مخکه نه وه موجود لکه د ژمي په وخت کي. او که هغه وه او د لوږي دفع په هغه سره کېداي سواى. بیا نو د محرماتو خوراک روا نه دی فافهم هذه الدقیقة هداک الله تعالی.

تائید: په صحیح حدیث کي راغلي دي چي بعض صحابه کرام ﷺ وایي چي موږ د علیه الصلوة والسلام سره په بعضې سفرو کي ملګري وو. وما لنا طعام الا ورق الحبلة چي د یوې درختي نوم دی حتی لیضع احدنا کما یضع الشاة حتی تر دې اندازې پوري چي یوه زموږ یعني هر یوه چي به چکر وواهه له نسه به یې داسي چکر راوتی لکه د پسه یعني پوچي مالها خلط هیڅ خلط به نه و ورسره یعني فقط پوچي وارو چکرو.

درویش وایي: چي ددې حدیث په رڼا کي دا معلومه سوه چي په نباتاتو او د درختو په بلګو هم ژوند کېږي. نو دا د هغې مسئلې تائید سو چي که چېري دا نباتات یا بلګو نه د درختو پیدا کړي، نو د محرماتو خوراک نه دی روا. ولي چي مقصود له رخصت څخه د اکل المحرمات خو بقاء د حیوة ده وقد حصل بقاء الحیوة بغیر المحرمات.

پوه سه: چي په حدیث کي د ابي رافع چي روایت یې بیهقي او طبراني او حاکم کړی دی چي یو وخت جبرائیل علیه السلام اجازه د دخول له علیه الصلوة والسلام څخه وغوښتل، نو علیه الصلوة والسلام اجازه ورکړه لکن جبرائیل علیه السلام داخل نه سو او څنډ یې وکړی، علیه الصلوة والسلام ورته وویل چي ما خو اجازه درکړه ته ولي نه راغلي؟ جبرائیل علیه السلام ورته وویل هو! ته خو اجازه راکړه لکن موږ نه ورځو هغه خوني ته چي په هغې کي یا صورت وي یعني بت وي او یا سپی وي. علیه الصلوة والسلام چي وکتل د سر مبارک سره یې د سپي کوچنی کوتری پروت و هغه یې وه ایستی، نو جبرائیل علیه السلام ور داخل سو. نو علیه الصلوة والسلام ابو رافع امر کړی چي په مدینه منوره کي هیڅ سپی مه پرېږده مګ قتل کوه یې. نو علیه الصلوة والسلام ته بعض خلګ راغله فقالوا یا رسول الله ﷺ ماذا یحل من هذه الامة یعني سپی التي امرت بقتلها منزلت.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَٰتُ

دوی سوال کوي له تا څخه چي موږ ته څه شی حلال کړه سوی دی؟ ته ورته ووايه چي تاسي ته حلال کړه سوي دي طيبات.

پوه سه: چي مراد له طيباتو څخه هغه دي چي طباع سليمه يې خوښ لري او نفرت نه ځني کوي، والطيب في اللغة المستلذ المشتهي قال الامام الرازي والعبرة في الاستلذاذ باهل المروة والاخلاق الحميدة الجليلة فان اهل البادية يستطبون اكل جميع الحيوانات انتهى.

پوه سه: چي لفظ د "طيبات" چي ضد دی د خبائثو مجمل دی، احاديث نبويه وو بيان د طيباتو او د خبائثو کړی دی. بيا علماؤ د مذاهبو پر هغو نورو قياس کړي دي چي د مواردو سره د مشابه وي.

قانون کلي: هغه حيوان يا بل شی چي نص پکښي راغلی وي چي حلال دی هغه طيب دی، او چي نص پکښي راغلی وي چي دا حرام دی هغه خبيث دی. او هغه حيوانات چي په هغو کي نص راغلی وي او خبيث فاسق يې بللی وي فهو خبيث حرام مثلاً. روی البخاري ومسلم عن ابن عمر ﵁ عن النبي ﷺ پنځه شيان يعني له حيواناتو څخه گناه نسته پر هغه چاچي په حرم کي يې مړه کړي او په احرام کي وي (١) موږک (٢) کارگه "کاغی" (٣) تپوس (۴) لړم (۵) خروړی سپی.

وعن عائشة ﵂ عن النبي ﷺ قال خمس فواسق يقتلن في الحل والحرم الحية (مار) والغراب (کارگه) والفارة (موږک) والكلب العقور (خروړی سپی) وفي رواية الحدياة بدل الغراب، او له ابن مسعود ﵁ څخه روايت دی "اقتلوا الحيات كلهن فمن خاف ثارهن" وژنئ تاسي ماران ټول له اقسام، که څوک وبيريږي له کسات څخه د دوی يعني چي دا به بيا ما ضر کړي "فليس مني" هغه زما له ډلي څخه نه دی رواه ابو داؤد والنسائي، او هغه شيان چي نص نه وي پکښي راغلی هغه پر نورو قياسوي. يا پر طيباتو باستطابة الطبائع السلمية من العرب، واما علی الخبائث بسبب استقذاره الطبائع السليمة من العرب.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تفریع: اصحاب کرامو ﷺ د هغه حیوان خوراک د پر بد گڼي چي مرداري خوري کما اخرجه ابن شیبة من طریق السن، نو ددې حدیث په رڼا کې جمهور علماء وايي لایؤکل من الدواب والطیور مایاکل الجیف" نه دی روا خوراک د هغو حیواناتو او مرغانو چي مرداري خوري، نو نه دي حرامي د ملاچرگک او د طاؤس غوښې په نیز د ائمه ثلاثه خلافاً للشافعي رحمه الله.

فائده: هر حیوان له درندگانو چي ذاناب وي یعني په دارو حیوان ښکري لکه زمری، لېوه، پړانگ، یږ، سپی، پیشي او یا ذی مخلب وي له مرغانو ځخه یعني په نوکانو ښی ښکري لکه ښرخک، باز، تېهوس او یا مثل ددوی، نو خوراک یې حرام دی په نیز د ائمه ثلاثه وو. امام مالک رحمه الله وایي چي خوراک یې مکروه دی حرام نه دی.

پوه سه: چي حرمت د غیر مذکوره شیانو چي په قرآن مجید کې نه دی ثابت سوی، نو د هغو حرمت په احادیثو شریفه وو سره ثابت دی چي امت دا احادیث قبول کړي دي، عن ابن عباس رضي الله عنه قال نهی رسول الله ﷺ عن کل ذی ناب من السبع وذی مخلب من الطیر، رواه مسلم. وعن جابر رضي الله عنه عن النبي ﷺ نهی عن اکل الهرة واکل ثمنها" رواه ابو داؤد والترمذي.

مسئله: د کارږه، گیدړي او چغال غوښې حرامي دي په نیز د ابي حنیفه رحمه الله، او امام مالک رحمه الله وایي چي دا حرامي نه دي خلافاً للشافعي واحمد. صاحب هدایه وایي هما ای الضبع والثعلب وفي الکفایة لهما ناپان یقاتلان بانیابهما. دوی داړي لري او په دارو جنگ کوي. فلا یؤکل کالذئب نو ددوی غوښې نه خوړل کېږي لکه د لېوه.

پوه سه: چي احادیث په باره کې د خوراک د کارږه د غوښو متعارض راغلي دي لکن په قانون د اصول الفقه چي ترجیح محرم لره ده پر مبیح احتیاطاً.

مسئله: د حشرات الارض لکه موږک، کربوړي وغیرهما حرام دی په نیز د ائمه ثلاثه وو، او امام وایي مکروه دی حرام نه دی.

مسئله: د شکانه غوښې حلالي دي په نیز د امام مالک او شافعي، او امام اعظم رحمه الله یې حرامي بولي، له بو هریره رضي الله عنه ځخه روایت دی چي د شکانه ذکر وسو په نیز د علیه الصلوة والسلام فقال خبیثة من الخبائث.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: د سمساري او کربوري غوښې حرامې دي په نيز د ابو حنيفه رحمه الله وعند مالک والشافعي هما حلالان.

درویش وايي: چې په باره کې د اکل لحم الضب چې امام شافعي او امام مالک حلال بولي، مظهري هغه حديث د ابن عمر رضي الله عنه راوړی قال قال رسول الله ﷺ الضب لست اکله ولا احرمه، د ضب غوښې نه زه خورم او نه يې حرامې بولم. متفق عليه. وعن ابن عباس رضي الله عنه ان خالداً بن وليد اخبره چې زه داخل سوم سره د رسول الله ﷺ على ميمونة رضي الله عنها، او دا زما خاله ده او د ابن عباس رضي الله عنه هم خاله ده، فوجدها ضباً محنوذاً، نو نه ؤ ليدلى عليه الصلوة والسلام ضب چې پوخ کړی يې و، نو ميموني رضي الله عنها ضب و عليه الصلوة والسلام ته پېش کړی، نو عليه الصلوة والسلام چې لاس ور وغځاوه ده چې ويل غوښې دي، نو يو چا وويل چې عليه الصلوة والسلام خبر کړئ چې دا څه شی دی، فقيل هي ضب فرفع رسول الله ﷺ يده عن الضب، نو عليه الصلوة والسلام بېرته له ضبه څخه لاس پورته کړی، نو خالد رضي الله عنه وويل "احرام الضب؟" آيا حرام دی د ضب د غوښو خوراک؟ عليه الصلوة والسلام ورته وويل "لا ولکن لم يکن بارض قومي فاجدني اعافه" يا حرام خو نه دی لکن زما د قوم په مځکه کې نه و، نو له دې کبله زما بد ځني کيږي. خالد رضي الله عنه وايي چې ما ضب راکش کړی او خوړی مي عليه الصلوة والسلام راته کتل. نقل المظهري هذا الحديث ناقصاً يا مظهري ويلي دي وقال ابو حنيفه رحمه الله هو من الحشرات يعني حرام دی، مظهري وايي وهذا استدلال بمقابلة النص الصريح الصحيح يعني لا اعتبار لقول ابي حنيفة رحمه الله، وروسته مظهري ويلي دي وذکر في الهداية ان النبي ﷺ نهى عائشة رضي الله عنها حين سالته عن اکل الضب، مظهري وايي چې دا حديث زه نه پېژنم اشارة الى ضعفه.

درویش وايي: چې وروسته يو چا د مظهري رحمه الله چې رد د قول د هدايې بلکې د مذهب د امام اعظم سراج الامة ابو حنيفه رحمه الله يې کړی دی او حديث د عائشې رضي الله عنها يې هم ضعيف ګڼلی و، داسې ليکلي دي حديث عائشة رضي الله عنها اورده صاحب المشکوة في باب يحل اکله وما لا يحل اکله من حديث عبد الرحمن بن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شبل ﷺ نهى رسول الله ﷺ عن اكل لحوم الضب رواه ابو داؤد، وروسته هغه سړي د مظهري د کامی له کبله داسي ليکلي دي هکذا وجدت في اصل النسخة.

ع، . . لن يصلح العطار ما افسده الدهر" والله اعلم بحقيقة الحال.

مسئله: د ملخ خوراک روا دی که پخپله مړ سي او که يې څوک مړ کړي، او مالک رحمه الله وايي که په خپله مړ سو خوراک يې نه دی روا. والدليل على قولنا قوله عليه الصلوة والسلام "احل لنا ميتتان" يعني دوه شيان چي پخپله مړه سي "ودمان" او دوه قسمه وينې "اما الميتتان فالجراد والحوت" ملخ او ماهي.

پوه سه: چي مراد له ماهي څخه خلاف الطافي دی يعني په اوبو کي مړ وي او اوبو پر سر را اخستى وي "واما الدمان فالكبد والطحالي" رواه الشافعي واحمد وابن ماجه.

مسئله: د اهلي خره د غوښو خوراک حرام دی. په دې سره احتراز دی له ګوره خره څخه چي پر شکل د خره دی او غرنی پسه دی، او حرام دی خوراک د غاتري د غوښو عند الائمة الثلاثة. امام مالک رحمه الله وايي چي خوراک يې مکروه دی حرام نه دی، زموږ دليل دادی چي په حديث کي د ثعلبه رضي الله عنه راغلي دي "حرم رسول الله ﷺ يوم خيبر لحوم الحمر الانسية ولحوم البغال وكل ذی ناب من السباع وكل ذی مخلب من الطيور" رواه الترمذي. وعن جابر رضي الله عنه انه ﷺ نهى عن لحوم الاهلية واذن في الخيل، متفق عليه. وعن جابر رضي الله عنه اطعمنا رسول الله ﷺ لحوم الخيل ونهانا عن لحوم الحمر" رواه الترمذي والنسائي.

مسئله: د آسانو د غوښو خوراک حلال دی په نېز د جمهورو، وبه قال ابو يوسف ومحمد. وقال ابو حنيفة ومالک رحمهم الله چي د آسانو د غوښو خوراک مکروه دی، او د امام اعظم رحمه الله په مذهب کي اختلاف دی. بعض وايي خوراک يې مکروه تحريمي دی، او بعض وايي مکروه تنزيهي دی. صاحب الهداية وايي چي اول يعني کراهة التحريم اصح دی. د جمهورو دليل خو هغه دی چي تېر سو من حديث جابر رضي الله عنه انه عليه الصلوة والسلام اذن في لحوم الخيل، او بل په حديث کي د اسماء رضي الله عنها راغلي دي چي موږ ذبح کړی په وخت کي د رسول الله ﷺ آس "فاكلنا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

منه ونحن بالمدينة" متفق عليه، امام اعظم رحمه الله وايي چي خداى جلاله په قرآن كريم كي وايي "والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة" امام اعظم رحمه الله وايي چي دا خو په ځاى كي د امتنان پر مورد خداى پاک ويلي، نو كه يې غوښې حلالې واى. نو اكل د غوښو خو لوى امتنان ؤ تر ركوب او زينت، نو حكيم خداى خو داسې نه كوي چي امتنان بالاعلى يعني اكل دې پرېږدي او امتنان بالادنى دې وكړي.

درويش وايي: چي امام مظهري رحمه الله په دې ځاى كي هم له مذهبه د امام اعظم رحمه الله يعني مختاره يې مذهب د جمهورو دى يعني حل اكل لحوم الخيل لكه چي ياران او شاګردان د امام اعظم رحمه الله يعني ابو يوسف او امام محمد هم دي دوى لحل الخيل د حل قائله دي.

مسئله: پوه سه! چي "جلالة" هغه چرګه يا چرګ يا اوښ يا غوا يا پسه كه جنس نر وي او كه ښځه چي وخپل سر ته ايله وي، او مرداري يعني خپل غول يا د بل غول خوري، نو په نېز د ابو حنيفه، امام شافعي او د امام مالک دغو شيانو د هګيو او د شيدو خوړل مكروه تحريمي دى كه يې بد بويي د غولو په شيدو يا په غوښو يا په هګيو كي محسوسه كېدل، او هغه دې بندي كړي په داسې ځاى كي چي مرداريو ته يې خوله نه رسېږي وعلى هذا فقس جنس البقر والغنم والابل تر هغه وخته چي د نجاست بوى يې له شيدو يا د غوښو يا له هګيو څخه محوه كېږي، يعني ائمه وو د بند مده نه ده ورته ټاكلې، او د امام احمد په نېز د حبس مده كه د مرغه له جنسه و، لكه چرګ درې ورځي ده، او كه د اوښ له جنسه و څلوېښت ورځي ده، او كه د بقر له جنسه و د پرش ورځي ده، كه د پسه له جنسه و اووه ورځي ده. او په يوه روايت كي د احمد رحمه الله ټوله اجناس دي درې ورځي بندي كړي.

والدليل على الحبس على اختلاف المذاهب هغه حديث دى چي مروي دى له ابن عباس رضي الله عنه څخه "نهى رسول الله عن لبن الشاة الجلالة" رواه احمد . وعن ابن عمر رضي الله عنه قال نهى رسول الله ﷺ عن اكل الجلالة اى اكل لحمها والبانها" رواه ابو داؤد والترمذي وابن ماجه، وعن عبد الله بن عمرو رضي الله عنه قال نهى رسول الله ﷺ عن الابل الجلالة ان يؤكل لحمها ولا يشرب لبنها ولا يركبها الناس حتى يعلفها

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اربعین" یعني د مرداریو له خوراک څخه دي یې په وینو سره څلویښت ورځې منع کوي، رواه البیهقي والدار قطني لکن هذا الحدیث ضعیف ضعفه ابن الجوزي لان في روایته اسماعیل وابوه وهما ضعیفان . لکن په ځای کې د هغه حدیث ضعیف حدیث قوي سته، رواه احمد وابو داؤد والنسائي والحاکم عن عمر بن شعیب عن ابیه عن جده ولفظه نهی رسول الله ﷺ عن اکل الجلالة وعن رکوبها.

مسئله: له حیواناتو څخه د دریاب ټول له حرام دي الا السمک په نیز د ابو حنیفه رحمه الله . او د امام مالک رحمه الله په نیز د ټولو خوراک حلال دی حتی چونګاښ او چونګوښه او د ابو سپی او چې حیوان بحري پر شکل د خنزیر وي، امام مالک توقف کړی دی.

درویش وایي: چې په حیوانات البحر کې اختلاف ډیر دی لکن دا خبره د اوریدلو وړ ده چې په حدیث شریف کې راغلي دي چې بخاري او مسلم یې روایت کړی دی له جابر بن عبد الله رضي الله عنه "غزوت جیش الخبط وامر علینا ابو عبیدة رضي الله عنه" نو موږ وږي سو "وجوعاً شدیداً فالقی البحر حوتاً لم نر مثله یقال العنبر" نو موږ پنځلس ورځې د هغه عنبر غوښې ټول له لښکر خوړلې تر مرتیا پوري. نو امیر الفوج ابو عبیدة رضي الله عنه یوه پوښتی له پښتیو څخه د عنبر و ودروله پر اوښ سپور سړی لاندې تر تیر سو. موږ چې بیرته مدینې منورې ته راغلو علیه الصلوٰة والسلام ته مو دا قصه وکړه، نو علیه الصلوٰة والسلام راته وویل "خورئ دا یو رزق له دریاب څخه خدای پاک درکړی دی، او که د هغه ماهي غوښې درسره وي موږ ته یې هم راکړئ چې وه یې خورو، نو زموږ سره څه غوښې وې هغه مو علیه الصلوٰة والسلام ته ورکړې او ده مبارک هم وخوړلې.

سوال: حنیفیان خو وایي چې د دریاب له حیواناتو پرته له ماهي بل شی نه دی حلال؟

ځواب: دا خو هم ماهي و، کما یدل علیه لفظ الحدیث حیث قال الروای فالقی البحر حوتاً صرف دا قدر دی چې دومره غټ ماهي ته دوی عنبر ورایه ولا اعتبار للاسم بل المعتبر هو المسمی.

پوښتنه: د چونګوښې، چونګاښ، خوټکښ او یا مثل د هغو چې طبع سلیم نفرت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څني کوي د غوښو خوراک يې حلال دی که حرام. او که حرام وي دليل يې څه دی؟
ځواب: دليل يې دادی قوله تعالی "ويحرم عليهم الخبائث" او بل دليل د حرمت يې حديث د عبدالرحمن رضي الله عنه دی چې يو طبيب له عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه د هغې دوا په باره کې چې يو جز، يې چونګوښه وي. عليه الصلوة والسلام نهي وکړه له قتل څخه د چونګوښې رواه احمد وابو داؤد والنسائي بيهقي رحمه الله وايي چې دا يو قوي دليل دی پر حرمت د چونګوښې د غوښو.
مسئله: د سوي غوښې چې په عربي يې ارنب بولي حلالې دي اجماعاً لحديث انس رضي الله عنه دی وايي چې موږ ولاړ کړی له ځپله ځايه سوي په مر الظهران کې چې د يو ځای نوم دی، انس رضي الله عنه وايي چې ما سوي ونيوی ابو طلحة ته مې راوړی هغه حلال کړی، او د هغه سوي يو ورون مو عليه الصلوة والسلام ته ورواستاوه. او عليه الصلوة والسلام هم قبول کړی متفق عليه. نو که حرام وای نو عليه الصلوة والسلام به نه قبولولای.
درويش وايي: چې موږ قبلاً ويلي چې طافي يعني چې په اوبو کې د مخه مړ وي او اوبو پر سر را اخستې وي په نيز د امام ابو حنيفه رحمه الله مردار دی خوراک يې حرام دی، او جمهور علماء وايي چې طافي حلال دی، او دليل يې حديث د جابر رضي الله عنه وايي چې دمخه تېر سو په عنبر کې. او بل په دې قول د عليه الصلوة والسلام د درياب په باره کې هو الحل ميته.
والجواب: ان معنی حديث جابر رضي الله عنه ان البحر القت حوتاً ميتاً ان البحر القی حوتاً فماتت بالقائه وذالک حلال بالاتفاق. ومعنی الحديث المذکور هو الحل ميتة هغه ماهی حلال دی چې درياب يې راوغورځوي حتی موت يې ودرياب ته مضاف سي وهو حلال اجماعاً لانه ليس من الطافي، دليل د امام اعظم رحمه الله په باره کې د طافي چې مردار دی هغه حديث دی د جابر رضي الله عنه اذا طفا فلا تاکله که اوبو پر سر را اخستی و ماهی نو يې مه خوره. واذا جزر عنه الماء فکله. يعني که ماهی په اوبو کې د درياب غاړې ته راغلی او بيا اوبه څني ولاړې او دی مړ سو هغه خوره. وماکان علی حافية فکله او که د درياب پر غاړه ژوندی و او بيا مړ سي هغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خوره، رواه الدار قطني.

فائده: علیه الصلوة والسلام د چرګ غوښې خوړلې دي متفق علیه عن ابي موسی رضی الله عنه.

فائده: سفینه رضی الله عنه چې د علیه الصلوة والسلام مریی و، وایي چې ما د علیه الصلوة والسلام د څاري غوښې خوړلې دي چې یو مرغه دی او په عربي یې حباري بولي.

مسئله: د رغم د غوښو خوراک مکروه دی، دا یو مردار خور مرغه دی چې په فارسي کې هغه ته کرګس وایي او په پښتو یې شیین بولي، ولې چې دی مرداري خوري، او هغه کمر (ابلک) کارګه چې هغه هم مرداري خوري خوراک یې مکروه دی، او داغه رنګه تور کارګه او بانسه ولې چې دوی هم مرداري خوري وکذا کل ما یؤکل الجیف، او د کښت د کارګه غوښې پاکې دي، ولې چې دوی خو د کښت دانې خوري مردار شیان نه خوري او د درندګانو څخه د مرغانو هم نه دي، او د عقعق غوښې چې په پښتو یې ګیړکه بولي حلالې دي، ولې چې دا هم دانې خوري او هم مرداري نو په مثال د چرګ ده، او امام ابو یوسف رحمه الله یې مکروه بولي، ولې چې غالب خوراک د دوی مرداري ده.

مسئله: د بغات د غوښو خوراک هم مکروه دی، دا یو مرغه دی سپیره رنګ یې دی کذا في المنتخب، او مرداري خوري.

تمهید: درویش وایي چې قبلاً په شان نزول کې د هغه "ویسئلونک" تېره سوه چې جبرائیل علیه السلام د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتل او علیه الصلوة والسلام اجازه هم ورکړه، لکن جبرائیل علیه السلام کور ته نه ورغلی، نو علیه الصلوة والسلام پسې راووتی چې ما اجازه درکړه ته ولې نه راځې؟ جبرائیل علیه السلام وویل چې موږ هغه کور ته نه ورځو چې په هغه کې سپي یا صورت یعني بت وي الی اخیر المبحث المذکور، نو ددې په رڼا کې موږ غواړو چې مسائل د سپو د ساتنې او د بتانو ایښوولو په کورو کې چې مانع له دخول څخه د ملکو ګرځي وڅېړو.

مسئله: بعض خلګ خصوصاً پښتانه بعضې سپي ساتي او ښه لذیذ خوراک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورکوي لپاره د جنګ د ورته سپي سره. یا د قمار پر شکل او یا د نامه لپاره. نو دداسي سپو ساتنه خو په کورو کي قطعاً حرامه ده او مانع ده له دخول څخه د ملکو د رحمت. په حدیث شریف کي روایت یې بخاي کړی دی چي علیه الصلوة والسلام چي د سپو د قتل امر وکړی صرف د درو قسمو سپو اجازه یې وکړه (۱) کلب الصید" چي ښکار په کوي لکه تازیان یا نور ورته سپیان د ښکار کما سیجئ في القرآن الکریم (۲) هغه سپی چي د کښت د ساتني لپاره وي له غلو یا له نورو درندګانو څخه (۳) الکلب لماشیة" یعني هغه سپی چي څوک مالداري پسونه بزی وغیره لري نو له لېوانو څخه یې په سپي ساتي، او علماؤ پر دې قیاس کړی دی چي یو سړی غني وي سره او سپین زر ډېر لري او بې کسبه وي. نو له غلو څخه ېې ېږي سپی په کور کي ودروي.

مسئله: بعض خلګ په کور کي خوړی سپی ساتي د کور د ساتني لپاره نه بلکي د خلګو د ازارولو لپاره. نو د هغه سپي ساتنه هم حرامه ده چي په حدیث کي تېره سوه والکلب العقور. او په بعضو کورو کي لوی لکي سپیان وي چي هیڅ فائده نه وي پکښي هغه مانع د د خول د ملائکه وو د رحمت دي. باید داسپي هم مسلمانان قتل کړي لانه قد مر قبل ذالک ان رسول اللهﷺ امر بقتل الکلاب.

درویش وايي: چي دا و یو لږ بیان په باره کي د سپو د ساتني اوس د بتانو پر لور. په اوسني دور کي خلګو له مسالو څخه مجسمه بتان جوړ کړي دي حتی چي مکمل بت سترګي، لاسونه. پښي او په بعضو یې کالي لاهم اغوستي وي. نو خلګ ورځي دا قسم قسم بتان رانیسي او په کورو کي یې پر یو لوړ ځای ایښي وي لپاره د زینت یا د کوچنیانو د ساتېري لپاره. نو داسي بتان هم مانع دي له دخول څخه د ملکو د رحمت ددا سي بتانو جوړول حرام دی او د داسي بتانو رانیول حرام دی. او ثمن یې حرام دی بالاجماع. او بعض په الان له ډېرو څخه د زمری یا بل حیوان مجسمه جوړه کړي او په کور یا په سرای چه کي یې د زینت او د تکبر لپاره ایښي وي وهذا حرام.

درویش وايي: چي زما غرض موعظت و مسلمانانو ورونو ته که څوک عمل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په وکړي دده لپاره به خیر وي.

وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ

او هغه تاسي ته روا دی چې تاسي تعليم د ښکار ورته کړی وي له ښکاري درندګانو څخه.

پوهه: چي جمله د "احل لكم الطيبات" چي دمخه ذکر سوه زائده ده پر مسئول عنه، ولي اصل سوال خو له عليه الصلوة والسلام څخه په باره کي د سپو و، نو خدای ﷻ امتناناً على العباد جمله د "احل لكم الطيبات" ذكر كړه او اصل مقصود دا اوسنی جمله ده.

اعراب: "ماعلمتم" عطف دی پر "طيبات" باندي. ولي چي ما موصوله وي والعائد محذوف. والتقدير "احل لكم صيد ما علتموه" او من الجوارح" بيان دی د ما موصوله.

پوهه: چي "جوارح" جمع د جارحة ده په معنى د كاسبة كما يقال فلان جارحة اهله ای کاسبهم. ولهذا ايضاً يقال لاعضاء الانسان جوارح لانها كاسبة وهذه السباع على ماسنذكرها ايضاً كاسبة خپل مالكانو ته د ښکار.

فائده: مراد له جوارحو څخه سباع البهائم والطير دي فمن السباع چي تعليم د ښکار زدکولای سي سپی، پړ، پړانګ وغيرها، او له مرغانو څخه باز، ځرځک، شيين وغيرها، او "جارحة" مشتق دی له جراحت څخه، ولي چي دغه ښکاري حيوانات ښکار ټپي کوي، او پر دې تاويل بناء ابو حنيفه، احمد او اكثره علماء مجتهدين رحمهم الله وايي چي په صيد کي جرح او ټپي کول ضروري دی، نو که كلب وغيره ښکار ونيسي بېله جرح يعني يا يې ووهي مړ يې کړي او يا يې تر ستوني ونيسي مړ يې کړي نو خوراک يې نه دی روا. او امام شافعي رحمه الله وايي چي جرح يې نه ده شرط بېله جرح هم حلال دی. نظراً الى التاويل الاول ای التاويل بكاسبة. صاحب هدايه وايي چي ددې دوو تاويلاتو منافات نسته ووجه الجمع بينهما الاخذ باليقين ده وهو الجرح. او په كفايه شرح هدايه کي وايي كه په نهي کي اختلاف د معاني و، نو كه يې منافات و، نو به يوه تاويل به اخستل کوي،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بدليل موجب لترجيحه. او که يې منافات نه وي يثبت ماهو متيقن كالجرح، قاله فخر الاسلام د ابو حنيفه رحمه الله پر اشتراط د جرح دا دليل دی چې په حيوان کې چاره نسته لـه حلالېدلو څخه. وفي الصيد وان لم يمكن الزكوٰة الاختياري فالادنى وهو الزكوٰة الاضطراري لابد منه وهو يحصل بالجرح ليخرج الدم.

مسئله: که ښکاري سپي ښکار وواهه او پوښته يې ور ماته کړه دننه مثلاً ، په يوه روايت کې د امام اعظم رحمه الله راغلي دي چې خوراک يې روا دی لانه جراحة باطنة فكانت كالجراحة الظاهرة لكن صحيح مذهب د امام رحمه الله دادی چې دا مردار دی نه خوړل کېږي. ولې چې اعتبار هغه جرح لره دی چې سبب د وتلو د وينې وګرځي او په كسر العضو سره خو ويني نه راوځي. نو دا داسې دی لکه چې خفه يې کړي، قال رسول الله ﷺ "ماانهر الدم وذكر اسم الله فكل" هغه زخم د سپي مثلاً چې وينه وه بيوي او نوم د خدای ﷻ يعني په وخت کې د ايله کېدلو د سپي پر ويل سوی وي هغه خوره.

مسئله: چې په غشي ښکار وولي جرح يې شرط ده اجماعاً لحديث عدي بن حاتم رضي الله عنه چې ما د عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه "انا نرمي بالمعراض" يعني چې سر يې تېره وي او نور پسور وي يعني تېره نه وي. نو عليه الصلوة والسلام راته وويل "ماخرق" يعني ښکار يې څيري کړي، يعني د هغه تېره سر پر ومبتي چې په نتوتی هغه خوره او که په پساره په صيد کې ومبتي او ښکار يې مړ کړی هغه مردار دی فلا تاكل متفق عليه.

درويش وايي: چې سبب د عدم اكل د شق ثاني چې ښکار يې په ثقل وژلی دی لکه سړی چې ښکار په ډبره وولي مړ يې کړي هغه مردار دی.

مسئله: ښکار کول په هر جارح د سباعو او د مرغانو روا دی او امام ابو يوسف زمری او لېوه ځني مستثنی کړي دي، ولې چې دوه سباع د بل لپاره کار نه کوي زمری په سبب د لوړ همت د بل لپاره کار نه کوي. او لېوه د خساسة الطبع لـه سببه د بل لپاره کار نه کوي، والحق بهما بعض الفقهاء ، تپوس لخساسة الطبع او سرکوزی مستثنی دی اجماعاً لانه نجس العين لايجوز الانتفاع به بوجه من الوجوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: عن جابر ﷺ چي موږ خو اولاً عليه الصلوة والسلام امر کړو په قتل سره د سپو ثم نهى عن قتلها رواه مسلم. يعني که څه هم ملکي د رحمت خو هغه کور ته نه ورځي چي سپي پکښي وي کمامر.

مُكَلِّبِينَ

"مکلبين" حال دی له ضمير مرفوع څخه في علمتم"

پوښتنه: د مکلبين معنی خو هم تعليم دی د سپي. نو وروسته تر علمتم و مکلبين ته څه ضرورت و؟

ځواب: مقصود له "مکلبين" څخه مبالغه ده په تعليم کي او په ښکارلو کي وښکار ته.

پوهه: چي مکلب هغه سړي ته وايي چي سپي شکاري وښکار ته او تعليم او ادب ورکوي، دا مشتق دی له کلب څخه.

سوال: د مخه تېره سوه چي ښکار د صيد حصر په سپي نه دی بلکي يې وغيره هم په ښکار خلګ اموخته کوي، نو تخصيص د کلب يې ولي وکړی؟

ځواب: عموماً او اکثره تعليم د سپو دی پر ښکار باندي بخلاف سائر السبع ممامر او په سپي کي تاديب او تعليم ډېر دی تر نورو حيواناتو او آسان دی. او بل ځواب دادی چي مراد له کلبه يوازي سپی نه دی بلکي هر درنده ته کلب وايي. في القاموس الکلب، کل سبع عقور "نو کلب هغه نورو درندګانو ښکاريانو ته هم شامل دی. يؤيد ذالک ماورد في الحديث چي عتبه بن ابي لهب په هښته و عليه الصلوة والسلام ته ښکنځل کول نو عليه الصلوة والسلام ښېرا ورته وکړه په دغو الفاظو "اللهم صلط عليه کلباً من کلابک "نو عتبه مذکوره په يوې قافلې کي د قريشو د شام پر خوا روان و. نو پر يو ځای يې وارول، نو عتبه خپلو ملګرو ته وويل چي زه ډېر يرم له ښېرا څخه د محمد. نو دده ملګرو به پر ده باندي شا وخوا د قافلې جولونه راګرځول او پر هغو جولو به دوی کښېنستل دده د حفاظت لپاره. نو په شپه کي يو زمري راغلی عتبه يې ددوی له منځه پورته کړی يو يې وړی. اخرج هذا الحديث الحاکم في المستدرک وقال صحيح الاسناد.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي تعجب دی د کفارو د قریشو وزرونو ته چي عتبه مذکور سره د دومري بهري له ښېرا څخه د علیه الصلوة والسلام ایمان یې نه پر راوړی، او د عتبه ملګري هم د علیه الصلوة والسلام له ښېرا څخه دومره بېربدل چي پر عتبه به یې پهیره کوله. او بیا یې هم علیه الصلوة والسلام په نبوت نه پېژندی. نو بیا چي زمری راغلی او عتبه یې ددوی له منځه پورته کړی، نو دې معجزې د علیه الصلوة والسلام پر دغو ملګرو د عتبه باید دا تاثیر کړی وای چي ایمان یې راوړی وای. فحقق القول من یضلل الله فلاهادي اللهم اهدني بهدایتک الی صراط مستقیم من المعتقدات والعملیات بحرمة صاحب المعجزات محمد المصطفی ﷺ آمین. في لیلة الخمیس قریب وقت الصبح ۱۲ شوال سنه ۱۴۲۷ ه.

تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ

چي تاسي به تعلیم کوئ ودغو جوارحو ته یعني ښکاري حیواناتو ته له هغه علم څخه چي وتاسي ته خدای ﷻ درښوولی دی یعني علم تادیب الکلب للصید.

یوه سه: چي نسبت ددې تعلیم خدای پاک وځان ته وکړی لان الاجماع منعقد علی ان العلوم کلها تصوریة کانت او تصدیقیة. بدهیة او نظریة الهام او ښوونه یې د خدای له خوا ده او عقل وفکر صرف اسباب عادیه دي بلکې علم پر نتیجه وروسته ترتیب د مقدماتو د قیاس پر صحیح وجه هم له جانبه څخه د خدای ﷻ دی علی مقتضی جری عادته تعالی بذالک.

علامات: سپی یا بل سبع هلته تعلیم یافته ګڼل کېږي چي په خپله په ښکار پسي نه ځغلي بلکې په شکارلو سره د مالک ځغلي، او که یې مالک وروسته تر شکارلو را وبولي راګرځي. او بله علامه یې داده چي ښکار چي وکړي خوراک نه ځني کوي. البته که یې له ښکار څخه څښدلي وینه څټلې وي پروانه لري، او سپی وغیره هلته معلم ګڼل کېږي چي درې واره دا موضوع پر تکرار سي.

درویش وایي: چي عجیبه خو داده چي حیوان فرمانبرداره ګرځي او کفار د مکې په مکررو تعلیماتو سره د علیه الصلوة والسلام تعلیم یافته نه سوه چي ایمان یې راوړی وای.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ

نو تاسي خوراک کوئ له هغو ښکارو څخه چي دي جوارحو ساتلي وي ستاسي لپاره یعني خوراک یې نه وي ځني کړی. او ددې تفسیر دلیل حدیث د عدي بن حاتم رضی الله عنه دی چي دی وایي چي ماته علیه الصلوة والسلام وویل چي ته سپی په ښکار پسي ایله کوې نو د خدای جل جلاله نوم ذکر کړه والمتعارف بسم الله الله اکبر. یعنې په وخت کي د ارسال. نو که سپي ښکار وهلی وي چي ته ور رسېدلې ښکار ژوندی و، نو یې ذبح کړه او که سپي وژلی و او خوراک یې نه و ځني کړی نو هغه ښکار خوره. او که سپي خوراک ځني کړی و، نو یې مه خوره. ولې چي سپي د ځان لپاره دا ښکار کړی دی ستا لپاره یې نه دی کړی تر پایه د حدیث چي اوږد دی متفق علیه. او په یو روایت کي داسي راغلي دي ماعلمت من کلب او باز ثم ذکرت اسم الله علیه فکل الی اخیر الحدیث مثل مامر.

فائده: دا آیت په دغه تفسیر چي له حدیث څخه د عدي رضی الله عنه وفهمېدی دلیل دی د ابو حنیفه. احمد او شافعي رحمهم الله تعالی وهو ان الکلب اذا اکل من الصید لایباح اکله. بغوي رحمه الله وایي چي همدغه مذهب دی د ابن عباس رضی الله عنه وهو قول عطاء والثوري وابن المبارک رحمهم الله. او امام مالک رحمه الله وایي لاباس باکل الکلب من صید ویحل اکله" او یو ضیف قول د امام شافعي رحمه الله هم دی. بغوي وایي وهو المروي عن ابن عمر وسلمان الفارسي وسعد بن ابي وقاص رضی الله عنهم.

مسئله: شرط والی د عدم الاکل لکه په سباع کي چي دی په سباع الطیور کي هم عدم الاکل شرط دی. او امام اعظم رحمه الله وایي چي په سباع الطیور کي عدم الاکل شرط نه دی. ولې چي د طیور بدن برداشت نه سي کولای د ضرب پر اکل باندي بخلاف بدن الکلب لانه یحتمل الضرب علی الاکل.

فائده: د لفظ د "من" په مما کي چي اصل یې من ما و بیا نون په میم کي مدغم سو په قانون د ژرادي وغیره، "من" تبعیضي دی. ولې تو له اعضاء د ښکار خو نه خوړل کېږي له هډوکي، پوستوکي، ښکي او کلمې، او "ما" موصوله ده او عائد یې محذوف دی او کلمه د علی متعلق ده په "امسکن" پوري. فالتقدیر فکلوا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعض ما امسكنه عليكم.

وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ

او ذکر کوئ د خدای ﷻ.

پوه سه: چي ضمير د "عليه" راجع دی و "ماعلمتم" ته ای سموا عليه عند ارساله او يا ضمير و "ما امسكن" ته راجع دی ای سموا عليه اذا اذکرتم ذکوته.

فائده: په بعض حديثو کي ذکر د اسم الله داسي ښول سوی دی بسم الله والله اکبر، والمستحب ان يقول بسم الله الله اكبر بدون الواو لان ذکر الواو يقطع نور التسمية كما في شرح مختصر الوقاية.

فائده: په وخت کي د ذبح که د ښکار وي او که د پوسه وي ترک د توجه و قبلې ته يې مکروه دی لکن ذبيحه حلاله ده کذا في الذخيرة.

مسئله: متروک التسمية عمداً مردار دی بخلاف متروک التسمية نسياناً فانه حلال فان النسيان عذر من الاعذار كما في الصوم.

مسئله: في الاشباه والنظائر. الصيد مباح مگر نه د صرف ساتېري لپاره. کذا في البزازية.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ④

او له خدای ﷻ څخه وبېرېږئ په تحقيق خدای پاک ژر دی حساب يې. تاسي ته حلال کړه سوي دي طيبات.

پوه سه: چي روح البيان او مظهري د "تقوى" معنا دلته په ترک د محرماتو کړي ده.

درويش وايي: چي دا تفسير په مقتضى د مقام دی لان الكلام في المحرمات والا فالتقوى يعم الاتيان بالفرائض والواجبات بل السنن والمستحبات وترک المنهيات ومعنى سريع الحساب انه تعالى سريع اتيان حسابه يعني في يوم القيامة لان ما يستقبل قريب وما مضى بعيد.

اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ

پوه سه: چي د "طيبات" بيان او تفسير سره د تفصيله وړاندي تېر سو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: طیبات" چې دمخه هم تېر سوه په قرآن کریم کي ئو په بیا راګرځېدو کي یې څه حکمت دی؟

ځواب: تړوله مفسران وایي چې حکمت د د تکرار یې تاکید دی.

یوه سه: چې څه وخت چې آیت د کلب معلم نازل سو. نو علیه الصلوۃ والسلام اجازه وکړه د سپي د ساتني لکن هغه سپی چې فائده په اخستل کېږي. او نهي یې وکړه له ساتني څخه د داسي سپي چې فائده نه پر اخستل کېږي. او په حدیث شریف کي راغلي دي من اتخذ کلباً الا کلب ماشیة او صید او زرع انتقص من اجره کل یوم قراط" په بل حدیث کي راغلي دي "لاتدخل الملائکة بیتاً فیه صورة ولا کلب"

یوه سه: چې مراد له ملکو څخه ملکي د رحمت او د استغفار دي چې مسلمانانو ته طلب د بخښني کوي او د برکت ملکي دي چې د مسلمانانو په کورو کي د زیارت او د ذکر او قرآن د اورېدلو لپاره د مسلمانانو کورو ته ورځي. او هرچه کرام کاتبین دي هغه خو له مکلف څخه نه جلا کېږي یو چشم زدن.

درویش وایي: چې پوره تفصیل د سپو په باره کي او د بتانو په باره کي چې په شکل د ذي روح وي دمخه موږ وکړی. نو هغه تفصیل ته دي رجوع وکړه سي.

وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ

او طعام د هغو کسانو چې دوی ته کتاب ورکړه سوی و. یعني الیهود والنصاری عام تر دې که ذبائح ددوی وي او که یې نور د کور خواړه وي حلال دي وتاسي ته.

له ابن عباس ﷺ څخه روایت دی چې د علیه الصلوۃ والسلام څخه سوال وسو د عربو د نصاری وو د ذبائح په باره کي فقال لاباس به وهو قول عامة التابعین وبه اخذ ابو حنیفه واصحابه وحکم الصائبین حکم د نصاری وو دی په نېز د امام اعظم او یاران وایي چې صائبین دوه قسمه دي یو قسم هغه دي چې کتاب یې زبور دی ویعبدون الملائکة. او بل قسم یې هیڅ کتاب نه وایي او عبادت د ستورو کوي نو دا دوهم قسم یې اهل کتاب نه دي. نو ذبیحه یې مرداره ده.

مسئله: مجوسیان یعني آتش پرستان ددوی طریقه د اهل کتابو په اخذ د جزیه دون اکل ذبائحهم ونکاح نسائهم لقوله علیه الصلوۃ والسلام "سنوابهم سنة اهل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الکتاب يعني في اخذ الجزية منهم غير ناکحي نسائهم ولا آکلي ذبائحهم" مظهري ؒ وايي چي مراد له طعام څخه ددوی ذبائح دي.

درويش وايي: والتعميم اولى کمامر ولعل المظهري خص بالذبائح لان الکلام في الذبائح دون سائر الاطعمة. والاول مختار صاحب روح البيان.

پوه سه: چي د ابن عباس ؓ قول روح البيان داسي نقل کړی دی چي ذبائح د نصاری وو د عربو "لاباس به" او مظهري د ابن جوزي چي د ابن عباس ؓ حديث يې راوړی دی وايي چي عليه الصلوة والسلام نهي وکړې له ذبائحو څخه د نصاری وو د عربو.

درويش وايي: چي دواړه يعني حل د ذبيحه د نصاری وو د عربو لکه روح البيان چي وايي او د نهي او حرمت د ذبائحو د نصارى العرب لکه مظهري چي له ابن جوزي څخه نقل يې پر ابن عباس ؓ دی. نو والله واعلم بالصواب چي کوم يو به صحيح وي.

مسئله: صاحب الهداية وايي "لايؤکل ذبيحة المرتد يعني من کان مسلماً ثم ارتد والعياذ بالله فصار يهودياً او نصرانياً او مجوسياً او وثنياً لانه لاملة له لانه لايقر على ما انتقل اليه يعني بل يقتل بخلاف الکتابي اذا انتقل الى غير دينه لانه يقر عليه عندنا يعني لايقتل فيعتبر ماهو عليه عند الذبح يعني ان انتقل اليهودي الى النصرانية او بالعکس اکل ذبيحته وصيده" او که يهودي يا نصراني مجوسي وګرځي نه ده روا يعني حلاله ده ذبيحه او صيد دده. والحاصل انه يعتبر حاله عند الذبح والصيد لاماقبله لانه يقر على ما اعتقد عندنا يعني لايقتل، کذا في الکفاية شرح الهداية.

مسئله: که يهودي پر نامه د عزير ؑ شي ذبح کړی، او يا نصراني پر نامه د عيسى ؑ حيوان ذبح کړی زموږ په نيز مردار دی، په کفايه کي وايي چي ذبيحه د کتابي هلته حلاله ده چي په وخت کي د ذبيح نوم د غير الله نه کړي ذکر مثل عزير او عيسى. او که يې ذکر کړي بيا ذبيحه نه ده حلاله لکه مسلمانان چي په وخت کي د ذبح نوم د غير الله ذکر کړي بنبياً کان او ولياً لقوله تعالى. وما اهل لغير الله کمامر. نو د کتابي حال تر مسلمان بالا نه سي کېدای يعني که کتابي عزير يا عيسى ذکر کړی ذبيحه دې حلاله وي او که مسلمان ذکر د غير الله وکړی ذبيحه دې مرداره وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چې په حلال والي د ذبیحه د یهودي او یا نصراني چې نوم د عزیر یا د عیسی په وخت کې د ذبح واخلي یا حرام والی د علماؤ د تابعینو خلاف دی، څوک یې حلاله بولي څوک یې مرداره بولي چې بغوي رحمه الله دا ختلاف ځیرلی دی. والفتوی عند الحنفیة پر دې ده چې که اهل کتاب یعنې یهودي یا نصراني حیوان ذبح کړي او په وخت کې د ذبح یې قصداً ذکر الله پرېښو او یا د عزیر یا د عیسی نوم یې واخستی هغه ذبیحه موږ ته نه ده حلاله. لکن هلته چې موږ ته یقیناً او یا په غالب الظن سره حال د کتابي معلوم وي چې ده تسمیه عمداً پرېښوله یا د عزیر یا د عیسی علیهما السلام نوم یې واخستی عند الذبح. او یا غالب حال ددوی دغسې وي.

درویش وايي: چې په اوسني زمانه کې د یهودو او نصاری وو حال هیڅ نه دی معلوم چې دوی څرنګه ذبح کوي. او هر چا به اورېدلي وي چې په اوسني زمانه کې یهود او نصاری بلکې د نړۍ ټوله کافران په ذریعه د مشین د پر پسونه مثلاً یا چرګان په یوه وار ذبح کوي. نو ذکر د اسم الله چېرې دی. او بعض خلګ وای چې پر آله د ذبح د مشین اسم الله نوشته وي. نو په اسم الله حلال سول.

درویش وايي: چې ددې مثال داسې دی لکه یو مسلمان چې پر چاړه اسم الله نوشته کړی وي. او په وخت کې د ذبح په خوله بسم الله نه وایي. نو دا ذبیحه حلاله ده؟ کلا. حاصل د کلام دادی چې د درویش په عقیده په اوسني زمانه کې له ذبائحو څخه د اهل کتابو احتراز کول اولی دی. البته که مسلمان ولاړ وي او یو یهودي یا نصراني په لاس یو حیوان ذبح کوي او په وخت کې د ذبح فقط الله اکبر ووایي د هغه خوراک و مسلمان ته حلال دی.

وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ

او ستاسي طعام یعنې ذبیحه ودوی ته حلاله ده.

پوښتنه: ددې آیت څه مطلب دی چې ستاسي د مسلمانانو ذبائح ودوی ته حلالې دي؟

ځواب: زجاج رحمه الله په اجمالي عبارت او بیضاوي رحمه الله په مفصل عبارت ویلي دي چې ددې آیت معنا داده چې پر مسلمان ګناه نسته چې خپله ذبیحه په اهل

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

کتابو خوري او یا یې پر خرڅوي او که و اهل کتابو ته زموږ ذبیحه نه وای حلاله، نو خوړل یا خرڅول یې پر دوی باید نه وای روا، او بعض مفسران ددې آیت ترجمه داسي کوي چي که اهل کتاب ذبائح د مسلمانانو وخوري ودوی ته ددغه خوړلو عذاب نشته. البته د کفر عذاب ورته سته والله اعلم.

وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ

پوه سه: چي "والمحصنٰت" مبتدا. ده خبر یې محذوف دی لدلالة ماتقدم علیه ای حل لکم ایضاً. او بعض مفسران وایي چي عطف دی پر "طیبات" باندي، والتقدیر "احل لکم المحصنٰت" د محصنات ترجمه بعض مفسران په حرائرو عفائفو سره کوي، یعني حره به وي زانیه به نه وي. لکن ددې دوو قیدو مطلب دادی چي مسلمانان باعثه وګرځي پر ماهو الاولی والاحری. او دا یې نه ده معنا چي ماسوا له دوی څخه نه دی روا. ولي چي د مینځیانو مسلمانانو نکاح خو هم روا ده بالاتفاق. او د زانیاتو نکاح هم روا ده. او مینځیانې چي کتابیاتي وي د هغو نکاح هم روا ده په نېز د ابي حنیفه خلافاً للشافعي. او بغوي رحمه الله وایي چي اکثره علماء پر دې دي چي مراد له "محصنٰت" څخه فقط حرائر دي، نو د آیت معنا دا ده چي نکاح د هري حُري ښځي که مسلمه وي او که کتابیه وي که فاجره وي او که عفیفه وي نکاح یې روا ده. وهذا قول مجاهد رحمه الله. اودغه کسان روا نه بولي نکاح د کتابیه مینځي. ولي خدای پاک داسي ویلي دي "من فتیاتکم المؤمنات" نو له دې آیت څخه دا معلومېږي چي نکاح د مینځي مقیده ده ددې په ایمان سره؟

الجواب من جانب الحنیفیة چي دوی روا بولي نکاح د کتابیه مینځي ان قول البغوي مبني علی اعتبار المفهوم المخالف. ولي چي مفهوم مخالف لقوله تعالی "من فتیاتکم المؤمنات" چي کتابیه به نه وي. والمفهوم المخالف غیر معتبر عند الحنیفیة.

سوال: حنیفیان په څه شي سره دلیل وایي پر جواز د نکاح د کتابیه مینځي حتی ولو کانت غیر عفیفه؟

ځواب: حنیفیه په هغه آیت سره دلیل وایي چي خدای پاک چي محرماتي ښځي ذکر کړي دي وروسته یې داسي ویلي دي "واحل لکم ما وراء ذالکم" نو دا آیت په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عموم سره امت کتابیه ته هم شامل دی حتی ولو کانت غیر عفیفة، او د آیت مذکوره عموم ددې تقاضا، کوي چي نکاح د کتابیه حربیه هم روا ده، وعلیه انعقد الاجماع که څه هم ابن عباس رضي الله عنه وایي چي نکاح د حربۍ سره نه ده روا، والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب.

وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ

او روا دي وتاسي ته محصنات ښځي د هغه کسانو چي دوی ته ورکړه سوی دی کتاب دمخه تر تاسي یعني الیهود والنصاری.

پوښتنه: له محصناتو څخه د "الذین اوتوا الکتاب" څه شی مراد دی؟

ځواب: مراد ځني ددوی حرې ښځي دي چي عفائف هم وي.

سوال: نو ددې آیت دا معنا ده چي د مینځي کتابیه سره نکاح نه ده روا او چي غیر عفیفه وي د هغې سره نه ده روا، او سره ددې چي آنفاً تېره سوه چي د مینځي کتابیه سره نکاح روا ده او د غیر عفیفې سره هم نکاح روا ده که حره وي او که مینځه کمامر ایضاً؟

ځواب: ماذکرت یې معنی نه ده حتی یرد علیه السوال المذکور بلکي ذکر د محصنات په دې آیت کي لپاره د منت او احسان ښکاره کولو د خدای جل جلاله دی پر مسلمانانو والمنة والاحسان في الحرائر العفائف اعظم واتم دی، حاصل د جواب دادی چي مراد له محصناتو څخه په دې آیت کي حرائر عفیفه د اهل کتابو دي، وتخصیصه بالذکر الامتنان لا لتقیید بهن لما عرفت من جواز نکاح الامة من اهل الکتاب وجواز نکاح غیر العفیفة منهم فافهم.

مسئله: افضله خو داده چي سړی د مسلماني ښځي سره چي حُره وي نکاح وکړي، ولې موافقة في الدین خو لوی سبب دی د محبت بین الزوجین وفي نکاح المسلم الکتابیة لوی لوی خطرې سته کما لایخفی، او چي سړی قدرت پر نکاح د مسلماتو حراتو نه لري، نو بیا ددې حرائرو کتابیاتو په نکاح کړي مع القدرة علیهن، ولې چي نکاح د مینځي مفضي ګرځي د رقیت ته د اولادو دده، ولې چي ولد تابع د مور دی په حریت او رق کي، نو لکه د سړي چي خپله مریتوب نه دی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خوښ، نو باید پر اولاد باندي هم رقیت خوښ نه ولري، پښتانه وایي!
بنده راسه د خدای خپل سه... لکه پر ځان داسي پر خپل سه

درویش وایي: چي ابن عمر ﷺ خلگ او مسلمانان منع کول له نکاح څخه د کتابیه مطلقاً که حره وي او که مینځه، او که ذمیه، او که حربیه وي، او ویلي یې دي چي کتابیات په مشرکاتو کي داخل دي، قال ابن عمر ﷺ قال الله تعالی "قالت الیهود عزیر ابن الله وقالت النصاری المسیح ابن الله، وای شرک اعظم من ذالک، وقد قال الله تعالی "ولا تنکحوا المشرکات حتی یؤمن" نو ځکه ددوی نکاح مسلمان ته نه ده روا، او ابن عمر ﷺ تفسیر د محصناتو په آیت کي په مسلماتو سره کړی دی، او مظهري په ډېره دلاوری، داسي عبارت په شان کي د ابن عمر ﷺ استعمال کړی دی، وهذا التفسیر لیس بصحیح فان تفسیر المحصنات بالمسلمات لیس من اللغة، ددې معنا گویا داده چي مظهري ځان خبر بولي په لغت عربي تر ابن عمر ﷺ، ثم قال وقد انعقد الاجماع علی حل نکاح الحرة الکتابیة آه، یعني ابن عمر ﷺ له اجماع څخه مخالف دی.

پوه سه: چي درویش له مراد څخه د مظهري مخالف نه دی لکن صرف د سخت عبارت استعمالول په شان کي د صحابي بن الصحابي یعني عبدالله بن عمر رضي الله عنهما مخالف دی یعني څه نرمي باید مظهري استعمال کړې وای مراعاتاً للادب... ع... وللناس فیما یعشقون مذاهب.

مسئله: د مسلمان نکاح د کتابیه سره مطلقاً مکروه ده اجماعاً، ولي چي د مېړه او مایني تر منځ طبعاً محبت او عشق وي، نو په دې نکاح کي محبت دی د مسلمان په ذات کافر سره ولا ینبغي ذالک للمؤمن، او بل دلیل د کراهت دادی چي اولاد تر پلار د مور سره ډېر محبت او الفت لري، نو په دې نکاح کي به غالباً اولاد د مور و دین ته مائل سي وهذا مجرب، ابن همام په فتح القدیر کي وایي چي حذیفه، طلحة او کعب بن مالک ﷺ کتابیه ښځي په نکاح کړي وې فغضب امیر المؤمنین عمر ﷺ، فقالوا آیا مونږ طلاق ورکړو ودغو کتابیاتو ته؟ قال نعم له دې قصې څخه دا معلومېږي چي نکاح خو یې صحیح ده، ولي چي طلاق فرع د نکاح دی ویدل علی کراهة ذالک النکاح جداً.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تنبیه: د امام اعظم رحمه الله او د صاحبینو په منځ کې اختلاف دی چې په نامه د صائبین یوه ډله د کافرانو ده، نو نکاح ددوی د ښځو د مسلمانانو سره روا ده که نه، ذبیحه یې حلاله ده او که مرداره وهکذا صیدهم، ابو حنیفه رحمه الله یې دا ټوله شیان حلال او روا بولي. ولې د امام اعظم خیال دادی چې دوی پر زبور د داؤد علیه السلام ایمان لري، نو دوی له اهل کتابو څخه دي وما وقع في بعض المواضع انهم مع ذالک یعبدون الملائکة فغلط لان عبادة الملائکة شرک لایجتمع مع الایمان بالزبور، وکذا من آمن بصحف ابراهیم وشیث علیهما السلام من اهل الکتاب. او یاران ددوی د ښځو نکاح روا نه بولي ذبیحه او صید یې مردار بولي. ددوی دا خیال دی چې صائبین د ستورو عبادت کوي، نو مشرکان دي، ولهذا قال صاحب الهدایة چې دا اختلاف د امام اعظم رحمه الله او صاحبینو مبني دی پر اشتباه د مذهب ددوی فکل اجاب علی ما وقع عنده ولاخلاف في الحقیقة.

درویش وایي: چې د فقهې یو مشهور کتاب دی چې مستصفی یې بولي په هغه کې وایي چې روا والی د نکاح د نصرانیه ښځې هلته دی چې مسیح علیه السلام آله نه بولي. او که ددوی عقیده د الوهیت وه عیسی علیه السلام ته بیا ددوی د ښځو نکاح نه ده روا. او په مبسوط کې د شیخ الاسلام راغلي دي یجب ان یؤکل ذبائح اهل الکتاب اذا اعتقدوا ان المسیح آله او ان عزیر آله، ولا یتزوجوا نسائهم قیل علیه الفتوی. ولکن بالنظر الی الدلائل القرآنیة و الآیات الفرقانیة ان یحل الاکل والتزوج انتهی قال ابن الهمام وهو موافق لما في باب رضاع مبسوط شیخ الاسلام في ذبیحة النصراني انه حلال مطلقاً سواء قال بثالث ثلثه في حق عیسی اولا. لاطلاق الکتاب ه یعني قوله تعالی "وطعام الذین اوتوا الکتاب حل لکم" مظهري رحمه الله وایي چې ظاهره داده چې دا حکم ددوی په موحدینو سره مخصوص دی په دلیل ددې قول د خدای جل جلاله "ولا تنکحوا المشرکات حتی یؤمن" او چا چې ویلي دي چې حکم د حرمت د مشرکانو د نکاح منسوخ دی په حق کې د اهل کتابو بهذه الآیة یعني "والمحصنات من الذین اوتوا الکتاب من قبلکم" دا قول بعید جداً لعدم الفرق بین شرک فرقة ومشرک فرقة اخری واما قوله تعالی قالت الیهود عزیر ابن الله وقالت النصاری المسیح ابن الله هغه قائلین په دوی کې اوس نشته

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

بلکې هغه دور اوس په دوی کې ختم دی، قال ابن همام رحمه الله چې زموږ د وطنو یهودان له قول څخه د بنوت د عزیر بېزاره دي او په توحید او تنزیه قائل دي، دې وایي هر څه چې نصارى دي موږ هیڅ نه دي لیدلي ددوی په کتابو کې مګر تصریح په زوی والي د عیسی علیه السلام کوي لعنهم الله.

درویش وایي: چې په بعضو کتابو کې ددوی چې په اردو ژبه ترجمه سوي دي داسې عبارت موجود دی "مسیح زنده خدا ہے" او په بعض کتابو کې بیا ددوی داسې عبارت سته "مسیح اپنی باپ کی ساتھ ہے" نو له دې عبارتو څخه دا معلومېږي چې نصارى وه حکم ته د الوهیت د عیسی او یا حکم ته د نبوت د عیسی اوس هم په دوه ولاړ دي، دا و تحریر ددې مقام حسب طاقة العبد الضعیف والعلم عند الله العزیز العلام.

اِذَآ اٰتَيۡتُمُوۡهُنَّ اُجُوۡرَهُنَّ

چې تاسې ورکړې وي ودوی ته مهرونه ددوی.

پوه سه: چې ورکړه د مهر د نکاح د صحت شرط نه دی بلکې دا شرط یې لپاره د تاکید د وجوب المهر ووایه او لپاره د باعثه کولو پر ورکړې د ولور، او بعض مفسران وایي چې مراد له ایتان څخه التزام د ولور دی، او التزام خو په نکاح سره دی.

مُحۡصِنِيۡنَ غَيۡرَ مُسٰفِحِيۡنَ

چې تاسې ساتونکي د فرج یاست په نکاح سره له زنی څخه، چې ورکړه د اجور لپاره د زنا، نه وي یعنې خپلې اوبه یعنې نطفه ضائع کوي له حلاله څخه په حرام کې چې مزنیه ده هر څوک چې وي.

فائده: اذا" ظرفیه ده، عامل یې "احل" دی چې محذوف دی او "محصنین" حال دی له فاعل څخه د "آتیتموهن" او د "مسافحین" معنا مجاهرین بالزنی فیصح مقابلته بمابعده.

وَلَا مُتَّخِذِيۡۤ اَخۡدَانٍ

پوه سه: چې "اخدان" جمع د خدن ده چې معنی یې یار او اشنای دی، نو معنا یې داده چې په پټه به هم زنی نه کوي، امام شعبي رحمه الله وایي چې زنی دوه قسمه ده، یو سفاح چې زنی بالاعلان ده او بل اتخاذ الخدن ده چې په پټه سره زنی ته وایي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

او چي څوک کفر وکړي په ايمان سره يعني په شرائعو سره د اسلام نو ټول له خير دده لکه صدقه وصلة الرحم مثلاً لغوه دي يعني په ورځ د قيامت ثواب نه لري لان الايمان شرط لاعمال البر.

مسئله: امريکايان چي هرڅونه کومک د مسلمانانو سره کوي هغه هيڅ ثواب په اخرت کي نه لري لان کفرهم مانع من ذالکم وکذا المؤسسات الخيرية للکافرين لاخير لهم فيها يوم القيامة لعدم الشرط وهو الايمان. قال الشيرازي

برفتند وهرکس دردود انکه کشت		نماند بجز نام نيکو وزشت

يوه سه: چي کفر اقبح د قبائحو دی لکه ايمان چي احسن د محاسنو دی. کعب احبار وايي چي نوح عليه السلام چي وفات کېدی، نو خپل په زامنو کي يې سام را وغوښتی او ورته وه يې ويل چي زه تا په دوو شيانو سره امر کوم او له دوو شيانو څخه دي منع کوم. اول د مامور به شهادة ان لا اله الا الله. ولي چي دا هغه کلمه ده چي اووه اسمانونه يې حجاب نه سي کېدای بلکې دا سيده تر خدای پاک پوري رسېږي. او دا هغه کلمه ده چي اووه اسمانونه او مځکي په يوه پله کي د ترازو د قيامت په ورځ کېښېنول سي او دا کلمه په بله پله کي د ميزان کېښېنول سي دا کلمه به درنه وي.

سوال: هر مسلمان چي پر توحيد مړ سي. نو دا کلمه مبارکه خو ورسره ده. نو بايد هيڅ مسلمان که هرڅو گناه کار وي او بې توبې مړ هم سي د دوږخ ته داخل نه کړل سي وهذا خلاف عقائد اهل السنة والجماعة؟

ځواب: د څلور سره مذهبو علماء وايي چي کلمه طيبه د هر مؤمن نه تلل کېږي الا من شاء مغفرته. ومن هذا قالوا "به بها نه مى بخشد، وبيهانه مى بخشد" او دوهم مامور به ويل دي د سبحان الله والحمد لله. فانها جامعة للمثوبات. او اول منهي عنه شرک دی. او دوهم تکيه کول پر غير د خدای جل جلاله. ولهذا ورد "ومن يتوکل على الله فهو حسبه" له دې سببه اولياء الله الکرام وايي چي څوک چي "حسبنا الله ونعم الوکيل" روزانه پنځه سوه (۵۰۰) واره وايي په اول او اخير کي يې لس (۱۰) واره

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

درود وایي خدای پاک به یوه مایحتاج الیه ورکړي من حیث لا یحتسب.

درویش وایي: چي د مؤمن ایمان په بعضي قولي خبرو او په بعضي عملي کارو له منځه ځي. نو باید مسلمان قول یا عمل ونه کړي چي ایمان یې له منځه ولاړ سي، د مثال په توګه په قولي شیانو کي سب (بنکنځل) دي و علیه الصلوة والسلام ته. او په عملي کارو کي قرآن پاک په قاذوراتو کي غورځول دي.

یوه سه: چي په نصاب الاحتساب کي وایي چي هغه قول یا عمل چي کفر وي بلا خلاف کالمثالین المذکورین، هغه ټول له اعمال د خیر او عبادات چي سړي کړي وي ټول له لغوه او باطل ګرځي. او که یې حج کړی وي پس له توبې به بیا حج کوي او د مایني سره جماع حرامي دي او که په دغه دوران کي دده عیال پیدا سي هغه اولاد الزنی دی، او که دغه سړی د شهادت کلمه پر طریقه د عادت وایي او د هغه قول یا عمل څخه یې توبه نه وي کښلې په هغه شهادت نه مسلمانیږي لان الاتیان بکلمة الشهادة علی طریق العادة لا یرفع الکفر المحقق بلا ریبة. او که چیري د هغه قول یا عمل په کفر کي د علماؤ اختلاف و، نو ویونکی دې امر سي په تجدید د نکاح او عمل و عبادت یې نه لغوه کیږي او په توبه سره دې امر سي. کل ذالک احتیاطاً. او بل حج کول هم نه دی پر لازم الا لوجه الاحتیاط، او که چیري هغه قول غلط قول و، او کفر یې نه اتفاقاً نه اختلافاً لازموی لکن البته ګناه وي، نو قائل یې پر خپل ایمان دی په تجدید د نکاح نه امر کیږي، او علماء دې دی امر کړي په توبه او استغفار سره. انتهی کلام نصاب الاحتساب مع زیادة والرجل والمرئة في ذالک سواء.

درویش وایي: چي ټول له الفاظ د کفر اتفاقاً او اختلافاً په پښتو او فارسي کي بیخي ډیر دي چي د ټولو راوړل به ډیري ورقي وغواړي، که څوک تفصیل د ټولو وغواړي جامع الفصولین دي مطالعه کړي چي د هغه کتاب مصنف ډیر کوشش کړی دی په جمع کولو کي د هغو الفاظو شکر الله سعیه لکن په اوسني زمانه کي داسي ده چي خلک په الفاظو کي د کفر پوښتنه د یو عالم پرجسته او تقوی داره څخه نه کوي او که یې ذکري بیا هم عمل نه په کوي، یا ورځي یو امام ته یا خدای ناترسه ملا ته جاهل هغه ورته وایي چي په دې خبرو کي هیڅ ځای د کفر نسته.

شان نزول: بخاري له عائشې رضي الله عنها څخه په سند متصل روایت کړی دی، دا وایي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي موږ په يو سفر کي و. له هغي خوا څخه چي به راستانه سوو که عذر نه واى موږ مديني منوري ته رسېدلاى سواى اتفاقاً زما غاړگى د بيداء په مقام کي له غاړي څخه لوېدلي وه. نو ما چي عليه الصلوٰة والسلام ته وويل ده مبارک لښکر مؤجل کړى. نو خلگ زما پلار ابوبکر ﷺ ته ورغله چي ستا لور وگوره عليه الصلوٰة والسلام يې سره د خلگو له تلو څخه بند کړى. او حال دادى چي نه دلته اوبه سته او نه د خلگو سره سته. نو ابوبکر ﷺ راغلى او عليه الصلوٰة والسلام زما پر ورانه باندي سر اينبى دى بيده دى. نو زه ابوبکر ﷺ تېنگه لغته ووهلم لکن زه ونه ښورېدم ولي چي د عليه الصلوٰة والسلام سر زما پر ورانه و. ابوبکر ﷺ راته وويل خلگ دي له سفره بند کړه په يوه غاړگى. وليسوا على ماء. وليس معهم ماء. وروسته عليه الصلوٰة والسلام راويښ سو او سپېدي سوې اوبه يې طلب کړې اوبه نه وې فنزلت هذه الآية.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ

يعني چي په پاى کي ددغه آيت تيمم نازل سو. نو په سبب د آية التيمم اسيد بن حضير ﷺ وويل لقد بارک الله للناس فيكم بركة يا آل ابي بكر والله چي خداى برکت اينبى دى په تاسي کي يا اولاد د عائشي ﷺ وروسته چي موږ اوښ ولاړ کړى غاړگى تر اوښ لاندي وه. گويا په دغه وخت کي ددې غاړگى ختلي وه چي له اوښه راکښته کېده. مظهري وايي چي له دې حديثه د بخاري داسي صراحة وفهمېده چي په نازل قصه کي د غاړگى د عائشي ﷺ دا آيت دى چي په سورت مائده کي دى نه هغه آيت چي په سورة النساء کي دى. او له دې قصې څخه دا هم معلومه سوه چي دا آيت دمخه دى په نزول تر آيت د سورة النساء. والا لما عاتب عائشة بقوله حبست الناس لا على ماء. ولا ماء. معهم وما شكر اسيد بن حضير الى ابى بكر ﷺ. ولي چي په قصه کي د سورة النساء چي هم غاړکى د عائشي ﷺ ورکه ده او لغته د ابوبکر عائشي ﷺ ته. او شکر د اسيد ﷺ نسته.

درويش وايي: چي نه روح المعاني او نه روح البيان هيڅ تعرض ودې شان نزول ته نه دى کړى صرف مظهري دا شان نزول راوړى دى والله اعلم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: ددې آیت ظاهراً معنا خو داده چې داسي پر لمانځه ودرېږئ بیا اودس تازه کړئ، او سره ددې چې اودس خو تر قیام الصلوة دمخه دی؟

ځواب: ددې پوښتنې ځواب خو اکثره مفسرینو او شراح د هدایې داسي ورکړی دی اذا اردتم قیام الصلوة، نو د ارادې څخه د فعل چې سبب دی په فعل سره یې تعبیر وکړی چې مسبب دی لپاره د ایجاز او تنبیه پر دې باندې چې ځوک اراده د یو عبادت وکړي، نو تلوار دې کوي. ګویا دا عبادت په زمانه کې د ارادې پیدا سو، او زید بن اسلم ددې پوښتنې ځواب داسي ورکړی دی چې معنی د آیت داده "اذا قمتم الی الصلوة من النوم"

درویش وایي: چې دا ځواب بعید دی اذ لا دلیل علی قید النوم.

پوښتنه: له دې آیته خو داسي فهمېږي چې هر ځوک اراده د لمانځه وکړي که څه هم اودس لري اودس به تازه کوي وهو خلاف الاجماع، عامه مفسرین تول شراح د هدایې دا قید ورڅخه محذوف بولي وانتم محدثون، او په صحیح حدیث کې چې روایت یې ابو داؤد، ابن ماجه، ترمذي او نسائي کړی دی چې علیه الصلوة والسلام په کال کې د فتح مکې د ډېر لمونځونه په یوه اوداسه وکړه، او مسح یې پر موزو وکړه، او سره ددې چې د علیه الصلوة والسلام عادت دا و چې هر لمانځه ته به یې اودس تازه کاوه، نو ځکه عمر ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې تا نن یو داسي کار وکړی یعني ډېر لمونځونه په یوه اوداسه چې په خوا دې نه کاوه یعني په خوا خو دې هر لمانځه ته اودس تازه کاوه، علیه الصلوة والسلام ورته وویل عمداً صنعته یا عمر، په قصد مې دا کار وکړی یعني لپاره د بیان د جواز تاچې پر امت حرج رانه سي بظن ان الوضوء واجب لکل صلوة. نو ددې آیت په تاویل بعض علماء وایي چې امر د اوداسه د هر لمانځه لپاره ندب دی، او امت پر دې اجماع کړې ده چې اودس مندوب دی د هر لمانځه لپاره وان کان المصلی طاهراً ویدل علیه حدیث ابن عمر ﷺ ان النبي ﷺ من توضأ علی طهر کتب له عشر حسنات، رواه النسائي، وایضاً یدل علی کون الوضوء مسنوناً مندوباً، چې له حضرت انس ﷺ حدیث دی قال کان النبي ﷺ یتوضوء عند کل صلوة الی اخیر الحدیث.

فائده: د اوداسه فرضیت د لمانځه د فرضیت سره راغلی دی په وحي غیر متلو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سره، او په دې آیت کې فرضیت په وحي متلو سره د بیان د کیفیت ثابت سو، قاله اصحاب المذهب کلهم کما روی ابن عبدالبر عنهم. او مظهري رحمه الله وايي چي اودس اول الامر واجب و پر علیه الصلوة والسلام لپاره د هر لمانځه. نو چي پر دده مبارک دا کار سخت سو، بیا نو امر په مسواک سو د هر لمانځه لپاره، او مظهري دليل په حديث د حنظله بن عامر غسيل الملائکة ويلي دی چي هغه وايي ان النبي ﷺ امر بالوضوء عند کل صلوة طاهرا کان او غیر طاهر ثم نسخ الوضوء وامر بالسواک الی اخیر ماقال المظهري رحمه الله.

درویش وايي: چي صحت د حديث د حنظله رضي الله عنه مسلم دی لکن ددې آیت سره څه کار لري. ولي چي په آيت کې صيغه د جمعي راغلې ده "اذا قمتم" او خطاب و تولو مسلمانانو ته دی "یاایها الذین آمنوا" او داسي نه دي ويل سوي "یاایها النبي اذا قمت آه" نو وجوب د اوداسه پر علیه الصلوة والسلام په قرار د حديث د حنظله رضي الله عنه لپاره د هر لمانځه طاهرا کان او غیر طاهر په وحي غیر متلو سره و، نو ددې وجوب ربط ددې آيت سره ور کول کما فعله مظهري رحمه الله بې ځايه دی.

فَاغۡسِلُوا۟ وُجُوهَكُمۡ

تاسي منځئ خپل مخان.

درویش وايي: چي مفسرين ټول په اتفاق او کتابونه ټول د فقهاؤ په يوه خوله وايي چي غَسل بهيول د ابو دي پر عضو باندي که دلک یعني مښوول ور سره وي که نه. او وجه نوم دی د عضو مخصوص من المواجهة. ولي چي مخ سره مخامخ کېده د انسانانو تر منځ کېږي. او اندازه د مخ په طول کې له شنه کېدو ځخه د وېښتانو د سر دی یعني حسب العادة په اکثرو خلګو کې فلایرد الاصلع چي سر يې تر منځه پورې د وېښتانو ځخه خالي وي لکه د سپين ږېرو خلګو دا. او داغه رنګه سوال نه وارد ېږي په اغم سره چي وېښتان يې تر منځه پورې د تندي شنه وي "الی اسفل الذقن" تر زنه لاندي پورې، او اندازه د عرض د يوه غوږ له نرمۍ ځخه د بل غوږ تر نرمۍ پورې. نو ددې ټوله مخ يو وار پر ېوله فرض دی او درې واره پر ېوله يې سنت دی.

مسئله: که ورځي ډېري ېېري وي، او په رسول و ماتحت ته د هغو فرض دی داغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رنګه د باڼو ګانو د سترګو او ماتحت ته د برېتو او د ږيرې بزګر چي عنفقه يې بولي که ګڼ وي.

يوه سه: چي عدم اشتراط د دلک مذهب دی د ائمة ثلاثه خلافاً لمالک هغه وايي چي دلک فرض دی.

مسئله: پرېول د هغه خالي ځای چي په منځ کي د ږيري او د غوږ وي فرض دی.

مسئله: ږيره که سپکه وه چي په پښتو يې څوکړ بولي چي لاندي تر وېښتانو يې معلومېدی نو پرېوله د پوست يې فرض دی، او که کثيف وه يعني ګڼه ږيره وه چي پوست يې نه معلومېدی، نو د پوست پرېوله يې فرض نه دی البته تخليل يې سنت دی چي اوبه پوست ته ورسېږي. كما يسقط مسح د پوستكي د سر بالشعر الثابت عليه، او دليل پر دې دی چي د ګڼې ږيري لپاره اوبه باطن ته د ږيري رسېدل نه غواړي، اول خو اجماع د امت مرحومه ده. او دويم دليل په فعل د عليه الصلوة والسلام دی چي دده مبارک ږيره هم ګڼه وه چي بخاري له ابن عباس ﷺ څخه روايت كړی دی انه ﷺ كان يغسل وجهه بغرفة" چي عليه الصلوة والسلام پرېولی مخ مبارک په يوه غبرګه اوبو سره. وفي مسلم من حديث جابر ﷺ كان رسول الله ﷺ كثير شعر اللحية. او دا بدهي او ښکاره خبره ده چي يوه غرفه اوبه وباطن ته د وېښتانو د كث اللحية نه سي رسېدای.

مسئله: واجب دی پرېوله د ظاهر د ږيري ټوله عوضاً عن البشرة عند الجمهور وبه قال ابو حنيفة رحمه الله في رواية قال في الفتاوى الظهرية وعليه الفتوى وفي البدائع ان ماعدا هذه الرواية مرجوع عنه يعني امام اعظم رحمه الله رجوع ځني كړي ده. وفي رواية يجب مسح ربع اللحية وفي رواية ثلث اللحية. وفي رواية لايجب مسح اللحية ولاغسلها.

درويش وايي: چي مراد په دې روايت کي هغه سترسل د ږيري دی لا مايلاقي البشرة والله اعلم، مظهري درويش وغيرهما.

فائده: له فرضيت څخه د غسل الوجه دا وفهمېده چي مضمضه او استنشاق نه دی فرض په اوداسه کي. لان اسم الوجه يتناول الظاهر دون الباطن. البته په خوله او په پزه اوبه لغړول سنت دی بفعله عليه الصلوة والسلام.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چې امام مظهري رحمه الله داسي عبارت ويلى دى والحجة على وجوب غسل ظاهر اللحية كلها آه. له دې عبادت څخه به بعض کسان دا توهم وکړي چې مايطلق عليه اللحية د ټولي پرېوله فرض دى لكن د مظهري دا مراد نه دى، ولې چې لفظ د لحيه خو ايله ځرېدلو وېښتانو ته هم شامل دى، او د مسترسل وېښتانو پرېوله په اتفاق د علماء نه دى فرض بلكې مراد دده هغه وېښتان دي چې ملحق په بشره پوري وي. وكلامه في بيان الحجة على ذالك يدل على ماقلنا كما لايخفى على من طالع كلامه في سوق الحجة على تلك الفرضية، ولقد احسن صاحب روح البيان حيث قال ففرض اللحية غسل مايلاق الوجه دون مايسترسل من الذقن لان فرضية الغسل ماتحت اللحية لما سقطت انتقلت الى خلف و الخلف وهو الملصق بالبشرة دون المسترسل فافهم.

وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ

او داغه رنګه پرېولئ لاسونه خپل تر څنګلو پوري.

يوه سه: چې "يد" نوم دى د عضو معلوم عند الكل د ګوتو له سرو څخه تر ترخرګو پوري.

يوه سه: چې جماهير د علماؤ او ائمه اربعه پر دې دي چې مرفق په وظيفه کې د غسل داخل دى يعني غسل يې واجب دى لذالك قيل ان الى ههنا بمعنى اى مع المرافق كما في قوله تعالى "ولا تاكلوا اموالهم الى اموالكم" اى مع اموالكم چې حق د يتيمانو وارد دى. او شعبي او محمد بن جرير او زفر رحمهم الله تعالى وايي چې غسل د مرفق نه دى واجب، دوى دا دليل وايي چې كلمه د "الى" خو لپاره د انتها، د غايت دى او غايت خو ګاهې له مغيا څخه خارج وي په حكم كې لكه اتم الصيام الى الليل. او بل دليل دا وايي چې كلمه د الى لپاره د مطلق غايت دى عند المحققين من علماء العربية، واما دخول الغاية وخروجها فلا يفهم من كلمة الى بل يعلم من دليل خارج ولا دليل ههنا فلا يدخل بالشك واجاب عنه المظهري چې دلته دليل سته پر دې چې غاية چې مرفق دى داخله ده په حكم كې د مغيا چې غسل اليد دى وهو الاجماع، ولې چې امام شافعي رحمه الله وايي چې زه نه يم خبر چې په يو چا

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

چې مخالف دوی په واجب والي د دخول د مرفقينو په حکم کې لاس چې غسل دی.

سوال: د مخه مو روويل چې دديې سند څه شی دی، شعبي او محمد بن جرير او زفر په دې حکم کې مخالف دي فکيف الاجماع؟

ځواب: سند يې فعل د عليه الصلوٰة والسلام دی المبين لمجمل الکتاب، په حديث کې د بزار او طبراني راغلي دي مرفوعاً وغسل يعني عليه الصلوٰة والسلام ذراعيه حتى جاوز المرفقين. حاصل دا چې نه نبي ﷺ او نه له يوه صحابي څخه دا ثابته سوې ده چې دوی غسل د مرفقينو پرې ايښی وي او يا د بچلکو د پښو په اوداسه کې، په مستخلص کې وايي که مغيا د مخه تر ذکر د غايت شامل و مابعد ته د غايت، نو هغه غايت لپاره د اسقاط د ماوراء الغاية دی له حکم څخه د مغيا او خو دې غايت په حکم کې د مغيا داخل دی کاليد فانه اسم للعضو، المخصوص الى الابط. فکلمة الى ههنا لاسقاط ماوراء المرفق عن حکم المغيا وهو الغسل والغاية اعني المرفق داخلة في الحکم. وان کان المغيا بحيث لم يدخل في حکمه ماوراء الغاية فالى هناک لمد الحکم الى الغاية فقط نحو قوله تعالى "ثم اتموا الصيام الى الليل" فالليل لما لم يکن محل الصوم شرعاً فکلمة في هذه الآية لمد حکم الصوم الى الليل فالليل خارج عن الصوم.

درويش وايي: چې وقد اصاب في هذا القانون صاحب المستخلص رحمه الله.

وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ

او مسح کوئ پر سرو ستاسي.

يوه سه: چې قدر واجب په مسح کې د سر ربع د سر ده په نېز د ابي حنيفه رحمه الله لانه عليه الصلوٰة والسلام کما روى في الحديث الصحيح مسح على ناصية يعني پر نزله وهو قريب من الربع. ولې چې سر څلور حصې دی د مخ ربع ته ناصيه وايي او د څټ د خوا ربع ته قذال وايي او د غوږو پر برابر ربع قرنان بولي يعني ټيکونه.

درويش وايي: چې په مقدار کې د ممسوح د سر اختلاف د مذاهبو دی امام مالک او امام احمد وايي چې د ټوله سر مسح فرض ده. ولې چې دوی وايي کلمه د باء زائده ده، نو تقدير يې داسې دی وامسحوا رؤسکم او راس نوم دی د يو خاص اندام چې سر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یې بولي. نو د ټوله سر مسح فرض ده لکه "فاغسلوا وجوهکم" چې د ټوله مخ استیعاب په غسل کې سره او یا لکه استیعاب د ټوله مخ چې په مسح د تیمم فرض دی. او بل دلیل دادی چې فعل د علیه الصلوة والسلام هم پر استیعاب د سر دلالت کوي، لکه روایت چې کړی دی عبدالله بن زید ﷺ چې علیه الصلوة والسلام د سر مسح داسې کوله چې دواړه لاسونه یې پر سر تېر کړه فاقبل بهما وادبر بدء بمقدم راسه ثم ذهب بهما الی قفاه ثم ردهما الی المکان الذي بدء منه.

پوه سه: چې د اقبل بهما و ادبر تفسیر دا وروسته توري دي یعني بدء، آه، چې معنا یې داده چې شروع یې وکړه دمخ له خوا څخه او لاسونه یې ورسول تر شاټ پورې، او بیا یې بېرته راوګرځول و هغه ځای ته چې شروع یې ځنې کړې وه، د حنیفانو په نېز دا استیعاب محمول پر استحباب دی په دلیل د هغه حدیث چې تېر سو چې روایت یې په سند متصل سره مسلم کړی دی له مغیره بن شعبه ﷺ څخه چې ان رسول الله ﷺ توضا، فمسح بناصیة الی اخیر الحدیث، ومن العجب ان صاحب روح البیان اختار ان الباء زائدة ثم قال المفروض مسح ربع الراس.

پوه سه: چې ابن عمر ﷺ وايي چې په مسح کې د سر مسح د بعض سر مروي ده او چا له صحابه وو څخه انکار نه دی پر کړی کما قال الحافظ ابن حجر رحمه الله نو چې د ټوله سر مسح فرض نه سي او احادیث د استیعاب محمول پر استحباب سي، نو محمد بن ادریس الشافعي رحمه الله وايي چې معنی د آیت نو داده وامسحوا بعض رؤسکم، نو آیت مطلق دی فیکفی من الراس مسح شعره في روایة عنه وثلث شعرات في روایة اخری، او امام اعظم رحمه الله وايي چې آیت مطلق نه دی بلکې مجمل دی، ولې ټوله سر خو مراد نه دی بقرینة الباء او په قرینه د احادیثو د مسح د رسول الله ﷺ پر مقدم د سر فقط او مطلق بعض د سر خو هم نه دی یعني بلکې امام شافعي رحمه الله چې وايي چې د درو وېښتانو مسح هم کافي ده، ولې چې د درو وېښتانو بلکې بالا په پرېولو کې د مخ راځي، ولې چې استیعاب د غسل الوجه خو اتفاقي دی نو د آیت د وامسحوا برؤسکم څه فائده ده بلکې آیت چې مجمل سو، نو حدیث د مغیرة بن شعبه ﷺ وامثاله بیان دی د آیت ولهذا قلنا بوجوب مسح ربع الراس.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: کلمه د باء خو امام احمد او امام مالک زائده بولي، او دلیل ددوی دادی چي کلمه د باء خو لپاره د الصاق ده وهو المعنی الحقیقي للباء باجماع اهل العربیة، او مونږ وایو چي زیادت د حرف هلته اوربدل کېږي چي بېله زیادته بله چاره نه وي نحو کفی بالله. لان حرف الجر لایدخل علی الفاعل. دلته په برؤسکم کي معنی حقیقي د باء چي الصاق دی امکان پذیر ده. نو پوه سه چي باء الالصاق غالباً پر وسائطو داخلېږي نحو طینت الحائط بالید. نو د "ید" استیعاب خو نه غواړي، ولي ید خو تراوږې او تخرګ پوري دی. نو که دغه باء الالصاق یو وخت پر محل داخله سي کما في قوله تعالی "برؤسکم" نو هم استیعاب د ټوله محل نه غواړي فتدبر.

وَاَرۡجُلَكُمۡ اِلَى الۡكَعۡبَيۡنِ

او تاسي پښي مینځئ تر بجلکو پوري.

پوه سه: چي اکثره قاریان د قراء سبعه پر دې دي چي "ارجلکم" منصوب دی او په زور د لام یې وایي. چي عطف پر مغسول سي او وظیفه د پښو غسل سي. او ددې تائید سنت شائعه د علیه الصلوة والسلام چي هغه په اوداسه کي پښې پرېوله دي. او عمل د صحابه کرامو هم غسل د پښو وو. او قول د اکثر الائمة هم دادی چي وظیفه د پښو غسل دی. او بل په قرینه د تحدیه په الی الکعبین کي. ولي چي غایت په مغسولاتو کي راځي په مسح کي غایه نسته کالراس واعضاء التیمم. وقرء بعض القراء په جر د لام. روافضو قرئت د جر ټینګ کړی او وظیفه د پښو مسحه بولي. او په عین حال کي مسح د موزو روا نه بولي. نو دا ضرب المثل ګرځېدلی دی چي یو شی د پر فراخه وي لکه سدری. مثلاً بل سری ورته ووایي چي څونده فراخه سدری دي ده لکه د رافضي موزه. ولي رافضیان چي په سفر ځي او موزو ته یې ضرورت وي. نو موزې دومره فراخه جوړوي چي لاس ور ننوځي چي دننه په موزه کي پر پښو مسح وکړي. ولي چي دوی مسح د موزې روا نه بولي. له امام اعظم رحمه الله روایت دی چي ما مسح د موزې روا نه ده. بللې تر هغو چي ماته مثل ضوء الصبح احادیث قولیه او فعلیه د علیه الصلوة والسلام نه دي رسېدلي. او دغه رنګه اثار قولیه او فعلیه د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه دي رارسېدلي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او داغه رنګه د امام اعظم رحمه الله څخه روایت دی چي اخاف الکفر علی من لم یر المسح علی الخفین لان الاحادیث الواردة فیه شهیرة قریبة من حد التواتر. کما روی عن ابن المغیرة عن ابیه. مغیره رضي الله عنه وایي چي زه د علیه الصلوة والسلام سره ملګری وم په یو سفر کي ذات لیلة نو ده مبارک راته وویل "امعک ماء" ما ورته وویل هو اوبه زاسره دي. نو دی مبارک له اوښه راکښته سو او رهي سو "حتی تواري عني في ظلمة اللیل" یعني د چکر لپاره. وروسته راغلی او ما اوبه ورتویولې یعني استنجاء یې په ډېرو سره وهلې وه. نو یې مخ پرېولی او لاسونه یې پرېوله او بیا یې مسح پر سر وکړه مایه یې موزو ته قصد وکړی یعني چي له پښو یې څني وکاږم. ده راته وویل دعهما فاني ادخلتهما طاهرتین فمسح علیها.

درویش وایي: چي په دېږي حدیث کي ما لږ اختصار وکړی او د حاجت ځای مي نقل کړی، او نور صحیح حدیثونه په غسل کي د پښو او په مسح کي د خفینو موجود دي چي د ټولو راوړل به ونهایت اطناب ته مفضي سي.

پوښتنه: قرائت د جر خو هم له قرآت متواتره وو څخه دی. نو چي مسح د پښو نه سي روا، نو د جر د قرائت به څه توجیه وي؟

ځواب: علماء د اهل سنت دا جر جوار بولي یعني چونکه پښې وروسته تر مجرور راغلي چي بروُسکم دی. نو ارجلکم ته یې هم جر ورکړی په سبب د همسایه والي. لکه په دې آیت کي "اني اخاف علیکم عذاب یوم الیم" په جر د الیم او سره ددې چي الیم صفت دی د عذاب او هغه منصوب دی لکه بعض قراؤ چي الیم په جر ویلی دی په سبب د جوار د یوم چي هغه مجرور دی مضاف الیه د عذاب دی وکما في قوله العرب "جحر ضب خرب" په جر د خرب او سره ددې چي خرب خو خبر دی د جحر باید مرفوع وایي لکن چونکه لفظ د خرب په جوار د ضب راغلی. نو یې خرب علی الجوار مجرور کړی وله امثلة کثیرة في لسان العرب.

سوال: اکثره نحات جر جوار نه مني او څوک چي یې روا بولي هلته یې روا بولي چي په منځ کي یې حرف عطف نه وي او په "ارجلکم" کي حرف عطف سته. او بل په دې شرط چي التباس د حکم نه راځي، یعني وظیفه د پښو غسل دی او که مسح؟

ځواب: امن د التباس خو مرفوع دی په غایت د الی الکعبین چي دمخه تېره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوه چي ممسوح غايت نه لري بلكې مغسول ته غايت راوړه كېږي واغني بالغاية لفظ الى الكعبين. او انكار د اكثر النحاة ممنوع دى وانكاره مكابرة لوقوعه كثيراً في القرآن وكلام البلغاء وذكر الامثلة لجر الجوار يفضي الى التطويل لايليق بحال التفسير والله اعلم.

درويش وايي: چي په بعضي كتابو كي د فقهي چي راغلي دي چي نصف د ارجلكم محمول دى پر حال د دې چي موزه يې نه وي په پښو، نو وظيفه د پښو غسل دى او حال د جر يې محمول پر حال د تخفف دى يعني موزه يې په پښو وي، نو وظيفه د پښو مسح ده پر خف باندې غلطه توجيه ده، ولې چي په آيت الوضوء كي خف له كومه ځايه فهمېږي.

مصرع ..... نه هر كه سر بتراشد قلندرى داند.

تتمة لجر الجوار مع العطف. قال ابن مالك وخالد الازهري الواو يختص من بين سائر حروف العطف باحد وعشرين حكماً منها جواز جر الجوار مع العطف بها، والسر فيه ان العاطف موضوع لتوكيد الوصل دون القطع.

معذرة: امام مظهري رحمه الله د هري مسئلې د فقهي شريفي چي محل د بيان يې كتابونه د فقهي دي سره د قيل وقال، او د جرح او تعديل په حديثو په تفسير مظهري كي جمع كړي دي او درويش له هغو مسائلو څخه په دومره كثرت لكه چي مظهري كړي دى ډډه وكړه، ددې سبب دادى چي مظهري رحمه الله چونكه په فقهي شريفي كي علحده كتاب نه و تصنيف كړى، نو يې ايراد د مسائلو فقهيه وو په تفسير كي نهايت ډېر ور ګډ كړې. لكن درويش چونكه په فقه شريفه كي په پښتو ژبه تصنيفات درلوده تر دې تفسير دمخه لكه شروط الصلوة پښتو، د نور الايضاح شرح درې جلده پښتو، د صلوة قدوري پښتو شرح، د نكاح قدوري دوه جلده پښتو، نو بيان د مسئلو د فقهي مې هغو كتابو ته وسپارى، دلته په تفسير كي په دې مبحث د اوداسه كي مې اكتفاء وكړه په ماقلنا سره او له جنجال څخه د اختلافاتو د مذهبو او د هغو دلائلو او جرح و تعديل څخه مې ځان بېغمه كړى.

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

او كه چېري واست تاسي په وخت كي د ارادة الصلوة جنبان، كه د وېښې په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حالت کي وي لکه د ماینې سره چي جماع وکړي او که د خوب په حالت کي وي، نو ځانونه بنه پاک کړئ.

پوه سه: چي صیغه د "فاطهروا" چي له باب څخه د تفعیل ده او دلته د مبالغې په طهارت کي د جنابت دی. قال علیه الصلوة والسلام تحت کل شعرة جنابة الی اخیر الحدیث. نو باید سړی د جنابت په غسل کي ډېر کوشش وکړي چي تول بدن سر تر نوکه پرېمنځي. ځکه فقهاء وایي چي مضمضه او استنشاق په غسل کي واجب دی لپاره د امتثال د مبالغې في التطهیر. ولې چي باطن د خولې یا د سږمو چي سړی خلاص ونیسي حکم د ظاهر البدن لري او چي پټه یې ونیسي حکم د باطن لري. نو د غسل په باب کي چونکه مبالغه راغلې ده. نو ځکه فقهاء حکم د ظاهر ورکوي او پرېولو یې واجب بولي. او په اوداسه کي چونکه صیغه د مبالغې نه ده راغلې. نو فقهاء حکم د باطن ورکوي. او پرېولو په اوداسه کي واجب نه ګڼي بلکي سنت یې بولي. دا خو مذهب و د امام ابو حنیفه او احمد. او امام شافعي وایي چي مضمضه او استنشاق لکه په اوداسه کي چي سنت دی په غسل کي هم سنت دی.

فائده: پر ښځه باندي غوړېده د کوڅیو نسته او نه یې لندېده سته که چېري اوبه د وېښتانو وېخ ته رسېدلې لان کون الشعر من البدن باعتبار اصوله فیکتفی غسل اصوله فیمافیه حرج. او که یې وېښتان کوڅی نه وي لکه په اوسني زمانه کي د اکثرو ښځو. نو بیا د تولو وېښتانو پرېولو واجب دی لعدم الحرج. والرجل یعني چي څوڼي لري د اوبو رسول وېښتانو ته واجب دی. وجه الفرق د ښځي د سر خریل مثلة یعني بې آبي ده او د نر لپاره خو مثلت نه دی.

پوه سه: چي کمترینه اندازه د اوبو د غسل لپاره یوه صاع ده. او صاع اته رطله دی او ادنی اندازه د اوداسه د ابو یو مد دی او مد دوه رطله دی. لما روی في الحدیث الصحیح ان رسول الله ﷺ کان یغتسل بالصاع ویتوضاء بالمد.

فائده: په غسل کي دیني او بدني فائدې سته. بعض له فائدو څخه مخالفت دی د کافرانو چي هغه غسل الجنابة نه کوي. بله فائده یې له بدنه څخه خیري زائلول دي چي له دې خیرو څخه بعض امراض پیدا کېږي. او بله فائده یې آرامول

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دي د حرارت د شهواتو طبعيه وو.

شهانه فائده: امام ثعلبي رحمه الله په تفسير کي ددې ايت وايي چي علي رضي الله عنه وايي چي لس کسه د ملايانو د يهودانو و عليه الصلوة والسلام ته راغله فقالوا يا محمد لما ذا امر الله بالغسل من الجنابة ولم يامر في البول والغائط وهما اقذر من النطفة. فقال رسول الله ﷺ ان آدم لما اکل من الشجرة يعني المنهية عنها تحول في عروقه وشعره فاذا جامع الرجل والمرئة نزل يعني المني من اصل کل شعرة فافترضه الله يعني الغسل علي وعلى امتي تطهيراً وتکفيراً يعني لما صدر عن ابينا آدم عليه السلام وشکراً لما انعم الله عليهم من اللذة التي يصيبونها يعني في الجماع. وقال صاحب البدائع في احکام الشرائع في بيان تشريع الغسل من الجماع ماحاصله، چي غسل چي واجبيږي په خروج د مني او په خروج د بولو او غائط فقط د اعضاء مخصوصه پرېولـه او مسح د سر لازميږي، د څو وجهو له کبله. يوه وجه داده چي قضاء د شهوت په وتلو د مني يو داسي نعمت دی چي اکثره يي په ټوله بدن کي پيدا کيږي چي هغه لذت او خوند دی. نو موږ خدای امر کړو په غسل سره شکراً لهذه النعمة العظيمة او په بولو او غائطو کي خو دا لذت نسته. نو ځکه يي غسل نه کړی راباندي واجب، او بله وجه يي داده چي جنابت د ټوله که ظاهر وي او که باطن يوه برخه اخلي ولي چي جماع چي سبب د جنابت ده نه کيږي مګر په سبب د تمام قوة بدني حتى چي څوک چي وطي ډېري انسان ضعيفه کوي او که وطي ډېري نه کوي انسان قوي وي ولا کذالک البول والغائط. نو وطي چي سبب د جنابت دي د ټولـه بدن د قوی ظاهره او باطنه څخه برخه ودرلوده، نو ددې سببه موږ په کامل طهارت چي غسل دی مامور سوو. تاچي د طهارت کامل چي غسل دی اثر وظاهر او باطن ته ورسيږي انتهى کلام البدائع بحذف بعض الوجوه.

درويش وايي: چي دا غو غسل د ژوندي و. او هر چي غسل د مړي دي هغه شريعت قديمه دی. په حديث مبارک کي راغلي دي چي آدم عليه الصلوة والسلام چي وفات سو. نو جبرائيل عليه السلام سره د څو ملکو يعني په صورت بشري راغلي او آدم عليه السلام ته يي غسل ورکړی. او جبرائيل او ملکو اولاد ته د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

آدم ﷺ وويل هذا سنة موتاكم، او په صحيح حديث كي راغلي دي چي پر مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقه لري ومن جملتها ان يغسله بعد موته.

بوه سه: چي غسل د ميت لکه لمونځ د جنازې واجب كفايي دی چي بعض كسانو پر ځای كړی د ټولو غاړي خلاصي دي.

وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ

او كه تاسي واست مريضان يعني په داسي مرض چي د اوبو په استعمال خوف د مرض و او يا د زياتوب د مرض، او يا پر سفر واست چي اوبه نه وي او يا راغلی يو ستاسي له ځکره يعني اودس ماته، او يا مو جماع وکړه د ښځو سره يعني د مايېنو سره او اوبه مو نه كړي پيدا، نو تيمم ووهئ پر مځكه پاكه باندي، نو مسح وكړئ پر مخانو ستاسو او پر لاسونو ستاسو له هغې پاكي خاوري ځنځه "مرضى" جمع د مريض ده.

درويش وايي: چي يو د مريض تيمم په نيستي پوري د اوبو اړه نه لري بلكي په وخت كي د وجدان د اوبو هم تيمم ورته روا دی بالشرط المذكور، او نور ټول له اقسام مذكوره په فقدان سره د اوبو په جواز د تيمم مقيد دی.

فائده: كلمه د "على" په "على سفر" كي متعلق ده په محذوف پوري ای مستقرين على سفر.

فائده: غائط" په اصل كي كښته ځای ته وايي دلته كنايه ده له اودس ماته ځنځه، ولي هغه ځوک چي اودس مات کوي په مكان منخفض كي لئلا يراه الناس مراعاةً للمروة.

فائده: د "لمستم النسآء" مراد جماع دي ومثل هذه الكناية من الآداب القرآنية اذ التصريح باسم الجماع مستحجن.

فائده: مراد د عدم وجدان د اوبو عدم قدرت پر استعمال د ابو دی مثلاً اوبه په ځاد كي وي لكن سولاغه او مرانده نه وي تيمم ورته روا دی.

فائده: د تيمم اصلي معنا قصد دی ای فاقصدوا له دي ځنځه دا معلومه سوه چي په تيمم كي نيت شرط دی كه څه هم په اودسه كي نيت نه دی شرط، والسر فيه ان الماء مطهراً ومزيل بنفسه بخلاف التراب.

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

فائده: له "صعید" څخه د مځکې مخ مراد دی که شي شین کوي او که نه، او له "طیب" څخه مراد طاهر دی. او د امام شافعي رحمه الله په نېز طیب په معنا د منبت دی. نو پر ترخه یا تروه مځکه تیمم نه دی روا.

مسئله: که یې پر داسي بنوییي دبرې چي خاوري نه وي باندي تیمم وواهه تیمم یې روا دی په نېز د ابو حنیفه رحمه الله خلافاً لابي یوسف رحمه الله، او که له جنس څخه د مځکي نه و لکه یو پاک کالی په هغه کي ادنی گرز شرط دی.

فائده: په مسح کي د لاسو تر مرفقینو رسول شرط دی لانه بدل من الوضوء. فیشترط فیه مایشترط في الوضوء، ولانه ﷺ تیمم فمسح یدیه الی المرفقین.

فائده: کلمه د "باء" په "بوجوهکم" کي زائده ده. ولي چي مسح متعدي بنفسه ده.

درویش وایي: چي امام بغوي رحمه الله له لفظ څخه د "منه" په آیت کي دا فهمولي ده چي په تیمم کي تراب یعني خاوري شرط دي حیث قال فیه دلیل انه یجب مسح الوجه والیدین بالصعید وهو التراب انتهی، امام مظهري رحمه الله که څه هم لوی ناقل دی د تفسیر بغوي کما یدل علیه التفسیر المظهري لکن په دې ځای کي یې پر بغوي رد کړی دی، دی وایي چي کلام د بغوي مبني دی پر دې چي کلمه لپاره د تبعیض ده، نو له دې کبله امام ابو یوسف او نور امامان هم وایي چي انه لایجوز التیمم علی شئ من جنس الارض بلا نقع یعني بېله گرزه یعني د خاورو اجزاء، مظهري د بغوي د قول په رد کي وایي چي محققین د اهل عربیت پر دې دي چي اصل معنی د من ابتداء الغایة ده، او معنی د من په تبعیض سره کول یا من بیانیه گرځول وقرینې ته احتیاج لري، نو حاصل د رد د مظهري دادی چي ابتداء د تیمم دي له صعید څخه وي که خاوري وي که نه وي. علامه تفتازاني په حاشیه کي د کشاف چي تفتازاني رحمه الله خپله هم شافعي المذهب دی داسي وایي ذهب بعض الفقهاء یعني من الشافعیة ان کلمة من اصلها للتبعیض وهذا لیس بسدید لاطباق هل اللغة العربیة علی انها لاتبداء الغایة انتهی کلام التفتازاني، علاوه داده چي معنا د تبعیض په دې آیت کي نه صحیح کېږي. ولي چي د من تبعیضي قاونون دادی چي د من په ځای کي یې لفظ د بعض روا رل صحیح وي، او په دې آیت کي ددې تصور هم نه سي کېدای، ولي که په ځای کي د من لفظ د بعض

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راسي او د مسح معنی خو امرار الید دی، نو معنی د آیت داسي ده امروا ایدیکم ملصقاً بوجوهکم وایدیکم دا خو بلا ریب کلام تام دی مفعول به نه غواړي چي سړی ووايي بعض الارض، دا وه ښېښتو زیاره د مظهري د کلام.

مَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ وَّلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ

اراده نه لري خدای ﷻ چي تاسي په اوداسه امر کوي او کاهي په غسل، چي وګرځوي پر تاسي تنګي یعني په باب کي د طهارت، بلکي اراده د فراخی لري وتاسي ته. لکن اراده ددې لري چي تاسي پاک کړي له احداث خفيفه او غليظه څخه په مذکوره درې نوع د طهارت. او یا معنا د آیت داده چي تاسي پاک کړي له ګنهو څخه، چنانچه بغوي د حضرت عثمان ﷺ په روایت متصل روایت کړي دی چي عثمان ﷺ اودس تازه کړی دی درې درې واره، او بیا ده وویل چي ما له رسول الله ﷺ څخه اورېدلي دي "من توضاء وضوئي هذا خرجت خطايا، وجهه ويديه ورجليه" او نور حدیثونه هم په دې باره کي ډېر سته. ومن ذالک الحديث الصحيح المروي عن رسول الله ﷺ "ايما رجل قام الى وضوئه" هر یو له خلکو څخه چي ولاړ سي و اوداسه ته "يريد الصلوة" او اراده یې وي و لمانځه ته "ثم غسل کفيه" بیا پر ېمینځي لاسونه یعني تر بندو پوري او بیا خوله پر ېمینځي "انزلت خطيئة لسانه" ځني توی به سي ګناه د ژبې او د شونډانو "مع اول قطرة" سره د اول څاڅکي "واذا غسل وجهه ويديه الى المرفقين ورجليه الى الکعبين" بیا پر ېمینځي مخ او لاسونه تر څنګلو پوري او پښې پر ېولي تر بجلکو پوري "سلم من کل ذنب هو عليه وکان کيوم ولدته امه" سالم او خلاص به سي له هري ګناه څخه چي هغه پر ده وي وه به ګرځي په داسي شان لکه هغه ورځ چي مور دی ځېږاوه یعني په وخت کي د ځېږېدلو خو پر ده هیڅ ګناه نه وه، اوس به هم پر ده هیڅ ګناه نه سي پاته رواه اصحاب السنن والبخاري.

درویش وایي: چي ددې حدیث عمل ډېر آسانه دی او ثواب یې تر اندازه بالا دی د نر او د ښځي دواړو لپاره. فليعمل به الشائقون لمغفرة الذنوب عملاً سهلاً واجراً عظيماً.

وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ۝

او خدای ﷻ نه ددې اراده لري وتاسي مؤمنانو ته چي پوره کړي خپل نعمت پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تاسي باندي چي په دې ځای کي اتمام د نعمت بيان دی د درو مطهراتو لکه اودس غسل او تيمم چي پاکونکي دي د ابدانو له حدث اصغر او اکبر څخه او مکفر د گنهو دي کمامر او مفتاح د لمانځه دي چي معراج المؤمنين دی. ددې لپاره چي تاسي شکر ددې نعمت د خدای ﷻ وواياست. له معاذ بن جبل ﷺ څخه احمد او ترمذي په سند متصل سره روايت کړی دی، قال قال رسول الله ﷺ تمام النعمة دخول الجنة دی، او پناه له دوزخ څخه ده. بخاري په سند متصل سره له ابي هريره ﷺ څخه روايت کړی دی "قال اني سمعت رسول الله ﷺ يقول ان امتي يدعون يوم القيامة" زما امت به بلل کيږي په ورځ د قيامت " غراً محجلين من اثار الوضوء" سپين مخان او سپين لاسونه او سپيني پښې له اثارو څخه د اوداسه الى اخير الحديث.

پوه سه: چي کلمه د لام په درې سرو ځايو کي زائده ده. او وروسته تر لام ان مصدري مقدر دی. ولي چي حرف جر خو پر فعل نه داخليږي او دا مصدر مفعول به دی د "يريد" والتقدير ما يريد الله جعل الحرج عليكم ولكن يريد تطهيركم ويريد تمام النعمة عليكم. او بيضاوي دا تقدير ضعيف گڼلی دی او يو تاويل بعيد نه تللی دی وهذا التاويل المذكور هو الاظهر والاقرب الى الفهم من تاويل البيضاوي.

پوه سه: چي مقصود له طهارت الثوب څخه پاکول د قشر خارج بعيد دی ومن طهارة البدن بالوضوء والغسل والتيمم چي قشر خارج قريب دی طهارت د زړه دی، او زړه مغز د باطن دی وطهارة القلب من نجاسات الاعمال كالحسد والكبر والرياء اهم د ټولو طهاراتو دی. لکن د خدای ﷻ له عظيم کرمه بعيده نه ده چي طهارت د قشرينو البعيد والقريب دي په طهارت کي د قلب لوی رول لوبوي. نو بايد په طهارت کي د قشرينو دي هر مسلمان کوشش او سعي پر کار اچوي.

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او تاسي پياد کړئ نعمت د خدای ﷻ پر تاسي.

پوه سه: چي نعمتو د خدای پاک پر مسلمانانو بېخي ډېر دي خصوصاً د عصر نبوي پر مسلمانانو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

(۱) رالسول دي د اشرف الانبياء محمد المصطفى ﷺ چي دا د ټولو مسلمانانو د فخر لوی نعمت دی.

(۲) انزال یعني نازلول د قرآن عظیم الشان چي تر قیامته پوري معجزه باقیه ده او پر خیراتو د دنیا او آخرت مشتمل دی.

(۳) توفیق دی د اسلام چي خیر الادیان دی.

(۴) غلبه پر کافرانو ده د عصر نبوي من المشركين يوم فتح مكه واليهود في المدينة واطرافها.

(۵) والغنائم من الكفار خصوصاً يوم بدر الى غير ذالک من النعم التي لاتحصى.

پوهه: چي مقصود له ذکر څخه د نعمتو شکر دی د منعم حقيقي ولئن شكرتم لازيدنكم ع،،، شکر نعمت نعمتت افزون کند.

وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُم بِهِ

او در پیاد کړئ هغه وعده چي له تاسي څخه خدای ﷻ واخستله.

پوهه: چي ددې میثاق له پیادولو څخه مراد وفا. بالميثاق المذكور ده، بعض مفسرين وايي چي له میثاق څخه مراد هغه وعده ده چي عليه الصلوة والسلام به په وخت کي د بیعت له مسلمانانو اخسته چي تاسي به زما خبري اورئ او د هغو به فرمانبرداري کوي په "عسر او یسر" او که خوشاله یاست او که خوابدي. رواه البخاري ومسلم من حديث عبادة بن صامت ﷺ، او یا هغه میثاق دی چي عليه الصلوة والسلام په مکه مکرمه کي په ليلة العقبة کي له انصارو څخه اخستی و عند بعض المفسرين كما رواه البخاري وغيره. او په نیږ د بعضو مفسرینو میثاق د بيعة الرضوان دی په حدیبیه کي لکه چي په قرآن مبارک کي راغلي دي. او مجاهد او مقاتل وايي چي هغه میثاق مراد دی چي انسانان ټول له صلب څخه د آدم عليه السلام خدای ﷻ راوه ایستل او خطاب يې ورته وکړی "الست بربكم قالوا بلى" وهذا الاحتمال بعيد من مقام الامتنان على المسلمين. اذ هذا الميثاق شامل للكفار ايضاً. او بل دا ده چي ددې توجيه سره منافي ده دا وروسته "اذ قلتم آه" ولي چي مخاطب په دې آیت کي هغه کسان دي چي بیعت يې د رسول الله ﷺ سره کړی و او آية بيعة كانت كما لا يخفى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝٧

چي تاسي به په بیعت کي ویل ستا خبري مو واورېدلې او مونږ ستا اطاعت کوو.

پوه سه: چي دا آیت بیان دی د میثاق الماخوذ علیهم.

او له خدای ﷻ څخه وېرېږئ چي رحمت عامه د خدای ﷻ مه هېروئ او نقض د میثاق مه کوئ. په تحقیق خدای پاک په هغه شیانو چي ستاسي په سینو کي دي علم لري یعني په زړو کي من ذکر المحل وارادة الحال چي هغه د زړه وسوسې دي فضلاً عن ظواهر اعمالکم من الخیر والشر. نو په دې آیت کي هم وعد او هم وعید دی فافهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۖ

اې هغه کسانو چي ایمان یې راوړی دی. اوسئ مقیمین ثابتین لاوامر الله او تمسک او تعظیم د اوامرو د خدای ﷻ او تعظیم یې کوئ او کسالت او سستي مه پکښي کوئ فضلاً عن الترک. او شاهدي اداء کوئ په عدالت سره پر خپلو ځانو بالاقرار بحقوق الناس علیکم او پر خپلو قریبانو حتی پر پلار که د چا پوري پر باندي وي.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا ۚ

او تاسي دي باعثه نه کړي سخت عداوت او دښمني د یو قوم لکه مشرکین یا یهودان پر دې باندي چي تاسي په سبب د شدت بغض به ددوی سره عدالت نه کوئ. یعني داسي کار ددوی سره چي خدای پاک تاسي ته نه وي روا کړی لکه پزه، غوږونه او مذاکیر پرې کول چي دې کار ته مثلت وایي. یا قتل د ښځو ددوی یا د صبیانو ددوی. او یا نقض العهد ورسره کوئ لپاره ددې چي خپل بغض او حرارت په سړوئ.

پوه سه: چي دا حال د کفارو دی نو د مسلمانانو سره ترک د عدالت به څونه ګناه وي.

اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝٨

او عدل کوئ چي عدل ډېر نږدې دی و تقوی ته چي تاسي مسلمانان په امر سوي یاست. او له خدایه ډېرېږئ چي تقوی زاد الآخرة ده. او په تحقیق خدای ﷻ په عملو ستاسي. که ما مصدریه سي او یا په هغه چي تاسي عمل کوئ د هغه که ما موصوله سي. والعائد محذوف یعني تول هغه عملونه ستاسي د خدای ﷻ په علم کامل کي دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سواء كانت خيراً او شراً ففيه ايضاً وعد لاهل الخير ووعيد لاهل الشر.

بوه سه: چې خدای ﷻ اول نهي وکړه د عدل د ترک او بیا یې په عدل سره امر وکړی تاکیداً لدفع نائرة الجور الذي هو ضد العدل.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ⑨

وعده کړې ده د خدای ﷻ د هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی وي یعني پر خدای ﷻ بالتوحید او پر رسول د خدای بانه مبعوث منه تعالی الی کافة الناس او په قرآن سره چې دا کتاب من عند الله دی، او برسېره پر ایمان صالح عملونه هم کوي من الفرائض والواجبات چې دوی لره مغفرت دی یعني د ګناهو چې له دوی څخه صادر سوي وي، او د اجر عظیم چې جنت ومافیها من النعیم المقیم دی.

بوه سه: چې د اعراب له لاري الذين امنوا مفعول اول د وعد والمفعول الثاني لوعد محذوف وهو الجنة کما صرح به في مواضع، او جمله د "لهم مغفرة آه" تفسير ده د محذوف مفعول تفسير السبب للمسبب فان الجنة مسببة عن المغفرة وحصول الاجر فلا محل لها من الاعراب، او مظهري رحمه الله وايي چې جمله د "لهم مغفرة" په ځای کي د مفعول ثاني ده وعد ولاړه.

سوال: جمله چې مفعول واقع کېږي چې قول وي، دلته خو وعد راغلی دی، نو جمله یې څرنګه مفعول ثاني واقع کېږي؟

ځواب: هوا لکن وعده يو قسم دی د قول، فتدبر هداک الله تعالی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ⑩

او هغه کسان چې کفر یې کړی وي هر کفر چې وي، که شرک وي او که یهودیت او نصرانیت، او تکذیب یې زموږ د آیات قرآنیه وو کړی وي، نو دغه کسان اصحاب دي یعني ملابس او ملګري د دوزخ په ملابست ابدي سره.

بوه سه: چې په دې آیت کي چې د کفارو په شان کي دی مزید وعد د مؤمنانو لپاره دی، ولي هغه عذاب چې د ښمنانو ته د مسلمانانو ورکول کېږي د مسلمانانو زړونه په سړېږي، او هغه ازار چې کفارو په په دنیا کي ودوی ته ورکاوه هغه ازار د مسلمانانو له زړو څخه باسي.

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

يوه سه: چي اسانه اعراب ددې آيت دادي چي والذين سره د خپلې صلې دي مبتدا. وي او جمله د "اللئک آه" دي خبر وي. او عين ممكنه ده پر تقدير ددې چي لهم مغفرة آه په محل کي نصب سي پر مفعوليت چي په دې آيت کي دي عطف د معمولي د وعد دي پر معمولين سابقينو د وعد وي. يعني وعدالله المؤمنين بالقول السابق و وعد الكافرين بهذا القول. يو حديث چي روايت يې بغوي ﷫ کړی دی چي حديث طويل دی له ځايه ځخه د حاجت فقير نقل کوي چي عليه الصلوة والسلام او ابو بكر او عمر او عثمان او علي او طلحه او عبد الرحمن بن عوف رضي الله تعالی اجمعين پر کعب بن الاشرف اليهودي او پر بني النضير چي کومک ځني وغوښتي په يو ديت کي د قتل د دوو کسانو د بني سليم چي ددوی او د عليه الصلوة والسلام تر منځ موادعت و. او هغه دوه کسان چي عمر بن اميه الغمري په خطاء کي وژلي وه. او ددغه کعب بن الاشرف او د بني النضير تر منځ او د عليه الصلوة والسلام تر منځ قرار داد سوی و پر ترک د قتال او پر دي باندي چي په دياتو کي په يو د بل کومک سره کوو. نو کعب بن الاشرف او بني نضير ورته وويل نعم يا ابا القاسم اجلس حتی نطعمک. کښېنه موږ به ډوډی درکړو او د ديت کومک به هم درسره وکړو. نو عليه الصلوة والسلام او اصحاب کښېنستل دوی يو و بل ته په پټه سره وويل انکم لم تجدوا محمداً اقرب منه الآن. يعني تاسي نه سئ پيدا کولای محمد ﷺ نژدې تر دې اوس حالت فمن يظهر البيت فيطرح عليه صخرة فيريحنا" نو څوک به وخېژي بام (د خوني سر) ته پر عليه الصلوة والسلام به يوه لويه ډبره را ايله کړي. باره به موږ په استراحت سو له ده ځخه يعني مړ به سي. نو عمرو بن جحش ورته وويل چي زه به ډبره پر ايله کړم. نو د ژرتدې يو پل يې په دوو درو وبام ته ورپورته کړی چي دوی به را ايله کاوه لاسونه يې له حرکت ځخه وچ سوه. او جبرائيل راغلی او عليه الصلوة والسلام يې له موضوع ځخه خبر کړی عليه الصلوة والسلام د مديني پر خوا ولاړی او علي يې راوغوښتی چي دلته ودرېږه هرڅوک د اصحابو چي راتله او زما پوښتنه يې کوله ورته وواياست چي هغه مديني ته ولاړی خير خو صحابه کرام ﷺ چي د عليه الصلوة والسلام ملګري وه تولو راووتل او دا آيت نازل سو.

Maktaba Tul Ishaat.com   Scanned by CamScanner

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ

اې هغه کسانو چي ایمان یې راوړی دی په یاد کړئ نعمت د خدای ﷻ پر تاسي.

يوه سه: چي مظهري ﷫ دا شان نزول په حواله د ابن اسحاق صاحب المغازي او په حواله د ابن سعد په طبقات کي بیان کړی دی. او روح البیان شان نزول د آیت داسي بیان کړی دی چي مشرکانو علیه الصلوة والسلام او اصحاب دده په غزاء کي د ذات الرقاع چي غزاء د بني الانمار یې هم بولي چي اوومه غزء د علیه الصلوة والسلام وه، نو علیه الصلوة والسلام سره د اصحابو کرامو ﷢ د ماپښین پر لمانځه په جماعت سره ودرېدل لمونځ چي یې اداء کړی کفار چي په مقابل کي ولاړ وه پښېمانه سول چي کاشکي مو د لمانځه په وخت کي حمله پر کړې وای. بیا دوی سره وویل چي پروا نه لري چي مسلمانان وروسته بل لمونځ لري چي هغه لمونځ ودوی ته محبوب دی تر اباء او ابناء. یعني د ماز دیګر لمونځ. پر هغه لمانځه چي دوی ودرېږي حمله به پر وکړو. نو خدای پاک صلوة الخوف نازل کړی او د مشرکانو له کید او حملې څخه خدای پاک دوی وساتل. نو دا آیت نازل سو.

درویش وایي: چي دې آیت لپاره مختلف نور شان نزوله په روح المعاني روح البیان مظهري کي راغلي دي چي د تولو راوړل به ډېر اطناب ته مفضي سي، او د متعلمینو په سبب د ملال وګرځي، نو مذکوره شان نزول کافي دی والله اعلم بالصواب.

إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَن يَبْسُطُوٓا۟ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

هغه وخت چي قصد وکړي یو قوم چي په شان نزول کي ذکر سول.

يوه سه: چي کلمه د اذ ظرف دی د "نعمة" لپاره او مفعول د "هم ان یبسطوا" دی چي دوئ خپل لاسونه وغځوي یعني بالقتل والاهلاک وتاسي ته.

درویش وایي: چي عربي محاوره د بسط الیه یده یعني للقتل وبسط الیه لسانه یعني شتمه. نو خدای پاک بند کړه لاسونه ددوی ستاسي څخه یعني ستاسي له ضرر رسولو څخه او د خدای نه ډېرېږئ او خاص پر خدای ﷻ توکل او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اعتماد کوي مؤمنان. ولي چې د خير رسول او د شر دفع کول د خدای ﷻ په قدرت کې دي وبس،

پوه سه: چې "واتقوا الله" عطف دی پر دمخه "اذکروا" باندي، او د نحو د قانون سره سم تقديم ماحقه التاخير د حصر فائده کوي. نو "على الله" چې پر خپل عامل فليتوکل دمخه سو. حصر يې فائده کړې يعني خاص پر خدای ﷻ دي توکل کوي مؤمنان، يعني نه پر غير د خدای ﷻ نه انفراداً او نه اشتراکاً دي تکيه کوي.

فائده: د توکل محل زړه دی يعني په زړه کې د بنده به داوي او دا به يې يقين وي چې هر خير يا شر چې ماته رسېږي په تقدير سره د خدای ﷻ دی. شاعر افغاني وايي

توله خير وشر بوله له خدای څخه کله... پېښېږي نېک وبد له خپلي رايي څخه

لکن کسب د ظاهر په طلب کې د رزق په تجارت سره يا د طلب د شفاء د مرض په ادويه طبيه سره منافي د توکل قلبي سره نه دی.

مصرع..... کسب کن پس تکيه برجبار کن

صوفيه کرام وايي چې اعلی مرتبه د توکل داده چې مؤمن به خپل ځان په حضور کي د قدرت د خدای داسي لکه مړی چې غاسل يې مينځي او پر يوه خوا او بله خوا يې اړوي. ابراهيم ؑ چې نمرود عليه اللعنة و اورته ورغورځاوه په هوا کې جبرائيل ؑ ورته راغلی او ورته وه يې ويل هل لک من حاجة ابراهيم ورته وويل اما اليک فلا. جبرائيل ؑ ورته وويل وخدای ﷻ ته عرض نه لرې، ابراهيم ؑ ورته وويل حسبي من سوائي علمه بحالي. زما کافي له سوال څخه د خدای ﷻ علم دده زما په حال سره. نو هغه و غيرت الهي هم پر جوش راغلی. وقلنا يا نار کوني برداً وسلاماً على ابراهيم انا کذالک نجزي المحسنين اى المتوکلين علي"

حکايت: يو حکيم يعني عالم د علم باطن پر يوه سرمايه داره سړي چې له هنر او علم څخه بې برخي و داخل سو. او دې سرمايه داره سړي يو نوی قصر جوړ کړی او مفروشات غالية القيمة يې پکښي اوار کړي وه. حکيم چې ورننوتی سرمايه دار يوازي پر چوکی ناست و. نو حکيم وتوخل او ناړي يې د سرمايه داره پر مخ توه کړې، نو سرمايه داره ورته وويل چې دادې څه بې عقلي وکړه ايها الحکيم،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حکیم ورته وویل چې دا عین حکمت دی، ولې چې ناړي خو خلګ پر یو بې کاره ځای توکي زه چې ستا کور ته راغلم ستا په کور کې مې بې کاره ځای نه ولیدی. نو ځکه مې ستا پر مخ در تو کړه لخلوک عن الفضائل العلمیة والعملیة، نو سرمایه داره پوه سو چې حکیم رښتیا وایي، زموږ د زماني حکیمان یعني د دروا غو پیران یا غوړه مال ملایان چې د سرمایه داره چې په پښنه تړلی خر هم وي نژدې ودې ته وي چې د سرمایه داره لاس دي ورمچ کړي، ولې چې دده طمع د دنیا وي. له ابي عثمان رحمه الله څخه روایت دی چې عیسی علیه السلام پر یوه غره ناست وچې شیطان په لباس کې د سړي ورغلی او ورته وه یې ویل چې رښتیا تا ویلي دي چې هر کار په تقدیر د خدای جل جلاله دی؟ عیسی علیه السلام ورته وویل هو! نو ابلیس ورته وویل چې ته له دې غره ځان وغورځوه، نو ته وایې چې مرګ او ژوند په تقدیر د خدای دی، نو یا به په تقدیر د خدای جل جلاله مړ سې او یا به ژوندی پاته سې، عیسی په پوه سو چې شیطان دی، نو عیسی علیه السلام ورته وویل چې خدای علیه السلام له بندګانو څخه امتحان اخلي بندګان حق نه لري چې له خدایه امتحان واخلي.

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ

خدای جل جلاله وعده محکمه واخستله له بني اسرائیلو څخه یعني په هغه وخت کې چې فرعون او جنود دده په دریاب کې غرق سوه او بني اسرائیل فارغ القلب سوه له فرعون څخه او تورات نازل سو.

درویش وایي: چې ددې اخذ المیثاق پوره بیان په دې تفسیر کې د سورة البقرة په تفسیر کې تېر سو عند قوله تعالی "واذ اخذنا میثاقکم ورفعنا فوقکم الطور" فارجع الیه ولانعیده لحال تطویل التفسیر بما لایحتاج الیه کما لایخفی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ۗ

او موږ مقرر کړه دوی ته دوولس رئیسان او مشران چې دوی دوولس سبطه وه، پر سبط یو رئیس خدای جل جلاله ودوی ته وټاکی چې هغه ددوی حالات ونبي ته رسوي او د امر او نهي به ودوی ته رسوي او هر نقیب به د خپل سبط ضامن وي چې دده سبط به وفا، په امر او نهي د خدای جل جلاله کوي، او د نقیب به دوی ته یعني هر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نقیب وخپل سبط ته نصیحت هم کوي، او دا تول قصه په زمانه کي د موسی وه، او په هم دي اساس په صحیح حدیث کي راغلي دي علیه الصلوٰة والسلام چي په مکه مکرمه کي و او یو وفد د انصارو د مدینې ورته راغلي وه نو علیه الصلوٰة والسلام ودوی ته دوولس نقیبه ور وتاکل.

وَقَالَ اللّٰهُ إِنِّي مَعَكُمْ

او خدای ﷻ ودوی ته وویل چي زه ستاسي سره ملګري یم یعني په عون او کومک سره یا په معیت بلا کیف سره یعني تر هغو چي تاسي پر میثاق ثابت او محکم یاست چي په دې معیت سره به خدای ﷻ توفیق درکړي د پر ځای کولو د اوامرو د خدای ﷻ او منع له منهیاتو څخه او اطمنان د زړه هم.

لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي

که تاسي اداء کوئ لمونځ او ورکاوه مو زکوٰة، یعني هغه لمونځ او زکوٰة چي په دین کي د موسی علیه السلام فرض سوي و. او تاسي ایمان ولرئ پر رسولانو ددء.

درویش وایي: چي جمع یې په دې سبب راوړه چي یوازي ایمان پر موسی علیه السلام نه دی کافي بلکي پر ټولو رسولانو ایمان لازم دی که دمخه تر موسی وه او که وروسته وه لکه عیسی علیه السلام په وروسته رسولانو کي علیه الصلوٰة والسلام هم داخل دی، ولي چي ایمان پر موسی علیه السلام او دده پر کتاب توراة تعباندي لازموي ایمان پر علیه الصلوٰة والسلام، نو پر دوی لازمه ده چي وایي به "لانفرق بین رسله" لانه حکم التوراة.

وَعَزَّرْتُمُوهُمْ

او تاسي تعظیم د ټولو رسولانو وکړئ او کومک ور سره وکړئ یعني اذا ادرکتم زمانهم.

بوه سه: چي لام د "لئن" موطئه د قسم محذوف دی، په صحاح کي وایي چي د جوهري د لغتو کتاب دی، چي تعزیر کومک دی سره د تعظیم.

وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا

او تاسي به قرض ورکوئ خدای ﷻ ته قرض حسن، څوک وایي چي قرض د خدای ﷻ دادی چي په لارو کي د خیر به انفاق کوئ کالزکوة والصدقات النفلیة، او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعض وايي چې هر عمل حسن قرض دی و خدای ﷻ ته لانه باق عند الله كالقرض عند المستقرض او یا مضاف محذوف دی ای اقرضتم عباد الله.

پوه سه: چې "قرضاً حسناً" يا مفعول مطلق دی که په اقرضتم کې معنی مصدري مراد وي، او یا مفعول به که په معنی د مال مقروض وي.

فائده: قرض حسن د انسانانو په منځ کې دادی چې احسان پر مدیون نه اچوي، او قرض حسن و خدای ﷻ ته دادی چې عجب او ریا نه وي پکښې.

لَأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ

زه په هر آئينه وبخښم وتاسي ته گنهونه ستاسي، او زه به خامخواه داخل کړم تاسي و باغو ته چې د جنت په نامه يادېږي، داسي جنتونه چې بهېږي لاندي تر هغو يعني لاندي تر درختو د هغو څلور ولې شيدې، عسل، اوبه او شراب.

پوه سه: چې "لأكفرن آه" جواب ده له لئن او قائم مقام د جزاء هم ده.

فَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٢﴾

که څوک کفر وکړي وروسته تر ميثاق مؤکد ستاسي څخه، نو ورکه يې کړه سمه لار.

پوه سه: چې اضافت د "سواء السبيل" دی د صفت و موصوف ته ای السبيل المستوي الموصل الى رضاء الله والى النعيم المقيم في الجنة. والمراد "ضل" ضلالاً بعيداً عن الحق.

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَـٰقَهُمْ لَعَنَّـٰهُمْ

پس په سبب ددې چې دوی نقض وکړی يعني د وعدې خلاف ورزي يې وکړه، ولې چې نصاری وو د عليه الصلوة والسلام تکذيب وکړی او له ايمان راوړلو څخه يې ډډه وکړه، او يهودانو د عليه الصلوة والسلام او د عيسى عليه السلام له نبوت څخه انکار وکړي، او د نورو انبياؤ څخه يې هم انکار وکړی ونبذوا كتاب الله التوراة وراء ظهورهم.

پوه سه: "لعناهم" عطاء رحمه الله وايي موږ دوی لېري کړه له خپل رحمت عامه څخه، او حسن بصري او مقاتل وايي چې موږ دوی مسخه کړه، او بو قول ضعيف دا هم دی چې پر دوی مو جزيه واچول.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ

او مونږ وګرځول زړونه ددوی سخت جزاً لاستمرارهم علی الکفر ونقض المیثاق.

پوه سه: چي د قاسیه معنی غلیظ او سخت دی چي په ذکر د خدای ﷻ نه لرم کېږي او په آیتو او معجزاتو سره قبول د حق نه کوي. او ابن عباس رضي الله عنه د قاسیه تفسیر په وچ سره کړی دی ولعله مناسب لقول الصحاح حجر قاس. یعني وچه او کلکه ډېره.

پوه سه: چي حمزه او کسائي رحمهما الله دا لفظه "قسیّة" په تشدید د یا وایي، بغوي رحمه الله وایي چي دا دوه لغته دي او معنا یې یوه ده لکه ذاکیة وذکیّة. او قاضي بیضاوي وایي چي یا مبالغه د قَاسِيَةٌ ده او یا یې معنا ردیة ده.

يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ

دوی یعني د یهوداتو ملایان تغییر ورکوي کلماتو ته د خدای ﷻ په تورات کي له خپلو ځایو څخه، یعني هغه څوک چي مراد دي په آیتو کي د تورات چي نعوت د علیه الصلوة والسلام پر حال د دجال ملعون یې برابروي او بعض علماء وایي چي مراد له تحریف څخه غلط تاویل دی د آیاتو د تورات.

پوه سه: چي "یحرفون" جمله مستانفه بیانیه د قسوة د زړو ددوی ده، ولي چي اعلی د قسوة مرتبه تغییر د آیاتو د کتاب الله دی لکه یوه فرقه معلومة الاسم والحال چي هغه آیات د قرآن عزیز چي په باره کي د مشرکانو د مکي راغلي وه پر تولو مسلمانانو د نړۍ سوی د خپلي منحوسي ډلي یې تطبیق کوي او دده ډله وباني ته ددوی ګروپ مجدد الدین وایي رښتیا ده چي دې شخص هغه دین چي علیه الصلوة والسلام پر هغه وه بدل یې کړی او نوی دین یې خلګو ته راوړی.

وَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦۚ

پوه سه: چي مراد له هېرې څخه ترک دی ای ترکوا او تنکیر د "حظاً" لپاره د تعظیم دی یعني حظاً عظیماً له هغه څه څخه چي ودوی ته پند ورکړه سوی د یعني په تورات کي د تعلیم د انبیاء و. د بني اسرائیلو چي یو له هغه څخه ایمان پر محمد ﷺ او آیة الرجم و.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي که بعض علماء زمونږ لپاره د خوشحالی د يو رئيس جمهور او لپاره د اخذ د نقودو له يو سرمايه داره څخه د قرآن مبارک د بعض آيتو تاويل او ترجمه غلطه وکړي هغه عالم هم په تحريف کونکي کي حساب دی. بيت

سخن عشق به بی خرد گفتن بر رگ مرده نشتر زدن است

وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَآئِنَةٍ مِّنْهُمْ

او همېشه ستا علم رائحي پر يو خيانت ددوی يعني يهودانو. نو پر دې ترجمه "خائنة" مصدر دی لکه کاذبة په معنا د کذب او لاعنة په معنا د لعنت ويلو. او يا خائنة پر خپله معنا د فاعلة دی په تقدير د موصوف مؤنث يعني نفس خائنة او فرقه خائنة. او يا لفظ د خائنة صيغه د نسبت ده لکه لابن او تامر والتاء للمبالغة اى فعلة ذات خيانة عظيمة.

پوه سه: چي ضمير د "منهم" راجع دی وتولو بني اسرائيلو ته چي په عصر نبوي کي موجود وه او اطلاع د عليه الصلوة والسلام پر خيانت ددوی يا بالمشاهده دی او يا په وحي الهي سره. والحاصل ان خيانة اليهود كانت عادة لهم حفظوها من اسلافهم. ولي چي اسلافو ددوی د تېر سوو انبياوؑ سره يې خيانت کاوه، او ستا د زماني يهودان بيا ستاسره خيانت او غدر کوي. حتى ستا د قتل پروګرام يې بسته کړی و کمامر قصته. او تاته يې د يوې ښځي په ذريعه زهر درکړه. او دوی ستا سره وعده کړې وه چي نه ستا کومک کوو په جنګ کي د مشرکانو د مکې او نه د هغو سره مرسته کوو. او سره د هغه به ددوی وفد مکې ته ولاړه او مشرکان د مکې بې هڅول پر جنګ ستا سره.

إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ

مګر نه يو لږ کسان د يهودانو چي صالحان کسان وه له امت څخه د موسى عليه السلام چي بيا يې پر عيسى عليه السلام هم ايمان راوړی. او يا صالحان کسان ددوی ستا په عصر کي چي پر تا يې ايمان راوړی لکه عبدالله بن سلام او دده د اکثا زامن او ملګري يې رضي الله عنهم. نو نه عفوه کوه ودوی ته او تعرض مه کوه ودوی ته يا په عذاب او په عتاب پر هغو کارو چي دوی ته زهير کړی يې. بعض مفسرين وايي

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

چي که دوی توبه وکاږي او او ایمان راوړي، ولي په توبه او ایمان سره د کفر د وخت تولو عملونه عفوه کېږي او که پر کفر پاتې وي، نو به جزيه درکوي او معاهده به در سره کوي، او بعض مفسران وايي چي دا آيت مطلق دی او منسوخ په آية القتال دی، يعني قوله تعالى "قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله ﷻ.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳﴾

په تحقيق د خدای ﷻ خوښ دي احسان کونکي.

پوه سه: چي دا آيت علت دی د امر بالصفح والاعراض، او تنبيه ده پر دې عفوه د کافر خائن ته احسان دی، نو مسلمان ته به څرنګه احسان نه وي، سعدي رحمه الله:

عدو را بالطاف گردن به بند		که نتوان بريدن به تيغ و کمند
چو دشمن کرم بيند و لطفا وجود		نيايد ديگر خبث باطن ازو در وجود
وگرخواجه بادشمنان نيک خوست		بسی بر نيايد که گردند دوست

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ

او د هغو کسانو څخه چي دوی وايي چي موږ نصارى يو موږ اخستې دی ميثاق ددوی.

پوه سه: چي جار و مجرور يعني "من الذين" متعلق دی په "اخذنا" پورې او دا جمله معطوف ده پر هغه قول د خدای ﷻ "ولقد اخذ الله ميثاق بني اسرائيل" او ضمير د "ميثاقهم" راجع دی وموصول ته يعني "الذي قالوا" نو معنا د آيت داده چي موږ اخستې وه له نصارى وو څخه په انجيل کي او پر ژبه د عيسى عليه السلام ميثاق د نصارى وو چي هغه ميثاق دا وو چي تاسي به امتثال کوئ د ما امر في الانجيل چي هغه مصدق دی تر هغه دمخه کتاب چي تورات دی؛ او انجيل مبشر دی بنبي ياتي من بعدي اسمه احمد.

درويش وايي: چي هغه دويمه توجيه د آيت چي مظهري کړې ده ضمير د "ميثاقهم" راجع و بني اسرائيلو ته دی ډېره بعيده ده، ولي آيت چي پر ظاهر جوړېږي يعني چي ضمير راجع و "الذين قالوا" ته سي، نو حذف ته مضاف يعني لفظ د مثل ته او مرجع بعيد ته چي بني اسرائيل دي څه ضرورت سته.

پوښتنه: څه حکمت الهي دی چي داسي وويل سوه "ومن الذين قالوا آه" او تر دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اخصر لفظ یعني "ومن النصارى" نه وویل سو؟

ځواب: ددې وجه صاحب د روح البیان په متابعت د حسن بصري رحمه الله داسي ویلي ده چي په موجوده عبارت کي تنبیه پر دې ده چي دا تسمیه په نصارى سره اسماني تسمیه یعني له طرفه د خدای پاک نه ده، بلکي خدای پاک ددوی د قول حکایت وکړی یعني هغه وخت چي عیسی علیه السلام پر خپلو ایمان والو رېغ وکړی "من انصاري الى الله، قال الحواریون نحن انصار الله" او امام مظهري خو د حسن بصري رحمه الله توجیه راوړې ده لکن وروسته یې ویلي دي: والاولى ان یقال انه تعالى لم یقل ومن النصارى اخذنا میثاقهم آه" لیدل على انهم یسمون انفسهم ادعاء" لنصرة الله ولیسوا كذالك آه" بیا چونکه دی په دې پوه سو چي هغه څوک چي دا نوم یې پر ځان ایښی دی یعني الحواریون هغه په رشتیا انصار وه د دین الله. نو یې ولې ولیسوا كذالك وواېه؟ نو یې جواب داسي ورکړی دی وفیه تعریض على الموجودین في زمن النبي ﷺ لانهم لیسوا كذالك یعني لو كانوا كذالك لآمنوا بالنبي علیه السلام لان نصرة دین الله بعد بعثة النبي ﷺ محصور من جانب الله في متابعة النبي العربي ﷺ. او په اخیر کي مظهري ویلي دي لا على اسلافهم یعني تعریض پر اسلافو د دوی نه دی فان منهم یعني له اسلافو څخه ددوی من كانوا انصار الله على الحقیقة انتهى قول المظهري مع ترجمة القندهاري لبعض عبارته.

فَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ

نو هېر کړی یعني اکثر الموجودین في زمنه ﷺ او بعض من قبلهم هغه برخه کافیاً خپله له هغه شي څخه چي دوی ته نصیحت کړاه سوی و په هغه سره یعني په انجیل کي چي ایمان راوړل وه پر علیه الصلوة والسلام باندي یعني تر بشارت په دې الفاظو د انجیل چي ترجمه یې داوه "ونبشرک بنبي یاتي من بعدي اسمه احمد" او خپل مذاهب او خواهشات نفسانیه په مخه واخسته او درې ډلې سوله په باره کي د عیسی علیه السلام ملكانیة، نسطوریة او یعقوبیة حتی چي بعضو به ویل چي عیسی علیه السلام خدای دی او مور یې هم خدای ده والله ثالث ثلثة. او بعضو به ویل چي عیسی علیه السلام ابن الله دی، او بعضو به ویل چي عیسی علیه السلام پخپله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای دی، او سره ددې په انجيل کې خو يوه له دغو درو خبرو نه وه بل ذالک قولهم بافواههم واهوائهم.

فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

نو موږ لازم او ملصق او جوت کړې په منځ کې ددوی يعني ددغو درو ډلو عداوت او دښمني، او بغض يو له بله سره يعني دا مذکوره اختلاف ددوی په باره کې د عيسى عليه السلام د قيامت تر ورځې پورې.

پوه سه: چې خدای پاک "الى يوم القيامة" وويل. ولې چې په ورځ د قيامت به دا ښکاره سي چې دا درې سره ډلې پر باطل وې انما المسيح هو عبدالله ورسوله ويس.

وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

او ژر دی چې خدای جل جلاله به دوی خبر کړي يعني په جزاء او عذاب في الآخرة په سبب د هغه شي چې دوی کاوه په دنيا کې من الکفر في شان عيسى والمعاصي او عدم الاقتداء بالکتب ومنها الانجيل والقرآن الکريم.

درويش وايي: چې دا آيت وعيد شديد دی ددوی لپاره لکه يو سړي ته چې د بد عذاب اراده وي نو داسي ورته ووايي چې ژر دی چې زه به تا خبر کړم په هغه کار چې ما اراده کړې ده وتاته چې ستاسره هغه کار وکړم.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا

اې اهل کتابو په تحقيق تاسي ته راغلی دی رسول زموږ يعني محمد صلی الله عليه وسلم.

پوه سه: چې له اهل کتابو يهود او نصارى دواړه مراد دي.

سوال: د يهود کتاب خو تورات و او د نصارى وو کتاب خو انجيل و، نو دا خو دوه کتابه دي، نو کتاب يې ولې مفرد راوړی؟

ځواب: الف لام لپاره د جنس دی.

يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

چې تاسي ته بيانوي ډېر هغه شيان چې تاسي پټ کړي وه له کتاب څخه يعني په تورات او انجيل کې لکه نعت د نبي عليه السلام او آية الرجم په تورات کې او زېرى د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علیه الصلوة والسلام په نبوت سره دده په انجیل کي او عفو او اعراض کوي د ډیرو ستاسو پټ کړو کارو څخه. ولي چي په هغو کارو پوري امر د نبي تعلق نه لري، نو رسوا کول به کومه فائده لري.

قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

عطف دی پر "رسلنا" یعني تاسي ته راغلی دی کتاب چي بیانونکی دی د احکام الهیه وو، او یا معنا داده چي اعجاز یې ظاهر دی. نو "مبین" یا اسم فاعل متعدي دی یا لازمي.

پوه سه: چي قرآن کریم هم نور دی چي خلګ له ظلمات څخه د کفر ونور ته د ایمان رابولي او هم کتاب مبین دی. او بعض مفسران وایي چي مراد له نور څخه علیه الصلوة والسلام دی لکونه هادي الی طریق الحق والاسلام.

يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ

پوه سه: چي کله نور او کتاب یو سي نو خو مفرد رواړل د ضمیر به پروا نه لري، او که له نور څخه علیه الصلوة والسلام او له کتاب څخه قرآن عظیم الشان سي، نو د توحید د ضمیر توجیه داده چي علیه الصلوة والسلام او قرآن حکماً سره یو دي چي دواړه هادي الی الحق والاسلام دي، او یا په اعتبار ددې چي علیه الصلوة والسلام مبعوث الهي دی او قرآن منزل الیه دی معجزة له.

ترجمه: لاربښونه په هغه خدای ﷻ و هغه چاته چي متابعت کوي د خدای د رضا، چي په ایمان راوړلو کي نغښتي ده ولاري ته د سلامتیا له عذاب څخه د آخرت بلکي له عذابه د دنیا هم له دې سببه چي څوک چي عمل بالقرآن وکړي او غلا نه کوي، نو په دنیا کي به له عذابه د لاسن پرې کېدو خلاص وي، او څوک چي عملاً بالقرآن عمداً مړي نه کوي نو د قصاص في الدنیا به خلاص وي، او څوک چي په مراعات د حکم د قرآن زناء نه کوي، نو له عذابه د درو وهلو یا رجم به په دنیا کي خلاص وي وعلی هذا فقس شرب الخمر، والافطار عمداً الصوم رمضان وغیرهما نو پر بیان مذکور لفظ د سلام مصدر دی چي معنی یې سلامتي له عذاب څخه. او دا احتمال هم سته چي لفظ د سلام دي نوم د خدای ﷻ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وي، یعني ولارو ته د خدای او لاري د خدای ﷻ شرائع د اسلام دي.

وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَٰتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ

او خلګ باسي له تاریکیو څخه د کفر ورڼا ته د ایمان په اراده د خدای ﷻ.

پوښتنه: "ظلمات" خدای پاک په لفظ د جمع راوړی، او "نور" یې په صیغه د مفرد وجه یې څه ده؟

ځواب: مراد له "ظلمات" څخه انواع د کفر دي، او انواع د کفر ډېري دي لکه شرک، مجوسیت، دهریت، یهودیت او نصرانیت، او مراد له "نور" څخه ایمان او اسلام دی چي هغه یو دی.

بوه سه: چي د "ظلمت" اطلاق پر کفر او د "نور" اطلاق پر ایمان مجاز تشبیهي دی کما لایخفی فافهم.

وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

او هدایت کوي علیه الصلوة والسلام او قرآن عزیز د خلګو ولاري سمي ته، چي سړی د هغې لاري په تلو سره به خدای ﷻ ورسېږي او په آخرت کي وجنت النعیم ته واصل سي.

فائده: هدایت و طریق مستقیم ته عین هدایت دی و سبل السلام ته.

سوال: عطف خو تغایر غواړي په منځ کي د معطوفینو فکیف الاتحاد بینهما کما قلت؟

ځواب: نحات وایي چي تغایر وصفي لکه په دې ځای کي چي سته پر ځای د تغایر ذاتي درول کېږي.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

په تحقیق سره کافران سوي دي هغه کسان چي ویلي يې وه چي په تحقیق خدای چي دی مسیح یعني عیسی بن مریم دی.

بوه سه: چي قائلین ددې قول یعقوبیه دي د نصاری وو قائلون بالاتحاد بین الله والمسیح.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي تعجب دی دديٍ خلګو عقلو ته. اخیر عاقلان که نه وه انسانان خو به وه عیسی بن مریم خو په اتفاق سره د دوی د مریم له رحمه څخه پر طریقه د نورو ښځو د تولد پر ډول پیدا سوی دی. نو که عیسی علیه السلام خدای وای، نو د مریمې د لنګېدو دمخه چي عیسی علیه السلام څنې پیدا سو د اسمانو او مځکي بلکي د ټوله مخلوقات نظام د چا په قدرت چلېدی، او د مریمې مور او پلار اجداد او امهات نو چا پیدا کړي وه.

سوال: هیڅ چا خو په اتحاد د خدای او عیسی قول نه دی کړی له نصاری وو څخه نو څرنګه یې نسبت د اتحاد ودوی ته صحیح دی؟

ځواب: هو! دوی خو تصریح په اتحاد نه ده کړې لکن ددوی له دې قول څخه چي دوی به ویل ان فیه ای في عیسی لاهوتاً خدای سته او دا به یې هم ویل لا اله الا واحد. نو له دې قول څخه ددوی دا لازمه سوه چي مسیح خدای دی. نو خدای پاک په دې آیت کي لازم د قول د دوی و دوی ته منسوب کړی چي اتحاد دی لان القول باللازم قول بالملزوم لپاره د بیان د جهل ددوی او لپاره د رسوا والي ددوی.

بوه سه: چي نصاری د نجران چي لپاره د بحث و مدینې منورې ته راغلي وه علیه الصلوة والسلام ته یې وویل چي خدای ګاهي په بدن کي د انسان یا په روح کي د یو انسان حلول کوي، نو هغه انسان باره خدای سي. قالوا ومن جملة ذالک عیسی فیکون اذا الها لعن الله بکفرهم. نو دا آیت نازل سو.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ته دوی ته ووایه چي څوک دی قادر پر دې چي له خدای جل جلاله څخه دې منع کړي یو شی. که خدای جل جلاله اراده وکړي چي مسیح بن مریم دې هلاک کړي او دده مور دې هم هلاکه کړي، او هغه څوک چي په مځکه کي ټوله دي هلاک کي.

والاستفهام للانکار ای لا مانع لقدرته تعالی یعني عیسی علیه السلام او مور دده خو یو مخلوق دی لکه نور مخلوقات لکه هغه چي قابل د هلاکت دي. نو عیسی او دده مور هم په سبب د حدوث او امکان قابل د هلاکت دي، او خدای جل جلاله خو

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

چونکه واجب الوجود دی قابل د هلاک نه دی، نو عیسی او مور دده لکه نور مخلوقات خدایان نه دي فبُطل قول اليعقوبية بالطريق البرهاني.

درویش وايي: چي که مطالعه کونکي زما د تفسیر په قیاساتو عقلیه وو پوهیږدای ما به په عربي یو قیاس مرتب کړی د شکل اول له قسمه څخه سالبة الكبرى لينتج السلب الكلي وهو ان لا شئ من المخلوق بآله فافهم، على نهج قولهم كل انسان حيوان ولا شئ من الحيوان بحجر ينتج لاشئ من الانسان بحجر.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ

او خدای پاک لره ده بادشاهي يعني الملك والتصرف د اسمانو يعني ما مع فيها من الملائكة والكواكب وغير ذالک او د مځکي يعني مافيها من الخزائن وما عليها من الحيوانات والنباتات، او د مابين د اسمانو او مځکو من كائنات الجو التي لايعلمها الا الله ﷻ او خدای پاک پیدا کوي هغه شی چي ورته اراده یې سي.

بوه سه: چي بعض خلگ بېله مادې او نقشې پیدا کوي لکه اسمانونه او مځکه. او بعض مخلوق له داسي مادې څخه پیدا کوي چي د جنس د هغه مخلوق نه وي لکه آدم من تراب. او یا له یوازي نر څخه لکه حواء من ضلع آدم او بعض له یوازي ښځي څخه لکه عیسی ؑ من مریم بنت عمران. او بعض مخلوق د نر او له ښځي څخه لکه عمومي انسانان او نور حیوانان.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۷﴾

او خدای پاک پر هر شي قادر دی من الاحياء والاماتة وغير ذالک ولايعلم جنود ربک الاهو.

نتیجه: نو څرنگه به یو وي هغه څوک چي شان د هغه امکان او حدوث او احتیاج وي لکه عیسی ؑ د هغه ذات مقدس سره چي مذکوره شیان د هغه مخلوق دی لکه نصاری چي ددې اتحاد دعوه کوي.

بوه سه: چي ابن اسحاق رحمه الله له ابن عباس ؓ څخه روایت کړی دی چي گڼ شمیر یهودان او ددوی احبار و علیه الصلوٰة والسلام ته راغله نو دوی د علیه الصلوٰة والسلام سره خبري وکړې. او علیه الصلوٰة والسلام په وعظ او تبلیغ د بېري له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عذاب څخه د خدای ﷻ که ایمان را نه وړي شروع ورته وکړه. نو دوی ورته وویل
چي ته موږ ولي بېروې له عذاب څخه او حال دادی چي موږ زامن د خدای يو او
دوستان د خدای ﷻ یو لکه عیسی، فانزل الله تعالى هذه الآية الآتي. وفي المثنوي

د امن او گیر ای یار دلیر   کو منزه باشد از بالا وزیر
نی چو عیسی سوی گردون برشود   نی چو قارون درزمین اندر شود

له عبادة بن الصامت ﷺ څخه روايت دی عن النبي ﷺ قال من شهد ان لا اله الا
الله وحده لاشريك له وان محمداً عبده ورسوله وان عيسى عبد الله ورسوله
وكلمته القاها الى مريم وروح منه والجنة حق والنار حق ادخله الله الجنة على
ماكان من عمل.

درويش وايي: چي موږ ټوله مسلمانان دا ټولي خبري وايو او حق يې بولو،
فادخلنا الجنة مع الابرار والنجاة من النار على اى عمل كنا عليه من المعاصي وانا
نرجوا ذالک من فضلک العميم تصديقا لنبيک الكريم.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ط

پوه سه: چي بعض مفسران ددوی ددغه قول داسي ترجمه کوي چي خدای پاک
موږ لره لکه پلار داسي دی په مهرباني او لطف کي، او موږ لکه زامن داسي يو
په قرب او منزلت کي، او ابراهيم نخعي رحمه الله وايي چي يهودانو په تورات کي دا
آيت پيدا کړی "يا ابناء احباري" ای زامنو د علماؤ د تورات، نو يې په دې بدل کړی
يا ابناء ابكاري، نو ځکه يې وويل نحن ابناء الله، او بعض مفسران يې په حذف د
مضاف ترجمه کوي يعني نحن ابناء رسول الله، او بعض مفسران وايي چي د
يهودانو مراد دا و، چي موږ اتباع د خدای د زوی عزير عليه السلام يو، او د نصارى وو
مراد دا و چي موږ اتباع د خدای د زوی يعني عيسى يو.

درويش وايي: چي دعوې د يهودانو او د نصارى وو چي موږ احباء د خدای ﷻ
يو خو كذب بحت و. او په حقيقت کي احباء د خدای ﷻ اولياء الله دي على
اختلاف درجاتهم بعض عوام احباء دي او بعض خواص احباء دي، او بعض يې
اخص الخواص احباء دي. اللهم اسلک بنا مسالک كراماتهم.

Maktaba Tul Ishaat.com   Scanned by CamScanner

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

ته ورته وو ایه اې محمده ﷺ، نو ولې خدای پاک تاسې په عذابوي په سبب د ګنهو ستاسې.

پوه سه: چې کلمه د فا، جواب د شرط محذوف ده ای ان صح ماقلتم فلم آه، ولې چې مهربانه پلار خو زوی نه په عذابوي، او قادر حبیب خو هم خپل حبیب نه په عذابوي، او سره ددې چې خدای ﷻ تاسې ته په دنیا عذاب د قتل او بندي کولو په لاس د مسلمانانو یا د نورو دښمنانو تاسې ته درکوي، او مسخ په قرة او خنازیرو سره ستاسې په برخه کړې وه او دا وعید یې هم درکړی دی چې په ورځ د قیامت په دوږخ کې یاست فدعوا کم اذاً باطلة.

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ

بلکې تاسې یو بشر یاست د هغو خلګو چې خدای ﷻ پیدا کړي دي، نو لکه نورو لره چې جزاء د ښه کار او بد کار سته تاسې لره هم ورته جزاء سته. او خدای بخښي یعني ماسوی له کفر څخه و هغه چاته چې اراده د بخښې ولري فضلاً منه تعالی اذ لاوجوب علیه تعالی او عذاب ورکوي هغه چاته چې مشیت یې وي عدلاً منه.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

او خدای ﷻ لره دی تصرف او سلطنت د اسمانو او مځکې او د منځ د اسمانو او مځکې او خدای ته ستاسې ورتګ دی، یعني په ورځ کې د قیامت، نو ټول چې مملوک د خدای دي او په مملوکیت سره برابر، نو عیسی ؑ هم یو مخلوق او مملوک دی نه ابن الله دی او نه خدای دی او نه هم ثالث ثلثه دی، کما یدل علیه الفرق الثالثة من النصاری کمامر.

پوه سه: چې په "الیه المصیر" کې وعد للمؤمنین و وعید للکافرین دي.

شان نزول: محمد بن اسحاق له ابن عباس ؓ څخه روایت کړی دی چې علیه الصلوة والسلام یهودانو ته دعوت د اسلام ورکړی، نو معاذ بن جبل او سعد بن عبادة ؓ ورته وویل یا معشر الیهود اتقوا الله، له خدایه وبیرېږئ قسم په خدای دی چې تاسې ښه پوهېږئ چې علیه الصلوة والسلام رسول د خدای ﷻ دی، او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قسم په خدای دی چي تاسي به د مخه تر بعثت دده موږ ته به مو ذکر د نبي اخير الزمان کاوه، او واقعي نعوت چي په تورات کي د نبي اخير الزمان وه موږ ته به مو بيانوله. نو رافع بن حرملة او وهب بن يهودا وويل چي موږ تاسي ته هيڅ بيان نه دی کړی او تر موسی العَلِیکَا وروسته هيڅ نبي نسته. او تر تورات وروسته هيڅ کتاب نسته فانزل الله تعالى:

يَأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ مِّنَ ٱلرُّسُلِ

ای اهل کتابو يعني اليهود والنصارى.

درويش وايي: چي که څه هم مخاصمين د عليه الصلوة والسلام او د سعد بن عبادة او معاذ بن جبل ﷺ سره يهودان وه کمامر في شان النزول لکن عبرت او اعتبار عموم لره د لفظ دی خصوص لره د مورد نه دی ولهذا شملت الآية النصارى ايضاً لعموم لفظ اهل الكتاب، په تحقيق سره تاسي ته راغلی دی رسول زموږ يعني محمد ﷺ چي تاسي ته بيانوي شرائع د دين اسلام من العقائد والعلميات حذف هذا المفعول لظهوره لان حال الرسول يدل على ذالک، او يبين لکم ما کتمتم يې حذف کړی لتقدم ذکره، او جمله "يبين" حال ده له "رسولنا" څخه والمعنى جائکم رسولنا مبينا لكم، په وخت کي د فتور او د انقطاع د وحي وروسته تر عيسی العَلِیکَا وحي قطع سوي وې تقريباً شپږ کاله.

أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٖ وَلَا نَذِيرٖۖ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ۝

بوه سه: چي د "ان" د مخه مضاف محذوف دی ای کراهة. والمعنى له جهته د کراهت ددې عذر ستاسي چي تاسي به وا ياست چي موږ ته نه زيری کونکي د جنت راغلی و، او نه بيرونکی د دوږخ راغلی و نو موږ معذوره يو. نو په تحقيق هغه راغلی و تاسي ته زيری کونکی او بيرونکی، يعني محمد ﷺ، او خدای پاک پر هر شي قادر دی قدرة تامة. نو ګاهي وحي پر له پسي را استوي لکه په منځ کي د موسی او عيسی عليهما السلام چي ددغو نبيانو تر منځ يو زر اووه سوه کاله. او يا يو زر او پنځه سوه کاله فاصله وه، او په دې دوران کي خدای پاک يو زر انبياء عليهم السلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راستولي وه، او ګاهي خدای پاک په راستولو کي د نبي ځنډ ورکړی لکه په منځ کي د عیسی او محمد علی نبینا وعلیه والسلام چي په منځ کي د دوی بعض راویان وایي چي شپږ سوه کاله. او بعض راویان وایي پنځه سوه او شپېته کاله فاصله وه.

پوه سه: چي اکثره رواة الحدیث پر دې متفق دي چي تر عیسی ؑ وروسته بل نبي نه دی راغلی بېله محمد ﷺ. مظهري وایي چي په دې آیت احسان اچول دي د خدای ﷻ له خوا پر موجودینو د عصر نبوي ﷺ چي په داسي وخت کي یې علیه الصلوة والسلام وتاسي ته راواستوی چي د وحي اثار قطع سوي وه. او خلګ د بر و وحي ته لالهانه وه. او په حدیث صحیح کي راغلي دي چي علیه الصلوة والسلام وویل "انا اولی الناس بعیسی بن مریم فانه لیس بیني وبینه نبي.

پوښتنه: بعض خلګ وایي چي خالد بن سنان ؑ په منځ کي د عیسی او د علیه الصلوة والسلام نبي و؟

ځواب: خالد بن سنان اخبار د برزخ بعد الموت بیانول او اظهار د نبوت یې په دنیا کي نه دی کړی. او نه یې هم دعوه د نبوت کړې ده. وقصته علی ما في روح البیان. چي خالد بن سنان په بلادو کي د عدن اوسېدی چي ناګاه یو اور د یو نژدې غره له غاري څخه راووتی چي د هغه ځای کښتونه او مواشي یې تولو له منځه یوړه، نو د هغه ځای خلګ ټول له خالد بن سنان ته ورغله چي ددې اور چاره یا په دعاء له خدایه یا په یو بل شي سره را وکړه، نو خالد لکړه پسي ورواخسته دا اور یې په لکړه وواهه، نو اور چي له کومي غاري څخه را وتلی و بیرته په هغه غار ننوتی، نو خالد وخلو زامنو ته وویل چي زه په اور پسي په دې غاري ننوځم او دا اور هلته وژنم چي وروسته بیا دا واقعه پېښ نه سي. او دوی ته یې وویل چي پوره درې ورځي درې شپې وروسته ماته را ناري کړئ. ولي که تر درې ورځي دمخه تاسي ماته را ناري کړې زه به را ووځم لکن مرمه. او که پوره درې ورځي وروسته مو را ناري کړې زه به سالم را ووځم. دی چي ننوتی او دوې ورځي تېري سوې شیطان یې د زامنو په زړه کي دا وسوسه ورواچوله چي څه فرق لري پسي ناري کړئ که ژوندی وي راوه به وځي، نو زامنو یې صبر ونه کړی په دې ګمان چي اوس به په غار کي اور سوځلی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وي، باره يې ور ناري کړې، نو خالد له غاره را ووتي او پر سر يې ډېر درد و. زامنو ته يې وويل چي زه مو ضائع کړم او زما وصيت مو نه کړې پر ځای. او زامنو ته يې د خپل موت خبر ورکړی او ورته وه يې ويل چي ما به قبر ته وسپارئ. حاصل د حکايت د سنان دادی چي دی داسي شخصيت و چي مجاب الدعواة و.

درويش وايي: چي بيانول د خالد بن سنان احوال البرزخ دا بيان روح البيان په ډېره اوږده قصه بيان کړی دی ان شئت فرجع اليه.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ

او ذکر کړه يا محمد ﷺ هغه وخت چي وويل موسی عليه السلام و خپل قوم ته يعني بني اسرائلو ته ای زما قومه په ياد کړئ نعمت د خدای ﷻ پر تاسي چي پيدا کړي يې دي په تاسي کي انبيا، چي تاسي ته لار د خدای ﷻ دروښيي. او احکام د خدای پاک دروښيي، ولي هر نبي نعمت دی د خدای ﷻ د هغه د امت لپاره. فالانبياء الکثيرون نعم کثيرة.

فائده: په هيڅ امت کي دونه ډېر نبيان خدای ﷻ نه دي را استولي لکه په بني اسرائيلو کي.

وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا

ای جعل بعضکم ملوکاً بحذف المضاف اذ الکل لايمکن انيکون ملوکاً او هو من قبيل قولهم بنو فلان قتلوا، مع ان القائل منهم واحداً. يعني نسبت د فعل د بعض يې وکل ته وکړی، او دا هم لکه نبوت چي په دوی کي ډېر وو، داغه رنګه وروسته تر هلاک د فرعون بادشاهان يو په بل پسي ډېر وه حتی چي په غرور د سلطنت بعض ملوک ددوی بغاوت مختار کړی له امر څخه د خدای ﷻ حتی چي يحیٰ عليه السلام يې په قتل ورساوه او اراده د قتل د عيسی عليه السلام يې هم کړې وه لکن هغه خدای پاک اسمانو ته ځني بوتلی. او ابن عباس رضي الله عنه وايي چي مراد له ملکو څخه اصطلاحي ملوک نه دي بلکي مراد خاوندان د خادمانو او نوکرانو او ددېدبې دي ولم يکن لمن قبلهم خدم يعني بتلک الکثرة کمالهم، په حديث کي د عبد الله بن عمرو بن العاص راغلي دي چي يو سړي له ده څخه پوښتنه وکړه السنا من

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فقراء المهاجرين فقال له عبد الله بن عمرو بن العاص ﷺ ته ماينه لرې په کور کي هغه ورته وويل هو! عبد الله ﷺ ورته وويل چي سراى لپرې د اوسېدو لپاره. هغه ورته وويل هو! نو عبد الله ﷺ ورته وويل چي ته خو نو له اغنياؤ څخه يې هغه ورته وويل چي خادم هم لرم. عبد الله ﷺ ورته وويل تو خو له ملوکو څخه يې. او نور هم تفسيرونه د مملکاتو رواتو کړي دي.

وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝

او خداى ﷻ درکړي دي تاسي ته هغه شيان چي هيڅ چا ته نه دي ورکړه سوي د عالميانو ستاسي په زمانه کي. ولي چي د انبياء عليهم السلام په مجلس په مشرف واست. او نور مراتب د قرب الى الله تعالى. او په دنيا کي به مو هم شان وشوکت لورو. او د موسى ﷺ غلبه پر لوى دښمن د خداى او د رسول د فرعون په غرقېدو سره معاينه کړه الى غير ذالک من الکرامات والمکرمات.

يَٰقَوْمِ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْأَرْضَ ٱلْمُقَدَّسَةَ ٱلَّتِى كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ

اې قومه داخل سئ و ځمکي مقدسي ته چي فرض کړى دخول د هغې ارض مقدس پر تاسي باندي لکه لمونځ، روژه وغيرهما من الفرائض. دا هم مقوله ده د موسى ﷺ ودوى ته.

درويش وايي: چي راويان په ارض مقدسه کي اختلاف لري چي کومه ځمکه ځني مراد ده. مجاهد ﷫ وايي چي کوه طور و ماحوله ځني مراد دى. ضحاک وايي چي ايلياء او بيت المقدس ځني مراد دى. عکرمه او سدي وايي چي اريحاء ځني مراد دي. او کلبي ﷫ وايي چي دمشق، فلسطين او بعض اردن ځني مراد دي. قتاده وايي چي ټوله شام ځني مراد دى. کعب احبار ددې اخيري ارادې په تائيد کي وايي چي ما په کتاب منزل کي ليدلي ده چي شام خزانه د خداى ﷻ ده په ځمکه کي او په شام کي خزانې د ښوو بندګانو د خداى ﷻ ستنه او مقر د انبياء کرامو دى او مسکن د مؤمنانو دى قديماً وحديثاً. نو ځکه يې ارض مقدسه وبلل.

وَلَا تَرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَٰسِرِينَ ۝

او تاسي مه ځئ د شا پر خوا يعني مصر ته. نو که تر شا راسئ تاسي به وګرځئ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تاوانیان یعني له ثواب څخه د دنیا او اخرت به محرومه یاست.

پوه سه: چي بعض مفسرينو لکه صاحب د روح البيان وغيره د كتب الله لكم ترجمه داسي كړېده چي كتب الله في اللوح المحفوظ چي دا ارض مقدسه به ستاسي د قرار ځای وي.

پوه سه: چي پر دې تقدير يو شرط مقدر غواړي يعني ان آمنتم واطعمتم الله في قوله تعالى ياقوم ادخلوا آه" لقوله تعالى فيما سيأتي وروسته تر دې چي دوی عصيان وكړي له امر څخه د خدای ﷻ فانها محرمة عليهم اربعين سنة. او عين ممكنه ده چي ضمير د لكم دي و بني اسرائيلو ته راجع وي په اعتبار د بعضي افرادو چي مطيعين د امر الله وي. او ضمير د "محرمة عليهم آه" نسبت و بعض اخر ته وي چي عاصين د امر الله وي. نو معنا داده چي په لوح محفوظ كي دغه دواړه قسمه نوشته دي يعني كتب الله لكم اى للمطيعين المحرمة عليكم آه اى على العاصين. او يا داسي ووايه چي "محرمة" خو مقيد دی په "اربعين سنة" سره. نو وروسته به تر خلو ښت كاله ارض مقدسه د ټولو مسكن وګرځي وكان كذالك.

درويش وايي: پر دې دواړه تقديره هغه سوال دفع سو چي په منځ كي د "كتب لكم في اللوح المحفوظ" او د هغه آيت "محرمة عليكم اربعين سنة" تعارض دی.

پوه سه: چي بغوي او روح البيان دواړو داسي قصه راوړې ده چي خدای ﷻ د موسى عليه السلام سره وعده وكړه چي زه ارض مقدسه يعني شام تا او ستا قوم ته په تصرف دركوم يعني د جهاد په سبب، او ارض مقدسه د كنعانيانو په تصرف كي وه چي په شام كي زر قريې وې او په هره قريه كي زر باغه وه. نو خدای پاك و موسى عليه السلام ته وويل "ياموسى اني كتبتها لكم داراً وقراراً فاخرج وجاهد من فيها من الجبابرة الذين هم عداء الله" او موسى عليه السلام ته خدای ﷻ وويل چي له بني اسرائيلو څخه چي دوولس قومه وه په هر قوم كي يو نقيب يعني رئيس او مشر وروټاكه چي هر نقيب به د خپل سبط ضمانت د وفاء كوي بما امر الله به. موسى عليه السلام هم دغسي وكړه، نو موسى خپل قوم راړهي كړی لكن صحيح تعداد چا نه دی بيان كړی دا قدر په تفاسيرو راغلي دي چي د موسى عليه السلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عسکر فرسخ مضروب في الفرسخ مخکه کي به یې اړول، نو چي موسی علیه السلام او قوم دده و اریحاء ته نژدې سول، نو موسی علیه السلام هغه دوولس نقیبان لپاره د تجسس او د معلومات د جبابره واستول، نو دوی چي هغه وطن ته ورغله یو نفر د جبابره وو چي عوج بن عنق یې نوم و ددوی سره ملاقي سو چي ددې عوج بن عنق (۳۳۳۳) درې زره درې سوه درې دېرش گزه او یو ثلث زراع یې قد و، او وریځ به دده د پرتگانې تر ځایه وه او ده به د وریځي اوبه څیښلې او ماهي به یې له دریاب د بېخه راوکښې او اسمان ته به یې پورته کړې په لمر به یې پوخ کړې او خوړې به یې، او راوي وایي چي د طوفان نوح اوبه د عوج تر زنګنو پوري وې او درې زره کاله یې عمر و حتی چي دده پر لاس ووژل سوه تعداد یې نه دی معلوم، نو عوج مذکور چي دا دوولس نقیبان ولیدل او د ټولو غوزې یې هم پر سر و، نو دا دوولس سره یې په گنډه چڼ کړه او ټوله یې د مایني و مخ ته وغورځول، او مایني ته یې وویل چي دا کسان وایي چي موږ ستا سره جنگ کوو، نو مایني ته یې وویل چي دا دوولس سره تر یوه پښه لاندي چوختان کړم؟ هغې ورته وویل یا مه یې وژنه چي دوی خپل وروسته لښکر ته دا حال ورکړي، او په هم دغه قصه کي دا راغلي دي چي عوج یو لوی غر په قدر د عسکر د موسی راپورته کړی چي پر هغو یې ور ایله کړي او ټوله تر لاندي کړي، نو خدای ﷻ ملا چرگک پیدا کړی او په مښوکه یې هغه سوری کړی او د عوج په غاړه کي ولوېدی عوج غځار سو او موسی علیه السلام ور ولاړ سو او مړ یې کړی.

درویش وایي: چي قصه خلاصه سوه، خو زه وایم چي د عوج قصه او د قدد عنق قصه او د ملاچرگک قصه دا ټوله دروغ دي نه په یو حدیث صحیح یا ضعیف کي راغلي دي او نه یې عقل او نه یې نقل مني، او محدثین ټوله له دې قصې څخه انکار کوي، او تعجب ودې ته دی چي بغوي چي ځان محدث بولي او دېر حدیثونه په سند سره ذکر کوي دا قصه څرنگه رانقل کوي، او مظهري چي له بغوي څخه اکثره ځایونه په خپل تفسیر کي نقل کوي هغه هم دا قصه د بغوي په سخت رد سره کړې ده لکن عبارت یې داسي ویلی دی فیه مبالغات آه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي داسي قصه یا مثل ددې قصې د اسلام د سپېڅلي دین رنګ په بدېږي، د دین اسلام منکرین به وایي چي ستاسي په اسلامي تفاسیرو کي داسي له عقله لېري قصې سته. البته دا قدر صحیح ده چي جبابره اعظم جثه وه تر نورو عادي خلکو او په قوت او زور کي هم ډېر قوي وه او زرزآور وه.

خیر نقباء دوولس نفره چي راغله او موسی علیه السلام ته یې د جبابره وو صورت حال ووایه، نو موسی علیه السلام ورته وویل چي دا د جبابرو حال پټ وساتئ او عسکر د بني اسرائیلو مه په خبروئ چي بیا بېزاره کېږي او جنګ ته نه ځي، نو دغو دوولسو نقباؤ هره یوه صورت حال د جبابره وو خپل سبط ته بیان کړی. مګر دوو کسانو حال مطابق د امر سره د موسی علیه السلام حال پټ وساتی، یو یوشع بن نون بن افرایم بن یوسف او بل کالب بن یوحنا چي د موسی علیه السلام زوم و یعني د خور مېړه یې و د مریم بنت عمران، چي له سبط څخه د یهودا و. خیر دا خبره د جبابره وو چي په بني اسرائیلو کي شائع سوه، ټولو په لوړ آواز بغاري او ناري کړې. او داسي یې وویل یالیتنا متنا بمصر، کاشکي موږ په مصر کي مړه وای. ولیتنا نموت ولا ندخل ارض الجبابرة، او کاشکي موږ مړه سو او د جبابره و مځکو ته داخل نه سو فتکون نسائنا و اولادنا واثقالنا غنیمة لهم، نو زموږ ښځي او اولادونه او سامانونه به ټوله غنیمت سي و جبابره وو ته.

درویش وایي: چي اخیري نتیجه د حال د نشر او اشاعت کولو دا سوه چي قوم د موسی علیه السلام یعني بني اسرائیلو په کلکه سره منع وکړه له جبابره وو له جنګ څخه، او موسی علیه السلام ته یې داسي وویل.

قَالُوا يٰمُوسٰىٓ اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِيْنَ ۖ

دوی وویل اې موسی علیه السلام په تحقیق سره په دې ارض مقدسه کي یو قوم سته چي ډېر جابران دي.

یوه سه: چي جبارین جمع د جبار ده چي صیغه د مبالغې ده مشتق دی له جبر څخه، نو د جبار معنا هو العالي چي خلګ مجبوره کوي پر مایرید باندي، بغوي وایي چي جبار هغه څوک دی چي وسر ته یې د چالاس نه رسېږي لکه په دې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محاوره کي نخلة جبارة اذا كانت طويلة ممتنعة عن وصول الايدي الى راسها. نو جبابره چي په دې نامه مسمی سول په سبب د ډېر جګوالي د قامت ددوی تر عادي خلګو او په سبب د قوت په اجسامو کي ددوی او يا په سبب د ډېر والي ددوی د لښکرو او د اموالو او د حربي آلاتو. او دوی په قول د بغوي د عمالقه وو او د بقايا وو ځنې د قوم عاد وه، نو قوم د موسی ﷺ وده ته دا خبره هم وکړه.

وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ۝

او موږ هر ګز نه داخلېږو ځمکي ته د جبابره وو تر هغه وخته چي دوی ووځي. نو که دوی ووځي له ارض مقدسه ځنې نو موږ بيا داخلېږو. نو حاصل ددوی ددې ځواب دادی چي موږ ددوی د جنګ طاقت نه لرو. راوي وايي چي بني اسرائيلو چي دا خبره وکړه او وه يې ويل چي موږ بېرته مصر ته ستانه کېږو. نو موسی او هارون چي پر سجده خدای ﷻ ته پراته وه، نو ددې دوو کسانو حال خدای پاک په دې آيت کي بيان کړی.

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ

وويل دوو کسانو له هغې ډلي ځنې چي د خدای ﷻ له عذاب بېرېدل چي کالب او يوشع نومېدل على الرواية المشهورة، چي خدای ﷻ احسان کړی و پر دوی په ايمان او ټينګ والي سره پر ايمان چي داخل سې پر جبابره وو باندي پر دروازه د قريه ددوی، يعني د روازه محکمه ور ته ونه سئ په زور او ازدحام سره يعني چي دوی صحرا ته در ځنې ونه وځي.

فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ ۚ

چي تاسي پر دروازه ور داخل سئ، نو په تحقيق تاسي به پر دوی غالبه وګرځئ.

پوه سه: چي انعم الله عليهما دوهم صفت دی د رجلانو. او دا خبره چي دوی وکړه "فاذا دخلتموه الخ" دا د غايت محکم والي د ايمان وه، او بل په دې سبب چي خدای ﷻ خپله وعده پوره کوي يعني كتب الله لكم، او دې دوو کسانو و نورو بني اسرائيلو ته وويل چي موږ خو جبابره وليدل په بدن غټ غټ وه لکن زړونه يې ضعيفه وه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُوٓا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

او دې دوو کسانو وويل و نورو بني اسرائيلو ته چې د خدای ﷻ توکل واخلئ يعني پر خدای ﷻ تکيه او اعتماد وکړئ په دې جنګ د جبابره وو که تاسې په کامل ايمان سره موصوف ياست، ولې چې خدای ﷻ ناصر دی د خپلو اولياؤ پر اعداؤ خپل، نو بنو اسرائيلو غوښته چې دغه دوه کسان په ډبرو وولي، ولې چې دوی ته پېغور د "ان كنتم مؤمنين" ورکړی لکن موسی عليه السلام دوی له دې رجم څخه منع کړه.

قَالُوا يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَآ أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾

او وويل بني اسرائيلو و موسی عليه السلام ته يعني په ډېره سپين سترګي او بې حيايي سره، چې اې موسی مونږ ته داخلېږو و وطن ته د جبابره وو ابداً. تر هغو پورې چې جبابره پکښې موجود وي په دې قريه کې نو ولاړ سه ته او ستا خدای او رب جنګ وکړئ د جبابره وو سره مونږ دلته درته ناست يو، يعني تا او ستا خدای چې د جبابره وو وطن فتح کړی پر مونږ دغ وکړئ نو مونږ به هم در داخل سو.

فائده: دا خبره چې دوی وکړه فاذهب آه، دا پر حقيقت نه ده محمول بلکې دا خبره يې استهزاءً په خدای او په رسول د خدای چې موسی و وکړه وعدم المبالات بهما، نو په دې خبره تو له کافران سوه، ولې چې استهزاء په خدای او په رسول سره کفر دی په اديانو کې بالاجماع، او مظهري وايي چې دا خبره يعنې چې دوی استهزاءً دا خبره وکړه مستبعد جداً، ولې چې په دې خبره خو دوی کافران و ګرځېدل، نو بيا مصاحبت د دوی سره څرنګه کېدای سوای، او سره ددې چې د موسی عليه السلام سره مصاحب وه، او پر دی باندې په تيه کې من او سلوی نازلېدل، او وريځ به يې پر سرو سايوان وه له ګرمۍ څخه د لمر، او لپاره د شرب د دوی انفجار د عيون کېدی آه.

درويش وايي: چې اولاً د کفارو مصاحبت او د دوی لپاره خواست د نعمت خو د عليه الصلوة والسلام له خوا هم واقع سوی چې په بخاري وغيره کې راغلي دي

Maktaba Tul Ishaat.com   Scanned by CamScanner

چي عليه الصلوة والسلام چي تمرد ده کفار د قريش او دوام پر کفر او قسم قسم استهزاء د دوی یې ولیده داسي ښېرا يې وکړه. اللهم اعني عليهم بسبع کسبع يوسف. يعني ماته کومک پر دوی راکړی په اووه کاله قحط لکه اووه کاله قحط چي يوسف په زمانه کي و، نو پر اهل مکه قحط مسلط سو تر دي حده چي جيف به يې خوړی او تازه هډوکي به يې په اوبو کي ايشول او هغه به يې څښل الى غير ذالک من اثار القحط. نو ابو سفيان و عليه الصلوة والسلام ته خواست وکړی او خدای ﷻ باران نه وکړه. واما ثانياً د اسرائيلو کفر او ايمان ګړی په ګړی بدلېدله. ولي چي موسی علیه السلام طور ته ولاړی د تورات د راوړلو لپاره دوی په عبادة العجل سره کافران سوه کمامر قصته. موسی علیه السلام راغلی دوی بيرته توبه وکښل له عبادة العجل څخه حتی په قتل الانفس سره راضي سوه په توبي کي کمامر ذالک ايضاً مفصلاً. نو په موجوده واقعه کي که څه هم دوی په استهزاء بالله ورسوله کافران سوه لکن وروسته د موسی علیه السلام له وعظ او هيبت څخه يې بيرته توبه وکښل پر استهزاء، او په تيه کي دوی د خدای ﷻ په عذاب اخته وه. لکن چونکه دا عذاب موقت و په اربعين سنة سره، او په دونه ممتد وخت کي خو د خوړو او اوبو څخه چاره او د لمر د ګرمی وساتني ته ضرورت و، نو ځکه خدای ﷻ په عين عذاب تر وخت د ميعاد مقرر دوی ته هم من او سلوی د خوراک لپاره ور مقرر کړه، او د شرب لپاره يې له ډبري څخه په ضرب د موسی بالعصاء انفجار العيون ورکړې. او له ګرمی څخه يې په سايه سره د وريځي نجات ورکړی.

سوال: که دوی توبه د استهزاء بالله ورسوله څخه کښلي وای. نو دوی ته عذاب په تيه کي ولي ورکول کېدی؟

ځواب: تيه خو په سبب د امتناع ددوی وه د جنګ سره د جبابره وو او ارض مقدسه ته د نه داخلېدو په سبب، نه په سبب د استهزاء.

درویش وايي: چي وروسته مظهري ددوی خبره د استهزاء. وصحيح خبري ته داسي را اړولي ده بقوله. فالمعنى اذهب انت وربک يعينک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي قرآن كلام الٰهي دى پر ښېله رايه بايد توجيه څوک ونه کړي او قرآن له دومره عبارت "وربک يعينک" له حذف څخه څرنګه متحمل کېداى سي، او بل ددې حذف سره هغه قول د خداى پاک حکايةً عن بني اسرائيل فقاتلا په صيغه د تثنيه منافي دى صراحةً نه پوهېږم چي مظهري به قاتلاً د ښېلي توجيه سره اذهب وربک يعينک سره څرنګه برابر کړي، او بل دادى چي بني اسرائيل په دغه قول چي فقاتلا ضرب المثل ګرځېلى حتى چي په هغو مثالو د مظهري توجيه ګنجائش نه لري.

درويش وايي: چي علامه بغداد الآلوسي رحمه الله په روح المعاني کي وايي وقالوا ذالک استهانة واستهزاء به سبحانه وتعالى وبرسوله موسى عليه السلام وعدم مبالات لغاية جهلهم وقسوة قلوبهم، وروسته روح المعاني توجيه د مظهري له بلخي څخه رانقل کړي بقوله فاذهب انت وربک يعينک، ثم قال الآلوسي وهو خلاف الظاهر وقال ولا يساعده قوله تعالى فقاتلا بصيغة التثنية، ولي چي پر تقدير د بلخي او د مظهري مناسب دا وه فقاتل کما لا يخفى.

درويش وايي: چي پر رد د مظهري رحمه الله خو فاذهب کلام تام دى او "ربک" مبتداء ده "يعينک" يې خبر دى، نو د "اذهب" د ضمير متصل په "انت" سره تاکيد ته څه ضرورت و، ولي چي نحات وايي چي تاکيد ته د ضمير متصل په انت سره هلته ضرورت سته چي بل منفعل لفظ پر عطف کېږي پر تقدير د مظهري خو "ربک" جلا مبتدأ ده عطف پر ضمير متصل د "اذهب" نه دى تاچي تاکيد په منفصل سره وغواړي، نو له تاکيد څخه هم دا معلومه سوه چي "وربک" عطف دى پر ضمير متصل د "اذهب"

درويش وايي: چي که په دې آيت کي چي محمول پر استهزاء او عدم المبالات باندي سي دغه اشکال موجود والى لکه مظهري چي ذکر کړى چي دوى په دې استهزاء سره کافران سوه، نو په تيه کي ولي موسى عليه السلام ملګري کوله الى اخير ماقال المظهري، نو يو چا د صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه ددې مشکل د حل لپاره به يې د عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه کړې واى چي عليه الصلوة والسلام به يې حل

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

ورته بیان کړی وای، نو له صحابه کرامو ﷺ څخه چا د علیه الصلوٰة والسلام څخه پوښتنه ونه کړه، نو دا معلومه ده چې ددوی په نېز دا آیت محمول دی پر استهزاء که کفر دی که هر څه، ولې اصحابو ته د بني اسرائیلو قدیماً وحدیثاً عادت معلوم وچې دوی په داسې خبرو باک نه کوي، دلیل ددې خبرې دادی چې موسی ﷺ چې اوویا مخور کسان کوه طور ته بوتله لپاره د معذرت د عبادة العجل، او د خدای پاک او د موسی ﷺ تر منځ خبرې جارې وې او دې اوویا کسانو هم اورېدلې، نو دوی و موسی ﷺ ته داسې وویل "لن نؤمن لک حتی نری الله جهرة اي علانية، فاخذتهم الصاعقة الی اخیر الآیة" نو ددوی مثال داسې دی لکه یو شاعر چې وایې

ان بني زملوني بالدم شنشنة اعرفها من اخزم

ولهذا الشعر قصة مذکورة في حواشي المطول

معذرت: بیان د پر را څخه طویل سو لان الآیة معرکة الآراء، نو درویش په مطالعه د ډېرو تفاسیرو کوشش وکړی چې هغه څه چې زما په عقل ناقص صحیح وه هغه مې را نقل کړه، وما علینا الا البلاغ والعلم الحقیقي عند منزل الکتاب، قال الله تعالی "لا یکلف الله نفساً الا وسعها" او داغه رنګه درویش چې د تنقید او اعتراض دروازه خلاصه ده لکن علی وجه الانصاف لا علی وجه الحسد والاعتساف، ولې چې خدای ﷻ د قرآن په ښوونه علیه الصلوٰة والسلام ته دا خواست ور ښولی دی چې "قل اعوذ برب الفلق، من شر ما خلق، ومن شر غاسق اذا وقب، ومن الشر النفثٰت في العقد، ومن شر حاسد اذا حسد ط" حاسدین دي هم دومره دلاوري نه کوي چې یو څوک چې خدای ﷻ ته پناه وروړي دی بې له نه پسې پر پړدي، شعر ....

هم یحسدونني وشر ناس کلهم من عاش في الناس یوماً غیر محسود

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي

موسی ﷺ وویل اې خدایه زما اطاعت نه کوي مګر زما نفس او زما ورور یعنې هارون ﷺ.

سوال: دا حصر به څرنګه وي او سره ددې چې یوشع او کالب خو هم د موسی اطاعت کاوه؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: دا حصر اضافي دی نسبة وعاصیانو ته د موسی ﷺ د شکایت عنهم فلا یلزم ما الزمه السائل.

فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۵﴾

پس جلاوالی وکړې زمونږ او د قوم فاسقین تر منځ، یعني هر یوه ته زمونږ او ددوی جزاء موافق بالعمل ورکړې.

یوه سه: چې د فسق معنا خروج دی له اطاعت څخه د مولی حق ورسول ماخوذ من قولهم فسقت الرطبة عن قشرها ای خرجت.

فائده: له "بيننا" څخه مراد د موسی ﷺ خپل ځان او ورور هارون ﷺ دی او یوشع او کالب خو ددوی له تابعانو څخه دي، نو هغه دوه هم طبعاً داخل دي په دعاء کي د موسی ﷺ فلا یرد مایتوهم.

قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً

خدای پاک وویل چي دغه ارض مقدسه حرامه ده پر دوی یعني پر بني اسرائیلو باندي په سبب د عصیان د دوی له امر څخه د خدای پاک چي قتال د جبابره وو سره و، څلوېښت کاله.

یوه سه: چي دا تحریم نه دی چي په شرع شریفه کي یې تحریم بولي مثلاً شراب خوري حرامه ده فعل د زناء حرام دی وغیر ذالک. ولي چي تحریم شرعي خو صفت دی د افعالو د مکلف بلکې تړ له احکام شرعیه او ارض مقدسه خو عین او ذات دی بلکې دا تحریم په معنا دمنع دی ای ممنوعة منهم لا یدخلون او نه پکښي اوسېدای سي.

یوه سه: چي "اربعین سنة" دا ظرف متعلق دی په محرمة پوري، نو دا تحریم موقت دی ابدي نه دی، نو دا سوال نه پیدا کېږي پر هغه تقدیر چي د کتب الله لکم ترجمه یې په لوح محفوظ سره وکړه سي، نو دا تحریم به د هغه منافي وي. وجه د عدم منافات داده چي منافات به هلته وای چي دا تحریم ابدي وای دا په څلوېښت کاله سره موقت دی، نو وروسته تر څلوېښتو کلو به دوی ورسي ارض مقدسه ته علی میعاد اللوح المحفوظ، او ددې خبر تائید هغه روایت کوي چي موسی ﷺ اریحا فتح کړه په هغو بني اسرائیلو سره چي له تیه څخه ژندي پاته

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوي وه. او يوشع بن نون پر مقدمة الجيش مقرر کړي وه او له جبابره سره يې جنګ وکړی او هغو ته يې شکست ورکړی، له هغو ځنې يې بعض ووژل او بعض فراره سول. او بعضو اسلام قبول کړی. او موسى عليه السلام په هغه ارض مقدسه کې څه زمانه وه اوسېدی او بيا وفات سو.

درويش وايي: چې مظهري وايي لايعلم قبره احد انتهى دا سلب کلي منافي دی د حديث سره د بخاري چې عليه الصلوة والسلام وايي چې که زه هلته وای ما به قبر د موسى عليه السلام خلګو ته ښوولی وای الى جانب الطريق عند الكثيب الاحمر الا ان يقال ان مراد المظهري ليس السلب الكلي عن جميع افراد النوع الانساني بل السلب الكلي عن صنف بني اسرائيل لقوله تعالى "واذا قلتم يا موسى لن نصبر على طعام واحد ى المن والسلوى. فادع لنا يخرج لنا مما تنبت الارض الى اخير الآية. حيث قال الله تعالى في جوابهم اهبطوا مصراً فان لكم ماسئلتم" ولې چې دا آيت دلالت پر دې کوي چې موسى عليه السلام ژوندی و. اهبطوا مصراً بعد الخروج من التية وذالک بعد اربعين سنة.

درويش وايي: چې په دې خبره کې چې موسى عليه السلام ژوندی و او د جبابره وو سره جنګ هم ده وکړی. او و مصر ته د ورتلو په وخت کې هم موسى عليه السلام ژوندی و. لوی اختلاف د مفسرينو او د تاريخ پوهانو لکه تفصيل چې به يې راسي ان شاء الله تعالى، دا مذکوره قول چې تېر سو دا قول د بغوي و. او دی وايي چې دا اصح الاقاويل دی او مظهري يې هم تائيد کړی دی په آيت مذکوره سره يعنې واذ قلتم يموسى کما مر آنفاً.

يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾

چې دوی سرګردان وه په مځکه کې. نو ته غم مه کوه پر هغه قوم چې فاسقان وه يعنې هغه کسان چې له جنګ څخه د جبابره وو انکار وکړي، او دوی هم په دغه سبب فاسقان وبلل سول.

پوه سه: چې مخاطب په دې کې موسى عليه السلام دی. ولې چې دی پر هغه ښيرا چې بني اسرائيلو ته يې وکړه بقوله "فافرق بيننا وبين القوم الفاسقين" پښېمانه وه چې تاولي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شپږ اورته وکړه چي دوی به سرگرداني د تيه مبتلا سوه. نو خدای ﷻ و موسی عليه السلام ته وايي چي ته يې غم مه کوه، ولې چي دوی مستحق د دغه عذاب التيه دي په سبب د فسق ددوی يعني اعراض د امر الهي څخه چي جنګ د جبابره سره و.

يوه سه: چي معنی د "يتيهون يتحيرون في الارض ای ارض التية" چي د يو لوی بيابان نوم دی چي بني اسرائيل څلوېښت کاله په دغه بيابان کي ګرځېدی چي دا بيابان شپږ فرسخه و، او دوی شپږ لکه مقاتل کسان وه او دوی به پر ورځ په ډېر کوشش سفر کاوه چي له دې بيابانه ووځي. ماښام چي په سو بيرته به هغه ځای ته راغله چي تېره شپه دوی په کوم ځای کي وه او په دې بيابان کي د ګرمۍ په موسم کي به وريځ ددوی پر سرو سايه کوله. او د شپې به يوه تنبه (لکړه) د نور پيدا کېدله چي دوی ته يې تول محکه رونبانه کول او د خوراک لپاره "من" خواږه شيان وه او د سپېدو څخه تر لمر ختو پوري په مثل د واوري اورېدله او دوی به تولول. او "سلوی" وه چي پاخه تاروګان وه چي هر چا د خپل ضرورت مطابق جمع کوله. او کالي داغه يو جوت نه څيرېدل او نه خيرنېدل او ونېښتان د ږيري، برېتو، سر او د نورو ځايو يې نه اوږدېدل چي غوچي يا د سر چړې ته محتاجه سي، او اوبه يې د هغې ډبري څخه وې چي د موسی عليه السلام سره ورسره وه کما في سورة البقرة "فاضرب بعصاک الحجر" روح البيان وايي چي اصح د اقوالو دادی چي موسی او هارون عليهما السلام د تيه په تول سفر کي د بني اسرائيلو سره هم سفر وه او دا سفر که څه هم د بني اسرائيلو لپاره عقوبة التاديب و. لکن د موسی او هارون عليهما السلام لپاره خوشحالي او سلامتي وه ولې چي امتثال د امر الهي و او عبادت و. نه دې سببه چي په دوی دوو کي د تاديب سبب عقوبت نه و. لکه د نمرود اور د ابراهيم عليه السلام لپاره.

درويش وايي: چي اختلاف د رواتو او مفسرينو په څلور ځايه کي دی.

(۱) موسی عليه السلام د ارض مقدسه فاتح له جبابره وو څخه و لکه مورږ چي دمخه ووېل (۲) موسی عليه السلام بعد الخروج من التية وفتح الجبابرة ژوندی و چي مصرته ورغلی (۳) موسی او هارون عليهما السلام په تيه کي وفات سوه.

(۴) فاتح د جبابره وو یوشع بن نون علیه السلام و، چې د موسی او هارون علیهما السلام وروسته خدای جل جلاله ده ته نبوت ورکړی، والی کل من هذه الاقوال ذهب ذاهب.

درویش وايي: چې ددې تولو اقوالو د دلائلو راوړلو به ډېري ورقې ونیسي او کتاب به ویونکو ته درد سر سي، ولهذا اعرضنا عن دلائل الکل.

قصة وفات هارون علیه السلام: سدي رحمه الله وايي چې موسی علیه السلام ته جبرائیل راغلی او پیغام الهي یې راوړی چې د هارون اجل نژدې دی ته دی فلاني غره ته بوزه، نو موسی هارون علیهما السلام له ځانه سره ملګري کړی او د هغه غره وجانب ته ولاړل، او په هغه غره کې یوه ښائسته درخته ولاړه وه چې مثل یې چا نه ولیدلی، او تر هغې درختې لاندې یوه خونه وه او په خونه کې یو پلنګ پروت و او پر هغه یو فرش اوارو، او ډېره ښه خوشبوئي پر پاشل سوې وه، هارون علیه السلام چې ورته وکتل ډېر ښه خوند یې ورکړی، نو موسی علیه السلام ته یې وویل چې زه به یو ګړی پر دغه پلنګ بیده سم! موسی علیه السلام ورته وویل بیده سه، هارون علیه السلام ورته وویل چې بېرېږم که صاحب البیت راغلی ما ته به په غضب سي، موسی علیه السلام ورته وویل چې ببغه بیده سه که صاحب البیت راغلی زه دې د هغه له غضبه خلاصوم، نو هارون علیه السلام چې بیده سو ملک الموت ورته راغلی، نو هارون و موسی علیه السلام ته وویل "خدعتني یاموسی" زما سره دې چم وکړی اې موسی، نو هارون علیه السلام وفات سو، هغه خونه هم پورته سوه هغه درخته هم ورکه سوه او پلنګ د آسمان پر خوا ولاړی، نو موسی علیه السلام یوازې وبني اسرائیلو ته راغلی هغو ورته وویل چې هارون څه سو؟ موسی علیه السلام چې د هارون علیه السلام د مرګ قصه ورته وکړه، بني اسرائیلو ورته وویل چې هارون تا وژلی دی او یو ځای به دې ښخ کړی وي، او بني اسرائیلو د قتل سبب دا ورته ووایه چې تر تا پر موږ باندې هارون ګران و، نو ستا حسد ورسره پیدا سو او مړ دې کړی، موسی علیه السلام ورته وویل ویحکم هارون خو زما ورور و، نو ما به څرنګه وژی، خو بني اسرائیلو موسی علیه السلام ډېر تنګ کړی چې هارون هرومرو تا وژلی دی، نو موسی علیه السلام ولاړ سو دوه رکعته لمونځ یې وکړی او خدای جل جلاله ته یې خواست وکړی چې دغو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بني اسرائیلو ته د هارون د مرګ قناعت ورکړي، نو سرېر د هارون علیه السلام په منځ کي د اسمان او مځکي راکښته سو چي بني اسرائیلو ولیدی، نو یې قناعت وسو چي هارون موسی علیه السلام نه دی وژلی بلکې په خدایي مرګ مړ دی.

قصة موت موسی علیه السلام: ابن اسحاق رحمه الله وایي چي د موسی علیه السلام اجل نژدې سو، نو خدای جل جلاله یوشع نبي کړی چي د موسی علیه السلام صاحب و، له دې سببه چي موسی علیه السلام له مرګه ډېر بد وړه، نو خدای جل جلاله غوښتل چي د موسی علیه السلام په زړه کي د مرګ محبت پیدا کړي، نو د موسی علیه السلام په زړه کي شک پیدا سو چي زه ژوندی یم نو ولي خدای جل جلاله یوشع بن نون نبي کړی، په زړه کي یې دا ورو ګرځېدل چي ستا لکه چي اجل الموت نژدې سوی دی، نو له هم دې سببه هره ورځ چي به یوشع و موسی علیه السلام ته ورغلی موسی به پوښتنه څني کوله یانبي الله ما احدث الله الیک؟ یعني خدای جل جلاله څه نوي خبري تاته استولي دي، یوشع به ورته وویل چي ما څو کاله ستا شاګردي وکړه ما کله ستا څخه پوښتنه کړي وه چي خدای جل جلاله تاته څه نوې خبره راستولې ده چي تا به نه وای ویلي چي خدای فلانی خبره ماته وحي کړې ده. یعني ته ولي زما څخه پوښتنه کوې د نوي خبري، نو موسی علیه السلام په ځان پوه سو چي مرګ دي نژدې سوی دی، چي یوشع وتاته حال نه وایي، نو باره د موسی علیه السلام موت خوښ سو او له ژونده یې بد راغله قمات.

درویش وایي: چي د موسی علیه السلام د موت په باره کي یو صحیح حدیث چي بخاري هم روایت کړی دی له ابو هریره رضي الله عنه څخه لکن درویش نه کړی رانقل چي عوام الناس به د هغه حدیث له کبله په زړو کي څه وګرځوي، او توجیه به یې هم نه سي کولای، او وهب بن منبه رحمه الله وایي چي موسی علیه السلام یوه ورځ د یو کار لپاره صحراته ووتی که څه ګوري چي ملکي یو ځای قبر جوړوي موسی علیه السلام چي ورته وکتل ډېر خوندآور قبر و او ډېر خوشبویه او ښه فرش هم پکښې هوار و، موسی علیه السلام و ملکو ته وویل چي دا قبر مو د چا لپاره جوړ کړی دی؟ ملکو ورته وویل لعبد کریم علی الله، موسی علیه السلام ورته وویل چي رشتیا دا بنده پر خدای ډېر قدر لري چي تاسي یې د هغه لپاره په داسي زیبا قبر جوړولو مامور کړي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یاست، ملکو ورته وویل یاصفي الله ستا خوښه ده چې دا قبر ستا وای؟ موسی ورته وویل چې ښځې مې خوښه ده، ملکو ورته وویل ورشوه سه پکښې پرېوزه او توجه و خدای ﷻ ته وکړه، موسی عليه السلام هم ورغلی پکښې پرېوتی او توجیه یې وخدای ﷻ ته وکړه او یوه لنډه ساه یې وکښل او وفات سو، ملکو خاورې پر سمې کړې، راویان وایي چې د موسی عليه السلام عمر یو سل او شل (۱۲۰) کاله و.

پوښتنه: دا څه سبب دی چې د موسی عليه السلام د ژوندانه په کارنامو او د هارون عليه السلام د وفات په باره کې دومره ډېر اختلاف موجود دی؟

ځواب: یو خو دا سبب دی چې دا واقعاتې په زرو کلونه دمخه پېښې سوي، او بل اصلي سبب دادی چې دا حکایات اکثره مبني دي د یهودانو پر تاریخ چې بعض به یې صحیح وي او بعض به یې موضوعي وي، والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ

او ته اې محمده ﷺ ووایه پر دوی یعنې پر اهل کتابو خبر او قصه د دوو زامنو د ابو البشر آدم عليه السلام چې هغه دوه زامن یې هابیل او قابیل وه په حق سره، یعنې چې موافق د تاریخ سره د اهل کتابو وي.

یوه سه: چې "بالحق" باعتبار الموصوف المحذوف مفعول مطلق دی "اتل" یعني تلاوت متلبسة بالحق او یا حال دی له ضمیر څخه د "اتل" چې علیه الصلوة والسلام ته راجع دی ای متلبساً بالصدق.

یوه سه: چې اهل علم د تاریخ اسلامي او د اهل کتابو وایي چې د تمامو انسانانو جده چې حوای رضي الله عنها یې نوم و له آدم عليه السلام څخه یې په یوه حمل یو نر او یوه ښځه زېږول، او ټوله اولاد د حواء نر او ښځې څلوېښت ته ورسېدې په شل حمله کې، اول نر چې قابیل یې نوم و دده غبرګولې اقلیما نومېده، او د دوهم حمل نر د هابیل په نامه و او دده غبرګولې لبودا نومېده، او د اخیري حمل د نر نوم یې ابو المغیث و، او د غبرګولې نوم یې ام المغیث و، او له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی چې آدم عليه السلام تر هغه وخت ژوندی و چې زامن، لونې، لمسیان، کړوسیان وغیرهم یې څلوېښت زره ته ورسېدل.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا

پوه سه: چي کلمه د "اذ" ظرف ده د "نباء" او یا حال ده له "نباء" څخه ای کائنا ذالک انبا، ابني آدم.

پوه سه: چي قربان نوم دی د ما یتقرب بها الی الله تعالی که یوه ذبیحه وي یا غنم اوړه وي وغیرهما.

پوښتنه: قربان هر یوه د قابیل او هابیل وکړی کما یدل علیه لفظ قربا بضمیر التثنیة فلم اورد لفظ قرباناً مفرداً؟

ځواب: یو خو لفظ د قربان مصدر دی تثنیه او جمع پکښي برابر دي، او بعض علماء تقدیر ورسره کوي ای قرب کلواحد منهما قرباناً.

فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ

نو د یوه قربان قبول سو چي هابیل و، او د هغه بل دا نه سو قبول چي قابیل و، نو یې ورته وویل چي زه تا وژنم.

تفصیل المقام: په وخت کي د آدم ﷺ قانون الهي دا و چي د یوه حمل د غبرګو یانو نر او ښځي نکاح نه وه سره روا، او د یوه بطن د نر نکاح د بل بطن د ښځي سره روا وه. نو آدم ﷺ به داسي کول چي نر به یې بالغ سو د هغه بل بطن ښځه به یې په نکاح ورکوله، نو څه وخت چي قابیل او هابیل ځوانان سوه، نو خدای ﷻ آدم ﷺ امر کړی چي د قابیل خور چي اقلیما یې نوم وو هابیل ته په نکاح ورکړه، او د هابیل خور چي لبودا نومېده وه قابیل ته په نکاح ورکړه، لکن د قابیل غبرګولې ډېره ښائسته وه او د هابیل خور بدرنګه وه. نو قابیل وویل چي زه خپله غبرګولې خور په خپله په نکاح کوم هابیل ته یې نه ورکوم، دده دا خیال و چي د یوه بطن نر او د بل بطن ښځه په نکاح ورکول حکم الهي نه دی بلکې د آدم له خوا دی. نو قابیل و آدم ﷺ ته انکار وکړی چي زه خپله خور هابیل ته نه ورکوم بلکي انا احق بها. او د قابیل د هابیله سره لوی حسد په زړه کي پیدا سو، نو آدم و قابیل ته وویل چي پر قربان به فیصله سره وکړو چي په دوی کي دا رواج و چي

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

سره اختلاف به يې سو، نو به يې يو خيرات خداى وهست وكړى، نو كوم سړى
چې به پر حق و، نو له اسمانه به سپين اور راغلى او د هغه صدقه به يې اسمان ته
يوړه او چې پر ناحقه به و د هغه صدقه به خپل پر ځاى پاته سوه، كه به غوښې وې
لېوانو به وخوړلې او كه به دانې وې مرغانو به وخوړلې، او بعض علماء وايي چې
هغه پاته قربان پر فقيرانو وېشل كېدى، نو هابيل چونكه مواشي درلودې، نو يو
بنه غټ پوسه څه شيدې او يو څه پېروى يې په قربان كې كېښښوى، او قابيل يو
اندازه لږ او بې كاره غنم په قربان كې كېښښول. له اسمانه چې اور راغلى د هابيل
پوسه يې اسمان ته يوړته كړى او د قابيل غنم ځاى پر ځاى پاته سوه. نو د قابيل
په زړه كې تور غضب، بغض او حسد د هابيله سره پيدا سو، سعيد بن جبير رحمه الله
وايي چې دغه پوسه د هابيل په جنت كې روزل كېدى تاچه په وخت كې د ذبح د
اسماعيل تر چاره لاندې د ابراهيم عليه السلام كېښښول سو او ذبح سو، نو د قابيل په
زړه كې حسد مضمر و حتى چې آدم عليه السلام د بيت الله شريفي زيارت ته ولاړى او
ميدان خالي سو، نو قابيل و هابيل ته وويل زه تا وژنم، هابيل ورته وويل ولې؟
قابيل ورته وويل له دې سببه چې خداى جل جلاله ستا قربان قبول كړى او زما دا يې نه
كړى قبول، او بل دا چې ته زما بنائسته خور په نكاح كوې او ستا بدرنگه خور
ماته په نكاح راكوې، نو هابيل ورته وويل چې په دې كې زما څه گناه ده.

قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٢٧﴾

خداى جل جلاله خو قربان د هغه چا قبلوي چې له متقينو څخه وي. يعني له خدايه بېرېږي
يعني حكم الهي ته غاړه ايږدي او د چا سره حسد نه كوي. اشاره يې ودې ته وكړه چې
حاسد بايد په خپل گرېبان كې وگوري او گناه كبيره د حسد له ځانه لېرې كړي.

پوښتنه: آيا قابيل په دغه حسد او قتل د ورو كافر سو كه څرنگه؟

ځواب: ابن ابي شيبه له ضحاك څخه روايت كړى دى په تفسير كې ددې آيت
"انما يتقبل الله عن المتقين. قال الذين يتقون الشرك" له دې تفسير څخه خو
داسې معلومېږي چې قابيل كافر سو لكن صحيح داده چې قابيل په حسد سره د
هابيل او په قتل سره كافر نه دى بلكې مرتكب د دوو كبيره گنهو دى، والله اعلم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او هابیل و قابیل ته وویل.

لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٢٨

پوه سه: چي لام موطئه د قسم محذوف دی. والمعنی قسم په خدای ﷻ دی که ته ماته وغځوې لاس چي ته ما وژني. زه نه یم غځونکی د لاس وتاته ددې لپاره چي زه تا مړ کړم، په سبب ددې چي زه له خدایه بېرېږم چي تا وژنم له هغه خدای څخه چي خدای دی د عالمیانو.

پوه سه: چي عبدالله بن عمرو ﷺ وایي قسم په خدای دی چي مقتول یعني هابیل قوي و تر قابیل، لکن د خدای ﷻ له خوفه یې مقابله نه ورسره وکړه. بلکې د تسلیم لاره یې غوره کړه للاثابة یوم القیامة. مجاهد ﷫ وایي چي د آدم ﷤ په دین کي حکم دا و چي که یو سړي د بل سړي قتل کوی منع به نه ورته کوي بلکي صبر به کوي. او یا له دې سببه چي دا قتل افضل و تر منعي او مقابلې قال علیه الصلوة والسلام کن عبدالله المقتول ولاتکن عبدالله القاتل.

پوه سه: چي ابن سعد ﷫ په طبقات حدیث کي له عبدالله ﷺ څخه روایت کړی دی چي زموږ په شریعت کي که څه هم مقابله د مرید القتل سره روا ده لکن بیا هم تسلیم او صبر افضل دی. لکه امیر المؤمنین عثمان ﷺ چي دغه لاره غوره کړه په هغه وخت کي چي باغیانو د مصر دی په خپل سرای کي تر محاصره لاندي نیولی و، حتی چي ابوهریره ﷺ وایي چي زه په دغه وخت کي د محاصرې د عثمان ﷺ کور ته ورغلم او ما ورته وویل چي زه ستا سره کومک کوم. عثمان راته وویل ایسرک ان تقتل الناس جمیعاً وایای معهم" آیا تاته ای ابوهریره دا خوند درکوي او داسي دي خوښه ده چي تول له خلګ ووژل سي اوزه هم ورسره ووژل سم. ابوهریره ﷺ وایي ما ورته وویل یا داسي کار خوند نه راکوي، نو عثمان ﷺ راته وویل که زه قتل کړم یو مسلمان ګویا ما ټول له مسلمانان قتل کړه هغه وچي حضرت عثمان ﷺ د تهجد لمونځ په کور کي کړی و او د قرآن وظیفه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يې كول چې باغيان و كور ته ور واوښتل او سر يې په توره ځندي پرې كړى. او د حضرت عثمان ﷺ وينې پر دې آيت باندې ولګېدى "فسيكفيكهم الله وهو السميع العليم" درويش وايي چې د حضرت عثمان ﷺ د قتل قصه ډېره اوږده ده په بل ځاى كې به راسي ان شاء الله العزيز. او هابيل ورته زياته كړه.

إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ

زما دا اراده ده چې تا نه قتل كوم چې رجوع وكړې يعني وخداى ﷻ ته په ورځ د قيامت زما په ګناه سره. او خپل په ګناه يعني كه ته ما قتل كړې اى ترجع متلبساً بالاثمين. يوه ګناه زما ده چې ما يې عمل كړى وي. او يو ستا ګنهونه دي چې تا زما سره د حسد او د بغض له لارې خپل كړي او په اخير كې مې مرهم كړې.

فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٢٩

نو ته به وسې له اصحابو څخه د اور يعني دوزخ. او همداغه اور دوزخ جزاء ده د ټولو ظالمانو يعني وانت منهم.

يوه سه: چې "باثمي واثمك" دواړه حال دي له ضمير څخه د "تبوء" اى تبوء متلبساً باثمي ومتلبساً باثمك. ولې چې مظلوم ته له حسناتو څخه د ظالم وركول كېږي په ورځ د قيامت جزاءً لظلمه. او كه چېرې ظالم حسناتې نه درلودې، او يا يې درلودې لكن حسنات يې دمخه تر اداء د حقوق الناس خلاصي سوي وي. نو پر ظالم ګنهونه د مظلوم طرح كوي او دوزخ ته يې اچوي. لكه څنګه چې په صحيح حديث كې راغلي دي چې روايت يې ابو هريره ﷺ كړى دى چې سره د اختصاره يې حاصل دادى چې رسول الله ﷺ وفرمايل "المفلس من امتي من ياتي يوم القيامة بصلوة، وصيام و زكوة" مسكين يعني حقيقي هغه څوك دى چې راسي په ورځ د قيامت د لمونځو. روژو او زكوات سره يعني دا افعال يې كړي وي "وياتي قد شتم هذا واكل ما هذا وسفك دم هذا وضرب هذا" او داسي راسي چې بعضې خلګو ته يې ښكنځل كړي وي. او د بعضو خلګو مال يې خوړلى وي. او د بعضو خلګو وينه يې توى كړې وي. او بعض كسان يې وهلي وي. نو يوه مظلوم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ته دده حسنات ورکړه سي او بل مظلوم ته دده حسنات ورکړه سي. يعني وهکذا الى اخير المظلومين، نو که يې حسنات تمامي سوې دمخه تر اداء د حقوق د مظلومينو. نو د هغو ګنهونه راواخلې پرده يې طرح کړي. بيا يې نو دوږخ ته واچوي، رواه مسلم بطوله.

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ

نو خوښه کړه نفس دده يعني د قابيل د ورور وژل يعني د هابيل.

پوه سه: چې کلمه د "له" يې لپاره د زيادت ربط ده يعني اصل يې دا و فطوعت نفسه يعني نفس دی دعوت کړی وقتل ته د ورور او ده يې په خوله وکړه، ابن جريج وايي چې ابليس وده ته په رنګ د سړي سو يو مرغه يې را واخستی سر يې پر ډبره ورکښېښود او په بله ډبره سره يې سر ور وکوټی او مړ يې کړی، او قابل ورته کتل، نو د خپل ورور هابيل د قتل چم يې زده کړی، نو قابيل د هابيل سر د دوو ډبرو تر منځ کړی او مړ يې کړی. بعض علماء وايي چې هابيل و خدای ﷻ ته صبر وکړی يعني قابيل په ښکاره مړ کړی. او بعض علماء وايي چې هابيل بيده و قابيل په لو ډبره پر سر وواهه هغه مړ سو.

درويش وايي: چې په اولاد کې د آدم عليه السلام هابيل اول سړی و چې ظلماً ووژل سو، او قابل اول ظالم دی چې قتل يې وکړی، په صحيح حديث کې راغلي دي چې عليه الصلوة والسلام ويلي دي چې هرڅو ناحقه قتلونه چې کېږي د قيامت تر ورځې پورې، نو قابيل په ګناه کې ورسره شريک دی لانه اول من سن القتل بغير حق.

فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝

نو قابيل خپل ورور هابيل مړ کړی، نو وګرځېدی قابيل له خسران کونکو خلګو څخه هم په دنيا کې، ولې چې تو له باقي مانده عمر يې په غم کې و. او په اخرت کې هم ولې جنت يې په دوږخ بدل سو. او تاريخ وايي چې هابيل د شلو کلو په عمر کې ووژل سو. تاريخ وايي قابيل چې هابيل مړ کړی نو حيران و چې اوس نو څه په وکړم. او درندګان شاوخوا د هابيل د غوښو خوړلو لپاره په انتظار وه، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قابیل هابیل په یوه توبره یا گوڼي کي واچاوه او په شا یې کړی تر څلویښت ورځو پوري، او ابن عباس رضي الله عنه وايي چي یو کال یې په شا وګرځاوه حتی بدن یې تغیر وخوړی، او مرغان و درندګان به په پسې وه چي کله به یې بوغو خوي چي وه یې خوړو، اخیر خدای ﷻ دوه کارګان پیدا کړه چي سره جنګ یې کړی یو کارګه بل وواهه مړ یې کړی، نو وروسته ژوندي کارګه په مونښکه او پښو سره خاوري وشنلي او مړ کارګه یې پکښي ښخ کړی قابیل ورته کتل کما قال الله تعالی.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهٗ كَيْفَ يُوَارِيْ سَوْءَةَ اَخِيْهِ قَالَ يٰوَيْلَتٰۤى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِيَ سَوْءَةَ اَخِيْ فَاَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ۝

نو خدای ﷻ راواستاوه کارګه چي کیندله یې مځکه تاچي وویني خدای پاک یا کارګه چي څرنګه سړی پټوي جسد میت د خپل ورور.

فائده: ضمیر مرفوع د "یریه" څوک وايي راجع دی و خدای ﷻ ته، او بعض علماء وايي چي کارګه ته راجع دی، او ضمیر منصوب وقابیل ته راجع دی. او مراد له "سؤیة" څخه د مړي جسد دی که څه هم په اصل کي خو سؤیة عورت ته وايي چي کشف یې سړی په غم کي اچوي پر جسد د میت اطلاق له دې سببه وسو چي د میت و جسد ته کتل هم بد ښکاریږي.

پوښتنه: کارګان خو دوه وه، نو څرنګه یې "غراباً" په لفظ د مفرد راوړی؟

ځواب: غراب اسم جنس دی، او بل دا چي په قابیل لیدل ښخول د مړي خو د یوه کارګه کار و، مړی کارګه خو په دې لیدلو کي کار نه لري.

فائده رؤیة دلته علمي دی د سترګو نه دی، ولي چي په سترګو خو قابیل موارات الغراب لیدی لاموارات سؤیة الاخ.

پوښتنه: خدای پاک الهام د موارات المیت وکارګه ته وکړی قابیل ته یې نه وکړی لپاره د تحقیر د قابیل، او تنبیه یې پر دې وکړه چي قابیله ته اهون یې پر خدای ﷻ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تر کارګه، راوي وايي قابيل چي هابيل قتل کړی بدن يې تور تک تور سو، آدم عليه السلام چي له بيت الله څخه راغلی. نو له قابيل څخه يې پوښتنه وکړه چي ورور هابيل دي چېري دي؟ قابيل ورته وويل چي زه نه يم په خبر زه خو د هابيل وکيل نه وم. آدم عليه السلام ورته وويل چي تا وژلی دی. نو ځکه دي بدن تور سوی دی. آدم عليه السلام له قابيل څخه بېزاري اختياره کړه ومکث بعد ذالک مائة سنةً لا يضحک.

بوه سه: چي مقاتل له ضحاک رحمه الله څخه او هغه له ابن عباس رضي الله عنه څخه داسي يو روايت راوړی دی چي قابيل چي هابيل قتل کړی آدم عليه السلام په مکه مکرمه کي و. د ټولو درختو بلګونه ورژېدل او خوراکي شيانو هم تغير پيدا کړی. او مېوې ټولې توروې سوې اوبه د آدم عليه السلام پر خوله بې خونده وې. او ځمکه ټوله سپېره معلومېده. نو آدم عليه السلام وويل چي په ځمکه کي يو څوی بد کار پېښ سوی دی. نو هند ته راغلی هغه وچي قابيل هابيل وژلی و. نو دا دوه بيته يې وويل.

تغيرت البلاد ومن عليها　　فوجه الارض مغبر قبيح
تغير کل ذی طعم ولون　　وقل بشاشة الوجه المليح

لکن ابن عباس رضي الله عنه وايي چي هغه څوک چي وايي چي آدم عليه السلام شعر ووايه. نو دروغ يې وويل پر خدای او پر رسول د خدای ﷺ. ولې چي محمد ﷺ او ټوله انبياء په نفي کي د شعر سره برابر دي، او قرآن کريم خو له شاعريت د عليه الصلوة والسلام نفي کړې ده، او په حديث کي هم راغلي دي "ما انا بشاعر" لکن خبره داده چي آدم عليه السلام د هابيل په وژلو کي په سرياني ژبه يوه مرثيه ووېل لکن په نثر سره نه په نظم سره. نو آدم عليه السلام وشيث عليه السلام ته وويل يا بني ته زما وصي يې دغه زما مرثيه د هابيل په باره کي په ياد لره تاچي په مرور د زمانې تر ډېره پاته سي. نو خلګو ته به رقت او د زړه نرمي ورپيدا کوي. نو دا مرثيه پاته وه چي يعرب بن قحطان ته ورسېده او يعرب په عربي او سرياني دواړو ژبو خبري کولې او شاعر هم و. نو هغه مرثيه د آدم عليه السلام په باره کي د هابيل چي په سرياني ژبه وه وعربي ته يې را نقل کړه او پر وزن شعري يې جوړه کړه او پر هغه دوو مقدمو بيتو يې دوه بيته نور ورزيات کړه.

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

ومالي لا اجود بسکب دمع وها بیل تضمنه الفریح
اری طول الحیاة علي غماً فهل انا من حیاتي مستریح

تاریخ انبیاء وایي چي د آدم علیه السلام عمر چي یو سل او دېرش کاله و د هابیل تر قتل پنځه کاله وروسته خدای پاک ورده ته له حواء څخه زوی ورکړی چي شیث یې نوم و معناه هبة الله. یعني په عوض کي د هابیل، او شیث علیه السلام لوی عابد سړی و، په ساعاتو کي د ورځي او د شپې. او پنځوس صحیفې یې پر ده نازل کړي دي. نو شیث علیه السلام د آدم علیه السلام وصي او ولي عهد وګرځېدی. او آدم علیه السلام وقابیل ته وویل څه ولاړ سه "طریداً شریداً فزعاً" ترتلې. سرکښته او بېرونکی. نو قابیل خپله خور تر لاس ونیول او له آدم علیه السلام څخه وتښتېدی د یمن عدن ښار ته ولاړی او هلته چي بعض اولاد الاولاد د آدم علیه السلام موجود وه د هغو سره یو ځای سو، او بلیس لعین د سړي په رنګ کي ورته راغلی او ورته وه یې ویل چي د هابیل قربان چي اور وخوړلی هغه په پټه د اور عبادت کاوه، نو ته هم بیت النار جوړ کړه او د اور عبادت شروع کړه چي ستا او د پسمانده ګانو به فائده وي، نو قابیل بیت النار جوړ کړی، اول د اور عبادت چي په دنیا کي شروع سوی دی هم ددغه قابیل میراث دی، او د قابیل اولاد په لهوه ولعب د سورنا او طنبور او ډولک رباب اخته وه او شراب یې څښېل، او زنا او نور فواحش یې کوله حتی غرقهم الله بطوفان نوح علیه السلام. او د شیث علیه السلام نسل باقي پاته سو الی الیوم القیامة.

پوښتنه: عبید الله تا دمخه وویل چي قابیل کافر نه دی، اوس وایي چي هغه آتش پرست کافر دی؟

ځواب: ما چي وړاندي وویل ما داسي وویل چي په قتل د هابیل او دده سره په حسد نه دی کافر، ولي چي په ګناه کبیره سړی کافر کېږي نه، او اوس چي ما دی کافر وباله په سبب ددې چي د اور عبادت یې شروع کړی، او عبادت د غیر الله شرک دی.

درویش وایي: چي دا خبره ډېره صحیحه ده چي پر صغیره ګنهو همېشه توب کول یعني پښېماني نه پر کول په کبیره ګناه سړی اخته کوي، او همېشه توب پر کبیره ګناه اخیر سړی کفر ته رسوي فتفکر في حال قابیل مع ابیه آدم علیه السلام و مع اخیه هابیل.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَنَّهٗ مَنْ قَتَلَ نَفْسًاۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيْعًا ؕ

پوه سه: چي کلمه د "من" ابتدائيه ده او متعلق په "کتبنا" پوري ده.

والمعنى په سبب د وقوع د جنايت عظيمه من ابن آدم يعني قابيل چي هابيل يې ناحقه قتل کړی. او لپاره د بندولو له دې کار څخه يعني ناحقه قتل په اينده کي نه کېږي موږ ليکلي وه پر بني اسرائيلو يعني په تورات کي که وواژه يو سړي بېله قصاصه د بل نفس، او بېله فساد د قطاع الطريق غلو. يا زناء بعد الاحصان چي په رجم يې مرگ روا دی، نو بېله دغو اسبابو که څوک بل څوک قتل کړي، نو گويا تو له انسانان يې قتل کړه، ددې آيت تاويل حسن بصري رحمه الله دا ډول کوي چي د يوه نفس په قتل سره قاتل قصاصېږي لکه ټول خلگ چي مړه کړي او پر قصاصېږي، او که څوک يو نفس ژوندی کړي يعني ولي د مقتول و قاتل ته عفوه وکړي او قصاص يې نه کړي لکه ټول خلگ چي ژوندي کړي يعني په ثواب کي، حسن بصري رحمه الله وايي چي مقصود ددې آيت تعظيم د قتل النفس دی او احياء د نفس دی په عفوه سره من القصاص لپاره د بېرولو د خلگو عن قتل النفس. يعني بغير حق او ترغيب دی د خلگو في العفو عن القصاص. او ابن عباس رضي الله عنه په روايت د عکرمه وايي من قتل نبياً او يا سلطان عادل فکانما قتل الناس جميعاً في الوذر يعني په گناه کي، او که چا د يو نبي مرسته وکړه يعني له مرگه يې خلاص کړی، او يا يې د امام عادل سره کومک وکړی او له قتل څخه يې وساتی فکانما احياء الناس جميعاً، او مجاهد رحمه الله وايي چي څوک يو نفس محرمه قتل کړي ځای يې دوږخ دی لکه ټول خلگ چي مړه کړي هم ځای يې دوږخ دی من التاويلات.

وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ جَمِيْعًا ؕ

درويش وايي: چي ددې آيت ژباړه او تاويل دمخه آنفاً تېر سوه.

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ

په تحقيق سره راغلي دي ودوی ته رسولان زموږ يعني يو په بل پسي په معجزاتو واضحاتو سره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي لام د "لقد" موطئه د قسم محذوف دی او د "جائتهم" ضمير د جمع راجع دی وبني اسرائيلو ته لان الكلام معهم. که څه هم روح البيان و اهل کتابو ته مطلقاً راجع کړی دی.

بوه سه: چي له "رسول" څخه مراد هغه اصطلاحي معنی نه ده چي متجدد دين به لري، ولي چي انبياء د بني اسرائيلو ټوله پر دين د موسیٰ عليه السلام وه او کتاب يي تورات و، بلکې رسول دلته په معنی د نبي دی الا ان يقال انه مبني علی مذهب من قال ان النبي والرسول بمعنی واحد.

ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ

وروسته بيا نو د پر ددوی يعني بني اسرائيلو وروسته تر ارسال د رسولانو او د تاکيد د امر په نه کولو سره د امثالو د جنايت د قابيل اسراف کونکي دی په قتل او باک هم نه په کوي.

بوه سه: چي اسراف تجاوز دی له حدودو څخه د اعتدال چي خدای جل جلاله امر په کړی وي من غير مبالات يعني باک نه په کوي.

فائدة في الآيات السابقة: په حديث کي د براء بن عازب رضي الله عنه چي ابن ماجه يي روايت کړی دی راغلي دي! چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل "لزوال الدنيا اهون علی الله من قتل مؤمن بغير حق" يعني خرابول د دنيا سپک دی پر خدای جل جلاله باندي تر قتل د مؤمن بېله حقه د قتل. وقد ذكرنا موجبات القتل عن قريب.

بوه سه: چي سليمان بن علي و حسن بصري رحمهما الله ته وويل په باره کي د دغه آيت وويل "وكتبنا علی بني اسرائيل الی اخيرها" چي دا احکام زموږ لپاره هم دي لکه د بني اسرائيلو لپاره چي دي؟ حسن رحمه الله ورته وويل ای يعني هو والذي لا اله غيره ماكان دماء بني اسرائيل اكرم علی الله من دمائنا. هو! زموږ لپاره هم دی. ولي چي ويني د بني اسرائيلو عزت مندي نه دي پر خدای جل جلاله زموږ تر وينو.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

نه ده جزاء او عذاب د هغو کسانو چي جنګ کوي د خدای او د رسول سره د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ مکر دا وروسته چي راځي.

یوه سه: چي مراد له جنګ څخه د خدای او د رسول، جنګ دی د دوستانو سره د خدای او د رسول وهم المسلمون، خدای ﷻ خپل د دوستانو جنګ خپل او خپل د رسول جنګ وګرځاوه لپاره د تعظیم د دوستانو د خدای او د رسول.

یوه سه: چي مراد له دغې محاربې څخه په قول د روح البیان قطع الطریق دي چي یو قوم وي ذی شوکة او سلاح وي په صحراء کي سره جمع سي، او د مسلمانانو پر اموالو تعرض کوي او د مسلمانانو پر وینه او ازواجو تعرض کوي.

وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا

او کوشش کوي په مځکه کي د فساد چي دا مذکوره شیان او اعمال وه.

یوه سه: چي "فساداً" حال دی له ضمیر څخه د "یسعون" ای حال کونهم مفسدین اصل نزول ددې آیتو په قوم د هلال بن عویر اسلمي دی چي هغه د علیه الصلوة والسلام سره قرار داد او معاهده کړې وه، چي زه او زما قوم نه ستا سره کرمک په جنګ کي کوو، او نه د نورو کفارو مرسته کوو ستا سره په جنګ کي. و هغه څوک مسلمانان چي تاته درځي زموږ پر لار هغه زموږ له خوا څخه په امن کي دي، او هغه څوک چي په قصد د اسلام و مدینې ته ځي زموږ پر لار هغه هم زموږ له خوا څخه په امن کي دي. نو یو قوم د بني کنانه وو د علیه الصلوة والسلام وخواته روان وه د اسلام راوړلو اراده یې وه، د هلال د قوم پر لار تېرېدل او هلال په خپله په دغه ورځ حاضر نه و، نو د هلال قوم د هغو بني کنانه وو لار ونیول نو هغه یې مره کړه او مالونه یې ځني لوټ کړه.

سوال: څوک خو په نفس ارادې د اسلام له حربي توبه نه وځي او حد خو په قطع الطریق کي د حربي نسته که څه هم مسامن حربي وي، نو دې قوم ته د هلال ولي حد وټاکل سو کما سیأتي؟

ځواب: معنی د یریدون الاسلام یریدون تعلم احکام الاسلام ده، یعني مسلمانان خو دمخه لا وه.

فائده محاربه او فساد چونکه پر مختلفو اقسامو دی لکه (۱) قتل بدون اخذ

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

المال (۲) او بل قتل دی سره د اخذ المال (۳) اخذ المال بدون القتل (۴) صرف بيرپول بدون القتل واخذ المال. نو په دې راتلونکو آيتو کې يې د هرې مرتبې لپاره جزاء وټاکل.

أَنْ يُقَتَّلُوٓا

يعني حداً او پر صلب دې نه اچوي دا په هغه صورت کې چې دوی بوازې قتل کړی وي که څه هم اولياء د مقتول عفو ورته وکړي لکن ددوی عفو ته اعتبار نشته، ولې چې دا حق د شرعي شريفي دی حق العبد نه دی. او په دې کې هم فرق نشته که يې په آله جارحه لکه توره وغيره قتل کړی، او که يې په ډبره وژلی وي او که يې په لرګي وهلی وي مثلاً الی غير ذالک.

أَوْ يُصَلَّبُوٓا

يا دې يې په دار کړي که يې قتل او اخذ المال دواړه کړي وي.

فائده: صلب دا يولي لکه د لاندې پسه چې پر يو لرګي واچوي او په نس او نورو ځايو کې يې په نېزو او چړو ووهي تر څو چې مړ شي، او که يې پر مخکه مړ کړي بيا دې پر دار نه اچوي لانه لا فائدة فيه. يعنې زجر د ورته کار څه.

أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَافٍ

او يا دې ور پرې کړه سي لاسونه او پښې ددوی، يعنې رسته لاسونه ور پرې سي له اول بنده څخه. او چپه پښې دې ور پرې کړل سي د بجلکي سره که يې واڑي مالونه اخستي وه يا له مسلمان څخه او يا له اهل ذمه څخه لکن دومره مقدار روپۍ وې چې پر دغو قطاع الطريقو وېشل سوي واى هر يوه ته لس درهمه ور رسېدل، او يا برابر د لس درهمه که نقدي روپۍ نه وي بلکې نور عرض وه.

فائده: قطع د رسته لاس خو يې په سبب د مال د ورلو ده، او قطع د چپه پښې يې په سبب ددې ده چې دوی امنيت د لارې ګډوډ کړی و.

أَوْ يُنفَوْا مِنَ الْأَرْضِ

او يا له مځه څخه د مځکې ورک کړل سي يعنې په محبس کې دې بنديان کړي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او بعض اهل مذهب وايي چي له وطنه دې فراره کړي. والاول هو مذهب الحنيفية نو چي بنديان يې کړه شر ددوی به دفع سي او څه ناڅه تعزير دي هم ورکړي دا پر دې تقدير چي قطاع الطريق صرف خوف زده کړي وه تېرونکي پر دوی نه يې وژلي وه او نه يې مال ځني اخستي و، نو دا سبب ددوی په سبب د امنيت د لاري چي دوی ګډوډ کړی و.

ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

دغه مذکوره جزاګاني دوی لره رسوايي ده په دې دنيا کي، او دوی لره په اخرت کي لوی عذاب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

مګر نه هغه قطاع الطريق چي توبه وکاږي له قطع الطريق څخه دمخه تر دې چي تاسي قادره کېدای پر دوی، نو چي دمخه يې توبه وکښل، نو تاسي په دې پوه سئ چي خدای ﷻ غفور دی يعني ګناه بخښونکی دی او علاوه پر هغه مهربان دی پر ګناه کارانو توبه کونکو باندي.

فائده: استثناء د مخصوص په هغه څه پوري چي له حقوق څخه د خدای ﷻ وي، او هر چي حقوق د انسانانو دي هغه په دې توبې سره نه ساقطېږي مثلاً که قاطع الطريق يو سړی وژلی و، او بيا قبل القدرة عليه توبه وکښل نو په دې توبه وژل دده حد آخو ساقط سو، ولي دا حق الله و، او ولي د مقتول پر خپل حق پاته دی من القصاص او العفو، ولي چي دا حق العبد دی، او که قطاع الطريق له چا څخه ډېر مال اخستی و او بيا قبل القدرة عليه توبه وکښل نو لاس او پښه يې نه پرې کېږي ولي چي دا حق الله دی په توبه ساقط سو، مګر د صاحب المال حق باقي دی په مال کي د قطاع الطريق پر قاطع يې رد واجب دی، او که قاطع الطريق بعد القدرة عليه توبه وکښل، روح البيان وايي چي له ظاهر څخه د آيت څو داسي فهمېږي چي دا توبه وده ته فائده نه کوي د هر حد چي مستحق و هغه حد پر جاري کېږي کما يضمن حقوق العباد. البته ددې توبه فائده داده چي عذاب عظيم په اخرت کي نسته وده لره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوهه: چې دا ټوله بيان چې تېر سو په باره کې د قطاع الطريق د مسلمانانو دی.

مسئله: که قطاع الطريق کافران وه او له کفره يې توبه وکښل او ايمان يې راوړی، نو له ده څخه ټوله عقوبات ساقط دي قبل القدرة وبعدها. او که يې څوک وژلی وي او يا يې مال د چا اخستی وي په حال کې د کفر پر هغه کافر مؤمن باندي د هيڅ شي مطالبه نسته که څه هم ايمان يې بعد القدرة وي کما لو آمن قبل القدرة عليه.

مسئله: مسلمانان که محاربان وه نو که دوی توبه وکښل قبل القدرة عليهم ای قبل ان يظفر امام المسلمين عليهم. نو له دوی څخه هغه عقوبت چې حق الله وي ساقط دی او حقوق العباد نه ځني ساقطېږي، نو که دوی يو مسلمان په وخت کې د قطع وژلی و، نو له دوی څخه ساقط دی په توبه سره قبل القدرة يعني خواه مخواه وژل ولي چې حتماً وژل حق الله دی مگر د ولي المقتول حق چې قصاص دی پر پاته دی نو د ولي المقتول خوښه ده که يې قصاصوي او که عفوه ورته کوي، او که يې له يو مسلمان څخه په وخت کې د قطع الطريق مال اخستی و او بيا يې توبه وکښل نو قطع اليد ځني ساقط دی ويجب عليه رد المال. وان جمع بينهما ای القتل واخذ المال، نو له ده څخه خامخواه وجوب القتل او صلب ساقط دی او ضمان المال پر پاته دی، او دغه رنگه د ولي المقتول د قصاص حق ان شاء عفی عنه وان شاء اقتص منه.

درويش وايي: چې له دې ټوله تفصيل څخه دا معلومه سوه چې قطع الطريق او بېرول د مسلمانانو من اقبح السيئات. او هم دا و شان نزول ددې آيتو په نېز د اکثرو مفسرينو. او مظهري رحمه الله په روايت د بخاري له انس رضي الله عنه څخه داسي روايت کړی دی چې يو څو نفره د عکل له قبيلې څخه عليه الصلوة والسلام ته راغله او اسلام يې راوړی، نو د مديني هواء بده پر ولگېده يعني مرض د نفخ البطن وربېښ سو غالباً له دوا څخه داسي معلومېږي چې د استسقاء مرض به وربېښ سوی وی، ولي البان د اوښانو د استسقاء د مرض دوا ده. او بل په روايت کې د ابن عباس رضي الله عنه راغلي دي چې راغلي خلگ د عرنيه د قبيلې وه.

درويش وايي: چې جمع يې ممکنه ده بعض راغلي کسان څوک د عکل له قبيلې وه او بعض د عرنيه له قبيلې وه، نو عليه الصلوة والسلام دوی امر کړه چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ولاړ سئ و اوښانو ته د صدقې او تاسي څیښئ شیدې او بولي د اوښانو، نو دوی چي دا کار وکړی دوی جوړ سوه او په بدن چاغ سوه، نو دوی مرتد سوه العیاذ بالله او دوی مړه کړه رعات "ساروانان" د اوښانو د صدقې او اوښان یې بوتله ولاړه، نو علیه الصلوة والسلام ته خبر راغلی خلګ یعني اصحاب کرامﷺ یې پسي واستول، نو صحابه کرامو هغه کسان سره د اوښانو ونیول او علیه الصلوة والسلام ته یې را وستل، علیه الصلوة والسلام امر وکړی لاسونه او پښې ور پرې کړئ او مېخونه یې تاوده کړه سترګي یې په ورتوري کړې، او د ډېرو په شپله کي یې وغورځول، دوی به د اوبو ناري وهلې اوبه به چا نه ورکولې تر څو چي په داغه حالت کي مړه سوه، ابو قلابةﷺ وايي سبب د تشدید د علیه الصلوة والسلام ددې خلګو سره په دې وجه وو چي دې خلګو رعات الابل وژلي وه او اوښان یې غلا کړي وه، او حاربوا الله ورسوله هم وه او په مځکه کي یې فساد هم وکړی، نو دا و سبب د تغلیظ د عذاب ددوی سره.

پوښتنه: په شریعت محمدي کي مثلت یعني پزه یا غوږونه پرېکول یا په سترګو تاوده مېخونه ورچخل خو ممنوع وه؟

ځواب: محدثین وايي چي دا فعل علیه الصلوة والسلام قصاصاً وکړی ولي چي دوی د رعات الابل سره دا تولـه کارونه کړي وه، او قتاده لـه ابن سرین رحمه الله څخه داسي روایت کړی دی چي دا فعل د علیه الصلوة والسلام دمخه و تر انزال د حدود الشرعیة وو، او ابو الزیاد وايي چي دا فعل چي علیه الصلوة والسلام وکړی خدای حدود نازل کړه او علیه الصلوة والسلام یې له مثلت څخه منع کړی، ولهذا روی عن قتادةﷺ بلغنا ان النبيﷺ بعد ذالک یحث علی الصدقة وینهی عن المثلة او نوري توجیهات د فعل د علیه الصلوة والسلام علماؤ د صحابه وو او تابعینو نقل کړي دي.

درویش وايي: چي زما په نبز اصلي توجیه د مثلت ددوی قصاص د رعاتو الابل ده کما اوردناه من قبل لکه سلیمان التمیمي چي له انسﷺ څخه روایت کړی دی قال انما سمل النبيﷺ اعینهم لانهم سملوا اعین الرعات.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې مظهري ګڼو روایتونه نقل کړي دي حتی چې په بعضي روایاتو کې يې راوړي دي چې دغه آيتونه يعني "انما جزاء الذين الخ" سرزنش و د عليه الصلوة والسلام پر فعل د مثلت والله اعلم زه خو داسي نه سم ويلای که څه هم ټوله خلګ داغسي ووايي، اوس خو به لا مظهري وليث بن سعد ته حواله کړي وي

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ

اې هغه کسانو چې ايمان يې راوړی دی له خدايه وبېرېږئ يعني له عذاب او عصيانه د خدای ﷻ. او طلب کړئ يعني د خپلو ځانو لپاره و خدای پاک ته يعني و ثواب ته د خدای او قرب ته د خدای په واسطه سره د اعمال صالحه وو.

. **پوه سه:** چې "اليه" متعلق دی په "وسيلة" پوري لکن مقدم يې کړی پر وسيله لپاره د اهتمام.

سوال: نحات وايي چې د مصدر معمول پر مصدر نه دمخه کيږي لضعف عمله؟

ځواب: وسيله خو مصدر نه ده بلکې په معنا د مايتوسل به الى الله تعالى ده. ويتقرب به اليه تعالى والجمع وسائل، او عطاء رحمه الله وايي چې وسيله افضله د درجو د جنت ده، نو ځکه په حديث نبوي کې راغلي دي "سئلوا الله لي الوسيلة فانها درجة في الجنة لا ينالها الا عبد واحد وارجوا من الله ان اكون هوانا" يعني تاسي سوال کوئ له خدای ﷻ څخه زما لپاره د وسيلې، ولې چې هغه يوه درجه ده په جنت کې يعني درجه عظيمه چې هغه نه رسيږي مګر و يوه بنده ته او زما اميد دی چې هغه بنده زه يم او د هغه چې ماته طلب د وسيلې وکړي زما شفاعت به په ورځ د قيامت د هغه نصيب سي.

وَجَٰهِدُوا۟ فِى سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝٣٥

او تاسي جهاد کوئ په لاره کې د خدای ﷻ يعني لپاره د اعلاء د كلمة الله له دښمنانانو ظاهره او باطنه وو سره شايد بلکې په تحقيق تاسي به ورسيږي و قرب الهي ته او سعادت اخروي ته.

پوه سه: چې بعض مشائخ ددې زمانې ترجمه د "وسيلة" په شيخ مرشد سره کوي.

درويش وايي: چې شيخ کامل چې اوصاف د ارشاد پکښې وي کما بين في

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کتب التصوف که څوک پیدا کړي خو هغه کبریت احمر دی او مسک اذفر دی، لکن توفیق الوصول الیه من الله الاکبر. لکن زما غرض دادی چې د لفظ "وسیلة" ترجمه شیخ مرشد نه ده کما زعموا.

پوه سه: چې صحبت او هم نشیني د صالح سړي هر څوک چې وي ډېر ښه کار دی په صحیح حدیث نبوي کې راغلي دي چې د صالح سړي ناسته داسې مثال لري لکه سړی چې د مشک خرڅونکي په دکان کې کښېني، نو یا به دی مشک څني رانیسي او یا به دکاندار ده ته څه مشک مفت درکړي، او که له دغو دواړو څخه یو نه سي پېښه د کان خو یې خوشبویه دی، دی چې را وځي دده د کالو به خوشبويي ولاړېږي. او د جلیس سو. مثال یعني د بد سړي مثال داسې دی لکه سړی چې د آهنګر په دکان کې کښېني، نو یا به د آهنګر د اور کوره دده کالي در وسوځي او یا به دده په دود لړلي دکان دده مخ او کالي در تور کړي، او که دا یو نه وي چونکه د آهنګر د دکان هوا بدبویه ده دی چې راوزي دده به هم بد بوی څي او کما قال رسول اللهﷺ.

درویش وایي: چې داوسنی زماني یعني سنه ۱۴۲۷ هـ ق بلکې تر دې سنې هم ډېر دمخه په نامه پیرانو او خلیفه ګانو پیري او مریدي تجارت ګرځولي دي. پایڅې یې پورته کړي وي نن ددې مرید پر کور ببله دعوته مېلمه کېږي په خپلو ورجو غوښو ځان موړ کړي، سبا د بل مرید پر کور، مګر خدایي کسان خامخواه په امت محمدیهﷺ کې سته لکن اوس به ډېر کم وي وهم من عصمهم الله من تلک الاعمال اللهم صبراً.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ

په تحقیق هغه کسان چې کفر یې مختاره کړي وي که فرضاً دوی لره یعني هر یوه لره مافي الارض وي من خزائنها وجواهرها وذخائرها.

پوه سه: چې مافي الارض اسم دی د "ان" او "لهم" یې خبر دی "جمیعا" یې تاکید دی د "ما" چې موصوله ده، او یا حال دی "ومثله" یعني مثل د مافي الارض عطف دی علی مافي الارض معه سره د مافي الارض "معه" ظرف دی حال دی له معطوف څخه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٣٦﴾

چي دوی يې فديه وګرځي له عذاب څخه د ورځي د قيامت چي دوږخ دا ټوله مافي الارض ومثله له دوی څخه به نه سي قبول يعني له عذابه به نه سي خلاص، او دوی لره عذاب درد ناک سته چي دوږخ دی يعني په ورځ کي د قيامت.

پوه سه: چي لام جاره متعلق دی په هغه فعل سره چي خبر دی د "ان" چي "لهم" پوري متعلق و چي فعل د استقروا و چي "لهم" پوري متعلق و. او حرف د "به" متعلق دی په "يفتدوا" پوري او ضمير د "به" راجع دی و موصول "ومثله" ته.

سوال: ضمير د "به" خو مفرد دی نو څرنګه دوو شيانو ته راجع کېږي؟

ځواب: ضمير ته يې حکم د اسم الاشارة ورکړی دی کانه بدل به بذلک فافهم.

يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا ۫ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٣٧﴾

پوه سه: چي دا جمله مستانفه ده، او استيناف يې بياني دی چي ځواب د سوال مقدر دی کانه قيل کيف حالهم فيها او ماذا يصنعون فاجيب يريدون الخ، والمعنى دوی اراده لري دې چي ووزي له اور څخه د هغه وخت چي لمبې د اور دوی راپورته کړي، نو دوی هڅه وکړي چي له اوره ګونډي ووزو "ولات حين مناص" اوس نسته وخت د خلاصون. او بعض مفسرين وايي چي مراد له "يريدون" څخه تمنای قلبي ددوی ده له دوږخ څخه. او دوی نه سي کېدای خارجين له اور څخه لانهم کلما ارادوا ان يخرجوا منها اعيدوا فيها او دوی لره دی عذاب مقيم يعني دائم چي هيڅ نه قطع کېږي، په حديث شريف کي راغلي دي چي جنتيان چي جنت ته ورسي او دوږخيان دوږخ ته ورسي، نو د خدای ﷻ له خوا اعلان ذکر سي يا اهل الجنة خلود بلا موت يعني فيزدادون فرحاً على فرحهم، او دوږخيانو ته به هم وويل سي خلود بلا موت فيزدادون غما على غمهم.

درويش وايي: چي په حديث شريف کي راغلي دي چي "يؤتي بانعم اهل الدنيا من اهل النار يوم القيامة فيصبغ في النار صبغة" راتګ به وکړل سي په لوی نعمت داره سره په دنيا چي له اهل النار څخه وي يعني کافر وي په ورځ د قيامت، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

غوټه به یې کړي په اور کې یوه غوټه یعني یوه نفخه د اور به وروسپېږي "ثم یقال یا ابن آدم هل رئیت خیراً قط فیقول لا والله یارب" بیا به وروته وویل سي اې د آدم زویه آیا تا په دنیا کې یو خیر لیدلی او یا تا په دنیا کې یو نعمت لیدلی و؟ دی به ورته ووایي "لا یا رب" نو معنا داده چې سختي د عذاب له ده څخه هېره کړي هغه چې پر ده تېر سوي وه له نعمتو څخه د دنیا، او بیا به راتګ وکړل سي په هغه سړي سره چې سخت ترین د خلګو وي په دنیا کې از روی فقر او له اهل جنت څخه به وي، نو یوه غوټه به په جنت کې ورکړي یعني بوی د جنت به یې ترپېژه سي، بیا به و هغه ته وویل سي اې ابن آدم پر تا یو وخت فقر درغلی وا و تا په دنیا کې یوه سختي لیدلې وه، فیقول لا والله یارب. یعني د دنیا ټولي سختي په یوه بوی د جنت څخني هېري سي، کذا في شرح المشارق لابن مالک رحمه الله.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا أَيْدِيَهُمَا

ترغل او ښځه غله یعني چې غلا وکړي پرې دي کړل سي لاسونه ددوی.

یوه سه: چې "والسارق آه" مبتدا، ده خبر یې محذوف دی ای حکم السارق والسارقة ثابت فیما یتلی علیکم، نو "فاقطعوا" بیان دی د حکم مقدر.

پوښتنه: څه ضرورت سته وتقدیر ته د خبر؟

ځواب: له دې سببه ضرورت سته چې "فاقطعوا" امر دی او امر انشاء ده نو خبر نه سي واقع کېدای بېله تاویله.

یوه سه: چې مراد "له ایدي" څخه ښي (راسته) لاسونه دي.

سوال: ایدي خو جمع ده او د غله یا د غلې خو دوه لاسونه دي؟

ځواب: په نحو کې وایي چې دوه لفظ د تثنیې متوالي مستکره دي یعني یداهما. نو ځکه یې جمع کړه او پر دوه والي باندې ضمیر د "هما" دلالت کوي کما في قوله تعالی فقد صغت قلوبکما موضع قلبا کما فافهم هداک الله.

جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

دا جزاء ده د هغه فعل چې دوی کړی دی یعني غلا. او دا عقوبت دی د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ له خوا چې دوی به هم بیا غلا نه کوي او د نورو غلو چې دوی ووینې عبرت به یې سي. او خدای ﷻ غالب دی پر خپلو کارو. یعني هر څه اراده چې یې وسي هغه کولای سي، نه یې د مراد څوک مانع کېدای سي. ولي چې خدای لره ضد اوند نسته، او په هر حکم کې که د امر وي او که د نهي وي حکمت لري وهي اخلاء العالم من فساد النظام لکه په موجوده آیت کې چې یې حکم وکړی پر سارق او سارقه په قطع الید سره.

پوښتنه: په آیت کې د سرقې خدای پاک نر دمخه کړی او په آیت کې د زناء یې ښځه دمخه کړه الزانیة والزاني فاجلدوا کل واحدٍ" حکمت یې څه دی؟

ځواب: په سرقه کې شجاعت لوی کار فرما دی، او په شجاعت کې نر تر ښځې بالا دی علی الاکثر، او په زنی کې باعث شهوت دی او په شهوت کې ښځه تر نر بالا ده غالباً.

فَمَنْ تَابَ مِنْۢ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝

نو که چا که نر وي او که ښځه وي توبه وکښل له سرقې څخه پسله ظلمه څخه یعني اخذ المال غیره بالسرقة. او خپل ځان یې اصلاح کړی په رد د ماسرق او بالعفو من المسروق منه، نو خدای ﷻ یې توبه قبولوي ولایعذبه في الآخرة. په تحقیق سره خدای پاک بخښونکی د ګناه دی او مهربان دی.

پوهه: چې قطع الید نه ځني ساقطېږي په توبه لان فیه حق المسروق منه، زمونږ د حنیفیانو په مذهب کې.

مسئله: حدادي رحمه الله وايي که سارق مال مسروقه رد کړی ومسروق منه ته قبل المرافعة الی الحاکم لاتقطع یده. واما بعد المرافعة الی الحاکم فیجب القطع.

سوال: چې د غله لاس پرې سي او مال هم رد کړي، نو غله ته څه ګټه ورسېده؟

ځواب: که یې توبه د زړه له کومي وه، نو خدای پاک به وده ته اجر عظیم ورکړي پر قطع الید باندې. لکه انبیاء علیهم السلام او صلحاء دامت چې خدای پاک یې په امراض او بلایاو ګوناګون مبتلاء کوي لپاره د رفع د درجاتو ددوی في الجنة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ

بوه سه: چي مخاطب په آيت كي خو عليه الصلوٰة والسلام دى لكن مراد ټوله مؤمنان دي ولي ټوله خو په دې خبر دي "ان الله له آه" او استفهام لپاره د انكار دى او نفي د نفي اثبات دى يعني ته په دې خبر يې او مقصود په اثبات كي د علم ددوى شاهدان دي، ولي پر قدرت الهي پر مضمون د آيت آتي.

يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

خداى ﷻ په عذابوي هغه څوك چي اراده د عذاب يې لري او بخښنه كوي و هغه چاته چي اراده د بخښي يې ورته وسي. او خداى ﷻ پر هر شي قادر دى فيدخل في عموم الشئ المغفرة والتعذيب.

بوه سه: مفعول د "يشآء" په دواړو ځايو كي محذوف دى يعني التعذيب والمغفرة كما اشرنا اليه في ترجمة الآية.

فائدة في بيان السرقة وهي اخذ المكلف. نو كه نابالغ يا لېوني غلا وكړي قطع اليد نسته باندي "خفية" يعني په پټه.

بوه سه: چي "خفية" چي ركن د سرقې دى احتراز دى له غصب څخه چي د غاصب لاس نه پرې كېږي كه څه هم غصب لويه گناه ده، په قدر د لس درهمه چي سكه پر وهل سوې وي. نو كه عين دراهم وه خو خير او كه بل مال و، نو قيمت ته د هغه مال اعتبار دى. نو كه لس درهمه ته رسېدى قطع اليد پكښې واجبه ده. له خوندي ځايه څخه چي ده لره ملك نه وي پكښې، د "حرز" څخه مراد داد ى چي ممنوع ځاى وي كه مانع په بناء وي لكه خونه او كه پيره دار وي. بغوي رحمه الله وايي كه يو چا شى غلا كړى بېله حرزه لكه مېوه د چا له باغه چي پيره دار نه لري. يا يو پسه يا بل حيوان چي په صحراء كي وي او محافظ نه وي ورسره، او يا يې مال غلا كړى له داسي خوني څخه چي جلا وه له نورو خونو څخه د سراى په دې ټولو كي قطع نسته، او په دې قول سره من حرز لا ملك له فيه چي معنا يې داده چي داسي ممنوع ځاى وچي سارق لره ملك نه وپه دې حرز كي. احتراز يې وكړى چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مال مسروق په داسي خونه کي وي چي د سارق ملک وي لکه څوک چي د بل چا په خونه کي مال کښېږدي او خوني والا يې غلا کړي پر دغه سارق قطع اليد نشته، ولي چي حرز د سارق ملک و.

مسئله: د سارق رسته لاس دي وربېږي کوي له اول بنده څخه چي زند يې بولي، او وروسته تر پرې کېدلو دې په تودو تېلو چخ کړي تاچي وينه يې ودرېږي، ولي که يې داغ نه کړي نو يې وينه بهېږي څو سارق مري، او حد څو لپاره د زجر دی نه لپاره د قتل.

مسئله: که سارق چي لاس يې پرې سو دوهمه پلا بيا غلا وکړه نو چپه پښه دې د اول بنده سره وربېږې کړي، او که يې درې يمه پلا غلا وکړه بل لاس يا پښه دي نه څني پرې کوي بلکي بندي دې کړي تر هغو پوري چي توبه کاږي، او علامه د تائبين پر معلومېږي لقوله علي ﷺ په باره کي د داسي چا چي درې يم وار يې غلا کړې وه چي زه له خدايه شرمېږم چي زه داسي لاس وسارق ته نه پرېږدم چي دی خوراک په کوي، يعني دا بل لاس هم وربېږي کړم، او زه شرمېږم که يې داسي پښه وربېږې کړم چي ده په تګ پرې کولای يعني که يې راسته پښه وربرې کړم.

مسئله: اثبات د سرقې په هغه شي سره کېږي چي اثبات د شراب خمر په هغه سره کېږي يعني يا اقرار د سارق يا دوه شاهدان لکن د ښځو شاهدي په حدودو کي نه قبولېږي بشبهة البدلية منه ، والحدود يندر بالشبهات.

مسئله: طلب د مسروق منه شرط د قطع دی ولي چي خيانت پر ملک د غير لکه سرقه لاتظهر الا بخصومة ذالک الغير.

فائده: په قطع کي د لاس په سبب د سرقې فرق نشته د امير او د فقير، بخاري له عائشي ﷺ څخه روايت کړی دی چي يوه ښځه د بني مخزوم د قبيلې غلا يې کړې وه، عليه الصلوة والسلام ته چي موضوع پېش سوه عليه الصلوة والسلام حکم د قطع اليد پر وکړی، نو يې اقربا، د ښځي وغوښتل چي سارقه ښځه د قطع اليد څخه خلاصه کړي، نو اسامه بن زيد ﷺ چي پر عليه الصلوة والسلام ډېر ګران و لکه پلار دده چي زيد و پر عليه الصلوة والسلام ګران و، نو د ښځي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قریبانو اسامه بن زید ﷺ و علیه الصلوة والسلام ته ورواستاوه چي ددې ښځي شفاعت دي و علیه الصلوة والسلام ته وکړي چي لاس دي نه وریږي کوي، هغه چي ورغلی علیه الصلوة والسلام د اسامه خبره ونه منله او داسي يې ورته وویل "اتشفع یا اسامة في حد من حدود الله انما اهلک الذين قبلكم انهم كانوا اذا سرق فيهم الشريف تركوه واما اذا سرق فيهم الوضيع والضعيف اقاموا عليه الحد."

ترجمه: آیا ته شفاعت کوې اې اسامه په یو حد کي د حدودو د خدای ﷻ، استفهام انکاري دی یعني مه يې کوه. او ورته زیاته يې کړه چي ترتاسي دمخه خلګ یعني الیهود غالباً چي خدای ﷻ هلاک کړه په دې سره چي د لوړ خاندان سړي به غلا وکړه هغه به يې پرېښوی یعني حد به يې نه پر جاري کاوه او چي یو ضیف سړي به غلا وکړه حد به يې پر جاري کاوه، او علیه الصلوة والسلام اسامه ته دا هم وویل "لو ان فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها"

مسئله: په حدیث شریف کي راغلي دي چي علیه الصلوة والسلام نهي وکړه له شفاعت څخه په حدود کي بعد بلوغ الامام، له دې سببه ده مبارک د اسامه ﷺ شفاعت رد کړی، واما الشفاعة قبل البلوغ الى الامام، نو شفاعت کول و مجني علیه ته روا دی او پر جاني که سارق وي او که بل پرده اچول یعني شاهدي نه پر اداء کول چي مجني علیه طلب نه وي کړی مستحب کار دی، سعدي شیرازي وايي.

پس پرده بیند عملهای بد هم اوپرده پوشد بآلای خود

یعني خدای ﷻ پس پرده ویني یعني علم پر لري عملونه بد د بندګانو او هم په خپله خدای پاک پرده اچوي پر عملو بدو د بندګانو په خپل احسان سره.

درويش وايي: چي امام ابو منصور ماتریدي ﷫ چي امام دی د حنیفیانو په عقائدو کي وايي که څوک وايي څه حکمت الهي دی په قطع کي د ید چي په زرو بلکي په لکو روپی يې قیمت دی په سرقه د لس درهمه کېږي، وکیف یکون قطع الید جزاء د فعل د سارق یعني سرقة عشرة دراهم، او سره ددې چي خدای پاک وايي "من جاء بالسيئة فلا يجزى الامثلها" واين مماثلة بين قطع اليد وبين سرقة عشرة دراهم؟

ځواب: قطع الید خو د عشرة دارهم عوض نه دی بلکي قطع الید جزاء ده د هتک او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بې حرمتي د حقوق د خدای ﷻ چې سارق وکړه ولهذا قال الله ههنا جزاء بما كسبا. يعني دا قطع اليد جزاء ددوی د كسب او فعل ده نه جزاء د لس درهمه. او د خدای پاک په نبز دې هتک د حرمت د سرقې دغه قطع اليد جزاء ده لان مقادير العقوبات انما يعلمها من يعلم الجنايات فالحق التسليم والانقياد انتهى بزيادة يسيرة.

درويش وايي: چې كافران ټوله په سركې انګريزان او امريكايان په خپلو بيانو كې وايي چې قطع اليد په جرم كې د لس درهمه ظلم دى. او دوى دا ظلم نه بولي چې د مسلمانانو د وطنو د قبضه كولو لكه عراق او افغانستان آتش باره بمبارى كوي نر او ښځې حتى د زانګو ماشومان ددوى له بمبار څخه هره ورځ په زرهاوو وژل كېږي دا ظلم نه بولي او قطع اليد ظلم بولي، ع... بدين عقل ودانش بايد ګريخت، غلبېل كوزې ته ويل څومره د پر سوري لرې؟ كوزې ورته وويل زما دا خو دوه دې ستا د خو په سلهاوو دي. بيت.....

چو بينم دين احمد درغريبی دلم سوزان زچشم خون جاری

يوه سه: چې لكه غلا چې د اموالو سته داغه رنګه غلا په عباداتو كې د خداى هم سته څكه چې په صحيح حديث كې راغلي دي عليه الصلوة والسلام فرمايلي دي "اسوء الناس سرقة الذي يسرق من صلاته، قالوا يا رسول الله كيف يسرق عن صلوته قال لايتم ركوعها ولاسجودها.

درويش وايي: چې تعديل الاركان پر صحيح مذهب د حنيفيانو واجب دى كما صرح به الطحاوي، ويدل عليه ما رواه البخاري وغيره چې عليه الصلوة والسلام په مسجد نبوي كې تشريف فرما و چې يو سړى چې د جماعت لمونځ ختي تېر سوى و پر لمانځه ودرېدى، لمونځ چې يې وكړى تېرېدى او عليه الصلوة والسلام ته يې سلام عليكم ووايه، نو عليه الصلوة والسلام وروسته تر ځواب د سلام ورته وويل "صل فانك لم تصل" ورسه دوهم لمونځ وكړى ولې چې تا لمونځ نه دى كړى يعني كامل لمونځ، هغه سړى ورغلى بيا يې لكه دمخه لمونځ داسې لمونځ وكړى، خو بيا عليه الصلوة والسلام ورته وويل "صل فانك لم تصل" تر درې ځلو واره پورې، نو په اخير هغه سړي ورته وويل چې يا رسول الله ﷺ ته يې راوښيې زه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څرنګه لمونځ وکړم، علیه الصلوة والسلام په بیان کي د صحرائي د لمانځه دا جزء ورزیات کړی، نور خو د صحرائي لمونځ سم و مګر دغه شي کم و، نو علیه الصلوة والسلام د هغه په بیان کي ورته وویل "اذا رکعت فاطمئن راکعاً واذا رفعت فاطمئن قائماً و اذا سجدت فاطمئن ساجدا" یعني هر رکن بنه په اطمنان سره کوه، ژر ژر یورته کښته مه کوه "واذا رفعت فاطمئن قاعداً" او تعدیل الارکان یې ور وښوول چي د صحرائي په لمانځه کي کم وه.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ لَا يَحۡزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡكُفۡرِ

اې رسوله تا دي په غم کي وانه چوي هغه کسان چي په ډېر تلوار سره په کفر کي واقع او داخلېږي.

پوه سه: چي خطاب یې و علیه الصلوة والسلام ته په عنوان د رسالت وکړی لپاره د تشریف دده. والمقصود چي ته غم مه کوه زه دي ناصر یم.

مِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَلَمۡ تُؤۡمِن قُلُوبُهُمۡۛ

هغه کسان چي دوی وایي چي موږ ایمان راوړی دی په خولو وایي، او ایمان یې نه دی راوړو زړو ددوی، چي دا د منافقینو ډله وه.

پوښتنه: قول خو وي په ژبه او په خوله، نو د "بافواههم" څه فائده ده.

ځواب: اشاره ودې ته ده چي ژبې او خولې ددوی ترجمان د زړه نه دي ولا عبرة لقول لایکون معبراً وترجماناً للقلب.

وَمِنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْۛ

او د هغو کسانو چي په دین کي د یهودانو دي.

پوه سه: چي دا موصول عطف دی پر موصول سابق او په دې دوو ډلو یعني المنافقین والیهود سره مسارعین في الکفر ختم سوه.

سَمَّٰعُونَ لِلۡكَذِبِ سَمَّٰعُونَ لِقَوۡمٍ ءَاخَرِينَ

پوه سه: چي "سماعون" خبر د مبتدا، محذوفي دی والتقدیر "هم" ای المنافقون والیهود بنه اورېدونکي دي د دروغو او سماع د مبالغې صیغه ده.

سوال: سمع" خو متعدي بنفسه ده، نو لام ته د للكذب څه ضرورت و؟
ځواب: لام لپاره د تقويه د عمل دی ومثله كثير في العربية، او يا سماع متضمن معنا لره د قبول ده، والقبول يتعدى باللام.
پوه سه: مراد له كذب څخه هغه احبار دي چي احبارو يعني ملا يانو د يهودانو به پر خداى ﷻ ويل په تحريف كتابهم التوراة كما في نعوت رسول الله ﷺ وكتمان آية الرجم وغير ذالک.
پوه سه: چي اكثره منافقين چونكه يهودان وه نو ځكه يې سماعون للكذب و دوارو ته شامل كړى فتدبر.
پوه سه: چي دوهم "سماعون" هم خبر د مبتدا، مقدر دى د اول "سماعون" د تقرير لپاره دى والمعنى مبالغون في سماع قوم آخرين يعني بسمع القبول.

لَمْ يَأْتُوكَ

اى لم يحضروا مجلسک، يعني ځانونه له تا څخه گوښه ساتي د تكبر او د غايت بغض او عناد له سببه.
پوه سه: چي "لم ياتوک" بل صفت دى د "قوم" بعض مفسرين وايي چي مراد له "لم ياتوک" يهودان د خيبر دي، او له "سماعون" مراد بني قريضه دي د يهودانو.

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

صفت اخرى دى "القوم". معنا داده چي دوى تغيير او ميل وركوي و كلمو الهيه وو ته له خپلو ځايو څخه، وروسته تر دې چي خداى پاک دغه كلم په خپلو ځايو كې اېښې وه يعني په تورات كې، يا د سره هغه كلم مهمل پرېږدي او يا يې پر غير مراد الهي حمل كوي.

يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ

دوى وايي و خپلو اتباعو ته چي ددوى خبره اورئ په وخت چي دوى و اتباعو ته خپل باطل او له ځانه جوړ كړي خبرونه بيانوي، كه چېرې تاسي ته دركړه سو يعني له جانبه د رسول دغه "هذا" اشاره ده و هغه قول محرف ته ددوى، نو قبول يې كړئ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او عمل په وکړئ فانه الحق.

درويش وايي: چي دوی خپشان خو په دې پوهېدل چي عليه الصلوة والسلام خو دا محرف او از خود ساخته خبري ددوی وئخلگو ته نه کوي، نو له دې جهته دوی و خپلو اتباعو ته وويل چي نو يې قبولي کړئ.

فَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا

او که دغه خبري چي موږ تاسي ته وکړې ﷺ رسول وتاسي ته ونه کړي، نو له هغو خبرو څخه وېرېږئ يعني مه يې قبلوئ، او يا له عليه الصلوة والسلام څخه بېرېږئ ددوی په قول چي نبي نه دی لعنهم كيف يقولون. فللباطل المحرف فخذوه وللحق المنزل فاحذروا.

درويش وايي: چي شان نزول د فوق التلاوة آيتو مفسرينو قريباً په اتفاق سره داسي ذکر کړی دی چي عربي عبارت سره سره به يې په پښتو هم واورئ ان شاء الله ﷻ ان شريفاً من خيبر زنى بشريفة وكانا محصنين وحدهما الرجم في التورات (چي يو شريف سړی يعني په دوی کي ښه نسب والا او مالدار و، زنا يې وکړه د يوې شريفي ښځي سره او دوئ دواړه محصن وه يعني نر مايښه درلوده او ښځي مېړه درلودی او حد ددوی رجم و په تورات کي) فكرهوا رجمهما لشرفهما (نو دوی يعني علماؤ ددوی رجم د ددوی نه وخوښ په سبب د شرافت ددوی) فارسلهما مع رهبط منهم الى بني قريضة وبني نضير (نو دوی راواستول زاني او زانيه سره د يو جماعت ددوی و بني نضير او بني قريضه وو ته چي د مديني منورې يهودان وه) حتى نزلوا على قريضة ونضير فقالوا لهم انكم خبير بهذا الرجل ومعه في بلده (حتى چي هغه جماعت راغلی او پر قريضه او نضير يې وارول، او هغه جماعت و نضير او قريضه ته وويل چي تاسي خو په حالاتو ددغه سړي يعني رسول الله ﷺ ښه خبر ياست او دده سره په ښار کي ياست يعني مدينه) وقد حدث فينا حدث فلان وفلانة قد فجرا وقد احصنا فنحب ان تسئالوا لنا محمداً عن قضائه (په موږ کي يعني په خيبر کي يوه نوې خبره پېښه سوې ده فلاني نر او فلانی ښځي فجور يعني زنا کړې ده او دواړه هم محصن دي، نو زموږ دا خوښه ده چي تاسي پوښتنه

وکړئ زموږ لپاره د محمد ﷺ څخه ددې قضیې د حکم) فقالت لهم قریضه والنضیر اذا والله یامرکم بما تکرهون (نو قریضه او نضیر ورته وویل دی به امر کوي په هغه چي تاسي یې مکروه بولئ یعني رجم) ثم انطلق قوم منهم کعب بن الاشرف وکعب بن الاسد وکنانة بن ابي الحقیق وغیرهم الی رسول الله ﷺ، فقالوا یا محمد اخبرنا عن الزاني والزانیة اذا احصنا ماحدهما في کتابک (بیا ولاړی یو قوم د خیبریانو چي په هغو کي کعب بن الاشرف او کعب بن الاسد او بل کنانه بن الحقیق و. او نور هم و رسول الله ﷺ ته، او دوی وویل اې محمده خبر راکړه یعني د حکم د زاني او زانیه چي دواړه محصن وي څه دی حد د هغو ستا په کتاب کي) فقال هل ترضون بقضائي؟ قالوا نعم (نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل چي تاسي زما په قضاء او حکم سره راضي یاست دوی وویل هو!) فنزل جبرئیل بالرجم فاخبرهم بذالک فابوا ان یاء خذوا بذالک (نو جبرائیل العلیہ راغلی چي حکم یې رجم دی، علیه الصلوة والسلام ودوی ته وویل چي حکم یې رجم دی، نو دوی منع وکړه چي موږ به عمل په رجم سره) فقال له جبرئیل اجعل بینک وبینهم ابن صوریا ووصفه له (جبرائیل و علیه الصلوة والسلام ته وویل چي ته محکم وګرځوه په منځ کي خپل او ددوی ابن صوریا. او جبرائیل العلیہ د ابن صوریا صورت او هیئت و علیه الصلوة والسلام ته بیان کړی) فقال علیه الصلوة والسلام هل تعرفون ابن صوریا؟ قالوا نعم قال فاي رجل فیکم؟ قالوا هو اعلم یهودي بقی علی وجه الارض بما انزل الله علی موسی العلیہ في التوراة (نو علیه الصلوة والسلام ودوی ته وویل آیا تاسي پېژنئ ابن صوریا؟ دوی ورته وویل هو! علیه الصلوة والسلام ورته وویل چي څرنګه سړی دی ابن صوریا په تاسي یهودو کي؟ دوی ورته وویل چي ابن صوریا هغه ښه خبر سړی یهودي دی چي پاته دی پر مخ د مځکي په هغه کتاب چي خدای پر موسی العلیہ نازل کړی دی یعني تورات) قال فارسلوا الیه ففعلوا فآتاهم وهو ابیض اعور یسکن فدک فقال له علیه الصلوة والسلام انت ابن صوریا قال نعم قال وانت اعلم یهودي قال کذالک یزعمون، قال علیه الصلوة والسلام اتجعلونه بیني وبینکم قالوا نعم (نو علیه الصلوة والسلام ودوی ته وویل چي ابن صوریا ته سړی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورواستوئ چي راسي، نو دوی هم داغسي وکړه، نو ابن صوريا راغلی چي په رنګ سپین مخ يې و او په يوه سترګه ړوند و او ځوان و، نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل چي ته ابن صوريا يې؟ هغه ورته وويل هو! عليه الصلوة والسلام ورته وويل چي خبرداره يهودي يې، ابن صوريا ورته وويل چي يهودان داغسي ظن پر ما لري، نو عليه الصلوة والسلام د خيبر ويهودانو ته وويل چي تاسي ابن صوريا محکم ګرځوئ زما او ستاسي تر منځ؟ هغو ورته وويل هو!) قال له رسول الله ﷺ انشدک بالله الذي لا اله الاهو انزل التوراة على موسى واخرجم من مصر وفلق لکم البحر وانجاکم واغرق آل فرعون والذي ظل عليکم الغمام، وانزل عليکم المن والسلوى وانزل عليکم کتابه فيه حلاله وحرامه هل تجد في کتابکم الرجم يعني على المحصن والمحصنة، قال ابن صوريا نعم والذي ذکرتني به لو لا خشيت ان تحرقني التوراة ان کذبت او غيرت ما اعترفت لک (نو عليه الصلوة والسلام و ابن صوريا ته وويل چي زه تاته قسم درکوم په هغه چي لا اله الا هو چي نازل کړی يې دی تورات پر موسى عليه السلام او نازل کړی يې دی کتاب خپل يعني تورات چي په هغه کي خدای ﷻ حلال او حرام ټوله بيان کړي دي، او تاسي يې را ايستلي ياست له مصر ښخه او درياب وتاسي ته کوڅې کوڅې و، او تاسي ته يې نجات درکړی و، او آل فرعون يې غرق کړي وه، او په هغه خدای قسم درکوم چي پر تاسي يې سايوان ګرځولې وه وريځ، او پر تاسي يې نازل کړل من او سلوى، آيا تاسي رجم د محصن او محصنې په تورات کي نه دی ليدلی؟ ابن صوريا ورته وويل هو! ليدلی مو دی او زما قسم په هغه خدای دی چي تا ماته ذکر کړی که نه وای بېره ددې چي تورات به ما وسوځي که زه دروغ ووايم، او يا تورات ته تغيير ورکړم ما به تاته دغه اقرار يعني د رجم في التوراة نه وای کړی) لکن کيف في کتابک يا محمد قال اذا شهد اربعة رهبط عدول انه قد ادخله فيها کما يدخل الميل في المکحلة وجب عليه الرجم (نو ابن صوريا وروسته تر اقرار په رجم سره د تورات په حکم و عليه الصلوة والسلام ته، لکن حکم ځرنګه دی ستا په کتاب کي يا محمد؟ نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل چي شاهدي اداء کړي څلور عادلان چي دې نر خپل ذکر داخل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کړی و په دې کې یعني په فرج کې د ښځې، او داسې یې داخل کړی و لکه سلایي چې سرې په رنجونونې چیتې، نو رجم واجب دی یعني که محصن او محصنه وه) فقال ابن صوريا والذي انزل التوراة على موسى هكذا انزل الله على موسى عليه السلام في التوراة (نو ابن صوریا ورته وویل چې قسم دی په هغه خدای چې تورات یې پر موسی عليه السلام نازل کړی دی دغه شان یعني لکه تا چې وویل خدای نازل کړی یعني حکم د زنا د محصن او محصنې په تورات کې پر موسی عليه السلام) فقال له النبي ﷺ فما ذا كان اول ترخصتم به في امر الله تعالى (نو عليه الصلوة والسلام و ابن صوریا ته وویل څه شی اول سبب د آسانۍ ستاسې په امر کې د خدای یعني في التوراة یعني حکم د تورات ته مو تغییر ورکړی) قال كنا اذا ذنى الشريف تركناه واذا اخذنا الضعيف اقمنا عليه الحد یعني الرجم کما هو حکم التوراة (ابن صوریا ورته وویل چې موږ به داسې کوله چې شریف سړي به زنا وکړه هغه به مو پرېښو یعني حد د رجم مو نه پر جاري کاوه، او چې ضعیف به مو پر زنا ونیوی موږ به حد د زنی یعني رجم پر جاري کاوه) فكثر الزنى في اشرافنا حتى زنى ابن عم ملكنا فلم يرجم (نو له دې سببه چې پر شریف به رجم نه جاري کېدی په اشرافو کې زموږ زنا ډېره سوه حتی چې زموږ د یوه بادشاه د اکا زوی زنا وکړه نه سو په رجم) ثم زنى رجل آخر في اسوة من الناس فاراد ذالك الملك رجمه فقام دونه قومه وقالوا لا والله لاترجمه حتى ترجم فلاناً ابن عمك (او بیا زنا وکړه یو بل سړي په عمومي خلګو کې یعني چې شریف نه و، نو بادشاه اراده د رجم وکړه، نو د بادشاه و مخ ته خلګ له قوم څخه د هغه ضعیف ودرېدل، او قوم د ضعیف وویل چې قسم په خدای که یې رجم کړې تر هغو چې فلانی ستا د اکا زوی دې په رجم کړی نه وي، یعني هغه ضعیف زاني بیا خپل قوم له رجم څخه خلاص کړی) فقلنا تعالوا نجتمع فلنضع شيئاً دون الرجم يكون على الشريف والوضع فوضعنا الجلد والتحميم وهو ان يجلد یعني الزاني والزانية اذا كانا محصنين لاغيرهما اربعين جلدة بحبل مطلى بالقار ثم تسود وجوهما ثم يحملان على حمارين وجوههما من قبل دبر الحمار يطاف بهما فجعلوا هذا مكان الرجم (ابن صوریا وویل چې موږ ملایانو د یهودو سره وویل چې تاسې

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

راسئ موږ سره کښېنو او په اتفاق سره يو شی وضع کړو په ځای کي د رجم چي هغه حکم پر شریف او پر ضعیف باندي برابر وي چي هغه څلوېښت درې وهل او مخ ور تورول دي د زاني او د زانيې چي محصنين وي نه غير محصنين. نو څلوېښت درې وهل دي او بيا د دواړو مخان ور تورول دي. او بيا زاني پر يوه خره او زانيه پر بل خره سپرول چي مخان يې د خره د کوني وخواته وي.

وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا

و چاته چي د خدای ﷻ اراده وسي د ضلالت او رسوايي. نو ته هرګز مالک نه يې د هغه لپاره يعني ستا په طاقت نه ده پوره په دفع کي د عذاب له خدايه هيڅ شی.

پوه سه: چي کلمه د "من" شرطيه ده وروسته يې ځواب دی.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ

او دغه منافقان او يهودان هغه کسان دي چي اراده نه لري ددې چي ددوی زړونه دې پاک کړي له نجاست څخه د کفر او ضلال، ولې چي دوی منهمک دي په کفر کي او دوی ټينګ دي پر خپل کفر او ضلال او دوی روی ګرداني کوي چي اسباب د هدايت دې تر لاسه کړي.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ

دوی لره په دنيا کي رسوايي ده او دوی لره په آخرت کي عذاب دی لوی، د منافقانو خزی خو دا وه چي خدای ﷻ ددوی نفاق رسوا کړی و مسلمانانو ته او ددوی له نفاق څخه يې پرده پورته کړه او خزی د يهودانو ذلت او جزيه يې پر دوی اچول دي او ددوی د درواغو ښکاره کول دي چي پر تورات يې ويل لکه په قصه کي د ابن سوريا چي تېره سوه او دوی لره عذاب د دوږخ دی ابد الآبدين لا يخفف عنهم العذاب ولاهم ينصرون.

سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ

او دوی اورېدونکي دي د درواغو.

پوه سه: چي دا تکرار دی د لوی فعل قبيح ددوی تاکيداً وتقريراً في قلوب المؤمنين.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أَكَّٰلُونَ لِلسُّحۡتِۚ

دوی د پر خوړونکي دي د حرام لکه رشوتونه وغيرها.

فَإِن جَآءُوكَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُمۡ أَوۡ أَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡۖ

نو که دوی راسي و تاته لپاره د حکم په يوه موضوع چي ددوی پکښي اختلاف وي، نو ته حکم وکړه په منځ کي ددوی لکه دوی چي په موضوع کي د خيبريانو د زنې تاته راغله او تا حکم د رجم پر وکړی او زاني او زانيه دواړو ته رجم ورکړه سو کمامر عنقريب، او يا ته اعراض ځني وکړه يعني خصومت ته ددوی غوږ مه نيسه.

پوه سه: چي کلمه د "فا" فصيحيه ده يعني جزاء د شرط محذوف ده ای اذا کان حالهم کما شرحنالک فان جاؤک آه.

وَإِن تُعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيۡـٔٗاۖ

او که ته اعراض ځني وکړې نو تاته ضرر نه سي رسولای په هيڅ شي سره يعني چي دوی به ستا سره عداوت کوي په سبب د اعراض ولي چي خدای ﷻ تا ددوی له ضرره ساتي.

وَإِنۡ حَكَمۡتَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِٱلۡقِسۡطِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ﴿٤٢﴾

او که تا حکم کاوه نو حکم کوه په منځ کي ددوی په عدل سره کما حکمت بينهم بالرجم فيمامر، په تحقيق د خدای ﷻ خوښ دي عادل کسان نو دوی په سبب د محبت د خدای ﷻ له هر ضرره څخه په محفوظ وي يعني حاکم بالعدالة دي له چا څخه نه بېرېږي ولي چي خدای ﷻ يې ساتندويه دی، په حديث شريف کي راغلي دي "المقسطون على منابر من نور.

وَكَيۡفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوۡرَىٰةُ فِيهَا حُكۡمُ ٱللَّهِ

او څرنګه دوی يهودان تا محکموي او سره ددې چي ددوی سره تورات موجود دی چي په هغه کي حکم د خدای ﷻ سته لکه په موجوده مسئله کي حکم د تورات چي رجم و موجود و.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي دا استفهام لپاره د تعجب دی يعني چي خلگ په تعجب کي واچوي، ولي چي يهودانو نه عليه الصلوة والسلام منی نه يې قرآن منی او حال هم دادی چي حکم مذکور يعني رجم منصوص دی په تورات کي چي دوی يې دعوه د ايمان کوي، نو په آيت کي اشاره ودې ته ده چي ددوی په تحکيم سره ستا معرفت د حق نه دی او اقامة الشرع بلکې غرض ددوی په تحکيم کي ستا اساني پر زاني او زانيه ده وان لم يکن حکم الله ددوی پر زعم، ولي چي دوی خو نه تا مني او نه دي کتاب مني.

پوه سه: چي "فيها حکم الله" حال دی له تورات څخه.

ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَآ أُو۟لَٰٓئِكَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

وروسته بيا دوی روی گرداني کوي ستا له حکم څخه وروسته تر تحکيم ستا که څه ستا حکم برابر د دوی د کتاب دی، ولي که ابن صوريا نه وايي نورو يهودانو د عليه الصلوة والسلام حکم نه منی، دا آيت عطف دی پر "يحکمونک" داخل دی لاندي تر تعجب او لفظ د "ثم" لپاره د تراخي رتبې دی ولي تراخي زماني خو د "من ذالک" څخه مراد ده، او نه دي دغه موصوفين په دغو صفاتو بالمؤمنين د ايمان راوړونکو څخه پر کتاب خپل چي تورات دی.

إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ

موږ نازل کړی دی تورات چي په هغه کي هدايت دی د شرائعو د دين حق او بيان دی د احکامو د دين چي وخلگو ته عموماً او بني اسرائيلو ته خصوصاً بنوونه کوي و دين حق ته او تورات يو نور الهي دی چي پرده پورته کوي د هغو احکامو الهيه وو څخه چي تر تاريکيو د جهل لاندي وه لکه شرک او روښان کوي احکام.

يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟

چي حکم کوي په تورات سره هغه انبياء د اسرائيلو يعني په احکامو سره د تورات او خلگو ته دعوت ورکوي او باعثه کوي يې پر هغو احکامو باندي هغه انبياء چي دوی اسلام راوړی و.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: نبوت خو تر نفس اسلام لوړ دی په درجه کي نو څرنګه مدح په اسلام سره د نبي کول کېږي بان يقال ان النبي رجل مسلم وما الوصف بالاسلام بعد الوصف بالنبوة دا خو داسي مثال لري چي د لوړي مرتبې څخه وروسته په ښکته مرتبې د چا مدح کوي؟

ځواب: دا کېداسي چي ګاهي يو وصف ذکر کړه سي صرف ددې لپاره چي دا وصف ښه وصف دی يعني اسلام ښه وصف دی، نو په داسي راوړو تعظيم د شان د وصف دی او تنبيه ده پر دې چي دا وصف عظيم القدر دی حيث وصف به عظيم القدر وهو النبي لکه توصيف د انبياء عليهم السلام په صلاح سره يا ملکي په ايمان سره لکه دا چي ويل سوي دي اوصاف الاشراف الاوصاف کما قال الشاعر المحقق.

ما ان مدحت محمداً بمقالتي ولکن مدحت مقالتي بمحمد

لِلَّذِينَ هَادُوا

پوه سه: چي دا موصول متعلق دی په "يحکم" پوري ای يحکمون فيما بينهم واللام للاختصاص بهم اعم من ان يکون لهم او عليهم ګويا داسي يې وويل چي انبياء د بني اسرائيلو لاجل الذين هادوا ای دخلوا في دين اليهودية حکم کوي يعني په دين د موسی عليه السلام او په کتاب د تورات. نو حاصل د کلام دادی چي له نبوت څخه مراد هغه انبياء دي چي وروسته په بني اسرائيلو کي مبعوث سوي دي د مخه تر عيسی عليه السلام چي بعضو علماؤ ويلي دي چي پر دين د موسی عليه السلام او پر کتاب د تورات په بني اسرائيلو کي څلور زره انبياء راغلي دي.

پوه سه: چي معنی د "هادوا" رجعوا من الکفر وتابوا منه ده. بعض علماء وايي چي دا نوم يهودانو ته هغه وخت ورکړه سو چي دوی د عبادة العجل څخه توبه وکښل يعني په زمانه کي د موسی عليه السلام کمامر قصته في سورة البقرة. او بعض علماء وايي يهود چي يې بولي په نامه د مشر اولاد د يعقوب عليه السلام چي يهودا يې نوم و مسمی سوي دي والله اعلم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَالرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ

پوه سه: چې دا عطف دی پر "نبيون" باندي، "الربانيون" جمع د رباني ده الف او نون له زوائدو څخه د استعمال دي، ولې چې نسبت و رب ته خو "ربی" راځي نو رباني داسې لفظ دی لکه روحاني في النسبة الى الروح، او احبار جمع د حبر ده په معنی د عالم کبير، نو مراد له "ربانيون" څخه زاهدان او صوفيان د بني اسرائيلو دي، او مراد له احبارو څخه علما. ددوی دي چې تول له اولاد څخه د هارون ﷺ دي چې طريقه د انبياؤ يې ټينګه کړې وه او له عصري خود ساخته يهوديت څخه منکر وه، مثال يې په دين کې د اسلام علماء، زاهدان او صوفيان د اهل سنت والجماعة دي چې له خود ساخته اسلام څخه لکه اسلام د معتزله وو، کراميه وو، شعيه وسائر فرق اهل الاهواء څخه منکر دي.

بِمَا اسْتُحْفِظُوْا مِنْ كِتٰبِ اللّٰهِ

پوه سه: چې با سببيه ده او کلمه د "ما" موصوله ده او عائد يې محذوف دی او ضمير مرفوع په قول د روح البيان او روح المعاني راجع دی و ربانيون او احبار ته او په قول د مظهري و انبياء او احبار او ربانيون ټولو ته راجع دی. اوکلمة د با متعلقة ده په "يحكم"، نو د روح البيان په نيز ترجمه داده چې په سبب د هغه شي چې ربانيون او احبارو هغه شی ساتلی و په وصيت د موسی ﷺ چې هغه شی کتاب الله و يعني تورات له تحريف او تغير څخه. او د مظهري پر رايه يې ترجمه داسې ده چې انبيا او ربانيون او احبارو هغه شی ساتلی چې کتاب الله و يعني عمل يې کاوه او له هېرې څخه يې ساتلی و.

درويش وايي: چې پر دې تقدير هم له انبياؤ څخه د بني اسرائيلو انبياء مراد دي او له کتاب څخه مراد تورات دی.

وَكَانُوْا عَلَيْهِ شُهَدَآءَۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ

او دوی وه پر استحفاظ باندي يا پر کتاب الله باندي رقيبان او محافظان وه چې خلګو ته به يې تعليم کاوه او خلګ به يې په عمل د مافي کتاب الله امر کول. او د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تحریف لاره یې بنده کړې وه. نو مه بېرېږئ اې امراوو او اې احبارو او اې ربانیینو له خلګو څخه بلکې اقتدا. وکړئ په اجراء او بیان کې د احکامو د کتاب الله په من کان قبلکم من الانبیاء چې انبیاء علیهم السلام یې بیان د احکام الکتاب له خلګو څخه نه بېرېدل او ازار د خلګو پر ځان وړئ مګر اظهار الحق یې نه پرېښو تاسې هم باید هغه سې وکړئ. او زما څخه وبېرېږئ چې په ترک د عمل بما في الکتاب به زه تاسې ته عذاب درکړم یعنې په اجراء کې د احکامو د کتاب الله مه د چا مراعات کوئ چې دا شریف یا سرمایه دار دی یا جابر دی یا زما قریب دی لکه اهل خیبر چې د شریف زاني او شریفې زانیې مراعات وکړی او په تورات کې موجود حکم چې رجم و پر وه یې نه کړی حتی چې قضاوت یې و آنحضرتﷺ ته ورساوه او علیه الصلوۃ والسلام یې له مراعات د چا حکم د رجم پر وکړی او رجم یې کړه کمامر.

پوه سه: چې دا حکم و مسلمانانو ته هم شامل دی یعنې امیرانو ته او قضاتو ته د مسلمانانو لکن هیهات ذالک في الزمان الحاضر بل في الازمنة قبلها. ومن بلاغات الزمخشري رحمه الله

قضاة زماننا صاروا لصوصاً عموماً في القضایا لاخصوصاً
نخافوا منهموا لوصافحونا للصوا من خواتمنا فصوصاً

درویش وایي: چې په اوسني زمانه کې ملایان، قاضیان او امراء څو مراعات په نظر کې لري مراعت د قومیت، مراعات د سرمایه دار سړي وغیرها.

حکایت: یو زاهد سړی د فقیر په لباس کې یو مسجد ته ورغلی چې د مسجد ملا په مسجد کې ناست و. زاهد السلام علیکم ورته وویه، ملا صاحب د خولې په کنج یو ضعیفه وعلیکم ورته وویه. زاهد کښېنستی وروسته بل پېدال سرمایه داره سړی مسجد ته داخل سو او ملا صاحب ته یې سلام وویه ملا صاحب په ډکه خوله او لوړ آواز وعلیکم ورته وویه. زاهد وروېغ کړه چې ملا صاحب رد د سلام څو قسمه دی؟ ملا صاحب ورته وویل یو قسم دی، زاهد ورته وویل چې زما په عقیده ستا په نبز پر دوه قسمه دی. ملا صاحب خجالت سو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا

او تاسي مه بدلوئ آيات زما چي په تورات کي وه چي يا يې ځني وباسئ لکه آيت د رجم کمامر تفصيله او يا عمل نه په کوئ، او تاسي د خپلي ګټي لپاره د هغه عوض واخلئ لکه ملا يانو د عصر نبوي ﷺ چي له عوامو څخه به يې روپۍ تر لاسه کولې د زکوة وغيره، نو په نعوت د عليه الصلوة والسلام به يې چي په تورات کي وه عمل نه کاوه، او مراد له "ثمن قليل" څخه رشوت دی او خپل جاه و جلال ساتل دي او نوري د دنيا ګټي.

سوال: ملا يانو د يهودانو له خلګو او عوامو څخه ډېر بدي او رشوتونه تر لاسه کول، نو ولي ثمن قليل وويل سو؟

ځواب: نعمتونه د دنيا که څه هم جليل وي لکن نظر ونعمتو ته د اخرت قليل او رزيل دي خصوصاً هغه نعمتونه د اخرت چي ملا يانو ددوی په رشوت کي له لاسه ورکړه کما لا يخفى على من له عقل سليم، يو محقق شاعر وايي يعني المولوي المعنوي جلال الدين الرومي رحمه الله

اين جهان جيفه است ومردار ورخيص — برچنين مردار چون باشم حريص
پس حيات ماست موقوف فطام — اندک اندک جهد کن تم الکلام

فائده: اخستل او لاس ته راوړل د يو مال لکه غوا و غوبيې او خر او غالۍ يا بل شي په ورکولو سره د ثمن، وروسته بيا مجازاً مستعمل سو لپاره د اخستو د شي په بدل کي د ماکان له عيناً کان والمعنى لکن چي په اخستو کي به سړی راغب وي او معرض به وي د هغه شي چي دی په عوض کي ورکوي، د سورة بقره په اوائلو کي ددې اشتراء مزيد تفصيل ملاحظه کړه.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۴۴﴾

او څوک چي حکم ونه کړي په هغه آيت چي خدای ﷻ نازل کړي وي، نو هغه کسان کفاران دي.

پوښتنه: ډېر حکام او قضات د مسلمانانو د رشوت وغيره په خاطر حکم په ما

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

انزل الله في القرآن العزيز نه کوي، نو دوی به هم کافران وي او که څرنګه؟

ځواب: مراد په دې نه حکم کول دي په ما انزل الله سره د انکار او سپکاوي په ډول هغه هر څوک چې وي کافر دی اجماعاً قطعياً.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ

او موږ ليکلی دی يعني حکم مو کړی دی پر دوی يهودانو باندې په تورات کې چې يو سړی پر بل قصاصيږي چې ناحقه يې قتل کړي. او سترګه د يو سړي چې ناحقه د بل سترګه ور ړنده کړي نو د هغه سترګه چې جاني دی هم ور ړنده کيږي چې په عربي تقفاء ورته وايي.

وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ

او د پزې د پرې کيدلو په عوض کې د جاني پزه پرې کول کيږي چې دې ته په عربي جذم وايي، او د غوږ په پرې کيدلو کې ناحقه د جاني غوږ پرې کيږي چې دې ته په عربي صلم وايي. او که يو سړی د بل غاښ ور وکښي د هغه جاني غاښ به هم ور کښل کيږي چې دې ته په عربي قلع وايي.

وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ

او ټپونه قصاص دی په حذف د مضاف يعني ذات قصاص.

پوه سه: چې مراد هغه ټپونه دي چې اندازه يې معلوميږي او مساوات يې ممکن وي لکه ماتول د هډوکو د يو چا يا جائفه ټپ وغيرها مما ذکر في کتب الفقه. د هغو ټپو تاوان به جاني ورکوي او يا به يو عادل سړی محکم ګرځوي.

درويش وايي: چې که تفصيل د جروح غواړئ نو کتابو ته د فقهي شريفي رجوع وکړئ چې په تفسير کې دا امکان کم دی.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ

که د مستحقينو څخه دغو قصاصاو څوک عفوه وکړي وجاني ته.

پوه سه: چې تعبير په تصدق سره لپاره د مبالغې في الترغيب دی نو دغه تصدق کفاره د متصدق ده يعني خدای ﷻ يې ګنهونه رژوي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: کافر که چېرې عفوه د قصاص لازم وجاني ته وکړي هغه کفاره دده نه سي کېدای مادام باقیاً علی الکفر، وفي الحدیث النبوي ﷺ من اصیب بشيء من جسده فترکه لله کان کفارة له. او په یو بل حدیث مبارک کي راغلي دي "ثلاث من جاء بهن یوم القیامة مع الایمان دخل الجنة من ای ابواب الجنة شاء" دري شیان دي که چا راتګ په وکړی په ورځ د قیامت دی به داخل سي و جنت ته له هري دروازې د جنت چي دده خوښه وي "وتزوج من الحور العین حیث شاء من عفی عن قاتله" او دی به په نکاح کړي یعني خدای پاک به یې په نکاح ورکړي له حور عین څخه هر ځای چي غواړي، که چا عفوه وکړه و خپل قاتل ته.

سوال: د عفوه و خپل قاتل ته صورت څرنګه دی، ولي چي سړی قتل کړه سي بیا نو عفوه و قاتل ته څرنګه کولای سي؟

ځواب: والله اعلم بالصواب، مراد دادی چي په ورځ د قیامت عفوه ورته وکړي او یا دا معنی ده چي یو سړی په آله قاتله سړی وواهه او سړی وتښتېدی او مجروح لا ژوندی و ورثه وو ته یې وویل چي زما قاتل ما بخښلی دی ثم مات من ذالک "ومن قرء دبر کل صلوة قل هو الله احد عشر مرات ومن ادی دینا خفیاً" او که څوک ووایي همېشه وروسته تر هر لمانځه یوولس واره قل الله شریفه او اداء کړي یو پټ پور.

درویش وایي: چي اکثره مفسران خو پر دې خبره دي چي د "من تصدق" ضمیر راجع دی و مظلوم ته چي په عربي یې مجني علیه بولي، نو له کفارو څخه مراد عفوه د ګنهو د مجني علیه ده، او بعض مفسران وایي چي ضمیر د "له" وجاني ته راجع دی، والمعنی که چا عفوه وکړه و جاني ته نو عفوه د مجني علیه وجاني ته کفاره ده د جاني لپاره، یعني جنایت او ګناه یې ختمه سوله یعني په ورځ د قیامت خدای ﷻ جاني ته عذاب نه ورکوي لانه حق العبد وقد عفی العبد له.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۵﴾

او که څوک حکم ونه کړي په هغه شرائع او احکامو سره چي خدای ﷻ نازل کړي دي، نو دغه کسان ظالمان دي په غټه پېمانه، ولي حدود او احکام د خدای پر خپل ځان نه کړه برابر کما هو معنی الظلم ای وضع الشيء في غیر محله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي خدای پاک ددغو کسانو چي د "من یحکم آه" څخه فهمېږي درې الفاظ راوړه "الکافرون، والظالمون، والفاسقون" نو کفر یې په سبب د تمرد او انکار دی له حکم څخه د خدای ﷻ کمامر قریباً او ظلم یې په سبب ددې دی چي دوی ظلم وکړی پر خلاف د حکم د خدای ﷻ او فسق یې په سبب د خروج د امر الهي څخه کما هو معنی الفسق ولي فسق په لغت کي خروج ته وايي کما في قولهم فسقت الرطبة عن قشرها ای خرجت.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ

پوه سه: چي دا جمله عطف ده پر "علی انزلنا التوراة" باندي یعني موږ وروسته راواستاوه پر اثار د انبیاء المذکورین السابقین عیسی چي د مریم د عمران د لور زوی وه، نسبت یې ومور ته وکړی. ولي چي عیسی علیه السلام بې پلاره په قدرت عظیمه د خدای ﷻ عالم الوجود ته راغلی دی.

پوه سه: چي "قفینا" چي له بابه د تفعیل دی د تعدیه لپاره نه دی چي باب د تفعیل ګاهي په معنی د مجرد راځي کما في الشافیة نحو قدر بالتشدید وقدر بالتخفیف او اول مفعول یې محذوف دی ای اتبعنا النبیین الذین ذکرناهم بعیسی بن مریم، نو مفعول ثاني ته په با د جار متعدي سو.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ

دا حال دی من "عیسی" یعني په داسي حال کي چي عیسی تصدیق کوونکی وه د هغه کتاب چي تر ده دمخه و یعني بلاواسطة چي کتاب تورات و.

وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ

موږ ورکړی وده ته انجیل یعني نوی کتاب، چي په هغه کي هدایت او لار ښوونه ده و خلګو ته او نور و یعني څراغ و د خلګو لپاره چي د حق لاره یې ورته روښانه کول یعني لکه په تورات کي.

پوه سه: چي "فیه هدی ونور" محلاً منصوب دی حال دی له انجیل څخه ای کائنا فیه ذالک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ

او تصدیق کونکی و انجیل د هغه کتاب چي تر ده دمخه و یعني التوراة.

پوه سه: چي اول "مصدقا" حال و له عیسی څخه او دوهم "مصدقا" حال دی له انجیل څخه، او تکریر د من التوراة لپاره د زیادت تقریر دی.

وَهُدًى وَّمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ

دا عطف دی پر "مصدقا" لکه هغه چي حال و دا هم حال دی.

پوه سه: چي تخصیص د متقین که څه هم انجیل د ټولو بني اسرائیلو لاربښود و له دې جهته چي متقیانو په هدایت د انجیل لار پیدا کړه او نفع یې پر واخسته بخلاف المنکرین له فانهم بمعزل من النفع بالانجیل بل بسائر الکتب الالهیه.

وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيْلِ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيْهِ

او حکم دي کوي اهل د انجیل چي عیسی علیه السلام او علماء د امت دده دي په هغه شي سره چي خدای جل جلاله نازل کړي دي یعني په انجیل کي.

پوه سه: چي کلمه د "ما" موصوله ده والعائد الیه محذوف لکه چي فقیر په ترجمه لفظي کي وعائد ته اشاره وکړه په دغه هغه شي.

فائده: چونکه لفظ "ولیحکم" امر بالام او انشاء ده د ماقبل سره تعلق نه لري، نو ځکه مفسرین په اتفاق وایي وقلنا لیحکم نو به قلنا سره د مقولې عطف سي پر آتیناه الانجیل بانديِ دا خبره دقیقه ده صحیح فکر پکښي وکړئ.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ

او څوک چي حکم نه کوي یعني په ما انزل في الانجیل لکن پر وجه د انکار او د سپکاوي په انجیل سره نو هغه کسان فاسقان دي یعني له حکم څخه د خدای جل جلاله وتلي دي.

درویش وایي: چي ددې الفاظو تفصیلي بیان ما دمخه درته وکړی فتذکر هداک الله.

فائده: له دې آیت څخه دا معلومه سوه چي په انجیل شریف کي احکام وه او عیسی علیه السلام مستقل شریعت درلودی یعني تابع د تورات موسی علیه السلام نه و.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: په دې آیت کې شدید تهدید دی و حکامو او قضاتو ته د اسلام چې دوی به هم حکم کوي په ما انزل في القرآن الکریم او که حکم په هغه ونه کړي دوی به هم په ډله کې د فاسقانو حساب سي، البته دا قدر به بې فرق وي چې حکام او قضات چې د قرآن عزیز په حکم یې ونه کړه پر وجه د انکار او د استهانت نه دی، نو له دې سببه کافران نه بلل کېږي بلکې دوی خو یا رشوت راخلي او یا یې مرعات قومي وکړی او یا یې د پېډال مراعات وکړی، نو یې حکم په قرآن سره ونه کړی. لکن له مطلق فسق څخه خو نه خلاصېږي په صحیح حدیث کې راغلي دي "یؤتي بالقاضي العدل یوم القیامة فیلقی من شدة العذاب مایتمنی انه لم یفصل بین احد في تمرتین" فاذا کان هذا حال القاضي العدل فما حال القاضي الجابر. بیت

بوحنیفه قضا نه کرد وبمرد　　　　تو بمیری اگر قضا نه کنی

درویش وایي: چې بیان او ترجمه د هغه حدیث صحیح داده چې یو قاضي عادل به راوستل سي په ورځ د قیامت نو دی به ملاقي سي له سخت عذاب سره، مراد له عذاب څخه دلته سختي د حساب ده یعني د هر وخت د قضاوت به بازخواست ځني کېږي لاعذاب النار لانه قضی بین الخصوم بالعدل والانصاف بدون الرشوة والاعتساف. نو دی دا سخت عذاب وویني دا به یې تمنی سي چې کاشکي ده قضاوت نه وای کړی په منځ کې د هیڅ چا حتی د دوو خورما وو په حکم سره.

پوه سه: چې امام سخاوي رحمه الله په مقاصد حسنه کې چې دده تصنیف دی داسې حدیث رانقل کړی دی چې قاضیان درې قسمه دي. دوه یې په دوزخ کې دي یو یې په جنت کې دی اول هغه قاضي دی چې حکم وکړي په ناحقه سره یعني د رشوت وغیرها له سببه او دی پوهېږي چې دا ناحقه دی فهو في النار، دوهم هغه قاضي دی چې جاهل وي یعني پر احکام شرعیه وو علم نه لري او د خپلې خېټې حکمونه کوي او حقوق د خلګو تلفوي فهو في النار، دریم قاضي قضی بالحق ای بعد العلم به فهو في الجنة.

وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ

او موږ نازل کړی وتاته یا محمد کتاب چې قرآن عزیز دی چې تصدیق کوونکی دی د هغه جنس کتاب چې ستا تر کتاب دمخه نازل سوي دي یعني د جمیع کتب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الهيه وو، او څوک چې تخصيص کوي په تورات او انجيل سره هغه بلا فائده دي وعلى هذا فاللام في الكتاب للجنس.

وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

يعني رقيب دی قرآن او شاهد دی پر ټولو کتابو چې دمخه نازل سوي وه لکن چې هغه محفوظ د تغير او تبديل څخه وي، يعني قرآن کريم د ټولو لپاره شاهدي ورکوي په صدق او صحت سره.

فائده: په اصولو کې د شرائع يعني العقائد کالتوحيد والرسالة ويوم القيامة والجنة والنار وامثالها خو قرآن کريم د هغو هم شاهد دی او قرآن مبارک بيان د هغو فروعو چې په نورو اديانو کې وه او په دين محمدي کې منسوخ دي د هغو هم بيان او تفصيل کوي.

فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

الفاء لترتيب مابعدها على ما قبلها اى اذا كان حال القرآن كما ذكر. نو ته حکم کوه په منځ کې د اهل کتابو په هغه کتاب سره چې خدای نازل کړی يعني القرآن الکريم چې رجم و کمامر چې دوی تاته مرافعه وکړې لکه په موضوع کې د زني د شريف او د شريفي د اهل خيبر چې تاته راغله کمامر تفصيله. ولې چې قرآن مبارک معلومه کړې ده چې دا حکم د تورات او د قرآن سره شريک حکم دی او منسوخ نه دی.

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

نو ته متابعت مه کوه د خواهشاتو د اهل کتابو.

پوه سه: چې اهواء هغه د زړه خوښتنه ده چې له شرع شريفي څخه مخالف وي د هغه څه چې تاته راغلي و چې هغه حق حکم دی.

پوه سه: چې کلمه د "عن" په عما کې متعلق ده په "لاتتبع" پورې.

سوال: صله د "تتبع" خو کلمه د "عن" نه راځي؟

ځواب: تتبع متضمن دی معنی لره د اعراض فالمعنى لاتتبع اهوائهم معرضاً

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عما جائک من الحق.

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

هر یوه ته ستاسي گرځولي دی موږ یعنې لکل امة منکم ایها الناس قدیماً وحدیثاً شرعة ای شریعة.

پوه سه: چي شرعه په اصل لغت کي گودر ته وايي چي سړی اوبو ته پر رسېږي، نو شریعت ته د انبیاء علیهم السلام يې شریعت وویل تشبیهاً چي په شریعت سره سړی و هغه شي ته رسېږي چي سبب د حیوة ابدي دی وهي الاحکام الالهیه الموصلة الی الجنة دار النعیم ابداً "ومنهاجاً معنا لار ښکاره په دین کي.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً

او که د خدای ﷻ مشیت او اراده وای تاسي به يې ټول یو امت گرځولي وای، معنی داچي یو جماعت به وای پر یوه دین او شریعت یعنې په ټولو زمانو کي، نو ستاسي په منځ کي به اختلاف دیني نه وای.

وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

یعنې خدای ﷻ دا اراده نه وکړه بلکي تاسي نوع انساني يې افراد او قومونه پر شرائع مختلفه وو وگرځولاست. چي په علم کي د خدای ﷻ چي هر شریعت چي د هغې زمانې سره موافق و راوا يې ستاوه تاچي ستاسي امتحان وکړي په هغه شریعت کي چي تاسي ته يې درکړي، نو د امتحان معنی داده چي تاسي څه کوئ د نوي شریعت متابعت به کوئ او که د پلرو او نیکه گانو دین د هغه شریعت جدیده چي په معجزاتو سره تائید سوی هم وي انکار کوئ، مثلاً دین د یهودانو شریعت د موسی علیه السلام او د تورات و، چي خدای ﷻ نوی شریعت د اسلام پر محمد علیه السلام باندي نازل کړی او په ډېرو معجزاتو يې تائید کړی، نو په دې د یهودانو امتحان کېږي چي دوی به اسلام ته غاړه کښېږدي او لا اله الا الله محمد رسول الله به وايي او خپل د دین موسوي او د تورات منسوخیت به ومني او که له نسخ څخه به انکار وکړي او پر منسوخ دین د آباء په متابعت کلک پاته سي اکثرو یهودانو خو دغسي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړه چي پر خپل آبائي دين باندي ټينګ سوه او له اسلام څخه يې انکار مختاره کړی، البته په دوی کي بعض صاحبان د صحيح نظر او د عقل سليم لکه عبدالله بن سلام او دده ملګري ﷺ اسلام ته په لبيک ويلو سره په اسلام کي داخل سوه.

درويش وايي: چي دغه وه معنا د امتحان الهي او د امتحان دمخه تر اسلام په عيسی او انجيل سره هم اخسته سوی و چي په هغه امتحان کي هم يهودان ناکامه سوي وه حتی رفع الله عيسی من بينهم الی السموات العلی کما مرت هذه القصة في هذا التفسير في موضعه فتذکرها.

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ

نو تاسي وړاندي والی وکړئ د خير و کارو ته يعني الاعمال الصالحة دا خطاب عام دی، چي نور خلګ هم په تاسي پسي اقتداء وکړي او د هغو د خير په کارو کي به خدای ﷻ تاسي ته هم ثوابونه درکړي کما ورد في الحديث الصحيح من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها الی يوم القيامة من غير ان ينقص من اجورهم شئ.

اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا

پوه سه: چي دا جمله استينافيه ده، علت ده و استباق الی الخيرات ته، او هم وعد په جنت او ثواب سره و هغه کسانو ته مبادرت او استباق د خير و کارو ته وکړي او وعيد دی د دوږخ و هغو کسانو ته چي تقصير وکړي، والمعنی خدای ﷻ ته ده خاص ستاسي رجوع د ټولو، نو مرجع مصدر ميمي دی.

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۴۸﴾

بيا به خدای ﷻ تاسي خبر کړي په هغه شي چي ستاسي پکښې اختلاف وچي يهودانو به ويل زموږ دين حق دی باقي اديان او د اسلام دين حق نه دی، يعني په ورځ د قيامت به محق او مبطل سره جلا کړي چي محق به جنت ته واستوي او مبطل به دوږخ ته رهي کړي.

شان نزول د ورروسته آيت ابن اسحاق وايي له ابن عباس ﷺ څخه روايت دی چي کعب بن اسد او عبدالله بن صوريا او شاس بن قيس سره وويل چي درځئ چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محمد ته ورسو شاید چي دی به مونږ په فتنه کي واچوو له خپله دینه څخه یعني غلط حکم به په وکړو چي رسوا سي، نو علیه الصلوٰة والسلام ته ورغله او ورته وه یې ویل چي ته مونږ پېژنې چي مونږ احبار او اشراف د یهودانو یو، او سرداران ددوی یو، که مونږ ستا متابعت وکړو نو له یهودان به ستا متابعت وکړي او ستا په دین کي به داخل سي، او زمونږ و د قوم تر منځ یو خصومت موجود دی مونږ به تا ته دواړه طرفه راسو ته دوی په مونږ ملامت کړه نو مونږ به پر تا ایمان راوړو. نو علیه الصلوٰة والسلام په خپل نور وجداني سره ددوئ ددې مطالبې څخه منع وکړه. نو خدای ﷻ دا آیت نازل کړی.

وَاَنِ احۡكُمۡ بَيۡنَهُمۡ بِمَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ

پوه سه: چي دا آیت عطف دی پر کتاب باندي والمعنى انزلنا علیک الکتاب وانزلنا الیک ان یحکم آه. او داسي هم روا ده چي دا دي جمله وي په تقدیر د وامرنا ان احکم آه او ته حکم کوه په منځ کي د راغلو یهودانو په هغه کتاب سره چي خدای ﷻ تا ته نازل کړی نه داسي حکم چي دوی در ته وایي کما مر.

وَلَا تَتَّبِعۡ اَهۡوَآءَهُمۡ وَاحۡذَرۡهُمۡ اَنۡ يَّفۡتِنُوۡكَ

او ته متابعت مه کوه د خواهشات باطله وو ددوی، عطف دی پر احکم عطف النهي الانشائي على الامر الانشائي. او ته له دوی څخه بېرېږه چي د حق حکم څخه دي په فتنه کي وانه چوي چي خلاف ما انزل الله حکم په تا ونه کړي لاضلالک.

عَنۡۢ بَعۡضِ مَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ اِلَيۡكَ ؕ

د بعض هغه حکم چي خدای ﷻ پر تا نزل کړی دی یعني په خلاف د هغه په تا حکم وکړي د فتنې له لارې و تا ته.

فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاعۡلَمۡ اَنَّمَا يُرِيۡدُ اللّٰهُ اَنۡ يُّصِيۡبَهُمۡ بِبَعۡضِ ذُنُوۡبِهِمۡ ؕ

که دوی یعني یهودان وغیرهم اعراض او روی گرداني وکړي له حکم منزل الیک څخه او بل حکم غواړي نو پوه سه په دې چي اراده لري خدای ﷻ چي ودوی ته ورسوي عقوبت او عذاب د بعض گنهو د دوی یعني په دې دنیا کي بعض عقوبات

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر دوی مسلط کړي، نو حاصل د معنی دادی چي په دغه تولی سره چي یوه عظیمه ګناه ده.

یو سه: چي لفظ د بعض یې تنبیه پر دې ده چي دوی ګنهونه ډېر کوي چي یو له هغو څخه تولی ده یعني انکار کول.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾

او په تحقیق سره ډېره حصه د خلګو یعني د یهودانو هر آئینه فاسقان دي.

درویش وایي: چي د "کثیراً" لفظ یې له دې جهته ووایه چي بعض د یهودانو څو فاسقان نه دي لکه عبدالله بن سلام واضرابه ﷺ.

یو سه: چي مراد له "فاسقون" څخه دلته کاملون في الفسق المتمردون في الفسق دي وهم الکافرون منهم لانهم خرجوا عن امر الله بالکلیة.

أَفَحُكْمَ الْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ

آیا حکم د جاهلیت د وخت چي هغه متابعت الهوی دوی غواړي.

یو سه: چي همزه لپاره د استفهام انکاري ده یعني حکم د جاهلیت چي د اسلام دین و منځ ته راغلی بیا پوښتنه نسته. قانون نحوي همزه څو لپاره د استفهام دی چي هغه صدارت د کلام غواړي او وروسته تر همزه که فا عاطفه راسي لکه مانحن فیه او یا واو عاطفه راسي کما في مواضع اخر من القرآن العزیز نو عطف څو یې پر ماقبل د همزه نه سي کېدای ولې چي صدارت د همزه له منځه ځي، نو په هر ځای کي د قرآن کریم چي دغسي عبارت راسي نو معطوف علیه د واو یا د فا محذوف دی په منځ کي د همزه او فا لکن مناسب د هر مقام سره لکه په دې ځای کي تقدیر داسي دی ایتولون فحکم آه.

درویش وایي: چي دا قانون په یاد ساتئ چي په ډېرو ځایو کي د قرآن عزیز به په ښه درسي.

وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

او څوک دی ښه تر خدای از روی حکم و هغه قوم ته چي یقین لري پر خدای ای

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

لا احد احسن حکماً منه تعالی، نو استفهام انکاري دی.

پوه سه: چې تخصیص د قوم یوقنون یې وکړی له دې سببه چې دا قوم په دې پوهېږي او ایمان یې دی چې خدای عالم الغیب والشهادة دی او د بندګانو په خیر او شر عالم دی، نو دوی پر دې یقین لري چې احسن تر خدای ﷻ هیڅ څوک نسته

فائده: حکماً منصوب دی چې تمیز دی له احسن څخه او په اصل کې مبتدا، وه او اصل یې داسې و من حکمه احسن من حکم الله.

فائده: په "لقوم" کې لام لپاره د بیان دی ای هذا الاستفهام الانکاري لقوم یوقنون.

له ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې د عبدالله بن ابي رئیس المنافقین او د بني قریظه او د بني النضیر چې د یهودانو دوه قومه وه حلف و چې موږ به یو د بل نصرت کوو او د عبدالله بن الصامت او د قریضه او نضیر تر منځ هم حلف و، نو عبدالله بن ابي چې مسلمان سو یعني صادقانه وروسته یې وویل چې زه خو حلیف د نضیر او قریظه یم او زه بېرېږم چې د زمانې حوادث پر ما راسي او قریظه و نضیر به مرسته نه راسره کوي، نو بیر ته مرتد سو کافراً. او عبدالله بن صامت وویل چې زه بېزاري ښکاره کوم وخدای ﷻ ته له حلف څخه د قریظه او نضیر، او زه دوستي کوم د خدای ﷻ او دده له رسول ﷺ سره او د مؤمنانو سره نو دی پر ایمان ثابت پاته سو، نو په عبدالله بن الصامت رضی الله عنه او عبدالله بن أبی بن سلول کې دا آیتونه نازل سوه.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٥١

اې هغه کسانو چې ایمان یې راوړی دی تاسې مه ګرځوئ یهود او نصاری خپل دوستان یعني د دوی پر قول او پر اظهار د محبت ستاسې سره اعتماد مه کوئ او داسې ژوند د دوی سره مه کوئ لکه دوست چې یې د دوست سره کوي. او دا جمله "بعضهم آه" علت دی د نهي یعني دغه دوې ډلې سره دوستانې دي په مقابل کې ستاسې او تاسې مسلمانانو ته په ضرر رسولو کې سره متحدې دي یعني که څه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هم يهود او نصارى په خپل منځ کې ډېر سخت اختلافات سره لري لکن ستاسي په مخالفت او اضرار کې سره متحد او متفق دي، پښتانه مثل کوي چې "سپي يو دبله سره يو دي و فقير ته" او که څوک ددوى سره دوستي غوره کړي لکه عبدالله بن ابي، نو ددوى له ډلي دى يعني کافر دى مثلهم، په تحقيق خداى ﷻ هدايت نه ورکوي و هغه قوم ته چې ظالمان وي يعني پر خپلو ځانو په دوستي او موالات سره د کافرانو او ظالمانو پر مؤمنانو په موالات سره د دښمنانو د مسلمانانو.

پوه سه: چې "يا ايها الذين آه" عام خطاب دى تولو مسلمانانو ته شامل دى مخلصان وي او که غير مخلصان که څه هم سبب د نزول يې خاص دى يعني عبدالله بن ابي او عبادة الصامت.

فائده: حکم د "انهم منهم" په هغه صورت کې دى چې تولى او دوستي له جهته د دين وي او که تولى له جهته د بيع او شراء وي او يا عمل يعني يو کار مزدوري ددوى کوي مع المخالفة في الاعتقاد والامور الدينية فليس فيه هذا الوعيد يعني فانه منهم لکن سره د هغه المولى ابو سعود رحمه الله وايي وفيه زجر شديد للمؤمنين عن اظهار صورة الموالاة لهم وان لم يكن موالاة في الحقيقة لهم انتهى، يعني د يهودانو او نصارى وغيرهم من الکفرة که څه هم حقيقت موالات نه دي چې سړى په کافر سي لکن صورت د موالات که امکان وي مؤمن لره نه ده په کار چې ددوى سره يې وکړي.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ

ته وينې اې محمد ﷺ هغه کسان چې په زړو کې يې مرض وي يعني کفر لکه عبدالله بن أبي واصحابه من المنافقين دوى مبادرت کوي په موالات او دوستي کې د يهودانو.

فائده: که له رؤيت څخه مراد رؤيت بصري وي، نو جمله "يسارعون" حال ده له فاعل څخه د "ترى" چې الذين دى، او که رؤيت علمي مراد وي نو يسارعون په ځاى کې د مفعول ثاني د "ترى" دى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يَقُولُونَ نَخْشَى أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ

او دوی یعني ابن أبی و اصحابه وايي په عذر کي د موالاتو د يهودانو چي موږ بیرېږو چي موږ ته ورسېږي یوه دائره یعني حادثه من حوادث الزمان چي دولت او غلبه به بیرته د يهودانو سي، او دين د محمد ﷺ سريع الزوال دی، نو دغه يهودان موږ ته شی نه راکوي او مرسته به نه راسره کوي او وايي به چي تاسي خو اتباع د محمد واست، قاله ابن عباس رضي الله عنهما، او بعض مفسرين وايي چي ددوی مراد دادی چي زمانه سره وگرځي او پر موږ قحط او لوږه راسي نو موږ به د يهودانو و کومک ته محتاج سو او دوی به له کومک څخه منع وکړي، نو له دې سببه موږ ددوی موالات نه قطع کوو، او خوراکي مواد چي عموماً د يهودانو په قبضه کي دي موږ ته به يې نه راکوي الى غير ذالک من موجبات موالات اليهود.

فَعَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ

نو خدای پاک د ابن أبی او اصحاب دده د غدر په موالات کي د يهودانو په دې آيت سره رد وکړی چي شايد خدای پاک به راتګ وکړي په فتح سره، قتاده او مقاتل وايي چي مراد له فتح څخه فیصله د خدای ده چي د عليه الصلوة والسلام ته به غلبه ورکړي پر يهودانو او پر ټولو مخالفينو باندي او دين د محمد ﷺ دي غالب وګرځوي، سدي او کلبي وايي چي مراد له فتح څخه فتح د مکي ده، او ضحاک وايي چي مراد له فتح څخه فتح د قريه وو د يهودانو ده چي خيبر، فدک، وادي القرى وغيرها دي، نو بيا به تاسي اصحاب د ابن أبی څه کوئ او له کومک څخه د يهودانو به مو څه لاس ته درسي.

أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِ

او يا به يو کار رونما سي له کارو څخه د خدای ﷻ، چي د منافقانو اسرار او اغراض به خدای ﷻ رسوا کړي، او يا قتل د بني قريضه و دی چي يو قوم د يهودنو و، او اجلا د بني نضيرو ده يعني فرار کول ددوی د خپلو اوطانو چي دا بل قوم د يهودانو و او له بيخه ورکيدل د يهودانو له جزيرة العرب څخه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چې څه هم خدای پاک لفظ د عسی وو وایه چې لپاره د اطماع دی لکن دا تړوله کاروته خدای پاک وکړه ولي چې اطماع د قادر مطلق ﷻ لکه د بل چا وعد محتوم ده.

فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

نو به وګرځي داغه منافقان پر هغه شي چې دوی یې په زړو کې پټ ساتي پښېمانه هغه پټ شی ددوی په زړو کې کفر او شک وو په دې کې چې دین د علیه الصلوة والسلام به بقا ولري او که بدله منځه ولاړسي.

یوه سه: چې "یصبحوا" منصوب دی په "ان" مقدر سره وروسته تر فا او علامه د نصب یې اسقاط د نون ده او وجه د تقدیر د ان دا ده چې نحات وایي چې وروسته تر فای سببیه چې واقع سي وروسته تر "عسی" ان مقدر وي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ

او وایي به هغه کسان چې ایمان یې راوړی و یعني په وخت کې د ظهور د ندامت د منافقانو مؤمنانو دا خبره کوي نو دا کلام مستانف دی یعني عطف پر شي نه دی نو داسي واو استینافي وايي وهو کثیر في الهدایة کما لا یخفی علی من طالع الهدایة.

یوه سه: چې مراد له "الذین آمنوا" یهودان دي.

یوه سه: چې "هؤلاء" اشاره و منافقانو ته ده والمعنی آیا دغه منافقان وه چې دوی به قسمونه اخستل.

فائده: جهد الایمان و اغلظ قسم ته وایي او د اعراب له لاري جهد ایمانهم صدر دی قائم‌مقام د جملي دی چې هغه جمله حال ده له ضمیر څخه د اقسموا والتقدیر اقسموا بالله یجتهدون جهد ایمانهم "انهم لمعکم" یعني منافقانو به یهودانو ته ویل چې موږ ستاسي ملګري یو په جنګ کې د مسلمانانو کما حکی الله تعالی عنهم "ان اخرجتم لنخرجن معکم ان قوتلتم لننصرنکم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوْا خٰسِرِيْنَ

لغوه او بې فائدې سوه عملونه د منافقانو چې لپاره د جلب د زړو د یهودانو به یې کول من اظهار الموالات لهم کمامر تفصیلاً نو وګرځېدل دوی یعني منافقان تاوانیان یعني في الدنیا والآخرة ددې دنیا فائدې چې دوی په موالاتو کې د یهودانو طمع درلوده هغه یې هم په لاس ورنه غله، ولې چې یهودان پخپله د مسلمانانو له خوا یا ووژل سوه او یا له وطنو څخه وشړل سوه او خسران د اخرت یې ابدي دوږخ دی په سبب د پټ کفر.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ

اې هغه کسانو چې ایمان یې راوړی دی که څوک مرتد سي له تاسي له خپله دینه څخه او خپل دین پرېږدي نو که د یهودانو په دین سي او که د نصاری وو په دین وهکذا المجوس والمشرکین وغیرهم.

پوه سه: چې دا اخبار قرآني قبل الوقوع له ارتداد د بعضو مسلمانانو له دین څخه نازل سوی دی وقد کان کذالک، تفصیل یې دادی چې یوولس فرقې مرتدې سولې دړې په زمانه کې د حیوة د علیه الصلوة والسلام چې په هغو کې یو قوم بنو مدلج وه چې رئیس یې ذو الخمار اسود عنسي وچې کاهن و او دعوه د نبوت یې په یمین کې کړې وه، او ټوله د یمن ښارونه، قریې او ځکې یې قبضه کړې او معاذ بن جبل ﷺ چې د علیه الصلوة والسلام له خوا پر یمن والي و او نور سادات د یمن چې مؤمنان وه هم یې وشړل یعني له یمن څخه یې وېستل، نو علیه الصلوة والسلام و معاذ بن جبل او دده همراه مسلمانانو ﷺ ته نوشته کړه چې خپل اسلامي مبارک دین له لاسه ورنه کړئ او معاذ ﷺ ته یې نوشته کړه چې مسلمانان وهڅوه چې د اسود مذکور سره جنګ او جهاد وکړي، نو فیروز دیلمي اسود پر خپل ځای پروت قتل کړی، ابن عمر ﷺ وایي چې په هغه شپه کې اسماني خبرې د اسود د قتل په لاس د فیروز دیلمي و علیه الصلوة والسلام ته ورسېدې، نو سهار علیه الصلوة والسلام خبر د اسود د قتل و مسلمانانو ته ورکړی او داسي یې وویل قتل الاسود

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

البارحة قتله رجل مبارک قيل ومن هو قال فيروز، او عليه الصلوة والسلام په سبا ورځ کې وفات سو "انا لله وانا اليه راجعون"

پوه سه: چې عليه الصلوة والسلام ورسته تر اخبار د اسود د قتل و مسلمانانو ته په وحي اسماني پر دوولسم تاريخ د ربيع الاول وفات سو او د مجاهدينو لښکري د اسود له جنګه په اخير کې د شهر ربيع الاول چې ابوبکر صديق ﷺ خليفه و راورسېدې او دا اول خبر و د فتح چې ابوبکر ﷺ راورسېدی.

دوهمه ډله د مرتدانو چې په زمانه کې د حيوة نبوي پيدا سوې وه بنو خيفه وه دا يو قوم و چې رئيس يې مسيلمة کذاب و چې د نبوت دعوه يې کړې وه او بنو حنيفه ټولو ايمان پر راوړی و، او دده د نبوت دعوه په سنه لس کې د هجرت وه، او ده به ويل چې زه خدای پاک د محمد ﷺ سره په نبوت کې شريک کړی يم، او عليه الصلوة والسلام ته يې دا خط نوشته کړی و من مسيلمه رسول الله الى محمد رسول الله، اما بعد فان الارض نصفهالي ونصفها لک او دا خط مسيلمه دوو کسانو ته د خپلو اتباعو ورکړی و، خط چې عليه الصلوة والسلام ته راورسېدی نو عليه الصلوة والسلام و هغو دوو کسانو ته وويل لو لا ان الرسل لاتقتل لضربت عنقكما، نو په ځواب کې عليه الصلوة والسلام ورته وويل يعني په خط کې من محمد رسول الله الى مسيلمة الكذاب اما بعد فان الارض لله يورث من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين، نو عليه الصلوة والسلام وفات سو بيا ابوبکر صديق ﷺ د خالد بن وليد ﷺ په مشرئ مسيلمه کذاب ته ډېر لوی فوج ورواستوی نو وحشي نامی چې مريی و د مطعم بن عدي چې سيد الشهداء حمزه بن عبد المطلب يې شهيد کړی و هغه مسيلمة الكذاب مردار کړی، نو دغه وحشي به ويل چې قتلت خير الناس في الجاهلية يعني بذالک حمزه ﷺ وقتلت شر الناس بعد الاسلام يعني ما د خپل جاهليت په وخت کې غوره د انسانانو يعني حمزه ﷺ قتل کړی او د خپل اسلام په وخت کې مي ترټولی د خلګو قتل کړی يعني مسلمة الكذاب.

او دريمه ډله چې مرتده سوې وه بنو اسد وه چې مشري يې د طليحه بن خويلد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر غاړه وه او ده هم د نبوت دعوه کړې وه په ژوند کې د علیه الصلوة والسلام او دغه طلیحه اول سړی و چې په جنګ کې یې شکست وخوړی وروسته تر وفات د علیه الصلوة والسلام من اهل الردة. نو ابوبکر صدیق ﷛ د خالد بن ولید ﷛ په مشرۍ ډېر درند فوج ورواستاوه چې وروسته تر ډېر سخت جنګ د طلیحه فوج شکست وخوړ او طلیحه پخله وتښتېدی او شام ته ولاړی ثم بعد مدة اسلم وحسن اسلامه والله اعلم.

تاریخ اسلامي وايي چې وروسته تر وفات د علیه الصلوة والسلام اکثره عرب مرتد سوه په انکار د فرضیت د زکوة الا اهل مکة والمدینة واهل بحرین من قبیلة عبد القیس. او دوی و ابوبکر ﷛ ته وویل چې لمونځونه خو کوو واما الزکوة فلا تغصب اموالنا. نو ابوبکر ﷛ دوی ته وویل والله لا افرق بین ماجمع الله تعالی في قوله "اقیموا الصلوة واتوا الزکوة" یعني في کثیر من آیات القرآن العزیز. او ابوبکر ﷛ وویل چې قسم په خدای دی که دوی زما څخه یو سېرلی منع کړي چې علیه الصلوة والسلام ته یې ورکاوه یعني پر وجه د انکار یې منع کړي زه د هغو سره جنګ کوم. نو خدای پاک اقوام را وباځول چې د ابوبکر ﷛ سره ودرېدل او د مانعینو سره د زکوة یې په جنګ شروع وکړه حتی چې منکرین د زکوة یې ټول د زکوة په فرضیت اقرار کړه. حضرت انس ﷛ وايي چې صحابه کرامو ﷛ جنګ کول د مانعینو سره د زکوة نه وه خوښ دوی به ویل چې منکران د زکوة خو اهل قبله دي نو څرنګه به جنګ کول ورسره روا وي. نو ابوبکر ﷛ خپل توره غاړي ته واچول او یوازي جنګ ته رهي سو. نو صحابه کرامو ﷛ بله چاره ونه لیدل بېله متابعته د خلیفة المسلمین ابوبکر ﷛ نو نور صحابه کرام ﷛ پسي ووتل وجنګ ته. عبد الله بن مسعود ﷛ وايي چې موږ دا جنګ په ابتداء کې بد باله او په وروسته کې مو دا جنګ خوښ سو چې منکرین د زکوة اخیر الامر په فرضیت د زکوة قانع سوه او امر الهي "اقیموا الصلوة وآتوا الزکوة" دواړي مفروضه خبري ټولو منکرانو ومنلې او تفرقه په امت محمدي کې نه سوه پیدا.

درویش وايي: چې د ابوبکر ﷛ ددې فعل پر موږ ټولو مسلمانانو حمد لازم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی الحمد لله الذي نجا امة محمد ﷺ من التفرقة، وقيل ماولد بعد النبيين مولود افضل من ابی بکر ؓ لقد قام مقام النبي ﷺ في قتال اهل الردة.

درویش وايي: چي شيخ عطار رحمه الله په مدح کي د ابوبکر ؓ داسي دوه خواږه شعرونه ويلي دي

هرچه بود از بارگاه کبریا ریخت در صدر شریف مصطفی
آن همه در سینه صدیق ریخت لاجرم تابود ازو تحقیق ریخت

حسن بصري رحمه الله وايي که کارنامه د ابوبکر ؓ نه وای، نو جاري به وای الحاد د زکوة په باره کي الى يوم القيامة.

پوښتنه: که يو څوک د زکوة له فرضيت څخه منکر نه وي لکن زکوة نه ورکوي نو د مسلمانانو امير به د هغه سره څه چار چلند کوي آيا جبراً به يې ځني اخلي او که څرنګه؟

ځواب: په اشباه والنظائر کي وايي چي معتمد مذهب دادی چي په زوره دي نه ځني اخلي. او په محيط کي وايي که يو چا منع وکړه له ورکړي څخه د زکوة نو عامل د حکومت اسلامي دي زکوة جبراً نه ځني اخلي، او که يې فرضاً په جبر والاکراه سره ځني واخستی د هغه سري د زکوة غاړي نه په خلاصيږي، ولي چي زکوة خو عبادت دی او په عبادت کي اختيار شرط دی لکن يجبره بالحبس ليؤديه بنفسه انتهى.

فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

نو ژر دی چي خدای ﷻ به راننګ وکړي په داسي قوم سره چي د خدای به دوی خوښ وي او دوی به د خدای سره محبت وي يعني په ځای کي د هغو مرتدينو بعد اهلاکهم.

پوهنه: چي محبت د خدای ﷻ د يو چاسره اراده د ده د خير د دنيا او آخرت وهغه ته. او محبت د بندګانو د خدای سره اراده د طاعت د خدای ﷻ دی او پرهيز له معاصيو څخه.

درویش وايي: چي په مراد کي ددې قوم څخه يعني چي دا قوم څوک دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اختلاف دی علي بن ابي طالب، حسن بصري، ضحاک او قتادهؒ وايي چې دا قوم ابوبکر او اصحاب دده دي‌ؓ چې دوی د اهل ردت او د منکرينو سره د فرضيت د زکوة غزاء وکړه وقد مر تمام تفصيله عن قريب.

درويش وايي: چې دا قول انسب د اقوالو دی د ماقبل آياتو سره چې د مرتدينو په باره کې وه او بعض مفسرين وايي چې مراد له دې قوم څخه انصار دي وهذا القول مرجوع. او بعض وايي اهل فارس دي، په صحيح حديث کې راغلي دي "لوکان الايمان معلقاً بالثريا لناله اهل فارس"

درويش وايي: چې بعض اهل تحقيق وايي چې دا اشاره و ابو حنيفه واصحابه ته ده، ولې چې د فارس په قبيله کې د دين نبوي حاميان او د شريعت غراء بيانونکي او د امت تشريح کونکي په مثل د ابو حنيفه واصحابه رحمهم الله بل څوک نسته او نه به پيدا سي، او بعض وايي چې دا قوم اهل الحجاز دي اي الحرمين الشريفين ومن حولهما او بعض وايي اهل يمن يعني د هغې زمانې لقوله عليه الصلوٰة والسلام الايمان يمان ای اهل د ايمان کامل اهل د يمن دي، والحکمة يمانية او علم الشريعة د يمنيانو دی انتهى.

اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۫ يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُوْنَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ؕ

چې دوی به اذله وي او متواضعين به وي يعني زړه سوی به لري او نرمي د زړه به لري او تواضع به لري د مؤمنانو په مقابل کې.

پوه سه: چې "اذلة" جمع د ذليل ده هغه عرفي معنا نه ده څني مراد بلکې په معنا د ارقاء او رحماء دی.

سوال: صله د "ذلة" خو "على" نه راځي بلکې لام راځي او دلته "على" راغلی دی؟

ځواب: د ذلت په معنی کې يې عطف معتبر کړی دی، او د عطف لفظ په على سره متعدي کيږي چې داسي قول ته په عربي کې تضمين وايي يعنې يو لفظ د بل لفظ په ضمن کې راوړل او اعزة جمع د عزيز ده چې معنی يې شدت او سختي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او غلبه ده يعني دا قوم به په مقابل كې د كافرانو شدت پسنده عليه جويان وي يعني زړه سوى پر كافر نه لري په جنگ او په هر قيمت چي وي ځانونه پر غالب گرځوي، او دوى جهاد كونكي في سبيل الله يعني لپاره د طلب د رضى د الله تعالى او لپاره د اعلاء د كلمة الله لا للغنيمة ولا لاظهار شجاعته ولا للعصبية وغير ذالک او نه په بېرېږي له ملامت ويلو څخه د يو ملامت ويونكي.

پوه سه: چي دا جمله عطف ده پر "يجاهدون" باندي، په دې بيانولو كې د صفاتو د قوم اخرين تعريض دى پر منافقانو، ولې دوى چي به په يو لښكر كي د مسلمانانو ووتل دوى به بېربدل له حلفاؤ څخه چي يهودان وه چي هغه به پر موږ ملامتيا ووايي چي په لښكر كې د مسلمانانو شامل سوي ياست، نو دوى به شدت او تصلب درلودى پر كافرانو، او نه يې زړه سوى درلودى پر مسلمانانو بلكې معامله د منافقانو بالعكس وه او نه يې وتل و جنگ ته في سبيل الله وه بلكې رواجول د خپل خبث باطل چي كفر و پر مسلمانانو باندي الى غير ذالک من اغراضهم الخبيثة.

ذٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ

پوه سه: چي "ذالک" په تاويل د مذكور اشاره ده د هغه قوم آخر و صفاتو ته چي دمخه تېر سوه من المحبة والذلة للمؤمنين والعزة د كفارو په مقابل كي د الجهاد في سبيل الله وعدم خوف اللوم من احد فضل د خداى دى يعني لطف او احسان د خداى دى چي دده په زړه كې پيدا كرى دى يعني دا اوصاف جميله دده په طاقت بشري نه دي پيدا سوي په دوى كي، او خداى پاک ور كوي خپل فضل وچاته چي اراده يې ورته وسي، او د خداى ﷻ عطايا او احسانونه فراخه دي، او خداى ﷻ د هر چا په حال ښه خبر دى ففيه وعد ووعيد.

درويش وايي: چي رسېدل و قرب الهي ته بعض سالكانو ته په اوويا كاله كي حاصل سي او بعضو ته په شل كاله كي، او بعضو ته په يوه كال كي حتى چي بعضو ته په يوه گړي او لحظه كي حاصل سي، آيا ستاسي نه ده په ياد قصه د ساحرانو د فرعون چي په دا ببخي لږ وخت كي چي دوى معجزه د موسى عليه السلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وليدل قالوا امنا برب العالمين حتى چي د كاملانو عارفانو څخه وګرځېدل حتى
چي فرعون دوى ته پېش رو وكړى چي "لاقطعن ايديكم وارجلكم من خلاف
ولاصلبنكم في جزوع النخل، دوى په مقابل كي ځرنګه عارفانه ځواب وركړى
"لاضير انا الى ربنا لمنقلبون" آيا تاسي نه ده اورېدلي قصه د رابعه بصريه چي دا
يو كلان ساله مينځه وه د يو چا چي په بازار كي د بصرې يې ګرځول او د هيڅ چا
يې و رانيولو ته زړه نه كېدى يو تاجر ترحماً عليها رانيول او في الحاله يې ازاده
كړه، او دې د يو غره په يو غار كي په ډېر صدق او اخلاص سره د خداى پاك
عبادت پيل كړى يو كال نه و پوره سوى چي، عالمان، قاريان، تاجران وغيرهم به
ددې زيارت او ملاقات ته ورتله.

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا

نه دى ولي ستاسي ايها المؤمنون مګر خداى ﷻ او رسول دده يعني حضرت
محمد ﷺ او ټوله مؤمنان، نو تاسي يهود او نصارى اولياء خپل مه بولئ بلكي
هغه پخپل منځ كي يو له بله اولياء دي ستاسي مؤمنانو په مقابل كي كه څه هم
يهود او نصارى خپل په منځ كي شديد اختلافات سره لري حتى چي يو بل ته
كافران سره وايي.

اَلَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ۝

دا موصول بدل دى د مخه موصول څخه يعني هغه مؤمنان چي دوى اقامت د
لمانځه كوي او وركوي زكواتونه د خپلو مالو او دوى راكعون يعني دوى سره ددې
چي اقامة الصلوة كوي او تياء الزكوة كوي بياهم خاشعون او متذللين و خداى ته
دي يعني خپل په عبادت فخر او كبر نه كوي. نو جمله د وهم راكعون حال ده له
فاعل څخه د دوارو يعني يقيمون ويؤتون.

فائده: پوه سه! چي يو اقامت د لمانځه دى او يو هيئت د لمانځه دى، نو ټوله قرآن
د مؤمنانو له لمانځه څخه تعبير په اقامت الصلوة خداى كوي نو د اقامت الصلوة
معنا داده چي لمونځ سره د فرائضو او واجباتو لكه قيامه، ركوع، سجده اخير او د
تحريمي تكبير او جماعت او تعديل الاركان وغير ذالك وكړي او هيئت الصلوة هغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی چي د لمانځه سره په هيئت مشابه وي نو ځکه خدای پاک د منافقانو د لمونځو په باره کي داسي فرمايلي دي "فويل للمصلين آه" او له دي سببه علماء وايي چي مقيمين د لمانځه لږ دي او مصلين ډېر دي.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

او څوک چي دوستي مختاره کړي د خدای او د هغه د رسول او د مؤمنانو، نو په تحقيق ډله د خدای جل جلاله غالبه ده پر مخالفانو کافرانو او منافقانو.

پوهېږه: چي ابن عباس رضي الله عنه وايي چي له "الذين آمنوا" څخه مهاجرين او انصار مراد دي رضي الله عنهم.

فائده: څوک به پوښتنه کوي چي من خو مبتداء وه او موصول د يتولی یې صله ده او د يتولی ضمير راجع دی ومن ته په اعتبار د لفظ او لفظ الله مفعول دی د يتولی و ورسوله والذين آمنوا پر عطف دی، نو دا کافي نه وه فان هم الغالبون يعني د حزب الله لفظ یې ولي زيات کړی؟

ځواب: ددې په زياتولو کي اشاره و يو دليل ته ده د شکل اول، والتقدير من تولى لهؤلاء المذكورين فهو حزب الله و حزب الله هم الغالبون فهؤلاء هم الغالبون.

پوهېږه: چي اضافت د حزب الله د استغراق لپاره ده ای کل حزب الله هم الغالبون ولي چي د شکل د انتاج شرط ايجاب د صغرى دی او کليه کبرى دی كما تقرر في المنطق، په حديث شريف کي راغلي دي چي رفاعه بن زيد او سويد بن الحارث ايمان راوړی وروسته یې نفاق شروع کړی. او بعضي مخلصو مؤمنانو ددوی سره موالات او محبت کاوه فانزل الله هذه الآية.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا

اې هغه کسانو چي ايمان یې راوړی دی تاسي مه ګرځوئ هغه کسان چي ستاسي دين یې د مسخرو او د ساتېرې محور ګرځولی دی.

پوهېږه: چي "الذين اتخذوا" مفعول اول دی لقوله "لا تتخذوا" او مفعول ثاني یې اولياء دی، هز، سخريه، استهزاء او لعب متحد المعنی دي بالفارسية بازي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَ الْكُفَّارَ اَوْلِيَآءَ

له هغو کسانو څخه چي دوی ته کتاب ورکړی سوی دی تر تاسي دمخه چي یهود او نصاری دي، نو دا بیان دی د "مستهزئین" او من قبلکم متعلق دی په "اوتوا" پوري، منصوب دی معطوف دی پر موصول اول ای الذین اتخذوا او مراد له کفارو څخه مشرکین دي "اولیاء" دوستان بلکې له دوی تولو څخه دوري او قطع المواصلة لار غوره کړئ.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ

او له خدایه وبېرېږئ په موالاتو کي د دغو کسانو که تاسي په حق سره مؤمنان یاست، ولې چي مؤمن بالحق خو د خدای دوست وي او داغه مذکوره کسان خو د خدای دښمنان دي نو مؤمن بالحق يې هم خپل دښمنان وګڼل لان عدو المحبوب عدو للمحب.

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوْهَا هُزُوًا وَّلَعِبًا

او چي تاسي ناره وکړئ ولمانځه ته یعني الآذان دوی وګرځوي دا نداء په تاویل د مندات یا د صلوة مسخره "هزوا ولعبا" وقد مر تفسیرهما آنفاً.

پوه سه: چي څه وخت چي به مؤذن د مسجد نبوي او یا د نورو مسجدو چي په مدینه منوره کي د مسلمانانو وه اذان شروع کړه سو، نو یهودانو به سره خندل او یو وبل ته به يې سترګي سره وهلې لپاره د استهزاء په اذان او لمانځه سره لپاره د سپکاوي او لپاره د نفرت د خپلو هم مذهبانو د لمانځه او له اهل څخه د لمانځه او له دعوت څخه د مؤذنانو.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ

دا پسخند ددوی په دې سبب دی چي دوی داسي قوم دی چي عقل نه لري.

فائده: پوه سه! چي علماء په اتفاق وايي چي د اذان ثبوت یوازي په خوب د عبد الله بن زید نه دی لکه قصه چي مشهوره ده بلکې اذان په قرآن مبارک کي په دغه مذکوره آیت سره یعني "واذا نادیتم آه" هم ثابت دی لان معنی الآية المذكورة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

داده چي تاسي بلنه ورکړئ خلګو ته د لمانځه لپاره د اذان په ذریعه، ولي چي د انداء معنا ده د يو چا بلنه په لوړ آواز سره.
حکمة الأذان: (۱) اظهار دی د شرائع د اسلام (۲) کلمة التوحيد التي هي افضل واطيب الاذکار (۳) خبرول دي د مسلمانانو په دخول د وخت د لمانځه (۵) د لمانځه د ځای ښوونه ده (۵) بلنه ده د خلګو د جماعت و لمانځه ته الی غير ذالک کطرد الشيطان اذا سمع الاذان کما في البخاري وغيره.
مسئله: که يو مؤذن داسي وچي حسن الصوت يي ولکن پر آذان کولو يي مزدوري غوښتل او بل مؤذن قبيح الصوت وچي آذان يي مفت کاوه، نو کوم مؤذن اولی دی؟
ځواب: په دي مسئله کي خو قديماً وحديثاً اختلاف سته لکن صحيح مذهب دادی چي حسن الصوت ته دي اجرت ورکوي لان لحسن الصوت تاثيراً وترغيباً للناس کما ان لقبيح الصوت تنفيراً.
فضائل الاذان، في الحديث الصحيح اول الناس دخولاً الجنة الانبياء ثم الشهداء وروسته بلال حبشي مؤذن المسجد النبوي سره د مؤمنانو د کعبي مبارکي وروسته بيا مؤذنان دي د بيت المقدس وروسته بيا نور مؤذنان د مسجد نبوي ﷺ وروسته بيا نور مؤذنان دي بقدر اعمالهم. وفي حديث صحيح آخر چي دري قسمه خلګ يعني مسلمانان پاک نه کوي له حساب څخه د ورځي د قيامت او دوی لويه بيره د قيامت د ورځي په بيره کي نه اچوي، يو حافظ د قرآن مجيد چي عمل يي هم په کړی وي يقدم علی الله يعني يوم القيامة سيداً شريفاً، او بل هغه مؤذن چي اوو، کاله آذان وکړي بيله اجرته او بيله د طمع د اجرت، او دريم هغه مريی چي حقوق د خدای پر ځای کوي او د بادار حق هم پر ځای کوي.
مسئله: که يو سړی چي هم قابل د آذان و په سبب د حسن صوت او هم قابل د امامت و په سبب د حسن قرائت او د علم د احکامو د لمانځه نو دي سړي ته کومه وظيفه اجراء کول اولی او افضل دي؟
ځواب: امامت افضل دی ولي چي رسول الله ﷺ پر امامت همېشه توب کړی دی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: علیه الصلوة والسلام ولې یو وخت هم اذان نه دی کړی سبب یې څه دی؟

ځواب: اولاً که علیه الصلوة والسلام اذان کړی وای نو که چا دده له جماعته تخلف کړی وای هغه به کافر وای، وثانیاً که دی مؤذن وای نو د ځان لپاره شاهدي په رسالت سره نازیبا معلومېده، وثالثاً اذان خو اولاً بل چا په خوب لیدلی و، نو علیه الصلوة والسلام د ابد لپاره اذان وغیر ته وسپاری، او بل سبب دادی چي علیه الصلوة والسلام که اذان وکړي نو یا به د اذان کلمات بدلوي یعني داسي به وایي اشهد اني رسول الله او یا به هغه کلمات وایي لکه نور مؤمنان چي یې وایي یعني اشهد ان محمد رسول الله، له دي څخه بیا دا توهم کېږي چي محمد نامي یو بل سړی دی د هغه لپاره شاهدي د رسول والي ورکوي لکه نور مؤذنان چي اشهد ان محمد رسول الله وایي د علیه الصلوة والسلام لپاره شاهدي د رسالت ورکوي، او بل سبب دادی چي عمل د رسول الله ﷺ دیمه و یعني دوام داره کما ورد في الحدیث ان رسول الله ﷺ اذا عمل عملاً اثبته یعني همېشه به یې کاوه او دوام ته د اذان علیه الصلوة والسلام خلاص نه وڅکه چي د علیه الصلوة والسلام لوی مصروفیت په تبلیغ د رسالت و لکه امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه چي ویل لولا الخلیفي لاذنت" که نه وای اشتغال زما په امورو سره د خلافت ما به اذان کولای.

مسئله: لحن یعني لپاره د خوش آوازۍ یا د اوږد والي د اذان کلماتو ته تغیر ورکوي تغیر ورکول ناجائز دي. مثلاً الله اکبر په مد د الف وای. ولي دا خو د خدای ﷻ د خدای والي استفهام او شک دی په کبریا کي د خدای ﷻ حقیقت شک کفر دی لکن چونکه مؤذن خو شکي نه دی نو ادنی مرتبه یې داده چي داسي ویل ناجائز دي، او ان یقول اکبار بمد الباء لانه اسم الشیطان وغیر ذالک من التغیرات کما هو المتعارف في بعض مؤذني العصر الحاضر. په یوه روایت کي راغلي دي چي ابن عمر رضی الله عنه ته یو سړی راغلی او ورته وه یې ویل اني احبک زه ستا سره محبت لرم ابن عمر ورته وویل اني ابغضک زما ستا څخه بد راځي، هغه ورته وویل ولي؟ ابن عمر رضی الله عنه ورته وویل چي زه خبر سوی یم چي ته په اذان کي لحن کوې. قیل ان اجابة الاذان واجبة که څه هم سړی جنب وي یا ښځه حائضه وي، یو په بیت الخلاء

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کي اجابت نسته او بل په وخت کي د جماع اجابت نسته. او تاج الشريعة وايي ان اجابة المؤذن سنة. وهذا هو المذهب الاعدل او امام نووي رحمه الله وايي چي اجابت د اذان مستحب دی وهذا هو المذهب الاسهل على السامعين الآذان.

فائده: مسافر که په سفر رهي وي او بل سړي اذان پسې وکړي خدای جل جلاله به یې له سفره په خیرت او عافیت راولي. که د مولود په رسته غوږ کي اذان وکړه سي او په چپه غوږ کي یې اقامت وکړه سي د ام الصبيان چي کومه ناجوړي ده د اطفالو نو خدای جل جلاله به یې په امن او امان کي وساتي.

فائده: که یو ځای اور واخلي آذان وکړه سي هغه اور به خدای جل جلاله ساکن کړي او هغه ځای به له ضرره د اور خلاص کړي.

فائده: که هولناکه سېل راسي او څوک اذان وکړي د سیل له ضرره به یې خدای وساتي. که یو سخت یخ او یا خوف پیدا سي څوک اذان وکړي د یخ او د خوف له ضرره به په امن کي سي کذا في الانوار والاسرار المحمدية.

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ

ته ووايه اې محمد صلی الله علیه وسلم اې اهل کتابو یعني اليهود والنصارى.

شان نزول: ځني نفر د یهودانو و علیه الصلوة والسلام ته راغله او ورته وه یې ویل موږ ته خبر راکړه ستا د دین. علیه الصلوة والسلام ورته وویل "آمن بالله وما انزل الینا وما انزل الى ابراهیم و اسماعیل واسحٰق ویعقوب والاسباط وما اوتي موسى وعیسى وما اوتي النبیون لانفرق بین احد منهم ونحن مسلمون" نو یهودانو چي د عیسی نوم واورېدی چي ددوی په عقیده عیسی نبي نه و بلکې بد نسبت یې ورته کوی یعني ولد الزنی نعوذ بالله من ذالک. نو دوی ورته وویل چي موږ سپک دین نه وینو په دنیا کي ستا تر دین فانزل الله تعالی هذه الآية.

هَلْ تَنْقِمُوْنَ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ

آیا تاسي معیوب او مکروه نه بولئ زموږ دین لعلة من العلل، مګر دا چي موږ ایمان راوړی پر خدای جل جلاله په توحید سره فهو مفعول له لتنقمون و مفعول به لتنقمون محذوف ای دیننا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ

او زموږ ایمان دی پر هغه کتاب چي نازل سوی دی موږ ته یعني القرآن العزیز، او پر هغو کتابو مو ایمان دی چي تر قرآن کریم مخکي نازل سوي دي من التوراة والانجیل او نور کتب الهیه، او په تحقیق اکثره ستاسي فاسقان دي.

پوه سه: چي "وان اکثرکم آه" عطف دی پر "ان امنا" باندي یعني زموږ پر دې هم ایمان دی چي اکثره ستاسي فاسقان دي یعني سرکښه خارج له حدود څخه د ایمان دي.

پوه سه: چي اسناد د فسق یې و اکثر ته وکړی، ولي چي عبد الله بن سلام او نور دده ملګري خو فاسقان نه وه "فسق" په آیت کي په معنی د فرد کامل دی د فسق وهو الکفر.

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ

ته ورته ووایه یا محمد ﷺ و یهودانو ته آیا زه خبر درکړم وتاسي ته په شر او بد سره من ذالک. اشاره په "ذالک" کي هغه ته ده چي منقوم او بد یې باله یعني الایمان والاسلام او منقوم علیهم ستاسي وه یعني مؤمنان، والمعنی چي زه به خبر درکړم پر بد سره تر هغه چي تاسي بد باله او هغه دین په واقع کي خیر محض و او مؤمنان اخیار الناس وه از روی جزاء.

پوښتنه: "مثوبة" خو په اصطلاح کي د شریعت خاص په خبر پوري دی لکه عقوبت چي خاص په شر سره دی، نو څرنګه یهودانو ته "مثوبة" لفظ مستعمل سو؟

ځواب: "مثوبة" یې ددې لپاره په ځای کي د عقوبت راوړی استهزاء بهم کما في قوله تعالی "بشرهم بعذاب الیم"

پوه سه: چي لفظ د "مثوبة" منصوب دی علی التمیز، او "عندالله" په "شر" پوري متعلق دی.

مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ

پوه سه: چي "من لعنه الله" بدل دی له "شر" څخه په حذف د مضاف تقدیره بشر

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

من ذالک دین من لعنه الله چي خدای پاک له خپل رحمت څخه لیرې کړي دي او پر هغو یې خپل غضب نازل کړی دی وهم الیهود والنصاری لانهما في الکفر واصرارهم علی الکفر والمعاصي بعد وضوح دلائل حقیقة دین الاسلام کلک ولاړ دي.

وَجَعَلَ مِنۡهُمُ الۡقِرَدَةَ وَالۡخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ

او په دوی کې یې بیزوګان او سرکوزان پیدا کړي دي وهم الیهود ایضا، یعني خدای ﷻ مسخ کړه بعض له دوی څخه په زمانه کې د داؤد علیه السلام چې دوی د شنبې د ورځې د ماهیانو ښکار نه پرېښو چې دوی ته منع وه، نو داؤد علیه السلام ښېرا ورته وکړه.

پوهنه: چې "عبد" فعل ماضي ده پر قرائت د جمهورو او ضمیر مستکن یې راجع دی و من ای اطاع الطاغوت وهو الشیطان في اختیار الکفر.

درویش وایي: چې دا قصه په تفصیل سره تېره سوې ده. او خنزیران هغه وخت وګرځېدل چې دوی د عیسی علیه السلام معجزات ظاهرات ولیدل او له اسمانه څخه سترخان هم ورته راکښته سو چې مائده یې باله په طلب د یهودانو له عیسی علیه السلام څخه او پر هغه مائده یې خوراک هم وکړی بیا یې هم ایمان نه راوری، نو په بد دعاء د عیسی علیه السلام دوی سرکوزان سول.

أُولَٰٓئِكَ شَرّٞ مَّكَانٗا وَأَضَلُّ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ

دغه کسان شر دي از روی مکان، او هم دوی ډېر ګمراهان دي تر هر ګمراه له لارې حقې څخه.

پوهنه: چې ځای یې د دوی بد او شر وباله لیدل علی شرارتهم علی ابلغ وجه لان شرارة المکان بشرارة المکین. د "سواء السبیل" اضافت دی د صفت و موصوف ته ای السبیل السوی ای المستوي وهو دین الاسلام.

وَإِذَا جَآءُوكُمۡ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا

او چې راسي یعني منافقان وتاسي ته دوی وایي ظاهراً چې موږ ایمان راوړی و پر تا ای محمد ﷺ او خپل کفر پټ د زړه څخه ساتي.

درویش وايي: چي دا اظهار د ایمان او پټ والی د کفر دوی ددې لپاره کاوه چي خپل ځانونه او عیالونه او مالونه له مسلمانانو څخه وساتي.

وَقَدْ دَّخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

او په تحقیق سره داخل سوه دوی یعني منافقان متلبسین بالکفر او دوی ووتل په هغه کفر سره یعني ستا وعظ او تبلیغ په دوی کي تاثیر نه وکړی.

بوه سه: چي دا دواړې جملې حال دی له فاعل څخه د "قالوا" او لفظ د "به" او د "بالکفر" دواړه حال دي یو له فاعل څخه د "دخلوا" او بل له فاعل څخه د "خرجوا" یعني قالوا امنا بک والحال انهم کاذبون في هذا القول او دوی حاضر سوه په نیز ستا چي متلبسین په کفر سره وه یعني الکفر المبطن او دوی ووتل ستا څخه په هغه کفر مبطن سره متلبسین وه. او خدای ﷻ ښه خبر دی په هغه شي چي دوی پټ ساتي یعني کفر قلبي. په دې جمله کي وعید دی دوی ته په رسوایي سره په دنیا او اخرت کي.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او ته وینې یعني علم لرې ډېر ددوی یعني من الیهود او المنافقین چي دوی تلوار کوي په ګناه او په ظلم کي، او بعض مفسرین وايي چي ګناه ددوی یعني د یهودو دا وه چي دوی پټ کړی وه له توراته نعوت د علیه الصلوة والسلام او آیت الرجم، او له "عدوان" څخه مراد زیادت دی ددوی په تورات کي.

وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

چي دوی خوري حرام (دا عطف دی پر "اثم" باندي) حرام هغه بدې چي دوی به په رشوت کي اخستې چي خلګ به یې منع کول له ایمان څخه د علیه الصلوة والسلام او دوی په تحریف کي د تورات لکه آیت الرجم هم رشوت اخستی کما مر او پر خدای ﷻ به یې دروغ ویل، هر آئینه بد دی هغه شی چي دوی عمل کاوه کالامور المذکورة من قبائحهم. اللهم احفظ علماء الاسلام عن نحو مافعلوا ای علماء الیهود.

درویش وايي: چي د بني اسرائیلو کار د دین او د تورات چي خراب سو ددوی د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ملا یانو له لاسه. لکن په اوسني زمانه کې په اسلام کې هم بعض ورته ملایان ته چې په بدو، حرامو، رشوتو او ورته حرامو زکاتو په سبب د غنی ددوی اخته سوي دي لهذا د حق ویلو څخه عاجزه پاته دي الله صبرا. زموږ د اسلام پخواني علماء رحمهم الله ډېر د زړه ډکه او په حق ویلو کې بې خوفه وه.

حکایت: د تابعینو د زمانې یو زاهد عالم چې په هغه وخت کې مروان بن الحکم خلیفة المسلمین و. نو دې زاهد عالم دده ملاهي ورمات کړه یعني رباب او باجه وغیره. مروان چې خبر سو امر یې وکړی چې دا عالم زاهد د زمریانو چې مروان ساتلي وه تعذیباً د مسلمانانو لپاره په خونه ور ننباسئ چې زمریان یې وخوري. زاهد چې یې ور دننه کړی زاهد پر لمانځه ودرېدی. زمریان راغلله د زاهد پر پښو به یې ژبې تېرولې زاهد خپل لمونځ کاوه په زمریانو یې باک نه کاوه. سبا چې سو مروان خپلو عسکرو ته وویل چې تاسي وګورئ چې هغه ملا زمریانو خوړلی دی که نه. عکسر چې ورغله زمریان په ډېر الفت وزاهد ته ناست وه نو دوی تعجب ورته وکړی، او مروان ته یې صورت حال ورساوه مروان ورته وویل چې زاهد راوباسئ. زاهد چې یې مروان ته راوستی مروان ورته وویل چې ته ددې زمریانو څخه نه بېرېدلې؟ زاهد ورته وویل یا نه بېرېدم زه مشغول او متفکر وم ټوله شپه. ددوی وبېري ته نه وم فارغه. مروان ورته وویل په څه شي کې دي فکر واهه؟ زاهد ورته وویل چې په دې کې مي فکر واهه چې دې زمریانو چې زما پښې راڅټلې نو ددوی ناړي به پاکي وي که مرادري. نو مروان وده ته په تعجب کې غرق سو او زاهد یې رخصت کړی ومن یتوکل علی الله فهو حسبه" آیة کریمه.

لَوْلَا يَنْهٰهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿۶۳﴾

یوه سه: چې "لولا" حرف تحضیض دی یعني ولې نه نهي کوله دغو علماؤ ددوی.

یوه سه: چې بعض ربانیون او احبار دواړه په علماء سره تفسیر کوي لکن

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

ربانیون یې صوفیان دي او احبار یې علم د ظاهر ملا یانو دی، او بعض مفسرین وايي چي "ربانیون" د نصاری وو ملا یان دي او احبار د یهودانو ملا یان دي. له څه شي څخه یې نه نهي کول له قول څخه د ګناه یعني الکذب پر خدای ﷻ او رسول باندي، او له خوراک څخه د حرام مال لکه وړاندي چي تېره سوه او ډېر بد دی هغه شی چي دوی صنع کول یعني ملا یانو ددوی چي دوی یې نه نهي کول. مظهري وايي چي "یصنعون" ابلغ دی تر "یعلمون" ولي چي صنع هغه فعل ته وايي چي انسان پکښي ماهر او تجربه کار وي. او عمل مطلق فعل ته وايي. نو ځکه یې ذم د خواصو د یهودانو چي ملا یان ددوی وه په "یصنعون" سره وکړی او د عوامو دا یې په "یعملون" سره وکړی. په تفسیر مدارک کي وايي له ابن عباس ﷺ څخه چي دا آیت تر ټولو سخت آیت دی په باره کي د علماؤ چي نهي عن المنکر نه کوي ولي چي تارک د نهي عن المنکر یې لکه فاعل د منکر وباله سره د مبالغي په شان د تارک د نهي عن المنکر چي "یصنعون" یې ذکر کړی او د مرتکبین د منکر په باره کي یې یعملون ووایه.

درویش وايي: چي په اوسنی زمانه کي چي د یو امام په مسجد کي یو پېدال مقتدی وي چي هغه زکوة وغیره ورکوي، نو هغه امام فضائل د اعمالو لکه اودس وغیره مماجاء في الاحادیث النبویة بیانوي. او چي پېدال یې د هر څه کبائرو ګنهو مرتکب وي په هغو کبائرو کي بیان نه کوي؛ ولي بېرېږي چي له امامته به مي وباسي، او بعض داسي ملا یان هم سته چي حج پر فرض وي لکن حج نه کوي، ولي بېرېږي چي مقتدیان به مي له امامته وباسي. ولي چي وايي به چي ته خو غني وې حج ته ولاړې. فیا اسفی علی حال هؤلاء.

ع ....چو کفر از کعبه برخیزد کجاماند مسلمانی

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ

او وویل یهودو چي لاس ونه د خدای ﷻ موټ سوه. یعني عن الرزق، ابن عباس ﷺ او عکرمه. قتاده او ضحاک رحمهم الله وايي چي خدای پر یهودانو ډېره فراخي جوړه کړې وه حتی چي دوی د زماني د خلګو اکثره وه د اموالو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

گوناگون، او مخکې یې ډېرې حاصل شوې وې. نو چونکه دوی د علیه الصلوة والسلام عصیان مختاره کړی او دوی د علیه الصلوة والسلام تکذیب وکړی، نو خدای ﷻ له دوی څخه د رزق فراخي بنده کړه فعند ذالک سبوه بالبخل لان قبض الید کنایة عن البخل. او فحاص بن عازورا چې د بني قینقاع د قوم رئیس و ویل به یې ید الله مغلولة ی مقبوضة محبوسة عن الرزق. او طبراني له ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت راوړی دی چې یو سړی له یهودانو څخه چې نوم یې نباش بن قیس و، و ابن عباس رضی الله عنه ته یې وویل ان ربک لبخیل نعوذ بالله.

پوښتنه: دا خبره خو یا د فحاص بن عازورا وه او یا د نباش وه. نو ټولو یهودو ته یې نسبت څرنګه وسو؟

ځواب: لکه څنګه چې یهودو او نورو ملایانو د دوی دغه دوه کسان له دې خبرې نه منع کول او د دوی په دغه وینا راضي وه، نو ځکه یې ټولو ته نسبت وکړی نحو "بنو فلان قتلوا" او قتل یوه کړی وي او نور زامن د فلان په راضي وي.

فائده: بسط الید مجاز عن الجود وغل الید مجاز عن البخل.

غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا

موټ دې لاسونه د دوی او دوی مستحق د لعنت الهي وګرځېدل په سبب د دې خبرې چې نسبت د بخل یې و خدای ﷻ ته وکړی.

پوه سه: چې "غلت ایدیهم" و دوی ته ښېرا ده یا په بخل او یا په فقر او مسکنت. او یا ښېرا ده بغل ایدیهم بالاسر في الدنیا وبالسلاسل في نار جهنم.

سوال: خدای ﷻ څرنګه ښېرا وچاته کولای سي او ښېرا کول خو د عاجزو خلګو کار دی؟

ځواب: دا ښېرا تعلیم دی د خدای ﷻ له خوا و مسلمانانو ته یعني تاسي دوی ته دغه ښېرا وي کوئ زه به یې قبلوم په حق کې د دوی.

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ

پوه سه: چې "بل" لپاره د اضراب د دوی له قول څخه چې ید الله مغلولة یعني دغسې نه ده لکه تاسي چې وایاست بلکې خدای ﷻ موصوف دی په غایت جود

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او نهایت فضل او احسان سره چي دا معنا له تثنیه راوړلو څخه د یداه فهمیږي، ولې چي په انسانانو کي نهایت سخي او غایت جواد هغه سړی شمېرل کېږي چي په دواړو لاسو نقود وغیرها وخلګو ته ورکوي.

فائده: ید الله له متشابهاتو څخه د قرآن دی لکه سمیع، بصیر یا "کل شيئ هالک الا وجهه" وغیر ذالک. د اهل قرآن د قدماؤ یعني مفسرانو مذهب دادی چي د متشابهاتو علم وخدای ﷻ ته موکول دی بناءً علی الوقف اللازم في قوله تعالی "ولا یعلم تاویله الا الله" ای المتشابه، نو پر "الله" باندي قدماء وقف لازم وایي او وروسته عبارت "والراسخون في العلم" پر لفظ الله باندي عطف نه بولي بلکي جلا مبتداء یې بولي او "یقولون" یې خبر بولي، نو پر موږ مسلمانانو یې تسلیم او انقیاد لازم دی بان نقول ما اراد الله به حق وهو مذهب السلف من اهل السنة والجماعة وهذا المذهب اسلم من الخطاء فیما اراد الله. او متاخرین یې تاویل کوي مثلاً وایي چي له یدا څخه صفات جلالیه او جمالیه مراد دي، او ید چي مفرد راسي په معنی د قدرت دی او سمع په معنا د علم بالمسموعات دی او بصر په معنی د علم بالمبصرات دی الی غیره من التاویلات وهذا المذهب ادفع لشغب یعني اعتراض اعداء الدین چي دوی وایي چي علم د متشابهاتو چي مختص په خدای ﷻ پوري و، نو فائده د انزال یې په قرآن کریم کي څه ده لان القرآن نزل لهدایة ونفع العباد والهدایة والنفع موقوفان العلم بمعناه.

يُنفِقُ كَيۡفَ يَشَآءُ

یعني انفاق کوي خدای ﷻ څرنګه چي یې اراده وي، حاصل دا چي فاعل مختار دی ګاهي پر چا توسیع کوي د رزق امتحاناً لشکره لکه چي پر یهودانو یې قبل بعثت النبي ﷺ ډېره فراخي د رزق او د مال جوړه کړې وه امتحاناً لشکرهم بالایمان بالنبي ﷺ، او ګاهي پر مسلمانانو تنګي د رزق راولي امتحاناً لصبرهم او ګاهي پر عاصي تنګي د رزق راولي جزاءً لعصیانه کما ضیق الرزق علی الیهود حین کفروا وانکروا نبوت علیه الصلوة والسلام، ولهذا قالوا "ید الله مغلولة" نو خدای ﷻ پر مقتضی د حکمت خپل توسیع او تضییق کوي "لایسئل عما یفعل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وهم يسئلون" آية كريمه. قال المولوي المعنوي في مثنويه

چونکه بد کردی بترس ایمن مباش زانکه تخم بد برویاند خداش
چند گاهی او بپوشاند که تا آیدت زان بد پشیمان وحیا
بارها پوشد پی اظهار فضل بازگیر دار پی اظهار عدل
تا که این هر دو صفت ظاهر شود آن مبشر گردد واین منذر بود

درویش وايي: لله دره ما ادق قطره دا رشتيا ده چي جلال الرومي مولوي معنوي دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او هر آئينه زياتوي وډېرو ته ددوی يعني يهودانو ته هغه کتاب چي نازل سوی دی وتاته له جانبه څخه د رب ستا سرکشي او کفر، يعني هر وخت چي تاته يو آيت يا سورت نازل سي دوی په هغه سره کفر کوي، فلهذا فاذدادوا کفراً وطغياناً، او بعض مفسران ويي چي قرآن مبارک لکه صحيح غذا. داسي دی چي څوک په صورت او باطن کي مرض نه لري هغه ته قوت ورکوي، او چي په باطن کي مرض لري هغه ته نور مرض ورزياتوي، دغه قرآن چي د يهودانو په زړو کي مرض د کفر و، نو قرآن ودوی ته زيات کړی طغيان او کفر.

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او موږ اچولي دی په منځ کي ددوی يعني د يهود او نصاری وو عداوت او بغض تر ورځي پوري د قيامت، حسن بصري او مجاهد وايي چي ضمير د "بينهم" راجع دی و ډلو ته د يهودانو چي دوی يو له بل سره اختلاف لري په دين کي. نو ددوی زړونه سره موافق کېږي تر ورځي د قيامت، په صحيح حديث کي راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام وفرمايل چي د موسی عليه السلام امت يو اويا ډلي سوی دی چي تول له به يې په اور کي وي، مګر نه يوه ډله به يې په جنت کي وي، او د عيسی عليه السلام امت دوه اويا ډلي سوی دی چي تول له به په دوزخ کي وي مګر نه يوه ډله چي هغه به په جنت کي وي، او زه دی چي زما امت به دري اويا ډلي وګرځي چي کلهم في النار الا الناجية، اصحابو رضي الله عنهم ورته وويل چي ناجيه کومه ډله ده؟ عليه الصلوة والسلام ورته

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وويل چي ناجيه هغه ډله ده چي د دين پر هغه لار روان وي چي زه او زما اصحاب پر هغه روان يو. اللهم اجعلنا منهم. قالوا هم اهل السنة والجماعة.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ

هر وخت چي يهودان بل کي اور د جنګ لپاره د عليه الصلوة والسلام او مسلمانانو. خدای ﷻ به هغه اور مړ کړي، نو "للحرب" يا صفت دی د "ناراً" نو ظرف مستقر دی ای کائنة للحرب. او يا ظرف لغوه دی متعلق په "اوقدوا" سره دی.

پوه سه: چي حسن بصري رحمه الله وايي چي ددې معنا داده چي هر وخت به يهودانو د جنګ اراده وکړه د عليه الصلوة والسلام سره، نو خدای ﷻ به دوی په خپل منځ کي په جنګ سره اخته کړه او عليه الصلوة والسلام او مسلمانان به يې ددوی له شره وساتل او په عين حال کي به يې عليه الصلوة والسلام پر دوی غالبه کړی او دوی ته به يې ماته ورکړه. او قتاده رحمه الله وايي چي دا مغلوبيت د يهودانو په جنګ کي عام دی چي يهودانو به يې طلب کوی دښمن به خدای پر غالبه کړی او دوی به يې دربه دره کړه، حتی چي څه وخت چي يهودانو د دين او د تورات مخالفت کړی دی خدای ﷻ لوی دښمن پر مسلط کړی دی په اول وار کي يې طيطانوس رومي پر مسلط کړی چي ددوی ځوانان او ښځي يې په غلامی ځني بو تلې، بيا دوی توبه وکښله، خدای ﷻ کومک وسره وکړی بنديان يې ور ايله کړه، څه وخت او کلونه وروسته بيا دوی فساد او مخالفت د تورات شروع کړی خدای پاک مجوسيان پر مسلط کړه او دوی يې سره دربه دره کړه، څو کلونه وروسته يې بيا فساد في الارض او مخالفت د تورات د حکم اختيار کړی، خدای پاک مسلمانان پر مسلط کړه چي څوک يې ووژل او څوک يې له خپلو وطنو څخه فرار کړل.

وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

پوه سه: چي مضارع لپاره د استمرار تجددي ده يعني يهودان همېشه په ځمکه کي نوی نوی فساد لټوي او د خدای ﷻ محبت نسته د مفسدينو سره يعني يبغضهم "فساداً" مفعول به دی "يسعون" يعني دوی همېشه د فساد لپاره کوشش

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کړي، او یا "فساداً" مفعول به دی، نو "یسعون" په معنی د یطلبون دی.

پوهه: چي فساد الیهود دا و چي د خلګو تر منځ جنګو او فتنو ته به یې لمن وهله.

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتٰبِ اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ

او که چیرې اهل کتابو ایمان راوړی وای پر علیه الصلوة والسلام باندي، او له معاصیو څخه یې توبه کښلي وای هم په قول او هم په فعل، خدای ﷻ عفوه کړي وای او بخښلي به یې وای ورڅو ته هغه سیئات ماضیه ددوی که څه هم لوی لوی سیئات وي لان الاسلام یجب ماقبله. عمرو بن العاص ﷺ وایي چي زه علیه الصلوة والسلام ته ورغلم ماورته وول چي رسته لاس دي خلاص کړه چي زه بیعت درسره کوم، علیه الصلوة والسلام چي لاس خلاص کړی ما لاس تول کړی علیه الصلوة والسلام راته وویل مالک یاعمرو یعني لاس دي ولي تول کړی، ما ورته وویل چي یو شرط لرم. علیه الصلوة والسلام راته وویل څه شرط لګوې؟ ما ورته وویل چي زه دا شرط لګوم چي خدای ﷻ زما ګناهونه رابخښي په سبب د اسلام؟ علیه الصلوة والسلام وویل اما علمت یاعمرو ان الاسلام یهدم ماکان قبله وان الهجرة تهدم ماکان قبلها وان الحج یهدم ماکان قبله رواه مسلم، یعني بشرط التوبة في الحج والله اعلم.

وَلَاَدْخَلْنٰهُمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٦٥﴾

او هر آئینه زه ددوی داخلوم وجنتو ته د نعمتو. یعني مالاعین رئت ولا اذن سمعت ولاخطر علی قلب بشر.

پوهه: چي دخول وروسته تر بعثت د علیه الصلوة والسلام الی یوم القیامة مشروط دی په ایمان سره پر علیه الصلوة والسلام.

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِّنْ رَّبِّهِمْ

او که چیرې اهل کتابو یعني یهود او نصاری وو اقامت وکړی د تورات او انجیل یعني تول احکام یې پر ځای کړي وای او عمل یې په کړی وای او تغییر د کتاب الله یې نه وای کړی او ددغو دوو کتابو آیات یې نه وای پټ کړي چي یو له اقامت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څخه د تورات ایمان دی پر علیه الصلوة والسلام او بیان د اوصافو د علیه الصلوة والسلام یې کړی وای چې په تورات کې خدای پاک نازل کړي وه، او داغه رنګه دوی اقامت کړی وای د هغه کتاب چې دوی ته نازل سوی دی له جانبه څخه د رب ددوی چې قرآن پاک دی. او زبور د داؤد علیه السلام بلکې ایمان پر ټولو اسماني کتابو راوړی وای. ولې چې دوی لکه موږ چې په قرآن کې مکلف یو په تورات کې مکلف وه په ایمان د ټولو کتب الهیه وو.

لَاَكَلُوْا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ ؕ

دوی به خوراک کولای له لوړې خوا څخه ددوی او له لاندې خوا څخه د پښو ددوی.

بوه سه: چې فراء نحوي وايي چې مراد په آيت کې فراخي د رزق ده په کامله فراخي سره لکه په دې محاوره کې چې فلاني په خير کې دی سر تر نوکه پورې.

او ابن عباس رضی الله عنه يې داسې تفسير کوي چې له لوړې خوا به باران ونه پر کېدای او نباتات په شمول د ارتزاقي شيان وو لکه غنم، ورجې او د درختو مېوې تر پښو لاندې ددوی، يعنې پر مخکه ددې مثال داسې دی لکه بل ځای چې خدای پاک په قرآن عزيز کې وايي "ولو ان اهل القرى امنوا واتقوا لفتحنا عليهم بركات من السماء والارض. مطلب دا چې رزق چې پر دوی کم سوی دی په سبب د دوی د کفر او ګنهو لا لبخل به تعالی الله عن ذالک علواً کبيراً.

مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ؕ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُوْنَ ۝٦٦

بعض له اهل کتابو یا بعض له يهودانو څخه يو ډله ميانه رو ده نه غلو په دين کې کوي يعنې تر حد تجاوز، او نه کوتاهي په دين کې کوي لکه عبدالله بن سلام واشباهه رضی الله عنهم من مؤمني اهل الکتاب. او ډېر ددوی بد دي هغه چې دوی يې عمل کوي. نو "ما" موصوله دی یا "ساء عملهم" نو "ما" مصدريه دی، هغه عمل ددوی معانده ده د رسول الله ﷺ سره او تحريف دی د کتاب الله التورات وامثال ذالک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ

اې رسوله رسوه هغه احکام دینیه والشرعیه که له قسمه څخه د عقائدو وي او که له قسمه څخه د عملي شیانو.

پوه سه: چي مراد له "ما انزل الیک" څخه هغه احکام دي چي په مصالحو د عبادو تعلق لري، نو دا سوال نه واردېږي چي بعض اسرار الهیه دی چي افشا، یې في الناس عموماً نه ده روا، تحقیق دادی چي هغه شیان چي تعلق په شریعت پوري لري د هغه افشا، عامه ده او چي په حقیقت پوري تعلق لري لکه بعض اسرار تصوفیه هغه خاص ده مثال یې د امانت دی، امانت هغه چاته څوک ورکوي چي حفاظت یې کولای سي.

وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسٰلَتَهٗ

او که تو له هغه شیان چي نازل سوي دي و تاته و نه رسوې یعني له سببه د خوف د یو مکروه، نو تا نه دي رسولی رسالت د خدای ﷻ لان کتمان البعض ککتمان الکل في الوعید.

پوه سه: رسول د رسالت د ژبې سره تعلق لري، نو خدای ﷻ و علیه الصلوة والسلام ته رخصت ور نه کړی په ترک کي د تبلیغ که څه هم له مکروه څخه ببرېږي.

وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

او خدای پاک تا ساتي د خلکو له ضرره یعني بالقتل، په حدیث صحیح کي راغلي دي چي علیه الصلوة والسلام چي مدینې منوري ته راغلی یهودانو ورته وویل یا محمد ﷺ موږ د نفوسو په اعتبار نهایته ډېر یو او د جنګ په لحاظ ډېر ښتلي یو فان لم ترجع عن دینک قتلناک، او که له خپل دینه رجوع وکړې اکرمناک وزودناک، نو علیه الصلوة والسلام پر ځان پهېره کوله سلو کسو د انصارو او مهاجرینو د شپې به هم دا سل نفره پهېره وه او د ورځي به دا سل کسه ورسره وه خوفاً من الیهود. نو چي دا آیت نازل سو "والله یعصمک من الناس" علیه الصلوة والسلام په دې پوه سو چي د یهودانو له قید او قتل څخه ما خدای ﷻ ساتي، نو علیه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوة والسلام د شپې راووتې او انصارو او مهاجرينو پهره دارانو ته يې وويل "انصرفوا الى رحالكم" ولاړسئ و خپلو كورو ته "فان الله قد عصمني من اليهود" وروسته ددې آيت تر نزول به عليه الصلوة والسلام يوازې ګرځېدی هم د شپې په اول كې هم د تهجد په وخت كې حتى بعض شپلو ته د مدينې منورې په يوازې روان و مع كثرة اعدائه وقلة اعوانه اعتماداً على عصمة الله تعالى.

له سيدتنا عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چې كه تاته چا وويل ان محمداً كتم شيئاً چې عليه الصلوة والسلام يو شی پټ كړی دی مما انزل الله فقد كذب هغه دروغ وايي، ولې خدای ﷻ ده ته ويلي دي "يا ايها الرسول بلغ ما انزل اليك الى خير الآية"

پوه سه: امام مظهري رحمه الله په شان نزول كې ددې آيت "يا ايها الرسول آه" دومره مختلف رطب او يابس راوړي دي چې له سرې څخه دا وركه سي چې دا آيت به خدای خبر په څه شي كې نازل سوی وي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

پوه سه: چې دا آيت دليل دی د "والله آه" يعني خدای پاک ودوی ته ستا د اضرار لار نه وربښيي او نه تا قتل كولای سي نه ستا دين محوه كولای سي.

پوه سه: چې سنت الهي په دې سره جاري دی چې خپل انبياء عليهم السلام بلكې نور دوستان له دښمنانو څخه ساتي لكه چې خدای ﷻ وساتله عليه الصلوة والسلام او ابوبكر رضي الله عنه د جبل ثور په غار كې سره ددې چې د مكې كافران قريش په ډلييزه توګه د غاري تر خولې ورغله لكن خدای پاک دوی څني وساتل حتى چې ابوبكر رضي الله عنه كړار و عليه الصلوة والسلام ته وويل كه دغه كافران كښېنستل او د غاري خولې ته يې وكتل ما او تا به ووينې عليه الصلوة والسلام ورته وويل ماظنك باثنين الله ثالثهما. خو كافران ومكې ته بېرته ناكامه ولاړه. داغه رنګه په حديث كې د جابر رضي الله عنه چې روايت يې بخاري كړی دی راغلي دي چې عليه الصلوة والسلام په بعض غزواتو كې سره د اصحابو كرامو رضي الله عنهم يوه ورځ د ډېرې سختې ګرمۍ له سببه غرمه يوې شپلې ته ورسېدل چې په هغې كې د عضاه درختې وې او هورې يې د استراحت لپاره واړول او خلګ سره متفرق سوه هر سړي د يوې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درختي تر سايې لاندې پرېوتی او عليه الصلوة والسلام هم د يوې درختي تر سايې لاندې پرېوتی او توره يې د درختي په يو ښاخ پورې وځړول يو کړی چې وسو عليه الصلوة والسلام موږ ته ناري وهلې موږ چې ورغلو يو صحرائي سړی و عليه الصلوة والسلام ته ناست و، نو عليه الصلوة والسلام وويل چې دغه سړی چې زه بيده وم زما توره يې را اخستې وه او له تېکي څخه يې کښلې وه زه راوېښ سوم توره دده په لاس کي له تېکي کښلې ورڅخه وه او ماته يې وويل من يمنعک مني يعني تا به څوک له ما څخه خلاص کړي؟ ما ورته وويل "الله" نو د ډېري وارخطايي څخه يې په اورېدلو سره د لفظ الله توره له لاسه ولوېده ما راواخستل او ده ته مي وويل من يمنعک مني؟ ده راته وويل کن خير آخذ" يعني ته ښه اخيستونکی سه غرض يې دا و چي ما مه په وهه لکه ما چي ستا د وژلو قصد کړی و. راوي وايي چي عليه الصلوة والسلام و هغه سړي ته وويل اتشهد ان لا اله الا الله واني رسول الله؟ هغه سړي ورته وويل يا، لکن دومره وعده درسره کوم چي نه زه ستا سره جنګ کوم او نه د هغه ملګری کېږم چي ستا سره جنګ کوي، نو عليه الصلوة والسلام يې لاره ايله کړه يعني هيڅ يې نه ورته وويل.

سعدي رحمه الله په بوستان کي وايي

يکی ديدم از عرصه روديار — که پيش آمدم بر پلنگی سوار
چنان هول ازان حال برمن نشست — که ترسيدنم پای رفتن ببست
تبسم کنان دست برلب گرفت — که سعدی مدار آنچه ديدی شگفت
توهم گردن از حکم داور مپيچ — که گردن نپيچد زحکم توهيچ
محالست چون دوست دارد ترا — که در دست دشمن گذارد ترا

يوه سه: چي ابن جرير رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنه څخه داسي روايت کړی دی چي رافع او سلام بن مشکم او مالک بن صيف يعني چي يهودان وه عليه الصلوة والسلام ته راغله او داسي يې ورته وويل "يامحمد الست تزعم انک على ملة ابراهيم ودينه" آيا ته دا نه وايي چي زه پر ملت د ابراهيم او پر دين د ابراهيم عليه السلام يم، عليه الصلوة والسلام ورته وويل "بلى" هو زه داغه وايم، ددوی غرض دا و

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي د ابراهيم دين خو موافق د تورات سره و، نو ځکه عليه الصلوٰة والسلام وويل "لكن احدثتم وجحدتم بما فيها وكتمتم ما امرتم ان تبينوه للناس" قالوا فانا ناخذ بما في ايدينا فانا على الهدى والحق. فانزل الله تعالى" ترجمه: لكن تاسي داسي نوي شيان په تورات ګډ کړي دي او تاسي منکر یاست د مافي التوراة څخه او تاسي پټ کړي دي هغه شيان چي تاسي امر سوي واست يعني په تورات کي چي خلکو ته به يې بيانوئ دوی ورته وويل چي موږ عمل کوو په هغه تورات چي زموږ په لاس کي دی، نو موږ پر هدايت يو او پر حق يو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ

ته ورته ووايه اي محمد ﷺ چي اي اهل كتابو يعني يهودانو تاسي نه ياست پر هيڅ شي د دين.

سوال: باطل خو هم شی دی، نو نفي د شي ددوی له دين څخه څرنګه صحيح کېږي؟

جواب: مراد له شي څخه شی معتد به عندالله دی، والباطل ليس بمعتد به عندالله، او يا نفي د شي مبالغه ده په بطلان کي د دين ددوی چي دوی په تورات کي نور محدثات ګډ کړي دي او يا يې کم کړي دي.

حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ

تر هغه وخته تاسي پر شي معتدبه عندالله نه ياست چي تاسي به پوره او سم عمل ونه کړئ په تورات او په انجيل سره او په هغه کتاب چي نازل سوی وتاسي ته يعني القرآن العزيز له جانبه څخه د رب ستاسي، او يو له اقامت څخه د دغو درو کتابو ايمان درلودل دي بما فيها من اصول الدين كالايمان بالتوحيد، او ايمان پر بعث بعد الموت والجنة والنار وغيرها من العقائد الدينية المشتركة بين الكتب الثلاثة بل بين جميع الكتب المنزلة. ولي چي اصول د اديانو سره يو دي. ولي چي اصول الدين خو نسخ نه قبلوي، او بل د اصول مشترکه وو څخه د دغو درو کتابو ايمان دی بمحمد ﷺ او پر قرآن او عمل به کوي په مقتضی سره د دغو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کتابو چي يو يې نعت د علیه الصلوة والسلام دی په تورات او انجیل کي هغه به خلگو ته بیانوي، او په هغه فروعو د تورات به هم عمل کوو چي نسخ يې نه وي ثابت سوی لکه رجم المحصن والمحصنة کمامر. او که نسخ د يو حکم ثابته سي بیا به عمل په ناسخ کوي لکه لمونځونه. زکوٰة او روژه چي په تورات کي يې يو ډول حکم وو او په قرآن کي غير د هغه، و عمل موافق د قرآن لازم دی لانه ناسخ.

پوه سه: چي ددې آيت څخه عمل کول په شرائعو متقدمه وو سره چي نسخ يې نه وي ثابت واجب دی لکن نه ددې جهته مثلاً چي دا حکم د تورات دی. بلکي ددې جهته چي حکم د قرآن عزيز دی.

فائده: د قرآن په باره کي خدای پاک داسي وویل "وما انزل الیکم" ددې لپاره چي رد پر يهودانو وسي، ولي چي دوی به ویل چي قرآن زموږ لپاره نه دی نازل بلکي د عربو لپاره او علیه الصلوة والسلام يې هم خپل نبي نه باله بلکي د عربو نبي يې باله.

وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا

درويش وايي: چي دا آيت د مخه هم راغلی و او ترجمه او بيان يې هورې تېر سو، نو هغه ځای ته رجوع وکړي.

فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۶۸﴾

نو ته غم مه کوه د کفارو پر قوم په سبب د ډېر طغيان ددوی او ددوی له شره څخه هم مه بېرېږه لما وعدک الله تعالی والله يعصمک من الناس ولا خلف لوعده تعالی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

تحقيق هغه کسان چي ايمان يې راوړی دی يعني په لسانه سره فقط وهو المنافقون ليس الا.

وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـُٔوْنَ وَالنَّصٰرٰى

ای دخلوا في دين اليهودية، او هغه چي ميل يې کړی زړو ددوی وجهل ته، او دا يو صنف له نصارى وو څخه چي سائحون يې هم بولي "النصارى" جمع د نصران ده.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي ددې آیت تو له تفصیل او اختلاف په "صائبون" کې په سورت بقره کي تېر سوی دی فلیراجع.

پوښتنه: صائبون "خو عطف دی پر "الذین هادوا" باندي نو حق د اعراب خو یې دا و چي "صائبین" ویل سوي وای لانه اسم ان وهو منصوب نو مرفوع ولي وویل سو؟

ځواب: د کوفیینو په نیز عطف پر اسم د ان په رفع سره روا دی نظراً الی محله ولي اسم د ان محلاً مرفوع مبتدا. ده. او په نېز د مبرد عطف د مرفوع پر اسم ده ان چي مبني وي روا دی لظهور عدم عمل ان نافیه فکانها لم تعمل فیه. او په نېز د بصریون صائبون مرفوع دی مبتدا. ده او خبر یې محذوف دی. ای والصائبون کذالک. وهذا لایخلو عن تکلف کمالایخفی. ددوی په نېز جمله د والصائبون کذالک معطوف ده پر ان الذین آه. لا علی اسم ان حتی یکون منصوباً وهو تکلف علی تکلف.

مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝

پوښتنه: چي کلمه د "من" مبتدا. ده او جمله د فلا خوف آه یې خبر دی، نو چونکه کلمه د من متضمن ده معنی لره د شرط نو ځکه یې په خبر کې فا راوړه او دا ټوله جمله خبر ده "ان" ده.

ترجمه: په تحقیق هغه کسان چي څوک ایمان راوړي که منافقان دي که یهودان او که صائبون او که نصاری دي څوک چي ایمان راوړي له دوی څخه یعني منافق په زړه سره هم لکه په خوله ایمان او یهودان او صائبون او نصاری ایمان راوړي په ژبه او په زړه سره پر خدای ﷻ باندي یعني پر توحید د خدای پاک او په نورو مایلیق بشانه تعالی من عدم الولد وغیر ذالک. او ایمان پر یوم آخر یعني وما یتعلق بذالک الیوم من الحساب والجنة والنار وغیر ذالک او عمل صالح هم وکړي یعني مایوافق الشریعة الغراء. نو هیڅ بېره نسته پر دوی باندي او نه به دوی غمجن وي یعني په ورځ د قیامت. د خوف او حزن فرق دمخه تېر سوی دی.

لَقَدْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ وَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ رُسُلًا ؕ

یعني قسم په خدای دی چي موږ اخستی دی ټینګ، عهد او وعده د بني اسرائیلو څخه یعني په تورات بالتوحید والعمل بما فیها او په ایمان پر ټولو انبیاؤ او پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محمد ﷺ، او مور استولي دي دوی ته نور رسولان تاچي دوی ته هغه ميثاق وربه ياد کي او دوی ته بيان کړي کارونه د دين ددوی.

درويش وايي: چي په يوه روايت کي راغلي دي چي خدای ﷻ وروسته تر موسی څلور زره انبياء وبني اسرائيلو ته رالېږلي دي چي تول په دين د موسی وه او کتاب يې هم تورات و.

كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

پوه سه: چي له دې آيت څخه دا معلومه سوه چي دوی متابعت پرېښو د تورات، او خپل د خواهشاتو نفسانيه و يې متابعت کاوه، ولي چي انبياء خو تولو اوامر او نواهي د تورات ودوی ته بيانول، نو ولي دوی د بعض تکذيب کاوه او بعض يې وژله.

نو دوی د يوې ډلي د نبيانو تکذيب کاوه او مړه يې نه کړه او يوه ډله د نبيانو يې وژله يعني وروسته تر تکذيب به يې قتل هم کړه.

پوه سه: چي د "كلما" څخه تر دې ځايه پوري جمله شرطيه ده او دا جمله شرطيه صفت د "رسلاً" ده او عائد يې محذوف دی يعني "منهم" او مقتولين د يهودانو يحی او زکرياء عليهما السلام وه.

پوښتنه: په "يقتلون" کي يې ولي مضارع لفظ راوړی او سره ددې چي دا قتل خو هم ماضي و، نو ځای خو د "قتلوا" و؟

ځواب: په نحو کي وايي چي په ماضي کي چي يو امر هائل خوفناکه پېښ سوی وي، نو اهل عربيت ای لسان العرب يې په مضارع سره راوړي لپاره د حاضرولو د هغه حالت هائله وسامعانو د عصر حاضر لکه دلته قتل د نبيانو چي امر هائل له يهودانو څخه په ماضي کي کړه سوی و، او بل ځواب دادی چي دا مستقبل لفظ پر دې تنبيه ده چي دا قتل د نبي ددوی عادت و ماضياً ومستقبلاً حتی چي دوی په قصد کي د قتل د عيسی عليه السلام وه خو خدای ﷻ اسمانو ته ځني بوتلی او په صدد کي قتل د عليه الصلوة والسلام هم وه په څو واره سره حتی عصمه الله منهم او بل ځواب دادی چي لپاره د موافقت د رؤس الآيات يعني د اخير د آيتو يعني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قوله تعالى ولا يخرجون وفريقاً يقتلون" يې مستقبل عبارت ووايه يعني "وفريقا كذبتم" لكه سائل چي ووييل، نو رؤس الآيات نه سره برابرېدل وتلک الموافقة امرمهم في القرآن المجيد والفرقان العزيز كما لا يخفى على من طالع القرآن.

وَحَسِبُوٓا۟ أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا۟ وَصَمُّوا۟

او د بني اسرائيلو دا گمان وچي نه به سي موجوده عذاب او بلاء. په وژلو سره د انبياء، نو دوی ړانده وه د خپل دين او د دلائلو د قدرت د خدای ﷻ. او دوی كاڼه وه له اورېدلو څخه د نصيحت د ناصحانو يعني وروسته تر موسى عليه السلام.

پوه سه: چي كلمه د "ان" مصدريه ده او "كان" تامه دي او فاعل يې "فتنة" دی.

ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

نو بيا چي دوی وكښل خدای يې توبه قبوله كړه بيا دوی ړانده او كاڼه سوه ډېر له دوی څخه وروسته تر عيسى عليه السلام يعني په كفر سره د محمد ﷺ. او خدای خبر دی په عمل ددوی يعني فيجازي هم على حسب اعمالهم "كثير منهم" دا بدل دی له ضمير څخه د "عموا" او يا "كثير" فاعل دی د "عموا" والواو فيه علامة الجمع فقط.

لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ

لام موطئه د قسم محذوف دی ای والله كافران گرځېدلي دي هغه كسان يعني له نصارى وو څخه چي وايي په تحقيق سره خدای دی مسيح بن مريم، مسيح د عيسى عليه السلام لقب دی.

پوه سه: چي دا آيت په نصارى وو كي د نجران نازل سوى دی، چي يو د سيد په نامه واو بل د عاقب په نامه واو نور ډېر گڼ شمېر نصارى ورسره چي مدينې منورې د بحث لپاره د عليه الصلوة والسلام سره په باره كي د عيسى ورغلي وه بعض مفسرين وايي چي دا ډله د يعقوبيه په نامه يادېدل. بعض وايي چي الملكانيه او يعقوبيه يې بلل، ددوی مذهب دا و چي خدای پاک داخل سوى دی په بدن كي د عيسى او خدای او عيسى سره يو شی سوله تعالى الله عن ذالک علوا كبيرا. نو خدای ﷻ رد الزامي وكړی په خپله په قول د عيسى عليه السلام بقوله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَقَالَ الْمَسِيحُ يٰبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ

يعني دوى خو د عيسى د خدايي دعوه كوي او حال دا دى چي مسيح عليه السلام په خپله په خطاب كي وبني اسرائيلو ته داسي وويل اى بني اسرائيلو عبادت د خداى كوئ چي هم زما رب دى او هم ستاسي رب دى. يعني په خپله يې ځان بنده وباله د خداى جل جلاله لكه بني اسرائيل او خداى يې خالق د خپل ځان او بني اسرائيلو وباله. يعني تاسي نصارى د نجران څرنگه عيسى خداى بولئ او هغه په خپله د بندگي دعوه كوي.

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوٰىهُ النَّارُ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

دا هم د عيسى مقوله ده وبني اسرائيلو ته، په تحقيق شان دا دى چي هغه څوك چي شرك وكړي په خداى يعني خداى جل جلاله ته شريك ووايي يا په ذات كي يا په صفاتو كي او يا په افعالو كي چي مختص په خداى جل جلاله پوري وي كالخلق والايجاد والترزيق والاحياء والاماتة وغير ذالك، نو په تحقيق حرام گرځولى پر هغه باندي جنت، ولي چي جنت خو ځاى د مؤمنانو دى او دا سړى خو مشرك دى او ځاى د ورتگ دده به اور وي يعني په ورځ د قيامت، ولي چي دوږخ ځاى د قرار دى د مشركانو او د نورو كافرانو، او نشته ظالمانو لره يعني كافرانو لره كومكيان يعني چي له خدايه دى په زوره خلاص كړي.

پوه سه: چي كلمه د مِنْ لپاره د استغراق د نفي ده.

فائده: عيسى عليه السلام چي اقرار وكړى چي خداى شريك نه قبولوي او نه يې لري، نو اتحاد د مخلوقه سره چي عيسى دى څرنگه به متصور او ممكن وي لكه يعقوبيه چي وايي كمامر.

درويش وايي: چي اوس خداى پاک حال د نسطوريه وو او د ملكانيه وو د نصارى بيانوي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ

په تحقيق کافران دي هغه کسان چې وايي چې خدای يو له دوو خدايانو څخه دی، يعني خدايي د دغو درو کسانو سره شريکه ده يعني الله و عيسی و مريم، او حال دا دی چې نشته مستحق د الوهيت او د وجوب الوجود مګر نه يو خدای چې الله ﷻ دی.

بوه سه: چې کلمه د "من" زائده ده لپاره د استغراق د نفي کما تقرر في کتب النحو، او "اله" مرفوع محلاً دی چې اسم د "ما" دی او خبر يې محذوف دی ای في الوجود والامکان يعني نشته مستحق د عبادت، او خالق د ټولو مخلوقاتو مګر يو الله ﷻ.

وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

او که چېرې منع سي دوی له هغو څخه چې دوی يې کوي من کلمات الشرک هر آئينه به ورسېږي هغه کسانو ته چې کافران دي په دوی کې عذاب يعني د اور چې دردناکه دی.

بوه سه: چې کلمه د "من" په منهم کې يا لپاره د بيان ده. او بعض مفسران وايي چې لپاره د تبعيض ده. دوی وايي چې دائمين پر کفر بعض د دوی وه.

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾

آيا دوی توبه نه کاږي له شرکه څخه.

بوه سه: چې هر ځای چې په قرآن مبارک کې وروسته تر همزه د استفهام حرف عطف راسي که واو وي او که فا وي پر ماقبل د همزه خو نه سي عطف کېدای لفوات صدارة الکلام في همزة الاستفهام فيقدر بين الهمزة وحرف العطف ما يناسب المقام مثلاً يقدر في هذا المقام ای ايدمون علی الکفر فلا يتوبون. او همزه د استفهام لپاره د انکار ده واقع دی او استبعاد ته د هغه لا لانکار الوقوع. ولې چې وقوع خو متحقق وه په دې عبارت د ټولو د دوی باعثه کول دي پر توبه. والمعنی آيا دوی همېشه توب کوي پر کفر او پر عدم د توبې و خدای ته د کفر او د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دغو اقاویل باطله وو څخه خپل او طلب د بخښنې نه کوي د خدای ﷻ او خدای غفور او رحیم دی، نو که دوی طلب د بخښنې وروسته تر توبې وکړي خدای پاک به یې توبه قبوله او بخښنې به ورته وکړي او زائد رحم به هم پرې وکړي.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ

نه دی مسیح بن مریم مگر نه رسول، نه د ته الوهیة بالاستقلال سته لکه چې د نصارو یعقوبیه وايي او نه په الوهیت کې د خدای سره شراکت لکه نسطوریه او ملکانیه چې وايي چې خدای ثالث ثلاثه دی خذلهم الله انی یؤفکون. او تر مسیح د مخه نور رسلان هم راغلي دي یعني لکه نور رسلان چې خپل وظیفه د رسالت یې وپای ته ورسول، نو د عدم څپه پر راغله له دنیا څخه ولاړل. دا عیسی علیه السلام هم رسول دی د مرگ څپه به پر راځي. البته خدای ﷻ ده ته لوی لوی معجزې ورکړې دي د یهودانو د مقابلې لپاره لکه مړي ژوندي کول دده په دعاء سره او مور زاده ړوند دده په دعاء بینا گرځیدی او مور زاده کوڼ دده په دعاء سره اوریدونکی گرځیدی الی غیر ذالک دغه کارونه چې خدای ﷻ به کولای چونکه په عیسی کې موجود سوه نو عیسایان یعني نصاری په دغه خطاوتل وقالوا ماقالوا او دوی دا فکر نه کاوه چې دا معجزاتې له طرفه د خدای وده ته ورکړه سوي وې، داغسې معجزې نورو انبیاؤ ته هم ورکړه سوي لکه د وچې لکړه ژوندی مار کېدل داخو تر احیاء الموتی اعجب معجزه وه، او دغه رنگه شق القمر چې د علیه الصلوة والسلام معجزه اغرب وه وهکذا. غرض دادی چې د معجزاتو عجیبه وو په سبب خو څوک نه سي خدای کېدای.

وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ

او مور د مسیح لکه نوري ښځې وه که څه هم تر نورو ښځو په سبب د غایت صدق ددې او تصدیق د انبیاء علیهم السلام یې کاوه کما ینبغي.

كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ

او عیسی و مور دواړو ډوډۍ وغیره من الماکولات خوړله، نو دوی هم وغذا او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خوراک ته محتاجه وه. والمحتاج في شئ لايكون الهاً خصوصاً الى الماكولات لتغذية الجسم لان الآله لايكون جسم. والدلائل العقلية في هذا الباب كثيرة.

اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ۝

وګوره يا محمد څرنګه مونږ بيانوو دوی ته دلائل د حقيت د توحيد او د حقيت د دين د اسلام او بيا وګوره چي سره بيان د آياتو پر کومه خوا دوی مصروف د استماعت څخه د حق وشرک ته چي عيسی او مور دده د خدای شريکان دي.

قُلْ اَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا ؕ

ته ورته ووايه يعني نصارى وو ته چي آيا تاسي عبادت کوئ د هغه چا يعني عيسی دی چي هغه نه دی مالک د ضرر چي تاسي ته دي ورسوي عند عدم العبادة له. او نه د نفع رسولو چي تاسي يې عبادت وکړئ، ولي چي افعال د عيسی ﷺ تولنه مخلوق د خدای لکه د نورو بندګانو. نو په حقيقت کي عيسی د هيڅ شي مالک نه دی.

وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝

او خدای ﷻ عالم دی په اقوالو د هر چا او پر اعمالو د هر چا.

پوښته: چي "هو" ضمير فصل دی لپاره د فصل او حصر د تولو شيانو د علم په خدای پاک کي.

پوښتنه: مشهوره خو داده چي "من" په ذوی العقول کي مستعمليږي او "ما" په غير ذوی العقول کي استعماليږي. نو څرنګه يې د عيسی ﷺ په باره کي "ما" ذکر سو؟

ځواب: د نحوي محققين لکه جامي ﷫ وايي چي کلمه د "ما" عامه ده لذوی العقول وغيرهم كما في قوله تعالى "والسماء وما بناها الآية" على تقدير انيكون المراد بما بناها هو الله. دوهم ځواب دادی چي عيسی ﷺ په وخت کي د حمل په هيڅ شي سره علم نه درلودی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ

ته ورته ووايه اې محمد چې اې اهل کتابو تاسې غلو يعنې تجاوز تر حد مه کوئ په خپل دين کې غير الحق ته.

پوه سه: چې بعض مفسران وايي چې په دې آيت کې مخاطب يهود او نصارى دواړه دي، نو د غلو معنى داده چې په باره کې د عيسى افراط او تفريط پلکې توسط بين الافراط والتفريط غوره کړئ والتوسط في حقه هو انه عبد الله ورسوله. لکن يهودانو په حق کې د عيسى ﷺ تفريط مختاره کړې چې دده له رسالت څخه منکره سوه او دی يې ولد الزنى وباله او دده مور مريم يې په زنى متهمه کړه، او نصارى وو لاره د افراط په حق کې د عيسى مختاره کړه چې دی يې اله وباله، کما مذهب اليعقوبية او يا يې خداى ثالث ثلاثه وباله. يعنې خداى او عيسى او دده مور درې سره خدايان دي کماهو مذهب النسطورية والملكانية من النصارى وقد مربيانه. او بعض مفسران وايي چې خطاب و نصارى وو ته دى بقرينة السياق او غلو د هغه وه چې آنفاً ذکر سوه.

فائده: غير الحق منصوب دى چې مفعول مطلق د تغلوا دى والتقدير غلوا باطلاً غير الحق.

فائده: غير الحق صرف لپاره د تاکيد دى والا فالغلو لايکون الا غير الحق کما هو ظاهر.

وَلَا تَتَّبِعُوْٓا اَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوْا مِنْ قَبْلُ وَ اَضَلُّوْا كَثِيْرًا وَّضَلُّوْا عَنْ سَوَآءِ السَّبِيْلِ ۝

او تاسې متابعت مه کوئ د خواهشاتو باطله وو د هغه قوم چې گمراهان سوي وه په دمخه وخت کې چې ددوى اسلاف وه دمخه تر بعثة النبي ﷺ او ډېر خلگ يې نور هم گمراهان کړه. يعنې تابعان ددوى په کفر او ضلال کې او دوى گمراهان سوه وروسته تر بعثت د عليه الصلوة والسلام له لارې حقې مستوي څخه چې دين د اسلام دى. او د عليه الصلوة والسلام تکذيب يې وکړى او سره ددې چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حقیت د دین اسلام اظهر دی من الشمس في السماء الرابعة بالمعجزات الباهرة المتواترة الباقية کر الازمان ومر الدهور کالقرآن العظیم الشان.

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ

ملعون کړه سوه یعني لېرې کړه سوه له رحمت عامه څخه د خدای هغه کسان چي کافران دي حال کونهم من اسرائیل، پر ژبه د داؤد ؑ. چي هغه د ایله اوسېدونکي وه چي ښکار د ماهیانو یې په حیله کاوه په ورځ کي د شنبې چي دوی ځني منع وه د عبادت لپاره. نو داؤد ؑ وویل اللهم العنهم واجعلهم ؐ" ومثلاً لخلقك نو دوی مسخ سوه او بیزوګان ځني جوړ سوه، او درې ورځي وروسته تو له مړه سوه لان الممسوخ لایتناسل.

وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

او پر ژبه د عیسی ؑ بحذف المضاف ای لفظ لسان چي مراد ځني اصحاب د مائده اسماني وه چي پر مائده اسماني یې ایمان نه راوړی، نو عیسی ؑ وویل اللهم العن عم واجعلهم آیة" نو هغه مسخ او سرکوزان ځني جوړ سوه.

درویش وایي: چي دا دواړي قصې وړاندي په دې تفسیر کي تېري سوي دي.

ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ۝ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ

دغه لعن په سبب د عصیان ددوی و او ددوی عادت دا و چي تر حدود د خدای یې تجاوز کاوه. دوی داسي وه چي یو بل به یې نه منع کاوه له منکر شرعي څخه چي هغو به کاوه، ولې چي جرم د هغو کسانو چي منکر فعل کوي او د هغو کسانو چي منکر خو نه کوي لکن بل نه ځني منع کوي سره برابر دی یعني که عذاب الهي مسلط سي دواړي ډلې به هلاکېږي، په حدیث شریف کي چي روایت یې اصحاب د سنن اربعه وو کړی دی له ابوبکر صدیق ؓ څخه ده وویل چي ما له رسول الله ﷺ څخه واورېدل چي ویل یې "ان الناس اذا روا الظالم فلم یاخذوا علی یدیه او شك ان یعمهم الله بعقاب" یعني خلګ ووینې ظالم یا متعارف ظالم او یا هر صاحب کبیره، دوهمه توجیه اولی ده په سبب د عموم نو دوی ونه نیوی ظالم تر لاسو.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

پوه سه: چي مراد له لاسو نیولو څخه نهي عن المنکر دی که په خوله وي او که په لاس. والله اعلم بمراد رسوله ﷺ. نو قرینه ده چي دوی عام کړي په عقاب سره.

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

هر آئینه بد دی دغه کار چي دوی یې فعل کاوه یعني عدم النهي عن المنکر، روی عن عبد الرحمن بن مسعود ﷺ ده وویل چي علیه الصلوٰة والسلام وویل چي تر تاسي دمخه په بني اسرائیلو کي دا عادت و چي یو سړي به گناه وکړه یو نهي کونکي به منع کړی لپاره د تعذیر یعن منت به یې وکړی "فاذا کانوا من الغد" چي بله ورځ چي به سو ده بیا به منع کونکي کسان او گناه کونکي خلګ پر یوه خوړو او اوبو سره ناست وه "حتی کان لم یره علی الخطیئة بالامس" حتی چي دوی گویا نه ولیدلی پر گناه پرونډ "فلما رایٰ الله تبارک وتعالی ذالک منهم ضرب قلوب بعضهم علی بعض وجعل منهم القردة والخنازیر ولعنهم علی لسان داؤد وعیسی بن مریم ذالک بما عصوا وکانوا یعتدون انتهی الحدیث باختصار رواه البغوي والترمذي وابو داؤد من حدیث عبدالله بن مسعود ﷺ مرفوعاً.

تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

ته وینې اې محمد ﷺ ډېر کسان له یهودانو څخه یعني کعب بن الاشرف واصحابه. چي دوی موالات دوستي محبت کوي د هغو کسانو سره چي کافران دي یعني د مکې مشرکین، ولې چي کعب بن الاشرف سره د اوویا کسانو مکې ته تللی وا او د ابو سفیان څخه یې فوج کشي پر علیه الصلوٰة والسلام طلب کړې وه او خپل د کومک وعده یې هم ورسره کړې وه.

لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

ای بد دی شیئاً چي دوی لره خپلو نفسو دمخه واستاوه یعني قیامت ته یعني په قیامت به دغه شی پر دوی رد سي او عذاب به یې وویني او په عذاب کي به دوی همېشه پاته وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي "ان سخط الله" مخصوص بالذم دی بتقدیر المضاف ای موجب سخط الله والخلود في العذاب.

فائده: د مضاف د تقدیر سبب دا دی چي نفس سخط چي مضاف سي و خدای پاک ته هغه ته خو مخصوص بالذم نه ویل کېږي، بلکي مخصوص بالذم خو هغه اسباب دي چي موجب د سخط الله وي.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

که وای دغه یهودان ایمان یې درلودلای پر خدای او پر نبي یعني نبي ددوی چي موسی علیه السلام و، او پر هغه کتاب چي ددوی نبي ته نازل سوی و یعني التورات، یعني نه به وای گرځولي یهودانو کفار د مکې خپل دوستان او پر جنګ د علیه الصلوة والسلام به یې نه وای باعثه کړي ولي چي تولـه کتب سماویه لـه موالاتو څخه د مؤمنانو د مشرکینو سره منع کوي، لکن ډېر لـه لیهودانو وتلي دي لـه امتثال څخه د اوامر الهیه وو.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا

اې محمده ﷺ ته به پیدا کوې سخت ترین د خلګو از روی عداوت د هغه کسانو سره چي ایمان یې راوړی دی او هغه کسان چي مشرکان دي یعني مشرکوا العرب.

بوه سه: چي د "لتجدن" فاعل خو علیه الصلوة والسلام دی او "أشد الناس" مفعول اول دی د "لتجدن" او "عداوة" تمیز دی او "للذین آمنوا" متعلق دی په "عداوة" پوري او "الیهود" مفعول ثاني دی د "لتجدن" او "والذین اشرکوا" پر عطف دی.

وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ

او ته به پیدا کوې نژدې د خلګو په محبت کې د هغو کسانو چي ایمان یې راوړی وو، یعني الامة المحمدیة هغه کسان چي وایي موږ نصاری یو.

درویش وایي: چي اعراب ددې آیت داسې لکه د آیت اولی چي عنقریب تېر سو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: هرچه عداوت د یهودانو او مشرکانو دی هغه له دې سببه دی چي دواړې ډلې ډېري حریصي دي پر دنیا او جاه وجلال او ریاست، او حرص پر دغو شیانو معدن د افعال ذمیمه وو دی، او هر څوک چي پر دغو شیانو حرص لري هغه دین په طلب کي ددغو شیانو تر شا غورځوي، او په طلب کي ددغو شیانو د هیڅ ناجائز او منکر کار څخه ځان نه ژغوري، نو له دې کبله دوس سخت دښمنان دي د هغه کسانو چي هغه یا مال پیدا کړي او یا جاه لکه مسلمانان په عصر نبوي کي وروسته تر هجرت چي په جهاد سره مامور سوه.

ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا

"ذالک" ای قرب مودة النصاری للذین آمنوا، په سبب ددې دی چي بعض له نصاری وو څخه.

"قسیسین ورهبانا" بغوي رحمه الله وایي چي قس او قسیس عالم متبحر ته وایي په لغت کي د رومیانو، او صاحب صحاح وایي چي قسیس عالم عابد ته وایي له رئیسانو څخه د نصاری وو. او صاحب قاموس وایي هو رئیس النصاری في العلم او اصل معنی د قس مثلثة الفاء تلاش ته د شي وایي په شپه کي کانهم سموا بذالک لان العلماء والعباد یطلبون العلم والتوجه الی الله تعالی باللیل ای في ظلمات اللیالي.

پوه سه: چي "رهبانا" جمع د راهب ده لکه رکبان جمع د راکب. دا هغه عابدان دي چي په گرجا (چرچ) کي چي صوامع یې بولي ناست وي لپاره د عبادت لکه زموږ په دین کي زاهدان چي په خلوت خانو کي ناست وي.

وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

او بل دلیل د قرب محبت دادی چي دوی کبر نه لري له قبول څخه د حق چي دوی ته دعوت ورکړه سي او تواضع لري او کبر نه لري لکه یهودان.

پوه سه: چي اهل تفاسیر وایي چي قریشو د مکې پر دې مشوره وکړه چي د هري قبیلې سری چي مسلمان وي، خپل قبیلې والا دې ازاروي او عذابونه دې ورکوي تر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څو چې دین د محمد ﷺ پر ېږدي، خیر قریشو په دې کار لاس پورې کړې هرې قبیلې به خپل مسلمان واهه او تکلاوه ګاهې به یې سر ورمات کړی، او ذات اکرم د رسول الله ﷺ له دې فتنې څخه خلاص و په سبب د ابو طالب چې د بني هاشم د قوم مشر و، نو علیه الصلوة والسلام چې خپل د اصحاب، حال ولیدی او په منع د کفارو هم نه و قادر او د جهاد امر هم نه و ورته سوی، نو خپل اصحاب یې امر کړه په هجرت الی ارض الحبشة، او دا یې وویل چې په حبشه کې یو ملک یعنې بادشاه سته صالح چې نه پر چا ظلم کوي او دده په ملک کې هیڅ څوک پر هیڅ چا ظلم نه سي کولای، او دین د هر ملت پکښې ازاد دی او دی په خپله نصاری دی، فاخرجوا الیه حتی یجعل الله للمسلمین فرجاً او د علیه الصلوة والسلام مالک صالح سره د حبشه نجاشي مراد وچې اصلي نوم یې اصحمة و چې د صحمة معنی ددوی په ژبه عطیة الله وه او نجاشي دوی هر باچا ته ویل لکه رومیان چې هر باچا قیصر بولي او پارسیان هر باچا کسری او ترکان هر باچا خاقان بولي، نو په پټه یوولس کسه نر او څلور ښځې چې تو له پنځلس کېږي ودې هجرت ته اماده سوه چې نومان یې دادي عثمان بن عفان او دده کور والا رقیه بنت رسول الله ﷺ، زبیر بن العوام، عبد الله بن مسعود، عبد الرحمن بن عوف، ابو حذیفه وزوجته سهله بنت سهل، مصعب بن عمیر، ابو سلمة بن عبد الاسد وزوجته ام سلمه بنت امیه، عثمان بن مظعون، عامر بن ربیعه وزوجته لیلی بنت ابي حشمه وحاطب بن عمرو، سهیل بن بیضا رضي الله تعالی عنهم وعنهن اجمعین، نو ورغله دریاب ته او کښتی یې کرایه کړه په نیم دینار فی نفر تر حبشه پورې، د رجب میاشت وه پنځم کال د نبوت د علیه الصلوة والسلام و، وهذه الهجرة الاولی، وروسته جعفر بن ابي طالب هم پسې ولاړی، نورو مسلمانانو دې هجرت ته دوام ورکړی حتی چې په حبشه کې دوه اتیا کسه له نرانو څخه د مسلمانانو جمع سوه بېله ښځو او کوچنیانو، قریش چې په دې موضوع خبر سوه نو عمرو بن العاص او یو بل ملګری د هغه سره هدایا د نجاشي او دده د ملایانو په نامه واستول لکن نجاشي دا هدایا نه کړې قبولې، ولې دوی ورته ویل چې دا تو له مسلمانان لاس بسته موږ ته په لاس راکړه، او نجاشي د داسې ظلم سره عادت نه درلودی،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي ددې موضوع پوره قصه په تفسیر کې د سورة آل عمران تېره سوه في تفسير قوله تعالى "ان اولى الناس بابراهيم الذين اتبعوه وهذا النبي ﷺ" نو مسلمانانو په حبشه کي ډېر ښه ژوند تېراوه او خپل دين يې ازاد انه کاوه.

پوه سه: چي د حبشې د هجرت پر وخت بعض مسلمانانو چي په مکه مکرمه کي ژوند پر سخت و په اجازه د عليه الصلوة والسلام يې هجرت مدينې منورې ته وکړی چي هورې انصار موجود وه چي په هغه وخت کي چي عليه الصلوة والسلام په مکه کي و، نو دوی به انفراداً او اجتماعاً راتله مکې ته او پر عليه الصلوة والسلام به يې ايمان راوړی، نو هغو انصارو د مدينې د مهاجرينو سره ډېرې په زړه پوري مرستي کولې، اخيراً عليه الصلوة والسلام د ابوبکر ﷺ سره مدينې ته هجرت وکړی، او اسلام ډېر لوړ سو او د جهاد اجازت هم حاصل سو، نو عليه الصلوة والسلام ونجاشي ته مکتوب نوشته کړی چي ام حبيبه چي د ابو سفيان لور وه چي هغې د مېړه سره حبشې ته هجرت کړی و او مېړه يې وفات سوی و په حبشه کي ماته يې په نکاح راوغواړه زما د خوا ته د نکاح وکيل يې، او دا خط يې د عمرو بن اميه په لاس ورکړی په سنه ٦ ه کي د هجرت، نو نجاشي ته چي مکتوب د عليه الصلوة والسلام ورسېدی، نو نجاشي خپله مينځه چي ابرهه يې نوم و ام حبيبه ته واستول چي ستا د تزوج مرکه عليه الصلوة والسلام ماته مکتوب را استولی دی ته څه وايې، او نجاشي د خپلې مينځې په لاس څه زيورات وغيره ورکړه چي دا په خوشحاله سې او دې نکاح ته غاړه کښېږدي، نو ام حبيبې ﷺ خالد بن سعيد ﷺ وکيل کړی چي زما نکاح په څلور سوه ديناره د عليه الصلوة والسلام سره راوتړه، نو نکاح د عليه الصلوة والسلام چي وکيل يې نجاشي و او د ام حبيبه له خوا خالد بن سعيد ﷺ و تر منځ منعقده سوه، نو نجاشي بالفور څلور سوه ديناره د خپلې مينځې ابرهه په لاس ورکړه، ام حبيبه ته يې ورسول، ابرهه چي هغه څلور سوه دينار ام حبيبې ﷺ ته ورکړه، نو ام حبيبې پنځوس ديناره د انعام په ډول ابرهه ته ورکړه ابرهه بيرته ور رد کړه او وه يې ويل چي زموږ ملک نجاشي امر کړې يم چي فهم کوه چي شی څني وانه خلې، او ابرهه وويل چي پر ما پېسې لږ نه دي، ولې چي جوړونکې د روغنو د سر غوړېدلو د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ملک یم، او ابرهه ورته وویل چي زما تصدیق دی چي محمد ﷺ د خدای ﷻ رسول دی او ما ایمان هم پر راوړی دی او زما تاته دا وصیت دی چي ته هر وخت د علیه الصلوٰة والسلام سره یو ځای سوې زما سلام په ورته ووایه، ام حبیبي ﷺ ورته وویل نعم، او نجاشي خپلو ښځو ته وویل چي څه مشک او عنبر او نور څه تحفې چي ددوی سره وي ام حبیبې ﷺ زوجة النبي ته یې ورواستوی، او راوي وایي چي زیورات او مشک وعنبر به په وخت کي د اجتماع د ام حبیبي ﷺ او د علیه الصلوٰة والسلام د وه مبارک لیدله لکن انکار یې نه پر کاوه، ام حبیبه ﷺ وایي چي موږ له حبشې څخه د مدینې پر خوا حرکت وکړی په دریاب کي او علیه الصلوٰة والسلام ته چي موږ ورسېدلو په جنګ کي د خیبر و، نو موږ چي په یوه کېښتی کي و ناربنه تولـه خیبر ته ولاړه او زه ېخپله مدینې ته ولاړم حتی چي علیه الصلوٰة والسلام مدینې ته راستون سو او زه ورغلم او د ابرهه مینځي سلام مي ور ورساوه، نو علیه الصلوٰة والسلام یې په وعلیک سره جواب ورکړی، نو دا آیت هم نازل سو "عسی الله ان یجعل بینکم وبین من عادیتم منهم" یعني ابو سفیان مودة یعني په سبب د تزویج د ام حبیبه، لکن ابو سفیان چي د خپل لور په نکاح خبر سو، یوه ډېره ناوړه خبره یې وکړه چي نقل یې نازیبا دی. راوي وایي چي په وخت کي د قدوم د جعفر بن ابي طالب یعني د علیه الصلوٰة والسلام وخواته چي رارهي کېدی نجاشي دا خط و علیه الصلوٰة والسلام ته نوشته کړی او د جعفر په لاس یې ورکړی، یا رسول الله اشهد انک رسول الله صادقاً مصدقاً وقد بایعتک، یعني غیابا وبایعت ابن عمک یعني جعفر واسلمت لله رب العالمین وقد بعثت بابني ارها وانت ان شئت ان آتیک بنفسي فعلت ، والسلام علیک یا رسول الله، نو د نجاشي زوی په کېښتی کي سپور سو، وروسته تر جعفر واصحابه ﷺ حتی چي د نجاشي د زوی کېښتی د دریاب منځ ته ورسېدل غرقه سوه، هر څو کسان چي پکښې وه شهیدان سوه، او جعفر و اصحابه ﷺ و علیه الصلوٰة والسلام ته ورسېدل، اوویا کسه چي ګردو د وریو کالي اغوستي وه دوه شپیته کسان د حبشې وه او اته کسان د شام وه، نو علیه الصلوٰة والسلام پر دوی سورة یٰس تلاوت کړی فبکوا حین سمعوا القرآن او دوی وویل چي څه عجب مشابه دی

دا قرآن د ما انزل الله علي عيسى عليه السلام، وآمنوا فانزل هذه الآية "ولتجدن اقربهم مودة" نو مراد په دې آيت کې وفد د نجاشي دی چې د جعفر رضي الله عنه سره راغلي وه او ويا کسه چې اصحاب الصوامع وه.

درويش وايي: چې دا سوال په عوامو او خواصو کې هميشه مطرح دی چې نصارې په عداوت کې تر يهودانو کم نه دي. بلکې درويش وايي چې په اوسنی زمانه کې تر يهودانو بالا دي، ولې چې مسلمانان عموماً په بمباريو وژني او بنديان کوي يې مساجد يې خرابوي په بمباريو نر او ښځې او کوچنيان حتی شير خواره کوچنيان په بمباريو کې ددوی په اسلامي مملکتو کې او قرآن شريفان سوځل کېږي او د مسلمانانو باغونه او کورونه په بمباريو وراوروي، چې قوي حکومت د مسلمانانو چې عراق و په بهانه ددې چې په دې کې مواد جوهري دي او ايتم بم لري اول خو يې بار بار تلاشي وکړه شي يې نه کړی پيدا اخير يې په ډېره بې رحمۍ سره حمله پر وکړه او ښځې، کوچنيان. مسجدونه او مدرسې يې په بمباريو ويراني کړې، او پنځه کاله کېږي چې د امريکايانو او انګريزانو چې ټوله نصارې دي ظلم روان دی، او د ټېلو چينې او ځاهان يې ټوله تر قبضه لاندې راوستل، سنيان، شيعه ګان او کردان يې ټوله په جنګ سره واچول، او په نامه بين الملل کمېټۍ له ډېرې څخه څه نه سي ورت ويلای. او کوفي عنان هم زغ نه سي ورته کولای، نو دا نصارې څرنګه اقرب مودةً دي.

او دا اوس امريکايانو چې نصارې دي په افغانستان کې چې خپل يو دست نشين په نامه د يو رئيس جمهور مقرر کړی دی او په حقيقت کې رياست دافغانستان د امريکايانو په قبضه کې دی او د رئيس جمهور هيڅ په وسه نه ده صرف دادی چې پر چوکۍ د رياست جمهوريه په خپله امريکايي په افغانستان کې نه سي کښې نستلای چې دنيا وال ټوله دی محکوموي، دوی په خوله وايي چې موږ په افغانستان کې صلح راولو، ډېر لوی دروږ وايي په افغانستان کې کرار کرار انګرېزي قوانين پياده کول غواړي په افغانستان کې دې خلګ ددوی د پاشمول او پنجوايي حالات ملاحظه کړي چې خلګو د امريکايانو د بمبارۍ له کبله خپل کورونه پرې ايښي دي ددوی باغونه يې ټوله د ځمکې سره هموار کړه، دنيا وال که نه دي په خبر موږ خو ورنږدې يو په ټولو

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

حالاتو یې خبر یو آیا دا ددوی صلح راوستل دي؟!

حاصل دا دی چې ډېره زمانه دمخه د لندن نصاري وو عالمګیر سلطنت پر ټوله دنیا کاوه حتی پر افغانستان په نامه د یو ساموبلي بادشاه یې سلطنت کاوه، هغه سلطنت خو خدای ﷻ په خپل قدرت پای ته ورساوه چې ډېرو زیر دستو حکومتو د استقلال دعوې وکړې او ځانونه یې استقلال ته ورسول، اوس بیا امریکایانو چې هم نصاري دي هغه پلان په نړۍ کې پلی کول غواړي. نو داسي نصاري اوس څه رنګه اقرب مودة کېدای سي؟!

ځواب: امام بغوي رحمه الله چې لوی مفسر د قرآن عزیز دی وایي چې دا آیت په باره کې د ټولو نصاري وو نه دی. بلکې د هغو نصاري وو په باره کې دی چې اسلام یې قبول کړی وي لکه نجاشي و اصحابه کما مر بیانه عنقریب. او یا مراد ځنې هغه نصاري دي چې دوی پر دین حقه د عیسی علیه السلام وه قبل مبعث النبي ﷺ او وصیت د عیسی علیه السلام یې په عمل سره ورساوه او انجیل یې په غوږ کې و او منتظر وه ومصداق ته د هغه آیت د انجیل "ونبشرک بنبي یأتي من بعدي اسمه احمد" او دوی به همېشه مشغوله وه په علم او عمل سره او په انتظار د نبي مبشر به في الانجیل به وه کما سیأتي في تفسیر قوله تعالی واذا سمعوا ما انزل.

درویش وايي: چې بحمد الله تعالی وحسن توفیقه اېای تفسیر د جزء قرآني لایحب الله الجهر آه د چهار شنبې د ماز دیګر لـه راتلو سره پای ته ورسېدی د میاشتي د ذی القعدة الحرام شلمه نېټه وه او سنه ۱۴۲۷ هـ وه یعني په تخمیناً دوې میاشتي او دوې ورځو او دوې شپو کې.

درویش وايي: چې تبرکاً به ددې جزء تفسیر په یو مناجات سره د سیدنا زین العابدین بن علي بن حسین بن علي بن ابي طالب رضي الله عنه ختم کړم. دا مناجات غالباً مقبول عند قاضي الحاجات دي، زه به زور او زیر او پېښ ورکړم تاچې امیان یې هم ویلای سي، دا مناجات لپاره د مغفرت د ګنهو او د شفاعت د سید المرسلین لپاره د درویش په ظن تیر بهدف دي لان کلام السادات سادات الکلام.

چونکه دا مناجات په طور د وظیفې ویل کېږي او درویش په پښتو کې دومره بلیغ الفاظ چې د امام رضي الله عنه ټوله مطلب دي پکښې اداء کړي په پښتو ژبه کې نه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درلوده، نو عربي عبارت مې رانقل کړی. نو که يې ملا يانو وظيفه کول هغه به يې غالباً په معنى هم پوهېږي او که اميان وظيفه کوي هغو ته د الفاظو ويل کافي دي. چونکه امام زين العابدين دا مناجات د شپې په وخت کې کړي دي، نو زموږ لپاره يې هم ښه وخت شپه ده، امام اصمعي لغوي رحمه الله وايي چې ما په يو شپه کې چې سپوږمۍ پکښې ځلېدله طواف د بيت الله شريفي کاوه چې يو ځوان دی په رنګ ډېر ښائسته او په علم پوره په پردو پوري د کعبې مبارکې يې لاسونه نيولي دي او دا داسې ويل.

نَامَتِ الْعُيُوْنُ وَغَارَتِ النُّجُوْمُ ۔ وَاَنْتَ الْمَلِكُ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ
قَدْ غَلَقَتِ الْمُلُوْكُ اَبْوَابَهَا ۔ وَاَقَامَتْ عَلَيْهَا حَرَسَهَا وَحُجَّابَهَا
وَبَابُكَ مَفْتُوْحٌ لِلسَّائِلِيْنَ ۔ فَهَا اَنَا مَا تَلَكَ بِبَابِكَ
مُذْنِبًا فَقِيْرًا مِسْكِيْنًا اَسِيْرًا ۔ جِئْتُ اَنْتَظِرُ رَحْمَتَكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

بيا يې دا څو خواږه له تاثيره ډک بيتونه وويل

يَا مَنْ يُجِيْبُ دُعَاءَ الْمُضْطَرِّ فِيْ الظُّلَمِ ۔ يَا كَاشِفَ الضُّرِّ وَالْبَلْوٰى مَعَ الْقِسَمِ
قَدْ نَامَ وَفْدِيْ وَانْتَهَبُوْا ۔ وَاَنْتَ يَا قَيُّوْمُ يَا حَيُّ لَمْ تَنَمْ
اَدْعُوْكَ رَبِّيْ وَمَوْلَايَ وَمُسْتَنَدِيْ ۔ فَارْحَمْ بُكَائِيْ بِحَقِّ الْبَيْتِ وَالْحَرَمِ
اَنْتَ الْغَفُوْرُ فَجُدْلِيْ مِنْكَ بِمَغْفِرَةٍ ۔ اَوِ اعْفُ عَنِّيْ يَا ذَا الْجُوْدِ وَالْكَرَمِ
اِنْ كَانَ عَفْوُكَ لَا يَرْجُوْهُ ذُوْ جُرْمٍ ۔ فَمَنْ يَجُوْدُ عَلَى الْعَاصِيْنَ بِالْكَرَمِ

وروسته امام زين العابدين رضي الله عنه د اسمان وخوا ته سر پورته کړی او داسې يې وويل

يَا اِلٰهِيْ وَسَيِّدِيْ مَوْلَايَ اِنْ اَطَعْتُكَ فَلَكَ الْمِنَّةُ عَلَيَّ، وَاِنْ عَصَيْتُكَ فَبِجَهْلِيْ فَلَكَ الْحُجَّةُ عَلَيَّ، اَللّٰهُمَّ فَبِاِظْهَارِ مِنَّتِكَ عَلَيَّ وَاِثْبَاتِ حُجَّتِكَ لَدَيَّ اِرْحَمْنِيْ وَاغْفِرْ ذُنُوْبِيْ وَلَا تَحْرِمْنِيْ رُؤْيَةَ جَدِّيْ قُرَّةَ عَيْنِيْ وَحَبِيْبِكَ وَصَفِيِّكَ مُحَمَّدًا صلى الله عليه وسلم.

پوه سه: چې مراد له جد څخه عليه الصلوة والسلام و. او بيا زين العابدين رضي الله عنه دا بيتونه وويل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الا ايها المامول في كل شدة — اليك شكوت الضر فارحم شكايتي
الا يا رجائي انت كاشف كربتي — فهب لي ذنوبي كلها واقض حاجتي
فزادي قليل ما اراه مبلغي — على الزاد ابكى ام لبعدي مسافتي
اتيت باعمال قباح ردية — ومالي في الورى خلق جنى كجنايتي

اصمعي رحمه الله وايي چي دا ابيات يې څو وراه مكرر وويل باره پر مخکه غورځار سو او بې هوشه سو. اصمعي رحمه الله وايي زه ور نژدې سوم نو ومې پېژندې چې دا څو امام زين العابدين بن علي بن الحسين بن علي بن ابي طالب دی، نو ما دده سر په خپل غېږ کې ونیوی اصمعي رحمه الله وايي چې ما وژړل په سبب د ژړا دده بكاء شديداً شفقةً عليه، نو زما څ اوښکي دده پر مبارک مخ ولګېدلې. نو دی په هوش کې راغلی او سترګي يې خلاصي کړې او وه يې ويل چې څوک يې چې زه دي له ذکر څخه د خپل بادار وه ایستلم، ما ورته وويل چې زه اصمعي يم ياسيدي ماهذا البكاء اې اې زما باداره دا ستا دومره ژړا پر څه وه او دا دومره فرياد و. او ته خو له اهل بيت څخه د نبوت يې او له معدن څخه د رسالت يې. آيا ستاسي اهل بيت الرسول په باره کې خدای پاک داسي نه دي ويلي "انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا" باره زين العابدين رضي الله عنه راكښېنستی او ماته يې وويل يا اصمعي هيهات ان الله خلق الجنة لمن اطاعه وان كان عبدا حبشيا وخلق النار لمن عصاه وان كان ملكا قرشيا" اصمعي تا دا قول د خدای جل جلاله نه دی اوربدلی "اذا نفخ في الصور فلا انساب بينهم ولا يتساءلون".

درویش وايي: چې دا وه چې تفسير د "لايحب الله" من القرآن په دې حيرت انګېزه قصه او موعظت اميزه بيان پای ته ورسېدی.

اللهم اسئلك بامسالك هؤلاء السادات الكرام والحمدلله والصلوة والسلام
على رسول الله صلى الله عليه وسلم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فهرست تفسیر ایوبي حنفي جلد شپږم

مخ	مضمون	شمېر
۳	سریزه	۱
۵	شکریه	۲
٦	معذرت درویش	۳
۱۰	نصیحت	۴
۱۲	د "والمحصنٰت" تفسیر	۵
۱۷	حکایت	٦
۲۲	د مهر تفصیل	۷
۲۹	تنبیه	۸
۳۹	د گناه کبیره بیان	۹
۵۰	نصیحت عام	۱۰
۷۱	د "والذین ینفقون اموالهم" بیان	۱۱
۷۵	د بخل په مذمت کي یوه عبرتناکه قصه	۱۲
۸۵	د کلمې شریفې فضیلت	۱۳
۹۵	المسائل المتعلقة بالجنابة	۱۴
۱۰۰	د تیمم بیان	۱۵
۱۱۲	یوه عبرتناکه قصه	۱٦
۱۲۷	د یهودو د بخل مذمت	۱۷
۱۳۰	د جنتیانو حلیه	۱۸
۱۳۹	نکته	۱۹
۱۵۲	د "لوجد الله توابا رحیما" بیان	۲۰
۱٦۰	د "والصدیقین والشهداء والصالحین" بیان	۲۱
۱۸۲	د "من یطع الرسول" بیان	۲۲
۱۹۵	د سلام بیان	۲۳
۲۱۱	د عیاش بن ربیعه قصه	۲۴
۲۱۹	د مقیس بن صبابه او هشام اسلام راوړل	۲۵

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

فهرست تفسير ايوبي حنفي جلد شپږم

شمير	مضمون	مخ
۲۶	د مجاهد في سبيل الله فضيلت	۲۳۲
۲۷	د سفر د لمانځه بيان	۲۴۸
۲۸	د مريانو اقسام	۲۸۵
۲۹	مسائل متفرقه	۳۰۰
۳۰	لايحب الله	۳۲۷
۳۱	سوال، ځواب	۳۵۰
۳۲	د "وكان الله عزيزاً حكيماً" تفسير	۳۶۰
۳۳	حكايت عن حال الاستكبار	۳۷۴
۳۴	احكام ميراث	۳۸۰
۳۵	سورة المائدة	۳۸۲
۳۶	د ماكولاتو بيان	۳۹۲
۳۷	د مشركينو د ازلامو بيان	۳۹۸
۳۸	مسائل متفرقه	۴۱۰
۳۹	د "فاغسلوا وجوهكم وايدكم" بيان.	۴۳۳
۴۰	د مسح احكام ومسائل	۴۴۰
۴۱	حكايت	۴۵۲
۴۲	د جبابره وو قد وقامت	۴۷۴
۴۳	قصه وفات هارون عليه السلام	۴۸۲
۴۴	قصه وفات موسى عليه السلام	۴۸۳
۴۵	مسائل	۴۹۸
۴۶	د حدودو بيان	۵۰۵
۴۷	د يهودانو د زاني او زانيې قصه	۵۱۱
۴۸	د زكوٰة د منكرينو سره د صحابه كرامو رضي الله عنهم جنګ	۵۳۸
۴۹	د ام حبيبې رضي الله عنها د نكاح بيان	۵۷۷
۵۰	تتمه تفسير جلد سادس	۵۸۱

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

تفسیر ایوبي حنفي۶ ټوک
د نصیراحمد احمدي لـخوا
سکین او pdf سـو.
تاریخ. ۳-۱-۱۳۹۹
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹
د دعـا محـتـاج احـمـدي!

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner